

IN
SOL

ELLA
FELIX

ACTA MUSAEI MARAMOROSIENSIS VIII

2011

ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS VIII - 2011

**Anuarul Muzeului Maramureşului
din Sighetul Marmăţiei**

Coperta seriei: Mihai Dăncuș

Coperta I: Fragment – meștergrinda casei Codrea din Berbești

Coperta II: Fragment – ancadramentul ușii casei Buftea din Cuhea

Fondator și Redactor șef: Mihai Dăncuș
Redactori: Ioana Dăncuș
Gheorghe Todinca
Vasile Timur Chiș
Mara Vancea Bîrta

Culegere computerizată: Mara Vancea Bîrta
Melania Man

Tehnoredactare: David

Tipărit: ASKA GRAFICA

ISSN: 1583 - 4476

Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine exclusiv autorilor

Muzeul Maramureșului din Sighetul Marmației

Asociațiunea pentru Cultura Poporului Român
din Maramureș

ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS
VIII

Etnografie – Folclor – Istorie – Științele naturii

Volum îngrijit de
Dr. Mihai Băncuș,
etnograf

Sighetul Marmației
2011

Adresa Redacției: Muzeul Maramureșului
P-ța Libertății nr. 15
435500 Sighetul Marmației
Tel./fax: 0262311521
e-mail: muzeulmaramuresului@yahoo.com

Dedicăm acest volum sociologului și antropologului francez **Claude Karnoouh** la împlinirea vârstei de 70 de ani (n. 1940)

Volum editat cu sprijinul Asociațiunii pentru Cultura Poporului
Român din Maramureș și Asociația Prietenii Muzeului Maramureșului
din Sighetul Marmăției

Se împlinesc zece ani de la apariția publicației noastre ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS, anuarul Muzeului Maramureșului.

Muzeul este o instituție patrimonială care incumbă prin funcțiile sale și componenta de cercetare și evidență științifică, dar și cea de conservare-restaurare și nu în ultimul rând de valorificare, respectiv cultural-educativă. De aici rezidă necesitatea ca orice muzeu să aibă publicații periodice în care să valorifice rezultatele cercetărilor efectuate de personalul științific propriu precum și lucrările prezentate cu ocazia manifestărilor științifice organizate de muzeu.

Încercările noastre de a scoate o publicație periodică a muzeului au început încă din anii '70 cu reveniri în anii '80-'90 dar n-am reușit. Dacă până la Revoluția din Decembrie '89 erau necesare aprobări de la forurile superioare politice (pe care nu le-am primit) în primii ani după '89 am fost blocați din lipsă de fonduri și de interes a celor care aprobau bugetul muzeului.

Primul număr al Anuarului ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS a apărut la finele anului 2002 și l-am dedicat savantului folclorist Mihai Pop, care a participat de la primele ediții la sesiunile științifice anuale de la Sighet. Aici am publicat în special lucrări de etnografie și folclor susținute la sesiunile noastre începând din anul 1973. Pe parcursul a 10 ani, iată, am reușit să publicăm opt volume, care însumează peste 3500 de pagini cu lucrări prezentate de cercetători din țară și străinătate.

Volumul II din 2004 cuprinde și lucrările din 2005, iar volumul VIII din 2011 cuprinde și lucrările din 2008-2009, pe care nu le-am putut tipări în anii respectivi. În anul 2006 am scos două volume, deoarece unul l-am dedicat integral savantului maramureșean botanist ing. Artur Coman. Începând cu volumul II din 2004 anuarul muzeului cuprinde și lucrări din domeniul istoriei, istoriei-culturii, iar începând cu volumul III din 2005 am inclus în anuar și lucrări de arheologie, ecologie, științele naturii și muzeologie. Poate că era bine să scoatem volume separate, pe domenii, dar din motive financiare am recurs la publicarea articolelor în cadrul aceluiași volum, delimitând domeniile diferitelor științe în capitole separate.

În volumele anuarului nostru am simțit nevoia să marcăm aniversări și comemorări ale unor personalități marcante ale culturii

române ce-și au originea în județul nostru, astfel: în primul număr am dedicat capitole profesorilor noștri dragi, Mihai Pop de la București, Dumitru Pop de la Cluj și Gheorghe Pop de la Baia Mare. Volumele IV/2004 și VII/2008, le-am dedicat directorului întemeietor al muzeului nostru Francisc Nistor la împlinirea a 95, respectiv 100 de ani de la Naștere, iar volumul VI/2007 l-am dedicat Profesorului Academician Mihai Pop la împlinirea a 100 de ani de la naștere. Ne bucurăm că am avut posibilitatea să facem acest gest de recunoștință și să aducem omagiul nostru acestor corifei ai culturii maramureșene.

Concomitent cu aparițiile anualelor personalul științific al muzeului a elaborat și tipărit cărți de specialitate, cataloage de expoziții și colecții, broșuri, pliante și alte materiale tipărite care toate se referă la valorile patrimoniale ale muzeului nostru.

Alte publicații sunt rezultatul cercetărilor de teren cu referire la patrimoniul material și imaterial, monografiile zonale, sinteze istorice, albume și hărți care vorbesc despre mediul natural, patrimoniul etnografic, monumente istorice și de arhitectură și artă.

La acest moment de bilanț aducem calde mulțumiri colegilor mai tineri care, cu devotament și competență profesională, au cules textele pe calculator spre tipărire.

Mulțumiri deosebite aducem celor care ne-au onorat cu prezența la sesiunile noastre științifice și ale căror lucrări se găsesc în anualele noastre.

Gândul nostru se îndreaptă cu pioșenie spre cei care pe parcursul a 40 de ani de când organizăm aici, la muzeul nostru, diferite manifestări științifice și culturale au plecat dintre noi.

Mulțumim tipografilor de la Aska Grafica, care au lucrat cu pasiune și dedicație.

Mulțumim instituțiilor de stat și sponsorilor care ne-au susținut financiar pentru a putea apare aceste cărți.

Dr. Mihai Dăncuș
etnograf

CUPRINS

ETNOLOGIE – ETNOGRAFIE- FOLCLOR

1. <i>Omagiu sociologului și antropologului francez Claude Karnoouh</i>	15
2. Apelkvist, Björn - Teaching Swedish Folk Traditions in Romania – My Experiences as a Foreign Lecturer at Bucharest University.....	32
3. Baboș, Alexandru , Suedia - Biserica de lemn din Sârbi Susani	37
4. Bichir, Veronica - Între umanismul global și identitatea cultural – națională	49
5. Bițiu, Pamfil, Bițiu, Maria - Pinteza Viteazul – erou legendar .52	
6. Bîrta, Mara – Colindatul și sărbătorile de iarnă în satul Nănești.....	58
7. Borzan, Maria, Man, Roxana Maria - Colindatul cu turca la Idicel Pădure (jud. Mureș)	66
8. Freckmann, Klaus, Schmidt, Burghart - Sur les traces de Jean Cuisenier en Rumanie - des impressions architectoniques en Banat, en Transylvanie et en Maramureș	73
9. Godea, Ioan - Arhitectura umilirii	102
10. Marrant, Joel - Inima Româna a Iluminării	123
11. Moraru, Sergiu - Astăzi ziua lui Ajun	127
12. Mureșan, Mihaela - Valoarea europeană a unui proiect cultural „Măști și Mascarade”	129
13. Roșca, Mariana Iuliana - Povestiri mitologice în satul Capu-Corbului, județul Harghita	141
14. Rusan, Dumitru - Date privind dansul popular „Arcanul” din zona etnografică Câmpulung Moldovenesc	146
15. Tivadar, Ioan - Onomastica veche din zona Maramureșului Istoric	155
16. Toșa, Ioan – Colecția de obiecte etnografice a învățătorului Andrei Orosz din Apahida	160
17. Vârnav, Remus - Ion Mușlea. O corespondență inedită	170
18. Voina Lozbă, Raluca - Iordan Datcu și Maramureșul	181
19. Zaharia, Maria - Maica Domnului în colindele românești	187

ARHEOLOGIE - ISTORIE – ISTORIA CULTURII

20. Bițiu, Pamfil - Fascinația documentelor. Un document despre viața și funeraliile Dr. Vasile Lucaciu	195
21. Boroica, Ion - Românii maramureșeni și artele între 1848-1918.....	198

22. Botoș, Ion M. - Transcarpatia sub ocupația maghiară (02.XI.1938-22.06.1939)	217
23. Gușeth (Stenczel), Klara - Considerații privind activitatea pompierilor voluntari din Sighet	225
24. Kacso, Carol - Depozitul de bronzuri de la Dragomirești	235
25. Petrovai, Ion – Andrei Radu (1912-1989)	243
26. Praoveanu, Ion – Structura și evoluția raporturilor de proprietate asupra pământului în satele brănene	249
27. Robescu, Gheorghe – Țara Lăpușului și problema chiaburilor în anii '50. Documente inedite	255
28. Todinca, Gheorghe - Românii din Cehoslovacia în „Graiul Maramureșului” (1932-1936)	281
29. Tomi, Marian Nicolae - Câteva considerații preliminare despre învățământul confesional greco-catolic din Maramureșul românesc după 1900	289
30. Voina Lozbă, Raluca - Ioan Bârlea – corespondență inedită.....	319

MUZEOLOGIE

31. Barz, Mirela – Evidența achizițiilor în perioada 1956 – 2010 ..	331
32. Copândeian, Iuliu - Din activitatea Muzeului de Istorie și Etnografie Vișeu de Sus	346
33. Dăncuș, Ioana - Muzeul Maramureșului și valorificarea patrimoniului	349
34. Dăncuș, Mihai – Direcții de dezvoltare pe termen mediu și lung pentru Muzeul Maramureșului din Sighetul Marmăției	358
35. Hotico, Grigore - Conservări la secția în aer liber a Muzeului Maramureșului din Sighetu Marmăției	390
36. Sofonea, Liviu, Mihai, Gheorghe, Hadgea, Sofia, Sofonea, Victor – Argumentum pro the foundation of a natural & cultural carpathian park – „focused” ON THE ANCIENT SITUS SARMISEGETUSA REGIA/BASILEIA/KOGAION-ON (?)/. SOME ASPECTS ABOUT GEO-GRAPHICAL & HISTORICAL POSITION, WAYS, BUILDINGS, INSTRUMENTS, ENVIRONMENT PROTECTION & MUSEUM-ISATION. BASICAL ITEMS	393
37. Dăncuș, Mihaela - Propuneri de reamenajare muzeală Muzeul Culturii Evreiești din Maramureș - Casa Memorială Elie Wiesel	416

ȘTIINȚELE NATURII

38. Bacea, Anton - Studiul variabilității morfologice în populația gorunului de Ronișoara cu ajutorul descriptorilor frunzelor	431
39. Bacea, Petru - Rezervația Naturală „Pădurea de larice Coștiui”	445
40. Béres, Iosif - Specii noi în fauna de nevertebrate a Maramureșului	457
41. Béres, Marta – Privire generală asupra defileului Vișeuului. Flora.....	460
42. Chiș, Timur Vasile, Manole, Mihail-Gerald - Studiu asupra hranei de iarnă a huhurezului mare (<i>Strix uralensis</i> Pallas) în Depresiunea Maramureșului	471
43. Chiș, Vasile Timur - Izvoare de apă minerală și toponime legate de prezența lor, din localitatea Valea Stejarului	480
44. Chișiu, Olimpiu – Tatonări privind aplicarea ecuațiilor de regresie în practica silviculturală	484
45. Danci, Oana Viorica, Pop, Cristina, Bucur, Costel – Conspectul habitatelor din parcul natural Munții Maramureșului	491
46. Dumitru, Iștván - Etape ale mineritului de la Baia Borșa	501
47. Hotea, Radu; Hotea, Marcelina - Aspecte din fauna de izopode terestre de pe haturi și marginea ogoarelor din Depresiunea Baia Mare	507
48. Pop, Ioan Mihai - Arboretul de Gorun de la Ronișoara: calitatea lemnului, indicator al stării de sănătate a arboretului	519

VARIA – ESEU - RECENZII

49. Dan, Ioan Bogdan - Integrarea patrimoniului cultural, cultural-tradițional, arhitectural în dezvoltarea durabilă a comunității Sighetu Marmăției 2010	541
50. Hotea, Mihai, Hotea, Maria - Evaluarea impactului economic al turismului asociat festivalului „Hora de la Prislop” din localitatea Borșa, județul Maramureș	547
51. Mariș, Ioan - Mihai Dăncuș – „Obiceiuri din viața omului în Maramureș. Nașterea și copilăria”	555
52. Paraschiv, Virginia - Londra tomitană	559

ETNOLOGIE – ETNOGRAFIE - FOLCLOR

Omagiu sociologului și antropologului francez Claude Karnoouh

Reproducem în continuare Programul Zilei Internaționale a Muzeelor marcată la Muzeul etnografic al Maramureșului în perioada 23-27 mai 2009. Simpozionul organizat cu această ocazie a fost dedicat savantului Calude Karnoouh.

Cu această ocazie Consiliul local Sighetul Marmăției prin viceprimarul Ovidiu Nemeș a atribuit Profesorului Claude Karnoouh însemnele orașului: Cheia orașului și Placheta jubiliară.

Cuvântul Domnului Ovidiu Nemeș:

Vorbesc în numele Consiliului local și al Doamnei Primar.

Doamnelor, Domnilor, Domnule Profesor Claude Karnoouh

- La 18 mai, cum bine se știe, muzeele din lumea întreagă au sărbătorit Ziua Internațională a Muzeelor, o ocazie generoasă de-a omagia diversitatea culturală dar și oportunitatea pentru a susține activitatea acestor instituții în îndeplinirea menirii lor de mediatori între diferite etnii, religii și națiuni. Tema recomandată de Consiliul Internațional al Muzeelor pentru acest an – „Muzeele, punți între culturi”, încearcă să atragă atenția marelui public asupra rolului crucial pe care îl joacă muzeele în ceea ce privește respectul și recunoașterea diferențelor. Pe de o parte muzeele dau un sens nou comunității punând în valoare patrimoniul cultural, pe de altă parte pot de asemenea să aducă la lumină rolul indivizilor și al grupurilor, ale căror singure realități și diferențe sunt centrele unghiurale ale diversității, ele însăși inerente acestui patrimoniu cultural. Din această perspectivă îmi doresc să urez succes activității organizate în aceste zile de Muzeul Maramureșului, să salut pe distinși invitați ce ne onorează și să zăbovesc puțin asupra personalității antropologului și sociologului francez Claude Karnoouh, un statornic prieten al Maramureșului, al României în general, un deplin cunoscător al satului maramureșean. Astăzi Domnia Sa va fi omagiat în acest cadru sărbătorec, în Muzeul satului maramureșean de la Sighetu-Marmăției, în semn de prețuire pentru întreaga operă, pentru felul în care a înțeles să promoveze Maramureșul. Îmi permit ca în numele Primăriei, al Consiliului local al municipiului să atribuim spre veșnică amintire însemnele comunității noastre. Vă înmânăm „cheia orașului”

și placheta omagială - un însemn din partea Primăriei și al Consiliului local Sighetu-Marmației.

Claude Karnoouh: Vă mulțumesc tare mult și sunt foarte emoționat că Sighetul Marmației, unde mi-am pus picioarele de demult, m-a omagiat astfel. Am făcut ce-am putut să promovez cu spiritul meu, cum spuneau foștii colegi ai mei de la Universitatea din Cluj, cu spiritul acid și pripit.

- Vă mulțumesc!

Mihai Dăncuș: Cred că ați remarcat din program că de data aceasta coorganizator pe lângă Consiliul județean Maramureș, Consiliul local, Primăria, avem Centrul Cultural Francez din Cluj-Napoca, instituție de mare prestigiu condusă de domnul director Bernard Huliât...

Dragă Domnule Claude Karnoouh,

Suntem aici, astăzi, împreună, cadre universitare și ale lumii academice, țărani, muzeografi și cercetători ai fenomenului culturii populare, politicieni, intelectuali de diverse categorii, cetățeni iubitori ai Maramureșului, români și de alte naționalități, din țară și din alte țări, Ucraina, Republica Moldova, Belgia, Franța.

Suntem aici împreună, așa cum o facem de mulți ani, pentru a discuta despre soarta tradițiilor, a obiceiurilor, a ce a mai rămas din acestea și din extraordinarul tezaur al civilizației țărănești a lemnului, care este pe cale de dispariție odată cu satele noastre tradiționale, care, iată, se schimbă rapid sub ochii noștri sau putem spune că s-au schimbat.

Suntem aici, anul acesta în mod special, pentru a aduce un omagiu unui mare prieten al Maramureșului, al țăranilor noștri, al culturii noastre care prin anii mulți petrecuți aici și prin felul cum s-a apropiat de noi a reușit să ne cunoască poate mai bine ca oricare și apoi să scrie despre noi, să ne facă cunoscuți lumii - este aici cu noi sociologul și antropologul francez Claude Karnoouh.

Dedicăm această sesiune savantului Claude Karnoouh. Din multele cărți și studii publicate despre noi în România, Franța și în alte țări ale lumii, facem referire la două studii excepționale pe care le-a făcut despre zona noastră și care pentru mine, ca muzeograf-etnograf, mi-au fost de un real folos. Remarcabilul eseu „Case și grădini, eseu asupra semnificației termenului „stătut” în graiul maramureșean”, lucrare mai întâi susținută la o conferință la Paris, iar apoi apare tipărită în limba română în REF, 1, Tom. 25, 1980.

Pornind de la premiza că structura așezării și chiar a gospodăriei țărănești are un caracter aparent dezordonat, are totuși o logică internă, reguli precise de organizare și dispunere având la bază principiul funcționalității.

Dintotdeauna, constată Claude Karnoouh, amplasarea unei gospodării a presupus proprietatea absolută asupra terenului aferent acesteia, de aceea acest spațiu a căpătat o încărcătură specială, fiind denumit printr-un termen propriu – „stătut”. Etnologul francez găsește o legătură indestructibilă între termenii „stătut” și „grădină”. Conceptul „grădină” se leagă deci de cel de spațiu, de un spațiu deținut în proprietate, și prin aceasta este determinant în elaborarea noțiunii de „stătut”, în virtutea unei relații necesare și îndestulătoare. De aceea, în concepția lui Claude Karnoouh termenii „stătut”, „grădină” și chiar „gard” pot fi atribuiți spațiului și distribuției sale. „Conjunția dintre

grădină, casă, curte și diversele clădiri anexe ale gospodăriei, duce la constituirea unui „stănut” care se instituie ca cea mai mică unitate spațială, unitate ce explică o autoîntreținere mai degrabă conceptuală decât economică... un spațiu privilegiat ilustrând stăpânirea absolută a ocupantului”, constată autorul.

Trebuie să remarcăm că în accepțiunea relațiilor de familie din zonă noțiunea de „stănut” trebuie asociată întotdeauna cu casa, „casa și gospodăria părintească”. Expresii ca „rămân în stănutul părintesc”, „o rămas în stănutul lor”, „mi-am făcut stănutul meu” sunt edificatoare în această privință. De altfel, sistemul de moștenire de la o generație la alta explică clar fenomenul: „o mers de ginere”, „o rămas în stănutul lui tată’su”, „i-o făcut stănut nou”.

Măine vom inaugura în muzeu, în satul nostru „un stănut”, stănutul lui Petrovai Ilieș din Bârsana. Este o reconstituire a acesteia și, iată de aici, referirea noastră la lucrarea lui Claude Karnoouh.

În câteva cuvinte mă voi referi la un alt studiu al domnului Claude Karnoouh. În anul 1976, începusem sub îndrumarea Profesorilor noștri dragi Mihai Pop și Dumitru Pop, o cercetare pe tema obiceiurilor de familie, respectiv obiceiurile de naștere și aceasta, deoarece la majoritatea cercetătorilor erau considerate ca „sărace”, „puține”.

Mult mai târziu, Claude Karnoouh publică în *Civilisation*, vol. XXXVI, anul 1986, condusă de Marianne Messnil un amplu studiu despre moașă și rolul fundamental al acesteia în cadrul riturilor de trecere. Multe aspecte mi s-au clarificat și contribuția lui Claude Karnoouh mi se pare fundamentală în elucidarea problemelor. Când se referă la termenul moașă are masculinul moș derivat regresiv – acesta constituie un indicator prețios al raportului pe care limba română îl stabilește între cea care naște și strămoș. Astfel moș semnifică nu numai bunic, dar la plural moși, strămoși, sunt fondatorii unei familii sau neam. În toată Europa societățile țărănești își bazează „cronologia indivizilor pe un sistem de filiație patrilineară ai cărei termeni de înrudire și nume proprii constituie operatori logici”. Și în Maramureș, ca în toată Europa, conchide Claude Karnoouh, prenumele primului născut de gen masculin preia numele după tată. În felul acesta se asigură continuitatea prenumelor pe 4-6 generații „pentru ca apoi să se unifice în câteva nume de strămoși eponimi”.

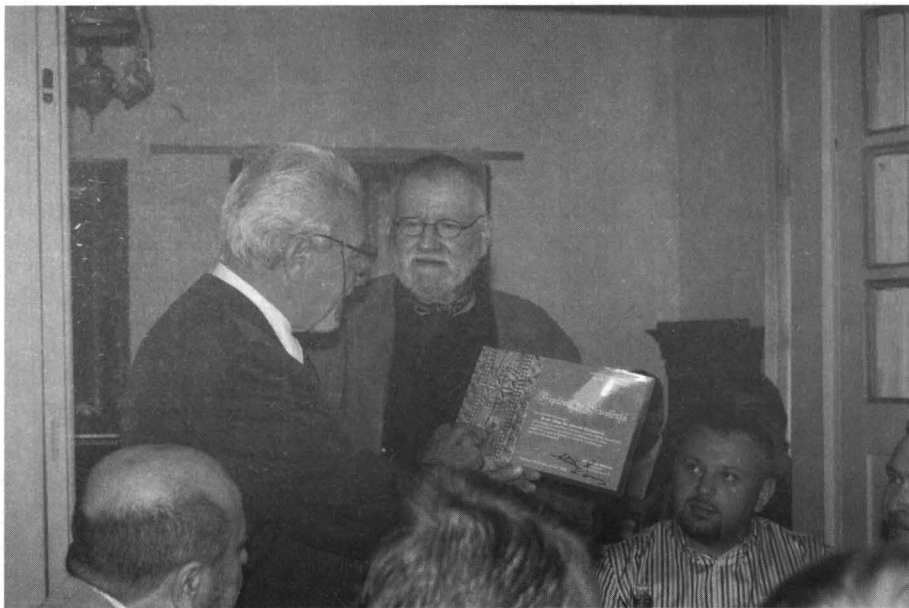
Domnule Claude Karnoouh, ați înțeles societatea țărănească maramureșeană, dar foarte bine ați pătruns în structurile intime ale societății românești în general. Ați vorbit despre neam și instituțiile neamului, acest „relict” în societatea satelor noastre. Și nu ați greșit. Dovadă este exacerbară care a cuprins astăzi urmașii marilor neamuri care-și etalează cu mândrie blazoanele nobiliare moștenite

de la strămoși pe cărțile de vizită și nu numai. Și aceasta cu conștiința clară a unei apartenențe.

Ați dedicat una din cărțile Dumneavoastră Profesorului nostru, savantului Mihai Pop ca exponent și produs al societății maramureșene și românești și Vă mulțumim. Deoarece MOȘUL cum îi spuneam cei apropiați era întruchiparea înțelepciunii și demnității. Ați respectat și iubit țăranul nostru. Nu pot să uit interesul față de Breb: „Ce s-a mai făcut, cine a murit? Cine s-a căsătorit? Ce face Mihai, Anuță, Maria, Preotul Mircea?”

Pentru toate acestea și multe altele primiți, Vă rugăm, omagiul nostru, omagiul muzeului nostru, al „Satului primordial” cum l-am numit, la edificarea căruia, a strădaniilor noastre, a ezitărilor și multor mari eforturi, la întrebările fără răspuns pe care le aveam, V-ați adus contribuția. Și aceasta, prin multele discuții pe care le-am purtat împreună, săptămânal în zilele de miercuri când veneați de la Breb la „oraș”, la „mărturie”, sau la „târg”.

Primiți, Vă rugăm, omagiul nostru și al Maramureșului, al țăranilor satelor noastre pe care i-ați cunoscut, i-ați înțeles și i-ați iubit, poate mai mult decât mulți dintre noi.

Dr. Mihai Dăncuș înmânează D-lui Claude Karnouh
Diploma de Excelență a muzeului.

*Domnule Primar, Domnule Director Mihai Dăncuș,
Domnule Director Bernard Houliat, Doamnelor și Domnilor,*

După un astfel de omagiu, mi-e destul de greu să spun cât de emoționat sunt că mă aflu aici, la Sighet, primit de vechiul meu prieten Mihai Dăncuș.

Înainte de toate, vreau să evoc prima dată când am ajuns în acest oraș. Era în noiembrie 1973, și veneam de la Breb, însoțit de părintele Antal. Prima persoană cu care ne-am întâlnit pe stradă a fost Domnul Elekeș, un apicultor renumit, prieten cu părintele Antal (și el era un mare apicultor). Se știau bine... Elekeș era un fost ofițer de Securitate care la un moment dat, la începutul anilor '60, s-a ocupat de Breb și în special de părintele Antal, considerat un «mare dușman al țării». Apoi Domnul Elekeș mi l-a prezentat pe Domnul Nistor, fondatorul muzeului de etnografie, și așa am început să cunosc orașul și oamenii săi însemnați. Tot datorită părintelui Antal, am făcut cunoștință cu o bătrânică foarte distinsă, Domnișoara Mihalyi, ultima reprezentantă a familiei de mari nemeși cu același nume.

Dacă rămânem la capitolul «Domni», aș vrea să-l pomenesc și pe Ion Pop (poreclit la Breb Ionu Județului!), vice-președintele Comitetului pentru cultură și educație socialistă din județul Maramureș. Bineînțeles, el își făcea datoria legală față de autorități. Cu toate astea, cu el lucrurile erau clare. Odată mi-a spus: «Să nu vorbești prea mult cu mine de lucrurile tale, fiindcă sunt silit să raportez discuțiile noastre». Am înțeles și am apreciat. L-am pomenit fiindcă mi-a ușurat anumite momente, iar el nu era deloc obligat să facă așa. Dimpotrivă! Era un om cumsecade, pe când președintele acestei instituții, Domnul Bandula, era un fel de bișnițar.

Cu Mihai Dăncuș era absolut altfel. Întâlnirile noastre erau semi-oficiale și fără protocol. Vorbeam despre ceea ce ne interesa. Cred că ne-am văzut prima dată în 1976, și încetul cu încetul am devenit prieteni; acum ne știm deci de mai mult de 33 de ani! Cu el relațiile nu erau deloc așa cum erau cele cu colegii mei din București sau din Cluj, care pe față erau de o amabilitate de slugă, iar pe la spate, mai precis când mă turnau la Securitate, scriau că sunt neprofesionist, un prost amator, că îmi pierd obiectivitatea din cauza participării la viața satului -- de exemplu, fiindcă am acceptat să fiu naș; și, pentru a completa tabloul diabolic al francezului rătăcit printre ei, scriau că sunt agent al ungarilor. (Ați remarcat desigur că după '89 Ardealul a fost cucerit de băncile maghiaro-austriece fără ca acești ticăloși să spună ceva!) Pentru ei, participarea la viața comunității nu era un demers just, pentru că antropologul nu e liber să încerce să se

acultureze cât de cât la viața satului. Ei susțineau asta în numele așa-zisei obiectivități, dar de fapt pledau pentru menținerea unei diferențe esențiale între ei, «domnii» și țăranii, buni doar ca obiect pentru cariera lor de folcloriști, un obiect niciodată văzut ca subiect propriu-zis, cu dorințele lui specifice. S-ar părea că bunilor mei colegi de atunci nu le pica bine stilul meu de muncă, bazat pe imersiunea adevărată în teren, la antipodul a ceea ce făceau ei, adică un fel de turism etnografic, cu mese îmbelșugate și vânătoare de icoane, zgărzi scumpe și alte lucruri vechi. Asta nu e nici șagă, nici viziunea mea, ci chiar observațiile «obiectelor», ale țăranilor din Breb, Budești, Sârbi etc. care mi le-au povestit...

Am vrut neapărat să reamintesc acum și aici aceste aspecte, fiindcă le-am găsit săptămâna trecută în dosarul meu alcătuit de Securitate, în care am descoperit cât de cinstiți erau o bună parte din colegii mei de la Institutul de folclor. Bineînțeles, aici nu e deloc vorba de Mihai Pop, căruia îi datorez o bună parte din posibilitățile și libertățile lucrului de teren: pe scurt, șansa de a face cam ce am vrut, cum am vrut. Și nu cum ar fi vrut câțiva mediocri, câțiva ticăloși, adică o cercetare în stilul lor... Nu e vorba nici de dialectologa Magdalena Vulpe, cu care am lucrat așa de mult asupra versurilor țărănești, că îi datorez desigur o mai bună înțelegere a sensurilor cuvintelor și lucrurilor, o înțelegere fără de care aș fi trecut pe lângă ceva esențial. Vreau să profit de această ocazie unică și pentru a reaminti tot ce le datorez țăranilor, fără să îi laud însă de-a valma. Țăranii nu sunt nici mai buni, nici mai răi decât alte categorii sociale. Eu n-am glorificat niciodată un țăran imaterial, un fel de ființă abstractă care ar încarna niște calități imanento-transcendentale. Țăranii sunt cum sunt orice alte ființe umane: și buni și răi, și deștepți și tâmpiți, și de omenie și lichele etc. Calitatea antropologului ține și de capacitatea de a-și alege bine informatorii. Spune-mi care sunt informatorii tăi și o să-ți spun cum lucrezi!

Aș zice c-am avut noroc și că m-am descurcat cum am putut, dar i-am refuzat totdeauna pe cei care mi se ofereau a priori ca informatori. Am ales pe cine am găsit interesant și capabil să reflecteze cât de cât asupra sa și asupra societății lui. În acest demers, fără îndoială, am fost ajutat foarte mult de părintele Antal, care a înțeles de la bun început care era scopul muncii mele.

Acum, oferindu-le cu recunoștință acest omagiu pe care aveți eleganța de a mi-l oferi mie, a venit momentul de a-i pomeni pe cei fără de care n-aș fi putut să-mi fac meseria; și mai mult, pe cei care, dincolo de informațiile etnografice oferite mie cu generozitate, mi-au dat o lecție de viață pe care nu o învățasem înainte de a mă întâlni cu ei.

Îi voi pomeni:

În primul rând, Maria și Mihai, gazdele mele, deveniți a doua mea familie; Ștefan și Ana, cumnații, frații, surorile și familia lor; Anuța și Dumitru, vecinii mei, băiatul lor, Ionuc și, mai târziu, nevasta lui, Lucica ; Lorinț Pop, prim-curator; Ion Pop, prim - diac, și nevasta lui, Ana; Gheorghe Pop, fiul lui; Ileana, fata lui Gheorghe; Gh. Opriș, al doilea Diac, Vasile «Crâșnicul», Ileana Morar, toți finii mei, oamenii din Padiș, și câțiva alții ale căror nume îmi scapă acum. N-aș termina fără să le amintesc cu mult drag pe Doamna preoteasă, nevasta părintelui Antal, și, last but not least, pe Doina Antal, așa zisa Doina «Popii», fina Mariei, gazda mea, cu care am petrecut multe seri, începând cu primele traduceri ale discursurilor populare.

Celor care mai trăiesc, încă o dată, le mulțumesc din tot sufletul! Celor care au dispărut, le spun să le fie țărâna ușoară!

Claude Karnoouh e un antropolog și sociolog francez, care a locuit timp de cincisprezece ani în România.

Claude Karnoouh s-a născut în martie 1940 la Paris, unde si-a făcut și studiile superioare. Din 1959 și până în 1965 a urmat studii de științe (fizica și chimie) la Sorbona, iar din 1966 până în 1969 studii de științe umane (filosofie, antropologie sociala, sociologie și lingvistica) la Universitatea Paris X Nanterre. Începând din 1970 este membru al Centrului National de cercetare științifică (CNRS) și a predat, de asemenea, la Universitatea Paris X Nanterre, Sorbona, INALCO, Universitatea din Gand (Belgia), Charlottesville (Virginia, SUA), Urbino (Italia), ELTE (Budapesta). În 1973 a întreprins mai multe anchete de etnografie și folclor în satul Breb din Maramureș. În această perioadă, securitatea română l-a urmărit și i-a întocmit dosar. Din 1991 și până în 2002 a fost profesor invitat al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj unde, în cel de al doilea semestru al anului universitar, a susținut un curs despre aspecte ale modernității târzii în postcomunism, îmbinând diverse abordări (politice, culturale, economice). În prezent este profesor invitat la Universitatea Națională de Arte din București. Este autor a șase cărți și peste o sută de articole și eseuri de antropologie culturală și politică, filosofia culturii și filosofie politică.

Studii de antropologie și folclor

- *Case și grădini, eseu asupra semnificației termenului „stățut” în graiul maramureșean* în „Revista de etnografie si folclor”
- *Mythe et rite dans le folklore roumain* în „International Journal of Rumanian Studies”
- *L'alterite deguisee ou quelques remarques sur la traduction dans l'elaboration du discours ethnologique* în „Cahiers roumains d'etudes litteraires”
- *Le dire rituel et matrimonial en Roumanie* în „Cahiers de litterature orale”
- *Aider a naître ou faire des ancetres: un commentaire du roumain „moașa”* în „Civilisations” (A ajuta să naști sau a face strămoși, un comentariu al meseriei românești de „moașă”)

Articole teoretice in limba română

- *Spre Lumea a Treia sau marșul modernității târzii în Europa de Est* în „IDEA / arta + societate” - 24/2006

Volume publicate în limba franceză

- *Paysans, femmes et citoyens* (1980) (Țărani, femei și cetățeni)
- *Le rite et le discours, introduction a la lecture de la versification populaire* (1983) (Ritul și discursul, o introducere în versificația populară)
- A fost coautor la volumele *Paysans et nations d'Europe centrale et balkanique* (1985) (Țăranii și națiunile din Europa centrală și balcanică) și *Populisme, restauration et utopie* (1987) (Populism, restaurare și utopie).

Volume publicate în limba română

- *Românii. Tipologie și mentalități*, Editura Humanitas, 1994
- *Dușmanii noștri cei iubiți*, Editura Polirom, 1997
- *Comunism postcomunism și modernitate târzie*, Editura Polirom, 2000
- *Adio diferenței. Eseu asupra modernității târzii*, Editura IDEA Cluj 2001

Sfidările modernității în Maramureș

Remarce de bun-simț, erudiție și onestitate. Ideea de a consacra un supliment al săptămânalului 22 Maramureșului neturistic mi se pare foarte bine venită, când știu în ce măsură aceasta regiune îmbrăca în ochii Europei Occidentale aparența celor mai detestabile clișee ale unui kitsch ruralo-carpatic, perfect ilustrate de albumele de fotografii editate în ultimii zece ani atât în Europa Occidentală, cât și în România. Din acest punct de vedere, unul din foștii directori ai Institutului Francez din Cluj s-a numărat printre cei mai îndârjiți propagandiști ale acestor imagini „roz-bonbon” răsuflate. „Cimitirul vesel” de la Săpânța - care nu a fost niciodată nici pe departe tradițional ori vesel - oferă cel mai bun exemplu al acestei urâtenii „kitschistice” pe care, în schimb, turiștii o adoră. Cimitirul a fost construit la sfârșitul anilor 1960 de frații Stan, ca un soi de copie a unuia asemănător pe care îl văzuseră ei într-un sat din regiunea greco-catolică din estul Ungariei, lângă Nyregghaza.

Exista într-adevăr un Maramureș industrial și minier, un Maramureș cu o agricultura modernă și cvasi-industrială, deși trebuie amintit că, exceptând minele de la Borșa, cea mai mare parte a lui se afla în afara provinciei istorice, fie în Țara Chioarului (zona Baia Mare) fie în Țara Lăpușului (zona Târgu Lăpuș). Maramureșul istoric,

mai exact partea de sud-est aflată după 1919 în spațiul suveran al Regatului României, a rămas până la începutul anilor 1960 o regiune extrem de arhaică, esențialmente agricolă, pastorală și forestieră, compusă în principal din mici gospodării care s-au concentrat din ce în ce mai mult în ultimele trei decenii ale regimului comunist pe creșterea bovinelor de munte, vestite pentru carnea lor de o excelentă calitate.

Faptul ca unii etnologi romani, la început, și mai apoi unii etnologi străini au căutat aici un arhaism remanent este perfect legitim, mai cu seamă dacă prin antropologie se înțelege tentativa de a surprinde alteritatea în expresia ei cea mai evidentă, tentativă care a fost, încă de la începuturile acestui domeniu al cunoașterii, temeiul însuși al versiunii ei moderne, de la Morgan la Geertz, de la Radcliffe-Brown la Shalins, de la E.E. Pritchard la Levi-Strauss, prin care aceasta și-a afirmat diferența față de antropologia înțeleasă de filozofie până la Kant ca o abordare opusă metafizicii, dar legată de ea. Mai este oare nevoie să amintim că avem a face cu moștenirea unuia din aspectele nașterii științelor umane în trena pozitivismului, Iluminismului, pentru care călătoriile lui Cook și ale lui La Perouse, pe de o parte, și, pe de alta, construirea imaginilor unui paradis terestru ilustrat de romane ca Paul și Virginia sau Atala sunt emblematice...? Arhaismul surprinzător și neliniștitor totodată stă la baza căutării antropologice, din moment ce secularizarea și dreptul natural (cf. Rousseau) nu mai lasă loc de îndoială asupra naturii umane a oamenilor primitivi (suntem departe de concepția creștină asupra lumii cu disputa ei asupra naturii umane sau animale a omului primitiv și deci de existența unui suflet care trebuie sau nu convertit).

Efectele modernității

Ca sa ne întoarcem, mai prozaic, la Maramureș, este absolut evident că etnografii romani - Tache Papahagi și, mai târziu, Mihai Pop, la fel ca și etnografii străini (Jean Cuisenier, de exemplu) au refuzat, după caz (și nici unul nu seamănă cu celalalt), sa ia în considerație manifestările distrugătoare aduse de pătrunderea modernității, indiferent sub ce forma - război, capitalism, comunism. Tendința, totuși, nu a fost generală. Unii cercetători ajunși mai târziu în zonă au știut să dea o interpretare judicioasă efectelor nocive ale modernului asupra acestor societăți agro-pastorale.

Să ne înțelegem: efectele modernității erau perceptibile cu mult înainte de venirea antropologilor străini. Erau chiar și atunci când tânărul Tache Papahagi făcea prima ancheta etnografică veritabilă în Maramureș (Graiul Maramureșului, București, 1925) și totuși ele nu au beneficiat din partea lui de atenția pe care ar fi meritat-o. Într-adevăr, prima față a modernității li s-a arătat țăranilor din Maramureș în 1848, odată cu abolirea dreptului feudal și, apoi, după 60 de ani, în primul război mondial, când, mobilizați în armata austro-ungară, au fost trimiși masiv fie pe frontul rusesc, fie pe cel italian, aruncați într-un război care avea să dureze peste patru ani, punându-i în fața unei forme cu totul inedite de conflict, războiul industrial și mobilizarea totală generală (Die total Mobilmachrung), sau, mai heideggerian spus, care avea să-i prindă în vârtoarea dezlănțuirii tehnicii. Pentru unii, după grozăviile războiului a urmat prizonieratul în Rusia, de unde, odată eliberați, aveau să se trezească striviți de grozăvia revoluției bolșevice și a războiului civil. Întorși la casele lor, ei vor fi urmărit de amintirea acestor experiențe care își vor lăsa amprente apăsate pe obiceiuri și datini străbune, dar și pe psihologia actorilor și deci și pe realitățile sociale. Cea mai bună dovadă ne-o furnizează lectura culegerilor de poezie populară, redactate uneori sub forma de caiete personale, alteori sub forma scrisorilor anonime trimise familiilor de simpli soldați români (sau unguri, sau slovaci) și adunate de Constantin Brăiloiu (Poeziile soldatului Tomuț din războiul 1914-1918, București, 1944). Și totuși, în aceste descrieri ale infernului războiului, percepem o modalitate - unde se păstrează toată amprenta vechimii - de a enunța un discurs capabil să dea un sens lumii în care se naște. Trăvaliu sincretic al gândirii, atât de caracteristic pentru toate societățile arhaice confruntate brusc și violent cu sfidările fundamentale ale modernității.

Ceea ce îmi displace profund în articolul doamnei Nagy este ca acesta se prezintă ca un colaj (foarte postmodern, nu-i așa?) de rezumate, frânturi de informații prost digerate, de fraze la modă și peremptorii care dau o imagine debilă despre nivelul de cunoștințe de istorie a antropologiei și despre reflecția asupra modernității în România. Nu pot să nu-i amintesc autoarei că Katherine Verdery (pe care o cunosc din 1973) nu a făcut niciodată cercetări în Maramureș și că anchetele ei s-au desfășurat în regiunea Hunedoarei, mai exact într-o zonă masiv colectivizată și industrializată, în care modernitatea s-a reimpus după 1948, sub alte forme, cea a comunismului fiind în

mod evident, că ne place sau nu, una din întruchipările modernității. În plus, conform unei bune tradiții românești, autoarea își însușește, fără să le citeze, interpretări bine cunoscute, rezultate ale unor analize propuse de autori serioși și vechi, uneori, de mai bine de un secol! Simpla deontologie sau decență cerea menționarea lor, chiar dacă nu avem de-a face aici decât cu un obscur articol de ziarist. Astfel, critica folosirii folclorului ca mijloc de construcție a elementelor ideologiei statului-națiune a fost perfect formulată de Ernest Renan, în celebrissimul său eseu *Ce este o națiune?*. În perioada interbelică au existat destule lucrări critice pe aceasta temă, datorate atât anglosaxonilor, cât și francezilor (germanii orientându-se, bineînțeles, spre *Volkgeist des Volksdeutschen*). Cartea lui Fournol *Națiunile romantice*, publicată la Paris în 1931, reprezintă un remarcabil rezumat al acestei mize politico-culturale. Cât privește ceea ce s-a publicat între 1950 și 1990, ar mai fi oare ceva de adăugat după sinteza inegalată a lui A. Walicki (*Philosophy and Romantic Nationalism*, Clarendon Press, 1982), după aceea a lui J.C. Eade (*Romantic Nationalism în Europe*, Australian National University, Camberra, 1983) și, cu toată modestia, după cele câteva remarce făcute de mine în eseul apărut în *Revue de science politique* (Vol. 36, nr. 6, dec. 1986) intitulat: *O geneza alegorică a politicului: folclorul?* Toate aceste texte nu au așteptat căderea comunismului pentru a vorbi despre instrumentalizarea, defel recentă, a folclorului în discursul politic despre statul-națiune și al statului-națiune, ca și despre modul în care, după perioada autentic stalinistă, o parte din tradițiile populare (sau definite ca atare) au fost recuperate de ideologii comunismului terminal în scopul relegitimării sistemelor de putere în pierdere de viteză.

Destrămarea tradițiilor

În sfârșit, s-ar cuveni să-i amintim doamnei Nagy că, așa cum o prezintă domnia sa, interpretarea lui Henri Stahl pare oarecum simplistă. Bineînțeles, Maramureșul a fost colonizat în secolul al XVIII-lea de către slovaci, cehi și alte popoare venite din centrul și de la marginile imperiului austriac. Dar aceste populații s-au așezat în orașele existente sau au înființat orașe muncitorești, prin esență miniere, în timp ce maghiarii dețineau majoritatea posturilor în administrația imperială (mai târziu imperială și regală) civilă și militară, ca și conducerea instituțiilor de învățământ. Cât privește

satele, ele au rămas profund românești și chiar au devenit, mulțumită acțiunii exercitate de iezuiții maghiari asupra elitelor lor nobiliare, o fortăreață a greco-catolicismului (după ce aceleași elite îmbrățișaseră înainte reforma calvinistă - alta similitudine cu Polonia). În fapt, românii din această regiune de margine de imperiu posedau o organizare socială apropiată de șleahta poloneza, mica noblețe rurală care se deosebea de clasele inferioare prin statutul ierarhic, și nu prin diviziunea muncii și acumularea de averi. Desigur, existau câțiva proprietari mai importanți (inclusiv cei cu vreo sută de hectare de păduri), dar nu vom găsi aici nimic comparabil cu moșiile din Moldova sau Muntenia. Aceasta este structura socială care începe să se fisureze odată cu lunga agonie a feudalismului, între 1848 și 1948. Cedând sub loviturile năprasnice ale capitalismului mai întâi forestier și agrar, apoi industrial, tradițiile se destramă încetul cu încetul, se transformă, integrând semne - semnificanți aduși de modernitate: transformarea straielor (chiar dacă unele gravuri din secolul al XVIII-lea ne oferă imagini care mai puteau fi întâlnite la sfârșitul anilor 1960 în satele cuibărite în căușul văilor celor mai îndepărtate), a obiceiurilor alimentare, a modurilor de a lucra și a produselor agricole. Lenta și inexorabila monetarizare a raporturilor socio-economice a modificat solidaritățile parentale și sistemele complexe de înțajitorie și de vecinătate și a ajuns să le submineze puterea imperativă după 1900. Aceasta modernitate se numește capitalism. Cealaltă modernitate, comunismul, a reușit într-adevăr să stăvilească monetarizarea relațiilor socio-economice, părând astfel să reactualizeze solidaritățile arhaice, dar, pe de altă parte, a continuat opera de distrugere a tradiției (chiar dacă nu era decât o tradiție fără mare vechime!), răvășind structura socială sătească sau parohială (baza a organizării sociale arhaice a Europei rurale de la creștinarea ei), dând naștere, prin dezvoltarea masivă a învățământului, unei promovări sociale ascendente fără precedent și efectului său radical, exodul rural. În 1945, rata analfabetismului în Maramureș, în sensul modern al termenului, depășea 85%, în timp ce în anii 1970 scăzuse sub 10%.

Iată de ce, în cadrul acestor dinamici nelineare, ritmate de avansări rapide și regresii parțiale, lucrări de antropologie ca acelea ale lui Gail Kligman și, permiteți-mi să cred, cu toată modestia, că acelea pe care le-am propus sagacității cititorilor, au contribuit (cu erori, desigur, dar cine nu greșește? *Errare humanum est!*) la

demitificarea imaginilor parusiace ale Maramureșului. Încercând să arătăm, prin toate aceste sincretisme culturale și ritualice, nu numai agonia unei culturi și, lucru fundamental, prezentând o abordare de antropologie istorică, Gail Kligman și cu mine am căutat, pe cât se poate, să reconstruim structura spirituală și intelectuală (i.e. die Weltanschauung) a acestei culturi într-un timp în care funcționarea ei trebuia să se manifeste, cu siguranță, în plinătatea ei. Tocmai pentru că nu mai era posibil să căutăm în discursul steril al etnogenezei dragi tuturor protocronismelor o origine de plenitudine imposibil de găsit în afara imaginației literare, tentativele noastre de deconstrucție-construcție au vizat explicit demitizarea unei tradiții instrumentate în scopuri care nu i-au aparținut niciodată și demistificarea acelor ideologi care își însușeau fără rușine gloria ei spectaculoasă. În aceasta privință, admit că nu celor câțiva etnologi străini care au lucrat în aceasta direcție ar trebui să le adresez esențialul acestor critici, ci acelor bravi romani din epoca comunistă și postcomunistă care, închipuindu-și că apără tradițiile n-au făcut altceva decât să clădească mizanscene pentru versiuni postmoderne ale societății, de dragul de a oferi clienților agențiilor turistice niște jocuri de puzzle ce strâng într-o simultaneitate și o permutabilitate cvasi-infinite frânturi de tradiții de ieri, de alaltăieri, de azi, soi de ghiveci cultural în cadrul marelui spectacol mediatico-consumerist care, pe ritmuri de pop-rock-etno, hrănește miturile paradisurilor pierdute ale unei lumi ruralo-hedoniste care nu a existat vreodată altfel decât ca marfă turistică.

*cercetator la CNRS si fost profesor invitat de filosofie al Universitatii din Cluj (1991-2002)

**Referitor la articolul Ralucăi Nagy apărut în suplimentul revistei 22 din 25 ianuarie 2005 consacrat Maramureșului neturistic și intitulat *Opinii despre construirea „mitului Maramureș”*.

*** www.wikipedia.ro

***www.revista22.ro

Sâmbătă, 23 mai 2009

Muzeul Satului Maramureșean – sala de conferințe

Orele 11.00

Simpozion „Obiceiuri agro-pastorale la popoarele din zona central europeană”

Cuvânt de deschidere:

Dr. Mihai Dăncuș, Directorul Muzeului Maramureșului Sighetul Marmăției

Mesajul Primarului Prof. Eugenia Godja

Prezintă Gheorghe Ovidiu Nemeș Viceprimarul Municipiului Sighetul Marmăției

Moment festiv

Omagiu Profesorului Claude Karnoouh, prieten al Maramureșului, savant antropolog și sociolog francez care a publicat mai multe cărți și articole de mare prestigiu despre noi

PARTICIPĂ:

Bernard Houliat – Director Centrul Cultural Francez – Cluj Napoca

Mihai Dăncuș – Director Muzeul Maramureșului

Sorin Antohi – Istoric

Andor Horvath – Facultatea de Litere Univ. Babeș Bolyai

Adrian T. Sârbu – Institutul „George Barițiu” al Academiei Române Filiala Cluj Napoca

Ciprian Mihali – Departamentul de Filosofie al Universității Babeș Bolyai
Gheorghe Mihai Bârlea, senator

Gheorghe Onișoru, Universitatea București

Petru Dunca, Universitatea de Nord Baia Mare

Prieteni din Breb, Sighet, muzeografi, universitari, cercetători academici din țară și străinătate

PROGRAMUL SIMPOZIONULUI

1. Prof. Pamfil Bilț, folclorist, Baia Mare – Substratul mitico-magic al obiceiurilor de primăvară în folclorul maramureșean
2. Conf. univ. dr. Boar Nicolae – Contribuția Colegiului Babeș Bolyai/Extensia Sighetul Marmăției la dezvoltarea municipiului în cei 10 ani de existență
3. Dr. Ioan Botoș, Apșa de Jos, Ucraina – 65 de ani de la deportarea evreilor din Apșa de Jos
4. Janeta Ciocan, Muzeul Etnografic Baia Mare – Filmul etnografic, formă de valorificare a patrimoniului muzeal
5. Iuliu Copândeian, Muzeul de istorie și etnografie Vișeu – Strategii de dezvoltarea a turismului în zona Vișeu
6. Prof. univ. dr. Georgeta Corniță, Prorector Universitatea de Nord Baia Mare – Titlu rezervat
7. Prof. univ. dr. Corniță Constantin – Obiceiuri tradiționale românești în culegerile de folclor din zona Maramureș „Colecția Mușlea” din Arhiva de Folclor – Academia Română
8. Dr. Mihai Dăncuș – Ce se întâmplă cu obiceiurile?!?... Vor rămâne în alte forme!!!!
9. Ioana Dăncuș – Mijloace, metode și tehnici de prezentare a obiceiurilor în muzeele etnografice
10. Prof. univ. dr. Petru Dunca, Universitatea de Nord Baia Mare – Alimentația sacră-conotații etnologice
11. Conf. univ. dr. Daniela Dunca, Universitatea de Nord Baia Mare – Titlu rezervat
12. Pierre Dutron – Cuvânt de salut din partea Asociației „Prietenii Muzeului” Sighet
13. Călin Gerald, Vochin Cătălin – Muzeul Național al Viticulturii și Pomiculturii Golești-Argeș – Aspecte ale păstoritului din zona Muscel
14. Dr. Ilie Gherheș, Universitatea Vasile Goldiș Baia Mare – Petrova Maramureșului-aspecte folclorice ale colectivizării
15. Drd. Ioan Hotea, Vadul Izei – Obiceiuri pastorale în satele de pe valea Izei și Marei
16. Dr. Rusalîn Iftănoni, cercetător Muzeul Național al Satului, București – Păstoritul local în Munții Poiana Ruscăi
17. Prof. Adrian Mandric, Vișeu – Valea Vaserului-Valea Râului-Repere istorice și turistice
18. Drd. Ștefan Mariș, director Centrul județean de conservare și valorificare a tradiției și creației populare Maramureș - Ritualul funebru în Maramureș: elemente simbolice
19. Dr. Ioan Petrovai, Petrova – Imaginea Maramureșului interbelic în proza scriitorului Radu Andrei
20. Drd. Gheorghe Robescu, Muzeul Etnografic Baia Mare – Țara Lăpușului și problema chiaburilor
21. Prof. univ. dr. Liviu Sofonea – Un proiect ideatic pentru întemeierea unui necesar muzeu al etniei „Țigani/romi”
- Satule, părinte drag! Un popas pelerinal în satul
Fersig jud. Maramureș
22. Conf. univ. dr. Delia Suiogan, Universitatea de Nord Baia Mare – Străinul și înstrăinarea în mentalitatea tradițională românească
23. Efrim Tarlapan, Scriitor, Chișinău, Republica Moldova – Daniel Ciugureanu, făuritor și martir al Marii Uniri
24. Prof. Ioan Toșa, Mihai Maxim, MET Cluj Napoca – Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei la semicentener
25. Prof. Ioan Toșa, Carmen Braica, MET Cluj Napoca – Pagini din istoria muzeelor în aer liber din România
26. Remus Vărnăv, Muzeul Negrești, director – Câteva schimbări semnificative în organizarea „sămbrelor”-actuale din Țara Oașului

Teaching Swedish Folk Traditions in Romania – My Experiences as a Foreign Lecturer at Bucharest University

Ph.D. Björn Apelkvist

Abstract: The paper delivers some observations from three years of experience of lecturing in Swedish language, culture and literature at Bucharest university, drawing on intercultural perspectives in relation to the pedagogical practice, and presenting the in the Swedish folkloristic tradition important celebration of Saint Lucia, which also by practice annually is made familiar to the Romanian students of Swedish at Bucharest university.

I came to Bucharest in the autumn of 2006, and started my work as the sixth Swedish lecturer sent here by the Swedish institute, Stockholm, since the collaboration with Bucharest University - originally based on a bilateral agreement between Sweden and Romania - was inaugurated in 1995. My main task at the university is to teach Swedish language for students who follow a three year bachelor's degree philological program, without any beforehand knowledge, and with Swedish as their secondary language. The courses include also thematically oriented approaches to Swedish literature and culture, with one of the main focuses concentrated on the important folk traditions that both connect Swedish people to their ancient history, as well as present a highly living, present frame of reference that continues to bring together and form the identity of the otherwise so typically individualized, modernized, secularized and on a vast geographical area spread out Swedish population.

As a teacher I am constantly occupied in trying to keep present an intercultural perspective on the studies, in trying to as creatively and constructively as possible engage the students in cultural exchange and interaction, not by rejecting or overlooking their Romanian identities and frame of cultural references, but instead using them as a means for increased understanding. As Eugene Irimias writes in a recent, highly interesting article about learning foreign languages called "Cultural patterns reflected in language", specifically about students of economy but obviously with general applicability: "Students /.../ should be familiar with the idea that people's different communication styles reflect deeper philosophies and world views, which are the foundation of their culture. Understanding these deeper philosophies gives them the broader picture of what the world has to offer them." (Irimias 2007, p.161) The Swedish holidays and traditions surely reflect exactly a lot of the

"deeper philosophy" that forms the cultural unity of Swedish speakers – trying to understand the world view or attitude revealed in these traditions is evidently of the essence for any attempt to grasp Swedish culture.

The cultural bridge between Sweden and Romania that needs to be established to make any interchange possible - since the historical, economical, political, mental and other differences between the countries are so obvious - is in my mind to be treated, pedagogically or in any other circumstance, as a potential resource and asset, and not as an impediment or hindrance. Before I present a closer look at one interesting example of the Swedish traditions of the winter season - thus connecting to the main subject of this conference not as an ethnographic expert, but from the more general, comparative standpoint of a lecturer of Swedish language in Romania - I would like to say one or two things about my general experiences of teaching here in Romania.

In Sweden the pedagogical tradition is deeply democratic, the teachers typically form a team together with the students, the collaboration being evaluated continuously to make certain that no unnecessary hierarchical distance develops between teacher and students. The studies also typically demand a high degree of independence from the students, who for example not seldom do their examination in the form of home made exercises that are to be delivered at a certain date, and require first and foremost a self-made approach to a certain subject, rather than learning facts by heart. The lessons given may be as few as perhaps only 10 hours per week – a drastic difference to circumstances in Romania, that clearly manifests how much more independent initiative and work on your own that is demanded at Swedish universities.

Adapting from this background to the Romanian educational programs, so full of obligatory hours in class, with students never having had to rely on their own motivation and initiative power, not trained to think independently and take responsibility themselves for their studies, has surely been the hardest part for me as Swedish lecturer here. There seems to me also to be quite an unconstructive discrepancy between the strict demands on attendance in class from early morning to late afternoon, and on the other hand students trying their best to escape as much education as possible, making a sport out of not coming to school and still getting their grades in a rather infantile, gymnasium-like and highly contra-productive fashion. On the other hand, there are students who ambitiously follow their programs reaching extraordinary results apparently thanks to the filled and fixed amount of learning, that they in this from a Swedish point-of-view rather un-free way acquire.

There are also interesting differences in terms of mentality that play their role in the educational circumstance: Romanian students are not so apt to express opinions on serious matters, be it political or cultural, they seem more trained to listen to what the experts have to say – on the press conference in connection to Nobel festivity this year Herta Müller spoke about a Romania in need of a true civil society, and from the point-of-view of my experiences as a university teacher I would have to agree. Swedish people on the other hand, children of a democratic development that started in the early 19th century as a result of the vast people's movements that often were run by school teachers, in general with pleasure engage in never-ending debates about all kinds of social matters, where everyone's viewpoints is equally important and paid attention to.

There is however at the same time a spontaneous, immediate connection to real life stories, anecdotes, and informal communication in general among Romanian students, that make verbal exercises of a less pretentious fashion very dynamical and easily started up and has their language skills flowing in a way that is a wonderful contrast to the typically more restrained, controlled, self-conscious tendencies in the Swedish mentality that can make talk about more personal matters stiff and full of inauthentic clichés.

But coming now to folk traditions and more specifically those that take place during winter time, the celebration that definitely is most strikingly unique in the Swedish context is the special ceremony taking place in different forms at St. Lucia's day, on 13th of December. In the early, dark morning of that day processions of girls dressed in white, full-length chemises, for a brief but for Swedish people deeply magic moment bring light and hope and premonition of Christmas, singing some old traditional Swedish songs and holding real candles, with one of them performing as saint Lucia herself in the front, with a read ribbon around the waste symbolizing the sacrifice of this saint from Sicily of the early 4th century (who according to one legend chose to give her dowry to the poor, and was killed for this).

The tradition in its current solemn, sacral tapping has only in the twentieth century had its sudden breakthrough, but is in fact today perhaps the most vital and dear of all the traditional celebrations in Sweden. Apart from the official Lucia elected for the whole country but also in all cities and villages, Lucia ceremonies are arranged also in the homes, in schools, at working places on the 13th of December every year. In contrast to the typical private nature of traditional holidays in Sweden following the reformation in the 16th century, when in accordance with Luther the religious celebrations should be a matter for the families and close ones in exclusion, Lucia is also a

public manifestation, crossing all borders in society, connecting people when the time of year is at its very darkest, delivering a free atmosphere of stillness, goodness and harmony to everyone.

Since medieval times the day of Lucia was considered to be the darkest of the whole year, and also a day when evil spirits were thought to be especially active. Especially in the north of Sweden the day of Saint Lucia was thus associated also with Lucifer, the devil. With the introduction of Christianity - first through the Catholic Church – it became the last day before the fast before Christmas also, when everything had to be prepared for the upcoming Christmas, and so it was for centuries a day of special celebration, long before the neat and solemn processions of today started to be arranged. In fact the origin of the Lucia figure seems to be young girl performing as the young Christ child and functioning as a kind of humorous hostess for the lively and excessive partying before the beginning of fast, only later to be transformed into the sacral Lucia saint that today leads the delicate ceremony, when this German tradition came to Sweden through German people living there, and became connected with the originally quite robust celebrations at St. Lucia's day.

For my students at the university in Bucharest, Lucia in its modern Swedish form is also a tradition that they each year are able to most actively participate in, since the Swedish embassy in Bucharest by tradition arranges a Lucia celebration with students of Swedish language performing the ceremony itself. This year the event took place at Radio Romania, with some hundred guests attending, and around 15 young Lucia girls from the faculty singing the traditional Swedish songs that are connected with the celebration.

Based on a mixture of Italian and German elements, it is interesting to observe how authentically Swedish the Lucia celebration still is in its constructed, invented, almost too well arranged modern state: of the essence is the purity, simplicity, stillness and quiet *Stimmung* of it all, all typically Swedish and Nordic cultural features, and perhaps also the fact that the ceremony, although there should be some obligatory "star boys" included in a complete Lucia Procession, to such a high degree is a women's manifestation, with the girls in focus. When Erich Auerbach wrote his classical work *Mimesis*, about the depiction of reality in the whole of Western literature, he notes in the brief section about Scandinavia's foremost contribution to World literature, i.e. the significant dramatic tradition stemming from Ibsen and Strindberg, how a special, deepened attention paid to the female characters is a specific of the Nordic dramatists – and not by coincidence!

So when our most important folk tradition puts the women in the front, it is once again proof of Sweden and the Nordic countries in

general indeed being the most equal and non-patriarchal in the world, which certainly is a striking contrast to Romania and the cultures of the Balkan area in general. In most cases my young female students, not to the least those who go for a scholarship to Sweden for a semester or so, seem rather prudent towards or even repelled by the liberated, self-conducting state of Swedish women - but perhaps at least some of them get an impetus too, towards a bigger independence, freedom and responsibility, towards starting to define their own lives and making their own choices, just as saint Lucia did, and according to the tradition had to pay with her life for.

References

- Irimias, Eugenia**, *Cultural Patterns Reflected in Language*, Studia Universitatis Babes-Bolyai, Series Philologia, 2007:4, p. 159-170
- Swahn, Jan-Öjvind**, *Maypoles, Crayfish and Lucia. Swedish Holidays and Traditions*, Stockholm: Swedish Institute, 1994

Dr. Arh. Alexandru Baboș
Suedia

Biserica din Sârbi Susani, latura de nord, aprilie 1995

Biserica de lemn Sfânta Paraschiva din Susani în satul Sârbi, Maramureș, a fost construită din lemn de stejar în jurul anului 1639. Deși nu este cea mai veche din Maramureș, biserica de lemn din Sârbi Susani păstrează câteva din trăsăturile cele mai arhaice din arhitectura sacrală de lemn românească. Valoarea deosebită a acestui monument, care în fapt depășește chiar pe cea a suratelor înscrise în patrimoniul mondial, constă în conservarea portalului de

intrare, unul dintre cele mai excepționale piese de acest fel din România, al cărui mesaj se poate traduce printr-un calendar bizantin. Sculptura portalului oferă o cheie de descifrare a limbajului în lemn, pierdută de două secole din tradiția românească de a construi. Cele mai surprinzătoare aspecte arhaice se observă la forma acoperișului vechi și la trecerea spre partea sacră, în interior, dinaintea iconostasului. La această biserică nu au existat inițial nici țâțâni de fier, nici ferestre de sticlă, nici clopot, acestea fiind în vechime prea scumpe și de aceea înlocuite cu lemn. La toate acestea se pot adăuga arhitectura armonioasă și deosebit de sculpturală a construcției, pictura murală bine păstrată pe iconostas și în altar și nu mai puțin colecția de icoane vechi.

„Sfânta beserecă cea bătrână în Susani” face parte din seria de lucrări al meșterului de biserici Gozdă, semnat pe portalul de la Budești Josani în 1643. Lui i se poate atribui și biserica de lemn din Slătioara, ridicată înainte de 1639, demolată la începutul secolului 20.

Biserica de lemn din Sârbi Susani este declarată monument istoric din 1955 și se află pe noua listă a monumentelor istorice sub codul LMI 2004: MM-II-m-A-04640. În partea de jos a satului, pe locul așezării medievale Sârbi, există o biserică de lemn din 1685, cunoscută sub numele de Sârbi Josani. Amândouă bisericile sunt folosite curent de parohie.

În bibliografia veche, biserica de lemn din Sârbi Susani a fost documentată, la fel ca și celelalte biserici de lemn din Maramureș, în studii de ansamblu, semnate de Ioan Bârlea¹, Tit Bud², Victor Brătulescu³, I. D. Ștefănescu⁴ și Marius Porumb.⁵ În acestea au fost prezentate câteva din trăsăturile ei caracteristice, date istorice, inscripții, o parte din icoane și pictura murală. Un studiu monografic mai detaliat i-a fost dedicat de Aurel Bongiu în 1970 în urma lucrărilor de reparații. El are meritul de a-l fi identificat pentru prima dată pe pictorul zugrav itinerant Alexandru Ponehalschi, autorul tâmplei

iconostasului. Aurel Bongiu a mai scos în evidență prezența aco-perișului vechi, a încercat o etapizare a ferestrelor și a transcris și citit corect inscripția din 1667 de pe ușa de la intrare. Pe urmele pictorului zugrav au pornit apoi Marius Porumb⁶ și Anca Pop-Bratu⁷, care au reanalizat pictura din Sârbi Susani într-un context mai larg. Francisc

Nistor a salvat porțița incintei cimitirului și a publicat-o în albumul său de porți

maramureșene.⁸ Alexandru Baboș a făcut o descriere a construcției, susținută cu relevee detaliate, într-un studiu dedicat bisericilor de lemn cu o singură streășină din Maramureș.⁹ Biserica a fost datată dendrocronologic în 1997.¹⁰ Într-un studiu ulterior Alexandru Baboș a publicat releveele ușii, ferestrei decorate, prestolului și a analizat trăsăturile constructive fundamentale ale lăcașului.¹¹

Tâmpla pictată de Alexandru Ponehalschi în 1760, foto 1995

¹ 1909, 181-186

² 1911, 63-64

³ Autorul confundă biserica din Susani cu cea din Josani. 1941, 30-35, fig. 43-54, pl. XXI

⁴ 1968, 95-97

⁵ 1982, 114-115

⁶ 1975, 18

⁷ 1981, 93-117; 1982, 23-42

⁸ 1977, 60-61

⁹ 1996, 58-61

¹⁰ Eggertsson și Baboș, 2003, 44, tabelul 2:4

¹¹ 2004, 77, 80-82, 95-96, 165, 190-194

Istoric

Ridicarea bisericii

Din primele studii s-a înrădăcinat datarea din 1532 făcută de Tit Bud.¹² Datarea s-a datorat probabil citirii greșite a inscripției de pe ușă, deși Ioan Bârlea a făcut în 1909 o citire mai corectă a ei: „văleat 1665”.¹³ Vechimea lăsată de Tit Bud s-a perpetuat până la Aurel Bongiu, care a propus citirea anului 1667 în inscripția de pe ușă. Datarea dendrocronologică a stabilit în 1997 că biserica de lemn este mai veche cu aproape trei decenii, lemnul fiind tăiat în iarna dintre anii 1638-1639. Lăcașul a fost cu cea mai mare probabilitate ridicat în vara următoare.¹⁴ Din însemnările păstrate în biserică¹⁵ și din conscripția de la 1774¹⁶ și 1786-89¹⁷ reiese că biserica de lemn din Sârbi Susani a fost ctitorită și îngrijită de familiile de mici nobili din partea de sus a satului, din vetrele fostelor așezări medievale Balotești și Cămârzana. Lemnele bisericii au fost tăiate din pădurea de stejar „lăsată de la potop” de deasupra bisericii, care acoperea odată întreaga față a văii Cosăului.

Biserica inițială nu avea turn. Acesta a fost ulterior adăugat, deoarece tălpile turnului nu sunt legate cu butea, cum era obiceiul, ci numai așezate peste tinda femeilor. Turnul a fost adăus înainte de 1751, posibil la data inscripției de pe ușă intrării, la 1667.¹⁸

Pictarea

Tâmpla bisericii a fost pictată în primăvara anului 1760 de pictorul itinerant Alexandru Ponehalschi. Pictorul surprinde date importante despre acest moment în două pisanii de pe tâmpla iconostasului:

- colțul stâng: „*Din mila lui Dumnăzeu și din darul Duhului Sfânt și eu am agiutorit Iosip a Iacovu cu zugravul Aleczander Ponehalski de lucru beserăcii, să hie pomană întru veci de veci*”.
- colțul drept: „*Cu vrerea Tatălui și cu îndemnarea Fiului și cu săvârșirea Duhului Sfânt, amin, bine au vrut serbu lui Dumnezeu, Borodî Chira și cu soția dumisale Ahimie, de au*

¹² Mai întâi în Șematismul din 1900 apoi în lucrarea sa din 1911, 63

¹³ Bârlea, 1909, 186:679

¹⁴ Eggertsson și Baboș, 2003, 44, tabelul 2:4

¹⁵ Bârlea, 1909, 181-186.

¹⁶ MOL, C 99, XI.A. Maramoros 1774, 81v-82.

¹⁷ MOL, C 104, Acta regulatione parochiarum 1786-89, A 54 kötet, Diocesis Munkacs, 1797, 28

¹⁸ Baboș 2004, 146

plătit de au zugrăvit acest fruntariu, ca să le fie pomană dumilor sale și a tot neamul lor, 1760, luna iunie 10 zile.”¹⁹

Se poate că aceasta s-a împlinit cu ocazia unor reparații. Lucrările de reparație sunt sugerate de lemnul mesei moșilor de sub streășina de nord, care a fost datat din 1764.²⁰ De asemenea, mai multe danii de carte și icoane au fost făcute în aceeași perioadă subliniind efortul ctitoricesc al obștii de a înnoi spațiul de cult.

Altarul a fost pictat în 1800, conform inscripției de pe dosul peretelui iconostasului: „Acest oltariu din mâna de Nicolai Famochevici, Anu lui Dumnezou 18 sute, luna mai 1 zeale”.²¹ Înaintea

pictării a fost închis ochiul de fereastră cu oblon dinspre răsărit și înlocuit cu o nouă fereastră mică deasupra ei. Probabil tot atunci au fost înzestrate ferestrele cu sticle rotunde, înrămate.

Partea de răsărit a bisericii, altarul, foto 1995

Reparații

În 1921 a fost construit acoperișul nou peste cel vechi. Atunci, ori încă mai devreme, s-au lărgit o parte din ferestre, au fost tăiate deschizături în peretele plin dintre femei și bărbați, s-a lărgit intrarea spre navă și s-a construit corul în navă pentru tinerii satului. Biserica a fost restaurată în 1970 și 2000.

În timpul „restaurărilor” din anul 2000 au fost distruse și iremediabil pierdute învelitoarea acoperișului vechi, masa moșilor, coiful vechi al turnului și pragul ușii.

¹⁹ Pop-Bratu 1981, 101

²⁰ Eggertsson și Baboș 2003, 44, tabelul 2:4

²¹ **Marius Porumb**, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania sec. XIII-XVIII*, Editura Academiei Române, București, 1998, pp. 363-364

Această biserică a fost concepută la vremea ei ca una din lăcașurile mijlocii, 5,79 m largă și 10,08 m lungă, în vechile unități de măsură: 2 stânjeni regali largă și 3½ lungă, cu o capacitate maximă de circa 205 credincioși.²² Intrarea se face dinspre miazăzi printr-un portal bogat sculptat. Biserica este împărțită de la vest la est de tinda femeilor (pronaos) și biserica bărbaților (navă). Spațiul nu este egal distribuit între femei și bărbați, femeile având numai pe jumătate din spațiul acordat bărbaților, un raport întâlnit îndeosebi la biserici de mănăstire. Tinda femeilor este tăvănită sub tălpile turnului și deschisă spre biserica bărbaților prin goluri în perete de fiecare parte a ușii. Biserica bărbaților este principala încăpere, subliniată de cerul înalt al bisericii (bolta). De remarcat că înălțimea navei este egală cu lărgimea ei, o proporție remarcată și la alte biserici din prima jumătate a secolului al XVII-lea în Maramureș. Înspre răsărit, spre altar, sunt numai două uși iar în fața iconostasului există o solee ce marchează trecerea dinspre profan spre sacru. Altarul este decroșat și încheiat cu cinci laturi exterioare scurte. El are 3,72 m lățime și 3,1 m adâncime și protejează în mijlocul lui prestolul de lemn. Acesta a fost sculptat în formă de potir, o formă specifică celor mai vechi piese de acest fel, păstrate din secolul 17 în Maramureș. Interiorul este luminat de ferestre puține, de diferite dimensiuni. La femei, ușa de afară este singura sursă de lumină.²³

Butea, adică partea încheotorată a bisericii, este încinsă pe exterior de o funie puternic profilată, cioplită direct din lemnul masiv al peretelui. De-asupra funiei, la întâlnirile dintre bârnele pereților, cheotorile netede trec spre console ieșite în trepte sub streșini. Dincolo de funcția lor practică de a descărca greutatea acoperișului aceste console se îmbină spectaculos ca niște aripi sculptate. Consolele și funia, împreună cu portalul bogat sculptat și fereastra decorată, dau un caracter aparte acestei bisericuțe de lemn.²⁴

În interiorul navei, în dreptul soleei, se poate observa un lemn prins cu cuie de lemn pe peretele sudic, la înălțimea uni stat de om. Acestuia îi corespunde pe peretele nordic o adâncitură în perete. Între acestea, biserica a avut se pare o grindă orizontală care accentua inițial trecerea dintre sacru și profan în dreptul soleei. Această grindă a fost un element local arhaic pe cale de dispariție, surprins numai în câteva biserici de lemn din secolul 17 în

²² Baboș 2004, tabelul 105 și 120

²³ Baboș 1996, 61. Baboș 2004

²⁴ Baboș 2004, 194-195

Maramureș.²⁵ Ușa de la intrare este interesantă nu numai pentru mesajul sculptat bogat pe fața portalului ci și pentru rezolvările ingenioase din dosul ei. Atât articulațiile cât și sistemele de închidere au fost executate numai din lemn. Cheia de fier articulată se introduce printr-o gaură ca să împingă un fuștei orizontal. Acesta e agățat într-un cui de lemn și intră prin urechea unui lemn masiv vertical prins cu cepuri în ușorul drept, lângă foaia ușii. O gaură dreptunghiulară din dreapta ușii, afară, azi înfundată, dezvăluie un sistem de încuietore și mai vechi, de fapt cel inițial. Acesta avea o cheie de lemn cu trei dinți ce se introducea prin gaura din perete într-o gaură specială din lemnul masiv prins vertical în ușorul drept. Lemnul vertical funcționa ca o cutie de broască. În el se păstrează și azi dăltuiturile în care au stat lopățelele de lemn ce blocau și deblocau fușteiul. În foaia ușii se văd urmele de la un mâner cu zăvor pe interior, ce era folosit pentru închiderea și deschiderea ușii când ușa nu era încuiată. Foaia ușii se mișca în două țâțâni separate de lemn. Cea de jos a fost îndepărtată fără rost în anul 2000, coada de jos a ușii sprijinindu-se astăzi direct de prag.²⁶ Pe latura dinspre miazăzi s-a păstrat o fereastră frumos decorată cu funie, rozete și dinți. Aceasta ascunde în interior un oblon introdus între bârne de la ridicarea bisericii. Piesa din afară, sculptată, a fost prinsă în lemnul peretelui cu cuie de fierar, singurele de acest fel observate în părțile originale. Fereastra tăiată în partea opusă a navei a fost probabil asemănătoare. Tot o fereastră cu oblon, astăzi înfundată din interior, se vede în axul altarului. Celelalte ferestre din altar au fost tăiate ulterior.²⁷

Acoperișul

Sub acoperișul actual, ridicat în 1921, a fost păstrat și vechiul acoperiș. Acesta din urmă prezintă câteva particularități remarcabile. În primul rând cornii (căpriorii) se descarcă pe o cunună (cosoroabă) intermediară. De sub cunună pleacă mai departe corni mai scurți până peste cununa de jos a streșinii. Această împărțire a descărcării acoperișului principal este o soluție constructivă arhaică, întâlnită asemănător și la bisericile de lemn de la Breb și Valea Stejarului. Avantajul ei este că greutatea nu rămâne concentrată pe cununile streșinii, o parte mare fiind preluată la aproape jumătate din distanță de o altă cunună.²⁸ Acoperișul vechi și-a pierdut în anul 2000

²⁵ Urmele unei astfel de grinzi se pot vedea și la bisericile de lemn din Căeni, Oncești, Cornești și din Mănăstirea Moisei. Vezi Baboș 1996, 47

²⁶ Baboș 1996, 58-61. Baboș 2004, 77-78

²⁷ Baboș 2004, 82 și fig 72

²⁸ Baboș 2004, 93-96

învelitoarea de șindrilă horjită, păstrată în 1921 și 1970 pentru valoarea ei muzeală, precum și poala prelungită peste masa moșilor, spre mieznoapte, probabil la fel de veche ca și biserica.

Acoperișul vechi al altarului s-a păstrat până în anul 2000 când, din neștiință, a fost înlăturat, de o echipă de "restauratori profesioniști", pe banii publici ai Ministerului Culturii! Acesta păstra învelitoarea veche de șindrilă horjită cu o desfășurare a apelor ce urmărea forma poligonală a altarului, într-un mod neîntâlnit altundeva în partea de sud a Maramureșului.

Turnul

Portalul de la intrare, foto 1995

Turnul bisericii nu este ridicat odată cu biserica, fiind adăugat ulterior, cel mai probabil în a doua jumătate a secolului 17, când turnul se generalizează în arhitectura sacrală din Maramureș. Turnul acesta este foarte îngust la bază și, în mod surprinzător, se lărgeste la șatra (foișorul) clopotelor. Cornii vechi ai coifului, dimensionați după lățimea bisericii, lungi de 2 stâneni regali, au fost aruncați în foc și înlocuiți cu alții mai noi în anul 2000, de aici coiful tuguat față de cel precedent.²⁹

Calendarul de pe portal

Portalul de la intrare în biserică, prin mesajul încrustat în el, este o adevărată operă de artă ce ne dezvăluie participarea unui mare meșter de biserici. Dintre portalele de lemn păstrate în Maramureș acesta este fără îndoială cel mai complex și bogat în detalii. Intenția meșterului nu a fost de a fermeca privirea sau de a-și lăsa amprenta sa asupra acestei intrări, în primul rând, ci de a intra în dialog cu cei chemați să calce peste pragul ei. Atunci ca și acum, arta

²⁹ Baboș 2004, 148. Baboș 1996, 58-61

de a sculpta era arta de a comunica. Comunicarea însă trebuia să aibă loc într-un limbaj comun, pe care să-l stăpânească nu numai artistul ce și privitorii. Din păcate, limbajul s-a pierdut între generațiile ce ne despart de cei care au participat la înălțarea acestei biserici. Câteva frânturi se mai păstrează în arta țesătoarelor și în ce ne-au lăsat în scris culegătorii de folclor, restul pare șters din memoria culturii noastre tradiționale. Meșterul de biserici a fost prevăzător și ne-a lăsat câteva chei de descifrare salvatoare.

Descriere

Ceea ce atrage atenția, de la prima vedere, este funia scoasă puternic în relief care înconjoară o compoziție sofisticată de cruci triple și rozete de diferite mărimi și modele. Crucile, în mănunchiuri de câte trei și prinse în mandorlă, ocupă partea centrală a celor trei piese de portal, încadrate de rozete mari. Colțurile superioare sunt ocupate de câte o rozetă solară în timp ce partea de jos este dominată de funiile răsucite în cerc, spre intrare. Compoziția are o structură aproape simetrică cu multe variațiuni în detalii. În final, întreaga suprafață este pusă în mișcare de umbrele și luminile aruncate de o multitudine de triumfuri mărunte presărate între figurile mari ale compoziției. La acest nivel descriptiv trebuie scos în evidență sensibilitatea artistică deosebită a meșterului, care s-a jucat atât cu geometria elementelor în masa lemnului cât și cu aura de lumini și umbre pe care acestea le aruncă în jurul lor.

Simbolistica formelor

Pentru a înțelege mai bine sensul acestui portal este necesar să facem un pas în simbolistica formelor din care este compus. La acest nivel, cercetarea românească a scos deja în evidență importanța simbolului solar, masculin, în arta tradițională.³⁰ Pe portalul de intrare de la Sârbi Susani identificăm într-adevăr prezența celor două rozete solare în colțurile superioare și crucile, ca simbol al lui Cristos, el însuși identificat cu soarele.³¹ Celelalte rozete de pe portal sunt legate de celălalt important corp ceresc: luna. Tot de lună și simbolul ei feminin de fertilitate sunt legate și funiile de pe portal, care iau forma șarpelui răsucit în partea de jos, protejând, ca în

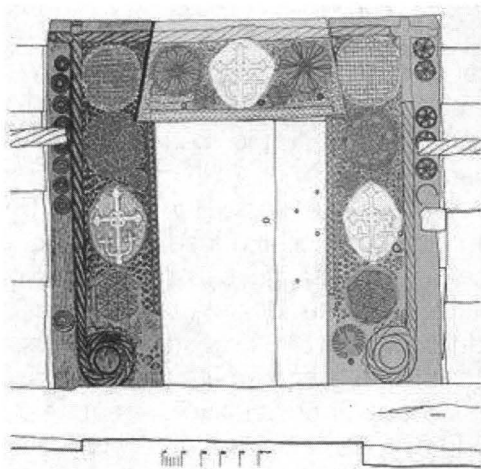
³⁰ **Petrescu, Paul**, *Motive decorative celebre*, Editura Meridiane, București, 1971, pp. 9-38

³¹ **Kernbach, Victor**, *Universul mitic al românilor*, Editura Științifică, București, 1994, p. 275, ISBN: 973-44-0131-9; **Vulcănescu, Romulus**, *Mitologie română*, Editura Academiei RSR, București, 1987, p. 367

povești, spațiul sacru de necurat.³² Zig-zag-urile din jurul golului ușii sunt unda apei din scoarțele maramureșencelor, de origine de asemenea feminină.³³ În lumea simbolurilor mitologice, motivele cioplite pe portal par să țină în echilibru lumina spirituală supremă masculină a soarelui cu mistica lunară feminină a lunii. În mod firesc ne întrebăm: ce vor toate aceste simboluri vechi și corpuri cerești să ne spună? Răspunsul trebuie căutat în mesajul creștin.³⁴

Mesajul creștin

Din perspectiva simbolisticii creștine, compoziția sofisticată de corpuri cerești de pe portalul de la intrare în biserica de lemn din Sârbi Susani formează un calendar liturgic bizantin. Anul liturgic bizantin este compus din două cicluri concentrice, cu propriile lor șiraguri de sărbători. Mai întâi avem ciclul pascal, al sărbătorilor

Structura calendarului creștin de pe portalul de la intrare. Galben: crucele triple ale marilor sărbători de peste an; portocaliu: rozetele solare ale solstițiilor; violet: lunile anului sau mineiele.

Ușorul stâng: perioada octoihului; ușorul drept: perioada penticostarului; tocul: perioada triodului

mobile, și apoi ciclul sanctoral, al sărbătorilor fixe. În ritul bizantin, ciclul sanctoral comemorează Sfinții bisericii ortodoxe. Slujbele comemorative dedicate sfinților sunt cuprinse în 12 mineie, câte un minei pentru fiecare lună a anului. Ciclul pascal gravitează în jurul sărbătorii mobile a Paștilor, care comemorează Patimile Mântuitorului. În jurul sărbătorii Paștilor anul bisericesc este împărțit în trei mari perioade, numite după cartea principală de slujbă folosită de cântăreți la strană în timpul fiecărei perioade, anume: perioada prepascală a Triodului (zece săptămâni înainte de Duminica Paștilor), perioada pascală a Penticostarului (opt

³² Eliade, Mircea, *Tratat de istorie a religiilor*, cap. IV: „Luna și mistica lunară”, Editura Humanitas, București, 1992, pp. 155-182; Vezi exemple la Baboș, 2004, 191, n. 112

³³ Dogaru (1984): *Ornamentele și croiul costumului popular din județul Maramureș*, Baia Mare, 1984, p. 143, fig. 10

³⁴ Baboș 2004, 190-193

săptămâni după Înviere) și perioada postpascală a Octoihului (ține tot restul anului).³⁵

La Sârbi Susani funia de pe portal reprezintă întregul an ecleziastic, ce pleacă de pe ușorul stâng și se termină pe cel drept în partea de jos. Împărțirea în trei părți a funiei, una pe fiecare piesă a portalului sugerează împărțirea în trei perioade a ciclului pascal. Astfel, cele trei piese ale portalului ar trebui să reprezinte, de la stânga la dreapta, perioadele Octoihului, Triodului și Penticostalului. Octoihul este, într-adevăr, particularizat pe ușorul stâng de opt rozete laterale, exterioare compoziției, reprezentând cele opt glasuri succesive în care sunt cântate slujbele Octoihului.³⁶ O altă caracteristică a Octoihului sunt cele nouă cântări (ode) ale canonului.³⁷ Această caracteristică nu a fost scăpată de meșter, care în partea de jos a ușorului stâng, după șirul celor opt rozete laterale a adăugat, separat, și o a noua rozetă. Această ultimă rozetă poate de asemenea reprezenta tipicul de la sfârșitul celor opt glasuri ale octoihului. Ușorul drept al portalului este la rândul lui identificat de cinci rozete exterioare ce indică perioada Penticostarului, adică a cincizecimii. Între cei doi ușori rămâne piesa superioară a tocului ușii care reprezintă perioada centrală a anului liturgic, cea a Triodului, care nu a mai necesitat semne distinctive.

Odată identificate cele trei piese ale portalului cu cele trei perioade ale ciclului pascal, semnificația crucilor prinse în mandorle din mijlocul pieselor apare, în consecință, să fie cea a sărbătorilor principale din perioadele respective. Crucea din stânga amintește Nașterea și Botezul Mântuitorului, crucea din dreapta celebrează Învierea, Înălțarea la Cer și Rusaliile iar crucea centrală fixează Patimile din Vinerea Mare în centrul anului ecleziastic. Întregul ciclu pascal este astfel ilustrat. Pentru întregirea calendarului bizantin este nevoie doar de prezența ciclului sanctoral. Acesta apare reprezentat prin cele doisprezece rozete lunare, șase mari și șase mici ce se desfășoară pe cele trei piese, reprezentând cele doisprezece luni și mineie ale anului. Rămân cele două rozete solare din colțurile de sus, a căror semnificație nu poate fi alta decât a solstițiilor, cel de iarnă în stânga și cel de vară în dreapta.

Pe portalul de la Sârbi Susani se remarcă, așadar, prezența tuturor marilor sărbători și slujbe comemorative de-a lungul întregului an ecleziastic, centrate în jurul patimilor Mântuitorului. Având în vedere semnificațiile profunde ale calendarului creștin³⁸, acest portal

³⁵ **Braniște, Ene**, *Liturgica generală*, Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, p. 133-136

³⁶ Braniște 1993, 659

³⁷ Braniște 1993, 658

³⁸ Braniște 1993, 135-136

adreasează omului o chemare de a înainta în spiritualitate prin credința în Cristos și prin participare la viața bisericii. Meșterul a surprins aici, într-un mod inițiativ, însăși esența creștinismului, aceea de a conduce omul spre mântuirea sa, înțelegând ca o renaștere în trup spiritual.³⁹

Tehnică

Butea bisericii din Sârbi Susani este ridicată în întregime din bârne de stejar, legate cu cheatori netede în dinte ascuns. Pereții sunt ridicați drepti cu bârne fasonate din secure și bardă, apoi rigidizați cu cuie de lemn. Între bârne sunt făcute scobituri „cuptytye” pentru etanșeizarea pereților.⁴⁰

O mare parte a cheatorilor de la altar sunt prinse în roșteie de fier pentru a evita deschiderea lor. Cauza acestor probleme sunt alunecările de teren și nu este de natură tehnică. Din contră, execuția este de o deosebită calitate, indicând participarea unor meșteri de biserici specializați.

Cimitirul

Biserica este așezată pe un platou deasupra văii Cosăului. Pe un drum de care, printre garduri împletite de nulele, se merge până la o poartă de fier care a înlocuit-o pe cea veche de lemn. O porțiță de lemn pe doi stâlpi, protejată de un mic acoperiș, a fost parțial salvată în muzeul din Sighet. Sculptura ei este

Pe drumul vechi spre biserică și clopotniță, foto 1995

asemănătoare celei de la fereastra bisericii, ceea ce sugerează o datare comună cu biserica de lemn, în 1639. În acest caz porțița de la cimitirul din Sârbi Susani este cea mai veche păstrată în Maramureș.

Cimitirul este azi extins pe ambele părți ale drumului vechi, ce ducea de la Căvnic la Sighet prin Ocna Șugătag. O hartă cadastrală din 1860⁴¹ surprinde un cimitir mai restrâns, mărginit la deal de vechiul drum de țară. Incinta cimitirului a fost însă inițial și mai mică,

³⁹ Baboș 2004, 190-193

⁴⁰ Baboș 2004, 73-74

⁴¹ Arhivele Statului Maramureș, Fond Prefectură, hărți cadastrale, dosar 17, pl. 4, 1860

partea dinspre miazănoapte fiind adusă în urma ciумelor care au bântuit Maramureșul în secolul 18 și 19.⁴²

Drumul spre biserică urcă în arc panta abruptă, prin partea veche a cimitirului, și se termină în fața intrării, pe latura de sud a bisericii. Înainte de restaurarea bisericii din anul 2000 au existat în jurul bisericii, protejate de poalele largi ale strașinei, mese vechi și noi pentru moși. La nord de biserică se află o clopotniță în care a fost prins clopotul cel mare, dăruit de Dialog Raiu din Ocna Șugătag în 1978. Gardul din jurul cimitirului, „*dyelnița*”, a fost prin tradiție împărțit în grija familiilor din partea de sus a satului⁴³. În cimitir se pot vedea o colecție de cruci vechi de lemn, piatră și fier forjat de secol 19 și 20.

Bibliografie

Studii monografice

Bongiu, Aurel (1970), *Câteva observații asupra bisericii din Sârbi Susani*, Buletinul Monumentelor Istorice XXXIX (4), pp. 51-56.

Studii generale

Baboș, Alexandru (1996), *Maramureș, medieval wooden churches*, Revista Monumentelor Istorice LVI (1-2), 40-65.

Baboș, Alexandru (2000), *Three Centuries of Carpentering Churches, a Chronological Approach to the Sacred Wooden Architecture of Maramureș*. Lund: Lunds universitet. ISBN 91-630-9278-6.

Baboș, Alexandru (2004), *Tracing a Sacred Building Tradition, Wooden Churches, Carpenters and Founders in Maramureș until the turn of the 18th century*. Norrköping: Lund University. ISBN 91-7740-069-0 ediție digitală

Bârlea, Ioan (1909), *Însemnări din bisericile Maramureșului*.

Brătulescu, Victor (1941), *Biserici din Maramureș*, Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice XXXIV (107-110): 150 p..

Bud, Tit (1911), *Date istorice despre protopopiatele, parochiile și mănăstirile române din Maramureș din timpurile vechi până în anul 1911*.

Eggertsson, Ólafur/Baboș, Alexandru (2003), *Dendrochronological dating in Maramureș with special emphases on objects from the Maramureș museum in Sighețul Marmăției*, Revista Tradiții și Patrimoniu (2-3): 40-49.

Pop-Bratu, Anca (1981), *Precizări în legătură cu activitatea unor zugravi de tradiție postbizantină în Maramureșul istoric*, Pagini de Veche Artă Românească IV, 89-126.

Pop-Bratu, Anca (1982), *Pictura murală maramureșeană. Meșteri zugravi și interferențe stilistice*, București, Editura Meridiane.

Porumb, Marius (1975), *Icoane din Maramureș*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

Porumb, Marius (1982), *Biserici de lemn din Țara Maramureșului. Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, Cluj: 97-130.

Ștefănescu, I. D. (1968), *Arta veche a Maramureșului*, București, Editura Meridiane.

⁴² Baboș 1996, 58

⁴³ Baboș 1996, 58

Globalizarea – un concept multidimensional între modernitate și necesitate

„A devenit un termen la modă, folosit de ceva timp în dezbaterile politice, publicistice și științifice în mod inflaționist, și care este privit, pe de o parte ca o amenințare, și pe de cealaltă ca o oportunitate.” (Johannes Varwick)

Nu detaliez aici componentele multiple, cauzele, consecințele și strategiile de soluționare ale globalizării, (didactica politică, pedagogia pentru pace, etc.) ci doar să observăm împreună impactul acestora asupra vieții social - culturale.

În ciuda popularității sale, termenul „globalizare”, cel mai vehiculat cuvânt al anilor '90, nu se bucură de un consens, asupra manifestărilor empirice sau asupra consecințelor sale existând argumente teoretice și practice care susțin că globalizarea este departe de a fi un fenomen nou.

Pe de altă parte, cu greu se poate identifica o valoare fundamentală a lumii postmoderne care să nu fie afectată de globalizare. Unii autori preferă utilizarea altor doi termeni: deznaționalizare și internaționalizare, care par a se identifica pe mai multe arii: economică, de comunicare și cultură, ecologică, mobilitatea deplasării peste granițe, securitatea (rezolvarea conflictelor). Indiferent de termenul folosit, mottoul tuturor politicilor postmoderne devine: „gândește global, acționează local!”.

Perspectiva culturală consideră că globalizarea constituie o forță care generează fragmentare și unificare deopotrivă, susținând atât dezvoltarea comunităților locale cât și a celor globale.

În fond, politica educației constă în „grija statelor pentru declanșarea forțelor spirituale ale popoarelor și pentru mărirea nelimitată a patrimoniului cultural”. (Șt. Bârsănescu, 2003, p.4)

Redefiniri ale modului de cultură tradițional din perspectiva fenomenului globalizării

„Nu există cultură cu majusculă, ci numai culturi diverse, varietate totdeauna la plural; varietatea lor e o binefacere, e sursa practic nesfârșită a împlinirii viziunii noastre despre lume și a definirii individului și umanității, este marea sursă a identității.” (M. Malița , 98, p.14)

Fenomen universal, cultura populară se regăsește în manifestări locale unice, este stabilă și dinamică, în același timp, nu doar se moștenește, ci se și învață. Conținând producțiile spirituale ale culturii populare, folclorul este astăzi pentru minorități un mijloc de revitalizare, de păstrare a identității naționale. Spre exemplu, folcloristul maghiar Bela Bartok a cules aproximativ 10.000 de melodii, din care peste o treime sunt românești. După 1990, culegerile de folclor maghiar, german, turcesc, albanez, etc. apărute în România confirmă că folclorismul, ca studiere și promovare a folclorului, este o replică dată globalizării, cultura populară autentică devenind o carte de vizită, un pașaport apreciat în lume.

Tendinței de „planetizare”, prin conturarea unor entități transculturale și transfrontaliere i se opune cea de „atomizare”, de separare în grupuri, regiuni, comunități. Dinamizarea sistemelor contemporane se realizează prin diversitate, nu prin omogenitate, imposibilă la cele peste două mii de popoare existente, cinci mii de etnii, fiecare cu tradiții specifice sau care se aseamănă. Din aceste perspective, trebuie redefinit modul de cultură tradițional: „Afirmația că globalizarea va duce la pierderea specificității este o prejudecată. Dimpotrivă, integrarea creează structurile pentru ca țărănul român să se pună în valoare cu ceea ce are mai specific. Așa se întâmplă și cu valorile culturale. În contrast cu celelalte culturi, se va vedea ce avem noi specific și asta va ajuta tocmai la păstrarea a ceea ce avem de valoare. Ba chiar oamenii se vor simți încurajați să păstreze ceea ce au ca tradiție și ca meșteșuguri.” (St. Tănase, 2005, p.3)

Rădăcinile fenomenului schimbării opțiunilor etico-estetice sunt adânci. Timp de peste un mileniu și jumătate, a avut loc cel mai puternic proces de globalizare de dimensiuni multicontinentale, în care schimbarea atitudinală nu s-a făcut prin renunțarea la vechiul cadru valoric, propus de greci și preluat de romani: **Adevăr, Bine, Frumos**, ci prin completarea acestuia cu **Legalitate, Libertate, Solidaritate și Sentimentul creștin al sacralului**. Așa se explică de ce folclorul în general și cel literar în special nu este agreat de tineretul care nu-l cunoaște nu pentru că nu ar dori, ci pentru că este educat în direcția excluderii tradiționalului, în numele așa-zisei „modernități”. Prin manipularea individului din punct de vedere ideologic, economic și cultural, se reduce la minimum posibilitatea tinerilor de a-și construi propria identitate.

În **Cultură și identitate**, carte de eseuri de antropologie culturală subintitulată interogativ „C-așa-i românul?”, am surprins fraze ca: „Referindu-ne la stricta contemporaneitate, putem spune că însăși ideea unei Europe unite, unitare, este un mit în care nu cred prea mulți” și că „Așa cum Coloana lui Brâncuși a fost demontată bucată cu bucată, pentru ca în final să fie reasamblată pe banii

Comunității europene, se zice, tot așa stă încă și societatea românească de azi, dezasamblată, făcută bucăți și așteaptă să vină vreun Făt - Frumos de la Banca Mondială care să o salveze.” Ultima parte a cărții tratează defectele naționale ca pe o „repetabilă povară”.

Educația interculturală și transculturală pot sensibiliza tânăra generație prin trezirea interesului față de diferențele culturale, față de procesele mimetice. Tinerii de astăzi și de mâine nu mai aparțin unei singure culturi și pot înțelege că **identitatea** trebuie concepută prin raportare la **alteritate**. Dacă întrebarea despre celălalt o include și pe cea despre sine și invers, educația interculturală este și **autoeducație** și creează diferențe în propria imagine. De aici, necesitatea unor noi cercetări de **antropologie filozofică, istorică și culturală** pentru a echilibra răspunsurile la întrebările: „Ce păstrăm? Ce protejăm?” și pentru depășirea europocentrismului umanității printr-un criticism filozofic axat pe marcarea propriilor competențe și limite.

În spațiul românesc, sub forme mai mult sau mai puțin oficiale, mai există glasuri încrâncenate de violență, urmare a crizei spirituale și a dezintegrării sociale din unele zone multietnice. Este, oare, și „meritul” educațional al unor manuale de istorie sau de literatură națională, scrieri uneori cu iz naționalist - protocronic, conturând imaginea idilică a unei nații pline de curaj și demnitate sau al unor exaltate cântece populare (unele cu text *adaptat*) ca: „Așa-i românul”, „Hai să-ntindem hora mare” sau al altor producții mass-media contrazise de realități? Pe de altă parte, dominația etnocentrismului occidental încearcă să impună o **standardizare culturală** cu atât mai mult cu cât globalizarea nu dispune încă de un proiect de societate viabilă. În aceste circumstanțe, inerția tradiției poate constitui un obstacol în calea unor procese adaptative absolut necesare, societățile remodelându-se permanent.

Afirmarea propriei identități naționale, redescoperirea propriilor rădăcini și întărirea solidarității de grup reprezintă, în viziunea tineretului, o experiență pozitivă sau negativă. Totul depinde de completarea educației pentru conștientizarea **unicității** propriei culturi cu înțelegerea moștenirii culturale **comune** a umanității.

Concluzionând, avantajele și dezavantajele globalizării sunt complementare, nu contradictorii cultivării identității culturale. În aceste condiții, sarcina grea revine educației, de transformare a interdependenței într-o solidaritate liber-asumată, care să-i ajute pe oameni să se înțeleagă **pe ei, între ei și să îi înțeleagă și pe ceilalți**.

Pintea Grigore, denumit Viteazul sau cel viteaz, rămâne cea mai populară figură istorică de haiduc și totodată cea mai bine reprezentată în creația orală, întrecând cu mult figuri haiducești, dintre cele mai faimoase, precum Corbea, lancu Jianu, Ion ăl Mare, Tunsu etc.

Popularitatea haiducului a devenit atât de mare încât a generat circulația tradițiilor, bordate în jurul lui, pe o arie extrem de extinsă care cuprinde nu numai județul Maramureș, ci și județul Satu Mare, Cluj, Bistrița-Năsăud, trecând și în Regiunea Dornelor până la Câmpulung Moldovenesc. Cercetările lui Adrian Fochi au dus la descoperirea unor tradiții despre Pintea și în folclorul Ucrainei.¹

Întrebarea care se ridică în cazul acestui erou mitic este de unde această spulberare a lui de către popor într-o atât de bogată gamă de tradiții (?) și care aparțin celor mai felurite genuri și specii: balade, legende, povestiri, povești, cântece lirice, teatru popular, colinde, etc.

Trebuie să subliniem că tradițiile, brodate în jurul lui, ne certifică calitatea lui de exponent al păturilor de jos. Iată ce ne spune o tradiție din Comuna Cernești: „Pintea tot umbla să facă bini la oameni și era tare milos de oamini săraci. El avè ce avè cu boierii.” Tradițiile populare ne edifică asupra unei adevărate simbioze haiduc-popor. „Săracilor și văduvelor, ferit-a Dumnezeu, să le fi luat ceva. El adeseori le dăruia pungi întregi de bani. De aceea în ochii săracilor era un om foarte bun și nu numai că-l lăudau, mai mult decât pe oricare om de omenie, și, când ar fi venit treaba la o adică, chiar capul și l-ar fi dat pentru dânsul” (Var. Simion Florea Marian).

Cercetătorul este izbit de faptul că o serie de motive, unele de largă circulație, nu numai în folclorul românesc, dar și în cel universal, imprimă eroului o aură mitică. După unele tradiții Sântilie este salvat de la diavol de către Pintea, care îl răpune prin împușcare. Sânt-Ilie îi promite împlinirea unei dorințe, iar Pintea cere înzestrarea cu o putere supranaturală. Într-o altă variantă, publicată în revista *Șezătoarea*, necuratul îi cere lui Pintea să-i cruțe viața, înzestrându-l cu o putere supranaturală.

Înzestrarea unor eroi cu puteri supranaturale, de către personaje din mitologia creștină, este un motiv de largă răspândire în

¹ **Adrian Fochi**, *Cântecul epic tradițional al românilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 38.

folclorul românesc și universal. În variantele catalogate de Aarne Tomson la grupa 33, eroul devine beneficiar al unor puteri supranaturale, primite de la Sfântul Petru, grație obiectelor primite de la acesta. Eroul primește o turbincă în care putea prinde pe oricine, chiar pe Sfântul Petru și îngerii din rai, un băț care bate la comandă și o lulea care nu se mai termină niciodată. Motivul înzestrării eroului cu puteri supranaturale, prin dăruirea unor obiecte cu putere magică, se întâlnește în cunoscuta poveste „Ivan Turbincă” de Ion Creangă, care este de esență populară și conține și acest motiv din folclorul universal.

Procesul mitizării eroului capătă în tradiții o dezvoltare mai amplă. Surprinde proba puterii lui Pinteia, care dacă în balade apare mai rar, abundă însă în legende. Într-o variantă culeasă de I. Bârlea, Pinteia sparge poarta cetății cu piciorul. „Când o fost la poarta Băii/ Numai el așe-o strâgat/- Descuie poarta, vâjù/Moșu nu o descuia,/ On picior la poartă-o dat/Toată poarta că s-o spart”.

Există multe legende, axate pe proba puterii lui Pinteia. Ea ne apare exprimată în numeroase tradiții de motivul pietrei de moară, dusă de erou în coada toporului. Într-o legendă maramureșeană, lăsând-o într-un anumit loc, Pinteia a statornicit hotarul dintre Baia Sprie și Baia Mare. Motivul trebuie pus în legătură cu toporul împlântat în stâlpul de fier. „La Bistrița, Pinteia și-o împlântat toporul într-un stâlp de fier și le-o spus la oameni să-l scoată, da nu l-o putut scoate nimi”.

Coloratura lui Pinteia de erou mitic ne este potențată de posedarea unor lucruri, cu puteri miraculoase, între acestea ocupând un loc aparte iarba fiarelor, element de largă circulație în folclor, ea mijlocind împlinirea unor acte ale eroilor, în multe dintre basmele populare. Iarba fiarelor este și un complement al puterii lui Pinteia. „Cu iarba fiarelor, cum era pusă sub pielea mânei drepte, el oriunde se ducea, de ar fi fost sute de uși înferecate, cu sute de lăcăți încuiate, el totuși le descuia de-a rândul și intra printr-însele ca și cum n-ar fi fost încuiate și tot deschise de când lumea” (Var. S. Florea Marian).

Trebuie să subliniem că iarba fiarelor este o plantă fictivă cu însușiri miraculoase, larg răspândită în folclorul și mitologia universală. Ea este cunoscută încă din antichitatea greco-romană și era cunoscută în Orientul Apropiat, de unde s-a răspândit apoi în Europa.² Cât privește folclorul românesc, în afară de prezența ei în

² Ovidiu Bârlea, *Mica enciclopedie a poveștilor populare*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 138.

basmelor populare, o posedau și alți haiduci din familia celor vestiți între care Iancu Jianu, Bujor, Fulga etc.³

Un motiv de largă circulație în folclorul românesc și universal, care imprimă și mai mult statutul de erou mitic al lui Pinte, este invulnerabilitatea. În unele dintre legende, acest atribut este dobândit pe cale creștină. În urma răpunerii diavolului, Pinte îi cere lui Sânt-Ilie o putere supranaturală și în al doilea rând să nu poată fi răpus de nici un glonț. „I-o cerut ca nici un glonț, fie el din orice pușcă, să nu îl poată prinde”.

Este interesant de amintit că într-o baladă, culeasă de noi în Călinești, Pinte dobândește această calitate pe cale paternă. „Că așa i-o fost sortit,/Taică-so, când o fost mic”. Motivul invulnerabilității, moștenit pe cale paternă, îl întâlnim în mitologia universală. Ahile, eroul homeric, participant la războiul troian, a fost scufundat de zeița Tethys, al cărei fiu era, în fluviul Styx, ca să-l facă invulnerabil.⁴

Invulnerabilitatea este un motiv de largă circulație în folclorul universal. În Cântecul Nibelungilor, Siegfried, popularul erou din poema populară germană, omoară un balaur, se scaldă în sângele lui și devine invulnerabil. „A omorât un balaur blestemat/Și s-a scăldat în sânge, așa s-a întărit/Pe dânsul pielea toată/Că nici o spadă nu l-a mai rănit”.⁵

Motivul invulnerabilității în legendele despre Pinte Viteazul circulă foarte frecvent. „Iară dacă unii încercau să-l împuște tot degeaba era, după cum știm, glonț de pușcă nu-l prindea. Ba el nu odată ca să le vie și mai tare de hac, apuca glonțul din zbor cu mâna și arunca cu dânsul în ochii celor care au împușcat” (S. Fl. Marian).

În tradițiile populare Pinte era invulnerabil, nu numai la împușcare, ci chiar și la atacuri mișelești. „Altădată un țăran mai înstărit, nemulțumit de felul cum i-a împărțit dreptatea, s-a hotărât să-l omoare. Astfel el a urmărit pe Pinte și, când acesta dormea, i-a dat cu parul în cap. Dar lui Pinte nu i s-a întâmplat nimic. El s-a scărpinat doar cu mâna, crezând că îl supără muștele”.

Un motiv de asemenea de largă circulație în folclorul și mitologia universală, frecvent și el în tradițiile despre Pinte, este vulnerabilitatea eroului într-un anumit punct al corpului. Dacă în balade cel mai adesea acest loc este „susuoara de-a stânga”, mai apare rar ca loc vulnerabil „pân furcușa pieptului/ Unde-i greu voinicului” sau în mâna stângă.

³ Al. Amzulescu, *Cântecul epic eroic*, București, Editura Academiei R. S. R. 1981, p. 540, 571.

⁴ Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Albatros, 1995, p. 21.

⁵ *Cântecul Nibelungilor*, București, Editura pentru literatură, p. 38.

Motivul vulnerabilității eroului, într-un singur punct al corpului, îl întâlnim mai întâi în mitologia greacă. Când Ahile este scăldat în fluviul Styx zeița Thetys l-a ținut cu mâna de călcâi, iar călcâiul a rămas neudat de apă și drept urmare vulnerabil la arme. Din acest motiv v-a fi ucis de săgeata otrăvită cu care Paris, fratele lui Hector, ajutat de Apolon, îi ocheste călcâiul și astfel îl va răpune.⁶

Desigur motivul central care imprimă poate cel mai mult o coloratură mitică eroului este cel al împușcării lui Pinte. Așa cum arată Adrian Fochi, haiducii moștenesc din epica voinicească anterioară numeroase din atributele lor. Este electant cazul lui Pinte care este investit cu atribute de ordinul fantasticului, a cărui moarte ne trimite la mitologie.⁷

Mitul împușcării eroului ne apare tratat cu multă libertate atât în balade, cât și în legende, tratare ce rezidă în practica împușcării, precum și în elementele care concură la răpunerea eroului. În varianta Ion Bârlea, Pinte putea fi împușcat „Cu tri spice de grâu sânt/ Și-on plumbuț mândru de-arjint”. În varianta T. Papahagi, Pinte nu putea fi răpus decât „Cu tri cuie de potcoavă/ Tri grăunță de grâu roșu / Și cu trei de mădzărită”. În varianta Petre Lenghel - Izanu Pinte putea fi răpus „C-on plumbuț mare de-arjint,/ Și tri sire de grâu sfânt/ Tri grăunță de săcară”.

În legende o varietate cu mult mai mare de elemente care concură la moartea mitică a eroului. Într-o variantă de V. Scurtu aflăm că „iel a spus că nu-l pot pierde cu alta numa' cu grâu di la litie și cuie din potcoava cizmei”. Într-o altă variantă culeasă de V. Scurtu, aflăm că pe erou îl pot împușca cu grâu di la litie și cu cuie de potcoave de mânz de on an. Este interesant de semnalat că în unele variante de legendă, el putea fi răpus cu „nouă grăunță de grâu de primăvară și nouă grăunță de mazăre albă și două cuie din potcoava calului de mânz, înainte de, de la picioru stâng” (Maramureș). În alte variante, Pinte putea fi ucis cu „glonț de argint sau ca glonț și cu grâu”. Haiducul mai putea fi ucis și cu „tri grăunț de chiper și cu plumb de arjint”. În varianta S. Fl. Marian, moartea mitică a eroului este tratată și mai complex. El poate fi omorât cu „șapte fire de tămâie, șapte cuie din potcoava părăsătă și on glonț de arjint”.

Trebuie să observăm că la moartea mitică a eroului concură o seamă de elemente, investite de omul din popor cu putere magică: grâul, care ne apare foarte frecvent și care este o plantă cultivată de milenii pe teritoriul țării noastre, care este investită cu valori simbolice

⁶ Victor Aernabach, *Op. cit.*, p. 21.

⁷ Adrian Fochi, *Op. cit.*, p. 38.

benefice, ce se resimt în toate compartimentele culturii spirituale populare.⁸

În privința cuiului de potcoavă el nu poate fi despărțit de sacralitatea metalului, despre care Mircea Eliade spunea că a fost atribuită încă din zorii civilizației, dar fiind faptul că metalele aparțin Mamei-Pământ, iar fierarii erau venerați și temuți alături de vrăjitori și magicieni.⁹ Cât privește calul, intrat în perimetrul morții mitice prin cuiul din potcoavă și care este uneori mânz, trebuie să menționăm că în jurul lui s-a brodat o adevărată mitologie, atât în folclorul nostru cât și în cel universal. Este suficient să amintim Pegasul amazoanelor, Calul Troian etc.

Un motiv de circulație în folclorul universal prezent în tradițiile despre Pinteă este creanga care înfrunzește. Motivul circulă frecvent, atât în legende, cât și în balade. „Hei, stăpâne, stăpân rău,/Ascultă ce-ț' grăiesc eu,/Codorăștea de la bici,/ Vezi o-mplânt în brazdă-aici,/Codorăștea de-a înfrunzi , /Eu atunci te-oi mai sluji”.

Creangă care înfrunzește, așa cum arată Mozes Gaster, o întâlnim în legendele despre lemnul crucii din literatura română, care au o proveniență orientală. Motivul îl întâlnim în povestea lui Grigore Blagoslovit despre crucea Mântuitorului și crucile celor doi tâlhari al căror izvor este bizantino-oriental. În literatura slavă în afară de legenda crucii se află un episod deosebit înflorirea lemnului uscat ca semn de iertare a păcatelor, care se întâlnește în literatura orientală și cea germană. Cunoscută și vestită în acest sens este legenda germană Tanhäuser.¹⁰

Înflorirea crengii uscate sau a ciomagului uscat a fost atestată într-un basm publicat de Artur și Albert Schott în lucrarea *Walachische Märchen*, apărută la Stuttgart în 1845. Se știe că cei doi frați au cules folclor românesc din Banat, publicând prima culegere de basme, povești și snoave. Mozes Gaster ajunge la concluzia că din legende motivul a pătruns în literatura nescrisă.

Dintre motivele de circulație mai intensă, care de asemenea dau coloratură mitică eroului, mai amintim părul lui Pinteă așezat la poartă și pieptănat de fete. În unele variante motivul este tratat ca o dorință testamentară. „După ce voi muri eu/Să-mi tundă tot părul meu/Și-ntr-o zi de sărbătoare,/Să-l pună-n poartă la soare,/Să-l pieptene fetele,/În toate duminicile”.

În finalul unor variante părul eroului este tăiat și așezat la poartă de un ardelean, un moldovean și un sălăjean, simbolizând unitatea spirituală a neamului, dar și universalitatea eroului. „Tri

⁸Ivan Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998, p. 167.

⁹Mozes Gaster, *Literatura populară*, București, Editura Minerva, 1963, p.192.

¹⁰ *Ibid.*

voinici s-au și aflat,/Părul de i l-au tăiat”./Unu-i George Selăgianul/Și cu Mitru Ardeleanu/Altu-i Ion Moldoveanu/Ăștia părul i-au tăiat/La poartă l-au așezat/Ca el să să pomenească/ În cea Țară Ungurească,/De români fie horită/Și unguri pomenită”. Rezultă că motivul așezării părului la poartă simbolizează eternitatea eului.

În legende întâlnim un motiv interesant, întâlnit mai rar în circulație. Este vorba de motivul părului capului lui Pintea, bătut de ploi și atins de spicele de grâu, simbolizând blestemul, aruncat de erou împotriva iubitei, care l-a dus la pieire prin trădare. „Iar părul capului, când îl bate vântul se atinge de spicele cele de grâu și atunci un glas duios se aude suspinând și blestemând pe drăguța sa din a cărei pricină a murit, când i-a fost lumea mai dragă”.

Tot un motiv ținând de substratul mitic al tradițiilor despre Pintea este motivul capul eroului petrificat în zid. „Se repede ca o săgeată asupra lui, întinde pușca care o ținea în mână... și cum o întinde și cum o sloboade, îl nimerește oblu în vârful capului, așa că-i rămase capu' în zid. Și cum a rămas Pintea atunci, așa se zice că se vede și acuma, ca și când ar fi viu, atâta numai că de atunci și până acum o împietrit” (Simion Fl. Marian).

Analiza acestor motive ne argumentează cât de adânc a pătruns Pintea în conștiința poporului, cât de vie este amintirea lui de parcă ea nici nu s-ar fi petrecut, așa încât parcă se adeveresc versurile cântecului popular „Iară Pintea n-o muritu' /Num-on pic s-o hodinitu”.

Colindatul și sărbătorile de iarnă în satul Nănești

Mara Bîrta
Muzeul Maramureșului

În contextul sărbătorilor de iarnă, colindatul ocupă un loc primordial, prin gradul înalt de complexitate, reprezentând o sărbătoare amplă la care participă întreaga colectivitate sătească.

Colindatul reprezintă acea formă de urare, apoi de petrecere comună pe care o practică ceata de feciori, pe alocuri de feciori maturi. Obiceiul de a sărbători începutul anului este întâlnită pretutindeni, la toate popoarele cu intenția de a-și asigura belșugul material și prosperitatea colectivității umane.¹

Crăciunul a fost serbat, e drept scurtă vreme, o dată cu Bobotează (6 ianuarie) iar treptat începând din sec. al IV-lea la 25 decembrie, dar concomitent cu Anul Nou, de care a fost separat abia mai târziu începând din sec. al VI-lea când Anul Nou a fost la 1 ianuarie.² Aceasta a dus la amalgamarea obiceiurilor românești din această perioadă. Ca urmare, o serie de obiceiuri sunt practicate când de Anul Nou, când de Bobotează.

Însăși denumirea transilvăneană Crăciunul Mic, sau cea bănățeană Fratele Crăciunului, dată zilei de Anul Nou, indică această extindere prin contaminare până la confuzia globală.³

Privitor la terminologia sărbătorilor de iarnă, au fost emise o serie de ipoteze, Monica Brădulescu⁴ consideră că termenul mai vechi provine direct din latinescul *calendae*.

Slavul „coleda” provine tot din termenul latinesc, însă pătruns în limba română, coleda a devenit colindă și a început să concureze cu vechiul termen corindă. Calendele marcau zilele de început ale fiecărei luni, iar sărbătoarea *Calendae Ianuarii* marca începutul noului an administrativ. Sărbătoarea calendelor avea un puternic caracter augural - se practicau urări de sănătate și belșug, se ghicea viitorul.

Gheorghe Mușu⁵ vede în Crăciun o sărbătoare a solstițiului de iarnă, legată de cursa anuală a soarelui și combate etimologia

¹ **Ovidiu Bârlea**, *Folclorul Românesc vol. I*, Editura Minerva, București, 1981, pag. 160;

² **Ovidiu Bârlea**, *op.cit.*, pag. 168;

³ *Idem*, p. 169

⁴ **Monica Brădulescu**, *Colinda Românească*, Editura Minerva, Buc. 1981, pag. 253;

⁵ **G. Mușu**, *Din mitologia tracilor*, Editura Cartea românească, 1982, pag. 21;

cuvântului din creationem. Justificând sensul de solstițiu de iarnă prin faptul că în limba rusă cuvintele karkun aveau sensul de solstițiu de iarnă, iar în albaneză și aromână kerkun denumește buturuga arsă de Crăciun care are o legătură puternică cu focul soarelui.

Societatea tradițională concepe anul ca un ciclu marcat prin diferite etape, prin diferite obiceiuri, unele legate de viața agrară, altele privind realizarea destinului individual. Sărbătorile de iarnă durează două săptămâni. Încep la 24 decembrie și se termină la 6 ianuarie. Pregătirea colindului începe la „lăsata secului” (13 noiembrie).

Pregătirile de Crăciun încep cu o săptămână înainte. Este perioada când se pregătește făina, se curăță curtea, gospodăria. Casele din lemn sunt văruiți proaspăt și pe jos se pune lut proaspăt. Pregătirile culminează în cele două săptămâni anterioare colindului, când se coceau în cuptor, se pregăteau colăceii, mâncărurile de Crăciun, colacii. Un loc central în cadrul pregătirilor premurgătoare colindatului îl deține împodobirea interiorului locuinței. Pe pereți se pun blid'e cu ștergar, pe masă se pun fațoi brodate sau cu ciur, pe pat perin'i.

Obiceiul împodobirii are un caracter ritualic, deoarece se știe că în noaptea de Crăciun au loc numeroase vrăji și farmece pentru cele mai variate scopuri.

Acest obicei al împodobirii caselor apare și în poezia colindelor:

„Să sii gazdă veselos,
C-ai ajuns Crăciun frumos
Să sii gazdă veseloasă
C-ai ajuns zile frumoasă”⁶

Elementul care imprimă strălucire interiorului casei pe timpul sărbătorilor de iarnă este „pomul de iarnă” întâlnit numai la familiile de „gazdă”; acesta era foarte frumos împodobit cu nuci, lumânări, bomboane, panglici.

Nu poate fi omisă legătura cu pomul vieții, întruchipând fie visul irealizabil al tinereții fără bătrânețe și al vieții fără de moarte, fie un vechi mit ce întruchipează legendele și credințele multor popoare, constând dintr-un copac al cărui fructe minunate sau a căror sevă miraculoasă sunt elixiruri ale vieții.

Ca ultim act ce se petrecea înaintea apariției colindărilor era pregătirea cu daruri. Se pune'u vin, horincă, prăjituri. Preparatele din porc ca „păsat' icu” (caltaboșul), carnații, se puneau numai după miezul nopții, până atunci durând interdicțiile de carne ale postului creștin.

⁶ Inf. Ioan Godja. 60 ani 4 clase

Toți colindătorii sunt cuprinși sub denumirea de „colindători”, iar grupul se numește „rând de colindători”. Învățarea colindelor începe la „lăsata secului”. O importantă ocazie de a învăța colinde erau șezătorile .

În cadrul „rândului de colindători” nu s-au păstrat nici un fel de funcții, doar unul dintre ei de obicei cel mai vârstnic, sau cel care cunoaște mai bine obiceiul, are rolul de a cere permisiunea intrării în casă. Gruparea feciorilor pe „rânduri” se bazează pe criterii de vecinătate și prietenie.

Ajunul Crăciunului reprezintă ultima etapă a pregătirilor. O grijă importantă a colindătorilor este pregătirea îmbrăcămintei pentru ziua de Crăciun.⁷

Începutul colindatului în Oncești este lăsat în seama copiilor mici, de vârstă preșcolară și școlară. De aceea, nu se întunecă bine și încep să apară la ferestrele sătenilor copii colindători cu trăistuțele în spate. Inocența vârstei oferă garanția sigură a eficienței urărilor. Răsplătirea lor se face cu nuci, mere, colăcei și bani. Colăceii sunt oferiți pentru implicațiile lor străvechi-ducători de belșug, de fertilitate, iar merele, nucile sunt oferite pentru dulceața lor.⁸

Ei nu au însemne deosebite, poartă „trăistuțe în carouri albe cu negru. Colindă în grupuri destul de mici de-a lungul satului, pe la fiecare casă. Ei colindă la fereastră sau în tindă, întrebând înainte „primii’ți colinda?” Gazda are datoria de a-i chema în casă pentru a-i răsplăti cu daruri. Aceasta spune „mulțăm’nim, haidați în casă!”⁹

Unul dintre colindători strigă la urmă, de afară, cu voce tare: „S-ajungeți gazd’ e multe zâle la anu, cu pace și cu sănătat e, ca și ziua de astăzi!”

„Cât ’e pen’ e pă cucoș Atâția coconi frumoși!”¹⁰

În cazul în care copiii nu erau primiți cu colinda, aceștia blestemau făcând mare haz:

„Sărbători fericit’ e
Cu pt’ icoarele sucite”

Locul principal în sărbătorile de iama îl deține colindatul cetei de feciori și maturi, într-un cadru mult mai complex. Dacă cei mici colindă seara, aceștia din urmă colindă noaptea. Pregătirile efectuate de feciori înaintea pornirii la colindat puneau un accent sporit pe învățarea repertoriului și pregătirea costumației. Straiele purtate cu această ocazie erau cele de sărbătoare, din portul tradițional. Se îmbrăcau în cioarici, gubă, cușmă și cizme. Astăzi

⁷ Inf. Ioan Pop, 78 ani, analfabet venit în sat cu Vlăilaul

⁸ Ovidiu Bârlea, *op.cit.*, pag. 227

⁹ Idem, pag. 229

¹⁰ Inf. Ioan Drăgus, 70 ani 4 clase

această costumație e purtată numai de bătrâni. Colindatul începe la orele 11-12 de la preotul satului, apoi sunt luate în ordine casele unde se află fete de măritat. Odată sfârșită colinda, datina cerea să se mulțămni 'ească. Poezia aceasta conținea cuvinte de laudă, urări de sănătate și prosperitate la adresa gazdei:

„P-aici crească busuioc,
Dă-i Doamn e gazdei noroc
P-aici crească n întâ creață,
Dă-i Doamne e gazdei viață”

După intrarea în casă colindătorii sunt invitați la masă și serviți de fată și părinții ei cu horincă, prăjituri. În casă se spun glume, se colindă. Feciorii nu sunt dăruiți în nici un fel, decât cu ceea ce se află pe masă. N-au colindă de ieșit, ci spun numai „Să petreceți sărbători fericit 'e' !” sau „An Nou fericit!”. Fata îi conduce și rămâne în „t'indă” cu unul care o place. Pe drum de la o casă la alta cântă, colindă, rîd.

Colindatul antrenează și persoane în vârstă. Spre deosebire de copii și de feciori această categorie nu colindă decât pe la vecini, prieteni și rude.¹¹

Colinda îndeplinește rolul de urare. Urarea se adresează fie unui membru din casă, fie întregii familii.

Referindu-se la colinde, Mihai Pop constată că textele acestora în cea mai mare parte laice, constituie unul din capitolele

¹¹ **Petre Lenghel – Izanu**, *Daină mândră pân Bârsana*, Baia Mare 1979, pag. 102;

care caracterizează folclorul românesc¹⁵, îl diferențiază de folclorul multor popoare europene. Temele laice se referă la isprăvire haiducești ale lui Pinte, balada Miorița în nenumărate variante, bogatul și săracul, aventuri vânătoarești cu cerbul.

Cele mai întâlnite colinde cu caracter religios sunt „D'în Măria s-a născut” și „O, ce veste minunată”:

„D' în Măria s-a născut
An Nou fericit
Sara d'e Crăciun
Nouă Hristos pă pământ
Lui Iuda nu i-o fo drag,
Și I-o vândut la dușmani
Iuda iubitori d'e bani
Pă trăizășdoi d' e bani.
Pă Dealu Golgot' ii-n sus
L-o luat și I-o tăt dus Sara de Crăciun.”

Atât la Crăciun cât și la Anul Nou se performează colindatul cu Steaua, formă de teatru popular religios care scenarizează misterul nașterii Domnului.

Ceata de stelari era formată din 15 membri: trei crai, un înger și dracul. Uneori ceata e redusă la 2 membri, nelipsind însă îngerul. Îngerul este cel care poartă steaua, simbol al stelei biblice care a vestit nașterea lui Iisus. Era îmbrăcat în alb, avea coif de hârtie împodobit cu stelute de staniol. Cei trei crai erau îmbrăcați în alb. Dracul purta haine rupte, avea fața ascunsă de o mască hidoasă, avea gubă și pantaloni lăptoși, pe picioare și brațe avea fixate clopote, purta coadă și furcă cu 3 coarne. Ei mergeau din casă în casă. Dracul intra în casă numai dacă gazda îi dădea voie. Intrat în casă, juca astfel încât să-i sune clopotele. La ieșire primeau bani. Cu „Steaua” umblau numai copiii.

A doua zi de Crăciun, în Căminul cultural se joacă Viflaimul, alcătuit din mai multe personaje:

Irod - purta uniformă de împărat, sabie, coif făcut din carton și acoperit cu hârtie colorată;

Cei trei crai: Gașpar, Melchior, Baltazar, aveau haine colorate, unul era roșu, unul verde și al treilea galben. Pe cap purtau pălărie asemănătoare unui joben mai mic de care atârnavă mărele colorate;

Ciobanul: avea gubă și cioareci și în mână purta „zd'ici” înstruțat;

Măria și Iosif: Măria (un fecior travestit) purta o haină lungă albă iar Iosif avea o haină mare încinsă la mijloc. Aceștia purtau cu dâșii o bisericuță din carton;

Soldații: erau la dispoziția lui Irod;

Moartea era îmbrăcată într-un costum larg negru pe care

era desenat un schelet alb sau pe care erau pictate pete de sânge; în mână ținea o coasă.

Dracul: era îmbrăcat în roșu.¹²

Petrecerea cea mai îndrăgită de onceșteni era Vergelul. Vergelul este un fel de horă țărănească organizat de un grup de feciori, a doua zi de Crăciun. Aceștia se ocupau de angajarea muzicanților, căutau o gazdă pentru vergel. Feciorii umblau prin sat și invitau fetele care n-au fost chemate, nu participă la vergel. Fetele aduceau horincă, vin, prăjituri și nu plăteau muzica. În timpul Vergelului ele puneau pe masă, jucau, horeau Muzicanții primeau bani.

Vergelul avea o funcție de inițiere - erau „băgate” fete în joc - și o funcție prenuptială - se puteau stabili legături în vederea căsătoriei.¹³

Credințele și obiceiurile legate de Anul Nou aveau la bază trei mari componente:

- în concepțiile vechi, se credea că în această perioadă de tranziție capitală de la un an la altul, omul poate influența prin anumite procedee, desfășurarea ciclului naturii pentru a și-l face favorabil;

- această perioadă apare în concepția străveche deosebit de propice tuturor spiritelor ostile omului;

- se crede că la această sărbătoare se întorc morții din locașurile lor pentru a participa și ei, în formă nevăzută, la veselie generală a celor vii. Ca urmare, sărbătoarea Anului Nou era un mijloc de comunicare între cele două lumi.¹⁴

Colindatul de Anul Nou se deosebește de cel de Crăciun pentru că e mai selectiv, fiind felicitate anumite categorii de vârstă sau onomastice, iar darurile sunt mai modeste, reducându-se fie la bani, fie la o tratare cu prăjitură și băuturi.

Sărbătoarea începutului de an a fost întotdeauna cea mai mare sărbătoare a omului primitiv, cu toate eforturile bisericii de a promova Paștele pe locul I.

Cu toată opoziția bisericii, amestecul de elemente precreeștine și creștine va dăinui, nestingherit, ajungându-se la o sinteză atât de organică, încât cele două componente se vor influența reciproc marcând astfel confuzia dintre ele.

Fiind începutul ciclului calendaristic, Anul Nou e caracterizat printr-o serie de credințe, menite să asigure trecerea fără

¹² Palaga Godia, 63 ani, 4 clase,

¹³ Godja Petre, 69 ani, 4 clase,

¹⁴ **Mihai Dăncuș**, *Zonă etnografică Maramureș*, Editura Sport-Turism, București 1986, pag. 169;

primejdie a anului. Este perioada deciderii dorințelor râvnite, când anul devenea oarecum stăpânul cosmosului, întrucât îi dicta împlinirea unui șir de fapte dorite. Tonalitatea primordială a tuturor practicilor din această perioadă este urarea. Urare materializată în colindele tradiționale, pe cât de arhaice în structură, pe atât de vechi și de anacronic persistente în ciuda tuturor obstacolelor.

În această perioadă este așezat la loc de cinste jocul caprei. Personajele sunt: capra Ciobanul, Țiganul, Butucarul, Dracul. Ciobanul pe post de vestitor intră în casa gospodarului, întreabă dacă gazdele primesc jocul caprei, după care întreg alaiul pătrunde în casă, și în ritmul sacadat al bâtelor capra începe să joace.¹⁵

Capra figurează un instrument al activității cerești în favoarea pământului, mai exact spre binele agriculturii și al creșterii vitelor.²⁵

Ciobanul:

„Frunză verd' e d' e negară,
Capra zice „Bună sară!”
Am zân' it la dumneavoastră
Să primn iți căprița noastră...”
„Frunză verde și una,
Începi capră a juca!”

Interesante sunt sărbătorile de iarnă, farmecele și riturile practicate pentru a avea noroc, sau pentru a-și vedea ursitul sau ursita.

O dată cu colacii se face o pâine mare numită „stoln'ic”, pâine care se așează pe masă, învelită în „otavă”, până la Anul Nou. În dimineața de Anul Nou „gazda casei” taie din acest „stolnic” felii mici din care se dau fiecărui membru al familiei și fiecărei vite cornute, pentru „a avea noroc și a fi feriți de boli”.¹⁶

În dimineața Anului Nou sătenii se spală pe față cu apă neîncepută (luată de la o apă curgătoare) în care pun un bănuț de argint, pentru a fi curați tot anul ca argintul și pentru a fi feriți de boli care se crede că se duc pe apă-n jos.

Fetele care vor să-și cunoască „ursitul” strâng începând de la Crăciun și până în ziua de Anul Nou bucate alese într-o ulcică. În seara de Anul Nou înconjoară goale casa de 9 ori, iar a noua oară, uitându-se pe fereastră, se zice că-și văd ursitul mâncând din ulcică. Alte fete, în seara de Anul Nou, numără parii de la gard de la 1 la 9 cu ochii închiși. Însemnează al nouălea par și a doua zi merg să vadă ce-au ales par drept bărbat frumos, strâmb - urât, putred - bătrân.

¹⁵ *Antologie de folclor din Județul Maramureș*, Redactor responsabil I. Chiș Ster, Baia Mare, 1980, pag. 133-134;

¹⁶ **Jean Chevalier**, *Dicționar de simboluri*, vol I. Editura Artemis, București 1994, pag 246;

Unele fete numără stelele de la 1 la 9 și de la 9 la 1 iar dacă ultima stea cade și o ia într-o anumită direcție, ele se vor mărita în acel an cu un bărbat care locuiește în direcția arătată de stea.

Tot în seara de Anul Nou unele fete pun într-un vas cu apă niște luminițe plutitoare. Acestor lumânările li se dau nume de fete și feciori. Aprinse aceste luminițe se ciocnesc unele de altele. Astfel, luminițele purtând nume se zice că fata se va mărita cu feciorul de care s-a ciocnit. Dacă lumina unei fete se adună, ea nu se va mărita în acel an.

Pentru a cunoaște ursitul, se iau patru farfurioare în seara de Anul Nou. Sub una se pune un bănuț, sub una sare, sub a treia cărbune și sub a IV-a grâu. Fata vine să aleagă farfurioara legată la ochi. Dacă a ales banul va avea bărbat frumos, sare - bărbat rău, cărbune - bărbat urât, grâu - bărbat bun ca pâinea.¹⁷

¹⁷ **Petre Lenghel - Izanu**, *Daină mândră pân Bârsana*, Baia Mare, 1979, pag. 103;

Colindatul cu turca la Idicel Pădure (jud. Mureș)

Cercetător științific Maria Borzan

Dr. Roxana Maria Man

Între obiceiurile tradiționale românești ce conțin o varietate de datini și se manifestă cu o amplă desfășurare în viața satului, un loc deosebit îl ocupă obiceiurile de iarnă. Colindatul deschide ciclul celor 12 zile ale sărbătorilor de iarnă. Prin numărul lor mare, prin varietatea muzicii și poeziei lor, colindele domină sărbătorile de iarnă. Ele sînt cele mai vechi creații poetice și sînt, înainte de toate, cîntece de urare, care exprimă bucuria întîmpinării Anului Nou, speranțele oamenilor ce se leagă de el. Adresate gospodarului și soției acestuia, fetelor și feciorilor din casă, tinerilor căsătoriți, văduvei, păstorului, vînătorului și altor categorii de oameni, ele anunță bucuria venirii lui Dumnezeu pe pămînt.

Pregătirea gazdelor în vederea primirii colindătorilor are loc cu o săptămîină înainte și constă în procurarea alimentelor necesare preparării bucatelor, curățirea curții și a întregii gospodării. Pregătirile culminau în cele două zile anterioare sărbătorii, când se cocea în cuptor, cînd se pregăteau mîncărurile și darurile pentru colindători.

Orația colacului, Idicel Sat, 2006

Un loc central în cadrul pregătirilor premergătoare colindatului îl deținea împodobirea interiorului locuinței: masa, cu 2-3 fețe de masă, patul cu pernele cu căpăție ornate. Pe pereți, ștergare și blide. Elementul care imprimă strălucire interiorului casei pe perioada sărbătorilor de iarnă este „pomul de Crăciun”. Ca ultim moment este „gătirea mesei cu daruri”, activitate cu adînci semnificații și care

respectă anumite prescripții rituale. Se așează colacul, carnea de porc, farfuria cu prăjituri, sticla cu vin sau jinars și paharele.

Și astăzi obiceiul colindatului cunoaște două forme de desfășurare: colindatul celor mici (copiii), care merg cu steaua și colăceii și colindatul cetei flăcăilor și maturilor. De regulă, colindatul se începe afară, la ușă sau la fereastră, cu colinda „Sculați, sculați, boieri mari”. Se intră apoi în casă iar colindătorii se așează în jurul mesei, urmînd colinda „căsii” sau „a mesei”. Odată încheiată colinda, datina cere ca „să se mulțamească”. „Mulțămita” sau „orația colacului” se deosebește de colinzi; ea are o structură apropiată de Plugușor:

*„Ia, stați frați
Și ascultați,
Că jupînu' gazdă
De cînd ne auze
Pe masă pune
Și ne pregăte
Colac frumos,*

*Din grîu sănătos,
Că jupînu' gazdă
Nu umbla ca noi
Cu jocurile,
Și cu hopurile,
C-o prins patru boi la jug
Și s-o dus cu ei la plug,
La marginea satului,
Unde bate gelița vîntului.
Și s-o apucat de arat
Și de sămănat
Și-n lung
Și-n lat
Și-n lungiș
Și-n curmeziș
Și s-o făcut un grîu
Cu spicu' pîn' la brîu,
Mîndru și frumos,
Cu al'dată nici n-o fost
Și cînd o fost de s-o copt,
Jupîneasa găzdoaie
O mers la săcerat.
Pe car grîu' l-o încărcat,*

*Și s-o dus de l-o treierat
Și la moară de l-o
măcinat.*

.....
*Moara face harța-carța,
Pînă marțea dimineața
Și-o dat făina gata.
Făina o pus-o-n sac,
Sacii-n car i-o încărcat
Iar cînd o ajuns acasă,
O găsît pe jupîna
găzdoaie
Tare supărată.
Chiar atunci
O făcut o fată
Și era cam negricioasă,
Cum îi fata mai frumoasă
Și nevasta mai drăcoasă.
Da cît o fost de supărată,
O luat o sîtă ș-o covată
Ș-o cernut făina toată.*

.....
*Și s-o apucat de plămădit
Și de frămîntat
De-o făcut acest colac,
Mîndru, mîndru și frumos,
Să fii, gazdă, sănătos
Și găzdoaia sănătoasă
Și la anu' iară groasă,
Să mai facă și ficiori,
Pintru sama fetilor.”*

(Inf. Mihai Moldovan)

După formalitățile de mulțumire și luare a colacului, colindătorii sînt invitați la masă, spre a fi serviți cu mîncare și băutură și sînt jucate fetele și nevasta gazdei. Pe durata deplasării de la o casă la alta se cântă din fluier, se chiuie sau se colindă, se produc și manifestări zgomotoase ca să se știe că vin colindătorii. Se colindă pînă la ivirea zorilor, totul încheindu-se cu „urarea zorilor”.

Tradiția cere ca ceata de colindători să aibă un conducător (vătaf) care să vegheze la împlinirea tuturor actelor ceremoniale. Mai întîi, veghea împreună cu gazda, unde se adunau la învățarea corectă a repertoriului, întreba la fereastră sau intra în casă pentru a cere acordul gazdei. Mulțimea la colindă și recita „alduirea colacului”.

Unul dintre cele mai vechi obiceiuri, transmis din moștrămoși pe aceste meleaguri, este „umblatul cu turca”. La început, un obicei al mai multor sate, mai ales al celor de la poalele munților, a ajuns să fie azi o tradiție doar pentru cîteva sate din județ. Printre acestea se numără și satele Idicel Pădure, Idicel Sat, Deleni, Pietriș Vale, Vătava.

Umblatul cu turca

***Chemarea feciorilor cu
buciumul la gazda turcii***

Pregătirea „umblatului cu turca” începe după 15 noiembrie, pe la jumătatea postului, cînd prin sunet de bucium sînt chemați feciorii la gazda turcii. Gazda era căutată din vreme pe criteriul bunăvoinței, cine se oferă, dar dintre gospodarii ce au un fecior în grupul de colindători: „ne place și nouă ca să nu se lase obiceiul care o fost” (Covrig Gavril a lui Rafila de la Bonzărești).

Se prefera o casă mai mare, unde feciorii primeau o cameră în care se adunau să învețe colinzi sau să facă repetiții, sub îndrumarea gazdei, și să pregătească turca. Turca se confecționează dintr-un „lipideu gușat”

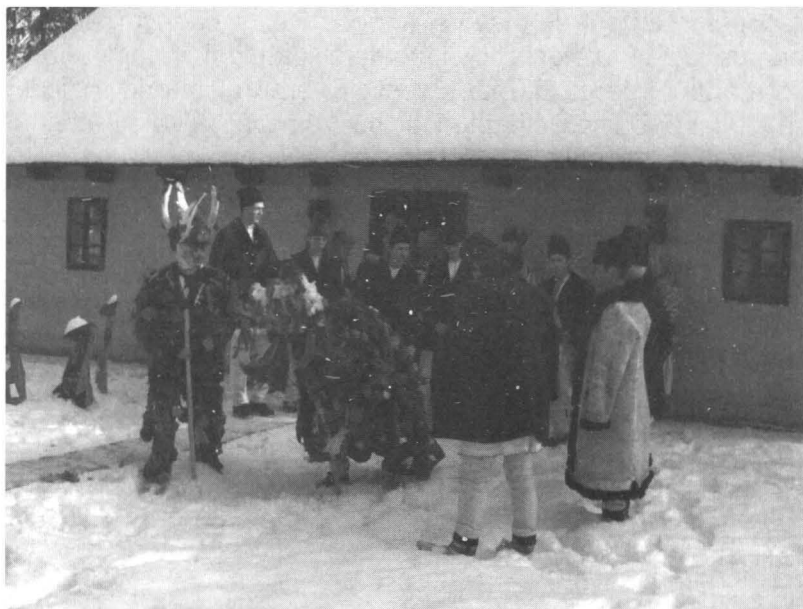
care se fixează pe un băț puternic, în așa fel încît să acopere corpul celui ce o va juca. Pe lipideu se cos cănaci colorați, zurgălăi, o piele de iepure sau căprioară și „prîsnele” – rozete făcute din bureți uscați pe care se încrustează motive vechi: soarele, luna, bradul etc. Capul turcii are un clonț din lemn a cărui falcă de jos, activată printr-o sfoară, produce un „clămpănit” în timp ce e jucată. Cele două coarne

sunt acoperite cu puf de gîscă și împodobite cu cînaci mari din lînă. La casa gazdei erau aleși și conducătorii cetei, doi „vătaji” – doi dintre feciorii mai buni de gură, mai „ocoși”. Ei erau aleși prin „ridicarea la grindă”, de trei ori, cu strigăte de „să trăiască!”. „Vătajii conduc tăt mersul turcii” (Suciu Mihai a lui Poienaru). Se mai alegeau doi colceri – cei ce adunau băutura în timpul colindatului și serveau cu paharul pe oameni la petrecere; doi căprari – cei care strîngeau carnea dată colindătorilor; 1 colăcar – cel care ducea colacii în desagi și care putea fi uneori și un om mai nevoieș, nu neapărat din rîndul cetei; „bgiduşul” – cel care merge înaintea turcii, strigînd „a moșului, mă!” și care cere permisiunea gazdei pentru a juca turca. „Bgiduşul” este un personaj hazliu, ce însoțește jocul turcii prin pantonimă și strigături, mascat și „smîr” (Oancea Mihai, Idicel Pădure).

„Bgdiuşul” turcii

Îmbrăcat în pantaloni și haină, zdrențos și „cîrpit” în unele locuri cu petece multicolore. Pe cap poartă un chipiu de polițist iar pe față are tras un obrăzar din pînză albă sau neagră, iar în vîrful lui are două urechi din pene de gîscă. În mîna purta „puha”, o botă ce are legată de ea o „motroaşcă” (un ciorap umplut cu cenușă și cîteva boabe de fasole). Cu ea bate la ușa gazdei, cerînd permisiunea de a intra și lovește cu ea femeile și copiii.

Colindători cu turca, Idicel Pădure, 2008

Ceata intră în casă, mai întâi „vătajii” și colindătorii, urmați de turcă și ceterași și începe prima colindă, prin care urează pentru întreaga casă:

*„Fă-te vesel, gazdă, bun,
Domnului domn
Că vin și junii buni,
Junii buni, colindători,
Sara pe la cîntători.
Pintră dînșii cine vine?
Vine Domnu' Dumnezeu
Da, el daruri ce ne-aduce?
Sănătate tuturor,*

*Sănătate-n astă casă,
Asta-i casă veselăoasă,
Asta-i casă bogătoasă,
Noi umblăm s-o colindăm,
Căci c-o mîndră de colindă
Deie Domnu' s-o izbîndă
De la noi, de la v-o doi,
Mai vîrtos de la Christos!”*

(Inf. Mihai Moldovan)

Dacă în familie sînt feciori sau fete, „bgidușul” cere să li se colinde, mai întâi feciorilor, apoi fetelor.

*„Ce-ntrebați, voi, mari boieri?
Florile-s flori, dalbe de măr,
Că el, Ionică, el voinicu',
Are-o dalbă ibovnică
Și i-i calea nouă zile,
El o face din tri zile,
Ntr-una mere, ntr-una vine,
Ntr-una face ibojele,
Ibojele cu greșele*

*Și cu buză subțirele.
Noi umblăm și-l colindăm
Și la Ionică i-o-nchinăm,
El să fie sănătos,
Peste un an mai veselos,
Căci c-o mîndră de colindă
Deie Domnu' ș-o izbîndă,
De la noi, de la v-o doi,
Mai vîrtos de la Christos!”*

Apoi se colindă fetelor:

Colinda fetei, Idicel Pădure, 2008

„Ce-ntrebați, voi, mari boieri,
Florile-s flori dalbe de măr,
Că Măriuca, fată dalbă,
N-are lucru ce lucra,
Da ea coasă, chideșește
Guler la tăfîne-său
Și unu frăție-său,
Noi umblăm s-o colindăm

La Măriuca i-o-nchinăm
Și să fie sănătoasă,
Peste-un an mai vesăloasă,
Căci c-o mîndră de colindă
Deie Domnu' s-o izbîndă,
De la noi, de la v-o doi,
Mai vîrtos de la Christos!”

Ultima colindă este cea a gazdei:

„Răsărit-o, răsărit,
Florile-s flori dalbe de măr
Răsărit-un măr vînăt,
Da-n vîrvuțu' mărului
Este-un leagăn de mătasă
Da-n leagăn cine-i culcat?
Da-i culcat jupînu' gazdă
Cu jupîna-sa găzdoaie,
Noi umblăm și-i colindăm
Și la gazdă i-o închinăm,

I-o-nchinăm de sănătate
Că-i mai bună decît toate.
Ei să fie sănătoși,
Peste-un an mai vesăloși,
Căci c-o mîndră de colindă,
Deie Domnu' ș-o izbîndă,
De la noi, de la v-o doi,
Mai vîrtos de la Christos!”
(inf. Ioan Moldovan)

După aceste colinde, începe să fie jucată turca, în
acompaniament de vioară și contoară, sau la fluier. Jocul turcii este
însoțit de zgomote caracteristice, produse prin izbirea puternică a

bățului de pământ și de „clămpănirea” clonțului. După un timp, jocul își pierde din vioiciune, turca se clatină, se întinde la pământ și mimează moartea. „Bgidușul” se apleacă deasupra ei, o atinge cu bățul, rostind un descîntec ce ar avea puterea să o învie:

*„Ciucur, mugur de mătasă,
Mor oile de gălbează,
Caprile de vreme re,
Moare și turcuța me.”*

Sunt jucate fetele și nevestele tinere, făcîndu-se apoi „plata” în bani a colindătorilor. Pe lîngă bani, se dă colindătorilor un colac mare, cîrnați și carne de porc, folosite la masa ce se va organiza la jocul de la Bobotează, pentru toți care au primit turca.

The wooden goat caroling in Idicel Padure (Mures county) (Summary)

The caroling opens the 12 days cycle of the winter holidays. The carols, wishing songs, express the joy of greeting the New Year, the people's hopes for the year to come. The caroling is opened by the children, on Christmas Eve, organized in groups, walking all over the village, visiting every household and caroling in the courtyard or outside the door. When evening comes, the children are replaced by the grownups, young and adults. After the carol is finished, a wish is being said and it is rewarded with money, twists and pork.

In Idicel Padure the group of young men is accompanied by the wooden goat. After the carols, the wooden goat is danced in the house on a joyful whistle or violin song.

The caroling is closed with a party or with a dance in the Day of John the Baptist.

Sur les traces de Jean Cuisenier en Rumanie - des impressions architectoniques en Banat, en Transylvanie et en Maramureș

**Klaus Freckmann/Burghart Schmidt
Germania**

Remarque préliminaire

La traduction en allemand de Jean Cuisenier *Mémoire des Carpathes. La Roumanie millénaire: un regard intérieur* éveille naturellement l'intérêt du traducteur pour le folklore d'examiner lui-même la culture rurale traditionnelle de la Roumanie. C'était le regard d'un étranger dans une culture qui lui était méconnue jusqu'alors, même lors du premier contact avec ce pays, comme la Roumanie se situait hors de ses travaux pour le folklore. Evidemment on ne pouvait pas penser à la complexité des explorations et recherches sur le terrain, même lors des recherches suivantes, telles que Cuisenier les avait réalisées dans ce pays durant des années. En revanche facile était de comprendre - à cause de la collection allemande *Schriftenreihe zur Dendrochronologie und Bauforschung* - s'il fallait diriger la recherche vers l'architecture historique, en effet sur celle de pays, ce qui se produisit en 2005 lors d'un voyage de reconnaissance d'Allemagne direction l'est jusqu'à Sighetu Marmatiei aux Maramureș - juste à la frontière ukrainienne. A cette occasion se créèrent des contacts avec la direction du Muzeul Maramureșului, auquel appartient un écomusée situé juste avant Sighet.* Les constructions en grumes, pour lesquelles des questions de datation restaient encore ouvertes, charmaient le visiteur venu de l'ouest. On réfléchit avec la direction du musée à une recherche dendrochronologiste, qui devrait être réalisée lors d'une excursion l'an prochain. De plus la curiosité scientifique du co-auteur de cet exposé fut éveillée. Nous entreprîmes en effet le voyage ensemble, qui nous conduisit à travers les Maramureș jusqu'aux célèbres monastères de Moldavie Voroneț et Sucevița, et prîmes des carottes de bois de quelques maisons du musée. Leur interprétation qui doit être réalisée à partir d'une chronologie devant être à nouveau élaborée n'est toutefois pas encore terminée. Elle doit être complétée à partir d'ultérieures investigations dendrochronologiques en Roumanie, afin d'obtenir une vue d'ensemble sur l'histoire climatique de ce pays. Cela nécessitera encore du temps. Indépendamment de cela les premiers résultats de ces recherches et les impressions architectoniques que nous avons recueillies lors des voyages à travers le Banat et à travers la Transylvanie peuvent déjà être

rendues. Ces images sont complétées par des documents des archives nationales autrichiennes qui conservent plusieurs plans des maisons colonisateurs du temps de la reconstruction d'Hongrie durant la seconde moitié du XVIIIe siècle.

Comme pour J. Cuisenier le point central de nos voyages de reconnaissance était la «mémoire» des paysages culturels - *la memoria*, par laquelle on entend habituellement le souvenir d'époques anciennes et de leur tradition. Le terme comporte aussi *la mémoire* d'une région, qui se reflète dans la langue, dans les traditionnelles manifestations de la vie et dans l'héritage architectural. Il peut s'agir de grandes performances architectoniques, par exemple des églises en Transylvanie qui sont construites comme de vraies forteresses tandis que d'autres églises sont moins fortifiées et ne possèdent qu'une tour forte comme un beffroi et une enceinte de murs. Nous avons visité quelques de ces bâtiments plus modestes sur le chemin entre Arad, Sibiu et Sighişoara. Ce qui était impressionnant c'était la façon dont s'exprime l'histoire - entre autres des babioles comme l'inscription allemande *Ort der Ruhe* - «lieu de paix» au cimetière appartenant à l'église de Tapu. C'est une occasion d'indiquer la multiplicité de la Roumanie, particulièrement en sens ethnique. Une bonne possibilité de comprendre ce caractère problématique par le médium visuel est les photographies premières qui montrent le monde du XIVe et de la première moitié du XXe siècle. Ce sont des situations impressionnantes de la vie de tous les jours et aussi de l'architecture rurale.

Lorsque l'on contemple l'architecture urbaine on se heurte à des bâtiments que l'on connaît en manière comparable dans toute l'Europe, comme c'est le cas à Sighişoara. Il y a dans ce vieux centre une maison qui s'appelle *à la ramure de cerf*. Elle possède une construction intérieure du moyen-âge tardif et une formation de façade avec des fenêtres croisées, comme elles sont connues de la Renaissance chez nous. On peut mettre en relation cette maison avec des contes légendaires, car on trouve dans son voisinage un autre bâtiment qui est aussi assez grand et dans lequel Dracula/Vlad Dracul aurait vécu. Il a, pour citer un autre point commun avec l'Europe, déjà inspiré très tôt quelques hommes de littérature européenne, au delà des Balkans, mais aussi ceux de l'Europe centrale, par exemple Augustin Calmet qui a publié à Paris en 1746 le titre suivant: *Dissertations sur les Apparitions des Anges, des Démons et des Esprits et sur les Revenants et Vampires de Hongrie, de Bohême, de Moravie, et de Silésie*. Pour citer un pendant en langue allemande peut on nommer le titre suivant de Georg Tallar, paru à Vienne entre 1781 et 1784: *Visum repertum oder gründlicher Bericht von den sogenannten Blutsaugern, Vampren etc.* [Visum

repertum ou rapport approfondi des sangsues et vampires]. Des tels mythes se trouvent aussi dans la *Mémoire des Carpathes* de Jean Cuisenier. Et on y trouve encore un autre sujet, c'est à dire l'architecture traditionnelle rurale dont la lecture était la clé pour notre recherche sur place.

Les impressions architectoniques

En allant de Sibiu à Sighișoara on a déjà une bonne vue d'ensemble de la structure d'agglomération et de l'architecture traditionnelle rurale. Il s'agit souvent, comme c'est le cas à Daneș, un village situé quelques kilomètres à l'ouest de Sighișoara, des villages-rue avec des maisons en pierres et d'un étage et des entrées orientées vers la rue. Les combles à croupe sont couverts avec des tuiles „queue de castor“. Une plate-bande qui prolonge la ligne de la gouttière des côtés sépare le rez-de-chaussée de la zone du pignon supérieur. Cette bande horizontale de toit est aussi couverte des tuiles „queue de castor“. Entre les maisons existent d'une façon ou de l'autre une cour étroite et basse que l'on peut bien reconnaître de la rue ou une grande cour entourée de murs et qui s'ouvre souvent par une grande porte cochère cintrée. Au premier coup d'œil on croit voir des bâtiments anciens, mais les dates de construction éclairent. Les précédents chercheurs d'architecture avaient aussi constaté ce fait. Ces maisons appartiennent sans doute et sans exception à la deuxième moitié de XIXe siècle, voire même à la première du XXe. Une attitude fondamentale chrétienne des habitants est manifeste, car la plupart de ces maisons montrent des croix crépies entre les deux fenêtres supérieures du pignon. Quelques façades sont ornées avec un crépi de contours baroque comme dans les pays orientaux de l'Autriche. Ces villages-rue avec leur maisons ou cours collées l'une à l'autre sur des petites parcelles, d'un type de maison donnant un aspect standardisé ou établi, rappellent souvent des villages de basse l'Autriche et d'Hongrie de l'ouest. Mais l'impression d'une conformité et d'un ouvrage de série est ici, en Transylvanie, encore plus évidente que dans les autres régions dans lesquelles se manifeste une volonté de façonner une unité. Est-ce que c'est une manifestation ethnique ou y-a-t'il une autre raison pour cette apparition? Nous essayerons de répondre à cette question plus tard.

Le deuxième voyage nous conduisit d'abord de Sighișoara en passant par Târgu Mureș et Reghin jusqu'à Bistrita et ensuite à travers le nord de la Transylvanie jusque dans les Maramureș. Au nord-ouest de Reghin on traverse une région qui est caractérisée par des maisons en grumes et des maisons massives. Les poutres de ces premières sont crépies avec de la terre glaise et blanchies, ce qui donne l'impression des constructions massives. Un point commun de

ces deux habitations à un étage sont des galeries trilatérales. Les toits possèdent presque toujours des croupes droites et souvent des lucanes-pignons qui sont ornées avec des ouvrages sculptés. Toutes ces maisons sont, comme des exemples précédents nous l'avons montré, des créations peu anciennes. Elles ne datent pas d'avant 1900. Cependant la construction massive a une tradition remarquable en Transylvanie qui remonte jusqu'au XVIe siècle - ainsi comme le pan-de-bois qui existe en deux versions: une manière primitive consistante des poteaux et potelets sans des éléments de décharge et une manière plus développée comme en Europe-Centrale.

Avec les Maramureș s'ouvre la troisième région de l'architecture rurale roumaine. Jean Cuisenier a bien enregistré cette région dans la *Mémoire des Carpathes* à l'aide du village de Sirbi qui est situé pas loin de Sighetu Marmăției dans la vallée du fleuve Cosău. C'était le regard d'un observateur ethnologique comme il démontre le passage suivant: „L'implantation de ces bâtiments est gouvernée par deux règles: offrir aux gens qui passent une façade qui marque ostensiblement le rang de celui qui habite là, le portail y pourvoit; tirer le meilleur parti du site pour l'exposition au soleil en orientant les galeries et les ouvertures au midi, voilà qui explique les différences observables dans la composition des galeries“. Les grands portails avec leur décor sculpté sur bois - des entrées très représentatives - sont en effet une carte de visite de ces propriétés, en roumain *gospodărie*, et ils soulignent en même temps en compagnie des clôtures en bois la démarcation vers le monde extérieur et la particularité de la vie privée (fig. 7). Le suivant passage cité des frères et premiers chercheurs de la Roumanie, Arthur et Albert Schott, souligne ce fait très impressionnant: «Chaque maison, même la plus misérable cabane, est pour les valaques un château fort qui est gardé en outre par deux ou trois chiens».¹ Il étonne encore une fois que beaucoup de ces portails sont originaire du temps récent. Apparemment le régime de Ceaușescu n'y avait rien à objecter à ces ouvrages qui sont assez souvent extraordinaires ou curieux. On les regardait plutôt comme l'expression de l'indépendance de l'artisanat d'art roumain que le régime ancien voudrait avoir lié à la culture des Daces et Gètes. Quant à l'espace intérieur d'une maison, Jean Cuisenier l'a présenté comme une habitation avec une disposition de trois cellules, c'est-à-dire une *casa eu tindă și sobă*, une maison à vestibule et poêle. Ce vestibule qui est la pièce centrale fait fonction de l'entrée et de la cuisine - des utilisations qui sont aussi souvent séparées par un mur mince ou une cloison. La chambre située à gauche de cette entrée s'appelle *casa mare*, que veut dire mot à mot *la grande maison* ou la pièce d'honneur, tandis que la *casa mica* à droite est la petite pièce, *la*

petite maison ou la pièce du couple parental. Compare-t-on cette habitation avec une maison qui ne dispose qu'une pièce on doit constater un programme spatial différencié et déjà confortable. La combinaison de l'entrée et de la cuisine n'est pas seulement une particularité de l'architecture traditionnelle de la Roumanie, mais on trouve cette pièce centrale aussi dans autres pays européens, où on la nomme *la maison*. Il y a des cas pareils dans les régions orientales d'Autriche avec une pièce devant la cuisine, *la cuisine extérieure*, et avec une galerie d'entrée, portée par des colonnes ou des piliers - un ensemble que l'on désigne *le devant la maison*. Aussi en Transylvanie est la zone divisée de l'entrée, où se trouve l'âtre avec son conduit de fumée, la maison et la galerie de cette entrée *le devant la maison*. Et la tribu magyar des Székler qui mérite d'être mentionné comme sa pièce centrale *hâz* (ma on). Ainsi on connaît des cas parallèles dans le Caucase où cette p ce centrale est *la grande mais*.

Quant à la propriété dans les Maramureș - *gospodărie* - il s'agit d'un ensemble de plusieurs bâtiments. En dehors de l'habitation ils existent comme des établissements agraires les plus importants la grange, l'écurie, les étables à vaches et à porcs, la bergerie, le poulailler et peut-être un rucher. Il y a aussi quelques hangars ou remises pour les outils et le bois de chauffage. Enfin on doit mentionner une maison particulière - *casa bătrână* - qui sert d'une modeste part de vieillesse. Un puits à chaîne qui est construit en bois complète cet arrangement d'immeubles au lequel appartiennent encore un jardin et un verger. En tout on a un champ spatial sous les yeux avec un ordre social qui est structuré hiérarchiquement. En outre la disposition des bâtiments reflète un organe agricole et préindustriel, comme on ne la rencontre plus en Europe-Centrale.

En regard de l'espace intérieur de l'habitation dans les Maramureș une visite de l'écomusée près de Sighetul Marmatiei est recommandable. Ce musée dispose aussi de quelques maisons dans les villages voisins, des maisons qui sont restées sur place, par exemple la maison Lazăr à Giulești, datée par épigraphe 182. Il s'agit d'une construction en grumes typique avec une galerie triangulaire et avec un haut et r de toit en croupe couvert de bardeaux. Le carré des sablières est de chêne, tandis que l'autre charpenterie avec le toit est travaillée de sapin.

La disposition intérieure avec son vestibule centrale, où se trouve aussi l'âtre, et avec les deux pièces à côté est conforme au plan habituel. Mais, en contraste avec les maisons plus anciennes le plan est dans cette mesure modifié que les deux pièces à côté sont diminuées en faveur de deux petites chambres complémentaires (fig. 9). Un autre exemple du XIXe siècle avec une disposition en

comparable est la maison Petrovai de Bârsana que l'on peut regarder au musée. Ici on voit encore bien *la maison* située à droite du vestibule avec le foyer. Là-derrière se trouve une deuxième occasion de cuisiner, *la cuisine de l'été*. La maison Ilea de Călinești - c'est aussi une maison de musée du XIXe siècle - présente un espace intérieur pare, quoique la deuxième cuisine manque.

Ces trois maisons de l'écomusée représentent bien la manière traditionnelle de construction et de la disposition spatiale dans les Maramureș. Des exemples plus anciens que le XVIe et le XIXe siècle sont rares. Tout de même le musée possède avec la maison Tivadar de Călinești un témoignage du XVIIe siècle et de plus quelques autres du XVIIIe qui montrent le développement intérieur - un premier stade c'est une disposition bicellulaire avec le vestibule central qui fait fonction de *la maison*, et alors un stade suivant c'est une organisation tri cellulaire avec le vestibule et deux pièces dont la plus grande est *la maison*. On peut la chauffer tandis que la chambre petite reste froide. Quant à la maison à échelons unique il s'agit de la forme la plus ancienne. Mais on doit prendre en considération que c'est aussi „la demeure de personnes dépendantes par la situation économique et sociale et par l'âge”. C'est-à-dire qu'une telle habitation ne doit pas être nécessairement très ancienne. Le critère de l'âge d'une maison n'est par conséquent pas seulement son espace intérieur, aussi la manière de sa construction, particulièrement de sa charpente ou de son pourtour. Il se pose la question quel système d'assemblage des poutres a-t-on pratiqué en regard d'une maison en grumes: peut-être un assemblage à mi-bois ou à queue d'aronde ou à la Roumaine? Cela s'adresse à l'épaisseur des poutres ou planches — quelque fois d'une hauteur d'à peu près d'un mètre - qui sont disposées aux rangs horizontaux l'un sur l'autre. Veut-on examiner les formes les plus anciennes et étudier le développement de ces assemblages des poutres, doit-on regarder les églises en bois dont il ya des exemplaires célébrés dans les Maramureș, par exemple à Sat Sugatag une église datée 1642.

La maison en grumes connaît aussi des inscriptions datées que l'on trouve aux portes ou aux linteaux de l'intérieur. Il faut prendre certaines précautions dans le cas contraire, parce que ces portails ont été rénovés très souvent. Dans le deuxième cas existent quelques preuves particulièrement du XIXe siècle et même du XVIIIe. Une de datant même est parfois le décor - la sculpture sur bois et des motifs héraldiques sur les entrées et linteaux des portes. Mais bien entendu, ces critères stylistiques égarent aussi volontiers, comme ils montrent des arcs en accolade en style gothique tardif sur les linteaux des pièces de la maison Tiplea de l'écomusée des Maramureș. Ils n'appartiennent pas au XVIIe siècle, comme on le pourrait croire,

mais au XVIII. Telles incertitudes demandent l'aide par la data on dendrochronologique.

Cercetări dendrocronologice la case alese din cadrul Muzeului în aer liber, Muzeul Maramureșului din Sighetu Marmăției¹

Klaus Freckmann
Burghart Schmidt

Cercetările dendrocronologice realizate în anul 2006 la 15 obiecte ale muzeului au dus la datări absolute la 11 din casele cercetate. Această rată ridicată a datării o datăm lui Thomas Eissing, de la Universitatea din Bamberg, care ne-a pus la dispoziție o cronologie regională a stejarului alcătuită de el.

La prelevarea probelor (prin perforare în inima lemnului) a trebuit căutată cu grijă substanța originală a construcției și să se acorde atenție lemnelor folosite ulterior sau celor folosite pentru reparații. Sub anumite condiții - în măsura în care în lemnele de construcție sunt vizibile „inelele lemnului” - dendrocronologia poate dovedi exact anul tăierii copacului din pădure. Interesul principal atunci când se studiază o construcție este datarea exactă a începerii construcției. În Germania de Vest dendrocronologia a putut demonstra de exemplu că la casele din ținutul Mosel (în stânga Rinului) era valabilă în general următoarea regulă: anul tăierii copacului + 1 an = anul construcției. Aceasta dovedește că stejarii tăiați nu erau depozitați ci erau folosiți în stare proaspătă în anul imediat următor. Au fost efectuate și alte cercetări în Rheingau unde coniferele sunt folosite ca lemne de construcție, care s-a dovedit că erau transportate cu pluta. În cazul acesta diferența dintre anul tăierii copacului și anul construcției este ceva mai mare.

În cadrul muzeului se găsesc două case pe care este inscripționat anul construcției și la care a fost posibilă și o datare dendrocronologică exactă. Obiectul numărul 19b (numerotarea obiectelor este luată din planul de situație al muzeului) are inscripționat anul 1779 ca an al construcției. Pentru această construcție copacii au fost tăiați deja în anul 1776. La Casa Lazăr care este în afara muzeului în Giulești la numărul 292 inscripția da ca

¹ Traducere din limba germană de Pr. Florea Vasile din lucrarea **Klaus Freckmann, Burghart Schmidt, *Auß Jean Cuisenier Sparen in Rumänien – architektonische Eindrücke im Banat, in Transilvanien und in den Maramures***, publicat în volumul „*Jean Cuisenier, Das Gedächtnis der Karpaten – Rumänien und sein Kulturelles Erbe: Innen – und Außenansichten*”, Jonas Verlag, 2008 (cu acceptul scris al autorilor).

an al construcției anul 1826, copacii însă au fost tăiați cu patru ani înainte în anul 1822.

Rezultatul cercetării dendrocronologice

Numerele obiectelor sunt luate din harta ghidului muzeului. Denumirea probelor este ordonată numeric.

Obiectul 37: Casa Hodor Pop din Bărsana

Datarea istorică a construcției: secolul 19

Dendrocronologia: 1833/1834

Denumirea probelor	Specie de lemn	Numărul inelelor	Albur nuri	Primul inel	Anul tăierii
001/ Partea de est ușile de la șură, la portal la stâlpii din colțuri	ulm	91	1	1833	1833
002/ Partea de sud a 2-a grindă de sus în stânga streășinei de la șură	stejar	58	10	1833	1833
003/ Partea de nord-est, colțul din față al șurii, grinda de sus, la locul îmbinării cu pragul	stejar	48	7	1833	1833

Obiectul 7: Casa Stan din Săpânța

Datarea istorică a construcției: secolul 17

Dendrocronologia: 1773/1774

Denumirea probelor	Specie de lemn	Numărul inelelor	Albur nuri	Primul inel	Anul tăierii
004/ Colțul sud, a 2-a scândură groasă la îmbinarea cu pragul, fronton	stejar	119	14	1773	1773
005/ Colțul sud, streășină de est a 2-a scândură groasă la îmbinarea cu pragul, fronton	stejar	144	13	1773	1773
006/ Scândură groasă la pragul de la pereții despărțitori; tindă și bucătărie	stejar	94	9	1766	1773±3
007/ Colțul nord-vest, scândura groasă de sus de la streășină înainte de construcția acoperișului	Stejar	109		1708	în jur de/după 1773±25
008/ Latura sudică, a 3-a scândură groasă deasupra pragului la streășină de sud	Fag	146		*	

Obiectul 8: Casă ucraineană (ruteană) din Poienile de sub Munte**Datarea istorică a construcției: secolul 18****Dendrocronologia: 1777/1778**

Denumirea probelor	Specie de lemn	Numărul inelelor	Albur nuri	Primul inel	Anul tăierii
009/ Colțul sud-vest, prima scândură groasă deasupra pragului	conifer	122		1803	
010/ Colțul sud-est, prag	Conifer	92	1	1777	1777
011/ Colțul nord-est, a 2-a scândură groasă deasupra pragului	Conifer	59	1	1818	
012/ Latura nord-estică, pagul de la pereții despărțitori	Ulm	55		?	?
013/ Latura nord-estică, prag	Ulm	40		?	?

Obiectul 23: Casa Țiplea din Ferești**Datarea istorică a construcției: secolul 18****Dendrocronologia: 1979/1680±5**

Denumirea probelor	Specie de lemn	Numărul inelelor	Albur nuri	Primul inel	Anul tăierii
014/ Pragul de la șatră	stejar	58	—		
015/ Latura vestică, pragul pereților despărțitori	Stejar	118	5		
016/ Latura estică, pragul pereților despărțitori	Stejar	159	11		
017/Peretele despărțitor vestic, capătul grinzii la îmbinare lângă ușa casei	Stejar	156	9	1668	1679±5
018/ A 3-a scândură groasă la îmbinare	Stejar	89	13		
019/ Latura vestică la intrare, scândura groasă, peretele despărțitor, la îmbinarea cu pragul, în nordul ușii	Stejar	157		1653	1679±5
020/ Peretele despărțitor sudic, stâlpii din colțul ușii de la cămară	Stejar	100		1638	1679±5
021/ Colțul sud-vestic, a 2-a scândură groasă deasupra pragului	Stejar	171	—	1649	1679±5

Obiectul 25: Casa Tivadar din Călinești**Datarea istorică a construcției: secolul 18****Dendrocronologia: 1794/1795±5**

Denumirea probelor	Specie de lemn	Numărul inelelor	Albur nuri	Primul inel	Anul tăierii
028/ Colțul de nord-vest, a 2-a scândură groasă (cea de sus) la îmbinare	stejar	101	1	1774	1794 ±5
029/ Latura nordică, peretele despărțitor al odăii	Stejar	71			
030/ Scândura groasă din prag, peretele despărțitor al odăii dinspre tindă	Stejar	160			
031/ Colțul nord-vestic, scândura groasă a pragului	Stejar	26			
032/ Colțul sud-estic, scândura groasă a pragului	Stejar	132			
033/ Colțul nord-vestic, a doua scândură groasă la îmbinarea cu pragul	Stejar	99	6	1784	1794 ±5
034/ Colțul nord-vestic, a doua scândură groasă la îmbinarea cu pragul	Stejar	71	++		

Obiectul 22: Rona de Sus, Șopron**Datarea istorică a construcției: 1700****Dendrocronologia: 1746/1747**

Denumirea probelor	Specie de lemn	Numărul inelelor	Albur uri	Primul inel	Anul tăierii
022/ Colțul de sud vest de la îmbinarea cu pragul	stejar	82	8	1738	1746±8
023/ Colțul de sud-vest, a 2-a scândură groasă din latura sudică	Stejar	147	16	1746	1746
024/ Colțul de sud-vest, a 2-a scândură groasă din latura sudică	Stejar	285	22	1740	1746±6
025/ Colțul de sud-est, scândura groasă de la prag	Stejar	86		**	
026/ Latura de sud-est în colțul de nord-est, al treia scândură groasă	Stejar	159		**	
027/ Latura de sud-est în colțul de nord-est, al treia scândură groasă	Stejar	144	17	1746	1746

Obiectul 26: Casa Berciu din Călinești***Datarea istorică a construcției: secolul 17******Dendrocronologia:?***

Denumirea probelor	Specie de lemn	Numărul inelelor	Albur nuri	Primul inel	Anul tăierii
035/ Colțul sud-vestic, scândura groasă a pragului de la intrarea în șatră	stejar	122	10		
036/ Colțul sud-estic, scândura groasă de la prag	Stejar	92	13		
037/ Latura vestică, intrare, peretele despărțitor la ușa casei	Conifere	59			
038/ Colțul nord-estic, a 3-a scândură groasă peste prag; la îmbinarea cu pragul	Conifere	55	1		
039/ Latura estică, peretele despărțitor mijlociu, la îmbinarea cu pragul	Conifere	40			
040/ Colțul nord-estic, a patru scândură groasă la îmbinarea cu pragul	Conifere	64			

Obiectul 27: Casa Arba din Vadul Izei***Datarea istorică a construcției: secolul 19******Dendrocronologia:1776/1777***

Denumirea probelor	Specie de lemn	Numărul inelelor	Albur nuri	Primul inel	Anul tăierii
040/ Colțul nord-vestic, a 3-a scândură groasă la îmbinarea cu pragul	stejar	222		1743	1776 ±20
042/ Latura sudică, la îmbinarea cu pragul a peretelui despărțitor vestic lângă ușa casei	Stejar	130		1776	1776 ±8
043/ Colțul nord-estic, a 2-a scândură groasă la îmbinarea cu pragul	Stejar	77	14	1776	1776

Obiectul 19: Casa Petrovai din Șieu**Datarea istorică a construcției: secolul 18****Dendrocronologia: ?**

Denumirea probelor	Specie de lemn	Numărul inelelor	Albur nuri	Primul inel	Anul tăierii
044/ Latura nordică, peretele despărțitor al cămării	Conifere	30			
045/ Latura nordică, grinda rotundă deasupra ușii de la intrare	Conifere	81			
046/ Peretele despărțitor al odăii	Conifere	39			
047/ Peretele despărțitor al cămării	Conifere	33			
048/ Latura sudică, parte din spate a tindei	Conifere	58			
049/ Colțul nord-vestic, la îmbinarea cu pragul	Conifere	65			
050/ Colțul nord-vestic, la îmbinarea cu pragul	Conifere	52			

Obiectul 19a: Casa Petrovai din Șieu, Șopron**Datarea istorică a construcției: secolul 18****Dendrocronologia: ?**

Denumirea probelor	Specie de lemn	Numărul inelelor	Albur nuri	Primul inel	Anul tăierii
051/ Șopron, latura estică, scândura groasă a pragului	Conifere	75			
052/ Șopron, colțul sudic, la îmbinarea cu pragul	Conifere	42			

Obiectul 19b: Casa Petrovai din Șieu, casa vecină, inscripționată 1779**Inscripția construcției: 1779****Dendrocronologia: 1776/1777**

Denumirea probelor	Specie de lemn	Numărul inelelor	Albur nuri	Primul inel	Anul tăierii
053/ Colțul nord-estic, la îmbinarea cu pragul	Conifere	74		1772	1776±4
054/ A 4-a scândură groasă în latura estică, între ușa casei și fereastră	Conifere	130		1752	1776±5
055/ A5-a scândură groasă în latura estică, între ușa casei și prima fereastră	Conifere	85		1776	1776
056/ Peretele despărțitor al odăii mai mari	Conifere	52		?	
057/ Peretele despărțitor al odăii mai mici	Conifere	103		1776	1776

Casa Lazăr în Giulești nr.292 (în afara muzeului)**Inscripția construcției:1826****Dendrocronologia: 1822/1823**

Denumirea probelor	Specie de lemn	Numărul inelelor	Albur nuri	Primul inel	Anul tăierii
059/ Odaia din partea dreaptă, înainte bucătărie, de-a lungul grinzii de sprijin	Conifere	33		*	
060/ Latura sud-estică, prima scândură groasă în dreapta lângă ușa casei	Conifere	103		1822	1822
061/ Colțul sud-estic, a 2-a scândură peste prag, la îmbinarea cu pragul	Conifere	89		1816	1822 ±6
062/ Colțul nord-vestic, a 2-a scândură la îmbinarea cu pragul	Conifere	138		1822	1822
063/ Latura sud-estică, îmbinarea cu pragul a peretelui despărțitor	Conifere	54		1822	1822
064/ Colțul nord-estic, prag	Stejar	48		1810	1822 ±5

Moara de apă, Moara Boboiog-leud;**Datarea istorică a construcției:?****Dendrocronologia: 1570/1571±10**

Denumirea probelor	Specie de lemn	Numărul inelelor	Albur nuri	Primul inel	Anul tăierii
065/ Moară de apă; 2006 în montaj	Stejar	70		1552	1570±10
066/ Moară de apă; 2006 în montaj	Stejar	35		*	
067/ Moară de apă; 2006 în montaj	Stejar	35		*	

Casă în Mara Hărnicești nr.8**Dendrocronologia: indatabil**

Denumirea probelor	Specie de lemn	Numărul inelelor	Albur nuri	Primul inel	Anul tăierii
058/ Colțul nord-estic, la îmbinarea cu pragul	Conifere	34		**	**

Obiectul 5: Casa Bud; Sârbi-Budești**Datarea istorică a construcției: secolul 16****Dendrocronologia:1676/1678**

Denumirea probelor	Specie de lemn	Numărul inelelor	Albur nuri	Primul inel	Anul tăierii
068/ îmbinarea cu pragul în colțul sud-estic	Stejar	152	14	1676	1676
069/ îmbinarea cu pragul în colțul sud-estic	Stejar	153		1628	
070/ Prima scândură groasă peste prag în latura estică	Stejar	129	7	*	*
071/ A 3-a scândură groasă peste prag în latura estică	Stejar	53	10	*	*
072/ A 2-a scândură groasă peste prag în colțul nord-estic	Stejar	177		1666	1676±10
073/ A 2-a scândură groasă peste prag în colțul nord-vestic	Stejar	153	16	1678	1678
074/ dublă folosință, construit ulterior	Stejar	97		1570	
075/ dublă folosință, construit ulterior	Stejar	230		1652	

Arburnuri = inelele lemnului. Inelele complete existente până la marginea lemnului. Inelul datat ca fiind cel mai recent corespunde anului tăierii.

* = nedatabil din cauza numărului prea mic de inele, sau au fost constatate deficiențe de dezvoltare.

Le paysage et la maison rustique traditionnelle en Roumanie

Après avoir fait des excursions à travers quelques paysages de la Roumanie et après les premiers pas dendrochronologiques nous tournons vers l'atlas ethnographique de la Roumanie qui donne à la maison traditionnelle et à sa construction sur la base d'enquête des années 1972 jusque 1982 beaucoup de place²¹. Quelques cartes de cet atlas présentent aussi la suivant du temps avant 1900 ce qui étonne. On doit mentionner en regard de ce temps le développement territorial de l'état de Roumanie qui n'avait guère permis une homogène base de matériaux. Nous savons en outre que la recherche éthique de la maison traditionnelle ne faisait pas de grands progrès entre les deux guerres et voici comment non seulement en Roumain de mais aussi en Hongrie. Quoi qu'il en soit, cet atlas roumain ai peut s'appuyer au moins sur des travaux précédés de l'ancien empire austrique -hongrois offert une bonne occasion pour une recherche comparée de l'histoire de la ma on rurale. Très

instructive sont par exemple ces cartes qui documentent les différents maté aux à constance et avec l'ai le des plans *la structure et les fonctions de la ferme* ou *le groupement de bâtiments* ou enfin *la maison et sa disposition intérieure*. C'est dans la nature de ces enquêtes qu'ils ne peuvent pas présenter au contraire d'autres cartes de cet atlas des procès dynamiques, elles d< vent plutôt se contenter des recherches ponctuelles en regard d'un développement historique. C'est-à-d e que ce sont des aspects statiques.

Il n'étonne pas que ces cartes qui informent des maté aux de construction on déclare au la situation régionale de la ferme et de ses bâtiments annexes. Les frères nommés Arthur et Albert Schott ont déjà remarqué cette liaison de la contré et de la maison paysanne, comme leur étude de la Roumanie de l'an 1845 le montre. Abstraction faire de la plane de la Valachie la construction en bois, particulièrement la maison en grumes, prédominait dans les régions montagneuses. On estime cette manière de construction aujourd'hui seulement encore dans les Carpathes extérieures. En compensa ion de ça est ailleurs la maison en briques, aussi dans les Maramureş. Ces pierres industrielles fabriquées ont aussi repoussé les constructions en pisé et en torchis qui étaient autrefois répandues dans toute la Roumanie. Remplacés furent aussi les mater aux de la couverture de toit, comme la chaume, le roseau et les bardeaux.

Jadis, c'est-à-dire vers 1900, ils ne se bornèrent pas à la région des Carpathes, ils étaient en usage aussi en Olténie.

La situation des fermes, leur position et disposition reflètent, comme il est connu, des données géographiques. Les différences arc tectoniques s'expliquent part séculièrement par des faits économiques, comme par exemple le contrer de la plaine et de montagne les conditionne. D'autres facteurs sont la tradition architecturale et les règlements du pouvons public. Les lois limitent le territoire des types de maison. Et on ne peut pas bien séparer ces sphères d'influence ce qui complique la considération de l'histoire de bâtir et ce qui démontre la difficulté de trouver la prétendue *forme primitive* de la maison hongroise. Des questions architecturales, comme la position d'une maison neuve, furent réglementées par l'état - en cas d'Hongrie au plus tard pendant le XVIIIe siècle à l'époque de la reconstruction de ce pays. Ainsi il fut défendu en Banat en 1772 à cause de la protection contre l'incendie de placer des granges en travers de la maison. D'autres ordonnances se rapportaient aux matériaux de construction, à la manière de construction d'une maison, à sa grandeur et au nombre des pièces. Une loi de 1756/57 demandait un plan obligatoire pour des maisons urbaines.

Comme c'est transmis, des règlements de cette façon ne furent pas toujours observés à la campagne, soit que les paysans étaient

trop pauvres, soit que la puissance centrale était trop éloignée. Pour cette raison l'autorité était obligée à répéter les ordonnances. Quoi qu'il en soit, il est évident, comme l'absolutisme éclairé de l'empire autrichien-hongrois liait des arguments du bien public avec la peine d'un état central bien organisé et administré. A cette sphère appartiennent par exemple la protection contre l'incendie, la défense des constructions en bois et l'utilisation économique du bois. Cette mesure était aussi un moyen de la protection des forêts. Un trait caractéristique de cette époque des lumières est aussi la littérature scientifique particulièrement du genre mercantilistique qui avait que but d'augmenter la richesse de l'état ou de peuple. Cette littérature qui traite aussi l'architecture donne des recommandations de bâtir solide et moins cher. Une publication programmatique de cette manière est le suivant titre autrichien du temps vers 1800 dont l'auteur est Mathias Fotunat Koller: «Ein Hundert und vierzig Kupfertafeln zum practischen Baubeamten», c'est-à-dire: Cent quarante gravures pour la pratique du fonctionnaire des bâtiments. Ce travail présente des plans de construction qui peuvent servir de modèles pour des architectes, des propriétaires qui font bâtir ou pour des entrepreneurs de construction. A ces propositions appartiennent aussi des maisons que l'on peut caractériser qu'une combinaison du pan-de-bois et de construction en grumes - la dernière sûrement pas très estimée par l'autorité qui voulait économiser l'usage de bois. L'auteur déclare à ce sujet que l'on doit calfeutrer les petites fentes entre les poutres des parois avec de la mousse avant les crépir avec un mortier de chaux ou de glaise. Ainsi un manuel reprend une manière de construction qui est encore aujourd'hui populaire en Roumanie et la sanctifie scientifiquement. C'est le même cas en regard du pan-de-bois et des systèmes à ossatures dont l'auteur dit: «Des bâtiments avec des parois en bois se tiennent debout [comme le pan-de-bois] par des sablières et poteaux qui sont assemblés avec des décharges en chevron et en croix de-Saint-André». Quant à cet ordre de possibilités techniques il s'agit d'une particularité balkanique, c'est-à-dire *la construction en paiantă* - l'expression roumaine pour ce système à ossature avec ses hourdis qui sont faits normalement d'un clayonnage avec de torchis. Dans ce contexte la publication suivante de Joachim Bedeus von Scharberg mérite d'être mentionné: Grfindliche Anleitung zur wolfeilsten und doch feuerfesten Baukunst von blofien Erdwänden und Strodächern zum Behuf des Landvolks [Instruction approfondie pour construire moins cher et pour protéger les maisons contre l'incendie avec la méthode de pisée...], Sibiu 1804. Les conflagrations dont beaucoup de villages en Transylvanie étaient victime étaient le motif le plus important de ce livre. Il est apparent, comme l'esprit rationaliste des pragmatistes ou réalistes se

donnait la peine de la construction. L'affinité intellectuelle avec les encyclopédistes rend clair. L'autorité de l'état - on a en vue l'empire autrichien-hongrois - faisait de même chose en projetant pas seulement des bâtiments officiels, mais aussi des maisons pour des colonisateurs. Par cette raison nous recommandons pour cette sorte de maison le terme *maison coloniste*, bien savant que ce mot pourrait avoir un son péjoratif.

Des plans des maisons des colons

La réorganisation des provinces hongroises dévastées était pour la politique de l'empire un grand devoir pendant tout le XVII-le siècle. On devait établir de nouveaux colons que l'on pouvait persuader autant plus facile que les avantages matériels étaient plus grands, comme par exemple la transmission des propriétés, l'aide en regard de la construction des fermes et des maisons des artisans et des subventions d'autre manière. Toutes ces sortes de subsides permet par exemple un papier de recrutement de l'an 1783 avec lequel le gouvernement viennois essayait de persuader des gens en Rhénanie de transférer dans la Hongrie.

Ce n'était pas seulement l'empire autrichien-hongrois qui prenait telles mesures, aussi d'autres monarchies et principautés se donnaient la peine de peupler des régions vastes. Des villages neufs dans la Marche de Brandebourg, fondés sous Frédéric le Grand, sont bien connus. On y parle des hameaux ou des villages des colonisateurs, tandis qu'en Autriche ce sont des villages ingénieurs. En outre c'était partout une demande des états mercantiles d'agrandir ses populations, dont l'industrie fut estimée donc que la première source de la richesse publique.

Quant à des ébauches de maison ici présentées il s'agit des plans autrichiens de la deuxième moitié du XVIIIe siècle qui furent dessinés normalement à Temesvar (en roumain Timișoara, en allemand Temeschburg), la capitale du Banat, et qui avaient apparemment un caractère officiel. Ces plans sont souvent accompagnés par des calculs qui tiennent compte de plusieurs variantes d'exécution, peut-être si le pourtrage soit travaillé en bois de chêne ou en sapin. Très instructif est par exemple un plan alternatif de l'an 1771 qui montre la façade, le rez-de-chaussée et la coupe longitudinale d'une telle maison d'un colon, c'est-à-dire une fois en pan- de-bois, l'autre 3 en pisé: «.. fait de la terre battue», comme l'a écrit l'architecte. Dans ces deux cas le rez-de-chaussée montre la même disposition des pièces ce qui signifie que les matériaux de construction n'ont aucune influence sur l'organisation intérieure d'une maison - d'une maison-bloc pour préciser le type. Il s'ouvre par un

vestibule duquel le foyer est séparé. Cet âtre échauffe aussi la grande èche voilée. Suivant le commentaire du plan la cuisine est entourée de trois murs en biques qui résistent au feu. Le toit peut être couvert avec des bardeaux ou du chaume, tanise que le p non doit être revêtu des planches. Un autre plan qui n'est pas datée, mais qui est aussi originaire du XVIIIe siècle et très pareil au prendre, bien qu'il renonce à l'étable, répète la ci ne centrale, la grande pièce chauffée et la petite sans feu de l'autre côté. Un dessin perspectif complémentaire donne une vue dans la charpente du toit et présente une ferme avec des faux-entrants au-dessus des jambes-de-force et montre le foyer, ébauché comme un toit à croupes. L'extérieur de la maison est très modeste, et les fenêtres sont petites. Un troisième plan qui est combiné avec l'épure de la forteresse de Brád, située en Banat, et avec quelques villages des colons montrent une maison en quatre exemplaires. Son cube est toujours de la même grandeur, mais les matériaux de construction sont différents. D'un part il s'agit du pan-de-bois ou d'une ossature en bois, d'autre part du pisé. Nommés sont encore deux plans des années 1767 et 1769 du district Lugosch (en roumain Lugoș) et du village Bogarosch (en roumain Bulgăruș, en hongrois Bogaros), situé entre Timișoara et la frontière actuelle roumaine et hongroise Ces ébauchés attestent d'une façon un rez-de-chaussée tricellulaire - une maison sans étable - ou de l'autre un tel à quatre cellules ma ion avec une étable - des maisons à lesquelles le vestibule combiné avec la ci sine et la chambre chauffée par le foyer sont communes. Une coupe longitudinale à travers l'âtre et la cheminée explique cette situation.

Le caractère modèle de ces plans est évident. Nous pouvons compléter ce dossier par un deuxième qui était chargé apparemment de la surveillance spéciale de l'autorité Là-dessous il y a des plans des auberges fiscales du dernier quart du XVIIIe siècle Le dessin d'une telle maison de l'an 1785 pour un village du nom Szilang présente un vestibule central et une pièce à chaque côté. On doit souligner que la cuisine avec le foyer duquel se laisse chauffer deux poêles des pièces voisinées n'est pas l'allongement ou la fin du vestibule, elle réclame plutôt une pièce particulière. Il s'agit d'une maison d'une profondeur de deux pièces et d'un corridor qui passe d'un côté à l'autre de la maison. Des latrines se trouvent dans un cabinet derrière l'habitation. Le plan est conforme en conséquence à des idées hygiéniques qui n'ont pas été généralement valable à cette époque. Un autre plan d'une auberge fiscale des années de 1800 pour Zalatna (en roumain Zlatna, en allemand Klein-Schlatten) montre encore une fois la version plus ancienne de la combinaison du vestibule avec la cuisine. Il est intéressant que la façade de cette maison soit accompagnée par une galerie, comme elle est connue de

l'architecture rurale. Mais en ce cas elle consiste en deux étages. La feuille de ce plan de l'auberge informe nous dans sa partie inférieure d'un deuxième plan, c'est-à-dire d'un «bâtiment administratif seigneurial à Zalattina» qui héberge aussi un logement privé. La cuisine, ici nommée *avant maison*, a une position latérale, comme c'est le cas à Szeligang. Des latrines sont aussi marquées. Que dernier plan des auberges soit présenté un dessin de l'an 1780 pour Verbovsko, quoique cette ville soit située à la côte croate, par conséquent en dehors de notre terrain d'enquête. Mais ce dessin soit mentionné ici parce qu'il ressemble beaucoup à une ébauche dans le livre de M. Fortunat Koller «Cent quarante gravures pour la pratique du fonctionnaire des bâtiments». Cependant on ne peut pas répondre la question, auquel modèle de plan l'architecte du projet à Verbovsko - son nom est Vinzenz Franz Edler von Platzner - s'est référé. Mais il est évident que les différences architecturales se mélangent dans les régions et comme la tendance de standardisation rend plus fort. La dernière conséquence est la ville planée sur la planche à dessin. L'histoire d'architecture autrichienne-hongroise peut citer des très bons exemples pour cette ambition, entre autres *la François-et-Ludovicea-Ville* (en allemand Franz und Ludovicea-Stadt), nommée après le couple impérial François I et son épouse Ludowika. Ces deux étaient mariés entre 1808 et 1816. Le plan de la ville est originaire des années de 1800 (fig. 19a/b). On voulait réaliser la ville idéale dont les traits caractéristiques seraient la conformité et la symétrie. Une colonne à l'honneur des majestés serait le point central au milieu d'une place rectangulaire de cette planification. La rue supérieure s'appellerait *rue François* et la rue inférieure *rue Ludovicea*. Les bâtiments étaient prévus que des maisons jumelles avec des annexes conformes, des cours et des jardins là-dérrière. L'impression d'un ouvrage standardisé et de série, déjà mentionnée en contexte des villages de Daneş, aurait vécu ici un point culminant pour lequel seulement une volonté systématique aurait été responsable.

La question de l'originalité et de la réception de l'architecture rurale

Les plans des maisons colonisées de la deuxième moitié du XVIIIe siècle, ici présentés, conduisent à un thème spécial de l'ethnologie et du folklore que l'on discute toujours depuis l'œuvre de chercheur allemand Hans Naumann «Primitive Gemeinschaftskultur» [La culture primitive des communautés], 1921, et les «Grundzüge der deutschen Volkskunde» [Les traits principaux du folklore allemand], 1922. Il s'agit de la question fondamentale de la relation de

l'authenticité et de la réception des témoignages populaires traditionnels. En ce cas spécial de l'architecture rurale de la Roumanie on peut se demander, si les maisons sont des produits d'une création indépendante, crues du sein du peuple, ou sont-ils des objets des modèles qui ont leur origine dans les planifications gouvernantes? Un problème spécial est la situation des sources historiques des maisons rurales dont la plupart n'ont pas un âge plus grand que le XVIIIe siècle. Pour cette raison on doit interroger d'autres faits historiques complémentaires. Croit-on le livre «Essai d'une histoire politique et naturelle du Banat de Temeswar, écrit en lettres entre 1716 - 1778» du Vénitien d'origine Franz Grisellini qui était un secrétaire d'une société agricole-économique de la couronne impériale autrichienne les conditions communes et économiques y étaient misérables: «La population s'était diminuée énormément, et tout était sans culture, descendu vers la barbarie», et les logements n'étaient que des refuges.

Un jugement pareil se trouve dans la topographie du fonctionnaire autrichien Johann Jakob Ehrler: «Le Banat depuis son origine jusqu'aujourd'hui (1774)». Il constate [traduction libre de l'allemand en français]: «Puisque les Turcs ont possédé le Banat pendant les dernières 164 années et n'ont pas trouvé le goût à la chrétienne manière de construire..., peut-on conclure sans façon que la couronne autrichienne trouvait en 1718 [après la paix de Passarowitz] rien d'autre que les traces de la barbarie». Même si quelques de ces caractéristiques sont surpassées en sens de la propagande à cause de la proximité de Grisellini et Ehrler d'Autriche-Habsbourg, comme ils démontrent les monastères orthodoxes du moyen - âge conservés pas seulement en Olténie (par exemple Cozia), ils contiennent au moins une vérité centrale, c'est-à-dire une région infestée par la guerre et largement dépeuplée. Plein de promesses est la prospérité dans les années après 1718 sous le gouvernement du comte Mercy; et découragent est pour l'Autriche le développement après la chute de Belgrade, 1739, qui est accompagnée par la perte des provinces gagnés quelques décennies plus avant.

«Le terreur de la guerre y avait chassé les arts, et dans un moment toutes les bonnes œuvres étaient détruites qui avaient été germées par des années... ». Mais dans le Banat sauvé on pouvait continuer le programme du repeuplement avec de succès. On gagnait, comme déjà exposé, avant tout des colons allemands d'origine, mais aussi des français et italiens qui construisaient leur villages à côté de tels des Bulgares, Valaques ou d'autres ethnies. Pour coordonner et accélérer le développement commun et la construction de villages neufs - des villages d'une forme régulière - le

gouvernement établit à Temesvár un service de bâtiments en 1776. Les plans des maisons des colons, au moins les plus jeunes, peuvent avoir des rapports avec ce service; les plus anciens qui furent dessinés avant la fondation de ce dernier ne sont naturellement pas en rapport avec celui. Mais plus important que ce fait soit la constatation qu'il s'agit des ébauches des architectes et pas d'une architecture provenue du peuple, c'est-à-dire d'un art populaire. La question, si cette architecture a conservé encore des traits traditionnels, par exemple à la manière hongroise, ne peut pas être répondue sans façon, parce que des maisons paysannes du temps pré ottoman sont presque inconnues dans ces régions.

Ainsi la situation dans le Banat et aussi en Transylvanie, mais dans d'autres régions de la Roumanie d'aujourd'hui, par exemple dans les Maramureș, qui étaient autrefois aussi hongroises, mais qui ne furent pas gouvernées si centralistes de Vienne, les conditions pour une tradition architectonique étaient peut-être meilleur. Cependant les recherches actuelles de l'histoire des maisons rurales - nous nous rappelions l'écomusée Muzeul Maramureșului près, de Sighetul Marmatiei avec son grand nombre de maisons en grumes - n'ont pas rapporté des résultats pour le temps antérieur 1600; aussi pas la dendrochronologie. Pour cette raison la question pour le développement architectonique reste encore pendante.

Enfin on doit prendre en considération que l'on ne devrait pas parler en regard de l'architecture rurale de *la maison roumaine*, à tout le moins *d'une maison allemande*. Les différences régionales et les raisons responsables de celles sont trop grandes. En outre on ne doit pas oublier que la Roumanie est toujours, aussi aujourd'hui, un pays avec quelques ethnies - c'était autrefois encore plus évident, comme les premiers géographes et civilisations le démontrent - et que ces ethnies ont y transféré des traditions architectoniques de leur ancienne patrie. Le désir des habitations fermes et solides rapportait des types de maisons spéciales, comme les «cule(s)» des bojars - des maisons fortifiées, aujourd'hui encore connues en Olténie. Les influences des autorités autrichiennes-hongroises ont été mentionnées. En sens pareil on peut supposer des moments d'acculturation pour ces régions qui étaient régies pendant des siècles par la Sublime Porte. Au moins l'histoire d'architecture turque vise des impulsions de cette sorte qui se sont répandus du Bosphore dans tout l'empire ottoman. Ces impulsions étaient sûrement d'une intensité différente - un thème qui serait digne d'être recherché.

Postface

Le leitmotiv - un mot allemand dans un texte français - est dans *La mémoire des Carpathes* de Jean Cuisenier le regard qui se dirige au-dessus du monde quotidien vers un monde qui apparaît d'être étranger. *D'un regard l'Autre* signifie la curiosité de faire la connaissance de l'inconnu de laquelle peut croître la compréhension pour d'autres identités. *La mémoire* démontre des stades de rapprochement d'autres styles de vie.

L'intensive occupation par des années avec la Roumanie, avec ses mythes, les rites de sa population et aussi avec son architecture traditionnelle - de la ferme jusqu'aux monastères de la Moldavie - a changé le regard de Jean Cuisenier envers cette culture, c'est-à-dire d'un regard étranger à un regard intérieur. En sens ethnologique on pourrait nommer ça une réflexion ou une manière d'engager les choses avec un intérêt personnel. Cette vue particulière reconnaît la singularité de la Roumaine qui puise à ses sources un caractère évident. Pour nous, les auteurs de ce texte, quelques fenêtres de la maison roumaine se sont ouvertes. Il se manifeste une liaison avec la pratique de logement dans d'autres pays d'Europe. Des termes comme *la maison*, *la grande maison* ou *la petite maison* le montrent. Aussi le foyer central avec la pièce voisine chauffée - «une sphère culturelle», comme la recherche balkanique de la maison rurale - est un phénomène qui est connu dans tout l'Europe. La subdivision spatiale de maison - ainsi chez Jean Cuisenier - a des rapports avec le foyer ou l'âtre et le chauffage des pièces. Ils se trouvent également des communautés en regard de la maison en grumes roumaine et *le blockhaus*, pour choisir encore une fois un mot allemand, bien savant que c'est un terme de la langue militaire, mais sa source est cette Maison construite en bois. L'assemblage des poutres à la roumaine est une technique spéciale de la charpenterie, d'autre part on connaît des adaptations à des méthodes usuelles ailleurs. L'histoire architecturale de l'empire Autriche-Hongrois est apparemment un bon exemple pour l'influence des autorités à la manière de construction. Ces modèles pratiqués jadis sont encore visibles dans les villages roumains d'aujourd'hui. Les rues de village en Transylvains dont les maisons sont originales de la première moitié du XXe siècle reflètent toujours des idées des sociétés antérieures. On peut examiner ça par exemple dans le village de Daneş, et on pourrait être saisi d'un sentiment mélancolique en regard des cours du temps. Jean Cuisenier avait observé un tel toucher, quand lui et un collègue visitaient un monastère roumain pendant les dernières années du régime de Ceauşescu. A la prochaine visite, en 1991, il n'y avait pas de raison pour une telle désolation. Espérons que notre prochain séjour dans les Maramureş sera ainsi.

Notes

La littérature des églises fortifiées est énorme. Voir

- Fabini, Hermann et Alida: Kirchenburgen in Sbenbtlrge: Abbild und Selbstdarstellung siebenbürgisch - sächsischer Dorfgemeinschaften [Des églises fortifiées en Transylva e - l'image et la conscience de soi des communes rurales transylvaines], 2. édi on, Berl i 1991. - Robert Stollberg et Thomas Schulz: Kirchenburgen in Siebenbürgen. Fortified Churches in Transylvania. Köln/Weimar 2006.

- Michael Faber en coopération avec Manuela Schütz et Ingo Konrads: Aufnahme! Fotografie und Erforschung ungarischen und rumânischen Volkslebens [Photo! La photographie et la recherche de la vie quotidienne hongroise et roumaine], *Führer und Schriften des Rheinischen Freilichtmuseums und Landesmuseums fur Volkskunde in Kommern*, 56, Köln/Bonn 1997. - Mârta Fata: Rudolf Hartmann - Das Auge des Volkskundlers. Fotowanderfahrten in Ungam im Spannungsfeld von Sprachinselforschung und Interethnik [Rudolf Hartmann - l'œil de l'ethnologue. Des promenades photograph lues à travers la Hong e. Des recherches linguistiques et de Pinteréthique] - Voir l'édition „L'invention photographique des Balkans" du journal *Fotogeschichte. Beiträge zur Geschichte und Ästhetik der Fotografie*, 2007, Nr. 103 (Jonas Verlag, Marbourg).

- Christoph Machat: Stadt SchâGburg - Municipiul Sigiçoara *Denkmaltopographie Siebenbürgen*, 4.1 - *Topografia Monumentelor din Transilvania*, 4.1, Köln 2002, p. 144-145.

- Le titre de ce livre se trouve chez Christoph Daxelmüller: *Zauberpraktiken. Die Ideengeschichte der Magie*, Ausgabe: Dtisseldorf 2005, p. 319.

- Aussi les premiers chercheurs de l'architecture rurale avaient déjà constaté l'âge spécieux haut des maisons en Transylvanie, particulièrement dans le nord de ce pays près de Bistrita. Voir Johann R. Bünker: Das siebenbürgisch-sächsische Bauemhaus [La maison paysanne transylvaine-saxonne], *Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien*, Bd. XXIX (N.F. XIX), Wien 1899, p. 191- 231.

- Johann R. Bünker: Das Bauemhaus in der Heanzerei (Westungam) [La maison paysanne des Heances {l'ouest de la Hongrie}], *Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien*, tome XXV (N.F. XV), Vienne 1895, p 89-154. - Vera Mayer: *Burgenland. Bau- und Wohnkultur im Wandel [Basse- Autriche - le changement de la culture du logement]*, *Österreichische Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse, Sitzungsberichte*, 602; *Mittheilungen des Instituts fur Gegenwartsvolkskunde*, 21, Wien 1993; fig.. 88 - la rue d'un village à Oberrabnitz avec des maisons dont les

façades à pignon sont presque uniformes.

- Voir note. 5 - J. R Bünker: Das siebenbürgisch-sächsisches Bauernhaus., S. 204.

- Mémoire des Carpathes. La Roumanie millénaire: un regard intérieur, Paris 2000, S. 75.

- K. Freckmann: Sur les traces de Jean Cuisenier en Roumanie, Ethnologie française, numéro d'Hommage à Jean Cuisenier, 2007.

- Arthur et Albert Schott (éditeurs): Waiachische Maehrchen. Mit einer einleitung über das Volk der Walachen und einem Anhang zur erklärang der mährchen [Des contes valaques, avec une introduction dans la vie du peuple valaque..], Stuttgart/Tübingen 1845, *Volkskundliche Quellen, Neudrucke europäischer Texte und Untersuchungen, III Mürchen und Schwank*, Hildesheim/New York 1979.

- Jean Cuisenier: La maison rustique - Das Haus auf dem Lande. Lebenswelten und Baustrukturen. Mit einem Nachtrag von Klaus Freckmann, *Quellen und Forschungen zur Europäischen Ethnologie*, 19, Dettelbach 1998. S. 399f.

- Roswitha Capesius: Über die Entwicklung der Feuerstelle im siebenbürgischen Bauernhaus [L'histoire du développement de l'âtre de la maison paysanne transylvaine], *Forschungen zur Volks- und Landeskunde der Akademie der sozialen und politischen Wissenschaften der Sozialistischen Republik Rumänien*, tome 19, cahier 2, 1976, p. 100-108. - Konrad Gündisch (éd.): 850 Jahre Siebenbürgen Sachsen, Begleitbuch zur Ausstellung [850 ans de la Transylvanie saxonne, catalogue de l'exposition], Munich 1991, p. 96-98: „La porte de l'entrée conduit dans la pièce de l'âtre, nommée *la maison*. C'est la deuxième pièce vue de la rue“.

- Voir la note 6 - V. Mayer, p. 24,27 et la figure 15. - Voir aussi J. R. Bünker (comme la note 5), p. 217-226 et 230. Ela Gunda: *Ethnographica Carpatho-Balcanica*, Budapest 1979; voir l'article: Der Einfluss der gesellschaftlichen Organisation auf die Entwicklung der Bauweise [L'influence de l'organisation sociale sur le développement de la manière de bâtir], p. 247-267. ^ /

- Mihai Dăncuș: *Zona Etnografică Maramureș*, București 1986, p. 96-137. - George Christea / Mihai Dăncuș: *Maramureș— un muzeu viu în Central Europei*, București 2000, p. 62-67. - Ion Țelman / Ioana Dăncuș / Elisabeta Faiciuc: *Cuhea în istoria și cultura Maramureșului*, Sighetul Marmatiei 2005, p. 150-164.

- Voir la note 10 - J. Cuisenier: La maison rustique., la troisième partie: « Logique sociale et composition architecturale », S. 229-300.

- Mihai Dăncuș: *Volkskundemuseum der Maramureș*. Werte der

Maramurescher Volkskultur [L'écomusée dans la région des Maramureș, la culture populaire des Maramureș], Sighetul Marmăției 2000 p. 45-46.

- Ibidem, p. 38.

- Grigore Ionescu: Histoire de l'architecture en Roumanie. De la préhistoire à nos jours, *Bibliotheca Historica Romaniae, Monographies*, XI, Bucarest 1972, p. 42.

- Voir la note 9, fig.?????????

- Voir la note 15 - M. Dăncuș: Zona Etnografică..., p. 118-122. - G. Cristea/M. Dăncuș: Maramureș..., p. 68-69.

- Voir la note 17 - M. Dăncuș: L'écomusée..., p. 33-34.

- Atlasul Etnografic Român, deux tomes, București 2003 - 2005. Le premier tome traite de la maison et du logement, le deuxième du travail traditionnel rural.

- Iván M. Balassa / Miklós Cseri (éditeurs): Népi Építészet Erdélyben (Az 1999, március 21-27 -én Tusnádon megrendezett konferencia anyaga). Szentendre 1999. Iván M. Balassa: „Die infolge des Ausgangs des Ersten Weltkriegs eingetretenen Veränderungen begünstigten die Forschungsarbeit keineswegs, so daß nur einige einschlägige Arbeiten in Ungarn erschienen, in Rumänien zahlenmäßig noch weniger“ [Les changements, causés par la Première Guerre Mondiale, favorisaient en aucune

façon les recherches scientifiques. Ils paraissaient seulement quelques titres remarquables en Hongrie et en Roumanie presque rien"] (p. 31). - Voir aussi I. M. Balassa: Geschichte und Ergebnisse der ländlichen Hausforschung in Ungarn [L'histoire et les résultats des recherches de la maison paysanne en Hongrie], *Jahrbuch für Hausforschung*, 47; *Hausbau und Bauforschung in Ungarn*, Marburg 2004, p. ³⁹-44.

- Das Bauernhaus in Österreich und in Ungarn und in seinen Grenzgebieten, hrsg. vom Österreichischen Ingenieur- und Architektenverein [La maison paysanne en Autriche et Hongrie et dans les régions frontalières..], Vienne 1906. - Anton Dachler: Karte der österreichischen Bauernhausformen. Mit Beigabe textlicher Erläuterungen. *Supplementheft VI zum XV. Band der Zeitschrift für österreichische Volkskunde* [La carte des types de maisons paysannes autrichiennes..], Vienne 1909. - Arthur Haberlandt: Die Bauernhausformen im deutschen Grenzgebiet [Les types de maisons paysannes dans les régions frontalières allemandes], *Zum dreißigjährigen Bestehen der Zeitschrift für Volkskunde in Wien. Festschrift für Michael Haberlandt*, Wien 1925, p. 109-116.

- Voir la note 10-A. et A. Schott: Des contes valaques..., p. 61: „On rencontre chez les valaques toutes les sortes possibles de maisons..

Les habitants des forêts possèdent des maisons en grumes, dans les régions rocheuses on construit en pierre, mais dans la plaine, où la pierre et le bois sont trop chers, on trouve des maisons pisées." Frage des Ursprungs und der Typen des ungarischen Hauses ist vielleicht das Gebiet der Untersuchung

- C'est le problème de la recherche des origines de la maison hongroise. Cette question a troublé particulièrement les chercheurs premiers, comme par exemple Hermann Phleps: Über die Urformen des siebenbürgisch - sächsischen Bauemhauses [Au-dessus des formes primitives de la maison paysanne transylvaine-saxonne] *Archiv des Vereins fur siebenbürgische Landes/cunde, N.F., tome 42, cahier 1, 1924, p. 263-275.* - Lâzlô Dâm a correctement constaté quoique cette question fût discutée très souvent, ils existent toujours des obscurités. Voir son article: Zur Frage der Genese des ungarischen Hauses [A la question de la genèse de la maison hongroise], *Zolân Ujvâry (réd.), Ethnographica et*

Folkloristica Carpaihica, i. Bd. Debrecen 1979, p 85-99 (= Müveltség és Hagymány, XIX).

- Voir la note 6 - V. Mayer: Burgenland..., p. 36.

- Ibidem, p. 135-137.

- Rudolph C. Mühlbök: Baugesetz-Sammlung aller in den K. K. österreichischen Staaten vorzüglich der Provinz Niederösterreich von dem Jahre 1792 bis 1845 ergangenen Bauverordnungen oder Bauvorschriften für alle Magistrate, Dominien, Ortsgerichte, Kreisingenieurs, Architekten, überhaupt alle Baubeamten, Stadt- und Landbaumeister, Bauherren und alle Diejenigen, welche sich mit Bauen beschäftigen, oder Bauentwürfe zu bewerkstelligen haben [Collection des ordonnances et décrets de bâtir pour la province de la Basse-Autriche depuis 1742 jusque l'an 1845..], 4 tomes, Vienne 1847- 1852. Voir le premier tome, p. 4.

- Deuxième édition corrigée, Vienne 1800.

- On trouve des indications au sujet de la technique du clayonnage dans le catalogue de l'exposition: Das Holz in der rumânischen Volkskunst, Münchner Stadtmuseum 28. 10. 1974 - 26. 1. 1975 (Le bois dans l'art populaire roumain], Munich 1974, p. 21-22. - G. Ionescu: Histoire de l'architecture en Roumanie., (comme la note 19). - Paul Petrescu: Holz und Stem in der bauerlichen Baukunst in Rumnien [Le bois et la pierre dans l'architecture paysanne de la Roumanie] *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art, Série Beaux Arts, deuxième tome., 1X/1972, p. 161-219.* - Paul Petrescu: Holzbaukunst in den Dörfem Rumâniens [L'art en bois dans les villages de la Roumanie], Bukarest 1974.

- Comme la note 31 - Der practische Baubeamte, voir le tableau de texte, p. 122, plan XXVII.

- Johann Eimann: Der deutsche Kolonist oder die deutsche Ansiedlung unter Kaiser Josef II. in den Jahren 1783 bis 1787 besonders im Königreich Ungarn in dem Batscher Komitat [Le colonisateur allemand ou la colonisation allemande sous le gouvernement de l'empereur Josef II entre 1783 et 1787 particulièrement dans le royaume de la Hongrie..], Editeur: Friedrich Lotz, Munich 1965, p. 48-49.

- Comme la note 11 - J. Cuisenier: La maison rustique.., S. 382-384.

- Ces plans se trouvent dans la „Sammlung der Karten und Pläne“ des Finanz-und Hofkammerarchivs innerhalb des Österreichischen Staatsarchiv in Wien [Collection des cartes et plans des archives de la République autrichienne, Archives des Finances et de la Cour à Vienne], les signatures: Rb-43 à Rb-47. - Il y a un modèle de calcul chez Franz Grisellini: Aus dem Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temeswarer Banats in Briefen 1716 - 1778 [L'essai d'une histoire politique et naturelle du Banat de la région de Temesvár, écrit en lettres entre 1716 et 1778], *Veröffentlichungen des Südostdeutschen Kulturwerkes, 11, München 1969*, voir le tableau 11, p. 54-56. Une autre modèle de calcul se trouve chez J. Eimann.., p. 55 - 56 (comme la note 34).

- Comme la note 36 - F. Grisellini, tableau 11.

- Ce fonds se trouve aussi dans les archives des Finances et de la Cour de Vienne; la signature: Collection des plans et cartes II, A - XV..

- Le terme „auberge fiscale" n'est pas très clair. Aussi des demandes à la Bibliothèque Nationale Autrichienne à Vienne et au Musée de Vienne [Wien-Museum] ne le pouvaient pas définir nettement.

Le Grand Lexique Universel de Johann Heinrich Zedler [Großes Universal Lexikon] déclare le mot *Fiscales Possessiones*: „Kammer-Güter, so man zu Lehen erhalten" [Des biens d'état donnés en fief], Halle / Leipzig 1735, tome 9., p. 977. Il s'agit apparemment des fermes emphytéoses.

Comme la note 31, plan LXXV.

- Comme la note 36 - F. Grisellini a présenté quelques modèles de villages réguliers, p. 37 et les tableaux

- 16. - Johann Weidlein: Entwicklung der Dorfenlagen im donauschwäbischen Bereich, mit 106 Kartenfotografien [Le développement des villages dans la région des Souabes danubiens..], Stuttgart 1965.

- Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Finanz- und Hofkammerarchiv, Sammlung der Karten und Pläne [Les archives de la République autrichienne à Vienne, Collection des cartes et plans],

sign. L - 170.

- Comme la note 36 - F. Grisellini..., p. 5 et 13.

- Johann Jakob Ehrler: Banatul de la origini până acum (1774).

Edifie îngrijită de Costin Feneșan și Volker Wollmann - Das Banat vom Ursprung bis jetzo (1774), [Le Banat dès son début jusqu'aujourd'hui (1774)], édité et commenté par Costin Feneșan en coopération avec Volker Wollmann, Timișoara / Temeswar 2000, p. 260.

- Un garant pour la sauvegarde des bâtiments sacrés chrétiens et juifs était le système „Millet“, c'est-à-dire la cohabitation pacifique des diverses communions religieuses, garantie par la Sublime-Porte.

- Comme la note 36 - F. Grisellini..., p. 25.

- Comme la note 41 - J. Weidlein.

- Lucas Joseph Marienburg: Geographie des Großfürstenthums Siebenbürgen, 1813 [La géographie du Grand-Duché de Transylvanie, 1813], *Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens*, 12, Cologne / Vienne 1987, p. 67-80. - Konrad Güdisch (éditeur): Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens. Eine physikalisch - statistisch - topographische Beschreibung dieses Landes von Eduard Albert Bielz, 1857, als Festgabe für Ernst Wagner [Manuel de la géographie et de l'histoire de la Transylvanie... par Eduard Albert Bielz, 1875, édition à l'hommage d'Ernst Wagner], *Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens*, 19, Cologne/Weimar/Vienne 1996, p. 139-144: „La différence des habitants de la Transylvanie en regard de la nationalité et de la langue.¹¹ - L'ethnologie des décennies dernières comprend les ethnies différentes de la Roumanie et particulièrement de la Transylvanie qu'une chance de l'échange culturel - par exemple Paul Petrescu: Die Volksarchitektur in Siebenbürgen. Ein fruchtbarer Boden für interethnische Beziehungen [L'architecture populaire en Transylvanie. Un sol fertile pour les relations interethniques]; Ingeborg Weber-Kellermann: Aspekte des Kulturaustausches bei der interethnischen Erforschung eines rumänisch - sächsischen Dorfes in Siebenbürgen [Des aspects de l'échange culturel en regard des recherches interethniques - l'exemple d'un village transylvain - saxon]. Ces deux articles se trouvent: *Siebenbürgisches Archiv*, 3. suite, 12. tome, 1975. p. 62-70, 171-178.

- Wilhelm Jânicke: Das rumänische Bauern- und Bojarenhaus [La maison roumaine des paysans et des bojars], Bukarest 1918, p. 60-70.

- Metin Sözen et Cengiz Eruzun: Anatolian vernacular houses, Istanbul 1996, p. 27: „As the Ottoman Empire expanded during the 16th century, the Turks introduced the Anatolian house across a wide area ranging from North Africa to the borders of Italy and the

Danube."

- *D'un regard l'Autre*, c'est le titre de l'exposition de l'inauguration du Musée du Quai Branly/Paris, 2006.

- Comme la note 14 — B. Gunda, voir son article: „Die Raumeinteilung der ungarischen Bauernstube, ihre gesellschaftliche Funktion und kulturelle Bedeutung“ [La disposition spatiale de la pièce hongroise, sa fonction sociale et sa signification culturelle], p. 289-319.

- 10a La maison Petrovai de Bârsana dans l'écomusée, façade

10b La maison Petrovai, coupe longitudinale

11a La maison Ilea de Călinești dans l'écomusée

12a Plan d'une maison d'un colon, une construction en pan-de-bois 1771 (Staatsarchiv Wien, Finanz- und Hofkammerarchiv, [les archives de la République autrichienne à Vienne collection des cartes et plans] sign. Rb 43 - 1)

12b Plan alternatif, une construction pisée (Staatsarchiv Wien..., sign. Rb 43 - 2)

- Plan d'une maison d'un colon, deuxième moitié du XVIIIe siècle (Staatsarchiv Wien..., sign. Rb 44)

- Des plans alternatifs d'une maison d'un colon de la région de la forteresse Brâd, deuxième moitié du XVIIIe siècle (Staatsarchiv Wien..., sign. Rb - 45)

- Plan d'une maison d'un colon de la région de Lugosch, 1767 (Staatsarchiv Wien..., sign. Rb - 46)

- Plan d'une maison d'un colon dans le village de Bogarosch, 1769 (Staatsarchiv Wien..., sign. Rb - 47)

- Plan d'une auberge fiscale à Szegilang, 1785 (Staatsarchiv Wien, Finanz- und Hofkammerarchiv, Plan- und Kartensammlung II, sign. A - XV - C/33)

- La moitié supérieure: plan d'une auberge fiscale à Zalattina. La moitié inférieure: plan du quartier neuf du proviseur à Zalattina, deuxième moitié du XVIIIe siècle (Staatsarchiv Wien..., sign. L - 170 1)

- Plan d'une auberge à Verbosko, 1780 (Staatsarchiv Wien..., sign. A - XV - C/32)

20a Plan d'une ville neuve „Franz- und Ludovicea Stadt“ [la ville de l'empereur François et de l'impératrice Ludovicea], vers 1810 (Staatsarchiv Wien..., sign. L - 170 -1)

20b Plan de deux maisons de la ville neuve „Franz- und Ludovicea-Stadt“ (Staatsarchiv Wien..., sign. L - 170 -2)

Transport d'un cochon à Sîrbi dans les Maramureș (2005)

A Budești dans les Maramureș (2005)

În cele ce urmează vorbim de o arhitectură a locuinței creată de omul adus într-o stare de umilință.

Nu prea s-a ocupat multă lume de acest subiect ca și cum în marea artă de a construi n-ar trebui să intre numai palatele, castele, cetățile și marile biserici.

Numai că viața oamenilor nu a fost peste tot învăluită în nimbul fericirii.

Am pus cap la cap mărturiile oamenilor, unele consemnate în cărți, altele de prin ziare, spre a reconstitui în linii generale cum arătau casele și satele construite în grabă sub supravegherea milițiilor.

În baza Rezoluției C.C. al P. C. R. din 3-5 martie 1949 (și a Hotărârii din 18 septembrie 1951) se decisese constituirea a GAC-urilor și a întovărășirilor.

În Raportul prezentat de Gh. Gheorghiu Dej la Plenara C.C. al P.M.R. din 3-5 martie 1949 privind transformarea socialistă a agriculturii se spunea, printre altele: „țărani săraci trebuie educați în lupta necruțătoare împotriva chiaburilor, acești exploatatori odioși și vicleni ai țărănimii muncitoare”; „lupta împotriva celei mai numeroase clase exploatoare, burghezia satelor...”.¹

Ana Pauker dorea ca pe acești „exploatatori odioși” să-i ducă în Siberia, dar Dej a fost pentru Bărăgan, iar primele sate să fie înființate în jurul Brațului Borcea lângă fermele de stat Pietroiu și Cocardea.

Prin HCM 200/1951 s-a stabilit că unii locuitori din apropierea graniței cu Iugoslavia (la aproximativ 25 km de frontieră) pot și strămutați în alte localități. Prin HCM 344/15 martie 1951 se stabilea că ministerul de interne poate „să ordone strămutarea din centrele suprapopulate a oricărei persoane, a cărei prezență nu mai este necesară acolo, ca și strămutarea din localități a acelor persoane care prin manifestările față de popor obstrucționează construcția socialismului... Persoanelor sus numite poate să li se stabilească un domiciliu obligatoriu în orice localitate de pe teritoriul țării”.²

„Vara anului 1951 devine astfel momentul propice pentru declanșarea acțiunii de dislocare. O directivă a celor mai înalte

¹ V. Marineasa, D. Vighi, *Rusali* ..., p. 8

² M. Milin, L. Stepanov, *Golgota Bărăganului...*, p. 22; V. Marineasa, D. Vighi, V. Sămânță, *Deportarea...*, p. 106

autorități românești ne lămurește cu privire la scopul declarat al dislocărilor, scop legat de «asigurarea securității zonei de frontieră cu Iugoslavia». Același document demonstrează că deportările au fost gândite pe o adâncime în interiorul țării, de la frontieră, de 25 km și au avut în vedere mai multe categorii de cetățeni. În principal erau vizate elementele socotite periculoase sau care puteau deveni periculoase. De asemenea, pe frontiera de uscat se plănuia evacuarea unei fâșii de teren, lată de 100m, fâșie ce trebuia să rămână necultivată și nelocuită.”

Revenind la categoriile de cetățeni supuși dislocărilor aceștia erau cuprinși, în domeniul amintit, în trei mari grupe. Din prima făceau parte cetățenii statelor occidentale „imperialiste” și ai Iugoslaviei, împreună cu persoanele cărora aceste state nu le recunosc cetățenia. Li se alăturau funcționarii epurați, militarii deblocați, liber-profesioniștii excluși din colegii, ca de pildă avocații, și care nu erau originari din zonă. Toți trebuiau să o părăsească în 48 de ore, fără a li se da dreptul de a se muta în centre aglomerate sau în alte localități din restul zonei de frontieră.

A doua categorie, cea mai numeroasă de fapt, era constituită din cetățenii originari din Basarabia și Bucovina de nord (stabiliți în România după 1 iunie 1940), din cetățeni de origine macedoneană, elemente care au făcut parte din SS sau, la nivel de vârf, din Grupul Etnic German, simpatizanți ai lui Tito (titoiști), contrabandiștii și călăuzele pentru trecerile frauduloase ale frontierei, rudele celor fugiți din țară și ale celor care au ținut legătura cu cei ce organizaseră rezistența armată în munți, funcționarii epurați, militarii deblocați originari din zonă, chiaburii și cârciumarii, foștii comercianți ce au avut legături cu străinătatea, foștii industriași și moșieri. Asupra acestei categorii se abăteau și măsurile cele mai drastice fiind dislocați din întreaga zonă în maximum 24 de ore și supravegheați până la punctele de dislocare pe întreaga durată a deplasării.

În sfârșit, a treia categorie ce trebuia să părăsească zona individual în 24 de ore, după dislocarea celei de-a doua, era formată din elemente ce avuseseră la activ o condamnare pentru o infracțiune politică sau trecere frauduloasă a frontierei, pentru o infracțiune de drept comun gravă, ca sabotajul economic, delapidarea sau tâlhăria.

După cum lesne se poate constata, era foarte dificil ca cineva să poată să facă excepție și să nu fie încadrat într-una dintre aceste categorii care, în viziunea inițiatorilor acțiunii, reprezentau un potențial pericol pentru statul român și pentru securitatea din zona de frontieră. Cu toate acestea, deși documentul citat specifica: „se vor disloca numai persoanele prevăzute în tabelele verificate în teren”, suficienți cetățeni au fost deportați, în ciuda faptului că nu întruneau condițiile de încadrare în vreuna din cele trei categorii. Explicația constă în

abuzurile săvârșite la întocmirea listelor, precum și în excesul de zel dovedit de unii reprezentanți ai autorităților locale...

În ceea ce privește bunurile pe care aceștia aveau posibilitatea să le transporte în zonele de dislocare, ele difereau de la o categorie la alta. Astfel, cei care erau încadrați în prima categorie, ca și cei dintr-a treia puteau lua cu ei tot ceea ce le aparținea. Persoanelor din cea de-a doua categorie li se limita însă cantitatea de bunuri, ele fiind constituite din: alimente, rufărie, îmbrăcăminte, mobilă și obiecte de uz casnic, unelte manuale, banii și lucrurile de valoare, cărțile, patefoanele, aparatele de radio, instrumentele muzicale, precum și o căruță/un car sau cu boi și o vacă cu lapte sau gestantă. Toate acestea urmau să fie transportate cu trenul, excepție făcând căruțele, carele și animalele, pentru fiecare familie punându-se la dispoziție cel mult un vagon.³

Un alt HCM – nr. 326/27.08.1951 – conținea indicații „în legătură cu înființarea de noi localități în care să fie așezate familiile celor deportați”.⁴

Cu o lună înainte de a începe deportările Petru Maghiaru din Comloșu Mare (jud. Timiș) ascultase la radio BBC și Vocea Americii: „Cu o lună sau chiar cu mult înainte am auzit la posturile străine Vocea Americii și BBC despre deportările din Ungaria unde era luat capul de familii cu patruzeci kile bagaj”.⁵

Descinderea în case

„În noaptea de 18-19 iunie, la Rusalii a anului 1951, numeroase familii din sate și orașe ale Banatului și Olteniei, aflate” în apropierea graniței cu Iugoslavia, au fost ridicate și duse într-o direcție, pentru ele, necunoscută. Se zvonea că nu se vor opri până în Siberia. În acea noapte de iunie au năvălit în mai multe case țărănești cufundate în somn ofițeri, subofițeri și soldați de securitate cu armele gata de tragere. Li s-a spus oamenilor să-și ia strictul necesar și să nu creadă cumva că se vor mai întoarce vreodată la vetrele lor. Unii, năușiți sau speriați au făcut gesturi de împotrivire”.⁶

Începând cu data de 14 iunie 1951 prin 4 batalioane ale Școlii Regimentare, frontiera de sta cu Iugoslavia era complet blocată. Operațiunea de dislocare a deportaților se putea declanșa.

Viorel Screciu a pus cap la cap zeci și sute de documente privitoare la operațiunea de deportare.

³ V. Marineasa, D. Vighi, *Rusalii ...*, p. 190-192

⁴ M. Milin, L. Stepanov, *Golgota Bărăganului ...*, p. 22

⁵ V. Marineasa, D. Vighi, *Rusalii ...*, p. 145

⁶ *Ibidem ...*, p. 7; V. Popescu, *Casa deportaților ...*, p. 16

„Documentele perioadei dezvăluie, o serie de aspecte absolut cutremurătoare, întâmplări care s-au derulat doar în câteva zile, dar care au avut repercusiuni asupra unui număr mare de indivizi. Date statistice demonstrează că persoanele deportate s-au ridicat la impresionanta cifră de 40. 320, dintre acestea, 19.034 făceau parte din categoria chiaburilor și cârciumarilor (!), 8477 erau basarabeni (cei mai mulți proveniți din zona Sânnicolau-Mare - 3538), macedoneni – 3557, foști membri ai SS-ului – 2344, cetățeni străini – 1330 și bineînțeles, alții până la întregirea sumei. Toți proveneau din 12 raioane ale județelor Timiș, Caraș-Severin și Mehedinți și anume: Sânnicolau-Mare, Timișoara, Deta, Oravița, Reșița, Moldova Nouă, Almăj, Turnu Severin, Strehaia, Baia de Aramă, Vânu-Mare, Plenița și reprezentau 172 de comune.

Transportul lor s-a făcut folosindu-se numai în primă fază 2956 camioane și 6211 vagoane.

Cei 40.320 de deportați au înființat în zonele de dislocare și în punctele de așezare 18 noi așezări, în plin câmp și, de cele mai multe ori, departe de orice sursă de apă. Ajunși aici, calvarul lor nu s-a încheiat, ei trecând doar într-o nouă etapă, care avea să dureze până după moartea lui Stalin; în toată această perioadă au rămas în atenția organelor de securitate, care îi mențineau în continuare în categoria suspectilor.

Din păcate, lipsa acută a documentelor de primă mărime face aproape imposibilă reconstituirea acestei ultime perioade din viața deportaților, ea fiind prezentă doar prin amintirile și mărturiile celor care au fost direct implicați”.⁷

„Primele locuri de destinație pentru cei deportați (localități existente care aveau stație de cale ferată):

1. Bărăganu	8. Perieți
2. Dâlga	9. Bucu
3. Ciulnița	10. Lunca Dunării
4. Călărași	11. Vădeni
5. Mărculești	12. Frumușița
6. Fetești	13. Dudești
7. Andrășești	14. Urleasca

De aici au fost dislocați și mutați la noi locuri de destinație care puteau fi ori aproape, ori mai departe de localitățile menționate.

Având în vedere că noile locuri de destinație și-au schimbat de mai multe ori denumirea, se întâmplau adesea încurcături de evidențe. În timpul cercetărilor noastre cei cu care am sta de vorbă au folosit adeseori 2-3 denumiri pentru una și aceeași localitate. Deci și în textele ce vor urma vor apărea asemenea cazuri.

⁷ V. Screciu, *Fenomenul Bărăgan...*, p. 195-196

Localitățile nou create (în județele Galați, Brăila, Ialomița și Călărași) prin deportarea locuitorilor din județele Timiș, Caraș-Severin și Mehedinți:

1. Fundata	10. Salcâmi
2. Viișoara	11. Valea Viilor
3. Ezerul	12. Răchitoasa
4. Dâlga	13. Zagna
5. Pelican	14. Măzăreni
6. Dropia	15. Bumbăcari
7. Olaru	16. Rubla
8. Movila Gâldăului	17. Schei
9. Latești	18. Frumușița”. ⁸

Sosirea în Bărăgan

După zilele și nopțile calvarului de călătorie în vagoane de tip bou-vagon deportații aveau să constate dureroasa umilință a debarcării din tren în câmpul pustiu sau într-o pierdută gară de Bărăgan. Amintirile sutelor de deportați în legătură cu acest moment unic în viață lor sunt cutremurătoare: „în final am ajuns în stația Dudești, locul debarcării. Acolo am fost trași pe ultima linie toată garnitura – apoi s-au decuplat o parte din vagoane - care au rămas acolo iar o parte au plecat nu știu unde, probabil la Pereți, o altă localitate cu «bănățeni». În gară - deci pe partea opusă gării – erau o grămadă de mașini și căruțe care ne așteptau pe noi a fi duși la noul domiciliu. În sfârșit pentru mama și probabil și pentru alții, a fost o stare de «satisfacție» că am coborât pe pământ românesc și nu în Siberia. Tot timpul i-a fost frică că ne duce în Siberia – lucru care putea fi și probabil – atâta timp cât noi eram un fel de colonie rusească”.⁹

Catița Marin din Variaș își amintește: „în timp ce călătoream, prin tren a început să circule zvonul că ne duc în Rusia. Mai târziu, când am ajuns la Fetești, ne-au spus că ne vor stabili într-un sat apropiat”.¹⁰

Giurgevca Burmaz din Socol își amintește. „Am ajuns acolo. Noi am crezut că ne vor da casă, ne vor da ceva. Când am ajuns acolo ioc frate! Câmp pustiu. O întindere de câmp jumătate sub grâu, jumătate cu plantație de bumbac. Acolo în bumbac ne-au așezat. Acolo era câte un țărăș și ți-au spus să-ți dai jos bagajul acolo, că acolo ți-e casa. Ce ne facem acum? Fiecare și-a luat bagajul... Erau în vecini din Variaș, din Cenei... Lume, numai Dumnezeu știe de unde, din toată lumea. Vreo 8-10 zile am stat acolo în câmp. Ne-am

⁸ M. Milin, L. Stepanov, *Golgota Bărăganului* ..., p. 24

⁹ V. Acioacărlănoaie, *Amintirile...*, p. 1

¹⁰ M. Milin, L. Stepanov, *Golgota Bărăganului...*, p. 53

făcut niște corturi din cearceafuri. Dar acolo exista deja șantierul din scânduri și rogojini, ca să ne facem colibe. Am făcut colibe și ne-am vârat în ele. Mobila ne-a rămas afară. Noi ne-am adăpostit un pic că acolo bate soarele, acolo în Bărăganul acela. Cu toții eram negrii, numai ochii ne-au rămas albi...”.¹¹

„În cele din urmă, ne-au aruncat în câmp, alături de niște holde de grâu și cu bumbac. Nici țipenie de om în jur-împrejur! Ne-a spus doar cineva: „Aici veți trăi!”

Un timp am dormit împreună cu animalele, sub cerul liber, își aduce aminte Dușan. Apoi, am început să batem țaruși în pământ și să așezăm niște tăblițe - asta ca să se știe ce familie va locui acolo. După câteva zile ne-am săpat bordeie. Drept lemnărie am folosit crengi de salcâm, iar snopii de grâu i-am pus acoperiș. După 2-3 luni, uite că se abate pe acolo o furtună cu ploaie. Bordeiele se umplură cu apă de ploaie, așa că la un moment dat totul era apă: și vaca și saltele și dulapurile unde aveam încălțăminte și îmbrăcăminte; ne-au fost necesare câteva zile ca să ne uscăm”.¹²

„Nimeni nu ne-a zis nimic, în fiecare vagon era câte un soldat ca să nu putem vorbi. După trei zile am ajuns în orașelul Fetești. Acolo miliția ne-a zis să debarcăm. Puținul ce-l aveau cu ei, unii l-au încărcat în care țărănești, iar alții în camioane care erau pregătite să ne transporte. Când am ajuns în pustiul Bărăgan, acolo deja erau trase brazde care marcau viitoarea stradă. De-a lungul ei au fost «rânduiri» țăruii cu numele familiilor cărora în seara zilei de 22 iunie li s-a comunicat că pe bucata aceea de pământ aspru va fi noua lor casă. Secretarul de partid din sat, președintele comunei, adică primarul și clica lor au făcut lista familiilor. Au fost trimiși oameni care nu vroiau să se întovărășească cu ei, care nu vroiau să intre în colectiv ori au rămas particulari insistenți. Cu mine împreună au fost deportați bunicul Iova, bunica Milița, tata Draga și mama Melania. Ca și toți ceilalți, noi am început să secerăm grâul din apropiere ca să ne putem adăposti cumva și a înnopta. Ne-am improvisat niște colibe folosind dulapurile, păturile și paiele. A doua zi ne-am făcut o colibă și ... a început viața. Vai de cei ce aveau copii mici”.¹³

Zdrăco Stoianov din Variaș spune că garnitura de tren a ajuns după două zile în Bărăgan de unde „am pornit-o cu camioanele mai departe cale de 40 de kilometri sub un soare de Sahara, la o temperatură de peste 30 de grade. Aici au pățit-o mulți în nisipuri. Coloana a răcit până spre seară pentru că nu puteam găsi destinația. Cu noi era și o familie din Ivanda, cinci din Sânmartinul

¹¹ V. Marineasa, D. Vighi, *Rusalii ...*, p. 140-141

¹² Inf. Catia Marin din Variaș (j. Timiș). Apud: M. Milin, L. Stepanov, *Golgota Bărăganului ...*, p. 53

¹³ M. Milin, L. Stepanov, *Golgota Bărăganului ...*, p. 88

Sârlesc... A doua zi am ajuns într-o zonă de lângă Brăila unde era odinioară un braț mort al Dunării. Ofițerul ne-a arătat un par care avea înscris pe el numărul 123. parul se afla într-un lan de porumb unde am primit un teren de 250 metri pătrați ca să ne facem casa”.¹⁴

„Ne-am făcut bordeie din pământ, dar a fost greu, că nu avem cu ce săpa, până ce ne-am dus la Roseți, comuna veche, de am cumpărat cazmale și târnăcoape, apă nu aveam, era o cisternă care aducea apă din Borcea, la șapte kilometri de locul unde am fost lăsați. Nu era umbră, nici fântână, așa că am stat sun cerul liber până am făcut bordeiul, apă pentru noi aduceam tot din Borcea cu ce am putut, dar când ajungeam la bordei era aproape fiartă, pentru că era foarte cald, iar când bătea vântul ne umplea apa de praf”.¹⁵

„Din gara Urleasca, după câțiva kilometri, am fost lăsați într-un lan de grâu, sub cerul liber și înstelat al verii, în grija lui Dumnezeu.

În prima dimineață, bunicul meu, moș Trăisig, a cosit grâul, iar mobilele de furnir ca dintr-o altă lume au devenit pereții unei colibe acoperite cu o prelată de grâne. Așa am stat în arșița verii șase persoane, pregătind mâncare pe o lampă de gaz, lângă țarușul indicat de activistul de partid.

Așa s-a născut din gropi și din jale satul pe nume Măzăreni”.¹⁶

„Când am ajuns la locul pentru sat, care s-a numit la început Mărculeștii Noi, apoi Vișoara, ne-au arătat țarușii, totul era deja pregătit. Ne-au spus: Vezi parii ăștia patru. Aici ți-e casa. «Unde tovarășe? Aicea?» Ți-am spus foarte clar și nu mai repet a doua oară că n-aveam vreme. Dacă depășești cu o așchie locu' îți dărâmam peretele...”. „Astă treabă a fost pregătită de comuniști ori din toamnă, ori din primăvară. Asta-i sigur. Tot câmpu' o fost plin de țaruși, tot câte patru la fiecare casă. Stăteam în coloană și așteptam să ne strige după listă, când te auzai strigat trăgeai pe dreapta, iar un milițian îți arăta țarușii și tu descărcai căruța între ei”.¹⁷

Mărturie: „Am fost debarcați în Fetești-Gară, de unde, cu ajutorul localnicilor, ne-am deplasat pe un platou al unui deal situat între Fetești-Gară și satul Buliga. Băștinașii ne-au mărturisit pe șoptite că s-a lucrat cu multe luni înainte la parcelarea loturilor pentru case și grădini și la trasarea viitoarelor străzi și a locurilor unde vor fi construite școala, sfatul popular și miliția. Localnicilor li s-a spus că vor fi aduși coreeni, motiv pentru care multă vreme am fost denumiți în acest fel de oamenii de acolo.

Stabilirea noastră în satul nou - așa i se spunea la început viitoarei comune Valea Viilor - nu a fost lipsită de peripeții, pentru că

¹⁴ *Ibidem*, p. 41

¹⁵ **V. Marineasa, D. Vighi, *Rusalii* ...**, p. 174

¹⁶ *Ibidem*, p. 154

¹⁷ *Ibidem*..., p. 68-69

ne-am așezat în câmp fără acceptul celor care se ocupau de așezarea familiilor pe loturi și străzi. Când au apărut tehnicienii constructori, toate loturile de casă de pe străzile învecinate cu noi și din întreaga comună erau ocupate, așa că se punea întrebarea: ce-i de făcut? De aici s-au născut alte emoții și alte necazuri. Pe platoul acela erau familii din Obad, din Petroman, Tolvadia și din Ciacova, oamenii pe care-i cunoșteam. În plus de asta, stătuserăm deja câteva zile acolo, așa că o nouă îmbarcare ne înspăimânta de-a dreptul. Cu toate acestea, la insistențele oamenilor și datorită problemelor legate de transport, s-a hotărât trasarea unei noi străzi de către un tehnician (sau inginer) cumsecade, pe nume Bujor, care s-a lăsat înduplecat de rugămințile noastre. Faptul ne-a bucurat, în ciuda noianului de necazuri care se prăvăliseră peste noi. Topograful ne-au măsurat suprafața de pământ care ni se cuvenea și au stabilit locul unde urma să ridicăm viitoarea casă”.¹⁸

Mărturie de la Movila Găldărilor. După ce au ajuns la fața locului, potrivit mărturiilor unui „D.O” fiecare individ sau familie trebuia să se conformeze ordinelor: „Trebuie să vă faceți care... mergeți în baltă și vă tăiați stuf. Noi vă dăm materialul lemnos, uși, ferestre, câpriori, grinzi, ce trebuie. Iar oamenii s-au organizat să facă chirpici din pământ muiat. Un chirpici așa era: 30 de centimetri de lung, 15 de lat și 5 de înalt”.¹⁹

Odată ajunși la gara de debarcare deportații erau luați în primire: „După un timp de mers ne-a oprit un dirijor și ne-a întrebat ce comună suntem... Ne-a poruncit s-o luăm spre dreapta și să trecem imediat la țăruii plasați pe ambele părți, să descărcăm, căci aici va fi noua noastră locuință, dar repede, deoarece căruțele trebuie să se înapoieze la gară pentru a aduce alte familii. Am rămas năuci uitându-ne la bagajele îngrămădite în lanul de grâu, la cele câteva păsări și animale lovite și ele de apatie. Stăteam în soarele torid și plângeam. Ne-a scos din acea stare tata, care ne-a zis: Măi copii știu ce avem de făcut: le rânduim pe toate, facem o colibă, că avem, vedeți bine, rogojinile astea și or fi și ele bune la ceva”.²⁰

După nu mult timp a sosit un milițian și ne-a îmbarcat într-o mașină, dar nu înainte de a ne verifica cine suntem și dacă efectivul este complet. Așa că noi am călătorit cu camionul, un „Molotov” rusec, singuri, fără cealaltă familie din tren. Era în jurul orelor 14-16, că era o căldură toridă. Am parcurs cca. 3-4 km și am ajuns în fața unor barăci de scânduri, pe un teren semănat numai cu grâu. Acolo după ce ne-au înregistrat am fost îndrumați la platul pe care l-am primit pentru a descărca bagajele din camion. Norocul nostru că

¹⁸ *Ibidem* ..., p. 40

¹⁹ V. Marineasa, D. Vighi, V. Sămânță, *Deportarea în Bărăgan*, p. 242

²⁰ V. Marineasa, D. Vighi, *Rusalii* ..., p. 15

plațul respectiv a fost foarte aproape – era marcat cu 2 țărui care delimitau lățimea – s-a scris numele nostru pe țărui așa că am fost „împroprietăriți”. Lățimea era de cca. 30 m, iar lungimea de cca. 90 m organizatorii acestui sat s-au gândit de timpuriu la multe lucruri. Ei au făcut un plan de amplasare al acestuia astfel că erau deja trasate străzile în lanurile de grâu. Deci pe toată suprafața noului sat era cultivat grâu. Străzile erau cosite cu secerătoarea-legătoare iar snopii erau aruncați lateral, satul fiind format din 12 străzi care cădeau perpendicular una pe alta, iar central era un spațiu gol unde urma să se construiască „Centrul Civic”, deci școală, dispensar, primărie, cooperativă de consum etc. Acolo de fapt erau amplasate și barăcile pentru un depozit de materiale, un mic dispensar, baraca miliției și chiar o baracă cantină pentru câțiva organizatori ai acestui sat.

Amplasarea acestui sat era la o distanță de cca. 1- 1,5 km de un GOSTAT, amplasat într-un fost conac al unui boier, iar distanța de la gară era, după cum am spus, de 3-4 km. Lângă gară se întindea satul vechi cu denumirea lui Niculești Jianul și aparținea comunei Tătaru, fapt pentru care la început am și primit numele de Tătaru nou. Între Niculești Jianul și Tătaru nu erau mai mult de 3 km. Între GOSTAT și noul sat se afla o pădurice de salcâmi de cca. 1 km și care în timpul înfloririi răspândeau un parfum plăcut. Sigur că după construirea colibei - ca orice oameni civilizați – a trebuit să ne facem și un WC. Fiecare și-a improvizat din ce a putut. Unii chiar săpând o groapă mai adâncă pentru că nu aveau cu ce să îngrească exteriorul. Omul este foarte inventiv”.²¹

Starea de lucru din așezările deportărilor era în permanență urmărită de forțele de conducere ale vremii. Într-o notă informativă, ce intră în clasificarea „strict secret”, datată 24 iunie 1951, se făcea și remarca necesității explicării dislocațiilor asupra modului cum „să-și facă bordeie”.²²

O lună mai târziu (11 iulie 1951) într-un raport informativ al Consiliului Provizoriu Lătești, se spunea:

„O parte din locuitori au adăposturile improvizate acoperite cu paie de grâu și datorită faptului că se treieră adăposturile, rămân în aer liber și se cer într-o foarte mare măsură scânduri pentru acoperiș sau bordeie, ceea ce nu putem satisface din cauza transporturilor. (...) Cauzele arătate mai sus au atras după ele neîncrederea oamenilor în construcția caselor și datorită zvonurilor și spiritului răuvoitor a o parte din locuitori s-a început în mare măsură construcția de bordeie acoperite cu pământ”.²³

²¹ V. Aciocârlănoaie, *Amintirile unui deportat ...*, p.1

²² V. Marineasa, D. Vighi, *Rusalii ...*, p. 234

²³ D. Brusalinski, *Deportați...*

Și, ca și cum necazurile n-ar fi fost destule, peste câteva săptămâni ploile au distrus și ele bordeiele improvizate fapt ce reiese din alt raport informativ al comunei Lătești, din 25 august 1951: „din cauza inundației din ziua de 22 august 1951 cât și a amplasamentului clădirilor, în două văi s-au dărâmat 5 case. S-au acoperit cu apă 2 puțuri din vale. Adăposturile provizorii ale locuitorilor de pe aceste terenuri sunt în apă și astăzi cu o înălțime de 1,50 m. Majoritatea locuitorilor inundați și-au pierdut multe lucruri și obiecte casnice. Față de situația creată de inundații și cerul fiind acoperit, locuitorii s-au datat la insurecție și în mod abuziv au ridicat de pe șantier tot materialul – scânduri, șipci, bile și grinzi pe care le-au pus pe bordeie și pe adăposturile provizorii, iar o parte din ei au și tăiat materialul”.²⁴

„M-am trezit într-un sertar al dulapului și apoi în bordei, iar atunci, până nu a fost gata casa, acolo era locul unde dormeam. Altfel, m-ar fi mâncat țânțarii uriași... Munceam de zor la văiugi pentru casă. Geamuri și uși ne-a adus armata. Bordeiele în acele locuri, unde ploua cu găleata, se umpleau rapid cu apă și eram nevoiți să stăm sub cerul liber”.²⁵

Casa deportatului

Vasile Acioacărlănoaie ne-a lăsat o excepțională descriere a modului în care deportații au trecut de la primele gropi și bordeie-locuință la casele de suprafață:

„A trebuit să ne prezentăm la „sfat” pentru a ne construi case până în toamnă. În această perioadă un neamț pentru a-și mări volumul (spațiul) colibei și-a săpat un bordei – astfel că a avut un spațiu și volum mai mare locuibil și i-a încăput și mobile împreună cu patul și dulapul în colibă. Acest experiment a prins repede și în rândul celorlalți – și s-a propagat cu interes în linie orizontală la alții astfel că am trecut și noi la realizarea acestui sistem. După cum am spus, trebuia să ne organizăm în așa fel ca până în toamnă să ne realizăm noile locuințe. În acest sens am primit de la șantierul din centru câte două cofraje (forme) pentru a realiza chirpici (văiugă) și să ne alegem felul de locuință dorit a fi construit. Era două planuri de case, de tip mic – o cameră și bucătărie, și de tip mare – o bucătărie în mijloc și două camere mari (4x5) pe laterale. Noi fiind mulți, am optat pentru casa de tip mare, deși trebuia muncit mai mult. Așa că în urma unui consiliu de familie am hotărât să trecem la treabă, să ne organizăm munca, să vedem cine va lucra la Gostat pentru a putea câștiga și bani pentru a supraviețui și cine urma să facă chirpici – baza viitoarei noastre construcții.

²⁴ *Ibidem*

²⁵ M. Milin, L. Stepanov, *Golgota Bărăganului...*, p. 50

Tehnologia fabricării chirpicilor era simplă. Se săpa pământul cu hârlețul, se turna apă și se amesteca cu sapa, se mai introduceau și paie – apoi se frământa cu picioarele – după care se mai lopăta încă o dată iar când lutul care s-a format era destul de consistent, se puneau în forme. Acestea se trăgeau până la locul de uscare, se răsturnau și după o zi se puteau întoarce pe cant. După 2-3 zile ele se uscau destul de bine ca apoi să le așezăm în stivă, astfel ca curenții de aer să treacă printre cărămizi, apoi se puneau paie deasupra – ca în caz de ploaie să nu se ude și să pierdem toată munca noastră. Ce-i drept, ploi prea multe nu au fost însă călduri și secetă berechet. Operația cea mai grea era căratul lutului și a apei. La început a mers mai ușor deoarece se lucra la suprafață dar odată cu adâncimea gropii din care scoteam lutul era necesar un efort în plus din partea noastră. În final groapa a ajuns la o adâncime de 1,5 m și a rămas mult timp după aceea ca loc de depozitare a gunoiiului. Noi, cei mai mari, lucram jos în groapă fiindcă trebuia să scoatem lutul la suprafață iar cei mai mici îi aranjau în forme (șabloane) și-l duceau – de fapt îl târau cu un cârlig – până la locul în care îl puneau la uscat. Forma în care era turnat lutul avea la capete două mânere – pentru a putea să răsturnăm, mânere se trăgea cu acel cârlig – care de fapt era o bucată de fier beton îndoit la ambele capete. După ce umpleam formele – mai aveam un instrument de lucru – era un leaț cu care nivelam lutul din șablon...

Revenind la chirpici, pot spune că ne-am specializat și făceam chiar 2-300 pe zi, astfel că la un moment dat numărându-le am constatat că aveam în plus, așa că am putut vinde și la alții iar cu banii respectivi am putut plăti ceva maiștri care să ne zidească și să facă acoperișul. Planul casei, după cum am spus, a fost făcut de careva arhitecți sau ingineri – care erau la barăci. Ei au venit, au măsurat și au marcat cu țaruși perimetrul și despărțiturile camerelor, după care au pus sfoară și au marcat.

Ne-am apucat și am săpat fundația, cred că la 60 cm adâncime, iar pământul scos l-am reintrodus în fundație după ce am pus și puține paie și cu niște maiuri am început să bătătorim pământul în fundație. De aici încolo urma zidăria. Am plătit un om care se pricepea la așa ceva, el făcea colțurile – întindea sfoara – iar noi făceam „maltărul” și-l ajutam să așeze cărămizile. Eram un fel de salahori!

Zidăria a mers repede, cred că nu a durat mai mult de 3-4 zile. De la șantier am primit și materialul lemnos – trei uși, două geamuri mari și un geam mic pentru bucătărie. De asemenea, am primit și lemn pentru acoperiș, cuie și scoabe. Și acoperișul a fost pus în două zile. S-au pus tălpile la ziduri, s-au așezat grinzile din bile de brad, s-au pus căpriorii și contrafișele iar ultima operație a fost prinderea

leațurilor pe căpriori la distanță ca și cum ar fi trebuit să se acopere cu țiglă – dar nu a fost să fie – așa că acoperișul a fost până la urmă făcut din paie. Paiele au fost aduse de la batoză iar acoperirea a fost făcută de un basarabean, fiindcă și treaba asta „trebuia făcută cu știință”. A urmat prinderea leațurilor pe tavan, care se făcea la o distanță de circa 2-3 cm unul de altul. Zidirea frontoanelor a rămas la urmă fiindcă a trebuit să urcăm lut amestecat cu paie pentru tavan. Aici a fost o muncă grea – chiar foarte grea. Am făcut-o și pe asta și astfel camerele au luat conturul de paralelipiped – și am putu să trecem la faza de mălțărit pereții și la urmă a tavanului. Materialul îl făceam cu pleavă și balegă de cal. Pereții nu au ieșit prea drepecți dar până în luna noiembrie am terminat o cameră și bucătăria. De vărut a vărut mai mult mama. În cameră am făcut și o sobă cu plită fiindcă uscatul tavanului mergea greu. După a doua văruire, camera arăta frumos, albă și destul de luminoasă. Deci puteam să ieșim din bordei și să ne instalăm în propria noastră casă nouă. Am uitat să spun că dușumeaua a fost făcută tot din pământ bătut iar apoi am lipit un strat de lut – iar după ce s-a uscat, am lipit un alt strat de lut amestecat cu balegă de cal (muruială), aceasta pentru a-i conferi rezistență. În toată această perioadă eram supravegheați, cred de vreo 6-7 milițieni care stăteau într-o baracă, și un primar – un fost muncitor de la Brăila – care avea un ochi sașiu, se uita, cum se spune în popor „cu un ochi la slănină și cu altul la făină”. Primarul urmărea mersul lucrărilor...

După cum spuneam, ne-am mutat din bordei într-o cameră care era deja terminată, fiind destul de spațioasă în raport cu bordeiul – cred că dimensiunea era de 4x5 m. Oricum era o cameră vărută în alb cu luminozitate bună în timpul zilei – căci seara – să nu care cumva să credeți că am avut lumină electrică! – aveam o lampă cu petrol nr.11. În fiecare zi o ștergeam și o lustruiam pentru ca seara să avem o lumină mai puternică.

În toamnă, după ce am construit locuința, am fost obligați ca fiecare proprietar să-și sape șanțul din fața casei – astfel că strada a luat înfățișarea de stradă talonată pe cele două părți cu șanțuri – iar colonia, sau comuna cum i se spunea, a luat o înfățișare într-adevăr de o comună locuită de oameni, care aproape toți aveau locuințele terminate – e adevărat din materialele pe care le-am avut. Putem spune că am făcut un salt calitativ formidabil – să sari peste anumite perioade istorice – de la colibă, apoi la bordei la casă, e ceva!”²⁶

O altă persoană deportată descrie astfel apariția caselor în noile așezări:

„O vreme, majoritatea deportaților nu s-au grăbit să-și construiască locuința, gândind că ne vom întoarce acasă, cu toate că

²⁶ V. Aciocărlănoaie, *Amintirile unui deportat ...*, p.1-10

nemții, care aveau experiența deportărilor în Rusia, căutau să ne convingă să ne apucăm de treabă, că nu vom pleca de acolo multă vreme, poate ani în șir, ziceau ei. Bunicul și alții spuneau că acum vor veni sigur americanii când vor auzi cum se poartă comuniștii cu noi. La auzul acestor păreri, nemții dădeau din mână a pagubă, însă ai noștri ziceau că noi am fost aliați și că, după ce s-a încheiat pacea, americanii au zis că vor face și vor drege în așa fel încât ne vor ține liberi și nu-i vor lăsa pe comuniști să facă ce vor ei, fără să dea socoteală la nimeni. Nemții ziceau „ja, ja, o să țină seama, nici nu pot să doarmă noaptea Ana Pauker și Dej de grija americanilor”.

Ai mei au improvizat un dormitor din mobilă pe care au acoperit-o cu prelate împotriva ploilor. Pe urmă au făcut o colibă ciobănească și, la urmă, casa. Bordeiul l-am ținut după aceea pentru vacă. Ne-au dat geamuri, uși și lemnărie pentru acoperiș. Pereții caselor i-am făcut din pământ bătut, iar acoperișul din stuf pe care l-am adus din bălțile de pe marginea Dunării. Și pentru că mulți nu voiau să-și facă locuințe, au venit în vara lui '51 de la București niște activiști cu funcții și au discutat cu mai marii comunei care le-au spus situația. În plus de asta, erau oameni printre noi trecuți de șaptezeci de ani care nu mai aveau putere să-și facă singuri case și ziceau că mai bine mor acolo în câmp. Cei de la București le-au explicat că sunt considerați dușmani ai poporului și că, dacă vor refuza să se supună și să se apuce de treabă, le vor fi găsite locuințe gata făcute în pușcărie.

Până la urmă, toți și-au făcut bordeie săpate în pământ, peste care au așezat hârtie gudronată, mai apoi și-au ridicat casele care trebuiau să fie construite la fel: o bucătărie și o cameră, sau o bucătărie și două camere. În timp ce lucram de case, milițienii ne-au strâns buletinele și au aplicat pe ele ștampila D.O., domiciliu obligatoriu, și ne-au spus că nu avem voie să ne deplasăm decât pe o distanță de cel mult 15 km în jurul satului. Milițienii patruleau călare toată ziua pe străzi și ne supravegheau.”²⁷

La construcția unei alte case „tatăl meu, împreună cu un prieten, au făcut cofraje și băteau pământul cu maiul. Lucrau o zi la noi, o zi la prietenul tatălui meu. Au procurat și niște pleavă pe care au amestecat-o cu pământul și apa.”²⁸

„Casele le-am făcut din pământ bătătorit. Am primit doar lemnăria pentru acoperiș, iar cu celelalte singuri ne-am descurcat. Am tăiat stuful și cu trestia ne acopeream casele care au rezistat patru ierni.”²⁹

²⁷ V. Marineasa, D. Vighi, *Rusalii ...*, p. 40-41

²⁸ M. Milin, L. Stepanov, *Golgota Bărăganului...*, p. 154-155

²⁹ *Ibidem*, p. 88

Un deportat a început a-și construi casa la 1 septembrie și a terminat-o la 1 octombrie. Era de 5 m lungime și 4 m lărgime; avea o cameră și o bucatărie folosind circa 1500 chirpici.

Și celelalte construcții din fiecare sat au fost făcute prin muncă voluntară: școală, primărie, post de miliție, dispensar, cooperativă. S-au făcut în comun și fântâni chiar dacă uneori apa se dovedea nepotabilă: „în tot satul numai în mijloc s-a găsit o fântână cu apă bună, celelalte erau tot cu apă sărată cu care nu s-a putut face mâncare, nici spăla și nici de băut nu erau bune”³⁰

Bibliografie

Acioacărlănoaie Vasile, *Amintirile unui deportat. Bărăgan, calvarul unei epoci*, în *Adevărul*, Arad, 19. VI. 2004, p. 1-10

Brusalinschi D., *Deportați în Bărăgan, în România Liberă*, București, 5-12 iunie 1990

Konschitzki Walther, Wolf Josef, *Bărăgan 1951-1956. O deportare în vremuri de pace*, Arad, 2003

Marineasa V., Vighi D., *Rusalii '51. Fragmente din deportarea în Bărăgan*, Timișoara, Ed. Marineasa, 1994

Marineasa V., Vighi D., Sămânță V., *Deportarea în Bărăgan. Destine. Documente. Reportaje*, Timișoara, 1996

Milin Miodrag, Stefanov Liubomir, *Golgota Bărăganului pentru sârbii din România (1951-1956)*, Timișoara, 1996

Popescu Viorel, *Casa deținuților în Bărăgan*, în V. Popescu, *Muzeul Satului Bănățean. Ghid*, Timișoara, 2001

Sarafolean Silviu, *Deportații în Bărăgan 1951-1956*, Timișoara, 2001

Screciu V., *Fenomenul Bărăgan*, în Marineasa V., Vighi D., *Rusalii...*

Vultur Smaranda, *Lumi în destine*, București, 2000

³⁰ V. Marineasa, D. Vighi, *Rusalii ...*, p. 174

Bătrânul Harabagiu plimbându-se prin satul Răchitoasa (1952) (Apud; V. Marineasa, D. Vighi, op. cit.)

Casa cu acoperiș în patru ape a familiei Miatov la Dâlga în anul 1952 (Apud; V. Marineasa, D. Vighi, op. cit.)

Casa familiei Miatov la Dalga 1952

*Acuarelă de artistul Beiușean Niculiță Papp (Colecția Ramona Novicov).
Movila Gâldăului, mai 1958. Artistul a avut acolo domiciliu forțat,
(septembrie 1957- octombrie 1958)*

Doamna Mivici cu unul din copii ei în martie 1953 în fața casei cu acoperiș în două ape (Apud; V. Marineasa, D. Vighi, op. cit.)

Ce a mai rămas Răchitioasa ,1971

*Familia Strianov în satul troienit de zăpadă (1954)
(Apud; V. Marineasa, D. Vighi, op. cit.)*

*După inundația Prutului, la Frumușița (jud. Brăila), în 26 august 1955, din casa lui Vasile Binec, originar din Cărpiniș, nu a mai rămas decât acoperișul
(Apud; V. Marineasa, D. Vighi, op. cit.)*

Femeie originară din Sânicolaul Mare (jud. Timiș) în fața casei troienită de zăpadă (Apud; V. Marineasa, D. Vighi, op. cit.)

Ioan și Emilia Strâmbei deportați din Chieglevici la Lătești-Bărăgan, fetița Loris s-a născut în bordei (Apud; V. Marineasa, D. Vighi, op. cit.)

*Localități înființate în Bărăgan în iunie 1951
(Apud; V. Marineasa, D. Vighi, op. cit.)*

Toate vizitele mele în România au urmat aceeași cale: de la oraș, la orașe, la sat; de la București și Cluj la Sighet la satul Poieni de pe valea Izei.

Dintr-o perspectivă „strict” științifică, itinerariul este logic. Mă pune în contact cu tipuri diferite de populație într-o țară complexă și mare. Dacă, ca cercetător al culturii române, doresc să transmit o imagine completă a oamenilor din România publicului american, atunci se impune o cunoaștere atât profundă cât și integrală a acestei populații, din toate unghiurile societății.

Dar această trăsătură de migrație între oraș, orașel și sat, are un înțeles atât emotiv cât și simbolic. Reprezintă pentru mine o mișcare de la un teren schimbător, conflictual, și condensat, la unu care este mai statornic, armonios, și liber... în cuvintele lui Blaga: *abisal*.

Nu vreau să propun ideea „răsuflată” că viața țăranului în România este singura „adevărată”, oarecum neschimbătoare și armonioasă; și că viața de oraș (cum ar fi Cluj sau București) este falsă, efemeră, și superficială; sau că viața din orașele regionale precum Sighetul Marmației cade pe undeva pe la mijloc.

Cultura românească include toate așezările și ia viața în persoana multor oameni: profesorul universitar la „Babeș-Bolyai”, sau muncitorul de la fabrica de tricotaje din Sighet, sunt tot așa de autentici români precum țăranul care cară gunoiul pentru îngrășămintă la câmp cu sania sau căruța în ianuarie. Cu toate acestea, atât eu cât și mulți alți străini care au avut ocazie să viziteze satul românesc, am aflat acolo ceva deosebit, puternic, un magnet sufletesc care ne trage mereu acolo, și pe care nici noi nici bunele noastre gazde nu putem să-l înțelegem pe deplin.

Aceasta este în special valabil pentru vizitatori ca mine, membrii ai unei „specii” ciudate de oameni numiți „antropologi”, care își fac o misiune în viață de a părăsi de bună-voie țara unde s-au născut, stabilitatea familiei și a prietenilor, pentru ca să învețe despre alte culturi în timp ce locuiesc în mijlocul lor. Dintotdeauna am avut impresia că pe prietenii și colegii mei români i-am șocat cu interesul meu în această zonă, simțindu-mă nu de puține ori studiat la rândul meu, așa cum o trupă de

ornitologi ar cerceta o pasăre ciudată căzută în mijlocul lor pe nepusă masă.

Intr-adevăr, acum cincisprezece-douăzeci de ani, a fost o „migrație” de asemenea „pasări exotice” în România, un „cârd” de doctoranzi și profesori tineri zeloși din Statele Unite, cu ochi luminoși, și plini de entuziasmul de a afla „necunoscutul” ascuns până atunci celor din vest. Eram toți îmbătați de proiectul vizitării și cunoașterii unor sate ascunse de restul Lumii, pavând un drum pentru studierea populațiilor marginalizate, și descifrarea misterelor periculoase ascunse în spatele Cortinei de Fier comuniste.

Motivele venirii noastre acolo aveau priorități diferite în fiecare dintre noi; și nu de puține ori ne întrebam de ce suntem totuși acolo, și ce vrem. Marele etnograf român și folclorist, Mihai Pop, care ne-a ajutat și supravegheat părintește, și căruia i-au fost dedicate primele noastre lucrări, spunea în felul lui hâtru inimitabil că noi cercetătorii americani căutam în România „ceea ce ne lipsea în țara noastră”. Cred, că întotdeauna, că avea dreptate. Vorbind pe cont propriu, în acel mic sat de pe valea Izei, unde totdeauna m-au dus drumurile mele unde am trăit cu soția și copii, unde mai târziu mi-am adus studenți - mi-am găsit un centru spiritual care îmi lipsea acasă. Satul românesc mi-a dat un centru real, autentic, ceea ce Mircea Eliade a denumit *axis mundi*. Expresia oarecum abstractă a lui Eliade s-a regăsit în mod mai concret prin cuvintele gazdei noastre, care se autoproclamase ironic „un simplu comunist”, când s-a referit la satul lui de baștină ca „*capătul lumii*”.

Ca un copil privilegiat prin viață și născut într-o țară privilegiată, am fost de asemenea binecuvântat cu șansa de a descoperi în studiile mele inima româna a iluminării, satul românesc.

Am notat în prima mea vizita la Poieni că sătenii în vârstă își închipuiau satul lor în forma unei cruci, cu bisericuța de lemn a satului în mijlocul crucii. Nu avea importanță că „adevărata” hartă a satului pe care am pregătit-o cu grijă sugera numai foarte vag forma unei cruci, cu brațele ulițelor principale ducând anevoios la bisericuța care era situată pe undeva pe la sudul satului. Ce avea importanță era concepția interioară a satului, o concepție a sufletului cu ai căruia ochi am învățat numai mai târziu să vad lumea satului. Pentru Poienari, bisericuța, centrul absolut al vieții satului, statornică, a stăpânit orizontul fizic și spiritual al satului. Curtea bisericii cu țintirimul ei, livadă a sufletelor unde toate evenimentele vieții erau reflectate era locul liniștit, unde moartea și viața, simplul și complexul, ce-i sigur și ce-i misterios,

se îmbinau armonios, creând un izvor de potolire al setei sufletești dintotdeauna. Paradoxal însă, în iureșul zilnic eram eu călătorul american, cu pașaport străin, viză de ieșire, și bilet de avion către libertate, cel care putea beneficia pe deplin de aceasta liniște sufletească, inaccesibilă multora dintre prietenii mei români.

Mai sunt o mulțime de sate românești care seamănă cu Poienile Izei. Toate s-au confruntat cu schimbări enorme în acest secol. Îmi amintesc încă de acum douăzeci de ani de ziua primei nunți țărănești la care am fost invitat, cum o cunoștință română a unei prietene ne-a povestit despre pierderea tradițiilor țărănești. Cu o voce tristă, spunea că zona Maramureșului a rămas ultima regiune unde se mai păstrau obiceiuri frumoase din bătrâni; și mai mult, prognostica că peste vreo zece ani se vor pierde și aici.

Este adevărat că multe din previziunile domnului Bălinescu s-au adevărit. Sub presiunea enormă a colectivizării, o soartă evitată numai de o mână de sate (cum ar fi Poieni), cât și ca urmare a modernizării, o forță de la care nici un sat din lume n-a putut scăpa, viața sătească din România s-a schimbat irevocabil. Rămân doar urme de ei făcute în fiecare sat cu specificul satului respectiv, care să diferențieze o Poienancă de o Glodeancă de peste deal. În loc de șezătorile frumoase, se uită seara la televizor, vizionând deseori programe mediocre americane. Nunta țărănească și-a pierdut în mare măsură puterea de a împleti împreună comunitatea socială, devenind mai mult un spectacol secular decât ritual spiritual. Lucrul cel mai îngrijorător este schimbarea relațiilor sociale și a așteptărilor de fiecare zi, unde modele străine și produse comerciale inutile iau locul valorilor care au menținut satul românesc generații de-a rândul. Nu se mai aude des pe ulițe salutul tradițional „Lăudăm pe Isus”; acum sunt saluturi străine sau pur și simplu oamenii nu se mai salută deloc. Alienarea singurătății și a tăcerii din vest a ajuns și la satele de peste plai.

Mă întristează posibilitatea că peste câțiva ani vor dispărea pentru totdeauna satul autentic românesc, „mijlocul” spiritual al țării. Aceste sate au supraviețuit nenumărate războaie și năvăliri și viziunea diabolică a unui nebun; ce ironie dacă pierderea lor s-ar întâmpla la momentul în care iese la iveală măcar o speranță pentru un viitor mai bun. Cu toate imperfecțiunile și lipsurile lui, satul ne oferă nu numai o metaforă frumoasă ci un tipar practic pentru relații umane. Zic „pe noi” pentru că satul român este o comoară a lumii întregi, unul dintre cei din afară care au beneficiat direct și pentru totdeauna fiind eu. Satul român mi-a trezit capacitatea de a vedea clar partea

cea mai importantă din viață la noi în Statele Unite prea des sacrificată la altar de confort material, să o caut la fiecare pas, apreciez ceea ce aveți din belșug, o inimă iluminată care nu se stinge niciodată.

E lucru cunoscut în știință, că în vremurile de demult apuse oamenii credeau în diferite forțe benefice ori malefice pe care le idolatrizau, la care se închinau. Strămoșii moldovenilor, posibil că în virtutea cultului morților, al predecesorilor, aveau în acest sens o mulțime de personaje mitologice numite moș: Moși de Crăciun, Moși de Sânziene, Moși de Rusalii etc.

Crăciunul, la origine, este o sărbătoare păgână din timpul solstițiului de iarnă, consacrată Soarelui. Moșii acestei sărbători, Moș Ajun și Moș Crăciun, sunt niște ființei umane. Cel puțin în memoria etnopoetică a poporului ele au rămas cu sens pozitiv.

Sunt mai multe teorii i ce privește dezvoltarea sensului mitologic și etimologic al noțiunii Crăciun. Noi am înclina să credem, că noțiunea Crăciun putea fi numirea Soarelui în vreo una dintre vechile limbii preromâne, iar chipul mitologic al lui Crăciun fiind ridicat din aceste considerente la rang de zeu ori semizeu. Semnificativă este și coptura, numită Crăciunel, care reprezintă un simbol al soarelui cu evidente elemente antropomorfe. De altfel urme vădite ale Soarelui-zeu mai pot fi sesizate și astăzi la egipteni, la amerindieni ș.a.

Colindele care se cântă la Crăciun nu sunt altceva decât niște reminiscențe ale imnurilor străvechi dedicate astrului zilei. Edificatoare în acest sens este o colindă ce se cântă i satul Câșlița - Prut de prin părțile Vulcăneștilor, din sudul Basarabiei, ai căror protagoniști sunt Moș Ajun și Moș Crăciun. Remarcabilă în acest text este și prezența focului, socotit de strămoșii noștri drept reprezentant al Soarelui pe pământ, precum și a lumânării aprinse, care e substituția mai târzie a focului sacru:

*Scoală, scoală, domn bun, scoală
of, lerunda lerului, doamne,
și aprinde o lumânare
și fă focul cel mai mare,
of, lerunda lerului doamne.*

*Că îți vin colindători,
că îți vin colindători
of, lerunda lerului doamne,
fete mândre și feciori.*

*Și adă o vadră rasă,
of, lerunda lerului, doamne.
fete mândre și feciori
și adă o vadră rasă,
of lerunda lerului, doamne
și o pune pe masă,
că asta-i ziua lui ajun,
of lerunda lerului, doamne
Lui Ajun, lui Moș Crăciun.*

În unele texte apar și elemente ale portretului fizic al Moșului Crăciun. El apare în chipul unui bătrân "cu barba sură". În altele se spune că, Moș Ajun este fratele lui Moș Crăciun:

*...în mijlocul curților
șed mesele întinse,
scaune cu jilțuri puse,
făclii de ceară aprinse.
Dar la mese cine șede?
Șede Crăciun cel bătrân*

*și cu frate-său Ajun.
Sporadic apar și soțiile lor:
Jos, mai jos, la cap de masă,
șede doamna Crăciuneasă
și cu sora Ajuneasă.*

În felul acesta e sesizabil nu numai elementul antropomorfic al chipurilor acestor doi Moși, ci și de o încercare poetică de sociologizare a lor.

Odată cu trecerea la creștinism, multe sărbători păgâne au fost adaptate la noile realități, concordate cu noile dogme, iar o serie de zei și semizei au devenit sfinți, îngeri ș.a.m.d. Religia creștină și-a pus amprenta și asupra sărbătorilor de iarnă ale preromânilor. Însă de menționat că personajele mitologice susnumite au rămas cu statutul lor păgân. În panteonul creștin nu este Moș Crăciun, ori, dacă și apare uneori, este foarte diluat, de esență secundară. Mai mult decât atât, dacă în alte părți ale lumii, cum ar fi, de exemplu, Rusia, noua religie, odată cu concepția despre nașterea la această zi a lui Isus Hristos, a putut schimba vechile denumiri ale sărbătorii Soarelui, numind-o, potrivit dogmei, „Rojdestvo” („Nașterea”), apoi la români s-a păstrat până astăzi noțiunea cu sensul ei primordial. Or, Crăciunul, după cum știm, semantic, genetic și etnologic, nu are nimic cu legendara naștere a lui Isus, precum și cu noile stratificări religioase inerente ale sărbătorii, ci semnala reînvierea Soarelui, creșterea duratei aflării lui pe cer, a zilei.

Procesul reînvierii chipurilor mitologice din străvechiul panteon al popoarelor este general, fiind chemat îndeosebi de perioadele de renaștere națională, de necesitatea de a trezi și a susține conștiința națională, de a arăta fața adevărată a poporului dat în anturajul celorlalte națiuni.

În ceea ce-l privește pe Moș Crăciun, exilat de mai mult timp de autoritățile imperiale sovietice de pe teritoriul Moldovei de la răsărit de Prut și înlocuit cu un inadecvat Moș Gerilă (de observat că sufixul -ilă în limba noastră imprimă întotdeauna o semnificație negativă, peiorativă), are o mulțime de corespondențe la diferite popoare: Ded Moroz la ruși, Santa Claus în mai multe țări din Occident, Pere Noel la francezi ș.a.m.d. Ca și la alte popoare, dicționarele ni-l prezintă drept un personaj legendar de vârstă înaintată, cu barbă sură, despre care copiii cred că vine de undeva departe, de pe tărâmurile imaginare, și le aduce daruri la sărbătorile de iarnă.

Valoarea europeană a unui proiect cultural „Măști și Mascarade”

Mihaela Mureșan
Muzeul Etnografic al Transilvaniei
Cluj Napoca

1. Originile proiectului

Tema proiectului cultural „Măști și Mascarade”, derulat în perioada oct. 2005- oct. 2006, a fost aleasă de către liderul de proiect, Asociația Națională Culturi și Tradiții din Gannat, Franța, care, de patru decenii, este una dintre cele mai serioase asociații culturale din Europa, cu preocupări recunoscute în domeniul folclorului muzical și coregrafic din lumea întreagă (motiv pentru care organizează anual unul dintre cele mai renumite festivaluri folclorice din Franța).

Această temă a stârnit interesul și curiozitatea etnologilor francezi deoarece măștile populare de pretutindeni pot fi considerate „izvoare istorice nescrise” iar studiarea lor, sincronică și diacronică, relevă aspecte ale etnogenezei unui popor marcând atât elemente specifice unui spațiu etnocultural cât și încadrarea acestuia într-un spațiu cultural mai vast (în cazul nostru central și sud-est european de la care am luat și căruia i-am dat multiple valori culturale). În majoritatea țărilor europene, continuitatea existenței și a utilizării măștilor populare sau a celor de carnaval relevă, pe de o parte, originea lor comună dar și evoluția lor diferită, având în vedere marea lor diversitate, atât în ceea ce privește forma cât și funcționalitatea sau valoarea lor simbolică.

Faptul că semnificația culturală, socială, magică sau religioasă a măștilor tradiționale este din ce în ce mai puțin cunoscută, i-a determinat pe specialiștii acestui domeniu din mai multe țări europene să încerce revalorizarea lor prin inițierea unui proiect cultural care s-a dorit doar un început în exploatarea acestui segment al culturii tradiționale.

„Asociația Națională Culturi și Tradiții” din Gannat, Franța, a încheiat, în 2005, împreună cu Comisia Europeană din Bruxelles (Direcția Generală Educație și Cultură), o *Convenție pentru subvenționarea acțiunii* nr. 2005 – 0711/001 – 001 , CLT-CA12. Alături de alți parteneri de proiect („Centro Internazionale Ethnostudi” din Assemini, Italia, „Municipalitatea” din Naoussa, Grecia, „Society of Folk Art” din Stara Zagora și „Municipalitatea” din Veliko Tarnovo, Bulgaria), „Muzeul Etnografic al Transilvaniei” din Cluj-Napoca, România, a fost invitat să colaboreze la realizarea acestui proiect, în

calitate de co-organizator, datorită excelentelor relații de colaborare care există, pe multiple planuri, între Consiliul Județean Cluj și Consiliul General din Moulin, departamentul Allier, provincia Auvergne – Franța.

2. Obiectivele proiectului

Obiectivul acestei cooperări a fost, pentru început, acela de a pune bazele unei rețele de actanți culturali a cărei menire este salvarea și promovarea tradițiilor cu măști din Europa. Prin diferitele tipuri de activități, s-a dorit realizarea unei adevărate deschideri internaționale, în special a țărilor din bazinul mediteranean și din Balcani.

Rețeaua de actanți culturali astfel constituită are menirea de a fi recunoscută ca un pol de referință, pe plan european, în promovarea, difuzarea și salvarea patrimoniului referitor la măști oferindu-le acestora posibilitatea să-și prezinte cultura tradițională publicului larg sau altor parteneri din țară și străinătate. Fiecare partener implicat a lucrat în parteneriat cu alte grupuri locale (școlare, folclorice, asociative etc.) pentru realizarea diferitelor evenimente culturale și artistice. Prin toate aceste tipuri de activități, s-a urmărit, de asemenea, atât întărirea ideii de cetățenie europeană cât și aceea de unitate în diversitatea culturală.

3. Dintre activitățile care au fost desfășurate, conform unui calendar prestabilit, menționăm:

a. *Sensibilizarea marelui public* s-a realizat prin:

- constituirea unor ateliere teoretice și practice pentru confecționarea măștilor, în care au fost implicați elevi și studenți, cu rolul de a-i ajuta pe aceștia în cunoașterea tradițiilor locale legate de confecționarea și utilizarea măștilor;

- punerea în scenă a celor mai reprezentative obiceiuri cu măști;

- ateliere literare de creație a unor povestiri sau de identificare a unor povești, povestiri, basme etc. cu personaje mascate îndeosebi la nivel școlar primar sau gimnazial;

- participarea la diferite activități de prezentare și de popularizare a măștilor (defilări în cadrul unor carnavaluri, sărbători populare, în școli etc.);

- realizarea unor expoziții cu măști, locale sau itinerante, în țară sau în străinătate. În cadrul expozițiilor s-au executat demonstrații practice de confecționare a măștilor;

- prezentarea, în școli, a unor materiale foto sau video referitoare la tipuri de măști și obiceiuri cu măști de către intervenienți din țară și străinătate.

b. *Latura științifică* a proiectului a fost asigurată prin organizarea în Grecia, Italia și Franța, a unor reuniuni științifice

(seminarii, colocvii, conferințe) pe această temă, dar și de documentarea științifică (cercetare pe teren sau bibliografică), necesară organizării diferitelor tipuri de activități. În acest scop, s-a constituit un comitet științific, care a reunit experți din toate țările partenere, cu rolul de a-i îndruma pe participanții la proiect cu privire la desfășurarea activităților, în special a celor științifice. Activitatea științifică a urmărit mai multe obiective: clasificarea măștilor, identificarea riturilor și a obiceiurilor cu măști, identificarea meșterilor artizani și a celor mai renumite centre în fabricarea măștilor etc. Seminarele științifice au reunit experți în antropologie culturală, etnologi și etnografi care au dezbătut probleme legate de originea, simbolistica și funcționalitatea riturilor și a obiceiurilor cu măști.

c. Publicații, producție, difuzare

Toate rezultatele activităților cultural-artistice și educative dar, mai ales, a celor științifice (colocvii), au fost publicate în pliante și broșuri. S-au realizat fotografii și filme documentare de către toți partenerii, CD-uri și DVD-uri, care sunt teaurizate, atât de către parteneri cât, mai ales, de către ANCT care și-a îmbogățit „Centrul de Documentare multimedia” cu informații obținute, ca rezultat al cercetărilor științifice pe această temă sau al activităților cultural-educative și pedagogice desfășurate în țările Europei care au avut și care mai au încă o „cultură a măștilor”.

Cu această ocazie s-a constituit și o pagină web site referitoare la activitățile proiectului.

4. Cooperarea între co-organizatori

Munca întreprinsă de către fiecare partener european a permis stabilirea unei solide baze de cooperare internațională, care a pus în evidență caracteristici culturale proprii dar și comune. Fiecare partener a încercat să-și pună în valoare bogăția fondurilor etnografice și documentare pe care le deține. S-a considerat că rolul și menirea acestui proiect cultural este acela de a da ocazia fiecărui partener să cunoască tradiții și obiceiuri legate de măști ale partenerilor. Atuurile și experiența fiecărui partener au fost puse în valoare astfel încât să constituie un stimulent reciproc și în viitor, pentru organizarea și desfășurarea unor activități comune. Schimburile internaționale organizate în cadrul proiectului au dat activităților o dimensiune cu adevărat europeană stimulând, totodată, și conștiința identității naționale.

5. Metodologia de lucru a fost stabilită, în linii mari de către liderul de proiect, ANCT, dar fiecare partener a avut libertatea să desfășoare activități specifice. Periodic, s-au organizat reuniuni de lucru, pentru discutarea problemelor ivite și pentru găsirea unor soluții optime pentru rezolvarea lor, așa-numitele evaluări periodice iar, la sfârșit, s-

a făcut o evaluare finală a modului în care s-a lucrat și s-au atins obiectivelor propuse. Fiecare partener co-organizator a urmărit:

- indicatorii modului de realizare a activităților (activități propuse/realizate; bugetul prevăzut/realizat; partenerii anunțați/reali; planul de comunicare prevăzut/realizat; rezultatele activităților științifice și a reuniunilor anunțate/realizate etc.);
- indicatorii rezultatelor (numărul de spectatori, vizitatori, participanți la diferite manifestări anunțați/realizați; numărul de participanți la conferințe, seminarii, colocvii anunțați/realizați; numărul de vizitatori ai expozițiilor anunțați/realizați; numărul artiștilor care au participat la festivaluri, stagii, întâlniri, anunțați/realizați; numărul exemplarelor de obiecte promoționale distribuite anunțate/realizate; numărul vizitatorilor pe site-ul Internet anunțați/realizați) etc.
- indicatori de impact (numărul articolelor în presă, a emisiunilor, reportajelor, apărute în legătură cu proiectul; contribuția efectivă la realizarea proiectului; numărul de lucrări științifice rezultate în urma proiectului; redinamizarea tradițiilor legate de măști prin crearea de asociații și relansarea unor carnavaluri etc.; contribuția la realizarea unui eveniment comun; armonizarea calendarului manifestărilor europene; lărgirea rețelei de actanți culturali etc.).

6. Beneficiarii proiectului au fost:

- elevii sau studenții implicați în activitățile comune (atelieri, stagii, demonstrații, schimburi);
- experții/specialiștii, prin desfășurarea activităților proprii, dar și a celor comune (comitet de experți; cercetare științifică; publicații de specialitate, conferințe, colocvii, seminarii; constituirea unei baze de date specializată; site Internet);
- artiștii/meșterii artizani prin realizarea unor activități comune (întâlniri internaționale, schimburi europene, șederi artistice; turnee în străinătate; îndrumarea stagiilor etc.);
- marele public, prin participarea la activități comune (parade, carnavaluri, spectacole, defilări, expoziții, site Internet, pliante, broșuri, documentare video etc.).

7. Finanțarea proiectului a fost asigurată de către Comisia Europeană dar și de fiecare co-organizator în parte, în procente diferite, în funcție de posibilitățile proprii de co-finanțare. În ceea ce privește finanțarea noastră, aceasta a fost asigurată de către Comisia Europeană, Consiliul Județean Cluj și Muzeul Etnografic al Transilvaniei.

Scurt raport asupra desfășurării proiectului „Măști și Mascarade” la Cluj-Napoca

Realizarea propriu-zisă a proiectului a fost posibilă doar datorită muncii în echipă. Toate aceste ateliere au fost coordonate și

îndrumate de muzeografi de Muzeul Etnografic al Transilvaniei: Teodora Roșca (responsabilă cu organizarea și desfășurarea atelierelor, cu achiziționarea materialelor și organizarea unei frumoase expoziții cu măștile confecționate de către elevi), Flavia Oșianu, cadrele didactice de la școlile respective, profesori și învățători, care au lucrat efectiv cu acești copii, meșterii populari profesioniști sau amatori (Mariana Pâslaru, Mihaela Sălășan și Gheorghe Țugui), George Ciupag, muzeograful care a asigurat fotografiere, filmarea și stocarea imaginilor pe suport digital, realizarea afișelor, inscripționarea CD-urilor și a DVD-urilor etc. și Mihaela Mureșan, coordonatorul de proiect, cea care a organizat desfășurarea activităților și gestionarea bugetului sub îndrumarea d-nei contabil șef Maria Andreiu.

Pentru desfășurarea programului Muzeul Etnografic al Transilvaniei a încheiat *Protocoale de colaborare* cu următoarele școli din Cluj-Napoca: Liceul „Mihai Eminescu”, Liceul „Avram Iancu”, Liceul de Arte Plastice „Romul Ladea”, Școala „David Prodan”, Școala „Christiana” (din cadrul Centrului Social Misionar „Sf. Vasile cel Mare”), iar din Turda – Grupul Școlar de Resurse Naturale și Servicii.

Activitățile prevăzute pentru Muzeul Etnografic al Transilvaniei și colaboratorii săi au fost următoarele: constituirea unor ateliere de creație pentru confecționarea de măști populare, realizarea unor desene și picturi pe această temă, identificarea unor legende cu eroi și personaje purtând măști și punerea în scenă a unor obiceiuri populare cu personaje mascate.

Obiectivele acestor activități au fost: sensibilizarea tinerei generații față de valorile culturii populare, promovarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural local și național.

Perioada în care s-au desfășurat activitățile concrete ale proiectului a fost februarie-mai 2006 iar în luna iunie Muzeul Etnografic a organizat, la sediul Muzeului, o frumoasă expoziție cu măștile populare confecționate de elevi în cadrul atelierelor precum și un spectacol folcloric cu câteva obiceiuri populare în care apar personaje mascate.

I. **Atelierele de creație** pentru confecționarea măștilor au avut următoarea componență:

1. La **Liceul „Mihai Eminescu”** s-a lucrat cu două grupe: 1 grupă din clasa a IV-a B, îndrumător inv. Liana Prunean și 1 grupă din clasa a VII-a B, îndrumător și dirigintă prof. Mirela Hebean. După o prezentare a proiectului și a măștilor (cu mape de prezentare realizate pe tipuri de măști), în primele ore s-au realizat desene după aceste modele precum și desene libere pornind de la aceste modele care au păstrat caracteristicile măștilor populare

autentice). S-a observat faptul că cei mici au fost mai disponibili, pentru ei această activitate având mai mult un caracter ludic. Măștile realizate au surprins o multitudine de expresii și s-au diferențiat atât în funcție de materialul folosit, tehnica abordată cât și în funcție de personalitatea fiecărui „meșter”. Picturile realizate de copii precum și câteva măști populare au fost expuse în cadrul serbării „Zilele Liceului Mihai Eminescu”, unde au fost deosebit de apreciate. Câțiva elevi au participat la „Festivalul Folcloric Interjudețean al Elevilor - Gala Artelor și Tradițiilor Populare”, organizat în luna mai de Colegiul Național „George Coșbuc”, unde elevul Paul Bucur, din clasa a IV-a B, a obținut „Mențiunea III”. La Sesiunea Interjudețeană de Comunicări, „Auxiliare Curriculare și Portofolii ale elevilor”, din 19-20 mai 2006, d-na învă. Liana Prunean a participat cu lucrarea „Măști populare” ceea ce dovedește interesul și preocuparea pe care dânsa le manifestă pentru această temă a culturii populare.

2. **La Liceul „Avram Iancu”** s-a lucrat cu 2 grupe din clasa a IV-a C (a câte 14 elevi fiecare), îndrumător învă. Aurica Pulbere. S-a procedat de aceeași manieră. La început s-au făcut încercări de confecționare a măștilor de mici dimensiuni, s-au executat detalii, copii învățând să coase, să lipească, să assembleze piesele, să creeze o mască pornind de la elementele sale componente. S-a lucrat atât individual cât și în echipă, de multe ori au colaborat colegii de bancă dar s-a tras cu ochiul și la alți vecini că doar „meseria se fură”! În total s-au realizat 12 măști întregi și 22 desene. Rezultatele acestei activități au fost puse în evidență și prin expunerea măștilor și a desenelor realizate la expoziția organizată în cadrul serbării „Zilele Școlii Avram Iancu” unde au fost foarte apreciate, iar costumul ursului a făcut deliciul obiceiului popular „Jocul Ursului” pus în scenă de copii acestei clase.

3. **La Liceul de Arte „Romul Ladea”** s-a lucrat cu mai multe grupe de diferite vârste (clase gimnaziale și de liceu), cu profesori îndrumători pe specialități. Sub îndrumarea d-nei prof. Catrinu Margareta, elevii din clasa a IX-a au confecționat 6 măști din materiale textile, blană, coarne etc. O altă grupă de 20 elevi din clasa a X-a a pictat 20 de planșe pe carton reprezentând măști tradiționale sub îndrumarea d-lui prof. Cristian Porumb. Un grup de 5 elevi de liceu au executat, sub îndrumarea d-lui prof. Mircea Socaciu măști din material textil întins pe schelet din sârmă. Și, în fine, un grup de elevi din clasele a IX-a și a X-a au executat măști turnate din ghips pe care apoi le-au vopsit și le-au completat cu materiale textile, sub îndrumarea d-lui prof. Olaru Gheorghe. Individualizarea fiecărei măști s-a datorat atât documentației pe care au avut-o la dispoziție cât și personalității viitorilor artiști

plastici care au dorit să-și personalizeze lucrările, în special elevii din clasele mari considerând că o simplă reproducere ar reprezenta o „pierdere de vreme”, o activitate „meșteșugărească” și nu una „creativă”.

4. **La Grupul Școlar de Resurse Naturale și Servicii**, Turda, îndrumător și totodată creator popular, prof. Mariana Pâslaru, s-a lucrat cu 1 grupă de copii din diferite clase, selecționați în funcție de aptitudini și experiență. Această grupă își desfășoară activitatea, în mod constant, în cadrul unui cerc de artă populară. Datorită faptului că acești copii au fost mai familiarizați cu tehnicile populare precum sculptura în lemn, au realizat accesorii de lemn sculptat necesare pentru „capră”. Măștile confecționate sunt puternic individualizate, originale și corect executate, factorul implicare voluntară fiind remarcabil.
5. **La Școala Socială „Christiana”** (care funcționează în cadrul unui centru social misionar al Bisericii Ortodoxe Române), s-a lucrat cu 1 grupă de copii de diferite vârste, selecționați tot pe bază de voluntariat, sub îndrumarea: prof. Niculina Albu și prof. Ana Dârjan. Deoarece aici învață copii cu probleme familiale, care nu se pot încadra în sistemul școlar, s-a recurs la voluntariat. Fetele s-au dovedit mai receptive și mai dibace în arta confecționării măștilor populare dat fiind faptul că ele au și ore de croitorie și lucru manual. Am apreciat dorința acestora de a realiza lucruri frumoase și inedite dar și implicarea fizică și emoțională a profesoarelor îndrumătoare care le-au coordonat.

Un rol important în confecționarea măștilor populare i-a revenit d-lui Gheorghe Țugui, meșter popular din localitatea Vorona, jud. Botoșani, care a realizat la Cluj demonstrații de confecționare a măștilor populare, însoțite de explicații pitorești a semnificației măștilor și a obiceiurilor populare cu personaje mascate.

II. Obiceiurile populare

A doua activitate cultural-educativă desfășurată de elevi, sub îndrumarea domnilor profesori și învățători, a fost punerea în scenă a unui obicei popular cu personaje mascate. Au participat următoarele școli:

1. De la **Școala „David Prodan”** grupul vocal „Ciuleandra”, îndrumător d-na prof. Maria Leșe, a prezentat un fragment din obiceiul „Paparuda”. Acest obicei popular se practica în a treia joi după Paște iar, mai nou, este practicat vara, la apariția secetelor. Paparuda este un personaj sacru care se naște și moare, apare și dispare lângă o apă, joacă însoțită de alaiul său și, după ce colindă holdele, trece pe la casele oamenilor, dansând pe o melodie simplă și ritmată, care o întâmpină cu mare respect și o

udă cu apă, lapte sau zer pentru că rolul său este acela de a dezlega ploile. Paparuda poartă un costum vegetal format din frunze de boz, brusture sau alte plante.

2. **Scoala „Simion Bărnuțiu”** a participat cu Ansamblul „Românașul” cu două obiceiuri populare „Jocul Caprei” și „Ursul”, îndrumător dl. înv. Iuliu Abrudan.

Originea „**Jocului Caprei**” se pierde în negura vremurilor. În timpuri străvechi capra (ca și Cerbul și Ursul) a fost animal de cult. În mitologia greacă și latină ea simbolizează fertilitatea. La români Capra a fost socotită ca fiind animalul care dă semne dacă vremea va fi bună sau rea. „Jocul Caprei” (omorârea, bocirea, înmormântarea și învierea ei) a fost un ceremonial grav. În cadrul obiceiurilor agrare, jocul a devenit un ritual menit să aducă rodnicie în anul care urmează, spor de animale în turmele păstorilor, roada holdelor – invocat de boabele care se aruncau de către gazdă peste cortegiul Caprei. În zilele noastre jocul a rămas un prilej de etalare a unor frumoase podoabe, covoare, ștergare etc. realizate în culori vii pentru înveselirea gospodarilor cu prilejul sărbătorii Anului Nou.

„**Jocul Ursului**” a fost și este socotit de către poporul nostru ca un joc aducător de noroc pentru casa și familia în ograda căruia se juca. Prin gălăgia provocată de tobe, bâte, fluier, tropotul Ursului alungă duhurile rele și face loc unei atmosfere de împăcare și liniște sufletească pentru gazdele care asistă la reprezentație. „**Jocul Ursului**” constituie în prezent un mijloc amuzant și pitoresc prin care satul începe un nou an într-o atmosferă de veselie și bucurie unde gluma și râsul au menirea de a îndrepta lucrurile rele.

3. De la **Liceul „Mihai Eminescu”**, elevii din clasa a IV-a B, îndrumați de d-na înv. Liana Prunean, au prezentat jocul „Călușul Ardelenesc”. Jocul călușarilor este strâns legat de sărbătoarea „Rusaliilor” când aceștia dormeau și mâncau împreună pentru a nu fi loviți de lele. Călușerii poartă la picioare pinteni și zurgălăi, clopoței la brâu, bete încrucișate pe piept și imită, în timpul jocului, mersul la pas, tropăitul și galopul calului. Obiceiul jocului Călușului a fost cunoscut și în zona Așchileul Mare unde s-a jucat până în 1970. Aici călușarii erau o ceată de dansatori, adulți sau băieți, conduși de un stareț, îmbrăcați în costum se sărbătoare și încinși cu cingători în formă de cruce peste cămașă. În mână țineau bâte care reprezentau săbiile cu care se luptau ca niște războinici. Călușarii sunt recunoscuți ca o adevărată emblema coregrafică a românilor, acest dans fiind inclus de către UNESCO, în 2006, pe lista patrimoniului cultural al umanității.

4. De la **Liceul „Avram Iancu”** d-na înv. Aurica Pulbere a prezentat un grup de copii care au executat o altă variantă a „Jocului Ursului” din localitatea Sărăsău. După credința poporului român Ursul, ieșit din hibernare, anunță sosirea primăverii. Ursului i s-au acordat în trecut puteri miraculoase. „Jocul Ursului” a fost socotit ca aducător de noroc în casa și ograda căruia se juca. Jocul se desfășoară fie cu o singură mască-costum, un cioban și un „dubaș”, fie cu două măști de urs și alte personaje mascate (țigani, ciobani etc.) Prin mișcările executate, prin trânte și tumble amintește parcă de viața liberă dusă în mijlocul pădurii. „Dracii” și „moșii” au doar rolul de a face figurație și de a întreține o atmosferă antrenantă și zgomotoasă. „Jocul Ursului” nu are un scenariu impus, jucătorii având libertatea să facă tot ceea ce e mai indicat și mai de efect în interpretarea rolului.
5. **Liceul Teoretic „Lucian Blaga”** a adus în scenă două obiceiuri: „Capra” și „Șezătoarea”. Jocul Caprei se practică și în zona Huedin, asemeni al zone etnografice ale Transilvaniei, cu particularitățile specifice acestei regiuni. Spectacolul „Șezătoarea” are un personaj mascat, un Goțoi, care încearcă să încurce firele de tors ale fetelor și ghebele acestora provocând multă veselie participanților. În trecut la șezătoare participau și feciorii satului care aveau rolul de a anima atmosfera și de a le stimula pe fete să lucreze mai mult și mai bine. Șezătoarea oferea tinerilor prilejul de a se întâlni și de a se cunoaște mai bine în vederea formării unor cupluri în viitor dar era și un moment folcloric în care cei ce participau, nu numai că lucrau dar și schimbau diferite idei, cântau, recitau poezii sau chiar jucau.

Activitățile cultural-educative desfășurate pe parcursul celor patru luni s-au finalizat prin organizarea unei frumoase expoziții colective, vernisată în 14.06.2006, care a prezentat rezultatele copiilor (măști populare din diferite materiale: blană, textile, coarne, ceramică), desene, picturi, sculpturi etc., urmate de prezentarea unui spectacol folcloric cu obiceiuri populare puse în scenă de elevii școlilor implicate în proiect. Elevi de la Liceul Mihai Eminescu și-au exprimat, cu această ocazie, păreri personale și impresii referitoare la oportunitatea de a lucra în cadrul acestui proiect și au dat citire unor scurte povestiri imaginare, creații personale, cu personaje mascate, fapt care a dat un plus de valoare acestei întâlniri finale. Acest moment a avut rolul de a marca, în mod festiv, strădania și, mai ales, rezultatele obținute, un prilej de a mulțumi tuturor participanților pentru contribuția avută în cadrul programului precum și ocazia de a oferi diplome elevilor pentru cele mai bune rezultate obținute.

La spectacolul folcloric care a avut loc cu această ocazie, un grup folcloric al „Asociației Maramureșenilor” de la Cluj, format din

studenți inimoși, a prezentat un fragment din obiceiul „Vifleim” sub îndrumarea d-lui instructor Ionuț Tomoioagă și a d-nei Maria Leșe. Grupul studențesc nu au fost partener asociat în cadrul proiectului dar s-a oferit să participe la spectacol deoarece are în repertoriu obiceiuri cu măști din zona Maramureșului.

Cu acest prilej, doamna directoare, Simona Munteanu, a mulțumit tuturor celor care au fost implicați în acest proiect, direct sau indirect: organizatorul principal al proiectului, Asociația Națională Culturi și Tradiții din Gannat, domnului director Jean Roche, doamnei Emmanuelle Perrone, director adjunct și managerul proiectului, Consiliului Județean Cluj, directorilor de la școlile cu care s-a lucrat în parteneriat, cadrelor didactice (profesori și învățători), cei care au lucrat efectiv cu copiii, elevilor și studenților, principalii actanți ai activităților, meșterilor populari care au îndrumat atelierele de creație și, nu în ultimul rând muzeografilor, cei care au organizat, condus și îndrumat activitățile, exprimându-și convingerea că, și în viitor, se vor mai desfășura asemenea proiecte culturale care implică participanți din diverse domenii de activitate și categorii de vârstă diferite în activități comune, menite să contribuie la afirmarea identității noastre culturale și la valorizarea patrimoniului cultural național.

Informații referitoare la conținutul și derularea proiectului au fost publicate în diferite articole din presă, s-au dat interviuri iar la vernisarea expoziției a fost invitată presa.

Toate activitățile desfășurate au fost fotografiate și filmate iar imaginile care atestă derularea proiectului au stat la baza realizării, de către Muzeul Etnografic al Transilvaniei, a unui CD și a unui DVD care a fost înmănat fiecărui partener. Documentele care atestă derularea întregului proiect îmbogățesc baza de date a Muzeului Etnografic al Transilvaniei dar și pe cea existentă la Centrul de Documentare din Gannat, Franța, care a publicat materiale de publicitate (broșuri, pliante) cu rezultatele obținute de către toți partenerii de proiect și a editat CD-uri și DVD-uri referitoare la întreg programul și care a realizat un web site despre acest proiect.

Un alt moment important în cadrul proiectului a fost participarea reprezentanților Muzeului Etnografic al Transilvaniei (Mihaela Mureșan, Maria Andreiu și George Ciupag) la expozițiile colective „Măști și Mascarade”, organizate la Gannat în sala multifuncțională „La Bourée Ganatoise” și la “Médiathèque”, unde s-a prezentat o frumoasă colecție de măști populare confecționate în cadrul proiectului, precum și la seminarele și dezbaterile care au avut loc pe tema măștilor și a obiceiurilor cu măști din țările participante la proiect. Expozițiile au fost organizate în cadrul Festivalului „Les Cultures du monde”, în perioada 20-31 iulie 2006, a 33-a ediție, dedicat aceleași tematici a măștilor. La acest mare Festival a fost, de

asemenea, invitat Ansamblul folcloric studentesc „Românașul” din cadrul Universității Tehnice, Cluj-Napoca, condus de domnul director artistic, Victor Bercea, domnul Roman Viorel, coregraf, și domnul Marius Moldovan, șeful orchestrei, ansamblu care a prezentat obiceiuri tradiționale cu măști din Maramureș.

Considerăm că realizarea acestui proiect a fost deosebit de importantă pentru toți participanții și instituțiile organizatoare deoarece s-a făcut un pas mic, dar important, pentru integrarea noastră europeană prin ceea ce avem noi mai de preț –moștenirea noastră culturală–care poate și trebuie pusă în valoare.

La valeur européenne d'un projet culturel „Masques et Mascarades”

- Résumé -

L'Europe dispose d'un patrimoine riche et diversifié. Les fêtes cycliques en sont un exemple dont les origines remontent à d'antiques traditions païennes. Ces fêtes, véritables temps forts dans les cultures traditionnelles, célèbrent les rites de passage au cours desquels l'homme se transforme, se déguise et où le masque apparaît: reflets du moi, supports d'initiation, points de passage entre le connu et l'inconnu, le masque – support facial ou ensembles de rites qui l'animent – offre une polyvalence exceptionnelle par son symbolisme et le rituel dans lequel il s'exprime.

Dans la majorité des pays européens, les masques sont présents, leur fonction sociale indéniable leur conférant des racines communes. Ils sont aussi les témoins d'une diversité culturelle riche dans leur forme esthétique et leur symbolisme.

En 2005 et 2006, l'Association Nationale Culture Tradition de Gannat, France, a été à l'initiative du projet „Masques et Mascarades” en partenariat avec 4 autres membres de l'Union Européenne: l'Italie, la Grèce, la Bulgarie et la Roumanie (Le Musée Ethnographique de Transylvanie de Cluj-Napoca). A travers ce projet, on a lancé les bases d'un réseau dédié à la sauvegarde et à la promotion de la tradition des masques en Europe.

Dans le cadre de ce projet plusieurs types d'activité ont été proposés et mis en place dans les différents pays partenaires:

- sensibilisation du grand public (ateliers théoriques et pratiques, implication des jeunes dans la préservation de ce patrimoine immatériel, mis en scène des coutumes populaires, création d'un conte populaire, défilé de masques, expositions et conférences etc.);
- volet scientifique (séminaires scientifiques, rencontres culturelles, réalisation d'une base de donnée etc.);
- documentation / multimédia (recherches documentaires sur les masques, création de CD ROMS sur les réalisations des co-

organisateurs, création d'un site Internet, publications et des rencontres scientifiques etc.).

Les activités organisées dans le cadre de ce projet ont suscité un vif intérêt de la part du public, qui a, ainsi, pu découvrir ou redécouvrir un patrimoine culturel riche et, parfois, sous-estimé. Ce patrimoine particulier, que constitue la tradition des masques en Europe, est vivant et mérite d'être préservé.

Le Musée Ethnographique de Transylvanie a signé avec plusieurs écoles de la ville de Cluj-Napoca et de la ville Turda des *Protocoles de collaboration* pour le déroulement de ce projet. De notre ville ont participé 7 écoles (le Lycée "Avram Iancu", le Lycée "Mihai Eminescu", le Lycée des Beaux-Arts "Romul Ladea", le Lycée "Lucian Blaga", l'Ecole "Simion Bărnuțiu", l'Ecole "David Prodan", l'Ecole "Christiana" (appartenant au Centre Social Missionnaire "Sfântul Vasile cel Mare") et de Turda: "Grupul Școlar de Resurse Naturale și Servicii".

Les activités qui ont fait l'objet de notre programme ont été: l'organisation des ateliers de création pour la fabrication de masques populaires, la réalisation de dessins et de peintures en tempera, la mise en scène d'une coutume populaire avec des personnages portant des masques, l'identification des légendes avec des personnages masqués.

Les objectifs qui ont été poursuivis ont été la sensibilisation des enfants envers les valeurs de la culture populaire et la valorisation du patrimoine culturel local et national. Le Musée Ethnographique de Transylvanie a réussi à impliquer dans ce projet pas moins de 830 enfants de tous âges et, de plus, le personnel scientifique et le grand public.

Par ce type de projet, l'ANCT veut consolider un réseau de partenaires (surtout du bassin méditerranéen et de la zone des Balkans), qui ont une très forte tradition masquée; développer les recherches scientifiques sous la coordination d'un comité réunissant des experts de tous les pays; affirmer le rôle du réseau en tant que pôle ressource en matière de masques et mascarades; participer à la réappropriation des traditions masquées locales par le grand public en développant des actions pédagogiques et de vulgarisation scientifique des ces traditions riches et souvent méconnues ou mal comprises; stimuler la création artistique; encourager la coopération autour de ce patrimoine européen commun et, surtout, participer ainsi à renforcer les idées de citoyenneté européenne et de diversité culturelle.

Povestiri mitologice în satul Capu-Corbului, județul Harghita

**Prof. Mariana Iuliana Roșca
Harghita**

Lucrarea de față încearcă explicarea și înțelegerea permanentelor întrebări cu privire la poveștile bătrânilor, povești cu întâmplări ieșite din comun pentru noi, cei cărora mitologia este istorie și arta celor mai valoroase cărți. Când au început să intereseze problemele mitologiei române, în literatura noastră își disputau întâietatea trei direcții de investigare:

- o direcție care susținea că nu poate fi vorba de o mitologie în sensul clasic al termenului ci numai de un substrat mitologic care nu face altceva decât să reflecte îndelungul proces de încreștinare a daco-romanilor și romanilor;

- a doua direcție susține că mitologia română este o mitologie necreștină ce reflectă substratul daco-roman al unei mitologii clasicizate;

- a treia direcție de investigație atestă că mitologia română este o sinteză integratoare a celor două straturi mitologice - statutul dac și statutul roman - cu zestrea lor și influențele mitice.

Conceptele de „mit” și „mitologie” au apărut înaintea erei noastre, din adâncă antichitate greco-romană, cel de „categorie a cugetării mitice” și „sistem de mituri” abia în epoca modernă iar terminologia adecvată „științei miturilor” este acum discutată.

Cert este că mitologia românească oglindește gândirea magică a sătenilor, cu precădere a celor din interiorul arcului carpat, dar nu numai, născându-se astfel *povești mitologice*, povești „trăite” în care protagoniștii descriu întâlnirile lor cu ființe supranaturale și, de cele mai multe ori, cu puteri malefice indescritibil de puternice.

Ființele cel mai des întâlnite în aceste povești mitologice sunt strigoii. Cutumiarul românesc menționează două soiuri de strigoi: strigoii vii și strigoii morți, sub formă de om-strigoi și mort-strigoi. Ceea ce diferențiază cele două specii este proveniența fiecăruia și capacitatea de a face rău omului. Astfel strigoii vii se deosebesc de cei morți și prin faptul că sunt localnici ai satelor românești ce au o identitate precisă. Poartă numele de PRICULICI și sunt suflete ce ies noaptea din trupul viu al omului, care rămâne în pat „ca mort” până la întoarcerea sufletului din „călătoriile” lui nocturne, luând înfățișare de câini, de pisici, de cai, de lupi, găini sau broaște. Se credea că aceste suflete călătoresc pe melițe sau pe mături și că dacă suferă răni acestea se vor vedea ulterior pe trupurile lor.

În mitologie timpul, înzestrat cu puteri supranaturale, reușește să treacă peste lucruri și oameni. În plan mitologic timpul nocturn, spre exemplu, este opus timpului diurn fiind nefast, stăpânit de întuneric etern și benefic fiarelor sălbatice și zânelor rele. Ziua, plină de lumină curată, naturală, aduce în prim plan binele. Mai apoi, și în mitologie timpul este împărțit pe anotimpuri, pe luni, pe săptămâni, pe zile și ore, doar că se păstrează mereu valoarea „fast”, „nefast”.

Această gândire mitologică am întâlnit-o și la sătenii din Capu-Corbului, județul Harghita, bătrâni ce-și amintesc poveștile ascultate acum multă vreme și pe care le mai spun încă cu frică și mare crezanie, fiind convinși că toate s-au petrecut după cum povestesc:

A fost odată aici la noi în sat...o femeie care, deși tânără și frumoasă, avea priviri ce înfricoșa lumea. Era respingătoare și rece cu toți cei care îi ieșeau în cale iar duminica, la hora din sat flăcăii se temeau să o ceară la joc. Dacă unul din ei îndrăznea să-i zică ceva se pomenea a doua zi cu pământul grădinilor lui săpat. Sătenii credeau că-i vrăjitoare până când un grup de flăcăi au urmărit-o până târziu, în noapte, vrând să descopere ce face. Și-au aflat: mergea în fundu' grădinii, se dezbrăca și corpul ei de fată tânără se transforma într-un porc mistreț mare și înfiorător ce săpa apoi grădinile din sat. După asemenea întâmplare au aflat sătenii care-i adevărata identitate a tinerei și au știut cum să se ferească de ea.

Mistrețul este cunoscut ca fiind agent al răului și a puterilor infernale fiind un personaj animalic apocaliptic. Motivul mistrețului are două contaminări simbolice, una celtică și una elină. Celtica imprimă mistrețului ca animal sacru, un caracter de „demon al forței brutale”, a furiei războinice pentru care a fost considerat o „hrană sacrificială”. Cea elină a lăsat urme de superstiții despre mărimea și semnificația culorii mistrețului. Astfel mistrețul alb este o fantomă hiperboreană ce trăiește și stăpânește pădurea cu întreaga ei vegetație aducând noroc celui care îl poate vedea, iar porcul mistreț de culoare neagră este un animal demonic, simbol al cruzimii și al violenței dezlănțuite în mod brutal. În povestea din zona cercetată găsim ambele motive simbolice iar în ceea ce privește pe cea elină avem de-a face cu mistrețul de culoare neagră.

A doua poveste își are originea în trecutul și mai îndepărtat de noi, având drept protagonist un bărbat care lucra la pădure împreună cu încă trei prieteni. Într-o seară, în timp ce mâncau, aproape de foc a venit o broască. Unul dintre cei trei bărbați a vrut s-o omoare, sau cel puțin să o alunge din preajma lor. „Eroul” nostru nu l-a lăsat însă și fiindu-i milă de ființa ce părea neajutorată, a hrănit-o cu o bucată de mămăligă. Episodul se încheie în mod pașnic și broasca pleacă de-acol' de bună voie. Doi ani mai târziu, de pe urma unei secete, întreg satul a rămas fără porumb, hrană fără de care se descurcau foarte

greu. Tot împreună, cei patru bărbați aflaseră că într-un sat din apropiere stă o femeie văduvă care are mai mult porumb și dă celor ce au nevoie. Ajunși la aceasta bărbații îi cer ajutorul. Dintre toți, femeia a ales să-l ajute pe cel care cu doi ani în urmă hrănise o broască. Bărbatul care o ajutase cruțându-i viața când sufletul ei se metamorfozase în broască, îi câștigase prietenia.

Despre broască se știe că a avut o contribuție semnificativă la crearea lumii: „ea a adus sămânța de pământ de pe fundul mării din care Dumnezeu a făcut lumea” sau „ea a adus lui Dumnezeu vestea că sub pământul de apă se găsește adevăratul pământ. Atunci Dumnezeu a poruncit apelor să se retragă pentru ca pământul să poată ajunge la suprafață.” Există presupunerea că broasca are rolul unui mesager și că e prima viețuitoare care apare în procesul cosmogonic. Pentru aceasta a fost răsplătită și este tratată de oameni cu respect și este numită în mod eufemistic „domnul”, „calul” sau „iapa”.

În basme tinerele fete sau bărbații apar temporar sub înfățișare de broască. Ajung astfel sub povara unui blestem sau a unei vrăji și pot scăpa de povara trupului nou doar cu ajutorul magiei curate sau un sărut sincer de mare încărcătură sentimentală. În alte contexte populare, ca și în cazul acestei povești, alături de broasca sacră o întâlnim pe cea malefică. Această broască beneficiază de existența mitologică dar și de cea biologică, fiind vorba de broasca râioasă ce stârnește omului repulsie și despre care se crede că este făptură a diavolului, în trupul ei aflându-se strigoaice ori fermecătoare.

Cea de-a treia poveste are în centrul ei comoara. Populația rurală crede despre pământ că ascunde multe comori, mai ales monede de argint sau de aur care ar fi fost îngropate de către uriași, haiduci sau boieri. Sătenii povestesc că a fost odată un bărbat ce locuia pe un deal din înălțimea căruia se vedea vatra satului. Aici a descoperit el o groapă de unde ieșea o flacăra mare și-o gură de foc sub care stătea o comoară. Nu a luat niciodată comoara de frică să nu fie păzită de necurat și să plătească cu viața îndrăzneala pentru lăcomie. De atunci, chiar și în zilele noastre cei a căror suflete sunt curate de păcat și cu teama bine stăpânită pot vedea flacăra comorii. Există două feluri de comori: unele sunt „necurate sau rele”, așa cum se crede despre comoara din povestea noastră, și asta pentru că au fost îngropate de oameni avari ce le-au fermecat pentru ca niciodată să nu fie de folos descoperitorilor. Alte comori sunt „curate și bune” și asta pentru că au fost îngropate de oameni buni, aflați în primejdie, cu intenția ca ele să fie cuiva de folos. Comorile se scutură de rugină o dată pe an, în nopțile de Sfântul Gheorghe, în noaptea dinspre Paște sau la Înălțarea Domnului, sau o dată la șapte ani când ele „dansează” cu flăcări atât de înalte pe cât de adânc sunt ele

îngropate în pământ. Unul din cele mai importante elemente distinctive dintre comorile bune și rele este flacăra, primele având o culoare albăstruie înainte de miezul nopții în timp ce comorile bune aruncă o flacăra argintie, dacă ascunde argint sau aurie dacă are aur, după primul cântat al cocoșilor.

B. P. Hașdeu menționează faptul că legendele sunt cele care rareori se formează imediat după eveniment, astfel încât povestea reală este modelată după bunul plac a povestitorului, fixându-se în mod relativ. Dacă cei din satul cercetat ar face o reînscrisere în cadrele raționalului ar constata că există și interpretări demitologizante pentru oricare din povestirile lor mitologice. Pentru a afla partea demitologizantă a fiecărei povești, întrebări simple legate de porcul mistreț, de broască sau comori scot la iveală dedesubturi ce clarifică mistere. Am aflat că aici, în satele de munte, porcul mistreț, animalul real, este unul de temut pentru relele și pagubele aduse proprietarilor ce-și lucrează pământul. Astfel, în prima poveste, motivul cel mai probabil și plauzibil pentru care tânăra fată ce pare greu-abordabilă de flăcăi în timpul horelor din sat se metamorfozează în porc mistreț, este acela că oamenilor le era frică de animalul real astfel încât totul se întâmpla doar în imaginația lor. Și pentru că relația dintre săteni este una bine încheagată face ca toată credibilitatea acestora să o găsească pe fată vinovată de pagubele provocate de mistreți.

Pentru cea de a doua povestire, pentru broască, există o interpretare demitologizantă prin grilă erotică, în măsura în care se întetește o legătură între protagoniștii întâmplării, ținându-se cont că este vorba de trei bărbați și o femeie. De asemenea, mai există o interpretare prin grilă etică dacă ținem cont de măsura în care binele adus broaștei, fapta bună de a o lăsa în viață, este răsplătit.

Toate aceste povești ne arată faptul că sătenii din Capu-Corbului, împreună cu moșii și strămoșii lor, și oamenii în general, au trăit intens niște experiențe istorice și spirituale diferite de amănuntele acestor evenimente.

The present paper seeks to explain and reach the understanding of the perpetual questions about the stories of the elderly, stories of events which are extraordinary for us, those for whom mythology is at the same time history and art of the most valuable books.

Romanian mythology reflects the magical thinking of the villagers, mostly of those within the Carpathian Arc region, but not exclusively; thus myths are born- „ lived” stories where the

protagonists describe their encounters with supernatural beings which most often have fearful evil powers.

We have found this mythological thinking in the villagers of Capu-Corbului, Harghita County, where elders who remember the stories they heard a long time ago still tell them with cold feet and great belief, being convinced that things happened as they recount.

All of these stories reveal the fact that the villagers of Capu-Corbului, together with their ancestors, and also people in general, have lived historical and spiritual experiences different of these events. B.P Haşdeu mentions the fact that legends rarely crystallize right after the event, thus the original story is shaped as the story teller wishes, which gives it a very relative character. Regardless of the extent to which the listener believes the story, Romanian mythology presents very interesting adventures.

Date privind dansul popular „Arcanul” din zona etnografică Câmpulung Moldovenesc

*Muzeograf Dumitru Rusan
Muzeul Arta lemnului
Câmpulung Moldovenesc*

În satele aparținătoare comunei Fundu Moldovei se păstrează încă în forme nealterate numeroase jocuri populare care, de-a lungul timpului au fost atent studiate de ochiul avizat al cercetătorului. Astfel, Florea Capsali, în studiul publicat în 1932¹, atestă douăsprezece jocuri clasificate în jocuri de coloană, jocuri de doi, jocuri de coloană din care se desfac perechi și jocuri de coloană de perechi. Ca repertoriu de jocuri sunt amintite: jocul cel mare bătrânesc, ursăreasca, corăbeasca, arcanul, leușteanca, brăușorul, rața, bătuta (banul Mărăcine), jocul zestrei, de trei ori pe după masă, jocul îmbrobodirii și jocul ciobanilor. Putem completa acest repertoriu cu jocul caprelor, jidăucuta, moroșăneasca, trilișeștiul, hop și alta, polobocul, cumătrița, cordalăul, dorneneasc, țărăneasca, coșnencuța, puiculeana, frunza nucului și ciobănașul ca joc de doi. Față de cele douăsprezece jocuri descrise de Floria Capsali, observăm că informatorii atestă existența a douăzeci și șase de jocuri populare distincte, cu melodii proprii, dar ale căror pași uneori se confundă, element distinctiv rămânând, pe lângă melodie, de cele mai multe ori, strigătura.

Materialul de față își propune să urmărească colajul sincretic al strigăturii, mai puțin sub aspect coreografic, încercând să o surprindă sub aspectul funcționalității și al circumstanțelor.

Sub aspect sincretic, legătura existentă între vers, melodie, pas este evidentă, credem noi, includerea unei a patra dimensiuni funcționale, caracterul de inițiere, va putea fi probată atunci când vom vorbi despre arcan. Folosirea termenului de colaj sincretic ni s-a părut a fi mai expresivă, întrucât „lipitura” strigăturii în desfășurarea jocului popular este probată de circulația textului liric, propriu-zis a aceluiași text liric în situații diverse. De exemplu:

*Hai, nu te da nici tu, nici tu
Ca bădița săracu;
Hai nu te da la muietură
Ca mândruțele la gură.²*

¹ **Floria Capsali**, *Jocurile din comuna Fundu Moldovei, (Bucovina), în/ „Arhiva pentru știință și reformă socială”, Buc., X, 1932, nr. 1-4, p. 413-426, cu figuri în text și planșe foto hors test.*

² Inf. Ciumău Laurenția, Colacu, 40 ani, cules 16.11.1978

poate fi strigată chiar în timpul unui joc cu strigături de comandă, atunci când unul dintre jucători consideră că trebuie alertat ritmul jocului.

Tot pe coordonata momentului în care se strigă, ca variantă de început a unui nou joc avem forma:

*Vai, de mine ce-am uitat:
Trilișeștii n-am jucat!*

cuvântul „trilișești” putând fi înlocuit cu „arcanaua”, „ciobănașul”, „polobocul” etc.

Colajul perfect între pas, ritm și text se observă cel mai pregnant în strigăturile de comandă, care au, totodată și aspect monografic, putându-se desprinde din ele descrierea exactă a jocului:

*Frunză verde bob de linte,
Jocul nostru ca-nainte!*

valabil pentru reluări. Tot pentru reluare:

*Foaie verde lin, pelin
Înc-o dată ș-apoi lin!
Frunză verde bob de linte,
Jocul nostru ca-nainte!*

Alte comenzi:

*Foaie verde de-o sipică,
Fugi de-aici, că ești prea mică!*

în jocul „Hop și alta”. Sau forma de comandă existentă în „Corăbasca”:

*Cinci pe dreptul,
Cinci pe stângul*

sau alt număr:

*Opt pe dreptul,
opt pe stângul.*

existând în același dans și comanda:

*Bate-n pinteni și călcâi
Ca moara pe căpătâi.
Bate-n pinteni și-n potcoave
Ca moara pe coștoroabe.¹*

¹ Floria Capsali, *op. cit.*, p. 417

La „Trilișești” mai întâlnim și comanda:

*Frunză verde iarbă lată,
Toți o dată ridicată.*

În final, observăm adaptarea, aproape invariabilă a formulei:

*Foaie verde lemn sucit,
Jocul nostru s-a gătit.*

jocul putând fi nominalizat.

Atunci când hora satului este aglomerată, observăm, uneori, prezența unui dialog între cei ce stau și cei care joacă (cei care stau și așteaptă rândul la joc). Pentru cei intrați:

*Frunză verde de cucută,
Dați-i drumul să se ducă!*

iar pentru cei care stau – practic nu stau, ci bat pe loc neforțând ritmul – strigături de tipul:

*Tot pe loc, pe loc, pe loc,
Să răsară busuioc!*

sau:

*La pământ și la podele,
Ciubotele nu-s s mele,
Ciubote din căpătat,
Bodaproste cui le-o dat.¹*

Jocurile de doi permit însă cea mai amplă desfășurare de repertoriu care poate fi autoironic – atunci când perechea este nepotrivită din punct de vedere fizic –, satiric propriu-zis – atunci când se adresează altor perechi de jucători –, rareori pornografic și, uneori, replică:

*Nu te uita că-s micuț,
Că la multe-am fost drăguț.
Nu te uita că-s mărunț,
Că smulg gardul din pământ.
Tata n-o fost om de leac,
Dară eu îs pui de drac.²*

¹ Inf. Ciumău Laurenția

² Inf. Vlad Fâșc, Colacu; 50 ani, cules 28.01.1978

*Asta fată ce-o joc eu
Am adus-o din Hârlău.
Cost-un leu și jumătate,
Am avut ce duce-n spate.¹*

sau varianta:

*Asta fată ce-o joc eu
O jucat-o moșu' meu
Ș-am ajuns s-o joc și eu
Și mi-i dragă și-am s-o ieu.²*

Alte forme mai „suculente”.

*Uite lelea Păuna
Cum îmi face cu mâna
Și-mi arată grădina,
Grădina cu cotituri
Plină cu tăvălituri.
Mulțumesc lui Dumnezeu,
Că n-am tăvălit-o eu.³*

*Ui leliță, scurtă, groasă,
Bun-ai fi picior la coasă.
Ziua să cosești cu mine,
Noaptea să mă culc cu tine.⁴*

*Așa babă cum vedeți,
Nu mă dau pe trei băieți.⁵*

Mai recent s-a introdus replica dialogată a strigăturii, servită în contratimp, replică ce cuprinde inserții de observații de comportament nu tocmai la locul lor și care sunt puse pe latura bahică a interpretului. Alteori se reia aceeași strigătură, însă tot pe contratimp, ceea ce creează efecte fonice greu de imaginat.

O altă observație vizează adaptabilitatea strigăturilor la aranjamentul jocurilor în suită care vizează impunerea spectaculosului lor. Sub raportul dinamicii jocurilor, „ab ariginis”, ele trebuie să fi cunoscut o desfășurare liniară, fără treceri bruște de la un pas la altul, ajungând chiar a fi obositoare prin repetiții. Acest lucru se observă mai ales la „arcan”, al cărui conservatorism este evident. Evoluția strigăturilor de comandă ale arcanului în decurs de circa 50 de ani este nulă. Vorbeam la început de caracterul inițiativ al arcanului, dimensiune sincretică cu rol funcțional evident probabil în viața colectivității. Să urmărim puțin istoricul problemei.

¹ Inf. Fâșc Casandra, Colacu, 40 ani, cules 28.01.1978

² Inf. Flocea Constantin, Botuș, 31 ani, cules 25.12.1977

³ Inf. Fâșc Casandra

⁴ Inf. Țaran Viorica, Colacu, 43 ani, cules 8.09.1977

⁵ **Julius Lips**, *Obârșia lucrurilor*, Editura Științifică București., 1964, p. 460.

Dansul, cea mai veche formă de închinăciune, a fost cuprins în ritualul religios al unor popoare de cultură înaltă, ca privilegiu al zeilor. Drept exemplu, putem arăta că toți zeii mexicani dansau; oamenii îi înfățișau cu clopoței la picioare și veșnic însoțiți de muzicanți¹. Faptul este evident și în cultura greacă și romană.

Urmărind drumul arcanului în sens invers, să vedem care sunt accepțiile termenului în cultura românească. Dicționarul explicativ al limbii române din 1975 prezintă două variante: arcan – laț, pripon, a lua cu forța, a arcăni, dans popular și arcan – taină cu etimon franțuzesc². Dicționarul de expresii și locuțiuni românești prezintă doar forma arcan – a prinde pe cineva cu arcanul, a aduce, a lua pe cineva cu forța³. Enciclopedia română Monerva din 1930 prezintă formele: arcanaua – dans național jucat de flăcăi, în formă de horă, obișnuit în Moldova, Muntenia, Bucovina și unele părți ale Ardealului și arcan – funie răsucită din păr de cal⁴. Observăm că pe măsură ce coborâm, datele problemei se diversifică. Dicționarul limbii române din 1913 prezintă nu mai puțin de patru forme: arcan – sorte de lasso, funie lungă cu ochi cu care herghelgiul prinde calul, indicându-se și două texte din cronicarul Amiras și din Alecsandri care probează această accepție. Este indicat și textul din Creangă. A doua accepție arcan, arcane – taină, cu indicarea unui text din Odobescu și ajungem, în sfârșit la formele: arcan, arcanaua, arcaneaua – sorte de danse paysanne, circulând sub forma arcan în Moldova și Vrancea, iar sub forma arcaneaua în Ardeal. Se notează: cuvintele acestea par a sta în legătură cu arca. Și huțulii din Bucovina cunosc un joc numit arkan. Se fac trimiteri la Etymologicum magnum romaniae, unde se află descrierea dansului. Cea de-a patra formă: arcăni – vb. IV – prendre au lasse cu notația: formă rară, probabil creată de Alecsandri. Se indică textul:

„Dar Fulga zvârle lațul, de gât îl arcănește⁵ ...”

Apare, deci, prima îndoială cu privire la autenticitatea unui termen. Aceeași ediție oferă etimonul tătarăesc arcan rus, rutean arkanu și polon arkan, toate însă cu accepția laț, lasou.

Dicționarul lui Seineanu din 1896⁶ prezintă două forme: arcan – odinioară un fel de armă de război, azi funie lungă cu

¹ Inf. Ciupercovici Victoria, F. Moldovei, 53 ani, cules 25.10.1977

² Dicționarul explicativ al limbii române, Editura Academiei R.S.R., buc., 1975

³ Dicționar de expresii și locuțiuni românești, Ed. Șt., Buc., 1969, p. 24

⁴ Enciclopedia română, Editura Minerva, Cluj, 1930, p. 89

⁵ Dicționarul limbii române, Tom I., partea I, A-B, Buc., 1913, p. 230

⁶ Dicționarul universal al limbii române întocmit de Lazăr Seineanu Institutul de cultură Craiova, 1896, p. 47

un ochi de prins caii și arcana – un fel de horă de brâu, jucată de Țuțuieni, mai ales de cei din Vaslui. B.P. Hașdeu, în tonul II din *Etymologicum*¹ prezintă formele care au preluat de dicționarul din 1913, existând în plus descrierea dansului, cât și exemplificări din texte. De exemplu:

„Spune, spune, babă sură,
Căișorii cum se fură?
Cu ochiul arcanul ...”

Este indicată de asemenea și culegerea melodiei arcanului de către Carol Niculi, culegere atestată de altfel și de nota 6109 din *Bibliografia generală a Etnografiei și folclorului românesc*, vol. I² unde la arcan este indicat doar Hașdeu cu opera citată, tomul II, col. 1497-1498.

Mai cităm doar un dicționar – Laurian și Massimu din 1871, care prezintă un singur articol: arcanu, - a - secretu, misteriosu, mysticu³, dicționar care, din dorința de a latiniza totul, prezintă doar forma care descinde direct din latină.

Să vedem cum pune Creangă problema: „Pe bădița Vasile îl prinsese la oaste cu arcanul, îl cetluiau acum zdravăn și-l puneau în cătuși, să-l trimită la Peatră... Iaca pentru ce scosese atunci vornicul oamenii la clacă. Așa, cu amăgele, se prindeau pe vremea aceea flăcăii la oaste⁴”. Cum îl prinsese cu arcanul? „... numai iaca vedem în prund câțiva oameni claie peste grămadă, și unul din ei mugind puternic”.⁵ Deci, practic nu apare elementul lasou, arcan – laț, ci rămâne doar sensul de vicleșug, de meșteșug tainic. Va fi cunoscut Creangă termenul pus în circulație de Alecsandri, sau practica arcănitului era curentă în vremea copilăriei lui? Nu putem ști, cert este că în mod deosebit prin Creangă este pusă în circulație falsă evidență a arcanului – lasou.

Coborâm mai adânc. Dimitrie Cantemir, în capitolul „Despre năravurile moldovenilor” din *Descrierea Moldovei*⁶ arată: „jocurile sunt la moldoveni cu totul altfel decât la celelalte neamuri. Ei nu joacă doi sau patru inși, ci mai mulți roată, sau într-un șir lung... Când stau însă într-un șir lung și se țin de mâini așa fel că fruntea și coada șirului rămân slobode și merg împrejur făcând diferite întorsături,

¹ B.P. Hașdeu, *Etymologicum magnum romaniae*, Tom II, col. 1497-1498

² *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc*, I, (1800-1891), E.P.L., 1968, p. 511, nota 6109

³ A.T. Laurian și I.C. Massimu, *Dicționarul limbii române*, București 1871, p. 82

⁴ Ion Creangă, *Opere*, vol. I, Editura Minerva, București 1970, p. 157

⁵ Ion Creangă, *op. cit.*

⁶ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Col. Lyceum, Editura Albatros, Buc. 1967, 1967, p. 208

atunci aceasta se numește, cu un cuvânt luat de la leși „danț”... se învârtesc fiecare șir în șerpuiți arcuite și, ca să nu se încurce, se mișcă așa de încet, încât mai că nu se poate vedea că șirurile se mișcă”. Descrierea este valabilă și pentru jocurile femeilor ceea ce este mai important se notează că se alege o căpetenie – conducătorul de arcan de azi și depozitar al strigăturilor.

Înainte de a trece la descrierea dansului, să amintim că același Cantemir amintește de valoarea magică a dansului călușarilor din Moldova și că arcanul propriu-zis, ca prezentare simbolică, mai apare în fresca de pe peretele de sud al Mănăstirii Humorului, pictată în timpul lui Petru Rareș, deci pe la jumătatea secolului al XVI-lea.¹

Nu-l vom prezenta monografic, ci ne vom opri doar asupra strigăturilor, care ce colează pe pasul unei variante de sârbă, coloana de dansatori șerpuiind pentru a forma roata, alte variante de aranjament neexistând. Se deschide cu strigătura:

*Arcanaua, brâul verde,
Vai, că bine i se șede.
I se șede cui se șede,
Codrului cu frunza verde.*²

Floria Capsali prezintă și altă variantă:

*Arcanaua, brâul verde,
Vai, că bine i se șede.
I se șede cu mărgelă,
Ca viața cu viorele.*³

Gheorghe Baci, prezentând o altă formă a ultimului vers:

*Ca viței cu viorele.*⁴

În măsură în care arcanul s-ar înscrie sub semnul unui ritual de inițiere, brâul verde – prezent și astăzi la feciorii și gospodarii din Bosanci și din Iaslovăț – ar aproba trecerea din adolescență în rândul flăcăilor buni de însurat. Alături de formula „bun de oi”, „bunul de însurat” se acordă feciorilor odată cu ieșitul la horă, iar varianta „bun de însurat” după armata făcută este mult mai târzie, zonei de referință fiindu-i străină ducerea la oaste care apare doar după încorporarea Bucovinei, în ceea ce privește:

¹ *Vechimea arcanului*, (în) Scînteia, XLV, 1976, nr. 10385, 11 ian., p. 3

² Inf. Cocîrșă Toader, Botuș, 53 ani, cules 15.03.1978

³ **Floria Capsali**, *op. cit.*, p. 417

⁴ **Gheorghe Baci**, *Jocuri populare din nordul Moldovei*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1958, p. 42

*I se şade cu mărgеле
Ca viţei cu viorele.*

trebuie să arătăm că fata poartă mărgеле doar când iese la joc – iar odată ieşită la joc, este socotită „bună de măritat”¹.

Să urmărim altă strigătură:

*Trii bătuta, trii
Trii să le punem.
Trii să le batem,
Trii şi pentru mine,
Trii şi pentru tine,
Încă trii că n-o fost bune,
Alte trii pe loc le-om pune,
Trii bătute, trii gătite,
În genunche şi-nainte.²*

În alte variante, mai apare:

*Tot acelea trii,
Trii pentru Ilii.³*

De ce această lungime copleşitoare şi infinitele variante ale strigăturilor de comandă? Pentru că jocul trebuie însuşit la perfecţie, ritualul de iniţiere se săvârşeşte în taină, dar se mizează pe crearea unor reflexe declanşate de strigătura de comandă. Odată ieşit la hora satului, deci încununarea ritului de iniţiere prin acceptarea celui iniţiat de către întreaga colectivitate, bucurându-se totodată de toate drepturile ce decurg din depăşirea acestui prag, este şi normal ca momentul de intrare să fie meticolos regizat şi, în acelaşi timp probând virtuozitatea jucătorului care de altfel, este atenţionat:

*Foaie verde papanaş,
Câte-un pinten fecioraş.
Luaţi seama, feciori, bine,
Că ne văd cele copile.⁴*

Mai apar strigături de comandă care se repetă de la unu până la nouă şi înapoi sau de trei, şase, nouă, douăsprezece şi înapoi, ceea ce credem că va convinge că rolul strigăturii nu este numai de a comanda ci şi de a învăţa, de a iniţia. S-ar putea ca

¹ Inf. Enache Gheorghe, Pârteşti, 38 ani, cules 15.08.1977

² **Floria Capsali**, *op. cit.*, p. 418

³ inf. Ivanciuc Traian, Colacu, 43 ani, cules 20.10.2.1978

⁴ **Floria Capsali**, *op. cit.*, p. 418

inițierea să nu fi fost săvârșită în taină, prin repetiții ci ea să se desfășoare în chiar momentul horei satului, când cei care trebuiau să fie atestați ca viitori bărbați, sub conducerea unui conducător de arcan, să facă dovada capacității lor de agerime, de iscusime a minții etc.

În volumul „La izvor de joc și cânt” publicat de Aurelian Ciornei¹ se publică strigăturile de la „Arcanul” (Arcaneaua) culese din Pârteștii de Jos – Iaslovăț în anul 1957. Textele au același rol de comandă și de inițiere ca și cele de la Fundu Moldovei.

La comanda:

*La pământ și la genunche,
Și-o nevastă să ne cânte!*

se interpretează „Doina Arcanului” sau „Blestem la împărat”² care au mai multe variante culese tot în Bucovina.

Discuția ar putea continua. Avem la îndemână texte care urmăresc termenul sub aspect pur lingvistic în texte literare latine, franțuzești și românești din perioade diverse, care probează faptul că spațiul romanizat cunoaște doar accepția termenului cu sensul de taină, chiar de taina tainelor – tablele celor douăzeci și două de arcan, dar încheiem discuția aici.

Treapta magică a călușarilor care jucau în travesti – descrierea lui Cantemir – nu s-ar fi putut desăvârși fără existența unui ritual riguros de inițiere. Dacă acest prag a existat la noi, n-a putut să fie decât arcanul

¹ Aurelian Ciornei, *La izvor de cânt și joc, Comori folclorice bucovinene*, Editura Mușatinii, Suceava, 2000

² Aurelian Ciornei, *op. cit.*, pag. 49-54

Prof. Tivadar Ioan
Colegiul Național „Dragoș Vodă”
Sighetul Marmăției

Cartea Însemnări din bisericile Maramureșului a teologului și publicistului Ioan Bârlea apărută la Atelierele grafice SOCEC din București în 1909, cu o scurtă introducere a lui Nicolae Iorga, consemnează un număr mare de evenimente istorice. În marea lor majoritate aceste date au rămas înscrise pe copertile sau paginile unor cărți bisericești, în pisană bisericilor, pe spatele unor icoane, pe spatele icoanelor de la altar, pe clopote, pe cruci sau alte obiecte de cult. Însemnările respective confirmă fapte istorice, cum ar fi: „înștiințăm cetitori cînd au fostu intratu Nemți în Maramorîșu fost-au înainte postului Nașteri în anul Domnului 1687. Iară cînd au fost anul Domnului 1711, adusu cruci, au fost ciuma ce mare” (pe un Octoih din Poienile Izei). Alteori consemnează importante evenimente sociale: „se știți și aceasta că la anul 1777, Iulie, s'au facut Ogna la Săratu în hotarul Giuleștilor și au inceput a tăe sare”. Se găsesc menționate toate evenimentele mai mult sau mai puțin importante în funcție de percepția subiectivă și emoțiile celui ce relatează: “înștiințăm că, cine-i lăcuiori nemiș din sat din Budești, anume Bud Mihoc și cu a sa muere, Todîșca Gafie..., deci ei, fiind omini bătrîni, ca la 70 aii, sau mai bine, au fost un omor de ciumă, cînd au fost anul 1742, și avè 5 feciori, toți holtei și o fată măritată la feciorul lui Baloș Gabor, la Vasalie, și ciuma i-au luat pre toți, și au murit, și au rămas numai bătrîni amândoi singuri fără de feciori. Ce s'or face ei!. Zice < o rău s'au mîniat Dumnezău pre noi !>. Iară ei așa îndrăgisă beserica, cum auzisă clopotul, ei numai ce sosiră la beserică amandoi, seara la vecernie, dimineața la utrenie și la sfînta Liturghie. Deci eu, popa Ionășel fiind păcurar și păstor turmei lui H(risto)s pe acea vreme și văzād bunătățile lor, l'am zis ...”(pag.64). Nu sunt puține însemnările care relatatează cutremure, inundații, zăpezi nemaipomenite, incendii sau alte dezastre abătute peste această zonă: “în anul 1824, în luna lui Dechemvrie au fostu puhoi mare, cît au umplut toate casele”. Interesante sunt descrierile de târguri și listele de prețuri, adevărate mercuriale a unor vremi de mult trecute: “în zilele Mariei-Terezei Împaratesei, după dănsa Iosip Împărat, au fost eftișug în tot feliul, în marhă, în bucate , în Maramurăș. Grîul cu 20 de potori mierța, ovăsul 8 potori, mălaiu 1 hosoșu, boii cu 8, mai bune vaci cu 13, oi cu 3 mărileși, gînsca cu 2 pătaci, rața 8 potori, găina 4 potori . Iară după Iosipu Leopoldu și pînă

au trăit aceste au împlătat bani de argintu și era efișug în tot feliul. Iară după aceștia a biruitu Franț șu a și ieșit bani de hîrtie și a ieșit scumpete la tot feliu, în marhă în bucate, în oi, în boi. Boii cu 4 sute, de mijlocu, vaca cu o suta, 120, pereche de oi 30 de zloți, gîsca cu 2 zloți, găina 1 zlot. Băutura: horinca cu 7 potorițe, vinu cu 4 potorițe, miedul cu 2 potorițe. Bărbînția de miere cu 12 florinți, bărbînția de brînză cu 2 zloți cana cu 2 pătaci”.

Însemnările sunt în marea lor majoritate pomelnice, cuprind numele multor persoane, alteleori sunt acte de donație, reprezentând veșminte, cărți sau alte obiecte de cult. Fiind trecute liste întregi de nume, suma plătită, data și numele preotului paroh, cu ușurință se poate realiza statistica evoluției prenumelui și a numelui pentru locuitorii acestei zone. Sunt destule pomelnice și însemnări care cuprind liste de peste 50 de nume, altele chiar și peste 100. Acolo unde se precizează suma plătită de întreaga comunitate sau defalcată pe case sau familii, de fiecare dată se specifică și numele. Multe din acestea consemnează și porecla, cu rol de număr de casă. Pe un Triodion de la 1699, găsim repartizarea locurilor de veci, din tot țințirumul bisericii din Borșa. Însemnarea numerotată a locurilor din cimitirul bisericii din Săpânța la 1806 cuprinde 54 de poziții, numele celor decedați este de câteva sute: „1. Stan Gheorghie lui Ion cu fecior Ionaș și Stan Gheorghie lui Văsiie;. 2. Stan Pătraș cu frate-său Dumitru lui Găvrilă; 3. Stan Toader și Pătraș lui Grigorie lui Iacov; 4. Stan Ion, nemiș-birău și Stan Ion lui Grigorie Caline; 5. Stan Simion cu fecioruș Ion și Stan Mihai lui Găvrilă” etc.

Pe un Evanghelion tipărit la Blaj în 1782, găsim scris: „l-au cumpărat Șimon popa Ștefan și l-au dat pe seama beserici Vișeului-de-mijloc, de unde este hramul propodomnei Parascava, ca să-l fie pomană și lui și părinților lui, pînă la a șeptelea neam, fiindu Șimon Ștefan al șeptelea strănepot a lui Șanta Gheorghie; adecă Gheorghie au avut pre Andrei, Andreiu au avut pre Nuțu, Nuțu au avut pre Ignat și pre alți frați, Ignat pre Vasile și pre alți frați, Vasile au avut pre Matei și pre alți frați, Matei au avut pre Lupu și pre alți frați, Lupu au avut pre Șimon Ștefan popa descriindu eu singur cu mîna mea în anul Domnului 1812 August în 30 de zile”, veritabil arbore genealogic.

Numele bărbaților găsite în aceste însemnări, culese de Ioan Bârlea în cartea sa, ajunge la câteva mii. Numărul soțiilor a fetelor sau a văduvelor este ceva mai mic, dar permite abordarea lor statistică cu excelență. Prelucrarea tuturor numelor, găsite în cele câteva sute de însemnări oferă imaginea clară a onomasticii zonei, întinsă pe trei secole. Numele celor care au viețuit în secolele: al XVII-lea, al XVIII-lea și al XIX-lea, au fost din nou neînsemnate, de data aceasta fiecare la familia sa lingvistică și apoi numărate de către mine. Pentru a putea determina cât mai corect, câte persoane

au avut același nume am încercat să exclud numărarea lor dublă. Aceleași familii sunt amintite că au făcut mai multe donații, de aceea numele lor apare de mai multe ori, am încercat pe cât posibil a le număra doar o singură dată. Acele nume unde s-a precizat ca sunt din alte zone au fost bineînțelese excluse. Autoritățile laice ale vremii, precum și cele religioase: arhiepiscopi, episcopi, protopopi, apar în multiple însemnări complicând numărătoarea, pentru a nu greși, au fost din capul locului excluse. Pictorii de biserici și icoane, soțiile lor, legatorii de cărți, tot din același motiv nu au fost numărați. Cu toate excluderile menționate numărul persoanelor de sex masculin, ajunge la cifra de 2340 și se grupează în jurul a 58 familii de nume. Numărul persoanelor de sex feminin este mai restrâns doar 940, grupându-se în jurul a 41 nume. Cunoscând numărul total pentru fiecare categorie am reușit a determina frecvența fiecărui nume, așa cum le vedem în tabelul următor:

Loc.	Nume	Număr	Frecvența (%)	Loc.	Nume	Număr	Frecvența (%)
1	Ion	295	12,60	1	Maria	173	18,40
2	Vasilie	212	9,05	2	Măricuță	82	8,72
3	Grigorie	175	7,45	3	Năstăsie	82	8,72
4	Toader	153	6,53	4	Ana	65	6,89
5	Gheorghe	119	5,08	5	Gafia	55	5,85
6	Ștefan	118	5,04	6	Odochia	55	5,85
7	Ionaș	99	4,23	7	Ileană	54	5,71
8	Dumitru	93	3,97	8	Părasca	50	5,31
9	Mihai	81	3,46	9	Ioană	48	5,10
10	Petre	72	3,07	10	Palaghie	47	5,00
11	Lupu	67	2,86	11	Irina	25	2,65
12	Simion	66	2,82	12	Titiana	21	2,23
13	Nechita	64	2,73	13	Todoră	19	2,02
14	Alecsa	55	2,35	14	Călină	19	2,02
15	Andrei	50	2,13	15	Lupă	15	1,59
				16	Todosie	15	1,59

Acest tabel a fost întocmit după ce în prealabil fiecare nume a fost trecut pe o listă cu indicația de pagina pentru a putea fi reanalizat, urmând centralizarea lor pe variante. Nu are sens analiza originii acestor nume de vreme ce toate sunt nume de sfinți și apostoli. Mult mai interesantă este lista de variante a fiecărui nume. Toate variantele în ordine alfabetică, au fost trecute într-o anexă urmărind frecvența lor. Cum studiul este relativ lung voi exemplifica doar câteva, în cele ce urmează, fără analiza lor literară.

Nunele Ion, fiind cel mai frecvent, a fost întâlnit la 149 peroane, varianta Ionu la 65; Ioan la 37; Ioanu la 17; Ivon la 4; Ivonu la 3; Ivan la 12; Ivanu la 3. Fac precizarea că însemnările lui Bârlea se referă strict la comunele și satele cu populație majoritar românească, dar nu putem exclude influența slavă și maghiară, multe dintre însemnări sunt în aceste limbi. Variantele Iuon, Iuonu, Eoan,

Eoanu, lion, levon, sunt mai rare. Precizez că atunci când tabelezi aceste variante chiar poți anticipa altele, ștergând monotonia notării lor. Diminutivele găsite sunt: Ionuț, Ionuțu, Ionuța, Ivana, Ioanuțu, Onuț, Onuțu și Nuțu la 3 persoane. Este explicabil de ce diminutivul Nelu nu apare de loc, de vreme ce Ionelu apare doar o singură dată iar Ionel este inexistent. Diminutivul Ionaș cu frecvența mare de 4,23% fac ca Ion să ajungă la frecvența de aproape 17%, de aceea l-am notat separat, iar variantele lui sunt: Ionaș la 51 persoane, Ionașu la 9, Ionaș la 2, Iounaș 1, Ivonaș 1, Ionașa 1 (femeie), Ionașco 26, Ionașcu 3, Ionășel 2, Ivonașcu 1, Onașco 1, Eonaș 2

Numele Vasile întâlnit doar la 25 persoane, a circulat în Maramureș în variantele: Vasilie la 93 persoane, Vasalie la 53, Văsiu 18, Văsiu 8, Văsi 5, Văsie 2, Vaselie 3, Vasălie 2, Vasiliu 3, iar la femei: Vasila 2, Vasaleia 2, Vasilica 1.

Numele Grigorie, Toader și Gheorghe, au o mulțime de variante, amintesc doar cele pentru Toader: Toader cu 54, Toaderu 10, Toder 40, Toderu 12, Todor 11, Todoru 10, Teodor 8, Teodoru 2, Toderăș 1, Toderășu 2, Theodor 1, Tader 1, iar Todica o persoană feminină.

Împărțirea pe sexe de multe ori este dificilă. Iona (preotul Iona) amintit de 8 ori, Oana de 2 ori, poate fi confundat cu variantele pentru Ioană 18, Ionă 22, Ivonă 6, Ivoană 1, Iană 2.

Irina, Irină o găsim cel mai frecvent ca Erină de 18 ori, dar și Ierină sau Hirină. Gafia întâlnită doar de 3 ori, are variantele Gafie de 13 ori, Hafie 14, Gahie 14, Hahie 4, Gasie 2, Gaftina 1, Gafina 1, Hafina 1, Aфина.

Nume cu frecvență destul de mare peste 2% atât la bărbați cât și la femei este Lupu de 51 ori, respectiv Lupă. Variante puține, Lup de 8 ori, Lupeu și Lupeiu apar singulare, diminutivele Lușor, Lupuț și Lupuțiu sunt rare, iar la femei Lupă de 14 ori și rar Lupeia.

Ștefan găsit de 117 ori, este singurul nume bărbătesc fără variante, Ștefanu de 10 ori, terminația u o întâlnim la majoritatea numelor în sec. al XVIII-lea, diminutive doar Ștefănuț de 2 ori. Dacă în urmă cu ceva sute de ani nume ca Nechita, Alecsa, Olexa, Cozma, Chirilă, Ignat, Matei, Pinte, Pricop, Timofte, Vasoc erau destul de des întâlnite, acum apar mult mai rar. Respectiva situație se accentuează mult la numele feminine Năstăsie, întâlnit atunci foarte frecvent (Nastafie, Nastafă, Năstacă, Năstăhie, Năstăfucă, Nestăsica, Anastasia) și Palaghia (Pelaghie, Pălaga, Paladia).

Alte nume aproape uitate la momentul actual sunt Parasca și Odochia însemnate de 50 respectiv 30 ori. Nume precum: Frăsina, Grigora, Iliea, Nicora, Porfira, Porhira, Todosia, Solomia sunt total uitate.

Abordarea în mod statistic a numelor respective are meritul de a exclude pe cele care au fost scrise în însemnări sau în carte în mod greșit, variantele lor pe anumite comune și evoluția acestora. Dacă avem curiozitatea de a le compara cu cele din actuala carte de telefon, atunci vedem câte din acestea sunt deja dispărute.

Colecția de obiecte etnografice a învățătorului Andrei Orosz din Apahida'

**Ioan Toșa
Cluj Napoca**

Andrei Orosz s-a născut în 4 iulie 1971 în Cluj. Școala primară o face la Gherla după care urmează liceul catolic armean din Gherla. În timpul liceului manifestă un interes deosebit față de studiul istoriei naturale atrăgând atenția naturalistului cir. Martonffi, care îl ia cu el în toate excursiile științifice pe care le făcea. Din clasa a IV-a liceală este interesat de arheologie și sub îndrumarea custodelui Congri, Iosif Omstein face o colecție de hârburi romane.

La terminarea liceului Andrei Orosz trece la preparandia de stat din Cluj pe care o termină în 1892 obținând diploma de institutor și postul de învățător în Apahida.

Un moment hotărâtor în cariera sa îl reprezintă întâlnirea, în 1896, cu arheologul și etnograful Otto Herman de la Universitatea din Budapesta care îl inițiază în activitatea de colecționare a obiectelor etnografice.

Ca și colecționar Andrei Orosz a fost interesat de obiectele preistorice și de cele ale culturii populare. Colecția preistorică a fost expusă în anul 1918 pe 12 table la Muzeul din Alba Iulia iar la 20 noiembrie 1918, din ordinul Inspectoratului General al Muzeelor o parte din ea a fost împachetată în 24 lăzi și dusă la Budapesta.

Cea mai bogată colecție făcută de Andrei Orosz este cea etnografică care cuprinde 5.500 obiecte. Aceste obiecte provin din localități din vechile județe: Ohaba de sub piatră - Hunedoara)

Obiectele colecționate de Orosz sunt mărturii palpabile ale vieții materiale și spirituale a satului tradițional de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Vom încerca să prezentăm numai obiectele care au dispărut sau sunt pe cale de dispariție din diferite sectoare ale vieții cotidiene tradiționale.

O mare parte din colecție cuprinde obiecte folosite la *pescuit* precum: undițe de sfoară, plumb de undiță și ace de sârmă; ace,

suveici și suluri de lemn și foarfeci de țigan pentru făcut plase, suveică de împletit coșuri, vârșe și ostii de pescuit și coșuri de nuiete pentru ținut peștele.

Vânătoarea este reprezentată prin: hârzobi, cornuri pentru păstrat praful de pușcă, vergele de fier pentru a curăța arma și o tolbă vânătoarească.

Legat de *Apicultura* colecția cuprinde cuțit de retezat stupii, corn pentru praf de pușcă, cornuri de bărcuit. Cornurile de bărcuit erau folosite, spre sfârșitul verii, pentru găsirea stupilor sălbatici. În interiorul cornului se puneau un fagure cu miere și se mergea într-un loc din câmp, de obicei în apropierea pădurii, unde se mai aflau mai multe flori. Albinele simțind mierea alertau pe cele din scorbură, astfel că în scurt timp cornul era invadat de un roi de albine care încărcate se întorceau la stup. Luându-se după roi el afla scorbură cu albine.

Legat de practicarea agriculturii colecția cuprinde alături de unelte cunoscute ca: secere, coasă, nicovală și ciocan pentru bătut coasa, cerc la coasă pentru secerat holda, legător de legat snopi, cute de coasă, toc de cute, mănunchi, otic, plivitor de fier, cunună de spice și obiecte dispărute precum: hârleț de lemn cu fier, lemn de sădit, lopățica de bătut snopii, mătă pentru sfărâmat porumb, fluierice de amăgit păsările, cursă de păsări, ciuhă, cârâitoare, răvaș de morar, ciocan de tăiat piatra la moară, răvaș de morar și o sapă bulgărească de la zarzavagii din Someșeni.

Creșterea animalelor este reprezentată în colecție prin obiecte legate de *semne de proprietate* fier de marcat vitele, nasture de pus în urechi la vite, ciucure de pus în urechea mielului, *întreținerea lor*: funie de legat vitele la iesle, sânzeu, pripon de vite, potcoave de vaci, potcoave de cal,inel pentru legat vitele, bici, pleasnă de bici. funie de legat porcul, corn pentru scos porcii, căpușan (botniță pt. viței), clopot, clopot de oi, zăbăluțe la cai, cârlig de prins oile, lemn pentru ținut sarea oilor, bătă ciobănească, căuc, cuie de potcovit cai *obținerea produselor*, strungăreață, măsură de lapte, răvaș, strecurător de lapte, cupă de lemn, puțină de lemn, cheag (în sticlă), cujbă pentru ținut căldarea, lingură de luat urda din

căldare, lacră de ținut brânza, cutie de ținut unt, și *obiecte pentru tratarea unor boli* sulă de împuns vitele când se umflă, sulă pentru lăsat sânge, sulă de străpuns limba când se umflă la vite.

Pomicultură: unealtă de sădit pomii, coș de scoarță bătător de mere butoi de vinars.

Mijloacele de transport tradiționale sunt reprezentate prin: catalige, patine de lemn, patine de lemn căptușite cu fier, patină de os, opinci, talpă pentru peticit opinci, hârzobi de gânj, potcoavă pentru umblat pe gheață, opinci, cârjă pentru dus apa, cui de lemn de la ruda carului, cui de la osia de car.

Dintre *obiectele casei țărănești* colecția cuprinde : zar de lemn, cârlig de închis, vârtej, gujbă, cheie țigănească, cuie, copcie pentru lemнар, copcie pentru strâns tabla pe acoperiș, cuie de șindrilă, țâțână de fier, ciocan de tinichigiu, cui de fier cu patru fețe, cui de țigan pentru gard, piroane, cui cu cap rotund de țigan, cui cu cap lat făcut de țigan, cui de fabrică, cui de fierar, clanță la ușă, lingurar, măsuță joasă, amnar, cremene, iască, opaiț, iască preparată, opaiț, bolovan pentru încălzit apa, toc de lemn pentru turnat lumânări, poponeț (opaiț de lut), drâglă, căldare de aramă, clește pentru foc, precum și obiecte pentru tăiatul trestiei necesară pentru acoperiș, cosor de, coasă de tăiat trestia, opinci de tăiat trestia.

Industria casnică textilă este reprezentată prin: *obiecte folosite pentru obținerea materiei prime* perie, piepteni, piepten de lână, hecelă, fus de răsucit canură, ac de ițe, pană de făcut ițe, ac de ales, suveică la război, țevi de țesut, foarfeci, lână albă, neagră, sură, galbenă, câlți, furcă, rășchitor, fuior, scripeți de la război, perie de fuior de cânepă, spată de țesut, fuștei la război, perie de rășină, vârtej de făcut ața, vârtej de făcut ața la opinci, os de găină folosit la ițe, tăbliță de țesut, ac din os pentru cusut sacii, scafa, priboi; *obiecte folosite la croit și cusut* cot de măsurat (65 cm), ac și sulă pentru făcut gaci, ac pentru împletit mănuși, brăcinăriță, ac de lemn pentru cusut gaci, sulă pentru lărgit gaica la cămăși, *obiecte*: pânză brodată, catrință, față de pernă, mai de rufe, pungă de piele.

Dintre micile industrii țărănești Orosz a colectat obiecte de fierării foi de întesit focul, nicovală, ciocan, ciocan de tăiat fierul, daltă de găurit fierul, daltă pentru încrestat băte, sfredel, ciocan de oțel, bardă de fier, daltă de fier pentru băieș, daltă de fier, daltă de piatră, ciocan pentru piatră, copcii de fier retez de fier, ciocan pentru tăiat piatra la moară, cârlig de agățat lanț, cui din dricul carului, cui cu verigă, cui de tânjală; *cizmării* unealtă de argăsit, cosor și sulă de găurit la opinci, sulă pentru opinci, cuțit de cizmar, potcoave de cizmă, cuțit pentru tăiat pielea, sulă din corn de căprioară pentru opinci; *prelucrarea lemnului* gârdinar, clește de lemn, ciocan de lemn, bătător, fierăstrău cu cerc, buzdugan de bătut cercuri unelte de strâns ciurul, compas scoabă de făcut linguri; topor, bardă împistrită, cuie pentru cercuri.

Dintre obiectele privind alimentația tradițională în colecție sunt obiecte legate de: *pregătirea alimentelor*: lespede de copt plăcinte, pământuf pentru uns lespede de plăcintă, lopățică de întors plăcinta, corn pentru umplut cârnaț, piperniță, răzușe de covată, cuțit, lingură, furculiță de fier; *păstrarea unor alimente*: sărăriță din corn de vită, solniță de lemn, blid de lemn pentru aluat, cofiță, cârlig de agățat slămina, coș pentru alune; *tacâmuri*: lingură, frigare de lemn, blid de lemn, mestecău de mămăligă, cârpător de mămăligă, lingură de luat mămăliga, lopățică pentru tăiat mămăliga, ploscă căptușită cu piele de mână, ploscă de lut, cănuță, furculiță pentru scos carnea peteică de purtat mâncarea, merindar de pânză, scoc de băut apa la izvor, farfurie de perete, 14 tipare de turtă.

Jucăriile pentru copii dețin o pondere importantă în cadrul colecției. Ele în mare parte sunt miniaturi ale unor obiecte cu care copiii devenind mari vor lucra, precum/urzoii, fus, război, îmblăciu, păpuși de zdrențe (20 buc), căruță, plug, pușcă de soc, arc și săgeată, ceteră din cocean de porumb, fluier, minge din păr de vacă, ou de lemn, cimpoi, bucin din coajă de salcie, praștie, arc de prins păsările, cuib de tină de prins păsările, sfârlă, nicovală și ciocan de lemn, compas, praștie, cursă de păsări, muzicuță din scoarță de salcie, grapă, drendeli (jucării de plumb jidovească) os de jucat, vacă, taur, jug, pușcă cu baionetă.

Podoabele din cadrul colecției pot fi împărțite în *podoabe femeiești*: monede purtate în păr, inel de aramă, inel de argint, podoabă de păr țigănească, scoici de pus la gât, țință de împodobit brâul, salbă de mărgel, pafta, țință, mărgel, cercei, scoică la gât, salbă din monede și *podoabe bărbătești*: fuior la pălărie, pană de cocoș de pus în pălărie stemă austriacă de metal podoabă la traistă, podoabă de traistă din os de oaie, nasture cu pajură.

Fluier, cornuri de suflat și buciune din scoarță de salcie, sunt printre puținele *instrumente muzicale* din colecție.

Dintre obiectele legate de credințele și obiceiurile populare menționăm: colacul de Crăciun, colacul de stea, colacul de colinda, bățul de adunat colacii, steaua de Crăciun, ou înroșit (22 buc), ouă împistrite de la Paști, crucea de tei, care se pune în casă la Rusalii, crucea din spice de grâu care se făcea la sfârșitul secerișului și colăcelul de muiestre. Muiestrelor sau lelele erau ființe supranaturale care au puterea să dea boli grele, să muștească, să pocească, să strâmbe mâinile sau picioarele pe cei care lucrau în săptămâna Rusaliilor. Pentru a se apăra oamenii să păzeau să înnopteze pe câmp în această săptămână, iar pentru a le îmbuna lăsau pe câmp diferite daruri.

Căsătoria și moartea erau evenimente deosebit de importante atât în viața individului cât și a comunității satești, din care cauză de ele erau legate o multitudine de credințe și obiceiuri. Dintre obiectele folosite în aceste obiceiuri colecția cuprinde: păr de fată, buruiană de dragoste, strombuș unealtă de vrăjit, ghiocuri, scoici amulete, mărgel de sticlă colorată, folosite pentru aflarea norocului; coame de rădașcă, corn de vaca Domnului, păr împletit cu coame de rădașcă, păr femeiesc agățat pe cânepă, păr de femei cules de pe gard, folosite în diferite descântece pentru aducerea ursitului, conciuri care marcau trecerea fetei la statul de nevestă.

Legat de *înmormântare* colecția cuprinde: rădăcini de leac, bliduț și ulică pentru morți, colac de pomană, ulică de la pomul de pe mormânt, blid și pom care se duce la biserică în Joia Mare, prescumicer de lemn și de piatră, sfeșnic de lemn, cruce.

Dintre *plantele medicinale* folosite la tratarea diferitelor boli Andrei Orosz a colecționat lingura milostiviilor, rădăcină de nevițel, horbotei, rădăcină de leac, băț pe care s-a tras o piele de șarpe, mălai de leac, rădăcină uscată, pasăre, monedă găurită.

Alături de aceste obiecte colecția cuprinde și o serie de *obiecte creștine*: foarfeci de tăiat mukul la lumânare, icoane pe sticlă, 19 icoane pe sticlă, una pe lemn icoană pe sticlă, gravuri de la Hășdate (25 bucăți) și *țigănești*: nicovală, briceag, cataramă, placă de aramă ca podoabă, cui de fier, par de fixat cortul, cuie de prins ușa cortului, bucăți de cort, verigă, țință pentru prins pânza cortului noaptea, foarfeci de tăiat arama, belciug de aramă, inimă din aramă, baieră, monedă de argint, pungă de bani, papuci din zdrențe, cuțit făcut din coasă, sulă, sfredel, model pentru turnat inele.

Din punct de vedere etnic 3/5 din obiecte sunt românești, 1/5 ungurești și 1/5 țigănești. O mare parte din aceste obiecte prin vechimea și valențele artistice pot fi clasate ca obiecte de tezaur.

Am încercat să prezint colecția făcută de învățătorul Andrei Orosz din Apahida din două motive, unul subiectiv și altul obiectiv. Motivul subiectiv este strâns legat de faptul că această colecție este strâns legată de Muzeului Etnografic al Ardealului.

În anul 1921 Inspector General al Muzeelor din cadrul Consiliului Dirigent Român, Coriolan Petranu după inspecția făcută la toate muzeele din Transilvania propunea Ministerului înființarea la Cluj a unui muzeu central al Ardealului, fără deosebire de naționalitate.

Pentru înființarea acestui Muzeu militează și rectorul Universității din Cluj, Sextil Pușcariu, care într-o scrisoare trimisă Ministerului Instrucțiunii Publice, la 25 septembrie 1921, arăta că „acesta va trebui să fie, înainte de toate, etnografic, căci trecutul românilor ardeleni se oglindește mai ales în produsele vieții țărănești”.¹

¹ **Dumitru Pop**, *Sextil Pușcariu și cultura noastră populară*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, 1977, Cluj Napoca, 1977, p. 385.

În scrisoare S. Pușcariu recomandă „cu toată căldura” colecția de obiecte etnografice a învățătorului Andrei Oros „care va trebui cumpărată de Ministerul Artelor” și solicită suma de 12.000 lei cu care Muzeul limbii române să poată „fotografia obiectele acestei colecții și să pregătească clișeele și textul pentru partea descriptivă. Scopul de căpetenie a Muzeului limbii române fiind tocmai adunarea bogățiilor de limbă, cu greu vom găsi o ocazie mai potrivită de a aduna un material atât de bogat și sigur”.

În primăvara anului 1922 Ministerul Artelor a numit o Comisie cu sarcina de-a cerceta Colecția Orosz și de-a face propuneri de cumpărare a ei în vederea înființării unui muzeu etnografic la Cluj. Comisia Ministerului n-a desfășurat nici o activitate, din care cauză Ministerul a transferat problema înființării muzeului Fundației Culturale Principele Carol care la 4 mai 1922 a numit o Comisie formată din G. Vâlsan, Emil Panaitescu și R. Vuia cu sarcina de a cerceta colecția Orosz.

În ședința din 3 iunie 1922 Comisia întocmește raportul asupra Colecției Orosz pe care-l trimite Fundației. În raport se arăta că „un adevărat muzeu științific de etnografie nu se poate face prin cumpărări de colecțiuni ale particularilor, ci numai prin colectări sistematice făcute în baza unor cercetări științifice ale oamenilor de specialitate”² și se solicita cooptarea profesorilor Sextil Pușcariu, Alexandru Lapedatu și George Oprescu în Comisie. Fundația aprobă cooptarea profesorilor și la 16 iunie 1922 Comisia întregită sub președinția prof. S. Pușcariu hotărăște înființarea imediată la Cluj a unui muzeu etnografic, baza materială fiind asigurată de Ministerul Artelor care pune la dispoziție suma de 600000 lei.

În ședința din 22 iunie 1922 Comisia a stabilit, la 22 iunie 1922 programul științific care prevedea ca „Muzeul să îmbrățișeze toate capitolele etnografiei, să cerceteze, să adune să conserve și să valorifice științific materialele culturii populare românești, a naționalităților conlocuitoare, a popoarelor vecine și a popoarelor care au fost în contact cu poporul nostru și au influențat civilizația populară și să valorifice fondul documentar prin expoziții pavilionare și în aer liber, prin studii de specialitate și materiale de popularizare”

² T. Onișor, *op.cit.* p.28

iar pentru formarea fondului documentar al noii instituții l-a însărcinat pe R. Vuia să efectueze o campanie de cercetări și achiziții în Pădureni și Țara Hațegului în toamna anului 1922.

Campania de cercetări a fost efectuată în lunile august, septembrie și octombrie și s-a finalizat cu achiziționarea a 1260 de obiecte și cu efectuarea a 160 fotografii.³ Pe baza acestei colecții, la 21 decembrie 1922, prin Decretul nr. 7487, a fost recunoscut muzeul oficial, iar R. Vuia a fost numit director al Muzeul Etnografic al Ardealului din Cluj, din 1 Ianuarie 1923. Colecția Orosz va fi cumpărată la insistențele Fundației în anul 1923.

Cel de al doilea motiv a fost de a scoate în evidență meritele unui maghiar care, deși a adunat obiectele într-o perioadă în care problema națională în Transilvania era deosebit de acută în preajma sărbătoririi Mileniului, colecția realizată reflectă cu fidelitate realitatea vieții satului transilvănean, indiferent de naționalitatea locuitorilor.

Pentru a demonstra rolul națiunii maghiare de culturalizare a popoarelor din Imperiul Austro-ungar în această perioadă Statul și intelectualitatea au sprijinit înființarea Asociației și Societăți culturale precum: *Societatea sud-ungară de istorie și arheologie* de la Timișoara înființată, la inițiativa Prefectului⁴ în 1872, *Societatea de istorie arheologie și de științele naturii*, înființată în 1886 la Alba Iulia⁵, *Societatea de arheologie și istorie a orașului Oradea*, înființată în 1972 sub președinția Prefectului⁶; *Societatea literară Kolcsez*, înființată în 1881 la Arad⁷; *Societatea istorică și arheologică din județul Hunedoara* înființată în 1880 la Deva la inițiativa Președintelui tribunalului⁸, *Societatea ardeleană carpatină*, înființată în 1891 la Cluj⁹, *Societatea Kolcsez* înființată în 1891 la Satu Mare¹⁰,

³ „baza materială fiind asigurată de Ministerul Artelor care acordă suma de 600.000 lei provenită din desființarea Consiliului Dirigent Român”*Ibidem*.

⁴ Coriolan Petranu, *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, Trecutul, prezentul și administrarea lor*, București, 1922 p. 98

⁵ *Ibidem*, p. 111

⁶ *Ibidem*, p. 116

⁷ *Ibidem*, p. 121

⁸ *Ibidem*, p. 131

⁹ *Ibidem*, p. 135

¹⁰ *Ibidem* p. 155

Societatea pentru cultura Maghiară (EMKE), Societatea literară, istorică și etnografică înființată în anul 1898 la Dej.

Rolul de bază al programelor acestor Societăți a fost precis exprimat de G. Bernady, primarul orașului Tg. Mureș care scria „observând pericolul ce amenință ungarimea ardeleană, după cumpănire și chibzuire serioasă am ajuns la convingerea că lupta aceasta dintre cetățenii ardeleni de diferite limbi ai statului, numai atunci se poate sfârși cu învingerea rasei maghiare, superioritatea rasei maghiare numai în acel caz se poate susține în întregime, în părțile ardeleni, dacă fii locuitori în aceste ținuturi ai maghiarimii, în privința culturală și economică vor câștiga acele arme cari sunt indispensabil necesare pentru terminarea cu izbândă a luptei”.

Pentru a demonstra „superioritatea rasei maghiare” s-a acordat o atenție deosebită culturii populare maghiare, statul înființând două Muzee de arte și meserii la Tg Mureș (1874)¹¹ și Cluj (1888) cu scopul declarat „de a contribui la dezvoltarea industriei mici și a industriei casnice țărănești prin răspândirea cunoștințelor de specialitate și prin expunerea produselor”.¹²

Promovarea culturii populare și a industriei casnice maghiare a fost un obiectiv important al Congresului secuiesc din 1900 de la Tușnad unde s-a propus, printre altele să se facă rost „de modele pentru a produce produse perfecte, iar în cadrul muzeului trebuie organizată o secție specială care să se ocupe cu ținerea în evidență a producătorilor de industrie casnică, de perfecționarea și organizarea producției, precum și de înlesnirea valorificării produselor”.

Ca rezultat al activității desfășurate de Asociațiile și Societățile culturale, în 1914, în Transilvania erau 27 muzee dintre care unul singur românesc (Muzeul ASTRA). Aceste muzee dețineau peste 60.000 de obiecte ale culturii populare. În anul 1885 sub patronajul principesei Esterhazy Pallne se înființează la Cluj un atelier de cusut în cadrul căruia Gyarmaty Zsigane, membră a Cercului etnografic din Cluj a învățat fetele maghiare din Klatoszeg cusăturile irasos care nu erau altceva decât „imitații simplificate ale motivelor fularelor turcești

¹¹ „Înființat de Asociația culturală și economică secuiască” *Ibidem* p. 152.

¹² *Ibidem* p. 162

purtate odinioară de nobilimea maghiară”¹³. Trebuie subliniat faptul că printre persoanele care le învățau pe fetele maghiare tehnica cusăturilor irassos se aflau și două românce din Secueu.

¹³ Pompei Mureșan *O inițiativă interesantă de acum trei sferturi de veac în Centenar Muzeal Orădean, Oradea*] 1972, p. 461.² *Ibidem* p. 386

^J *Ibidem* p.388. În continuare Pușcariu arăta „ Cercetările lingvistice au pornit de vreo 15 ani încoace tocmai în direcția aceasta, de a explica faptele lingvistice pe baza cunoașterii exacte a obiectelor numite prin cuvinte. Dând o colecție bogată de astfel de „ cuvinte fotografiate” vom arăta străinătății că și la noi se lucrează în direcția care preocupă azi pe lingviști statelor apusene. Lucrarea aceasta, grație multor

Remus Vârnăv
Muzeul Țării Oașului
Negrești Oaș

Este vorba de patru scrisori trimise de marele folclorist Ion Mușlea în anii 1931 și 1932 protopopului Ioan Andron în satul Racșa din Țara Oașului. Le-am descoperit în extrem de bogata corespondență a cunoscutului fotograf și etnograf al zonei Oașului, Ioniță G. Andron (1917-1989), a cărui arhivă a fost preluată de muzeul din Negrești în anul 2008. O a cincea scrisoare am descoperit-o recent și este una adresată în 1965 de Mușlea fiului cel mare al preotului, deci lui Ioniță G. Andron.¹

Cum vom vedea mai încolo, relația tânărului (pe atunci) cercetător de la Cluj cu preotul din Racșa a fost una specială și a continuat de-a lungul anilor cu fiul acestuia, a cărui evoluție a urmărit-o și prețuit-o. În afară de aceasta trebuie să remarcăm că Ion Mușlea se afla atunci într-o perioadă de activitate foarte intensă², având un program supraîncărcat care îi solicita tot timpul și întreaga sa capacitate de muncă. După ce în 1926 devenise cercetător la nou înființatul Muzeu etnografic al Ardealului, din 1930 preluase conducerea *Arhivei de Folklor* a Academiei Române și pregătea apariția primului volum al celei ce avea să devină excepțională sa publicație științifică, *Anuarul Arhivei de Folklor*. Tot acum efectuează cercetarea în teren și redactează amplul său studiu despre Țara Oașului³, care va apare în primul volum al *Anuarului*.. și care a rămas până astăzi unul dintre cele mai importante studii dintre cele ce alcătuiesc bibliografia zonei etnografice a Țării Oașului.

Nu întâmplător în primele trei scrisori Mușlea îi subliniază corespondentului său dificultățile prin care trece: „*sunt copleșit de o mulțime de lucrări*”(scrisoarea din 30 martie 1931), „*După socotelile mele, mâine trebuia să fiu în drum spre Țara Oașului. Așa cel puțin*

¹ Cele patru scrisori trimise preotului Andron au fost păstrate separat, iar scrisoarea adresată lui Ioniță Andron am aflat-o corespondența ordonată a acestuia, în mapa II (anii 1965-1967). Scrisorile din 1930-1931 sunt scrise cu cerneală neagră pe câte o coală îndoită, cu antetul oficial al Arhivei de Folclor. Scrisoarea ultimă a fost scrisă cu cerneală albastră pe o coală albă de scris.

² În legătură cu întreaga activitate a lui Ion Mușlea (1899-1966), cu insistență desigur pe perioada la care ne referim aici, a se vedea **Iordan Datcu**, *Dicționarul etnologilor români, II*, Editura Saeculum I.O., București, 1998, pp. 100-102; de asemenea *Cuvânt înainte* de același **Iordan Datcu**, în **I. Mușlea**, *Bibliografia folclorului românesc 1930-1935*, Editura SAECULUM I.O., București, 2003, pp. 5-6.

³ **Ion Mușlea**, *Cercetări folclorice în Țara Oașului*, în *Anuarul Arhivei de folklor* // publicat de Ion Mușlea, Cluj, „Cartea românească” 1932, pp. 117-239+6 planșe cu 12 fotografii.

plănuiam acum două săptămâni. Întâmplările din ultimul timp m'au făcut să-mi amân însă venirea în frumosul Dv. ținut(...)”(14 iulie 1931) sau „«Omul propune și Dumnezeu dispune»: cât am vrut și – și tot n-am reușit să ajung încă o dată prin Țara Oașului. Motivele? Sunt prea multe ca să le pun pe hârtie, poate voi ajunge cândva, să vi le spun oral.”(13 ianuarie 1932)

Din preambulul „Cercetărilor...” aflăm că Mușlea a sosit prima dată în Oaș în vara anului 1930, împreună cu tinerii universitari clujeni Sever Pop și Emil Petrovici, care făceau anchete de teren pentru elaborarea primului Atlas Lingvistic Român, lucrare coordonată de profesorul Sextil Pușcariu. Cum rezultă din scrisori și cum am aflat dintr-o cercetare sumară a arhivei Andron, este sigur că cel puțin Ion Mușlea a fost găzduit în casa preotului din Racșa, cu care a stabilit o relație deosebită și pentru care a avut o prețuire specială,¹ ca pentru un intelectual cu care se pot discuta multe dintre problemele cercetării sale. Și asta în condițiile în care despre majoritatea intelectualilor locali va fi avut mai degrabă o părere negativă; a se vedea în acest sens pasajul în care autorul respinge cu ironie abia mascată „așa zisa tradiție... cari circulă printre intelectualii ținutului, cari povestesc bucuros despre originile dace, macedonene sau chiar spaniole ale Oșenilor.”² Această prețuire explică și conținutul, dar și atitudinea preventivoare a corespondenței la care ne referim.

Mai departe, se cuvine subliniat că, după cum însuși a notat, Mușlea a făcut numai trei și scurte stagii de cercetare în Țara Oașului, total insuficiente pentru amploarea propusă a întreprinderii sale: „Regretăm că motive independente de voința noastră ne-au împiedecat să facem, în Țara Oașului, cercetări și mai îndelungate, după cum am fi dorit. Așa, ele s'au mărginit la trei călătorii, făcute în vara și toamna anului 1930 și în primăvara lui 1931.”³ (subl. ns.). De la această situație pornește nota comună a celor patru scrisori: în toate Mușlea solicită cu insistență din partea preotului Andron răspunsuri grabnice la câte un set de întrebări – denumit, pe rând, „o listă de întrebări”, „un chestionar” sau „câteva întrebări” – și transmite mulțumiri pentru „prețioasele informațiuni” primite.

Ținând seama de faptul că ultima deplasare a sa în Oaș a avut loc „în primăvara lui 1931”, iar prima scrisoare trimisă la Racșa este datată 30 martie 1931 și în ea se confirmă primirea „de aproape

¹ „Dintre intelectualii oșeni, [mulțumim] în special părintelui protopop Ion Andron (Racșa), învățătorului Ion Costin (Trâsolt) și absolventului în teologie Iosif Demian (Călinești)”, op. cit., p. 118. Tot preotul Andron îi va fi mijlocit lui Mușlea cunoștința cu profesorul sătmărean Iosif Schneider, autorul celor mai multe dintre excepționalele fotografii anexate „Cercetărilor folklorice...”

² Idem, p. 120.

³ Ibidem, p. 120.

două săptămâni” a unei scrisori cu răspunsuri, este foarte probabil ca Mușlea să fi apelat la serviciile preotului Andron imediat după ultima sa întoarcere la Cluj. Sau, din moment ce nu avem o scrisoare care ar fi însoțit acest prim chestionar, e posibil să-i fi lăsat niște întrebări înainte de acea ultimă plecare din Racșa.

Nu s-a păstrat în arhiva Andron nici unul dintre cele trei chestionare la care se face referire în scrisorile lui Mușlea (cele atașate acestor scrisori) și nici răspunsurile formulate de preot.¹ Știm însă astăzi că în toată activitatea sa de folclorist și de coordonator al Arhivei de Folclor, Ion Mușlea a conceput și răspândit 14 chestionare tematice², iar în perioada la care ne referim le pregătise pe primele trei.³ Este fără îndoială că la Racșa Mușlea îl trimisese cu scrisoarea din iulie 1931 pe cel intitulat „Obiceiuri de vară (Călușeri. Sânziene. Seceriș”): *„Am și o mică rugămintă. Suntem în timpul secerișului și am întocmit un chestionar tocmai despre obiceiurile cu cari e în legătură. V'aș fi foarte recunoscător să încercați să răspundeți la acea parte a chestionarului alăturat.”*

Probabil dintr-o întâmplare cel de-al patrulea set de întrebări despre care e vorba în aceste scrisori nu a mai fost scris și trimis ca anexă a scrisorii; Mușlea a formulat cele 13 întrebări direct în cuprinsul scrisorii sale din 13 ianuarie 1932. Întrebările pun probleme foarte diverse și dau impresia că sunt chestiuni punctuale, enunțate ad-hoc în timpul elaborării studiului despre Țara Oașului. Dar în primul rând micul chestionar confirmă faptul demonstrat de textul *„Cercetărilor folclorice...”*, acela că Mușlea nu a fost interesat în mod exclusiv de problemele folclorice ale zonei, cu toată afirmația categorică din introducere: *„Cercetările noastre în Țara Oașului au fost călăuzite de un singur țel: culegerea folklorului și prezentarea lui.”*⁴ (Dimpotrivă, cel puțin prima parte a lucrării (pp. 117-160) poate fi considerată o veritabilă sinteză a tuturor cunoștințelor despre zona Oașului care fuseseră aflate de autor în timpul documentării și al cercetării de teren).⁵

¹ Și nu s-au aflat până acum – e drept în timpul scurt încercat – nici în arhiva Institutului „Arhiva de Folclor a Academiei Române” din Cluj-Napoca. Vreau însă să mulțumesc aici pentru inițiativă și osteneală colegului Ion Toșa de la Muzeul Etnografic al Transilvaniei și pentru bunăvoință domnului director al Institutului, prof. dr. Ion Cuceu. Păstrez însă speranța în șansa unor viitoare cercetări.

² A se vedea **Iordan Datcu**, *Dicționarul etnologilor români*, vol. 2, Editura Saeculum I.O. București, 1998, pp. 100-102.

³ A se vedea *„Raport anual”*, p.251, în *„Anuarul Arhivei de Folklor”*, I, Cluj 1932.

⁴ *Cercetări folclorice în Țara Oașului*, p. 117.

⁵ La fel cum, subliniind desigur proporțiile, se poate afirma astăzi despre lucrarea lui **Marin Ilieș**, *Țara Oașului. Studiu de geografie regională*, Presa Universitară Clujeană, 2006

Așadar cele 13 întrebări la care ne referim au în vedere domenii diverse ale culturii și civilizației populare locale, urmărind să clarifice detalii ale arhitecturii locale, ale portului popular¹, de economie locală², instalații țărănești, muzica populară locală³ și dansul, obiceiuri legate de sărbători⁴ și altele.⁵

Mai departe, pe baza studiului comparativ se poate constata care dintre răspunsuri au fost folosite de Mușlea în elaborarea textului și care nu. Rezultă dintr-o astfel de analiză că nu au fost folosite defel răspunsurile la întrebările 1 (***Am văzut la mijlocul coperișului caselor cu șindrilă din Oaș, pe creasta casei, un fel de coperiș mai mic, tot din șindrilă, ca în desenul alăturat. Cum se numește el ?***)⁶, 4 (***Nu cumva știți ce fel de mine sunt la Huta de lângă Certeze ? De fier ?***)⁷, 5 (***Se obicinuia mai de mult ca feciorii – sau sau și bărbații – să poarte la cisme un fel de pintenii ? Cum se numeau aceștia ?***), 9 (***Cum se numesc vâltorile în cari bagă Oșenii cergile lor (păturile cu cari se acopăr ?)***), 11 (***Se fac covoare în Racșa ? Cum li se zice ?***) și 13 (***Cam câți copii se găsesc, în medie, la o familie din Racșa ?***)

Cu privire la întrebările 6 și 7 și la soluțiile date⁸ în 1932, astăzi știm că problema era prea complexă și mult prea devreme

¹ Întrebările 2. „Este deosebite între „straiță” și „tașcă” – și anume care ? E adevărat că după înșurătoare bărbații înlocuiesc „straița” cu o „tașcă” ?” și 3. „Fetițele din Racșa, când sunt mici, au o codiță mititică dată pe după urechi: cum se numește ea?”

² Întrebarea 4. „Nu cumva știți ce fel de mine sunt la Huta de lângă Certeze ? De fier?”

³ Întrebările 6. „E adevărat că Oșenii cunosc o singură melodie pentru „țâpuritură” și „doină” (sau horă) ? Nu cumva Dvs., ca mare cântăreț – pe care din nenorocire n'am avut ocazie să vă ascult – ați putea să culegeți și să-mi trimiteți melodia pe care se zic „țâpuriturile” ? Dacă cea a doinei e deosebită, eventual și pe aceea)” și 7. „Câte feluri de jocuri(dansuri) cunosc feciorii Oșeni: unul numai de feciori și altul feciori cu fete ? Cum se numesc astea două, (eventual și cele cari mai există !).”

⁴ Întrebările 8. „Ce sărbători băbești cunoaște poporul între Sânziene și Crăciun ? E vre-un obicei la Ziua Crucii, La Sf. Dumitru, Sfinții Arhangheli sau la alte sărbători între Iunie și Crăciun ?” și 10. „Se cunoaște obiceiul ca la Sf. Ion, cel care e numit așa, să fie legat de alți oameni de mână cu un ștergar ? Cum se numește acest fel de serbare a onomasticeii ? Acest obicei există și când își serbează ziua Sf. Nicolae, Dumitru, etc”.

⁵ Întrebarea 12. „Ce cred oamenii că însemnează cuvântul „țura” – cu care încep „țâpuriturile” oșene? („țura lele, mă loane).”

⁶ Deși o denumire a elementului – **hornyeț** – a fost notată pe scrisoare, în dreptul desenului !

⁷ Dintr-o scăpare desigur, în descrierea sumară a satelor oșenești, Huta, sat de slovaci, nu apare în lucrarea lui Mușlea !

⁸ „Aceste strigături se cântă pe o singură melodie cum nu se poate mai monotona. Este de altfel singura arie pe care am putut-o auzi în Țara Oașului.”(op. cit., p. 137) și „Coreografia Oșenilor nu e deloc complicată; se cunoaște doar un «danț»; jocul feciorilor cu fetele și o «roată»: jocul feciorilor singuri.”(idem, p.152)

pusă pentru a fi rezolvată corect. Vor trebui să treacă peste șase decenii și vor fi necesare studii îndelungate făcute de etnomuzicologi consacrați pentru ca să fie dovedită atât varietatea, cât și absoluta originalitate a muzicii populare din Țara Oașului.¹

Cum arătam la începutul acestor rânduri, Ion Mușlea și-a păstrat până la sfârșitul vieții sale respectul pentru preotul Andron și pentru urmașii acestuia. Astfel că în 1942, în vremuri grele, când instituțiile clujene erau refugiate la Sibiu, acesta va recenza cu entuziasm micul, dar excepționalul album de fotografii din Țara Oașului semnat de Ioniță G. Andron.²

Prețuire și dragoste față de familia care îl găzduise în tinerețe arată Mușlea și în scrisoarea, dramatică și emoționantă, trimisă din Cluj la 31 octombrie 1965. (Avea să moară, peste mai puțin de un an, la 27 iulie 1966). A aflat „prin domnii Sbârcea și Dunăre”³ despre situația și preocupările fiului cel mare al părintelui din Racșa (despre care nu a aflat că murise de peste un deceniu!) și îl felicită: „Mă bucur mult că nu dai uitării vechea d-tale pasiune: «Țara și oamenii e»... Și-ți doresc să duci la bun sfârșit Muzeul pe care te-ai hotărât să-l organizezi.”⁴

Ion Mușlea însoțește această scrisoare de un extras (ultimul pe care îl mai avea!) al lucrării sale „Cercetări folklorice în Țara Oașului”, pe a cărei primă filă a notat: **„Muzeului Țării Oașului», din partea unui cercetător astăzi bătrân, dar care și-a încercat puterile mai întâi în frumosul ținut de sub «Pchietroasa» și «Heghișa». / Cluj, 31 oct. 1965 / Ion Mușlea”.**⁵

¹ Ne referim la „À tue-tête/Chant et violon au Pays de l'Oach, Roumanie” par Jacques Bouët, Bernard Lortat-Jacob, Speranța Rădulescu/Nanterre/Société d'ethnologie / 2002 și la Jacques Bouët, Bernard Lortat-Jacob, Speranța Rădulescu / „DIN RĂSPUTERI / Glasuri și cetere din Țara Oașului” / Traducere din limba franceză de Speranța Rădulescu/Institutul Cultural Român/București, 2006.

² „Priveliști dintr'un colț de țară” de Ioniță G. Andron/Tipografia „Grafika” Nagyvárad/Oradea / 1942; recenzia a apărut în revista Transilvania, Anul 73, nr. 6, Sibiu 1942.

³ George Sbârcea (1914-2005), era atunci profesor la Conservatorul din Cluj, iar Nicolae Dunăre (1916-1987) era atunci șeful sectorului de etnografie și artă populară din cadrul Filialei clujene a Academiei.

⁴ Există în arhiva Ioniță G. Andron un dosar cu documente care probează demersurile acestuia pentru a convinge autoritățile să înființeze un muzeu la Negrești. La 30 decembrie 1965 era emisă Decizia nr. 1570 a Comitetului Executiv al Sfatului Popular al Regiunii Maramureș, prin care se înființa de la 1 ianuarie 1966 Muzeul etnografic al Țării Oașului.

⁵ În scrisoare: „Îl dăruiesc cu plăcere Muzeului, sigur fiind că va fi păstrat la loc de cinste.”

Stimate Părinte,

Îrândul meu să-^{ui} cer scuze, căci deși am primit scrisoarea Dv. de aproape două săptămâni, nu v-am putut răspunde. Motivul cred că-l bănuieți, este că sunt copleșit de o mulțime de treburi și lucrări.

Scrisoarea Dv. mi-a făcut o deosebită bucurie. Mă temusem eu că întârzierea neobișnuită a răspunsului Dv. mi s'a putut întâmpla de cât datorita unui mare neajuns, Nădărduiresc că cu totii ați scăpat bine din acea grozavă gripă.

Vă mulțumesc cu toată căldura pentru informațiile ce mi-ați trimis și mă bucur că-^{ui} promiteți că-mi mai căutați câte ceva pentru viitor. De aceea vă și trimis alăturat o mică listă de întrebări, la cari aş dori un răspuns până pe la începutul lunii Mai.

Mulțumindu-vă de pe acum și pentru aceasta, vă rog să transmiteți stimatei Doamne respective sărutări de mâini, salutări copiilor și Dv. o caldă strângere de mână. Tuturor să dorim sărbători vesele!

Dr. Ion Mușlea

No.

Stimate Părinte,

După socotelile mele, mâine trebuia să
fiu în drum spre Târa Oagului. Așa cel puțin
plănuiam acum două săptămâni. Întâmplările
din ultimul timp m'au făcut să-mi amân
mă venirea în frumoasa Dr. ținut pentru
începutul lui Septembrie (între 7-14, cred eu).

Nădăjdiesc că vă voi ^{găsi} la casă, pe Dr.
și întreaga familie, veseli și sănătoși.

Am și o mică rugămintă. Suntem în timpul
secerișului și am întocmit un chestionar toc-
mai despre obiceiurile a căror legătură
v-a fi parte recunoscător să încercați să
răspundeți la acea parte a chestionării
alăturat.

Nu credeți, părinte, că la începutul lui
Septembrie, sunt și oamenii mai pe acasă,
decât în Iulie-August?

Vă rog să transmiteți. Vă mulțumesc respectuos
părinte de mâini, iar copiilor salutăți. Dăruiește
o caldă vază și prietenească strângere de mână

Ion Mușlea

177

5. Le obicinuia mai de mult ca feciori ^{-sau si bairatii-} să joarte la cisme un fel de „pinteni”? Cum se numiau acestia?
- 6) E adevărat că Ōsenii cunoosc o singură melodie pentru „tăpăritură” și „doină” (sau horă)? Nu cumva dvs., ce mare cântăret — pe care din nenorocire n'am avut ocazie să vă ascult — ati' putea să culegeți și să -mi trimiteți melodia pe care se zice „tăpăriturile”? (Dacă cea a doinei e desorbită, eventual și pe aceea).
- 7) Câte feluri de jocuri (dansuri) cunosc feciori Ōseni: unul numai de feciori și altul feciori cu fete? Cum se numesc acestea două (eventual și cele care mai există!)
- 8) Ce sărbători băbești cunoaște poporul între Sânzicne și Crăciun? E vorba obicei la Buna Cincii, la Sf. Dumitru, Sântii Arhangheli sau la alte sărbători între Iunie și Crăciun?
- 9) Cum se numesc răltoarele în care bagă Ōsenii cergile lor (și paturile cu cari se acopăr?)
- 10) Se cunoaște obiceiul ca la Sf. Ion, cel care e numit așa, să fie legat de alți oameni de mână cu un stergar? Cum se numeste această ^{serbare} (serbare a monastice)? Are obicei acesta și când își serbează bine Sf. Nicolae, Dumitru, etc.
- 11) Se fac coroare în Racșa? Cum li se zice?
- 12) Ce cred oamenii că însemnează cuvântul „țura” — cu care încep „tăpăriturile” ōsene? („țura lele, mă Ioane”).
- 13) Cum câți copii se țăseser, în medie, la o familie din Racșa?

Vă mulțumesc anticipat și vă rog să primiți o caldă strângere de mână dela al Dr.

Ion Mușlea

Vă rog să transmiteți doamnei respectuoase sărutări de mână.

Scrisoarea lui Ion Mușlea adresată preotului Ioan Andron din Racșa, Cluj 13 ianuarie 1932 (a doua pagină)

Stimate Părinte,

Vă rog să primiți cele mai bune
mulțumiri pentru prețioasele
informațiuni cuprinse în scrisoarea
Dv., și să dea Dumnezeu să ne
vedem cu bine - la vară (dacă
până atunci nu vă voi mai
năcăji cu o serie de întrebări).

Cu respectoase sărutări de
mâini Doamnei și cele mai bune
amintiri și o căldură să strângere
de mână pentru Dvs.aste-

Ion Mușlea

Scrisoarea lui Ion Mușlea adresată preotului Ioan Andron din Racșa,
Cluj 25 ianuarie 1932

Cluj, 31 oct. 1965

Iubita Domnule Tonită,

Să nu ai stăm să numărăm anii de când nu ne-am văzut (33?) sau de când nu ne-am scris (22-23!). N-are rost: principalul e că prin domni: Sbârcea și Dunăre am aflat unii despre alții. Mă bucur mult că nu dai uitării vechi d-tale pasiune: „Tara și oamenii ei”. Și, deoresc să duci la bun sfârșit Muzeul pe care te-ai hotărât să-l organizezi.

~~Exemplar~~ din Anuarul I n-am deloc (complet epuizat). Mi-a rămas un singur exemplar din extrasul cu „Tara noastră”. Îl dăruiesc cu plăcere Muzeului, sigur fiind că va fi așezat la loc de cinste.

M-am bucurat să am știin (bune) de la d-ta. Părintele pro-topop? Mamea? Frații? Însurat? Cu copii? Eu am unul singur, însurat aici în Cluj (inginer). Sinatotea, și a nevastă-mei, dar mai ales a mea, lasă mult de dorit: în mai puțin de un an am făcut două crize mari de inimă! Totuși, mai lucrez, încercând să-mi închei activitatea științifică și să mai ajut tinerilor.

Te rog să primești cele mai bune urări și o cordială strângere de mână.

Zon Muslea

x desi am implinit 66 ani,

Prof.dr. Raluca Voina Lozbă
Colegiul Național „Dragoș Vodă”
Sighetu Marmăției

Iordan Datcu reprezintă un nume de referință în folcloristica românească, prin lucrări care pun în evidență cultura bogată, capacitatea uimitoare de a sintetiza informații legate de folclorul și folcloristica noastră din cele mai îndepărtate timpuri. Format la Universitatea din București, Iordan Datcu și-a desfășurat activitatea de cercetare la Institutul de Filosofie din București și la Institutul de Istorie și teorie literară „G. Călinescu”, unde a avut responsabilitatea de secretar general al *Dicționarului general al literaturii române*, apărut sub egida Academiei. A obținut doctoratul în științe filologice cu teza *Balada românească*, în 1979, coordonată de prof.univ.dr. Ovidiu Papadima.

Numele său a fost cunoscut mai întâi ca editor de carte, susținând apariția a peste 70 de lucrări de folclor atât la Editura Minerva, cât și la Editura pentru Literatură. Prima din această serie a fost *Estetica basmului* de George Călinescu în 1965. În următorii 30 de ani, numeroase cărți de referință ale folcloristicii românești au beneficiat de lectura atentă și exigentă a redactorului de carte Iordan Datcu.

Iordan Datcu și-a propus, de asemenea, valorificarea editorială a operei eminentului etnolog Petru Caraman, reușind o recuperare a unei părți însemnate a operei lui. Cele trei volume de *Studii de folclor* (1987, 1988, 1995) cuprind principalele contribuții ale lui Petru Caraman, precum și valoroase scrisori din corespondența celor doi sau referințe critice, care constituie o excelentă bază de documentare. Fiecare din aceste volume se remarcă prin ținuta științifică impecabilă, prin profesionalismul desăvârșit. Autorul nu s-a limitat doar la restituirea cu fidelitate a textului, ci a lucrat ca îmbunătățirea acestuia, verificarea făcându-se până la cele mai mici amănunte.

A semnat numeroase prefețe sau studii integrale, adevărate monografii ale unor specii folclorice: *Colindă-mă, Doamne, colindă. Colinde populare românești*, Editura Minerva, 1992, *Toma Alimoș. Texte poetice alese*, Editura Minerva, 1986; *O capodoperă a baladei populare românești: Toma Alimoș*.

Cea mai valoroasă contribuție a autorului este *Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*¹, cu o prefață de Ovidiu Bârlea,

¹ **Iordan Datcu**, *Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979

scris în colaborare cu Sabina Cornelia Stroescu și *Dicționarul folcloriștilor II, Folclor muzical, coregrafic și literar românesc*² reeditat în trei volume (1998-2001) sub titlul *Dicționarul etnologilor români*³, operă de pionierat în cultura noastră, numeroase date biografice, exegeză critică pertinentă și informație bibliografică aproape completă, adusă la zi. În ediția din 2006 figurează 40 de articole despre culegători și exegeți localnici sau stabiliți aici, ai folclorului maramureșean, și câteva articole despre publicațiile de specialitate apărute în Maramureș.

O altă lucrare importantă pentru cei interesați de acest domeniu este *Cartea de etnologie*, apărută în 2009.⁴ Volumul cuprinde studii și articole publicate în revista „Răstimp” în perioada 2002-2009. Articolele au o tematică variată: unele se încadrează în seria „Aniversări” altele în seria „Etnologi care au fost” („Dumitru Pop – În memoriam”, „Amintindu-ne de I.C.Chițimia”, „A contribuit la constituirea și îmbogățirea unei arhive—Lucia Berdan”). Autorul marchează momentul împlinirii a 75 de ani de la înființarea Arhivei de Folclor a Academiei Române printr-un cuvânt elogios despre Ion Mușlea și munca imensă pe care a desfășurat-o în acest scop. Se oprește, de asemenea, la folcloriștii și oamenii de știință recunoscuți și în afara granițelor țării: Mircea Eliade – „Etnografie și mitologie în *Jurnalul portughez* de Mircea Eliade, Ion Taloș, Constantin Eretescu. Nu scapă din vedere noile direcții în cercetarea etnografiei – „Petru Ursache și etnoestetica”. Volumul este valoros prin numeroasele informații pe care le conține, prin varietatea temelor și modul de abordare a cercetării fenomenelor legate de folcloristica românească.

În afara cărților îngrijite în redacție, Iordan Datcu s-a dedicat realizării de ediții științifice ale unor colecții de folclor, publicate cu mai mult timp în urmă, care din păcate erau adevărate rarități bibliografice. Una dintre cele mai importante reeditări o constituie *Literatura populară din Maramureș* de Ion Bârlea, ediție îngrijită și studiu introductiv de Iordan Datcu, Cuvânt înainte de Mihai Pop, Editura pentru Literatură, București, 1968.

Așa cum mărturisea însuși autorul, cercetarea creației populare maramureșene s-a întins pe o perioadă de peste 40 de ani, debutând cu cercetarea din 1967 la Berbești, localitatea natală a preotului Ion Bârlea, de unde acesta a cules majoritatea textelor cuprinse în volumul *Lirica populară din Maramureș* (București, 1924) și reeditat în 1968 în ediție critică la Editura Minerva. Înarmat cu un

² Iordan Datcu, *Dicționarul folcloriștilor II, Folclor muzical, coregrafic și literar românesc* București, Editura Litera, 1983

³ Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, București, Editura Saeculum I.O., 2006

⁴ Iordan Datcu, *Cartea de etnologie*, Craiova, Editura MJM, 2009

magnetofon pus la dispoziție de Mihai Pop, director al Institutului de Etnografie și Folclor, a investigat zona după aproape 50 de ani, pentru a consemna în ce măsură se mai păstrează materialul folcloric cules de Ion Bârlea. În Anexa I a lucrării a adăugat 40 de texte culese de el din aceeași localitate de unde Ion Bârlea a adunat valorosul material publicat în volumele sale.

Numeroase din articolele și volumele publicate se referă la tradițiile populare din Maramureș. Deși nu a fost maramureșean, a reușit să surprindă aspecte care ne individualizează printre celelalte zone folclorice ale țării.

Lucrarea *Tradiții din Maramureș*, apărută în 2009⁵ cuprinde toate materialele pe care autorul le-a valorificat din zona Maramureșului. Acest ținut a constituit, așa cum se poate observa cu ușurință, o zonă folclorică pe care Iordan Datcu a prezentat-o în multe dintre studiile sale.

Volumul este structurat pe două secțiuni: prima este intitulată „Colecții” și cuprinde textele descoperite și publicate de Iordan Datcu iar cea de-a doua secțiune cuprinde studii, articole, documente și recenzii.

Între cele mai importante manuscrise publicate amintim: *Colecțiune de hori, strigături, glume și basme culese din popor, cu scopul de a compune o icoană a modului de viață și cugetare a săteanului român*, răspuns trimis de Petru Bîlțiu Dăncuș la *Chestionarul istoric* din 1893 al lui Nicolae Densusianu, inclus inițial în anexa lucrării *Folcloristica Maramureșului* de Dumitru Pop, cu o prezentare făcută de Iordan Datcu. În preocupările sale legate de folclor, Petru Bîlțiu a fost impulsionat de apelul lui Tit Bud, publicat în ziarul „Gutinel”, an I, 1889. Colecția lui Petru Bîlțiu Dăncuș este considerată de Iordan Datcu în Prefață „un moment de seamă în prospectarea folclorului maramureșean”.⁶ Colecția a fost realizată la sfârșitul secolului al XIX-lea dar din păcate nu s-a păstrat manuscrisul complet, lipsind, după cum se deduce din titlul ei lung⁷, basmele și glumele. Manuscrisul s-a păstrat într-o stare destul de rea, fapt ce atrage și alte neajunsuri, unele piese neavând indicații asupra sursei, altele fiind greu de descifrat, ceea ce a dus la eliminarea lor. Culegerea textelor a fost realizată în Vișeu de Jos și leud (100 din 138 de texte) dar și din Călinești. În ciuda acestor neajunsuri, Iordan

⁵ **Iordan Datcu**, *Tradiții din Maramureș*, București, Editura Grai și Suflet-Cultura Națională, 2009

⁶ **Iordan Datcu**, în Dumitru Pop, *Op. cit.*, p. 287

⁷ **Petru Bîlțiu** alias Dăncuș de leud – *Colecțiune de hori, strigături, glume și basme culese din popor, cu scopul de a compune o icoană vie a modului de viață și cugetare a săteanului român*, în Dumitru Pop, *Op. cit.*, p.285

Datcu apreciază că „a realizat una dintre cele mai autentice colecții de folclor maramureșean”.⁸

Este interesant de semnalat încercarea autorului de a da o clasificare tematică în primul rând a strigăturilor, cuprinse sub titlul „Necazurile românului strigate la joc”.

Cântecele lirice și strigăturile le grupează sub titlul „Caracterul”. Referitor la lirica de dragoste, tot pe baza criteriului tematic grupează unele piese sub titlul „Nevasta ce avea bărbatul mic”, „Dialog între amorezați”, „Fata”, „Feciorul” referindu-se la trăsăturile perechii de amorezi. Cântecele de natură le grupează aproape de clasificarea în vigoare azi „De-ale codrului”; cântecele de necaz le grupează sub titlul „De-ale robilor”. Mai bine clasifică cântecele de înstrăinare sub genericul „De-ale streinătății”, iar cântecele de cătănie și război le clasifică în grupele „Când merg feciorii la cătănie”, „De-a catanelor”, „Sora catanei”. Unele piese lirice sunt grupate sub titlul „Florile Gutâului”.

Baladele le asociază sub influența denumirilor locale, înțelegând prin baladă, cântec: „Horea Firulinei”, „Fata rușinată”. Unele denumiri se apropie de clasificarea de azi: „O fată ce o-a blestemat maică-sa”, ce se încadrează în varianta denumită de Amzulescu „Fata blestemată-pasăre pribeagă”.

Iordan Datcu consideră că Petru Bițiu Dăncuș și-a ocupat, prin publicarea colecției sale, un loc binemeritat în folcloristica Maramureșului.

Un alt manuscris publicat a fost cel al Elenei Vlad, soția lui Ion Bârlea – *Poezie lirică din Botiza*, datat în 1908. Chiar dacă de cele mai multe ori au rămas în umbră, preotesele au avut un rol important în viața socială și culturală a comunităților maramureșene. O astfel de personalitate este Elena Vlad de Săliște, soția preotului Ioan Bârlea, cunoscut prin studiile sale de istorie și folclor.

Materialul folcloric reprezintă un prețios manuscris, *Poezii populare* culese de Elena Vlad de Săliște, datat Botiza, 30 mai 1908, fapt ce dovedește că Elena Vlad avea deja o culegere de folclor. Această colecție este o micromonografie a liricii populare dintr-o localitate maramureșeană, așa cum se înfățișa la începutul secolului al XX-lea. Este una dintre cele mai bogate colecții din Maramureș, după cea a lui Al. Țiplea din 1906 și Tit Bud din 1908, de care presupunem că a fost influențată.

Manuscrisul încredințat de familia Bârlea lui Iordan Datcu este un caiet de 82 de pagini, textul fiind scris pe două coloane. În legătură cu această valoroasă culegere Iordan Datcu dă informații detaliate despre culegătoare, care în 1909 s-a căsătorit cu preotul-

⁸ Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, București, Editura Saeculum I.O., 1998, p.76

folclorist Ion Bârlea. Prima secțiune (pp.1-36) cuprinde „Cântece de amor” – 140 de piese, capitolul următor, „Cântece de jale” (pp.37-46) conține 35 de texte. Lipsesc multe pagini, colecția se încheie cu textul 138, fiecare secțiune cu o numerotare proprie. Ar fi greșit dacă am include toate piesele din colecție la lirica populară. Piesa 135 este un cântec de război care poate fi integrat la balade, lucru greu de stabilit deoarece lipsește începutul piesei. Piesa 32 este tot o baladă intitulată de Amzulescu „Fata blestemată-pasăre pribeagă”. În general, colecția cuprinde cântece de dragoste, de amărăciune și de necaz dar și strigături.

Iordan Datcu amintește că unele piese sunt trecute tacit din colecția soțului ei în colecția sa, lucru posibil, deoarece în 1908 Ion Bârlea avea deja adunate mai multe producții folclorice din satele maramureșene.

Este greu de stabilit dacă aceste piese sunt toate din Botiza, întrucât lipsesc datele privind identitatea lor. Din această colecție multe piese s-au pierdut, circa 68, colecția având inițial 279 de piese. Autoarea indică un nume generic de la care a adunat aceste piese: „Culese din gura tinerimii din Botiza”. Colecția Elenei Vlad este considerată o remarcabilă contribuție la cunoașterea cântecului popular, dintr-o singură localitate, autoarea notând doar cântecele de o indiscutabilă autenticitate.

Au fost aduse în atenția specialiștilor colecții mai mici de folclor uitate în presa vremii, precum cea nesemnată *Poezii populare din Maramureș*, apărută în „Tribuna poporului”, Arad, 1897; cea a învățătorului Vasile Goja din Desești, apărută în 1903, în „Poporul” de la Budapesta sau cea a lui Alexandru Țiplea, *Cântece populare din Maramureș*, apărută în 1907 în „Floarea darurilor”.

Colecția lui Ioan Moldovan apărută în revista „Familia” din 1904 conține șase piese dintre care două cântece lirice și patru strigături. Și aici întâlnim multe curențe privind forma în care sunt redactate textele: „De sî(-)ar fa cerul hârtie/Și luna cancelarie...” sau „poți mere, poți întorna...”.⁹

Învățătorul din Desești, Vasile Goja, a realizat o colecție de folclor descoperită de Iordan Datcu și publicată în volumul *Maramureș, țară veche. Antologie de folclor* în 2008. Materialul este autentic și provine din localitatea Desești și satele de pe Valea Marei, zonă puțin cercetată până în acea vreme, din colecție lipsind datele privind identitatea textelor.

Materialul cules, 89 de piese, a fost publicat în „Poporul, foaie economică”, Budapesta, an X, 1903 în mai multe numere. Ponderea pieselor o deține lirica de dragoste, dar apar și cântece de urât, de

⁹ Dumitru Iuga, *Maramureș, Tară veche, Antologie de folclor de pe Cursul Superior al Tisei*, Baia Mare, Editura Cybela 2008, p. 169

amărăciune, de înstrăinare, de ostășie precum și strigături satirice. Textele sunt bine realizate artistic, însă în privința redării lor întâlnim anumite inconsecvențe și lacune. Iordan Datcu afirmă: „Importanța colecției lui Vasile Goja este mai largă: ea îți dă, mai mult decât micile contribuții amintite mai înainte, un sentiment deplin al faptului folcloric autentic”¹⁰ deși unele piese sunt fragmente din cântecele de lume (Ex. „Cine-o făcut crâjma-n drum/N-a făcut-o de nebun/Sunt oameni cu gânduri multe/Ș-intră-n crâjmă să le uite.” (p. 161). În finalul studiului făcut de Iordan Datcu, ce însoțește aceste versuri se menționează: „Avem satisfacția de a scoate din anonimat peste o sută de texte de cântece maramureșene”, incluzând și cele 13 texte apărute în „Tribuna poporului”, din Arad, 1897.

Aceste materiale, precum și numeroase alte documente publicate au avut menirea de a contribui la o mai bună cunoaștere a unor personalități care s-au devotat cercetării spiritualității populare maramureșene, atât de valoroase și originale.

În a doua parte a lucrării este inclusă „Autobiografia” lui Ion Bârlea, o parte din corespondența purtată cu acesta de Iordan Datcu între 1967 și 1968, o scrisoare a lui Gheorghe Vornicu despre Ion Bârlea și scrisorile lui Tiberiu Brediceanu și Bela Bartok adresate preotului Ion Bârlea Legătura cu preotul maramureșean a fost mai mult decât una oficială, așa cum o dovedesc scrisorile publicate sau medalioanele închinat acestui inimos culegător de folclor.

Autorul se oprește la culegerea *Cât îi Maramureșu*, realizată de cercetătorii de la Chișinău în satele românești de peste Tisa, remarcând unitatea desăvârșită a culturii populare de pe ambele maluri ale Tisei. Este evidențiată contribuția lui Gheorghe Vornicu la constituirea Muzeului Maramureșului din Sighet, inaugurat în 1926 cu ocazia Congresului profesorilor de geografie din România, manifestare științifică desfășurată sub conducerea lui Simion Mehedinți. De asemenea prezintă legătura spirituală a Sandei Golopenția și a lui Constantin Eretescu cu Maramureșul, de unde au cules un bogat material despre ființele mitologice specifice acestor locuri.

Toate aceste volume, precum și multe altele care nu se referă în mod aparte de Maramureș dovedesc faptul că Iordan Datcu este un adevărat reper al folcloristicii românești contemporane.

¹⁰ Iordan Datcu, *Două colecții de poezii populare din Maramureș necunoscute în Dumitru Iuga, Maramureș, Țară veche*, pp.157-159

*„Nici o zidire sub soare
Cât e slava Sfintei Fecioare
De Dumnezeu Născătoare.
Puterile îngerești,
Toate cetele cerești
Pe ea o slăvesc frumos
Că e Maica lui Hristos.
E râu de mir duhovnicesc
Izvorul smereniei ceresc.*

*Tu Izvorul slavei ai născut,
Căci ești izvor preasfânt
Sfințit tainic, de Duhul Sfânt.
Tu, Viața în chip minunat ai
născut
Izvor veșnic al milei, te-ai făcut,
Soarele dreptății prin tine a venit
Și pe noi ne-a mântuit*

Preasfânta Fecioară Maria este începutul mântuirii noastre este Maica mijlocitoare între noi și Dumnezeu. Cerul se sensibilizează și nu mai este distant, înspăimântător și depărtat de noi, pentru că în cer este o Maică Sfântă, care stă alături de Dumnezeu. Având prin voința dumnezeiască autoritate de Maică, atunci când se roagă pentru noi și pe de altă parte, duioșie de mamă pentru încercările noastre.

Maica Domnului este supravenerată în ceata sfinților.

La această demnitate, a ajuns cu ajutorul chemării divine, dar și cu transformarea întregii sale ființe, în izvor de sfințenie; de înalt umanism, de inegalabilă milă, de îngereasca cinste, de supravenerare pentru că în ea s-a sălăsluit Dumnezeu, prin persoana Mântuitorului Iisus.

Prin mijlocirea Maicii Domnului Preamilostivul Dumnezeu, a binevoit a începe și a termina planul mântuirii neamului omenesc din robia diavolului și din munca iadului. Astfel Maica Domnului acceptând prin credința, smerenie și ascultare fiind Născătoare de Dumnezeu a devenit cauza mântuirii pentru sine și pentru întreg neamul omenesc.

Sfânta Fecioară acceptă întruparea printr-o angajare personală, contribuie la dăruirea vieții, consimte la cuvântul dumnezeiesc, se dăruiește persoanei și operei Fiului, slujește misterul răscumpărării, fiind întărită de harul lui Dumnezeu. Sinergia ei cu harul a fost desăvârșită.

Prin mijlocirea Fecioarei Maria, Viața a intrat în lume; ea l-a născut pe cel ce reprezintă Viața - Domnul nostru Iisus Hristos. În noaptea de Crăciun „în casele din Carpați fiecare locuința, devine o casă a Betleemului, o casă a pâinii, unde se întâlnește omul în centrul creației liturghisind la tonul copiilor liturghia cosmică a prezenței lui Dumnezeu, prin minunatele colinde. Ele unesc cerul cu pământul, prezentul cu trecutul și deschid viitorul Împărăției lui Dumnezeu, căci „Hristos ieri și azi și în veci este același” (Evrei 13,8).

În evlavia credincioșilor Bisericii noastre Maica Domnului nu este o zeiță și nu are nimic comun cu cortegiul zeitelor păgâne; ea nu este nici mit și nici prelungirea reînnoită a vreunui mit păgân oarecare în sânul creștinismului. Ea este o persoană distinctă cu o genealogie indiscutabilă. Cultul de supravenerare (hiperdulia) pe care credincioșii noștri ortodocși îl adresează Maicii Domnului este bazat pe existența istorică reală a Sfintei Fecioare și el s-a născut din respectul și din evlavia sinceră pe care creștinii au avut-o totdeauna față de aceea care a născut după trup, pentru mântuirea noastră, pe cea de-a doua persoană a Sfintei Treimi - Domnul nostru Iisus Hristos. Puritatea, înălțimea morală și spirituală a cultului pe care credincioșii Bisericii noastre îl acordă Maicii Domnului este dovada cea mai evidentă că acest cult s-a născut odată cu credința creștină și el nu este o moștenire anacronică din vechile practici cultice păgâne.

Cultul ortodox cuprinde o bogăție neasemuită de tropare, condace, axioane, acatiste sau alte cântări speciale închinat aceleia care s-a învrednicit, prin viața ei curată să nască pe Fiul lui Dumnezeu. Această imnografie cuprinde învățătura noastră ortodoxă adevărată, care a încălzit sufletele strămoșilor noștri și care a influențat profund colindele noastre religioase, ce redau realismul luminos al ortodoxiei românești și bucuria de viața a iubiților noștri credincioși:

*Astăzi lumii s-a născut
Cel de demult proorocit
Astăzi s-a născut Mesia
Din Fecioara Maria*

Colindele religioase prin versurile lor simple dar pline de duioșie fac parte integrantă din spiritualitatea noastră ortodoxă răsăriteană și nu sunt altceva decât prelungirile firești ale cântărilor de la strănă. Ele sunt mărturisiri de credința simple și spontane înveșnicite prin puterea ritului de-a lungul generațiilor care au sorbit și sorb cu aceeași căldură stropii răcoritori ai credinței străbune. Colindele religioase românești se întrec în a descrie în versuri pline de o duioșie rară, peripețiile prin care a trebuit să treacă Maica Domnului în lungul drum către Betleem, căutând un loc prielnic pentru naștere. Sfintele Evanghelii care istorisesc nașterea minunată a Domnului nostru Iisus Hristos, vorbesc foarte pe scurt de acest drum către Betleem unde bătrânul Iosif și Sfânta Fecioară Maria trebuiau să meargă să se înscrie după porunca dată de Cezarul August, împăratul de la Roma. Dar poporul nostru știe din experiența sa proprie, că un drum fie lung sau scurt, este destul de greu și anevoios pentru o femeie care este gata să nască. Iată deci un motiv pe care imaginația populară l-a folosit brodând pe simpla referința evanghelică a acestui drum, o mulțime de întâmplări și fapte cu rostul

și tâlcul bine stabilite în psihologia și pietatea credincioșilor.

Cu sinceritate putem spune - Colindele românești sunt „aur, smirnă și tămâie” în sens spiritual, izvorâte din inimi și purtate pe buze, ca daruri și ofrande aduse Pruncului Iisus, ca răspuns la iubirea Sa pentru noi. Ele sunt totodată bunătate, izvorâtă din împlinirea poruncii, iubirii față de Dumnezeu. De aceea se cuvine s-o cinstim prin minunate colinde pe ceea ce este mărirea a toată lumea, care dintre oameni a răsărit și pe Stăpânul l-a născut, ușa cea cerească, pe Sfânta Fecioară Maria să o laudăm:

*Tu ești lumina cea sfântă
Precista blagoslovită
Că ai născut pe Fiul Sfânt ,
Oamenilor pe pământ .
Tu ești cinste îngereasca
Și slavă apostolească*

*Căci astăzi veșnicul Cuvânt
Prunc se naște pe pământ
Din Fecioară Preacurată
Și de îngeri laudată .”*

Cerul și pământul se bucură și cinstesc pe Maica Domnului care a deschis porțile Raiului :

*Raiul cel închis
Azi iar s-a deschis
Șarpelui cumplit
Capul i-a zdrobit.
Și strămoșii iară
Prin Sfânta Fecioară
Iar s-a înnoit.*

*bucurăm că:
La Betleem, colo-n jos
Cerul arde luminos ,
Preacurata naște ,
Astăzi pe Hristos.
Naște în ieslea oilor
Pe împăratul tuturor.*

De aceea toți trebuie să ne

Chiar dacă cetatea Betleemului („casa pâinii”) nu a primit în casele sale pe Cel care va fi „lumina lumii” - Mesia cel mult așteptat:

*Viflaime, Viflaime
Cum de n-ai primit în tine
Pe Fecioara Maria
Să nască pe Mesia.
N-ai știut tu Viflaime
Cu câtă dragoste vine
Cea mai sfântă între fecioare
A Domnului Născătoare.
Care săvârșind călătoria
Umbla dintr-o parte în alta
Cu Iisus la inimioară
Să-și găsească o căscioară*

*Ca să nască pruncul dulce
Și-n căldură să și-l culce.
Totuși nașterea minunată unește
cerul cu pământul:
Steaua arde luminos
Magii-nalță pe Hristos
Maica-i raze, ceru-i jos
Ieslea-i soare.
Că e seara lui Crăciun
Lui Crăciun celui bătrân
Că s-a născut Fiul Sfânt
Dulcele Iisus pe acest pământ.*

Ascultăm și astăzi cu emoție colindele de la Nașterea Domnului și luăm parte cu tot sufletul la peripețiile numeroase prin care trece Maica Domnului, ne înduioșăm de suferințele ei, aprobăm toate acțiunile și gesturile ei și ne simțim la urmă, după atâtea încercări plini de o bucurie nestăpânită, sinceră, copilărească, la vestea nașterii Pruncului Iisus. Deci colindele descriu peripețiile căutării unui loc de naștere, reliefează cu multă pregnanță legătura

dintre Maica Domnului și natura înconjurătoare. De asemenea iese în evidența mesajul cosmic, familiar spiritualității ortodoxiei răsăritene prin care relația dintre om și natură , proiectată pe un plan superior, între Dumnezeu și om și între om și natură pe de altă parte capătă în colinde o înțelegere deosebită în conformitate cu învățătura creștină ortodoxă despre legătura care a existat totdeauna între om și Dumnezeu:

*Pe câmpia unui râu
Printre grâne până la brâu
Pe un plai scăldat în soare
Prin fânețe numai floare*

*Prin livezi înrourate
Pe sub pomi cu crengi uscate
Umbla Maica pe pământ
Să nască pe Fiul Sfânt.*

După multă alergătură, Maica Domnului poposește în sfârșit la casa lui Crăciun. Dar nici acesta nu o primește sub acoperișul său, ca să nască și o trimite în grajdul cailor. Din cauza nechezatului cailor Maica Domnului nu poate să nască pe Domnul Iisus Hristos și astfel în liniștea și la suflarea caldă a boilor cuminiți, în sărăcia și umilința unui grajd de boi a avut loc marea minune a nașterii. De aceia boii și oile se bucură totdeauna de binecuvântarea Maicii Domnului :

*Fire-ați voi , boi cuvântați
De mine, de Fiul meu
Și de bunul Dumnezeu.
La umblat să aveți pas lin*

*La mâncare saț deplin,
Câte un ceas voi să mâncați
Iar un ceas să rumegați....*

Colindătorii trăiesc din plin minunea Nașterii Domnului, ei caută pe Pruncul din iesle, pe care îl găsesc în orice casă, luminată de candela Nașterii Domnului. În noaptea aceea „pe la căutători târziu” când pornesc la colindat se întâlnesc în drum cu Moș Crăciun cu îngeri sau cu sfinți, cu Maica Domnului care caută loc de naștere, sau umblă după fiu sau cu Dumnezeu care „coboară pe o scară de lumină” că să binecuvânteze lumea și natura care întinerește. Mai ales sunt deosebite colindele care ne înfățișează pe Maica Domnului care se roagă pentru noi, ele sunt de o frumusețe unică și de o putere intuitivă vrednică de admirat:

*Scoală gazdă să auzi
Toaca în cer și slujba în Rai
Toaca în cer frumos cum bate
Dumnezeu cum cuvântează*

Maica Sfântă-n lacrimi pentru toți se roagă.

Colindele acestea străvechi, care au legănat copilăria noastră și a părinților noștri, a poporului nostru, ne-au făcut să retrăim nostalgia noului pe care îl aduce Nașterea Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Această reînnoire nu vine pe calea cărții, a bibliotecii, ea vine pe calea străveche a drumului bătătorit de tălpile strămoșilor noștri timp de peste două mii de ani, strămoși care umblau și colindau din casă în casă, din familie în familie, anunțând vestea cea mântuitoare a întrupării Fiului lui Dumnezeu. Gingașii noștri copii vestesc ca și

îngerii din poartă în poartă, de la fereastră la fereastră, aceste străvechi și neîntrecut de frumoase colinde și în același timp exprimând felurile nuanțe culturale ale poporului român de pretutindeni. Din Moldova lui Ștefan cel Mare și Sfânt, din Transilvania, din Muntenia și Banat prin minunatele colinde desprindem mărturii fără putere de tăgadă, despre statornicia noastră despre dreapta noastră credința și continuitatea creștina românească. Colindele la noi la români, sunt expresia Scripturii, a adevărilor teologice, sunt teologhisirea patristică a îndumnezeirii omului purtată prin viu grai, din tată în fiu, drept și adevărat, neștirbită cu nimic, purtată de minunații vestitori ai întrupării Fiului lui Dumnezeu. Ce vas de cinste ajunge omul, slujitorul altarului, credinciosul în general, ca să fie sălașul unde Mântuitorul Hristos să se nască neîncetat! Dacă S-a smerit pe sine și a primit a se naște din Sfânta Fecioară Maria în iesle, cu atât mai mult caută Mântuitorul Hristos sălaș în sufletele noastre, în sufletele oamenilor. Peștera din Betleem unde s-a oprit Maica Domnului și blândul Iosif, negăsind alt loc de popas și în care s-a născut Mântuitorul Iisus Hristos, a fost transpusă în cântări de slavă nespuse de frumos de Sfinții Părinți ai Bisericii. Să păstrăm aceste cântări, aceste colinde și să le facem cunoscute neîncetat, aceasta fiind prima noastră îndatorire, căci ele poartă adevărul neschimbat, adevărul care rămâne temei vieții, credinței și lucrării noastre slujitoare, indiferent de valurile lumii, valori care astăzi au cuprins tot globul pământesc. În aceste împrejurări credința în Dumnezeu, Sfânta Evanghelie, gingășia Pruncului Iisus au rămas ca o rază de lumină, ca o rază de nădejde, ca o rază de curaj ce vine din ieslea de la Betleem, de la Dumnezeu însuși.

Putem spune cu evlavie că dangătul și cuvintele colindelor vechi ce sunt alcătuite din epiteze și metafore, invocă lumina, puritatea, pacea sufletească - o adevărată zestre a trecutului nostru creștin. Ele ne umple sufletul de bucuria venirii Domnului Iisus Hristos, Cel care a schimbat fața lumii și ne-a redeschis porțile Raiului. Trebuie să fim bucuroși pentru că:

Nouă azi ne-a răsărit

Domnul Iisus Hristos

Mesia cel mult dorit

Din Fecioară s-a născut.

Dumnezeu Tatăl preabun

Ne-a trimis Sfântul Crăciun

Cu har și bucurie

La toți creștinii să fie!

Că vine Fiul Tatălui

Soarele pământului

Vine în ieslea mieilor

Regele iudeilor.

Cu Maica iubirilor - taina mântuirilor. Astfel se cuvine acum, când vedem pe Fecioara Maria ținând Izvorul vieții în brațe, să ne închinăm Pruncului Iisus, dar să ne închinăm și Preacuratei Sale Maici; să aducem daruri Noului Născut, dar să dăm din ele și Sfintei

Fecioare care l-a născut Să punem flori la ușa peșterii din Betleem, dar să păstrăm un crin și pentru Maica Sfântă, care a născut fără stricăciune; să sărutăm ieslea cea săracă ce ține pe Hristos, dar să sărutăm și mâinile Preacuratei Fecioare care poartă pe Emanuel.

Se cuvine să slăvim pe Mântuitorul care la noi a venit, dar s-o ferim și pe Sfânta Fecioară Maria căci ea s-a făcut Maica neamurilor. Să ne închinăm Domnului Hristos căci El ne-a împăcat cu Tatăl; să ne închinăm Sfintei Fecioare căci ea ne-a împăcat cu Fiul și cu Tatăl, prin Revărsarea Duhului Sfânt.

Colindătorii străbat și un itinerariu spiritual, la care este chemat și sufletul fiecărui creștin, acela de a călători permanent spre Dumnezeu și mai ales de a împlini călătoria vieții pământești, purtându-l pe Domnul Iisus în suflet cu căldura cu care Maica Domnului l-a purtat pe Pruncul nou născut. Se cuvine să intrăm și noi în aura tainică a sărbătorii nașterii lui Iisus Hristos ca o ceată care, în drumul spre Betleem, este însoțită cu smerenie care cântă: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire .”

Aducând Sfintei Fecioare Maria prin mirajul colindelor și tradițiilor bimilenare prinosul credinței și iubirii noastre către Dumnezeu, să ne amintim mereu că :

*Prunc din Preacurata Maică
Pruncul ce-l slăvim acum
S-a născut, demult, odată ,
Intr-o noapte de Crăciun.*

Bibliografie

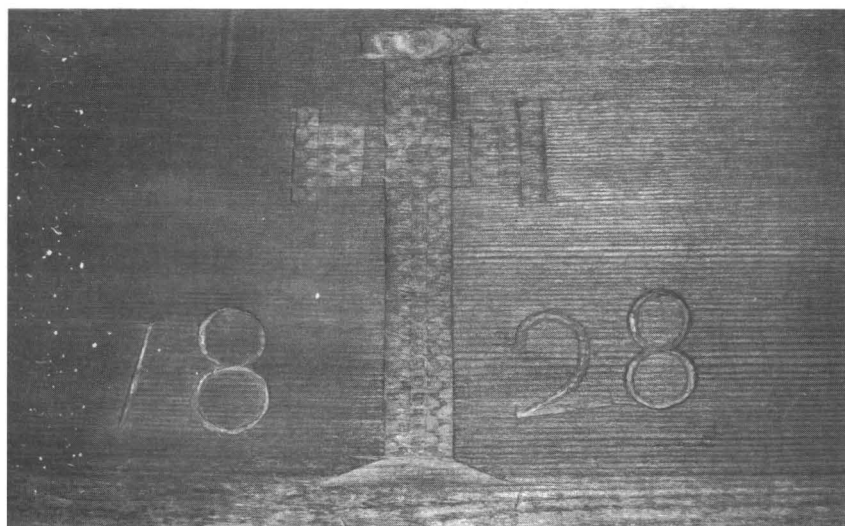
*** *Frumoase colinde si obiceiuri de Crăciun*, Editura Porțile Orientului, Iași, 1993

*** *Mica Biblie*, Editura Institutului Biblic și de Misiune B.O.R., București, 1998

Arhimandrit **Teofil Pârăian**, *Din ospățul credinței*, ediția a II-a, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova , 2006

Arhimandrit **Vasilios Bacoianis**, *Viața Maicii Domnului*, Editura Cartea Ortodoxă, București, 2007

Ieromonah **Porfirie Nichita**, *Preacinstirea Maicii Domnului*, Editura Buna Vestire, Bacău, 2008.

ARHEOLOGIE – ISTORIE – ISTORIA CULTURII

Fascinația documentelor

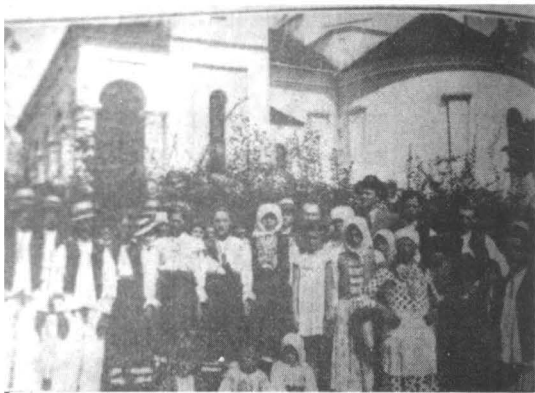
Un document despre viața și funeraliile Dr. Vasile Lucaciu

Prof. Pamfil Bîlțiu
Baia Mare

În timpul vieții sale dascălul Ion Costin din Cetățele ne-a dăruit acest document, datând din 1922, scris de un martor ocular, participant la înmormântarea Tribunalului. Prima parte este rezervată evocării succinte a acestei ilustre personalități ale istoriei noastre, care pe lângă înfăptuirile politice de seamă, a fost și un mare om al bisericii, ctitor de edificii spirituale de rezonanță, care grație personalității sale a făcut din Șișești un loc de pelerinaj al credincioșilor la toate marile sărbători.

Având în vedere amănuntele istorice legate de funeraliile sale, unele chiar necunoscute, cum ar fi numărul mare de sănii cu care s-au transportat participanții de la Baia Sprie la Șișești și care ne argumentează participarea imensă la funeraliile sale naționale dăm în întregime publicității documentul.

„Volume întregi va avea să scrie cine se va încumeta să-i scrie activitatea dezvoltată pe toate terenele. Îndată ce s-a întors de la Roma, unde a terminat teologia și filosofia la Institutul de propagandă Fide se amestecă în vârtejul luptelor naționale.

Pelerinaj de Sfânta Maria la Biserica din Șișești. În imagine pot fi văzuți țărani din Șișești și satele vecine în portul național (1926)

Fotografie din colecția Pamfil Bîlțiu

Împreună cu alții redactează Memorandul și-l duce la împăratul din Viena (1892) pentru care fapt cu tovarășii săi este arestat și osândit la cinci ani de închisoare (1894). Odată cu izbucnirea războiului mondial trece Carpații în patria mamă și îndeamnă cu cuvântul și scrisul ca să atace pe vrăjmașul milenar. Luând parte la dezastrul mare se retrace și el în Moldova.

La Sfântul Petru și Pavel, Sfânta Maria Mică,

proșesii cu mulțime de credincioși neîncetat mergeau ca să audă cuvintele frumoase, dar mai ales să primească mângâiere sufletească în biserica cea pompoasă zidită în stil bizantin, cu cupolă

măreață și închinată unirii tuturor românilor după cum se află scris pe frontispiciu.

Înmormântarea s-a făcut pe cheltuielile statului. Pentru țară a luptat, deci țara i-a astupat osemintele lui. Moare liniștit ca dreptul Simeon din scriptură, moare liniștit văzându-și visul împlinit pentru a căruia realizare a luptat o viață întreagă, la 28 noiembrie 1922, la 71 de ani în Satu Mare.

Din partea Maramureșului a participat vicar Ilarie Boroș. Seara, în 1 decembrie, s-a făcut un parastas, oficiat de episcopul greco-catolic al Oradiei Valeriu Traian Frențiu, în fața unei asistențe. La 2 decembrie, ora 8, s-a ținut o liturghie pontificată de Traian Valeriu Frențiu. După liturghie Iuliu Hossu, Episcopul de Gherla face panachia (sic), după care ține un panegiric admirabil. După el vorbește prim-ministru I.C. Brătianu, care a așezat pe coșciug distincția regală (este vorba de insignele Marelui cordon al ordinului Steaua României n.n.). mai iau cuvântul delegatul Senatului, al Camerei Dr. Ștefan Cicio-Pop, trimisul Partidului Național și ai ASTREi, Delegatul Partidului Poporului și Octavian Goga.

Terminându-se funeraliile, defunctul este așezat pe carul funerar. Iuliu Hossu, cu asistența imensă, formată din iluștri bărbați, preoți, oaspeți veniți din depărtări, corpul ofițeresc în petrec pe jos până la gară, de unde se transportă la Șişești. La Satu Mare s-a aflat un tren special pentru miniștri, delegații Camerei, ai Senatului, între care se afla și Emil Bran, preot senator. Un alt tren ministerial, cât și cel ce a dus mortul, s-au oprit la toate garile spre Baia Sprie, așteptând la fiecare gară preotul în odăjdii și mulțimea făcând rugăciunile cuvenite.

La Baia Sprie mortul este așezat pe o sanie cu baldachin trasă de șase boi, iar oaspeții sunt duși cale de șase kilometri cu 800 de sănii până la Șişești. Primul ministru a urcat în sania de după defunct și se sosește la Șişești seara la ora 7. Până ce mortul este așezat pe catafalc cei prezenți vizitează Casa parohială, modestă din lemn, unde a trăit părintele Lucaci aproape o jumătate de veac.

Catafalcul este depus în biserică unde se oficiază panachida din partea episcopului Valeriu Traian Frențiu și Iuliu Hossu. Episcopul Traian Valeriu Frențiu citește dezlegarea, iar episcopul Iuliu Hossu ține o cuvântare prin care scoate în evidență meritele preotului repausat care din truda proprie a zidit biserica măreață închinată ca un profet „Unirii tuturor românilor”.

În numele guvernului a vorbit generalul Moșoiu, iar în al bucovinenilor Dimitrie Marmeliuc (1886-1970, latinist, elenist și folclorist n.n.). În numele basarabenilor a vorbit Pantea Gherman, iar din partea Ardealului Gavril Tripon. Au mai vorbit în numele asociațiilor culturale Ioan Ștefan, iar în numele universitarilor Iosif

Moldovan, precum și un țăran credincios din Șișești, în numele fiilor credincioși ai marelui preot, care i-a condus la pășunea cea adevărată o jumătate de veac. Osemintele au fost așezate în groapa săpată înaintea altarului, unde se ruga pentru poporeni și pentru neamul întreg.”

Vasile Lucaciu la un botez la Baia Sprie alături de preoți din împrejurimi (circa 1910)

Fotografie din colecția Pamfil Bilțiu

Formarea unei elite intelectuale în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX a fost una din condițiile de bază pentru crearea unui mediu și unui climat de receptare și exersare a artelor în Maramureș. Tinerii din acest ținut au studiat la universități din Imperiul Austro-Ungar sau alte țări occidentale. Astfel la Universitatea Regală Maghiară din Budapesta, la Facultatea de Teologie în cea de a doua jumătate a secolului XIX au fost înregistrați 12 studenți, la Facultatea de Drept și Științe Politice până în preajma războiului mondial 21 de studenți, la aceeași Universitate la Facultatea de Medicină și Farmacie 15 studenți până în 1918. Tot în Budapesta la Universitatea Tehnică Regală Maghiară, Secția Inginerie Generală 3 studenți maramureșeni și un student la Secția Arhitectură. La Universitatea „Ferencz József” din Cluj, la Facultatea de Drept și Științe Politice 26 de studenți până la Unire, la aceeași Universitate clujeană, la Facultatea de Medicină au studiat până la Unire 5 maramureșeni, la Facultatea de Filozofie, Limbi și Istorie ale aceleași Universități 2 studenți, la cursul de farmacie 4 studenți maramureșeni. La Academia regală de drept din Oradea au studiat până în 1918, 12 studenți, La Liceul Academic Catolic din Pécs un student, La Academia Evanghelică de Drept din Eperjes (Prešov) 5 studenți, la Academia Evanghelică de Drept din Sibiu 2 studenți, la Academia Reformată de Drept din Sighetul Marmăției 14 studenți maramureșeni, la Academia de Minerit și silvicultură Schemnitz Banská-Stiavnica, Secția Minerit 5 studenți, la secția Silvicultură 9 studenți, la Academia Regală de Agricultură Cluj-Mănăstur un student, la Academia Regală de Agricultură din Kassa (Košice) 2 studenți, la Academia Regală de Medicină Veterinară 3 studenți, la Universitatea din Viena, Facultatea de Litere și Filozofie un student, la Universitatea Sorbona, Paris, la facultatea de Drept un student, la Universitatea Halle, Facultatea de Medicină un student.¹

Aici trebuie incluși și studenții maramureșeni care au studiat la Academiile Teologice de la Gherla, Blaj și Oradea, Roma la „De Propaganda Fide” sau alte centre universitare apusene.

¹ **Cornel Sigmirean**, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania în epoca modernă*, Presa universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2000. Studenții maramureșeni se numără printre cei 7778 studenți din spațiul transilvănean, câți au fost înscriși la unități de învățământ superior din Imperiul Austro -Ungar și țări occidentale.

Preocupările intelectuale și artistice nu trebuie atribuite nu numai acestui nucleu de titrați, dintre care unii nici nu au activat în Maramureș după absolvirea studiilor superioare, ci și învățătorii formați în această perioadă care au contribuit la diseminarea limbii române literare și la crearea unui mediu cultural românesc. La cei peste 120 de tineri pregătiți la Preparandia din Sighet¹ în cei zece ani de activitate între 1862-1870, se adaugă și alții pregătiți în alte preparandii din Transilvania, îndeosebi în cea diecezană de la Gherla.² Nu trebuie omiși nici acei care s-au limitat la câteva clase gimnaziale făcute la gimnaziile maghiare din Sighet și care au ocupau modeste funcții în administrație sau îmbrățișaseră unele meserii.

Noul regim politic absolutist instaurat după 1848, a avut urmări benefice pentru limba și cultura românească din Maramureș, deceniul absolutist însemnând în ciuda unei cenzuri severe și posibilitatea folosirii limbii române în școală, biserică și pe alocuri și în administrație, precum și modernizarea școlilor sătești și prevederea acestora în locul cantorilor – învățători cu personal calificat format în școlile preparandiale. Evenimente benefice vor fi consemnate în acest deceniu și anume înființarea în 1853 a Episcopiei Greco-Catolice a Gherlei sub a cărei jurisdicție canonică va fi pus și Maramureșul ceea ce va însemna reintrarea acestui ținut în circuitul transilvănean al valorilor românești. Pusă din 1854 sub autoritatea episcopului Ioan Alexi, el însuși un filolog, autor al unei gramatici române, apărute în 1826 la Viena³, în nou înființata dieceză propășirea limbii și literaturii române a avut prioritate absolută, dovadă stând numeroasele sale circulare emise în perioada pontificatului său, în care se insistă cu cerbicie cultivarea de către cler mai ales și mireni a limbii literaturii române⁴.

Lui Alexi i se datorează reînființarea vicariatului Maramureșului, în fruntea căruia au fost numiți clerici cu deosebite înzestrări culturale, seria acestora fiind deschisă de Mihail Pavel din 1860 până în 1872, din 1872 până în 1879 - Ioan Pop - un erudit cu preocupări literare, din 1879 până în 1887 Mihail Kökényesdy (alias

¹ **Alexandru Filipașcu**, *Istoria Maramureșului*, Editura „Gutinel”, Baia Mare, 1997, p.169

² **Bud, Tit**, *Analele Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș*, Gherla, 1906, p.46

³ **Ioan Alexi**, *Grammatica Daco-Romana sive Valachica, latinatae donata, aucta ac in hunc ordinem redactata, opera ei studio Ioannis Alexi, clericalmae dioceseos G.R.C. Magno-Varadiniensis in cesareo-regio convinctu Viennensis alumni theologi absoluti*,

⁴ **Victor Bojor**, *Episcopii Diecesei Gr. Cat. De Gherla, acum Cluj Gherla (1856-1939)*, ediția II-a, Viața Creștină, 2000, pp.79, 104, 133-134

Pop de Kökényes), de asemenea un erudit¹, iar din 1887 i-a urmat Tit Bud din 1887 până în 1917, teolog, istoric și folclorist. Jaloane în evoluția culturală a Maramureșului, a fost înființarea *Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș*, la inițiativa comitelui suprem Iosif Man, în prima ședință a congregației comitatense din 13 decembrie 1860 a și propus primele sale obiective: înființarea unei Preparandii și a unui alumneu (internat), fiind astfel prima Asociațiune transilvană de acest fel.² După încercarea eșuată de a înființa o *Reuniune a învățătorilor români din comitatul Maramureșului* în 1875, ea s-a înființat în 16 noiembrie 1883. Astra a pătruns târziu în Maramureș, primul despărțământ al acesteia - *Despărțământul Vișeu-Iza* - a fost înființat la 20 august 1911, a cărui președinte a fost preotul Emil Bran³.

Întâietate între artele practicate în această perioadă în Maramureș o are **muzica**, mai exact muzica bisericească învățată și exersată pentru necesitățile de cult. Un asemenea centru existase la mănăstirea Moisei, o școală mănăstirească unde se pregăteau cantori pentru bisericile maramureșene, pe care protopopul Ioan Mihalyi insista să fie transformată în preparandie pe la 1856 pentru a acoperi nevoia de învățători pentru școlile confesionale.⁴

Înființarea Preparandiei de la Sighet în 1862 de către Asociațiunea pentru cultura poporului român, care pregătea învățători pentru ai înlocui pe cei „din sistema veche” care uneori nu cunoșteau nici literele străbune⁵, a adus cu sine și un învățământ muzical realizat de persoane calificate și înzestrate cu talent muzical, cum a fost cazul profesorului Ioan Bușiția și a lui Teodor Roman, profesor - catihet la gimnaziile maghiare din Sighet. Ioan Bușiția, care absolvise Institutul Pedagogic din Viena în 1854, un om de caracter, modest și un dascăl înzestrat cu multe talente, și-a pus în lucru înzestrările sale pentru a educa și din punct de vedere artistic tinerii care-i fuseseră încredințați⁶. O primă mențiune asupra unei performanțe pe care o realizase, posibil împreună cu catehetul Teodor Roman o avem din 1863, cu ocazia săvârșirii unei liturghii în biserica romano-catolică din Sighet, marcând momentul începerii serviciului religios în limba română pentru românii din Sighet, după separarea de Muncaci, ocazie în care se remarcă corul elevilor de la Preparandie, organizați

¹ **Tit Bud**, *Disertațiune despre episcopii și vicarii români din Maramureș*, Gherla, Tipografia Diecesană, 1891, pp. 37-46

² **Tit Bud**, *Analele...*, pp. 6-7

³ **Valeriu, Achim**, *Nord-vestul Transilvaniei: Cultură națională și finalitate politică*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1998, pp. 169, 199

⁴ DJMMAN, Fond Oficial parohial greco-catolic Leordina, ds. 1, f. 17 r

⁵ *Analele...*, p.33

⁶ **Vasile Paul**, *Ioan Bușiția, întâiul profesor al învățământului pedagogic din Maramureș*, în *Marmăția*, IV, Baia Mare, p. 485-486

după modelul corului de la Gherla.¹ În programa preparandiei de altfel figura cântul bisericesc și cântările populare predate 4 ore pe săptămână, profesori fiind Teodor Roman, până în 1864², apoi cantorul Nicolae Ujbárdy de la biserica ruteană, român de origine,³ în 1866 este menționat George Păcurariu, ca profesor de cant și rit⁴. Apare evident că la acest nivel noțiuni de teorie muzicală dacă se predau erau sumare, dar Preparandia era un loc unde muzica și dansul se cultivau sub îndrumarea lui Bușiția care era un bun violonist. Aici se aduna adesea la sărbători intelighenția din comitat pentru a asculta cântecele cântate de vioară de Bușiția sau priveau dansurile executate de elevii acestuia.⁵ Desființarea preparandiei în 1870 și înființarea unei Preparandii de stat au întrerupt un demers artistic muzical, modest dar care a polarizat atenția intelighenției românești asupra farmecului muzicii bisericești și a celei populare.

Generațiile de învățători care au urmat și din care bună parte din ei au funcționat ca și cantori au beneficiat în Preparandia diecezană se pare doar de puțină instrucție muzicală, mai ales în ceea ce privește solfegiul și teoria muzicală, fapt de care se plâng la sfârșitul secolului XIX în adunarea generală a Reuniunii învățătorilor din Săpânța din mai 1902. Date fiind lacunele pe care le constată odată cu încercarea de a constitui coruri cu elevii, propun ca la Preparandia diecezană să se predea solfegiu și teoria muzicii, să se pună pe note partituri pentru coruri pe două voci și acestea să fie introduse și în manualele școlare pentru a se putea generaliza cântările bisericești în rândul credincioșilor⁶. Vicarul Tit Bud, președintele reuniunii învățătorilor încercase să realizeze prin intermediul Reuniunii învățătorilor înființată în 1883 o generalizare a corurilor școlare, instituind în acest sens începând cu primii ani din ultimul deceniu al secolului XIX un premiu pentru cel mai bun cor școlar pentru ai stimula pe învățători în constituirea de coruri școlare permanente.⁷ Dacă nu corurile cel puțin ideea constituirii de coruri școlare lansată de vicar a prins rădăcini și astfel din 1906 se vor ține în spațiul convinctului Asociațiunii cursuri de „note și cântări” organizate de învățătorul din Sighet, Petru Pop, care poseda în afară de un talent nativ și reale cunoștințe muzicale necesare pentru instruirea învățătorilor care vor să organizeze coruri populare.⁸

¹ Corespondență semnată B. din 23 martie 1863, în *Concordia*, an III, nr 25-172, 9 aprilie, 1863, p. 101

² DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic leud, ds. 19. f.4

³ *Anale...*, p. 20

⁴ Idem, p. 162

⁵ Idem, p. 18

⁶ DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic leud, ds. 63, f.14v

⁷ DJMMAN, Fond Oficiul Parohial greco-catolic Breb, ds. 23, f. 15

⁸ DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic leud, ds.80, f.12

În afară de Preparandia românească din Sighet care a funcționat între 1862 și 1870 și Reuniunea învățătorilor români aflați în această localitate au putut învăța muzică în Școala de muzică înființată în 1867, conform anunțului publicat încă la începutul lunii mai 1867 în rubrica de anunțuri din ziarul local de limbă maghiară Máramaros.¹ Școala anunțată de ziarul local a fost susținută de Asociația de cântări și muzică având ca nucleu susținător un cerc de maghiari reformati din Sighet, dornici de a asigura o instrucție muzicală a fiilor lor.² Această școală, care are la origini o puternică tradiție muzicală legată de necesitățile de cult ale celor două confesiuni maghiare din Sighet: reformată și romano-catolică și care la momentul înființării a depășit stricta nevoie a practicii de cult, a fost frecventată și de elevi români.

Între aceștia s-a numărat și Izidor Man, fiul comitelui suprem Iosif Man și baronesei Clara Man, născută Stoica, care a primit o educație muzicală care i-a permis să urmeze Academia de Muzică din Budapesta pe care le-a frecventat în paralel cu dreptul. De la el ne-a rămas o prelucrare pentru pian a unui joc popular românesc-Apșenescul - care se joacă și azi numai de bărbați: „Az Apsai Oláh”, tipărită la Budapesta în 1877. Este posibil ca această școală să fi fost frecventată de cei patru copii ai profesorului catihet Ioan Pop, el însuși un cântăreț de excepție. Devenirea artistică a lui Eugen Papp și a Valeriei Papp, fiii lui Ioan Pop care i-au moștenit talentul muzical, reflectă aleasa educație muzicală pe care au primit-o. Cel dintâi, a luat ore de pian în Sighet cu Iohannes Semmler, absolvent al conservatorului din Viena și stabilit la Sighet, începând cu primele clase școlare. Absolvent de drept, magistrat militar în Viena, viața muzicală a capitalei europene, îi păstrează contactul cu muzica și anii interbelici după pensionare, compune „Cântece pentru voce și pian” inspirate după melodii populare maramureșene. Sora acestuia, Valeria Papp, a studiat de asemenea muzica la Sighet și apoi la Academia de Muzică de la Budapesta, având perspectiva unei cariere muzicale de excepție – un contract încheiat cu Scalla din Milano -, însă se întoarce acasă după moartea subită a tatălui ei. După Unire Valeria Papp este unul din inițiatorii întemeierii Teatrului și a Operei Române din Cluj. În această pleiadă de artiști care și-au început studiile muzicale la Sighet se numără și Ioan Bușitia (1875-1956), fiul întâiului profesor de la Preparandia Asociațiunii. Acesta a absolvit Academia de Belle Arte de Budapesta și a funcționat ca profesor la gimnaziul român din Beiuș. A fost legat sufletește de Maramureș și îl recomandă lui Béla Bartók, pe mai tânărul atunci Ioan

¹ Máramaros, 8 mai, 1867, p.4

² DJMMAN, Fond Liceul reformat Sighetul Maramției, inv. 960, ds.328, f.1-8

Bârlea în culegerea de folclor muzical maramureșean în primăvara anului 1913¹.

Ioan Bârlea l-a însoțit pe Béla Bartók în această campanie (14-27 martie) pe muzicianul maghiar asigurând culegerea textelor care vor compune culegerea de folclor muzical publicată în Germania în 1923: *Volksmusik der Rumänen von Maramureș*², deși inițial această culegere fusese inițial trimisă pentru publicare Academiei Române. Același Ioan Bârlea l-a însoțit și pe Tiberiu Brediceanu în culegerea de folclor muzical în toamna lui 1910 (13-25 noiembrie), din această campanie rezultând o altă importantă culegere de folclor muzical din Maramureș: *170 de melodii populare din Maramureș*, apărută și aceasta din cauza izbucnirii primului război mondial tot în perioada interbelică³. Aceste două culegeri, între care cea dintâi reprezintă punerea în circulația internațională a folclorului maramureșean, sunt rezultatul unui interes sporit spre creația folclorică maramureșeană a cărei valoare muzicală a fost sesizată de tânărul Izidor Man, cu trei decenii mai devreme.

Revenind la școala de muzică sigheteană, aici au frecventat și fiicele și fii lui Ioan Mihalyi de Apșa (a avut patru băieți și opt fete), care s-a îngrijit să le dea copiilor săi o aleasă cultură artistică. Toate fiicele lui Ioan Mihalyi au urmat cursurile acestei școli, fie de pian sau canto. Între fiicele lui Ioan Mihalyi, Iuliana Mihalyi (1896-1964) a fost alături de Valeria Lazăr un real talent muzical a căror voci promiteau încă de la vârste fragede. După terminarea acestei școli o găsim ca membră în comitetul de conducere a „Societății iubitorilor de muzică” înființată în 1910 alături de Maria Hitter și doamna Lazăr, soția lui dr. Alexandru Lazăr, președintele Tribunalului Maramureș. A participat la concerte locale, precum cel din primăvara anului 1917, unde a interpretat Beethoven alături de dirijorul Irsa Bela, directorul școlii de muzică. A fost frecvent invitată de Societatea „Petru Maior” a studenților din Budapesta unde interpreta cu deosebit succes doinele lui Tiberiu Brediceanu.⁴

La cumpăna dintre veacuri preotul din Sat Slatina (azi în Ucraina), Ioan Doroș, protopop al Sighetului, înființează pe cheltuiala sa un cor românesc cu muncitorii erariali, fiind cel dintâi cor de adulți, evident cor bisericesc care a cântat și la înmormântarea episcopului Mihai Pavel, în iunie 1902. Împreună cu fiul său Atanasie, profesor catihet în Sighet, au înființat și în Sighetul Marmăției după 1900, un

¹ **Ioan Ardeleanu Pruncu**, *Școala de Artă „Gheorghe Chivu”. 140 ani de învățământ artistic*, Sighetul Marmăției, 2006, p. 14-17

² München, 1923

³ **Dumitru Pop**, *Folcloristica Maramureșului*, Editura Minerva, București, 1970, p. 90-104

⁴ **Ioan Ardeleanu Pruncu**, op. cit., p.22-23

cor al plugarilor – țărani care locuiau la periferia Sighetului și care frecventau biserica din localitate.¹

Artele plastice în schimb nu s-au bucurat de aceeași susținere ca și muzica. Artiștii locali nu s-au bucurat de o susținere a elitelor locale: funcționari, cler, mari proprietari, fiind nevoiți să caute de lucru în altă parte. În ceea ce privește **pictura**, de menționat din 1853 numele unui maramureșean, Antal Országh, care lucrează la Paris ca pictor și fotograf în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea². La Sighet vine și lucrează pentru albumul lui Szilágy István, directorul gimnaziului reformat, pictorul Carol Pop de Szathmáry, a cărui tipărire fusese comandată unui editor din Pesta, Werfer Károly, în 1860.³

Un început de educație plastică pentru tinerii români maramureșeni fusese început în Preparandia Asociațiunii, unde între disciplinele predate figura și desenul, predat însă în conexiune cu caligrafia. Cel care predă și orele de desen era talentatul profesor Bușiția.⁴ În programa Preparandiei din 1866 figurează „scrisu coresu caligr.[afic] și desemnu”, ceea ce sugerează predarea desenului era făcută în strânsă legătură cu caligrafia, țelul urmărit era deprinderea unei scrieri caligrafice a viitorilor învățători.

Fără îndoială în Sighet, și în Maramureș au pictat în acest interval de timp mulți mânăitori de penel, cu mai mult sau mai puțin har, a căror nume nu ne este deocamdată cunoscut, cei mai mulți veniți din alte părți pentru a satisface comenzile elitei locale care își comanda portrete sau cumpăra naturi moarte sau peisaje pentru a decora sufrageriile potentatilor vremii. Lipsa de sprijin a artiștilor din partea unei elite constituite din oficialități, funcționari, cler, negustori sau nemeși a dus la descurajarea urmăririi unei cariere artistice, mai ales că pentru astfel de cariere nu exista în Ungaria o Academie de Belle Arte decât după încheierea pactului dualist, în 1871 înființându-se Școala Superioară de Arte Plastice și de Arte Decorative din Budapesta (și din 1875 Academia de Muzică, sub direcția lui Franz Liszt).⁵ Formația universitară a tinerilor maramureșeni era dependentă în primul rând de rețeaua de învățământ universitar din Ungaria și Transilvania și apoi cea din apusul Europei.

Din interogarea arhivelor locale, a presei locale și colecțiilor publice de artă din Muzeul Maramureșului nu am putut reconstitui până în prezent decât crâmpoie nesemnificative pentru activitatea pe

¹ Tit Bud, *Date istorice*, p.65

² **Raoul Șorban**, *O viață de artist. Între München și Maramureș*, Editura Minerva, 1986, p.7

³ DJMMAN, Fond Liceul reformat, inv. 960, ds. 374/1860, f. 1-2

⁴ *Analele...*, p.161

⁵ **Cornel Sigmirean**, op. cit. P.63

tărâmul artelor plastice a românilor maramureșeni în a doua jumătatea secolului al XIX-lea. Dintre acestea o preocupare pentru portretul în ulei a unui elev de clasa a VII-a gimnazială, Petru Bârlea, care în 15 decembrie 1873, expunea cu ocazia adunării generale a Societății de lectură a românilor maramureșeni, un tablou în ulei al tânărului poet Simion Botizan decedat la începutul anului amintit, ceea ce confirmă că această tehnică se preda și la Sighet.¹

Elevii români de la gimnaziile maghiare din Sighet aveau în programele de studiu desenul, predarea acestei discipline fiind legată mai mult de caligrafie. Așa a fost și cazul pictorului Holossy Simon, fiul unui negustor armean stabilit în Sighet, proprietar a unui magazin de mode care i-a adus dobândirea unei bune stări materiale.² Născut în Sighetul Marmației la 1 februarie 1857, a urmat cursurile gimnaziului inferior piarist din localitate și apoi trimis de către tatăl său la Academia comercială din Budapesta. La Sighet a luat ore de desen de la profesorul Franz Gramaier, preocupat mai mult de dezvoltarea aptitudinilor pentru caligrafie decât inițierea în desen a învățăcelului său. A fost și un talentat instrumentist, cântând cu deosebită plăcere la violoncel, instrument pe care e posibil să și-l fi însușit la școala de muzică. După ce a urmat în paralel cursurile Școlii de desen după model din Budapesta, la insistențele sale a obținut permisiunea tatălui său de a urma o carieră artistică, sprijinit de acesta să urmeze cursurile Academiei de arte frumoase din München, fapt pe care l-a și realizat între 1878 și 1882. După moartea tatălui său a preferat să rămână în Bavaria timp unde întemeiază o academie particulară.³ Din 1896 numele său se leagă de ceea ce în istoria artei este îndeobște cunoscut sub numele de școala băimăreană: o colonie de pictori care au influențat profund pictura din spațiul transilvan și cel maghiar.⁴ Neînțelegeri cu membrii grupului a dus la despărțirea de acest grup a lui Holossy și reîntoarcerea sa la München. După această dată a urmat o „vilegiatură” în fiecare vară a artistului, însoțit de elevii săi, în următorii doi ani la Hunyod și Hunedoara, după care din 1904 a venit în Maramureșul natal. Pictorul s-a bucurat de sprijinul prim pretorului Gavrilă Mihalyi care l-a ajutat efectiv la organizarea coloniei de la Teceu. Locuitorii acestui oraș la intervenția pretorului Gavrilă au votat o sumă de bani pentru construirea localului școlii pe un teren corespunzător pe malul Tisei. O încercare de mutare a coloniei la Sighet în 1913 s-a izbit de nepăsarea autorităților

¹ **Emil Domuța**, *Contribuții documentare privind activitatea societății de lectură „Dragoșiana”*. în *Acta Musei Porolissensis*, VIII, an 1984, p.656

² **Raoul Șorban**, op. cit, p. 52 Hollosy István figurează ca al 35 posesor virilist pe o listă din 1883, cf. DJMMAN, Fond Liceul reformat Sighet, inv. 960, ds. 562, p.10

³ **Raoul Șorban**, op. cit, p

⁴ **Gabriel E. Pogány**. *Les revolutionnaires de l'art hongoroise*, Editions Officina, f.a., p. p. 37 ș.u.

locale. La ședințele maestrului au participat și elevi români între care și una din fiicele lui Ioan Mihalyi de Apșa, Cornelia. La început s-a bucurat și de sprijinul autorităților, în 1906 i se acordă școlii lui Holossy o subvenție de 3000 coroane,¹ este susținut de intelectualitatea locală, ca apoi raporturile sale cu autoritățile să se înrăutățească, activitatea școlii fiind urmărită de autorități, în special elevii ruteni în anul 1914, fiind anul când l-a Sighet s-a desfășurat un proces politic pornit împotriva rutenilor care au trecut la ortodoxie.² Maestrul s-a stins din viață la 8 mai 1918 inducând o nouă atitudine față de artă. Acești ani de început de secol sunt anii de ucenicie a doi pictori maramureșeni care se vor afirma în perioada interbelică și pe care contactul cu școala băimăreană și cu Holossy le-a transmis dacă nu idei noi cel puțin însuflețirea acestuia pentru artă. Este vorba de Traian Bilițiu Dăncuș și Liviu Bordeaux, doi pictori maramureșeni care vor face carieră în perioada interbelică și chiar după aceea.

O tradiție a arhitecturii bisericești de piatră sau mai exact de zid a existat în Maramureș, în satele românești situate în partea de sud a acestui ținut, înainte cu mult de secolului al XIX-lea fiind vorba fie de biserici parohiale, ctitorii voievodale sau biserici ale unor mănăstiri. În acest sens poate fi amintită biserica de piatră a bogdăneștilor din Cuhea care fusese ridicată în veacul al XIV-lea, posibil înainte de 1342, considerată biserică voievodală, ruinată în secolul al XVI-lea. O altă biserică este cea parohială de la Giulești datând din a doua jumătate a secolului XIV a fost multă vreme mândria acestei comunități a cărei ruine se mai puteau vedea încă pe la jumătatea secolului XIX. Planul ei amintește de planurile bisericilor romanice fiind singura biserică de acest fel din Maramureș. Cele două biserici ale mănăstirilor din Peri și Biserica Albă au fost se pare construite de aceeași ctitori, Drag și sora sa Milița în 1451, ceea ce face posibil ca aceste două biserici să fi fost construite de aceeași familie pe la jumătatea secolului XIV. Biserica de piatră din Domnești era menționată pe la 1400 iar biserica de piatră a drăgoșeștilor de la Bedeu era menționată în anul 1435. Există și o biserică de piatră a mănăstirii din Sârbi situată în partea de hotar a localității numită Gruicul Malului distrusă în 1660. La Sarasău mai există încă în apropiere de malul actual al Tisei o biserică de piatră care ar putea data înainte de 1456 este biserică în care de la început bărbații erau separați de femei. Are o capacitate de aproximativ 300 persoane și putea adăposti pe la jumătatea secolului XIX întreaga comunitate.

¹ DJMMAN, Fond Prefectura Maramureș, acte comite suprem, act 109/1906

² DJMMAN, Fond Prefectura Maramureș, acte comite suprem, act. 636, 1914, Despre proces vezi **Mircea Popa** *Procesul rutenilor de la Sighet din 1913-1914*, în *Maramureș, vatră de istorie milenară*, VI, Editura Dragoș Vodă, Cluj Napoca, 2007, 129-154

Arhitectura acestor biserici ar fi putut oferi un model pentru arhitectura bisericilor de lemn care s-ar fi perfecționat nu mai devreme de secolul XIV și nu în contact cu arhitectura oaspeților regali ci prin influența acestor biserici parohiale construite după planuri catolice în lipsa unui centru episcopal care să nu permită abateri de la canoanele bisericii răsăritene.¹

Construcția acestor biserici de piatră din Maramureș au fost precedate de biserici de lemn, ca peste tot în acest spațiu european și au continuat să fie construite și în timpul acestora dar și după ce, cu excepția celei de la Sarasău, acestea au dispărut rând pe rând. Construcția elegantelor biserici de lemn cu două poale și-ar fi putut găsi model în găsi în basilicile care se găseau în regiune și în sudul Poloniei. Un posibil model pentru aceste biserici ar fi putut fi basilica de piatră din Sighet, o biserică catolică, adevărată performanță constructivă în epocă care ar fi fost construită la începutul secolului XIV. Această construcție, având acoperișul cu două poale și ar putut servi ca model pentru nobilimea locală care se aduna anual în congregația nobiliară și în zilele de târg.²

Însă între aceste biserici de zid construite începând cu deceniul patru al secolului XIX și cele construite în secolele XIV și XIV nu poate fi stabilită nici o legătură, afară doar de folosirea aceluiași materiale de construcții.

Începând cu cel de al doilea sfert de veac al sec XIX și până în preajma primului război mondial în Maramureș sunt construite 20 de biserici de zid deci în aproape jumătate din localitățile Maramureșului. Nu este abandonată nici tradiția bisericilor călătoare, adică dacă pentru o parohie o biserică devenea neîncăpătoare și se construia o alta, biserica veche era donată unei alte comunități care o va reconstrui.

Cu alte cuvinte principalul motiv al construirii unei biserici noi rămâne spațiul neîncăpător al vechii biserici parohiale pentru credincioșii parohiei care decid construirea unei biserici noi. Dar existau și alte motive după cum se va vedea în continuare.

O biserică parohială mică și neîncăpătoare în care nu încăpea nici un sfert din credincioșii comunei Vad îl determinau pe Ioan Pop, parohul local și viitor vicar al Maramureșului să caute izvoare de venit care i-ar putea asigura un fond cu care să înceapă construcția. Această sursă de venit putea proveni din cărăușia sării de la salina Coștiui la Sighetul Marmăției pentru care Oficiul cameral plătea la fiecare transport o sumă de bani. Ori un procent din banii fiecărui

¹ **Radu Popa**, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, Editura Academiei RSR, București, 1976, 223-231; **Alexandru Baboș**, *Tracing a sacred building tradition*, Lund University, Sweden, 2004, p.

² **Alexandru Baboș**, op. cit. p.292-294

transport cu căruța ar putea asigura constituirea unui fond. În consecință scria vicecomitelui de atunci să-l sprijine în acest sens și să intervină pe lângă Oficiul cameral.¹ În 1884 când în parohia Vad păstorea Vasiliu Ioody, episcopul Gherlei îl încredința pe vicarul Mihail Kőkényesdy să sfințească biserica nou zidită, fapt care se întâmpla în 18 decembrie, de ziua de Sfântul Nicolae.²

Primele biserici s-au construit în satele de pe valea Vișeuului începând cu cea din Vișeu de Mijloc în anul 1827, paroh fiind Șimon Ștefan de Visó, cea de a doua a fost construită la Moisei în 1840 și cea de a treia Vișeu de Sus care s-a construit pe parcursul a peste patru decenii, fundația punându-se înainte de 1836, biserica construită în 1842 și sfințită fără turn iar turnul s-a construit după 1880.³

Începând cu deceniul neoabsolutist în construcțiile de biserici, case școlare sau parohiale, reparații mai însemnate la aceste tipuri de construcții a fost instituită obligativitatea întocmirii planurilor construcțiilor și a preliminarilor de cheltuieli care trebuiau înaintate oficiilor de construcții înființate în baza unor dispoziții din 1853 și 1857 pentru a fi verificate și aprobate înainte de a fi puse în aplicare. Aceste oficii de construcții (traduse în perioadă idiomatice din limba germană sub numele de organe de zidire) aveau între atribuții și supravegherea realizării acestor tipuri de construcții și promiteau ajutorul lor ceea ce preoții din protopopiatul Vișeuului în care s-au realizat aceste prime biserici de piatră îl invitau pe judele cercului militar Ioan Vaida la conferința preoțească din protopopiatul Vișeuului din primăvara anului 1858 care da lămuriri despre ce ajutor era vorba pentru că în protopopiatul pe care îl gestiona de câteva decenii protopopul Ioan Mihalyi și unde sau construit deja biserici de piatră (de fapt biserici de zid) era în pregătire construirea unei biserici în Petrova în locul celei arse și în Leordina unde poporul dorea să construiască o biserică nouă. De fapt preoții au înțeles că aceste oficii le-ar oferi planuri și proiecte gratuit însă pretorul i-a lămurit că cheltuielile legate de întocmirea documentației trebuie suportate de către comună, care erau destul de scumpe în perioadă.⁴

Credincioșii din cele două localități și-au pus în aplicare intențiile. În 31 mai 1864 se pune piatra de temelie pentru noua biserică de zid din Leordina de către vicarul Mihail Pavel. În iulie 1867 construcția bisericii înainta „binișor” după cum îi scria preotul din Leordina, Paul Oros, protopopului Basiliu Mihalca, însă îi lipseau banii cu care să plătească constructorii și zilerii. Îl ruga pe protopop,

¹ DJMMAN, Fond oficiul parohial greco-catolic Vadu Izei, ds. f.5

² Idem, f. 13

³ Tit Bud, *Date istorice* ...p. 78,

⁴ DJMMAN, Fond oficiul parohial greco-catolic Leordina, ds. 1, f. 26rv.

care reprezenta autoritatea ecleziastică superioară în zonă să vină la Leordina să intervină în colectarea banilor restanți pe care credincioșii din Leordina s-au obligat prin contracte să-i plătească pentru a asigura acoperirea cheltuielilor ocazionate de lucrările de zidire.¹ În 1869 în august lucrările de construcție a bisericii au încetat întrucât credincioșii din Leordina n-au plătit încă nici un ban din banii distribuiți pe comunitate de către oficiul pretorial și nici nu trimit zileri la lucru și în felul acesta lucrările de construcție au trebuit abandonate. Ba mai mult lemnul oferit de compozesoratul Borșa n-au fost aduse de către credincioși și în felul acesta materialul lemnos s-a degradat. Aceste fapte erau comunicate protopopului pentru ca în cazul degradării construcției să nu fie „notat” la episcopie. Și-l informa „și despre aceea că mai bun stat material nicicând n-au avut credincioșii leordeni ca cum stau acum, adică nemica lipsuri nu cunoaște și biserica estimp s-ar putea găta”.² Pentru a continua lucrările construcției bisericii zelul preotului era hotărâtor. În anul 1870 preotul din Leordina solicita un împrumut de la episcopie de 500 fl. numai că acest lucru fusese promis numai după ce locuitorii din leud vor restitui aceeași sumă care le fusese încredințată pentru care se va dispune chiar executarea silită. Însă lucrurile nu s-au întâmplat cum a promis așa că soluția găsită a fost vânzarea unei porțiuni din pădurea comunală pentru a plăti ȕiganii care făceau cărămida pentru biserică.³ Principala sursă de venit însă erau veniturile provenite din dreptul de cârciumărit pe care locuitorii l-au donat bisericii și cu care garantau obținerea unui împrumut de la episcopie pe care îl cereau în 1873.⁴ Însă acest venit cu ajutorul căruia continua anevoios construcția bisericii era amenințat în 1876 de către autoritățile politice, care au trebuit să țină seama de prezența unui nou factor economic care devenea din ce în ce mai puternic: evreii. Aceștia au cumpărat o parte din proprietățile din intravilanul comunei și pretindeau drept de decizie în privința acestor venituri ale comunității sătești din care făceau și ei parte. În momentul când comunitatea a dorit întabularea (înregistrarea în cartea funciară a parohiei) a acestor venituri provenite din cârciumărit, pescuit, vânătoare, pășunat exploatarea pădurii bisericii evreii influenți din localitate au intervenit pe lângă autorități pentru a opri acest fapt și a transforma aceste venituri în venituri comunale. A rezultat o adevărată luptă purtată îndeosebi de preot la instanțele administrative și judecătorești de la nivel de comitat până la nivel ministerial pentru a rămâne aceste venituri care au fost din timpuri „avitice”, adică cu multe veacuri în urmă donate

¹ Idem, f. 83v, 92v-93

² Idem, f. 95rv

³ Idem, f. 100v-101r

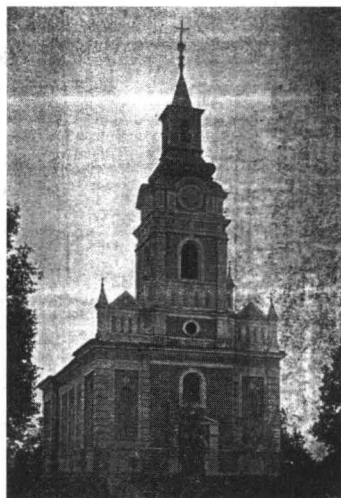
⁴ Idem, 109 v.

bisericii din Leordina. În aceste demersuri pe la instanțele administrative și judecătorești ale vremii au fost susținute și de Ioan Mihalyi, viitorul autor al Diplomelor maramureșene din veacurile XIV-XIV pe atunci tânăr avocat și jurisconsult la comitat care va deveni și ginerele zeლოსului preot din Leordina Paul Oros.¹

Acest Paul Oros numit protopop al Vișeului din 1877 va ctitori o nouă biserică de zid la Vișeu de Jos terminată în 1895 și pentru a cărei iconostas un credincios localnic, Gavrilă Năsui, zis Tistău, a donat 3000 cor.² Acest preot-protopop va dona vechea biserică de lemn din Vișeu de Jos comunității parohiale din Botiza, pentru donarea căreia a insistat parohul din localitate Ioan Coman și care s-a reconstruit în 1892, fiind un caz târziu din tradiția așa numitelor biserici călătoare.³

Am luat acest exemplu al construirii bisericii din Leordina pentru a decripta modul de ctitorire și zidire a bisericilor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea din vicariatul Maramureșului. Nici în localitatea vecină Petrova care cum s-a amintit intenționa încă din deceniul absolutist să construiască o biserică de zid, lucrurile n-au stat probabil diferit. Și pentru această biserică a cărei construcție s-au folosit veniturile provenite din regale, adică din cârciumărit și celelalte venituri⁴ amintite în cazul bisericii din Leordina, a cărei construcție a început în 1874 sub coordonarea preotului Ioan Csobaly, paroh în Petrova între 1860-1874 și sfințită la 3 martie 1878 în timpul preotului Ioan Călin.⁵

Astfel că începând cu anul 1881 alte noi biserici de zid sunt înregistrate în vicariat. Astfel în anul 1881 biserica de piatră din Bârsana, comunitate păstorită de parohul-vicar Mihail Kőkenyesdy, în 1884 se sfințea așa cum s-a amintit biserica parohială din Vadul Izei, însă datorită faptului că la construcție sa folosit gresia extrasă din dealurile din apropiere biserica prezenta în primul deceniu al

**Biserica din Sat Slatina
ctitorită de episcopul
Mihail Pavel (după dr.
Vasile Moldovan**

¹ Idem, f. 125v-129r, 133v-145r

² **Tit Bud**, *Date istorice...*, p 78

³ Idem, p. 32, și *Schematismus venerabilis cleri diocesis Szamosujvarensis romenum graeci ritus chatolicorum pro anno Domini MCMXIV, ab eercta sede episcopali anno LXI*, Szamosujvar, 1914, p. 261, **Alexandru Baboș**, p. 267

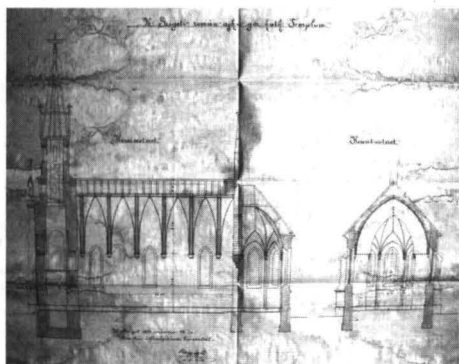
⁴ DJMMAN, Fond Protopopiatul greco-catolic Vișeu, registre contemporane, ds, 14, f. 14r, **Alexandru Baboș**,...

⁵ Idem ,ds. 15, 6r și **Tit Bud**, *Date istorice...*,p.55

secolului XX semne evidente ale igrasiei.¹ În 1886 în locul bisericii de lemn mistuite într-un incendiu a fost construită o biserică de zid în 1886 cu iconostas în valoare de 14 000 cor realizat la inițiativa preotului Simion Balea iar în Giulești se sfințește o altă biserică de zid în 1888. Seria bisericilor terminate în această perioadă continuă cu cea de la Bocicoel pentru construcția căreia preotul din localitate, Gregoriu Balint, a folosit fondurile primite din răscumpărarea de la stat a veniturilor regalelor în urma unei legi din 1888, în 1892 se construia biserica parohială de la Sighet iar în 1895 biseica de zid din Borșa sub ocârmuirea parohului protopop Alexiu Anderco. În același an se sfințește biserica din Sat Slatina (azi în Ucraina) ctitorită de episcopul Mihail Pavel de la Oradea fost vicar al Maramureșului și în care a fost înmormântat în 1902 ctitorul ei.²

În anul următor, 1896, se sfințește și biserica din Iapa, localitate situată lângă Sighetul Maramației, în timpul preotului Georgiu Rednic iar fiul său care i-a succedat în parohie său biserica a înzestrat-o cu un iconostas realizat la Blaj de profesorul Flaviu Domșa.³

În veacul XX continuă seria bisericilor de zid construite în vicariatul Maramureșului. O comunitate mică cu numai 650 credincioși cum era în satul Slătioara construia o biserică de zid în

1905 în timpul zelosului preot din Glod, Ștefan Pop, (tatăl renumitului folclorist Mihai Pop), Slătioara fiind filia acestei parohii. În 1904 începea construirea unei biserici la Dragomirești și în aceeași perioadă și la Săcel.⁴ În 1908 vicarul Maramureșului Tit Bud primea încredințare să sfințească biserica din Slătioara în 9 august.⁵

Interesantă este și răscumpărarea unei biserici aflată sub patronatul Erariului la Crăcești unde se mai păstra o reminiscență a unui drept feudal și continuat și în această perioadă: dreptul de patronat. Un astfel de caz s-a întâmplat și în satul Crăcești (azi Mara) când în 1891 răscumpără biserica de la Erariu (Ministerul de Finanțe n.n.) transferând acest drept de patronat credincioșilor din localitate.⁶

¹ Tit Bud, *Date istorice...*, p. 76 Dr. Vasile Moldovan, *Vizitație canonică în Maramureș 27iunie-24 iulie 1913*, Gherla 1913, p. 142

² Tit Bud, *Date istorice...* p. 28,29, 43,61,71.

³ Idem, p. 46

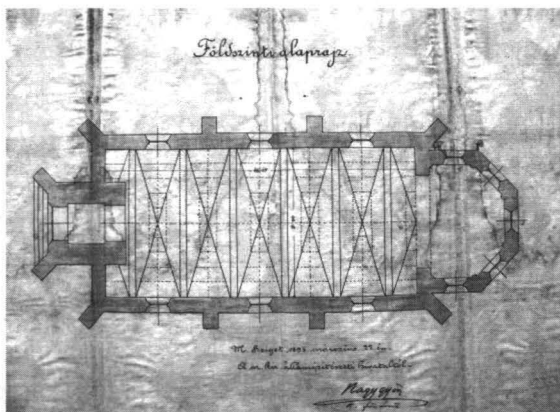
⁴ Idem, p.42,45,58

⁵ DJMMAN, Fond Protopopiatul geco-catolic Iza, ds. 1za, ds. 209, f.35

⁶ Idem, p. 38

Fără îndoială fiecare din aceste biserici de zid merită un dosar separat întocmit după metodologia consacrată în istoria artei care recomandă întocmirea unui dosar de cercetare pentru fiecare obiectiv analizat, analiza informațiilor și extragerea datelor de sinteză, stabilirea de corelații¹ care urmează să fie prezentate într-un studiu mai extins. Așa cum s-a precizat intenția acestei prezentări este focalizată pe prezentarea unui context al construirii acestor biserici cât și problematica socială a construirii lor.

Majoritatea bisericilor construite în Maramureș în această perioadă aparțin tipului de biserică sală cu un singur turn situat pe axa centrală, cu o monumentalitate sobră. Aparțin unui model de biserici construite și în secolul XVIII în Transilvania² după modelele impuse în imperiul austriac și promovate și în a doua jumătate a secolelor XIX prin acele oficii de

Planul bisericii greco-catolice din Sighetul Marmației, aflat la Direcția Județeană Maramureș a Arhivelor Naționale

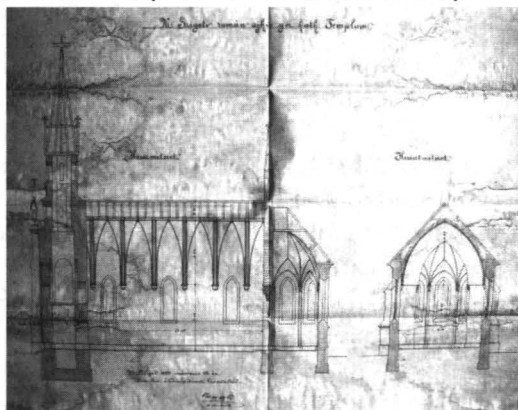
construcții menționate anterior. Se întâlnesc elemente care aparțin barocului austriac, cea mai mare parte din ele au bolta cilindrică, unele cu un modest portal situat în avancorpul bisericii. Fiind întocmite de arhitecți străini existând și în această perioadă proiecte tip fie aparținând barocului austriac sau a unui stil neogotic.

Din perioadă ni s-a păstrat o parte din planurile bisericii parohiale din Sighetul Marmației a cărei construire a avut și o miză națională. Comunitatea de credincioși greco-catolici era mică și lipsită de veniturile tradiționale de care se bucurau comunitățile sătești din Maramureș, adică acele regale sau venituri din cârciumărit, pădurile bisericești, iar familiile cu stare materială bună erau destul de puține la număr care să poată suporta construirea unei biserici care să servească și ca biserică vicarială, o replică târzie și modestă la un

¹ Cf. **Virgil Vătășianu**, Metodica cercetării în istoria artei, Clusium, 2004, p.59-66, 71-75

² **Virgil Vătășianu**, Arta pe teritoriul României de la începutul secolului al XVII-lea până în primele decenii ale secolului al XIX-lea, Editura Meridiane, București, 1970, p. 177-181

trecut episcopal al Maramureșului. De aceea s-a recurs la sprijinul tuturor comunităților parohiale românești din Maramureș, organizându-se colecte care au fost propuse în urma unei ședințe a fruntașilor bisericii din vicariat în aprilie 1887. La acest sprijin s-a adăugat și un sprijin din partea statului, preferându-se acel drept de patronat care controla numirea preotului în schimbul asigurării materialului de construcție și a subvenționării parohului. Construirea bisericii a început în 1890 de către o echipă de constructori italieni și supravegheat de oficiul de construcție al statului. Biserica a fost sfințită în 20 martie 1892.¹ Construcția acestei biserici după cum se poate vedea din planuri

Elevația bisericii greco-catolice din Sighet desenată în 1893

păstrate în dosarele prefectului de atunci și desenate în 1893, probabil după planurile echipei de meșteri italieni arată o biserică construită în stil gotic a cărei dimensiuni a fost gândită după numărul de credincioși existenți în Sighet la acea dată.

Cele două biserici construite în primul deceniu al secolului XX în satele Săcel și Dragomirești, pe lângă faptul că acopereau nevoia unui nou edificiu de cult potrivit cu numărul de locuitori ca urmare a sporului demografic au avut o semnificație aparte.

Intenția de a construi o biserică în Săcel data încă din anii șase zeci ai secolului XIX când protopopul de atunci Basilu Caracioni îl înștiința pe episcop de intenția acestora de a construi o biserică de piatră în locul celei de lemn, pentru care s-au și întocmit planurile și antecalculația, în învoire cu autoritățile politice solicitând încuviințarea episcopului.² Însă construcția a început ca urmare a apostaziei întâmplare în anii de început ai secolului XX care a cuprins cele două localități fiind în această împrejurare un mijloc apologetic aflat la îndemâna noului și harnicului preot ardelean numit aici Ioan Tarța. Biserica din Săcel construită prin efortul credincioșilor rămași greco-catolici, de către o echipă de italieni care se aflau în localitate înainte de construire executând diguri de protecție împotriva revărsărilor de

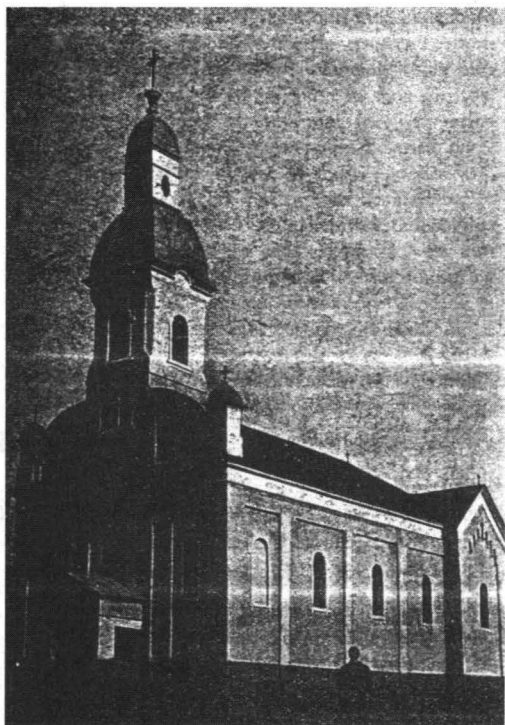
¹ Tit Bud, *Însemnări și date despre înființarea parohiei gr.-cat. Române din Sighetul Maramureșului*, Gherla, 1905, p. 15-20

² DJMMAN, Protopopiatul greco-catolic Iza, dosar 16 „Protocolul districtului Iza pe anul 1858”, 18 r

apă pentru drumul ce lega Maramureșul de Ardeal. Construirea bisericii i-a mobilizat pe săteni văzând în construcția bisericii împlinirea unui ideal, acela de a avea o biserică parohială modernă, în acord cu moda timpului. Au întâmpinat și destule greutăți legate de procurarea sumelor pentru acoperirea costurilor de construcție, greutăți accentuate și de anii secetoși care au împușinat nutrețul și au făcut ca vitele din care își asigurau sursele de existență să nu mai aibă valoare mare.¹

Și aceasta este o biserică sală cu plan ortogonal și turn situat pe axul central al corpului bisericii înspre apus.

Cealaltă biserică, cea din Dragomirești a fost construită în aceleași circumstanțe. În condițiile în care numărul de credincioși s-a împușinat, Emil Bran, preotul trimis în Dragomirești pentru a potoli

***Biserica din greco-catolică din Săcel
(după dr. Vasile Moldovan)***

a început construcția unei noi biserici de zid încheind în acest sens un contract cu un întreprinzător italian, Luigi Martin, cu care a încheiat un contract de zidire a bisericii cu 14 000 cor după un proiect întocmit de un arhitect Szatmary. Bani necesari i-a împrumutat din bănci și pe care i-a acoperit din veniturile compozesorului a cărui președinte a fost.

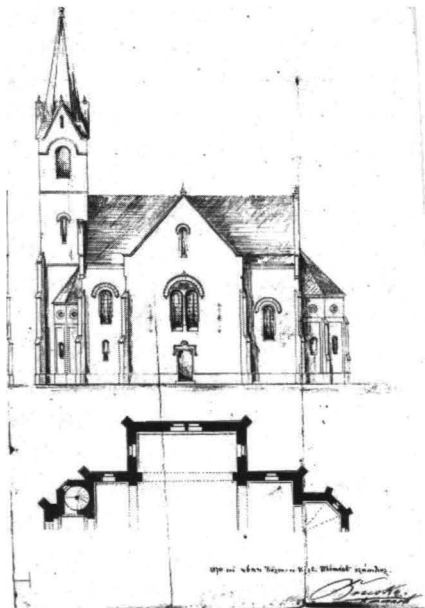
Administrarea compozesoratului Dragomirești de către predecesorul lui parohul protopop Alexandru Gyenge și a compozesoratului Săcel de către Ioan Gyenge a fost

potrivit lui Emil Bran, cauza principală a apostaziilor în aceste două localități.

Construirea bisericii a fost precedată de consultarea unor planuri, aprobate de Ministerul de Cult și Instrucțiune Publică, între care prezentăm un astfel de plan pe care l-a consultat și Emil Bran.²

¹ DJMMAN, Protopopiatul greco-catolic leud

² Fond Protopopiatul greco-catolic leud, ds. 93, f.3, ds. 91. f. 12-13, ds. 94, f.13, ds. 108, f. 16-18

**Model de biserică în stil gotic
consultat de preotul Emil Bran
pentru construirea bisericii din
Dragomirești**

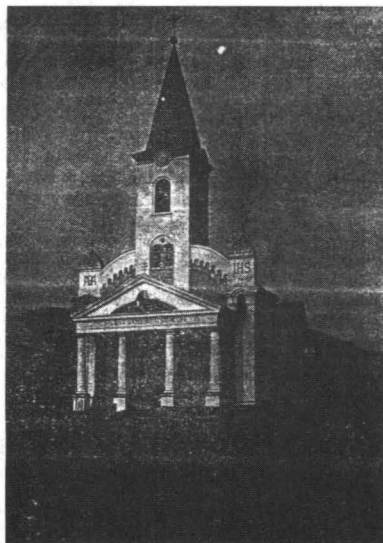
Iconostasul se împodobește cu următoarele icoane: deasupra iconostasului în mijloc stă sfânta cruce cu răstignirea, având de-a dreapta pre Maica Domnului, de-a stânga pre S[fântul] Ev[angelist] Ioan. În rândul cel dintâi de sub cruce sunt așezați profeții, stând în mijloc – Creatorul, iar profeții de-a dreapta și de-a stânga ținând în mână profeția sau simbolul lor arătând spre Isus Hristos. În rândul al doilea de su[b] cruce sunt așezate icoanele apostolilor cu icoana Mântuitorului la Cina de pe urmă în mijloc. Iconostasul și altariul s-au făcut

în 1864 pre care atârnă 6 lumânări de lemn aurite. În rândul cel mai de jos, adică lângă uși, icoanele împărățești a Mântuitorului de-a dreapta și a

După terminarea bisericii a fost comandat un iconostas realizat de Flaviu C. Domide de la Blaj care în mai 1912 îi trimitea un plan al proiectatului iconostas pe care în 1913 era deja realizat.¹

Pe parcursul acestei perioade mai multe iconostase au fost realizate, având și cazul unor iconostase realizate în vechile biserici de lemn cum era cea din Breb care datează din 1531. Iată cum descrie preotul din Breb iconostasul realizat în această biserică în 1864: „Iconostasul care e de lemn înfrumusețat cu chipuri cioplite având câte trei uși, una mai mare –

cea din mijloc - numită ușa împărătească, alte două de două lături, preste uși sunt perdele.

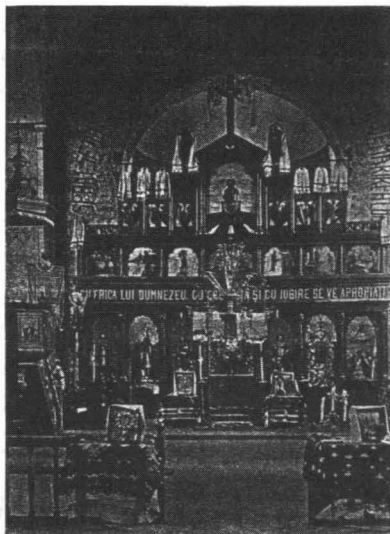

**Silueta bisericii din
Dragomirești. (După dr. Vasile
Moldovan, 1913)**

¹ Idem, f. 12-13

Preacuratei de-a stânga, apoi icoana hramului de-a dreapta: S[finții] Arh[angheli] Mihail și Gavril, la stânga a Sfântului Ioan botezătorul, de-a stânga S[fântul] Nicolae, de-a dreapta Sfântul Mihail și altele. Pre ușile împărătești e depusă Buna vestire de S[finții] Arh[angheli] Mihail și Gavril, cu două aripi, cele laterale sunt cu o ușe. Dedesupt sunt icoanele.”¹

Dacă ar fi să tragem o concluzie față de modul de practicare și realizare a artelor în Maramureș este cât se poate de evident că

**Iconostasul bisericii din
Dragomirești realizat de Flaviu
C. Domide (după dr. Vasile
Moldovan)**

dezvoltate au avut cele care s-au bucurat de o veche tradiție cum este construcția de biserici, dar orientându-se cu precădere spre biserica de zid, reînodând o tradiție care a fost deschisă în secolele XIV-XV, când nobilimea locală bucurându-se de putere politică și stare economică ctitoria un număr de biserici și mănăstiri. Începând cu secolul XIX locul vechilor și elegantelor biserici de lemn începe să fie luate de bisericile de zid construite după modele impuse de autorități și aflate în circulație. Nu se poate vorbi de un stil propriu

românesc, întrucât arhitecții nu cunoșteau sau nu voiau să cunoască acest stil. Poate nici preoții și nici curatorii nu doreau acest lucru,

orientându-se după modelele existente în epocă. Este păstrată însă tradiția iconostaselor și a picturii interioare bizantine. Cât privește pictura lipsită de tradiție și posibilități de însușire nu a cunoscut decât o practicare accidentală și în general în tinerețea elitelor locale școlile sighetene. Ceva mai bine va sta cultivarea muzicii, cu precădere a celei bisericești și a unui încă rudimentar învățământ muzical promovat de învățătorii de la școlile din satele maramureșene. Ne este cunoscut și un caiet al unui învățător, probabil Auxențiu Szabo din Sat Șugătag, ajuns prin împrejurări necunoscute în fondul arhivistic al uneia asociației maghiare din Sighet, conținând partituri cu cântece de lume și cântece patriotice.² Dar acesta nu poate fi un caz general de vreme ce învățătorii se plâneau de lipsa unui mod adecvat de predare a muzicii la preparandie.

¹ DJMMAN, Fond Oficiul parohial greco-catolic Breb, ds. 36. f. 65

² DJMMAN, Fond Asociația de binefacere, ds. 12. f.1-30

Transcarpatia sub ocupația maghiară

(02.XI.1938-22.06.1939)

Dr. Ion M. Botoș
Apșa de Jos, Ucraina

După 27 octombrie 1918 Austro-Ungaria dispare ca imperiu. După această data apar noi state pe harta Europei precum Cehoslovacia, Ungaria care se declară independente. În 1919 pe teritoriul a patru comitate (Ung, Bereg, Ugocea și 2/3 din Maramureșul din dreapta Tisei) se înființează *Regiunea Transcarpatia* (Rusca craina), cum este numită în documentele ungare, și care la rândul ei încearcă să își câștige independența.

Transcarpatia în urma încheierii tratatelor de la Conferința de Pace de la Paris a intrat, la 10 septembrie 1919, oficial în componența Cehoslovaciei (Tratatul de Pace de la St. Germain). Primul guvernator al regiunii a fost *Gheorghii Iatcovi*, iar orașul Ujgorod a devenit centrul administrativ al regiunii.¹

În Constituția Cehoslovaciei, promulgată în februarie 1920, Transcarpatia apare sub denumirea de *Rusia Subcarpatică*, tot atunci și cele 2/3 din Maramureșul din dreapta Tisei au fost alipite acesteia, iar maramureșenii au devenit cetățeni ai Cehoslovaciei.

De la apariția Transcarpatiei ca unitate teritorială aflată în componența Cehoslovaciei și ulterior cu status de autonomie, ca stat declarat independent la 15 martie 1939, relațiile dintre România și Ucraina Subcarpatică au fost dintre cele mai bune, inclusiv la cel mai înalt nivel.

Cercetările și documentele din arhivele și izvoarele din România cât și cele din Ucraina Transcarpatică confirmă și dovedesc că România a fost și a rămas cel mai apropiat vecin și prieten al Transcarpatiei.

România a apreciat această prietenie decorând cu ordinul „Veliko Kresta” I cs. (Ordinul „Coroana României Mare Cruce, 1881 cls.I) pe guvernatorul Rusiei Subcarpatice, Constantin Grabar, al treilea și ultimul guvernator al Rusiei Subcarpatice, la împlinirea vârstei de 62 de ani și aflat în post între 20.05.1935-9 octombrie 1938.²

Visele Ungariei, a amiralului Horthy Miklos (1868-1957), regent al Ungariei de a spori teritoriul acesteia prin alipirea de noi teritorii a început prin „politică forțată” iar ulterior trecându-se la acte de teroare și fapte antiumane comise împotriva celor care se opuneau.

¹ Ziarul „Novinî Zacarpattea” nr. 95-96 (2080-2081) din 07.07.2001.

² Ziarul „Novina Zacarpattea”, nr. 4-5 (3423-3424) 07.01.2009.

În urma Dictatului de la Viena (2.XI.1938) Rusia Subcarpatică a pierdut 171.711 de locuitori dintre care: 33.324 ucrainieni, 16.463 cehi și slovaci, 82.179 maghiari³; cinci districte: Ujgorod, Muncaci, Seleuș, Beregsaz și Irșava și au fost ocupate orașele Ujgorod, Mucacevo și Beregovo.

În districtul Ujgorod 22 de localități cu 10.719 ucrainieni și 18.687 maghiari, au fost ocupate de maghiari; în districtul Muncaci: 15 localități (12.153 ucrainieni și 12.253 maghiari); în Seleuș: 18 localități (3.471 ucrainieni și 8.752 maghiari); în Beregsaz: 40 de localități (6.343 ucrainieni și 40.962 maghiari); în Irșava: o singură localitate (Șalanchi cu 648 ucrainieni și 1.525 maghiari).⁴

În total au fost pierdute 96 de localități.

După cedarea acestor teritorii capitala regiunii s-a mutat la Hust.

La 22 noiembrie 1938, în urma unor largi mișcări și acte de teroare, a fost proclamată, constituțional, legea privind autonomia rusiei Subcarpatice.⁵

Printr-o hotărâre din 1 ianuarie 1938 a Cabinetului de Miniștri condus de A. Voloșin regiunea a fost numită *Ucraina Carpatică*.⁶

Dar Ungaria nu se împacă cu ocuparea parțială a Ucrainei Carpatice fapt pentru care horthystii o supun unei permanente amenințări.

În Nota informativă nr.1 din 8 ianuarie 1939 a Legiunii de Jandarmi din Maramureș sunt prezentate incidentele petrecute la frontiera ungaro-cehă (Mucacevo) în noaptea de 5-6 ianuarie 1939, urmare întâlnirii dintre șeful Legiunii de Jandarmi Maramureș cu șeful Poliției din Ucraina Subcarpatică și a Raportului nr.893 din 7 ianuarie 1939.

Din aceste documente rezultă că bande teroriste ungurești au atacat localitatea Porhoșeni din apropierea orașului Mucacevo. În urma atacului a fost rănit un subofițer cehoslovac. Drept urmare cehoslovacii au intervenit cu forțe militare sporite uzând de focuri de mitralieră fapt pentru care ungurii au intervenit la rândul lor cu forțe militare. Cehoslovacii pentru a opri înaintarea trupelor ungurești pe teritoriul lor au apelat la foc de artilerie aruncând în aer podul care lega orașul Mucacevo de localitatea Porhoșeni.

Într-un alt raport (nr.16854 din 8 decembrie) se arată că se încetează circulația trenului Sighet-Cernăuți prin Cehoslovacia și

³ **Micola Vegeș, Marian Tokar**, *Carpatsca Ucraina na šleahu derjavotvorennia*, Ujgorod, 2009, „Carpată”, p.297.

⁴ Ibidem, p.297.

⁵ Ziarul „Novinî Zacarpattea”, nr. 23 (2200) din 12.02.2002.

⁶ „Zacarpattea pid ugorščinoi”, 1938-1944, r.r., Naukove Tobaristvo im. Șevcenco V Ameriți, Grajda-Karpatâ, 1999.

Polonia din cauza distrugerii pe teritoriul polonez a unui pod. Întreruperea circulației feroviare a avut un efect negativ asupra Cehoslovaciei, care avea singura legătură de cale ferată spre România peste acest pod.

Drept urmare a acestui fapt populația Ucrainei Subcarpatice a fost aprovizionată cu cereale din România pe cale auto, cu autobuzele, prin punctul de trecere a frontierei de la Teceu, ceea ce a întărit și mai mult legăturile de prietenie și bunăvecinătate dintre Ucraina Carpatică și România.

La 18-20 februarie 1939, la Praga, are loc o Conferința internațională un urma căreia au fost semnate mai multe documente între care și Contractul de comerț dintre Ucraina Carpatică (delegația Ucrainei Carpatice a fost condusă de de V. Șandor) și România. Prin semnarea acestui contract Ucraina Carpatică s-a oferit să cumpere (având strictă necesitate) 2.500 de vagoane de păpușoi (porumb) din care România s-a angajat la, doar 1.500 de vagoane și alte produse. La 24 februarie o delegație din România se află din nou la Praga unde se semnează un nou Contract comerț cu Ucraina Carpatică. Șeful delegației Ucrainei Carpatice apreciază foarte mult semnarea noului contract afirmând că „Noi am primit din partea României păpușoi (porumb) la un preț mai convenabil (ieftin) decât cel propus de Ungaria”. Totodată în cursul convorbirilor delegația română a atras atenția delegației din Ucraina Carpatică precum că maghiarii i-au îndemnat să nu încheie Contractul de comerț întrucât în Ucraina Carpatică întrucât la ei (în Ucraina Carpatică) se face proagandă împotriva României din cauza Bucovinei.

Membri ai delegației din Ucraina Carpatică (V. Șandor, D. Matkovski, ș.a.) au avut, la Praga, un rol important în tratativele și încheierea unor contracte comerciale dintre Germania și România.⁷

În Darea de seamă făcută în fața guvernului Ucrainei Carpatice de către delegația acesteia, urmare a unei vizite făcute la 28 decembrie 1938 în România, se arată că păpușoiul (porumbul) va rămâne la prețul de o coroană cehoslovacă pentru un kg, pentru a nu se îngreuna situația populația și așa destul de mult sărăcită și îndatorată. România s-a angajat să livreze Ucrainei Carpatice 220 de vagoane de păpușoi (porumb) în luna octombrie și 250 în luna noiembrie. Cu același prilej cele două delegații au convenit ca locuitorii din Transcarpatia să poată cumpăra din România păpușoi (porumb) și alte produse alimentare fără să plătească taxe vamale la introducerea acestora în Transcarpatia.⁸

⁷ **Micola Vegeș**, *Gospodarstvo, Medițina, Turism u Carpatschii Ucraină* (Ziarul „Carpatsca Ucraina”, nr. 41/249 din 25.10.2008).

⁸ **Micola Vegeș**, *Carpatsca Ucraina*, nr. 42/250 din 01.11.2008).

La 14 martie 1938 Augustin Voloșin, prim-ministrul Ucrainei Subcarpatice, ceruse alipirea acesteia la România și acordarea de ajutor umanitar refugiaților ruteni... De altfel o poziție oficială a Guvernului Ucrainei Carpatice dar și un gând al tuturor românilor din dreapta Tisei. La o întâlnire, la Sighet dintre șeful Legiunii de Jandarmi Maramureș și primarul din Apșa de Jos acesta i-a spus că românii din localitate, dar și din alte sate, au pregătit și semnat liste pe care le-au înaintat la Liga Națiunilor pentru a li se aproba alipirea la România (Nr.417, 23 martie 1939, Legiunea de Jandarmi Maramureș la Ordinul nr.18/1939, inform. Șeful postului, plut. A. Craloviceanu). România însă a refuzat să participe la împărțirea Cehoslovaciei, răspunzându-le ferm guvernelor Ungariei și Poloniei precum că nu este interesată de schimbările teritoriale generale⁹ luând măsuri de întărire a frontierei nord-vestice prin constituirea Grupului operativ „Maramureș” și de transferare a unor mari unități militare în zona „fierbinte”.¹⁰

Cu câteva luni în urmă (noiembrie 1938) o delegație formată din preoți, avocați, notari și țărani din Ucraina Subcarpatică a cerut o întrevedere cu ministrul român de externe, N. Petrescu-Comen, rugându-l ca, în cazul dezmembrării Cehoslovaciei, cel puțin „partea populată în majoritate de români să fie reunită la România” („Timpul” din 3 noiembrie 1938).

Lași și indiferenți la aceste dramatice solicitări naturale, guvernării României au respins și propunerea Poloniei (toamna 1938-iarna 1939) care le propunea acestora ca în eventualitatea împărțirii Ucrainei Subcarpatice să alipească localitățile cu populație preponderent românească „din colțul sud-estic al provinciei, pe teritoriul căreia trecea calea ferată ce lega România de Polonia”.¹¹

La sfârșitul anilor '30 intelectualii progresiști din Ucraina Carpatică au început să susțină ideea parlamentarismului. Acest fapt s-a observat în pregătirea alegerilor pentru primul *Soim* (Parlament) din Ucraina Carpatică.

Alegerilor li s-a acordat o atenție foarte mare din partea Guvernului autonom al Ucrainei Carpatice. Din inițiativa primului ministrului A. Voloșin, la 20 ianuarie 1939, s-a format o nouă organizație politică – *Uniunea Națională Ucraineană* (UNU) și a publicației „*Nova Svoboda*”, ca organ publicistic al acesteia.¹²

Alegerile au fost planificate pentru ziua de 12 februarie 1939.

⁹ Cornel Grad, „Al II-lea Arbitraj de la Viena (30 august 1940), poziția Armatei române, Editura „Limes”, Zalău, 2000, p.42.

¹⁰ Ibidem, p. 43.

¹¹ Ziarul „Graiul Maramureșului”, nr. 5997 din 03.XII.2009.

¹² Ziarul „Novina Zacarpattea”, nr. 23 (2200) din 12.02.2002.

Pe listele de candidați pentru primul Soim (Parlament) al Ucrainei Carpatice au fost incluși 29 de ucraineni (rusini), 1 ceh, 1 român, un german. În total 32 de candidați.¹³

Înainte cu 10 zile fiecare alegător a primit Certificatul de identitate care a fost scris de mână și cuprinde: numele și prenumele alegătorului, localitatea, locul votării, numărul pe lista alegătorilor, ziua alegerilor, anul, începutul și terminarea alegerilor (8,00-14,00) și a fost semnat de staroste (primar) și ștampilat cu ștampila primăriei.

Fiecare alegător a primit, individual, la locul de votare, Buletinul de vot.

Forma Buletinului de vot era eurmătoarea: 10,5 cm lățime și 29,5 cm lungime.

Pe Buletinul de vot au fost înscrși toți cei 32 de candidați. Candidatul din partea românilor, Moiş Grigore – protopop la Bila Ţercov (Biserica Albă) – se afla pe poziția 19 și numele său era scris în limba română.

Buletinul de vot era ștampilat cu ștampila Comisiei electorale regionale de la Hust.¹⁴

Rezultat Alegeri:

- Drept de vot:	284.365
- Au luat parte la vot:	265.002 (92,5%)
- Au votat pentru lista UNU:	244.922 (92,4%)
- Au votat împotrivă:	17.752 (7,7%)

În 187 de localități a fost înălțat drapel alb, ceea ce însemna că în acea localitate au votat *pentru* 98% din alegători.¹⁵

Românii din dreapta Tisei, în majoritate, au participat la vot și au susținut candidații pentru primul Soim al Ucrainei Subcarpatice (Tabel 1).¹⁶

District	Localitate	Pentru lista unu	Împotrivă		Nr. total al celor care au luat parte la alegeri
			%		
Rahău	Biserica Albă	812	12	1,4	860
	Slatina	1.838	498	20,1	2.412
	Ocna Slatina	889	422	29	1.454
	Apșa de Mijloc	2.926	86	4,2	2.066
Teceu	Apșa de Jos	1.631	906	53,7	2.537
TOTAL		7.096	1.924	20,6	

La 15 martie 1939, la mai bine de o lună de la alegeri, la ora 16,20 în Sala de sport a Gimnaziului din Hust (unde s-a instalat

¹³ Derjavnopravovâi status Zacarpattea (Pidcarpatscoi rusi) v Scladi Cehoslovacinî.

¹⁴ **Ion M. Botoș**, *La nord de Tisa în România Mică*, Editura Societății culturale PRO Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2007.

¹⁵ **Sergii Fedaka**, *Karpatschii Krosvorod, Ujgorod, „Carpati”*, 2009, p. 145.

¹⁶ **Ion M. Botoș**, *La nord de Tisa în România Mică*, Editura Societății culturale PRO Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2007, p. 131.

Guvernul Ucrainei Carpatice după ocuparea Ungariei o parte a Ucrainei Carpatice – conform primului Dictat de la Viena, 2 noiembrie 1938) are loc prima ședință a Soimului (Parlamentului) Ucrainei Carpatice.¹⁷

Din cei 32 de posoli (deputați) la această primă ședință participă 22, după cum urmează:

A. Voloșin	M. Brașciaico
Y. Brașciaico	I. Griga
A. Dovbac	M. Dolinai
M. Drbal	A. Dutca
I. Ignatco	B. Klimpuș
M. Mandziuc	M. Marușciac
L. Romaniuc	G. Moiş
D. Nimciuc	Y. Pazuhanici
F. Revai	S. Rpsoha
V. Șobei	A. Ștefan
K. Fedeleş	M. Tulik

Dintre cei care au lipsit, Y. Revai, S. Klociurac și V. Komarinski, se aflau în deplasare iar 2 se aflau pe foaie de boală.¹⁸

În această zi istorică Soimul (Parlamentul) a proclamat independența Ucrainei Carpatice, a fost adoptată Constituția, stema, drapelul și imnul iar în cea de a IV-a ședință a Soimului a fost ales primul președinte al Ucrainei Carpatice în persoana lui *Augustin Voloșin*.

Aceste hotărâri au fost luate sub focul amenințător atacului început în noaptea de 13 spre 14 martie 1939 împotriva Ucrainei Carpatice de armata horthystă a Ungariei susținută de trupe militare armate ale Germaniei fasciste.¹⁹

La 20 martie 1939 întreg teritoriul Ucrainei Carpatice a fost cucerit și ocupat de armata horthystă a Ungariei.²⁰

Pe data de 16 martie 1938 președintele Ucrainei Carpatice, A. Voloșin paricipă la o slujbă religioasă în Bocicoiul Mare și apoi trece în România peste podul care lega Bocicoiul Mare de România.

Președintele A. Voloșin a plecat spre Cluj-Timișoara-Belgrad-Zagreb-Zânevițea-Zagreb-Viena-Berlin- Praga cu popasuri între 7 și 11 zile (mai 1938)... Pe data de 15 mai 1945 a fost arestat în Praga de către Serviciul NCVD (SMERS) și trimis la Moscova.²¹

¹⁷ Ibidem, p.132.

¹⁸ **Sergii Fedaka**, *Karpatschii Krosvorod, Ujgorod, „Carpati”*, 2009, p. 191.

¹⁹ Ziarul „Novina Zacarpattea”, nr. 73-74 (2250-2251) din 25.05.2002.

²⁰ Ziarul „Novina Zacarpattea”, nr. 75 (2252) din 28.05.2002.

²¹ Ziarul „Novina Zacarpattea”, nr. 112-113 (3381-3382) din 04.10.2002.

Din cauze necunoscute la 18 martie din Slatina 272 de sociovici au trecut frontiera în România. Au predat armele și au fost internați la Bocicoiul Mare la horthyști.²²

În perioada ocupației horthyste a Ucrainei Carpatice (15-18 martie 1939) detașamentele de jandarmi, în frunte cu căpitanul Martona Zeldi, s-au comportat ca niște sălbatici față de populația ucraineană. Astfel în Teceu M. Zeledi a declarat reprezentantului guvernului ungar, Mikloș Cozma (18 martie 1939) că timp de trei zile au fost executate 200 de persoane iar șeful Districtului, la Hust, colonelul Goloddi a avizat împușcarea a 170 de români.

În Onocovți trupele horthyste au înregistrat cu camera de filmat împușcarea a mai multor prizonieri de război.

Date oficiale ale Ministerului de Intrene ungar relevă faptul că între martie 1939 și decembrie 1940 în Transcarpatia au fost masacrați peste 4,5 mii de oameni.²³

Cu câțiva ani în urmă, mai exact 29 iunie 2005, am avut ca oaspeți *Familia prof. Petrus* din Lvov cu care ne cunoaștem încă de pe vremea când eram student, cu peste 27 de ani în urmă. Vorbind când de una când de alta, dar mai ales despre viața românilor din Transcarpatia, d.na Katerina (Kaliniuc, pe numele de fată), soția d.lui profesor ne-a povestit că în anul 1939 locuia în orașul Teceu împreună cu familia d.ei. Tatăl său era șeful administrației districtuale Teceu și a fost secretarul Comisiei electorale regionale la alegerile din 12.02.1939. Deși atunci avea doar 8 ani d.ei ne-a mărturisit că nu poate uita nici astăzi ziua în care au intrat ungurii în oraș. Tatăl ei a fost arestat iar bande de unguri horthyști au spart cu sălbăcie ferestrele de la casa lor; băteau și împușcau oameni nevinovați pe străzile orașului.

Un alt prieten la o întâlnire care a avut loc la Teceu ne-a povestit cum bande de horthyști au adunat, din Biblioteca orașului, toate cărțile (mii de volume) și le-au dat foc în centrul orașului. Totodată au fost distruse prin ardere multe lucrări de artă, picturi în special aflate în colecțiile unor instituții publice.²⁴

După ocuparea Ucrainei Carpatice, din 22 martie și până la data de 17 iulie 1939, regiunea a fost condusă de o administrație militară horthystă (13 colonei și locoteneți-colonei) în frunte cu generalul Beila Novacovici (n.1886, Oraviția/Krașov Sereni) avându-l consilier pe Mihailo Demco. Prin ordin al ministrului de Interne, Ferent

²² **Ion M. Botoș**, *La nord de Tisa în România Mică*, Editura Societății culturale PRO Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2007.

²³ Roman Ofițianschii, „Politicienii rozvitoc Zacarpattia v scladi ugorșcinî (1939-1944)”, Kiev, 1979, p. 25.

²⁴ Informator Ioan M. Botoș, Apșa de Jos, 1961; Apșa de Jos, 29.06.2005.

Kereșteș-Fișer, la data de 15 martie 1939 comisar guvernamental civil, a fost desemnat preotul greco-catolic Iulii Marina.

În această perioadă regiunea s-a numit *Subcarpatia*.

La 22 iunie 1939 Parlamentul Ungariei, sub semnătura primului-ministru P. Telechi, a emis Legea C.6/1939, *Alipirea teritoriilor subcarpatice către Statul maghiar*, și Decretul C.6.200/1939, *Despre conducerea actuală pe teritoriile înapoiate în Rusia subcarpatică*. Aceste acte normative au pus bazele trecerii de la administrația militară la o administrație civilă sub denumirea de *Comisariatul Regent al Teritoriilor Subcarpatice*.

Regiunea a fost împărțită în trei zone administrative numite *expozituri*: - UJANSC cu reședința la Ujgorod; - BEREZCA cu reședința la Mucacevo și MARAMUREȘ cu reședința la Hust. Șefi ai celor trei centre administrative au fost numiți: *Iulii Marina* (doctor în drept) la Ujansc, *Cornelia Beschid* (doctor în drept) la Berezca și *Beila Râșco* (doctor în drept) la Maramureș, aceasta fiind ulterior înlocuită cu doctorul în drept *Adalbert Dudianchii*.

Expoziturile au fost împărțite, la rândul lor, în *districte* astfel:

Expozitura Ujansc cu reședința la Ujgorod (primar fiind doctorul în drept Emerich Pelciarinski) avea următoarele districte:

- Ujgorod, șef district doctor în drept Olexii N. Beschid;
- Perecin, șef district doctor în drept Andrii Margittai;
- VelicoBerezniansc, șef district doctor în drept Kalman Nodi;
- Sobranetchi, șef district doctor în drept Ștefan Iofciac.

Expozitura Berezca avea următoarele districte:

- Mucacevo, șef district Simeon Gribovski;
- Svaliava, șef district Ștefan Medvidi;
- Irșava, șef district Eugen Doboș;
- Nijnereveretș, șef district Emanoil Roșcovici.

Expozitura Maramureș avea următoarele districte:

- Volivschii, șef district doctor în drept Andrii Dudici;
- Rahău, șef district doctor în drept Ernest Gorzov;
- Taras (cu reședința la Teceu), șef district Ștefan Sabo;
- Hust, șef de district a fost, la început, șeful expozitiei iar ulterior doctorul în drept Vasile Ondreovici.

La aceste trei expozituri s-a mai adăugat **expozitura guvernamentală Dâmbov** (Dubove) avându-l ca șef pe Bruno Sopco.

La rândul lor districtele erau împărțite în *notariate/primării* (guverne notariale).²⁵

²⁵ **Roman Ofițianschii**, *Politicinii rozvitoc Zacarpattea v scladi ugorșcinî* (1939-1944), Kiev, 1979, p. 31-32.

Considerații privind activitatea pompierilor voluntari din Sighet

Klara Gușeth Stenczel
Arhivele Naționale Maramureș

Istoria pompierilor din Sighet, la fel ca și în cazul altor orașe transilvănene, cunoaște mai multe etape de dezvoltare. Până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, mai precis până în perioada dualismului austro-ungar (1867) în lipsa unui serviciu organizat pentru prevenirea și stingerea incendiilor, această activitate se desfășura cu concursul membrilor breslelor existente pe teritoriul orașului. În perioada habsburgilor, împărații Maria Tereza și Iosif al II-lea au emis o serie de legi, de ordonanțe și au aprobat elaborarea unor regulamente care au stat la baza organizării activității de prevenire și stingere a incendiilor, ce cuprindeau reglementări privind măsurile adoptate în asemenea situații, obligațiile cetățenilor ș.a.m.d. Acestea au stat la baza întocmirii regulamentelor comitatelor, un astfel de regulament pentru prevenirea și stingerea incendiilor fiind întocmit pentru comitatul Maramureș încă din 22 martie 1774¹

O perioadă importantă în ceea ce privește istoria pompierilor din Sighet, la care de altfel ne vom opri și noi în cuprinsul acestei prezentări, debutează în epoca dualismului, când se înființează la Sighet primele asociații voluntare de pompieri. Astfel serviciul de pompieri se organizează cu oameni bine pregătiți și înzestrați cu echipamente pentru stingerea incendiilor. Trebuie subliniat faptul că înființarea asociațiilor voluntare de pompieri a fost un fenomen caracteristic tuturor orașelor din Transilvania (Cluj, Brașov, Satu Mare etc.), ele reprezentând o necesitate izvorâtă din schimbările majore survenite în viața orașelor: dezvoltarea lor continuă, întinderea mare a acestora, precum și intensitatea vieții social-economice urbane. Spre exemplu prima formă de încheiere într-o formațiune compactă a pompierilor clujeni, are loc în anul 1872 când, într-un articol publicat într-un ziar local, se consemna înființarea "Asociației pompierilor voluntari din orașul Cluj", cu regulament aprobat în anul 1876. Tot în Cluj, în 1884, primăria a hotărât înființarea primei formațiuni de pompieri angajați (plătiți de primărie).²

În Sighet, reședință a comitatului Maramureș, în secolul al XIX-lea viața economică a cunoscut o importantă dezvoltare, materializată în: noile construcții din piatră ridicate în centrul orașului pe temeliiile

¹ **Petru Dican**, *File din Istoria Pompierilor Maramureșeni*, Baia Mare, 2010, pag. 38,

² *Monografia Inspectoratului pentru Situații de Urgență „Avram Iancu” al județului Cluj*, pag. 13,

altora mai vechi, punerea în funcțiune a căii ferate ce lega Sighetul de Polonia și Bucovina (1872) etc., ce transformă Sighetul într-un centru feroviar și comercial important, dezvoltându-se industria și comerțul³. La sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului XX funcționa la Sighet o fabrică de cherestea, ceva mai târziu o fabrică de scaune, o fabrică de bere, un complex de morărit, două tipografii, un număr mare de meșteșugari etc.⁴. În plus trebuie menționată și introducerea iluminatului electric în anul 1893, existând astfel posibilitatea izbucnirii unor incendii. În ceea ce privește orașul Sighet, organizarea activității de prevenire și stingere a incendiilor s-a concretizat prin înființarea în anul 1872, a „Asociației pompierilor voluntari din Sighetu Marmăției”, an apare și pe sigiliul asociației, conform regulamentului (statutului) acesteia⁵. Regulamentul de funcționare al asociației a fost aprobat la Budapesta, în 9 martie 1873 de Zeyk Károly - secretarul de stat al Ministerului de Interne Maghiar de la acea dată, potrivit realităților timpului, care îl înaintează ulterior conducerii comitatului Maramureș.

Regulamentul asociației, semnat de președintele Szöllösi Miklos și de secretarul acesteia Nagy Elek, cuprindea un număr de 26 de prevederi, structurate în 6 părți cu privire la: adresa asociației, scop și obiective, venituri și active, sediu, sigiliu, fondatori, patroni, membri de onoare și membri, condițiile de înscriere în asociație, drepturile și îndatoririle membrilor, prevederi referitoare la încetarea calității de membru, conducerea asociației și structura acesteia, o serie de probleme legate de votul membrilor în Adunarea Generală, atribuțiile acestei adunări, ale conducerii, condițiile de dizolvare ale asociației ș.a.m.d.

Asociația pompierilor voluntari din Sighetu-Marmăției (M- szigeti tűzoltó egylet) a fost înființată, așa cum este menționat și în regulamentul acesteia, în primul rând cu scopul de a stinge incendiile din orașul Sighetu-Marmăției și din localitățile din jur. Printre obiectivele acesteia s-au numărat și instruirea membrilor asociației în ceea ce privește practica și teoria referitoare la stingerea incendiilor, eventual asigurarea pazei, în caz de incendiu, stingerea lui și salvarea vieților omenești și a bunurilor acestora, organizarea (înființarea) de școli de pompieri.⁶

Donățiile, taxa de înscriere în asociație, cotizațiile membrilor, chiar și contravențiile aplicate, cât și recompensele câștigate ca urmare a stingerii unor incendii, reprezentau veniturile asociației.

³ **Mihai Dăncuș**, *Cât îi Maramureșu – nu-i oraș ca Sighetu, Sighet*, 2006, pag. 147,

⁴ Ibidem,

⁵ Arhivele Naționale Maramureș, Fond Prefectura Județului Maramureș. Seria Comitetul Municipal, act nr. 35/1873, fila 2,

⁶ Ibidem,

În ceea ce privește sigiliul asociației, de care am amintit și anterior, pe acesta era menționată denumirea asociației și anul 1872, ca an al înființării acesteia.

Membrii asociației erau persoane de sex masculin, cu vârsta de peste 18 ani, împărțiți în trei categorii: cățărați, cei care deserveau pompele și cei care mențineau ordinea. Dintre aceștia, cei care se remacau pentru merite deosebite deveneau membri de onoare.⁷ Atât membri de onoare, cât și cei ordinari aveau drept de vot în Adunarea Generală, drept pe care puteau să-l exercite doar în persoană. Fiecare membru al asociației era obligat să respecte prevederile regulamentului, alte normative ale asociației și să-și plătească cotizația, în caz contrar pierzându-și calitatea de membru.⁸

În ceea ce privește conducerea asociației, aceasta era asigurată de o Adunare Generală și un detașament activ, cu următoarea structură organizatorică: un prim comandant, suplinat în lipsă de unul dintre cei trei adjuncți, 6 comandanți de pluton, 7 ajutoare (ofițeri), dintre care primul este inspector, iar cel de-al doilea îndeplinește sarcinile secretarului (notarului), un inginer, un trezorier (casier) și un magazioner.⁹ Aceștia doi din urmă erau obligați să inventarieze și să gestioneze bunurile mobile ale asociației.¹⁰

Adunarea Generală a membrilor asociației avea loc întotdeauna la sediul acesteia, în prima lună a fiecărui an, și era anunțată cu cel puțin opt zile înainte. Președintele Adunării Generale era prim comandantul detașamentului activ.¹¹

Un aspect deosebit de important era acela al subordonării asociației pompierilor voluntari șefului poliției orașului sau adjunctului acestuia în caz de incendiu, la locul incendiului și pe parcursul operațiunilor de stingere a incendiilor. Trebuie subliniat însă faptul că, în ceea ce privește operațiunile tehnice de stingere a incendiilor, pompierii voluntari acționau independent, nefiind permis amestecul autorităților în această privință.¹²

Conform și altor surse, Asociația pompierilor voluntari din Sighet avea 132 de membri și dispunea pe lângă echipamentul individual de: 2 hidrofoare, 3 pompe manuale pe 4 roți (tip Knaust și Seltenhoffen), 2 sacale pe roți, o trăsură pentru transportul materialelor, accesorii de salvare, urcare și demolare.¹³ Potrivit acelorasi surse darea de seamă a Asociației pompierilor voluntari din Sighetu-Maramației, pentru anii 1896-1898, prezentată la Adunarea

⁷ Ibidem,

⁸ Ibidem, fila 3,

⁹ Ibidem,

¹⁰ Ibidem, fila 6,

¹¹ Ibidem, fila 4,

¹² Ibidem, fila 6,

¹³ Petru Dican, *op.cit.*, pag. 40.

generală din 11 iunie 1899, menționa printre altele că, numărul pompierilor voluntari varia între 50-60 de persoane, că echipamentul pompierilor era păstrat într-o magazie, iar căruțele care transportau aceste materiale aveau prioritate în circulație, în caz de incendiu, că membrii asociației efectuau exerciții cu regularitate, iar pe timp de iarnă se pregăteau și teoretic, conform unei tematici planificate. În plus câte 5 pompierii voluntari organizau și un serviciu de pază împotriva incendiilor pe timp de noapte, fiind de asemenea asigurată protecția împotriva incendiilor și pe timpul spectacolelor de teatru.

Pompierii voluntari și-au făcut simțită prezența în Sighet nu numai în timpul incendiilor, aceștia organizând periodic „Balul Pompierilor” și o serie de manifestări sportive în Grădina Morii. Se pare că la sfârșitul secolului al XIX-lea au avut loc în Sighetul Marmației un număr de cca. 40 de incendii, din care 6-8 au fost mai importante.¹⁴

Până la înființarea primelor subunități de pompieri militari, și în Sighet, chiar și după noile realități politico-administrative de după Marea Unire (1918), activitatea de prevenire și stingere a incendiilor s-a desfășurat sub conducerea primăriei locale, numai pe bază de voluntariat.¹⁵

1873, Sighetu Marmației. *Regulamentul de funcționare și organizare a Asociației pompierilor voluntari din Sighetu-Marmației.*

A m-szigeti önkéntes tűzoltó egylet alapszabályai

I Rész

1. Az egylet címe:
M- szigeti tűzoltó egylet.
2. Az egylet célja:
 - a) a rendes tűzoltás M-Szigeti s közeli környékének területén.
 - b) tűzoltó gyakorló mesterek képzése
3. Az egylet céljainak elérése végett:
 - a) a tagok a rendes tűzoltásban elméletileg és gyakorlatilag oktattatnak,
 - b) esetleg őrségét tart,
 - c) a tűzvész esetében az oltást, élet és vagyon mentést eszközli,
 - d) lehetőleg tűzoltó iskolát szervez.

¹⁴ Ibidem, pag. 45. Lucrarea citată nu menționează în cadrul aparatului critic sursa documentară folosită în cazul informațiilor de la notele – 13, 14.

¹⁵ Petru Dican, *op.cit.*, pag. 48

4. Az egyeslet jövedelmét képezik:
 - a) a gyűjtés útján beszerzett összegek,
 - b) egyesek és társulatok önkéntes adományai és hagyományai,
 - c) a rendes tagok beiratási díjai és havi járulmányai,
 - d) mulasztási bírságok,
 - e) az egyes tűz eseteknél jutalmazásul befolyt összegek.
 5. Az egyeslet vagyonát képezik:

Az alapítvány tartalék segély alaptőkék és az egyesleti jövedelemből eddig beszerzendő ingatlan és ingó tárgyak.

Az egyesleti jövedelmi 10% - ból valamint a netaláni fölöslegről tartalék és segély alap képzendő a parancsnokság belátása szerint az adományozók akarátának mindenkor figyelembe tartása mellett.
 6. Az egyeslet székhelye M-Sziget. Hivatalos nyelve és vezényszava a magyar.
 7. Az egyeslet pecsétje.
- Tűzoltói jelvények közepén „m-szigeti önkéntes tűzoltó egyeslet” és „1872” mint az alakulási év száma körirattal.

II. Rész.

8. Az egyeslet áll alapító, pártoló, rendes és tiszteletbeli tagokból.

Az rendes tagok fölöstatnak mászó, szivatyus és rendföntartókra.

Alapító tagok azok kik legalább 100 ft. o. é. vagy készpénzben vagy 6% os kamatozó alapítványi kötvényben az egyeslet tujandonául adnak.

Pártoló tagok azok kik az egyeslet föntartásához évenként legalább 2 ftal járulnak.

Rendes tagúl fölvétetik minden 18 évet meghaladó fedhetlen jellemű férfi.

A jelentkezők tartoznak alkalmazásuk tekintetében előljárók rendelkezéseinek magukat alávetni.

Tiszteletbeli tagokúl választatnak kik a tűzoltási intézmény körül általában, különösen pedig az egyeslet irányában kiváló érdemeket szereztek. Ezek az egyesleti tagok jogait élvezik, az egyesleti terhektől azonban mentesek.
9. Az egyeslet rendes tagúl lépni kívánó ebbeli szándékát személyesen a napi örparancsnoknál bejelenteni, ki a jelentkező nevét az előjegyzési könyvbe bevezeti és a történt előjegyzésről bizonyítványt ad az illetőnek. A jelentkező ha 14 napon át ellene egy egyesleti tag részéről sem adatott be írásbeli kifogás, egyesleti tagúl a parancsnokság által fölvétetik. Kifogás esetén a parancsnokság hozott elutasító határozat ellen az illető a legközelebbi közgyűléshez felebbezhet.
10. Minden alapító rendes és tiszteletbeli tagnak joga van mindazon előnyöket élvezni, melyeket az egyeslet nyújt,

nevezetesen gyakorlatokon és társas multságokban részt venni, a közgyűléseken megjelenni, tanácskozni, szavazni, ezen jogok azonban csak személyesen gyakorolhatók.

11. Minden tag tartozik:

- a) Az egyleti alapszabályokat és rendszabályokat megtartani.
- b) Az alapító tagok a mennyiben alapítványukat kész pénzben be nem fizették, tartoznak alapítványok kamatját, a pártoló tagok pedig járulmányaikat félévenként előre az egyesület pénztárába pontosan befizetni.
- c) A rendes tagok tartoznak az alapszabályok és a parancsnokság rendeletei által rárótt kötelemeket végezni, a kitűzött gyakorlatokra megjeleni és az esetleg fizetendő bírságokat pontosan befizetni.

12. Az egyesületi tagság megszűnik:

1. Önkéntes kilépés által két héti indokolt írásbeli fölmondás és a belépti jegy visszaadása mellett az egyesület irányában vállalt kötelességek teljesítése után.

2. Kitiltás által. Ez a parancsnokság által határoztatik el.

a) Ha valamely egyesületi tag, a reá rótt bírságot a parancsnokság háromszori megintése dáczára be nem fizette.-

b) Az egyesületi alapszabályok vagy rendszabályok ellen nagyobb vagy ismételt kihágások miatt;

c) Ha a tag becsületbe vágó büntény miatt elítéltetett;

d) Becstelen magaviselet miatt. Ily nevű határozat érvényességére azonban kívántatik, hogy a parancsnokság jelenlévő tagjainak kétharmada a kitiltásra szavazzon. Ezen határozat indokai a kitiltást saját kívánatára vele írásban is közlendők, fönnhagyván neki a közgyűléshez való fellebezést.

III Rész.

13. Az egyesületi ügyek vezettetek:

a) A közgyűlés,

b) A parancsnokság által, melyet a következő tisztviselők képeznek u.m:

1.) A főparancsnok, kit akadályoztatása vagy távol léte alatt az első osztály parancsnok helyettesít.-

2.) Három osztály parancsnok.

3.) Hat szakasz parancsnok.

4.) Hét segéd tiszt kik közül az első az ellenőri és a 2 –ik a jegyzői teendőket teljesitik.

5.) Egy mérnök.

6.) Egy pénztárnok.

7.) Egy szertárnok.

Az egyleti év a naptári évvel kezdődik.

14. A közgyűlések, melyek mindenkor az egylet székhelyén tartatnak, a tanácskozási tárgyakkal együtt legalább 8 nappal előbb lapban és az őrtanyán függő táblán kihirdetendők.

Minden év első havában közgyűlés tartatik, a parancsnokság jogában áll rendkívüli közgyűlést is egybe hívni, mit köteles megtenni, ha ezt 30 egyleti tag indokolás mellett kívánna.

15. A közgyűlés határozatai a jelen nem lévők és nem szavazók irányában is kötelezők érvényökre a rendes tagok a parancsnokságból 21 tag jelenléte szükséges, ha pedig az első ízben össze nem jönne, akkor 25 nap alatt újabb közgyűlés hivatik egybe, melyen a jelenlévő tagok számukra való tekintet nélkül határozat képesek. A közgyűlés elnöke a főparancsnok, vagy távol létében helyettese, jegyzője a parancsnokságnak e részben megbízott tagja.-

16. A rendes közgyűlés hatáskörébe tartozik:

1. A tisztviselőket választani, a tisztviselők titkos szavazat útján egy évre és pedig minden parancsnoksági állásra külön szavazati jeggyel.

2. A főparancsnok általános, a többi tisztviselők pedig viszonylagos szavazat többséggel választatnak.

Ha a megválasztott a reá ruházott tisztelet el nem fogadja, azonnal újválasztás eszközendő. A tiszteletbeli tagok megválasztása titkos szavazás útján általános szavazat többséggel.

3. Az egyleti tisztviselők netaláni fizetésének meghatározása.

4. Egy háromtagú bizottságnak megválasztása, mely az évi számodásokat az ellenőr és szertárnok közbejöttével megvizsgálandja s erről a legközelebbi közgyűlésnek a talált eredmény feletti intézkedés és a pénztárnok fölmentvényének kiadása végett jelentést tesz.

5. Ezen bizottság tagjai viszonylagos többséggel azon rendes tagok sorából választatnak, kik tisztviselőkké nem lettek.

6. Az évi jelentés meghallgatása és a jövő évi költségvetés megalapítása.

7. Az alapszályok módosítására vonatkozó közgyűlési határozatok fogantatás előtt a kir. belügyminister elé terjesztendők.

8. A rendes tagok járulékainak a körülményekhez mért idő szerinti megalapítása.

9. A parancsnokság vagy egyes egyleti tagok indítványa fölötti határozás.

10. Az egylet felosztásának tárgyalása, a minek elhatározására szükséges hogy az egyleti tagoknak három negyede jelen legyen és ezeknek kétharmada a föloszlás mellett szavazzon.

Ha a tagok három negyede nem jönne össze ez esetben új közgyűlés legalább 4 héttel előbb annak különös kiemelése mellett hirdettetik ki, hogy az egylet feloslása a megjelenendő

tagok számára való tekintet nélkül fog tárgyalatni és végleg eldöntetni.

11. Ugy a rendes mint a rendkívüli közgyűlések második és utolsó sorban határoznak, a tagok fenytése illetve kizárasa tárgyaban.

Azon tag ki a parancsnokság által büntetessel vagy kizárással fenytett ügyét a közgyűlésekhez fellebezte, védelmében nem korlátozható, azonban az ellene főlshóalók shólas szabadságát szoros tiszteletben tartani köteles.

A rendkívüli közgyűlés ugyanazon hatás körrel bir, melyel a rendes, kivéven ezen czik 1, 2, 3 pontjában főlshóalt választásokat.

A közgyűlés jegyzőkönyve a főparancsnok és egy a közgyűlésből kiküldött három tagú bizotság által hitelesítettik.

17.A parancsnokság, mely a közgyűlésnek felelős a 13. 6 – ik pontjában főlshóalt tisztviselőkből áll.

Az alapszabályok értelmében évenként lelépő tisztviselők, az ujjválasztásig hivatalukat folytatni kötelesek.

A mennyiben valamelyik tisztviselő időközben akadályozva volna tisztét folytatni helyét a parancsnokság az ujjválasztásig betölti. A parancsnokság határozatai általános shótöbbséggel hozatnak érvényességükre, az előlő elnököt és a jelenlévő többi tiszteket beszámítva 5 tag jelenléte szükséges.

18. A parancsnokság hatásköre.

1. Az egylet képviselői és annak nevében szerzódéseket kötni melynek érvényességéhez a főparancsnok, segédtszt és két parancsnok aláírása szükséges.
2. A tagok fölvétele, fenytése és kitiltása fölött határozni.
3. Szolgák fölfogadása és elbocsátása valamint fizetésük meghatározása.
4. A gyakorlati rendet a parancsnoksági ügyi rendet valamint a rendszabályokat megállapítani és azok foganasításáról gondoskodni.
5. Az egylet vagyonát felelőség mellett kezelni.
6. Az egylet helyiségei építése vagy bérlete és fölszereléséről és a szerek beszerzése és megörzése fölől gondoskodni.
7. A közgyűlést egybe hívni és annak az egyleti ügyek állásáról jelentést tenni, valamint az évi költség vetést előterjeszteni.
8. A közgyűlésnek a tiszteletbeli tagok választása íránt ajánlatokat tenni.
9. Egyes kitünőbb tagok vagy magán egyéneknek a tűzöltás körül és érdekében tett kiváló szolgálatokért, kitüntetést és jutalmokat adni. A parancsnoksági ülésekben a kijelölt segédtszt rendes

jegyzőkönyvet vezet, mely a főparancsnok vagy helyettese által hitelesítendő.

19. Az egyleti viszonyokból, az egylet és annak tagjai vagy csak az utóbbiak közt keletkezhető viszályok választott bíróság által intézendők el, melynek megalakítására nézve az 1868 évi LIV. t.cz. 9 czimének III. fejezetében foglalt szabványok lesznek alkalmazandók.

IV. RÉSZ.

20. A főparancsnok vagy annak helyettese képviseli az egyletet hatóságok és harmadik személyek irányában, alá ír az illető segédtiszt ellenjegyzése mellett minden okozatot mely az egyletnek, mint olyannak kebeléből ered, vezeti a közgyűléseket és parancsnoksági üléseket és a szavazatok egyenlő száma esetében dönt. Az egyleti pénztárt egy parancsnok és a pénztárnok jelenlétében időnként előleges értesítés nélkül megvizsgálja és az évi költségvetésben szabatosan meg nem határozott kiadásokat 50 frt. erejéig utalványozza.
21. Segédtisztek vezetik az egyleti közgyűlések és a parancsnoksági ülések jegyzőkönyvét, szerkeztik az egylet minden nemű írásbeli kiadványait, az indítványok felett öröködnék, a belejegyzett óhajokat, a parancsnokság elé terjesztik, az egyleti irományokat őrzik és jegyzékbe foglalják.
22. A pénztárnok felelősség mellett kezeli az egylet pénzét, az egylet jövedelmeit nyugták mellett átveszi, és azokból a költségvetésben megállapított rendes kiadásokat és az abban kivetett rendkívülieket is 50 frtig a főparancsnok vagy helyettese, különben pedig a parancsnokság utalványozása folytán fizeti.
A parancsnokságnak havanként pénztári kimutatást, e közgyűlésnek pedig helyes évi számodást ad. A járulékaival hátramaradt tagok névsorát a parancsnokságnak bemutatja.
23. A szertárnok az egylet összes ingatlan és ingó javai fölött leltárt vezet, azok rendben tartásáról gondoskodik, és azokat felelősség terhe alatt kezeli.
24. A parancsnokság többi tagjainak különös hatásköre, valamint rangsorozata a szolgálati rend szabályokban foglaltatik.

V. Rész

Az egylet érintkezése a rendőri közegekkel tűzvész esetére.

25. Az önkéntes tűzoltó egyesület és annak parancsnokai kötelesek leendene a tűzvész helyén és a tűzközvetlen oltásának rendőri tekintetben a városi rendőrfőnök, vagy helyettese rendelkezéseinek engedelmeskedni, azonban az egyesület technikai működése maga körében önálló szabad mozgathatása és tevékenysége tekintetében a hatóság képviselői által nem gátoltathatják.

Más tűzoltó egyesületi viszonyát különösen szabályzat határozza meg.

VI Rész.

Az egyesület felosztása következhetik:

26. Ha a tagok száma annyira csökken, hogy a parancsnokság a kiadásokat az egyesületi vagyonnal nem fedezheti és az összehívandó közgyűlés más nemű fedezési eszközöket elő nem teremthet. A felosztást indítványozó közgyűlésről értesítse a hatóságot, hogy az nem fedezési eszközökkel ellátja az egyesületet. A felosztásról a hatóság értesítendő. Az egyesület felosztása esetében, mely külön közgyűlés által a jelenlévők két harmadának hozzájárulásával határozható el az egyesületi vagyon önkéntes tűzoltói célokra a hatóság létét, hivatalában helyezendő el.

SZŐLLŐSI Miklos
id. elnök

NAGY ELEK
a tűzoltó egyesület id. jegyzője

8649 szám

Látta a magyar királyi belügyminister
Buda-Pesten 1873 évi március hó 9 én

A minister helyett
ZEYK KÁROLY
államtitkár

Arhivele Naționale Maramureș, fond - Prefectura Județului Maramureș, Comitetul Municipal, inv. 340, act 35/1873, file 2-6, original, limba maghiară.

Depozitul de bronzuri de la Dragomirești (jud. Maramureș) a fost descoperit, probabil, între cele două războaie mondiale. Nu există nici un fel de date cu privire la condițiile sale de descoperire și la punctul de hotar în care acesta a ieșit la iveală. Pare destul de verosimil că depozitul a avut în compoziție un număr mai mare de piese, dintre acestea fiind salvate opt.

M. Roska, care publică pentru prima dată descoperirea, afirmă că ea se păstra în colecția dr. E. Andrassy din Valea lui Mihai.¹ În registrul de inventar al acestei colecții, întocmit extrem de detaliat, nu apare însă nici un obiect de bronz provenit de la Dragomirești.² În lipsa informațiilor, nu mai poate fi stabilită soarta depozitului după descoperire. Știm doar că trei dintre piesele sale (toporul cu disc și spin, celțul și o brățară masivă; nr. 1, 3, 4), care s-au aflat la un moment dat în colecția Fleissig, se păstrează acum la Muzeul Național din Budapesta (nr. inv. 8. 1950. 43–45).

Depozitul de la Dragomirești a fost deseori citat în literatura arheologică, piesele sale fiind de mai multe ori ilustrate după desenele publicate de Roska.³ Descoperirea este, de asemenea, menționată, cu mici inexactități la denumirea unor piese și cu informații parțial greșite cu privire la soarta depozitului, de autoarea recentelor monografii ale localității Dragomirești⁴, precum și de

¹ Roska 1942, 69, nr. 64, fig. 71.

² Vezi Kacsó 1995a, 84. În colecția de la Valea lui Mihai se aflau însă două cornuri pentru praf de pușcă, probabil medievale, ce proveneau de la Dragomirești.

³ Popescu 1956, 240; Rusu 1963, 205, nr. 25; Rusu 1964, 243; Gimbutas 1965, 138, fig. 90, 1–8; v. Brunn 1968, 32–34, 55, tab. 1, 289; Hänsel 1968, 192, Lista 52, nr. 14, 212, Lista 100, nr. 4; Vulpe 1971, 58, nr. 262, 85, nr. 434, pl. 17, 262, pl. 31, 434 și pl. 68D; Bader 1971, R 30; Mozsolics 1973, 129 sq., pl. 73A; Dumitrescu 1974, fig. 423, 4; Petrescu-Dîmbovița 1976, 490, nr. 31; Petrescu-Dîmbovița 1977, 59, pl. 47, 1–8; Petrescu-Dîmbovița 1978, 101 sq., nr. 30, pl. 33B; Müller-Karpe 1980, 228, 799, nr. 258, pl. 371B; Kroeger-Michel 1983, 199, D-754; Schumacher-Matthäus 1985, 149, tabelul 119, 215, lista 12, nr. 19; Dumitrescu, Vulpe 1988, fig. 21, 19; Wanzek 1989, 79; Andrițoiu 1992, notele 682, 684; Hansen 1994, 582, nr. 137; Kacsó 1995b, 13; Petrescu-Dîmbovița 1998, 45, nr. 258, 56, 66, nr. 591, 69, nr. 643, 76, nr. 752, 78, nr. 788, 164, fig. 1, pl. 29, 258, pl. 52, 591, pl. 55, 643, pl. 61, 752, pl. 64, 788; Kacsó 1999a, 63; Kacsó 1999b, 89; Kacsó 2003, Lista 2, nr. 9; Kacsó 2007, nota 242.

⁴ Dobozi-Faiciuc 1998, 18, 21; Faiciuc 2008, 25 sqq. Este de precizat că piesele colecției Andrassy nu au ajuns la Budapesta, după cum afirmă autoarea, ci se păstrează la Muzeul Țării Crișurilor din Oradea. De altfel, menționarea acestei colecții în legătură cu depozitul de la Dragomirești este inutilă.

autorul unei istorii a Maramureșului în date, care enumeră printre piesele apărute la Dragomirești și „un celt cu disc și spin” (sic!).⁵

Cercetarea directă a celor trei bronzuri din depozit ajunse la Budapesta mi-a permis să constat câteva amănunte de formă ale acestor piese, ce nu puteau fi sesizate din ilustrația inițială. Republicarea depozitului cu noile observații și cu noi desene măcar pentru piesele încă existente va permite o cunoaștere mai bună a acestei importante descoperiri maramureșene.

Descrierea pieselor.

1. Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina.⁶ Finisat, se văd totuși urmele cusăturilor de turnare pe fețele înguste ale lamei. Ușor asimetric, vârful spinului rupt recent, tăișul deteriorat probabil în momentul îndepărtării ciotului de turnare Lung. 19,6 cm. Fig. 1, 1.

2. Topor cu gaură de înmănușare transversală de tip Ungureni (Șanț)—Dragomirești, varianta Dragomirești. Fig. 1, 2 (după M. Roska).

3. Celt cu plisc, secțiunea corpului hexagonală, urmele ciotului de turnare pe manșonul găurii de înmănușare, tăișul ascuțit și cu o mică porțiune ruptă, suprafața zgrunțuroasă. Lung. 10 cm. Fig. 1, 3.

4. Brățară masivă deschisă. Secțiunea rotundă înspre capete, ovală în mijloc. Decorată cu grupuri de triunghiuri hașurate dispuse transversal și despărțite de creștături, care alternează cu spații nedecorate (decorul păstrat parțial). Diam. interior 4,4/5,4 cm. Fig. 1, 4.

5. Brățară asemănătoare cu decor apropiat, în bună parte șters, de dimensiuni mai mari. Fig. 1, 5 (după M. Roska).

6. Brățară asemănătoare, decorată cu creștături. Fig. 1, 6 (după M. Roska).

7-8. Fragmente de brățări asemănătoare, decorate cu creștături, respectiv cu grupuri de creștături ce alternează cu spații nedecorate. Fig. 1, 7-8 (după M. Roska).

Depozitul aparține tipului Uriu-Ópályi și se datează în Bronz târziu 2. În același tip⁷ se încadrează alte numeroase depozite de

⁵ Tomi 2005, 8. Din păcate, lucrarea cuprinde, cel puțin în capitolul dedicat pre- și protoistoriei Maramureșului, multe alte greșeli și inexactități, iar lipsa unor referințe bibliografice cu privire la descoperirile enumerate, respectiv a unor date mai detaliate în legătură cu artefactele pentru a întâia oară menționate (de ex. condițiile de descoperire, locul de păstrare a pieselor etc.) face ca informațiile furnizate, unele probabil de real interes, să poată fi receptate doar cu anumite semne de întrebare.

⁶ În lipsa unor precizări cu privire la secțiunea barei de sub disc, toporul a fost considerat ca aparținând variantei Cehăluț, vezi Vulpe 1970, 85, nr. 434.

⁷ A. Vulpe a propus la un moment dat (Nistor, Vulpe 1969, 189), la sugestia lui M. Petrescu-Dîmbovița, folosirea termenului de Uriu-Dragomirești pentru denumirea grupului de depozite din care face parte și descoperirea de la Dragomirești. Întrucât depozite cu conținut asemănător sunt prezente în întregul bazin al Tisei superioare, este mai adecvată folosirea unei denumiri în care să fie reunite numele localităților de

bronzuri din Depresiunea Maramureșului: Bârsana, Borșa, Breb, Budești, Câmpulung la Tisa I-II, Coștiui I-II, Crăciunești, Dibrova (Apșa de Jos), Ieud, Kalyňy (Călinești de Jos), Kireși, Krajnikovo (Crăiniceni), Kriva (Criva), Maramureș I-IV, Moisei, Neresnycja (Nereșnița), Rozavlea III, Sarasău III, Săcel, Săliște de Sus, Sighetu Marmăției IV-V, Sârbi III, Solotvino (Slatina) I-II, Șieu I, Vadu Izei, Vyškovo (Visc).⁸ În aceeași fază se datează o bună parte a descoperirilor izolate de bronzuri din Maramureș, precum și marea majoritate a tezaurilor și pieselor izolate de aur din epoca bronzului de aici.⁹

Cercetările arheologice efectuate până în prezent în Depresiunea Maramureșului nu permit cunoașterea detaliată a fenomenelor petrecute simultan cu cel al creșterii substanțiale a numărului depunerilor de metale în faza Bronz târziu 2. Este însă de presupus că s-a format și aici în această etapă, la fel ca și în Depresiunile Lăpușului și Sălajului, un important centru de putere, geneza și funcționarea acestuia fiind în legătură cu exploatarea importantelor resurse ale subsolului: sarea și minereurile neferoase. O dovadă a existenței acestui centru este așezarea fortificată de pe Dealul Cetății din Sighetu Marmăției¹⁰, în apropierea căreia au ieșit la iveală mai multe depozite de bronzuri.

*

Pe teritoriul localității Dragomirești au mai apărut două piese de bronz, un topor (cu disc și spin ?) și o spadă cu lama ruptă. Ele au fost descoperite înainte de 1876¹¹ și s-au aflat în colecția Liceului pedagogic din Sighetu Marmăției. Nu există nicio informație sigură în legătură cu caracterul acestor descoperiri, ele sunt deci fie piese izolate, fie au aparținut unui depozit (sau depozite).¹²

O altă descoperire interesantă provine din apropierea localității, și anume de pe valea Gerței (Gerții) din Munții Țibleș. De

descoperire a două dintre cele mai cunoscute depozite ale tipului, Uriu, respectiv Ópályi, cu compoziții bine precizate, provenite din subunități geografice diferite. În legătură cu folosirea termenului de tip Uriu-Ópályi vezi și Kacsó 2009a.

⁸ Pentru condițiile de descoperire ale acestor depozite, compoziția și locul lor de păstrare, precum și bibliografia referitoare la ele vezi Kacsó 1995b, idem 1999a. Unele dintre atribuirile propuse de mine diferă de cele ale altor autori.

⁹ Mai recent despre descoperirile de aur din Depresiunea Maramureșului Kacsó 2009b, nota 24.

¹⁰ Horedt 1966.

¹¹ Ambele au figurat în expoziția organizată la Sighetu Marmăției în anul 1876.

¹² ArchÉrt S.V.10, 1876, 294; *Magyar orvosok és természetvizsgálók 1876 augusztus 22-től egész 28-ig Máramaros-Szigeten tartott XIX. nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai*, Budapest, 1878 165; Roska 1942, 69, nr. 66; Alexandrescu 1966, 189, nr. 304; Mozsolics 1973, 130; Petrescu-Dîmbovița 1977, 59; Petrescu-Dîmbovița 1978, 102, nr. 30; Bader 1991, 168, nr. 422; Kacsó 1995b, 19; Kacsó 1999a, 65; Kacsó 2000, 210, nr. 6.

aici au fost semnalate resturile unor cuptoare de topire. În lipsa unor cercetări sistematice, aceste resturi nu au putut fi datate, nu este exclus însă ca ele să aparțină epocii bronzului.¹³

Bibliografie

- Alexandrescu 1966 = Alexandrina D. Alexandrescu, *Die Bronzeschwerter aus Rumänien*, Dacia N.S. 10, 1966, 117-189.
- Andrițoiu 1992 = I. Andrițoiu, *Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, BiblThrac II, București, 1992.
- Bader 1971 = T. Bader, *Dépôts de l'âge du bronze tardif du nord-ouest de la Transylvanie*, InvArchRoumanie 6, 1971.
- Bader, Schwerter = T. Bader, *Die Schwerter in Rumänien*, PBF IV, 8, Stuttgart, 1991.
- v. Brunn 1968 = W. A. v. Brunn, *Mitteldeutsche Hortfunde der jüngeren Bronzezeit*, RGF 29, Berlin, 1968.
- Dobozi-Faiciuc 1998 = E. Dobozi-Faiciuc, *Dragomirești, străveche vatră maramureșeană*, Cluj-Napoca, 1998.
- Dumitrescu 1974 = Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București, 1974.
- Dumitrescu, Vulpe 1988= Vl. Dumitrescu, A. Vulpe, *Dacia înainte de Dromihete*, București, 1988.
- Faiciuc 2008 = E. Faiciuc, *Dragomirești între tradiție și modernism*, 2008.
- Gimbutas 1965 = Marija Gimbutas, *Bronze Age Cultures in Central and Eastern Europe*, Paris, Hague, London, 1965.
- Hänsel 1968 = B. Hänsel, *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*, BAM 7-8, Bonn, 1968.
- Hansen 1994 = S. Hansen, *Studien zu den Metalldeponierungen während der älteren Urnenfelderzeit zwischen Rhônetal und Karpatenbecken*, UPA 21, Bonn, 1994.
- Horedt 1966 = K. Horedt, *Așezarea fortificată din perioada târzie a bronzului de la Sighetul Marmației*, Baia Mare, 1966.
- Kacsó 1995a = C. Kacsó, *Der Hortfund von Arpășel, Kr. Bihor*, în T. Soroceanu (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien*, PAS 10, Berlin, 1995, 81-130.
- Kacsó 1995b = C. Kacsó, *Al patrulea depozit de bronzuri de la Sighetu Marmației – Das vierte Bronzedepot von Sighetu Marmației*, RevBistriței 9, 1995, 5-48.

¹³ Rusu 1972 9; Rusu 1981, 380 sq. (se menționează ca sursă de informație E. Stoicovici, Rev. Muz. Miner., 8, 1947, p. 98 sq. și date suplimentare de la E. Stoicovici); Rusu, Chițu 1982, 41; Kacsó 2004, nota 4; Kacsó 2009c, 357.

Kacsó 1999a = C. Kacsó, *Precizări cu privire la descoperirile de bronzuri din Maramureș – Bemerkungen zu den Bronzefunden in Maramureș*, StComSatu Mare 15-16, 1998-1999, 45-70.

Kacsó 1999b = C. Kacsó, *Aspecte ale Bronzului târziu în regiunea Tisei superioare – Aspects concerning Late Bronze Age in the Upper-Tisa Region*, în V. Ciubotă, V. Marina (coord.), *Relații româno-ucrainene – Istorie și contemporaneitate*, Satu Mare, 1999, 83-94.

Kacsó 2000 = C. Kacsó, *Spade de bronz din Maramureș – Bronzezeitliche Schwerter in der Maramureș*, Angustia 5, 2000, 209–220.

Kacsó 2003 = C. Kacsó, *Der zweite Depotfund von Ungureni*, în C. Kacsó (ed.), *Bronzezeitliche Kulturerscheinungen im karpatischen Raum. Die Beziehungen zu den benachbarten Gebieten. Ehrensymposium für Alexandru Vulpe zum 70. Geburtstag*, Baia Mare 10.-13. Oktober 2001, BiblMarmatia 2, Baia Mare, 2003, 267-300.

Kacsó 2004 = C. Kacsó, *Zu den Problemen der Suciu de Sus-Kultur in Siebenbürgen*, în J. Bátora, V. Furmánek, L. Veliačik (ed.), *Einflüsse und Kontakte alteuropäischer Kulturen. Festschrift für Jozef Vladár*, ASM 6, Nitra, 2004, 327-340.

Kacsó 2007 = C. Kacsó, *Descoperiri de bronzuri din nordul Transilvaniei (I). Colecția Ferenc Floth*, SCM 2, Baia Mare, 2007.

Kacsó 2009a = C. Kacsó, *Depozitul de bronzuri de la Uriu (I) – Das Bronzedepot von Uriu (I)*, RevBistriței 23, 2009 (sub tipar).

Kacsó 2009b = C. Kacsó, *Descoperirile din epoca bronzului de la Sarasău – Bronzezeitliche Funde in Sarasău*, Marmatia 9/1, 2009, 59-100.

Kacsó 2009c = C. Kacsó, *Die Salz und Erzvorkommen und die Verbreitung der bronzezeitlichen Metalldeponierungen in der Maramuresch*, în J. Gankarski (red.), *Surowce naturalne w Karpatach oraz ich wykorzystanie w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Materiały z konferencji, Krosno 25-26 listopada 2008 r.*, Krosno, 2009, 341-372.

Kroeger-Michel 1983 = Ehrengard Kroeger-Michel, *Les haches à disque du Bassin des Carpathes*, Paris, 1983.

Mozsolics 1973 = A. Mozsolics, *Bronze- und Goldfunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Forró und Ópályi*, Budapest, 1973.

Müller-Karpe 1980 = H. Müller-Karpe, *Handbuch der Vorgeschichte. Vierter Band Bronzezeit*, München, 1980.

Nistor, Vulpe 1969 = F. Nistor, A. Vulpe, *Bronzuri inedite din Maramureș în colecția prof. Francisc Nistor din Sighetul Marmăției –*

Bronzes inédits appartenant à la collection du professeur Francisc Nistor de Sighetul Marmației, SCIV 20, 1969, 181-194.

Petrescu-Dîmbovița 1976 = M. Petrescu-Dîmbovița, *Einige Probleme der Bronzehortfunde vom Ende der Bronzezeit und Beginn der frühen Hallstattzeit im Karpaten-Donauraum*, în *Festschrift für Richard Pittioni zum siebzigsten Geburtstag. I. Urgeschichte*, ArchAus, Beiheft 13, 1976, 471-497.

Petrescu-Dîmbovița 1977 = M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977.

Petrescu-Dîmbovița 1978 = M. Petrescu-Dîmbovița, *Die Sicheln in Rumänien mit Corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Horte Rumäniens*, PBF XVIII, 1, München, 1978.

Petrescu-Dîmbovița 1998 = M. Petrescu-Dîmbovița, *Der Arm- und Beinschmuck in Rumänien*, PBF X, 4, Stuttgart, 1998.

Popescu 1956 = D. Popescu, *Cercetări arheologice în Transilvania. IV. Prelucrarea aurului din Transilvania înainte de cucerirea romană*, Materiale 2, 1956, 196-250.

Rusu 1963= M. Rusu, *Die Verbreitung der Bronzehorte in Transsilvanien vom Ende der Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit*, Dacia N.S. 7, 1963, 177-210.

Rusu 1964 = M. Rusu, *Depozitele de bronzuri de la Rebrîșoara (raionul Năsăud, reg. Cluj) – Les dépôts d'objets en bronze de Rebrîșoara (distr. de Năsăud, rég. de Cluj)*, ArhMold 2-3, 1964, 237-250.

Rusu 1972 = M. Rusu, *Metalurgia bronzului din Transilvania la începutul Hallstattului*, Rezumatul tezei de doctorat, Iași, 1972.

Rusu 1981 = M. Rusu, *Bemerkungen zu den grossen Werkstätten- und Giessereifunden aus Siebenbürgen*, în H. Lorenz (ed.), *Studien zur Bronzezeit. Festschrift für Wilhelm Albert von Brunn*, Mainz/Rhein, 1981, 375-402.

Rusu, Chițu 1982 = M. Rusu, Lucia Chițu, *Depozitul de la Aiud și problema marilor ateliere de prelucrarea bronzului din Transilvania – Le dépôt d'Aiud et le problème de grands ateliers d'industrie du bronze de Transylvanie*, Apulum 20, 1982, 33-51.

Schumacher-Matthäus 1985 = G. Schumacher-Matthäus, *Studien zu bronzezeitlichen Schmucktrachten im Karpatenbecken. Ein Beitrag zur Deutung der Hortfunde im Karpatenbecken*, Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte 6, Mainz am Rhein, 1985.

Vulpe 1970= A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien I*, PBF IX, 2, München, 1970.

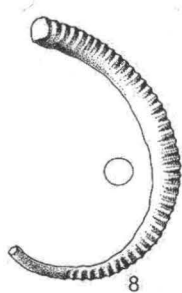
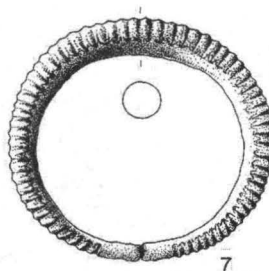
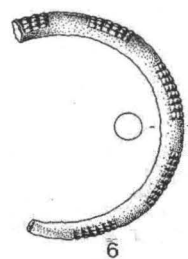
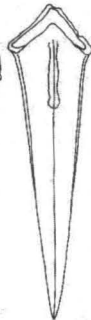
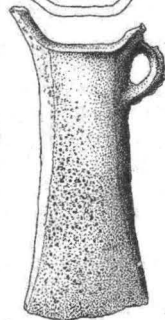
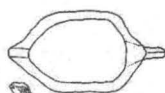
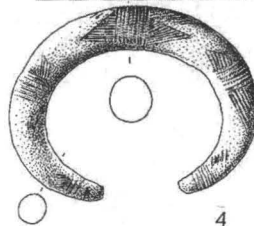
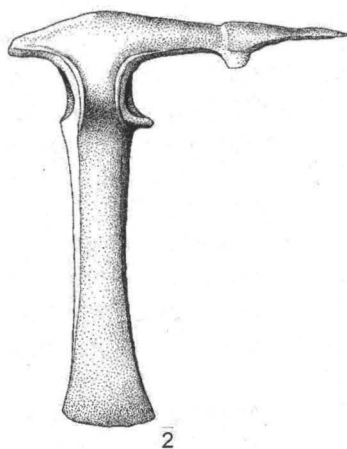
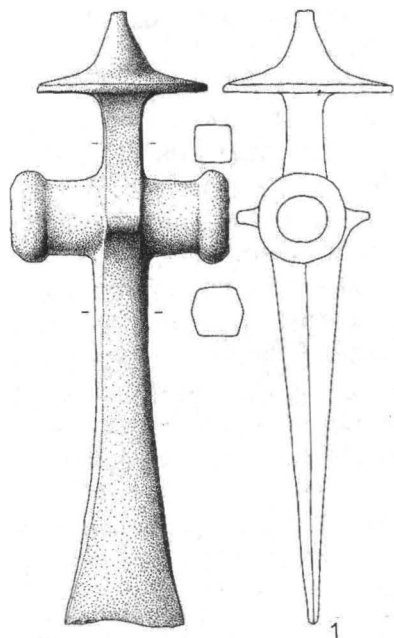
Wanzek 1989 = B. Wanzek, *Die Gußmodel für Tüllenbeile im südöstlichen Europa*, UPA 2, Bonn, 1989.

DAS BRONZEDEPOT VON DRAGOMIREȘTI (Zusammenfassung)

Das Bronzedept von Dragomirești (Bz. Maramureș) wurde wahrscheinlich zwischen den Weltkriegen gefunden. Es gibt keine Auskünfte bzgl. der Fundumstände und der Flur, wo das vorkam. Gemäß der Angabe von M. Roska, der zum ersten Mal das Depot publizierte, waren die Fundstücke in der Sammlung dr. E. Andrassy aus Valea lui Mihai aufbewahrt. In dieser Sammlung befanden sich aber keine Bronzestücke von Dragomirești. Heute ist es unmöglich das Schicksal des Depots nach seiner Erfindung festzustellen. Wir wissen nur, dass drei Stücke u. zw. die Nackenscheibenaxt, das Tülenbeil und einer der Armringe nach 1945 ins Nationalmuseum von Budapest gelangten. Die Aufnahme dieser Stücke ist Anlaß zu einer neuen Veröffentlichung des Fundes.

Das Depot von Dragomirești, ebenso wie viele andere Bronzefunde aus der Maramureș, gehört zum Typ Uriu-Ópályi an und datiert sich in die Stufe Spätbronzezeit 2 (etwa Reinecke BD).

Es werden auch andere bronzzeitliche Funde aus Dragomirești angeführt : eine (Nackenscheiben ?)Axt und ein Schwert. In der Umgebung der Ortschaft wurden ebenfalls Schmelzöfen identifiziert. In Ermangelung systematischer Untersuchungen weiß man „weder welche Form sie hatten, noch wann sie im Gebrauch waren“ (M. Rusu).

Andrei Radu s-a născut la Cornești, județul Maramureș, un fermecător sat de pe Valea Cosăului la 21 februarie 1912¹, în familia învățătorului Ioan Radu și el fiu de învățător maramureșean. Din familia elevului lui Bușiția au ieșit atât intelectuali, cât și țărani știutori de carte care au format în sat o familie cunoscută și azi sub numele de „a Învățătorului”. Din această familie se trage și învățătorul Ioan Radu al cărui al doilea copil, pe nume Andrei, face școala primară în satul vecin, Giulești, de unde în 1918 a plecat delegația maramureșenilor la adunarea de la Alba Iulia. La Giulești funcționa ca învățător Ștefan Bota, unchi al lui Andrei Radu după mamă.

În anul 1921, prozatorul de mai târziu, e înscris la Liceul Dragoș Vodă din Sighetu Marmăției. După câteva luni, murindu-i tatăl, rămâne orfan. Fiind singurul bărbat în familie va avea de înfruntat multe greutăți, care nu-l vor împiedica însă să fie, în tot acest timp, unul dintre cei mai buni elevi ai clasei în care învăța. Despre anii aceștia va scrie în câteva schițe cuprinse în cartea sa de debut și va regreta că n-a avut parte de profesori buni, excepție făcând directorul liceului, Mihai Iosivaș, care era un bun profesor și priceput pedagog. În 1928, după luarea examenului de bacalaureat, Andrei Radu se va înscrie la Facultatea de Litere din Cluj, specialitatea principală limba franceză, unde, printre alții, îl va avea coleg și pe enigmaticul poet Mihai Beniuc. Tânărul maramureșean a fost un student silitor și merituos, dovadă fiind notele din indexul studentesc și premiile luate în cadrul concursurilor organizate la Universitatea de Cluj, cum ar fi premiul „Vasile Pârvan” pentru lucrarea „Cum înțelege Vasile Pârvan organizarea Universității Clujene”, lucrare publicată în ziarul **Patria** care apărea la Cluj. Din această perioadă datează și colaborarea la gazetele maramureșene, cum ar fi **Gazeta Maramureșeană** condusă de folcloristul Ion Bârlea.

După obținerea diplomei de licență, în 1932, a fost numit profesor suplinitor la Liceul Dragoș Vodă din capitala Maramureșului, unde a devenit coleg cu foștii săi profesori, școală în care existau elevi mai în vârstă decât el. În cei trei ani pe care-i petrece aici va desfășura, alături de alți tineri intelectuali din generația sa, o intensă și variată activitate publicistică, colaborând mai ales la **Graiul Maramureșului** și **Astra Maramureșeană**. Pentru a ajunge un „meșter bun” la catedră, nu s-a dat în lături să funcționeze ca profesor

¹ *Pagini maramureșene*, Baia Mare, 1982, Casa creației populare, p.181.

la șapte școli diferite din orașele: Sighetu Marmăției, Cetatea Albă (Basarabia), Sofia (Bulgaria), Arad, Satu-Mare, Timișoara și Cluj. În tot acest timp a scris și publicat în diferite periodice, dintre care sunt demne de menționat **Gazeta Basarabiei** (Chișinău), **Conștiința română și Afirmarea** (Satu-Mare), **Buletinul Institutului Român** (Sofia), **Vremea**, **Curentul** (București), **Flacăra Roșie** (Arad), **Tribuna** (Cluj), **Revista de pedagogie**, **Gazeta învățământului**, **Colocvii**, **Tribuna școlii** (București) și altele. Către sfârșitul carierei didactice, Andrei Radu a ocupat funcția de lector la catedra de metodică a **Universității din Cluj-Napoca**, calitate în care și-a susținut doctoratul la Sorbona, după ce a realizat **Methodologie de l'enseignement du français**.² Devenit pensionar, profesorul Andrei Radu s-a odihnit lucrând cu devotament și pasiune ca intelectual.

Cercetătorul și prozatorul care în 1941 a debutat la București cu volumul de schițe **Din țara lui Dragoș**, care este cea mai reprezentativă scriere a sa și cea mai împlinită carte de proză din literatura Maramureșului din perioada interbelică. În 1982 a tipărit la Editura Dacia din Cluj-Napoca cartea **Cultura franceză la românii din Transilvania până la unire**, lucrare care „reprezintă versiunea românească a lucrării de doctorat” susținută de Andrei Radu la Sorbona în anul 1971 sub conducerea profesorului Alain Guillerrou, bun cunoscător al culturii române și a operei poetului național al românilor Mihai Eminescu.³ După propria opinie a inimosului maramureșean, avem de a face cu „...o modestă viață de dascăl cu unele realizări la fel de modeste și nu prea ambițioase”, dar de un mare folos. Pentru cei care, asemenea autorului acestor rânduri, au intrat pe porțile vieții sub ocrotirea și grija faptelor, muncii și altruismului lui Andrei Radu, om care a rămas o imagine vie pentru cei care au avut bucuria de a-l cunoaște pe acest om scund, mereu surâzător și senin, mare sfătuitor al celor care doreau să se înalțe prin cultură. În persoana lui Andrei Radu Maramureșul a avut, în perioada interbelică, pe singurul prozator cunoscut, ale cărui lucrări literare sunt actuale pentru multe din satele „țării voievozilor” unde mai sunt rămăneri în urmă împotriva cărora a luptat autorul volumului de schițe cu teme profund sociale, intitulat atât de sugestiv **Din țara lui Dragoș**. În vreme ce era profesor la Sofia, lui Andrei Radu îi apare în 1941, la București, volumul de schițe cu titlul menționat la editura condusă de Gheorghe Mecu, despre care și-au spus cuvântul la momentul apariției și-n anii următori multe din publicațiile vremii.⁴

² Lucrarea a fost editată de Universitatea din Cluj Napoca în 1969.

³ **Andrei Radu, Cultura franceză la românii din Transilvania până la unire**, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1982 (text de pe supracopertă).

⁴ *Gazeta Maramureșeană, Graiul Maramureșului, Astra maramureșeană, Patria, Afirmarea, Curentul, Gazeta Basarabiei, Colocvii, Tribuna școlii, Revista de pedagogie, etc.*

Volumul amintit este o **Închinare mamei** și se deschide cu o **Precuvântare**, în care autorul mărturisește: „Aceste modeste schițe vor căuta să dezvăluie câteva trăsături mai puțin cunoscute ale sufletului țăranului din Maramureș”. Ceea ce și-a propus autorul în **Precuvântare** a reușit să realizeze pe parcursul volumului în a cărui alcătuire intră un număr de 18 schițe, abordând teme din cele mai diverse și un larg interes prin care, după cum scria Emil Giurgiuca⁵ „Un tânăr scriitor contribuie prin această carte la cunoașterea neamului său”.

Faptul că Andrei Radu, asemeni lui Ion Agârbiceanu, consideră „...viața se trăiește în popor, trebuie să fie cunoscută și simțită”⁶, afirmație la care se adaugă demonstrația practică, ne face să credem că autorul cărții **Din țara lui Dragoș** este un condei talentat. Precum afirma Olimpiu Boitoș, lecturând cartea lui Andrei Radu, cititorul întâlnește „Portretul moral al unui sat din Maramureș. Nu în formă de studiu întemeiat pe date statistice, nici prin eseu de pretenții filozofice, ci printr-o sumă de portrete mărunte ale unor ființe din viața unui sat”⁷ iar cititorul de azi al schițelor, asemeni amintitului critic, va recunoaște că „subiectele acestor schițe au fost în așa fel alese încât, în ansamblul lor, ele să cuprindă aspecte ale vieții din sat”.⁸

În paginile cărții lui Andrei Radu întâlnim piese a căror tematică, destul de variată - autorul propunându-și să prezinte, prin alternanță, obiceiuri, ocupații sau diferite portrete, înfățișând atât notabilitățile satului cât și celelalte categorii de oameni - este aleasă cu măiestrie. Prin fața cititorului se perindă învățătorul, popa, primarul sau alți oameni, cum ar fi ciobanul, ceterașul, cantorul, nănașa și alții de aceeași condiție cu ei. Un loc deosebit în creația lui Andrei Radu îl ocupă schițele care abordează socialul, în cadrul căruia el este tratat cu mult realism, motiv pentru care scrierile de acest gen au rămas vii, precum vie este și va rămâne mereu făptura lui **Ion**, realizată de Liviu Rebreanu în magistralul său roman purtând același titlu. Modul de tratare a temelor amintite autorul îl arată în **Precuvântare** și, după cum subliniază, „Toată această comoară de tradiție și simțire autentic românească se va încerca să fie oglindită în cartea de față cu întreaga dragoste a omului pentru colțul său natal...”⁹, și alcătuindu-și cartea Andrei Radu se va ține de cuvânt.

⁵ E. Giurgiuca, *Din Țara lui Dragoș*, în: „Școala românească”, 5, nr. 6, septembrie, 1942, p. 32.

⁶ I. Agârbiceanu, *În întuneric*, București, Editura Minerva, 1910, p. 3.

⁷ Olimpiu Boitoș, *Prozatorul Andrei Radu*, în: „Luceafărul”, 41, nr.1., ianuarie 1942, p. 28.

⁸ Ibidem, p. 29

⁹ Andrei Radu, *Din țara lui Dragoș*, București, Editura „Gheorghe Mecu”, 1941, p. 3.

Pentru a realiza portretul moral al satului, despre care amintea Olimpiu Boitoș, prozatorul împletește cu măiestrie tematica de care este atras și pe cea care a găsit-o omniprezentă în lumea acestuia. Amintindu-și parcă de bunicul său, scrie **Învățătorul**, schiță cu care se deschide seria de portrete în cadrul căreia luminătorul satului este prezentat ca un exemplu ce merită a fi urmat atât ca povățuitor, cât mai ales ca un gospodar harnic și priceput ce demonstrează practic roadele ce le poate culege omul de pe urma studierii cărților.

Între notabilitățile satului un loc aparte îl ocupă preotul, a cărui activitate este prezentată în schițele **Cu crucea și Nu-i rea socoteala diece**, om și el, chiar dacă este considerat slujbaș al lui Dumnezeu. Urmează seria de portrete înfățișând oameni de rând, alese, după cum susținea Olimpiu Boitoș, "...nu numai pentru pitorescul personajelor sau pentru anecdotă ca atare, care formează substanța schiței, ci ca un prilej pentru a expune credințe și obiceiuri, datini strămoșești legate de anumite rituale prozaice, ori de alte momente caracteristice ale vieții rurale".¹⁰ Pentru a-și atinge dezideratele în amintita **Precuvântare**, prozatorul și-a colorat schițele cu versuri populare¹¹ originale, care completează cu un plus de autentic tabloul pentru realizarea căruia Andrei Radu a scris cele 18 schițe ale volumului.

Tradițiile din Maramureș stau la temelia multor schițe și sunt într-un fel pretexte pentru a aduce în prim plan trăsăturile de bază ale țăranului maramureșean. Astfel, în multe din schițele cărții analizate, sunt înfățișate obiceiurile, ocupațiile și frământările oamenilor de rând în diferite momente ale vieții lor. Putem aminti în acest sens schița **Moartea lui Lupu**, unde e scoasă în evidență legătura indisolubilă dintre țărani și vitele de muncă, iar după aceea petrecem în Maramureș un Crăciun și asistăm la o înmormântare după tradiția locului. Într-o altă schiță, intitulată **Pitic**, după ce facem cunoștință cu un autentic cioban, aflăm cum decurge obiceiul stânei și-n ce constă frumosul și greul în ciobănie, îndeletnicire de bază a românului în secolul trecut.

Paștele prezintă obiceiuri legate de sărbătorile de primăvară, iar **La nuntă cu nănașul** dă cititorului prilejul de a vedea o nuntă în Maramureș, precum și relațiile dintre țărani și prima generație de intelectuali ridicați din popor, oameni a căror rădăcină n-a murit încă și care glăsuiesc mereu cântecul adevărului. Tipică pentru Maramureșul Istoric este schița **Porecle**, în cadrul căreia este prezentat umorul sănătos al oamenilor din acest ținut rămas încă neschimbat și care e animat prin vorbele de duh ce și le adresează

¹⁰ O. Boitoș, *op. cit.*, p. 28.

¹¹ Andrei Radu, *op. cit.*, p. 18.

reciproc oamenii care compun epigrame dintr-un singur cuvânt, creații pe care le poate gusta cu adevărat doar cel ce cunoaște bine "țara voievozilor".

Cu unele ecouri din Slavici în **Nu-i rea socoteala diece**, cititorul este martor la emanciparea țăranului care face mari eforturi pentru a se lumina, precum au făcut mai toți ardelenii la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Cele mai realizate lucrări sunt schițele care au ca subiect omul în diferitele lui ipostaze, proze în care se conturează un viguros conflict cu reușite tente de dramatism, însă spațiul pe care se spun lucruri de o deosebită importanță într-o formă artistică potrivită e prea mic, astfel că, după lectura lucrărilor, simți nevoia să zici că ai citit doar planul de idei al unor miezoase lucrări literare.

Citind schițele ce abordează temele sociale, lectorul va întâlni drama omului de condiție modestă care nu se poate reface de pe urma unor nenorociri întâmplătoare precum cea din schița **A murit Bărnufa** sau va fi tulburat de urmările nefaste ale războiului care ucide oameni la zeci de ani după ce s-au stins flăcările sale, mai ales dacă rănilor sufletești ale acelor loviți nu se cicatrizează, precum nu s-a vindecat nici cea a eroului din schița intitulată simplu **Vecinul Dumitru**.

O temă specifică Ardealului, pe care au tratat-o cu măiestrie scriitorii noștri, este cea a iubirii strivite de patima pentru pământ a unuia dintre parteneri, impediment la care se adaugă neînțelegerea de care dau dovadă părinții, nesocotind iubirea dintre cei tineri. Reprezentativă în acest sens este schița **Bocotanii. Petrică Ceterașul** este schița care atinge doar o temă foarte interesantă, aceea a traficului de mărfuri, îndeletnicire actuală, după decenii, și în veacul XXI, făcut cu mari riscuri, capcană în care au căzut mulți oameni împinși de nevoile care i-au făcut să-și încerce norocul fără a se gândi că prețul ce l-ar putea plăti pentru nelegiuiri poate fi chiar viața. Ca și **Vecinul Dumitru**, și această schiță ar fi putut constitui subiect pentru o operă de mare întindere epică.

Lecturând cartea lui Andrei Radu, cititorului îi este dat să întâlnească nume specifice Maramureșului, dar care înfățișează în același timp țăranul cu umorul său autentic și sănătos, cu frământările și zbaterile sale, și nu de puține ori cu un destin tragic, care, în mai toate cazurile, nu-l ocolește pe omul care, deși nu poartă nici o vină, viața nu-l iartă. Reluarea și dezvoltarea de către autor a schițelor din cartea sa **Din țara lui Dragoș** în vederea unei reeditări ar fi fost salutară fiindcă s-ar fi împlinit mai multe deziderate ale celor care au scris despre ea atunci când a apărut, iar cititorii n-ar fi avut decât de câștigat. Și noi, asemeni apreciatului critic Olimpiu Boitoș, suntem de părere că mai toate schițele cu o mai pronunțată tematică socială

trebuiau tratate pe o întindere mai mare fiindcă aveau teme ample de mari nuvele, în cea mai severă accepție a cuvântului, prelucrare de pe urma căreia ar fi avut de câștigat atât autorul cât mai ales cititorii săi.

După o jumătate de veac de la apariția primei cărți de proză în istoria literară a Maramureșului Istorice despre care criticul Olimpiu Boitoș scria „...că însumează schițe în care valoarea artistică este pe deplin realizată” și că „...de multe ori ne aflăm în fața unor motive de mari virtualități și regretăm că ele nu au fost mai amplu prelucrate”¹², noi, cititorii de azi, regretăm că prozatorul maramureșean n-a scris mai multe lucrări de factura celor cuprinse în singura sa carte de proză **Din țara lui Dragoș** în care a început dar nu a continuat munca de repunere în circulație a valorilor satului maramureșean, spre cinstea literelor românești și binele iubitorilor de frumos care ar aprecia, cu siguranță, educativele lucrări despre care am vorbit în medalionul de față, dacă ar fi reeditate.

Paginile unei posibile istorii a culturii și literaturii Maramureșului Istorice, nu se pot închide fără a-l pomeni la loc de cinste pe ilustrul dascăl și înzestratul prozator Andrei Radu, care s-a stins din viață la 27 aprilie 1989 la București, maramureșean dintre aceia cu care țara lui Dragoș și Bogdan se poate fâli.

¹² O. Boitoș, *op. cit.*, p. 29.

Structura și evoluția raporturilor de proprietate asupra pământului în satele brănene*

*Ioan Prahoveanu
Brașov*

Regiunea cu aspect de Platformă**, în suprafață de 193km², cunoscută sub denumirea de Trecătoarea Branului,ⁱ sau culoarul Rucăr-Bran,ⁱⁱ iar în lucrările etnografice, sub numele de subzona etnografică - la unii cercetătoriⁱⁱⁱ - sau zona etnografică Bran - la alții^{iv} - este un compartiment depresionar față de ramele muntoase din est (munții Bucegi) și din vest (Masivul Piatra Craiului) reprezentând de fapt o prelungire a depresiunii tectonice din Țara Bârsei.

Trecând prin succesive organizări administrative^v Branul, ca unitate antropogeografică și istorică în care interferențele unesc spațiile etno-culturale intră și extracarpatică, este constituit - potrivit ultimei reorganizări administrative din anul 1968- în trei comune: comuna Bran cu satele Bran, Poarta, Sohodol, Simon și Predeal; comuna Moeciu cu satele Moeciu de Jos, Moeciu de Sus, Cheia, Măgura și Peștera; și comuna Fundata cu satele Fundata, Sirnea și Fundățica.

Formarea, răspândirea și evoluția așezărilor brănene sunt rezultatul conjugării factorilor geografici, demografici, economici și istorici. Aceste aspecte ca și tipologia și evoluția acestor așezări au fost prezentate, pe larg, de către noi, cu prilejul simpozionului „Branul în cultura populară românească” din 1-2 iunie 1994.

În lucrarea de față mă voi opri asupra unui factor care, cel puțin în faza arhaică a satului brănean a avut un rol însemnat în configurarea structurii așezărilor și anume proprietatea asupra pământului, prin structură și raporturi în evoluția lor, urmând ca prin adânci cercetări să subliniem și înrâuririle pe care le-a avut asupra întregului context etno-cultural.

În satul brănean proprietatea asupra pământului nu cunoaște împărțirea în intravilan (vatra satului) și extravilan (hotarul satului), gospodăriile fiind răspândite pe întregul hotar sau teritoriu al satului. Fiecare familie are proprietatea în jurul casei sau, ca urmare a creșterii demografice divizată în mai multe părți ale satului. Ulițele lipsesc și comunicația se face de la drumul care traversează localitatea pe poteci ducând de la o casă la alta. Gospodăria este așezată în mijlocul proprietății care astfel îndeplinește atât funcții ale

* Comunicare prezentată la Simpozionul Internațional de etnologie de la "Muzeul Maramureșului" Sighetu Marmației, din 26-28 XII 1994.

** Datorită aspectului de suprafață nivelată, dar fragmentată prin văi.

intravilanului, de vatră a locuinței permanente cât și acelea ale extravilanului de spațiu de producție, de aici rezultând atât structura dispersată a satului cât și caracterul complex al gospodăriei brăne.

Proprietatea este împărțită în bătătură*, spațiu pe care sunt grupate casa și construcțiile gospodărești; grădina de legume; holda de cartofi, uneori și de cereale, mai frecvente în condițiile economice autarhice și fanatul.

Dacă proprietatea se întinde și pe un teren mai puțin productiv sau pâlcuri de pădure această parte de teren („loc”)** este folosită ca pășunat și pentru vâratul vitelor.

Părțile de „loc” destinate culturilor sunt despărțite de fânețe și pășuni prin garduri de „tambre” (bucăți de lemn crăpate și dispuse vertical pe „răzloage” orizontale), iar întreaga proprietate a unei familii este despărțită de căile de comunicație și proprietățile învecinate prin garduri de „răzlogi”, trecerea dintr-o parte în alta făcându-se prin pârleaz.

După cum rezultă din documentele medievale de arhivă, care consemnează o situație existentă înainte de înstăpânirea feudală a Brașovului asupra satelor brăne și așa cum ne-au relevat și cercetările de teren, în acest spațiu antropogeografic au existat două forme de proprietate imobiliară: a) proprietatea deavalmășa asupra pământului din hotarul satului* și b) proprietatea individuală asupra terenului aflat în exploatare individuală a familiei și în cea mai arhaică formă de proprietate, în jurul casei, obținută prin liberă ocupare a terenului „în regiunea liberă din punct de vedere economic”. Acesta este totodată modul original de dobândire a proprietății. Aceste forme de proprietate a pământului se bazau pe principiul se drept cutumiar potrivit căruia „ceea ce este creat de natură (pădurea, apele, pășunile) era în stăpânire comuna obștii, iar ceea ce era creat de om prin munca lui (curături, deșteleniri, culturi de pomi fructiferi etc.) devine proprietatea lui individuală”.^{vi}

Procesul de constituire a celor două forme de proprietate în zona Bran ține seama de caracteristica satului de tip risipit în care - după cum s-a arătat mai sus - proprietatea asupra pământului nu cunoaște împărțirea în intravilan și extravilan, pe aceeași suprafață de teren concentrându-se ambele funcții: de locuință permanentă, și spațiu de producție, pe care în satele adunate o îndeplinește în mare parte extravilanul.

De aceea terenul destinat complexelor funcții ale unei gospodării a fost de la început - și nu putea fi decât proprietate individuală a familiei. În organizarea arhaică a satului brănean copiii, pe măsură ce deveneau maturi defrișau noi terenuri, iar cu timpul individualizau părți din sat folosite până atunci în cote părți ca munte (în sens de unitate economică) pentru vâratul vitelor.^{vii} Cu timpul

restrângându-se posibilitatea de ocupare a altor terenuri, noile gospodării nu se pot întemeia decât prin înzestrare, fragmentarea proprietății având drept consecințe evoluția satului spre tipul răsfirat și apoi adunat, de vale și de-a lungul drumului.

Cu privire la formele pe care le îmbracă moștenirea proprietății imobiliare în satele brănene menționăm: moștenirea ab intestato (în virtutea legii) aceea potrivit căreia la moartea proprietarului pământul revenea moștenitorilor legitimi; moștenirea testamentară; și înzestrarea forma cea mai frecvent întâlnită până la jumătatea secolului al XX-lea.

Aceasta se făcea cu ocazia căsătoriei, printr-o înțelegere între părinți, concretizată într-un act numit foaie de zestre^{viii}, întocmit în fața primarului satului și a martorilor, act în care erau specificate atât bunurile imobile cât și cele date ca zestre tinerilor căsătoriți.

Cutumele românești în materie de moștenire bazate pe principiul ultimogeniturii, casa părintească rămânând celui mai mic dintre fii, se aplicau și în zona Bran.

Hotarele dintre proprietăți se fixau prin pietre de hotar și garduri. Hotărnicia se făcea prin prezența dregătorilor satului, iar din a doua jumătate a secolului XVII când stăpânirea Brașovului se extinde și asupra satelor brănene, de către castelan^{ix}, ca reprezentant al “domnului de pământ” asistat de către birăul și juzii satului.

Evidența proprietății se va ține - ca în întreaga Transilvanie de altfel - prin conscriptii urbariale în care erau consemnate bunurile imobiliare aflate în posesia iobagilor și se stabileau sarcinile acestora față de domnul de pământ.

Urbariile devin cu timpul acte oficiale folosite drept baza pentru întocmirea cărților funciare în a II-a jumătate a secolului al XIX-lea.

Trecerea satelor brănene, la jumătatea secolului XVII, în stăpânirea orașului Brașov va aduce schimbări și în privința regimului de proprietate asupra pământului. Țărănimea brăneană va fi redusă la starea de iobăgie, iar Brașovul în calitate de “domn de pământ” va deveni proprietar. Pământurile, până atunci proprietatea țăranilor liberi, vor rămâne în posesia și folosința acestora, cu achitarea obligațiilor feudale care decurgeau din dreptul de proprietate al Brașovului iar terenurile alodiale erau administrate direct de către oraș prin castelan, reprezentantul sau la Bran.

*. Uneori mai numită și ogradă, alteori termenul de ogradă extinzându-se asupra întregii proprietăți.

**. În satele Branului întâlnim sistemul de împărțire a proprietății pe “locuri”.

***. Proprietarii deavălmași aveau în stăpânire cote-părți numite “ocale” (1 oca = 1.5 ha) folosite în indiviziune până la jumătatea sec. XX.

Din secolul al XVIII-lea, statul austriac urmărind îmbunătățirea bazei fiscale, caută să reglementeze raporturile dintre stăpânii feudali și supuși, care erau principalii contribuabili. Soluția a fost introducerea reglementărilor urbariale care prevedeau imobilitatea și ereditatea pământului iobagilor și separarea de pământul alodial, care rămânea domnului de pământ. Iobagul rămâne cu pământul pe care-l are în folosință iar darea către stat se deplasează de pe om pe pământ.

Primul și cel mai complet Urbariu al cetății și satelor brănene este din anul 1761^x și are ca obiect "inventarierea cetății Bran și a fondurilor bunurilor domeniul Bran". Potrivit acestui document suprafața de pământ era măsurată în numărul de căruțe de fân care putea fi recoltat. Pentru pământul pe care-l aveau în folosință, colibașii brăneni - cum erau întâlniți în documente locuitorii Branului - erau obligați la o taxă anuală numită răscumpărarea pământului.^{xi}

Potrivit acestui document în posesia individuală sau cu cote-părți a colibașilor brăneni erau și un număr de 20 de munți situați pe versanții brăneni ai munților Bucegi. Pe lângă pământurile aflate în folosința brănenilor, în interiorul Branului, Brașovul avea și terenuri arabile alodiale (300 holde) în hotarul Branului, fânețe alodiale dispersate pe văile Turcului și Moeciului, precum și un număr de 4 munți „alodiali”.^{xii}

Litigiile de hotare și cele privind moștenirea pământului se soluționau de către castelani, instanța de apel fiind judecătoria din Brașov.^{xiii}

Regimul de proprietate asupra pământului reglementat prin Urbariul de la 1761 se menține până la revoluția de la 1848 când prin „Legea privitoare la desființarea iobăgiei în Principatul Transilvaniei”, și șase ani mai târziu prin Petenta Urbarială^{xiv} foștii iobagi devin proprietarii pământurilor urbariale ai pădurilor și pășunilor pe care le-au folosit până atunci, iar stăpânirea orașului Brașov rămân fostele proprietăți alodiale. Potrivit legii nr. 53 din 1871 pădurile defalcate foștilor urbarialiști vor fi administrate ca o pădure comună, iar gospodărirea pădurii se va face sub controlul autorităților administrative. Astfel au luat ființă posesoratele de pădure ale foștilor urbarialiști.^{xv}

La aplicarea Legii pentru reforma agrară din anul 1921 al cărui scop era „sporirea și întregirea proprietăților țărănești”^{xvi} pădurile și pășunile rămase până atunci în stăpânirea Brașovului, urmau să fie expropriate de comisia constituită în acest scop și atribuite comunelor brănene.^{xvii}

Potrivit acestei legi, care nu face referire la terenul din sat, se stabileau trei categorii de proprietăți cuprinzând pășuni, fânețe și păduri cu regim juridic diferit privind dreptul de folosință:

1. - proprietăți comunale - acelea la care în baza legii agrare au drept de folosință toți locuitorii comunei.
2. - proprietăți urbariale - ale foștilor iobagi sau ale urmașilor lor recunoscute ca atare de legile vechi.
3. - proprietăți composesorate - acelea care aparțin mai multor proprietari și sunt folosite de ei în comun. Prin „Așezământul obștii composesoratului de pădure” erau riguros reglementate folosirea pădurilor, pășunatul vitelor în islazuri, pășuni împădurite, goluri de munți și păduri de către coproprietari^{xviii}.

Evoluția formelor de proprietate după această dată va urma reglementărilor privind fondul silvic din perioada interbelică când pentru protejarea pădurii și muntelui au fost elaborate amenajamente silvice ce pot fi folosite și azi - și mai ales azi - de către specialiști.

În intervenția noastră am prezentat câteva aspecte privind proprietatea asupra pământului în satele brănene căutând să corelăm informațiile din teren cu datele oferite de documentele de arhivă.

Deși cercetările trebuie continuate pentru analiza fenomenului din perspectiva diacronică și printr-o abordare interdisciplinară într-o viziune ecologică, câteva concluzii se pot desprinde:

1. Structura proprietății este unul din factorii care determina structura așezărilor;
nedelimitarea intravilanului de extravilan configurându-le caracterul dispersat.
2. Satul brănean cunoaște și cea mai arhaică formă de proprietate; obținută cu
multe secole, înaintea pătrunderii migratorilor în Transilvania, prin liberă ocupare a terenului „în regiune liberă economic și fără îngrădiri de ordin administrativ și politic”.
3. Cutumele românești în materie de proprietate se păstrează și după înfeudarea satelor brănene de către orașul Brașov, reglementările din sec. XVIII așezând doar un înveliș juridic, decurgând din dreptul „domnului de pământ” peste străvechile instituții românești.

ⁱ **N. Orghidan**, *Branul, considerațiuni morfologice*, extras din „B.S.R.R.G.” L VI, București, 1936, p.3.

ⁱⁱ *Țara Bârsei* (monografie colectivă sub redacția lui N. Dunăre) vol. I, București, 1972, p.23.

ⁱⁱⁱ Ibidem, p. 73.

^{iv} **Georgeta Stoica, Olivia Moraru**, *Zona etnografică Bran*, Editura Sport - Turism, București, 1983

^v Până la 1848 Branul a fost comuna colectivă de care aparțineau cele 11 sate, apoi la 1854 se constituie într-o pretură aparținând prefecturii Brașovului, iar între anii 1863-1925 satele brănene au fost arondate la Districtul Făgăraș. În anul 1925 se

organizează Plasa Bran cu sediul la Zărnești, alipită la județul Brașov. (cf. I. **Proveanu**, *Contribuții la studiul așezărilor brănene*, în mss.)

^{vi} **Stefan Pascu**, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. III, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1986, p. 13.

^{vii} În satul Moeciu de sus, partea de sat numită Lupșoru, astăzi proprietate individuală a locuitorilor satului, era în sec. XVIII muntele Lupșoru unul din cei 20 de munți ai brănenilor (Arhivele Statului Brașov, *Urbariale*, 1761, pachet 97).

^{viii} În „Foaie de zestre” încheiată la 2 octombrie 1932 “în localul primărie Sirnea” în ceea ce privește zestre ce o da Ioan Al. Benga, fiului sau Iosif Ion Benga și viitoarei sale surori Aurelia Ion Benga Burlacu și în ceea ce privește zestre ce o da Ion Benga Burlacu fiicei sale Aurelia și viitorului său ginere Iosif Ion Benga se preciza:

- I. Eu Ion Alexandru Benga dau zestre fiului meu Iosif și viitoarei mele surori Aurelia tot pământul ce îl am în folosință și casa; șura de la Stoica și toate obiectele din casă.
- II. Eu Ion Benga Burlacu dau zestre fiicei mele Aurelia și viitorului meu ginere Iosif Ion Burlacu:
 - a) o bucată de pământ la locul numit Saft trupa întreagă cu hodaia de pe el.
 - b) o bucată de pământ de la Moise Gh. Cojocar cu ce o am din licitație trupa întreagă.
 - c) 8000 lei bani numerar în două rate, 4000 lei la încheierea căsătoriei, iar restul în termen de un an de zile.

(Foaia de zestre se află în xerocopie la Fondul documentar al Muzeului Bran).

^{ix} În anul 1818 jurații din Bran: Iuon Harda și Iuon Nedelcosu, în numele colibașilor de acolo cer ca “domnul castelan care a soluționat unele diferențe și împărțiri de avere, de douăzeci de ani să rămână pe mai departe judecător”(funcția o preluase arendașul “om neștiutor”).

(Arhivele Statului Brașov, actele Magistratului, 1600/1818)

^x Arhivele Statului, filiala Brașov, Fond Primăria orașului Brașov, *Urbariale*, pachet 97.

^{xi} “Aceasta rezultă din faptul că atunci când moare cineva și copiii sau rudele sau altcineva ia muntele, acela plătește o taxă de 10 bani când însă colibașii schimbă între ei pământul sau moșia atunci dau numai jumătate”(Ibidem).

^{xii} Zănoaga și Greotiușu pe care îi folosea din îngăduința domnilor castelani locuitorii din Cristian în schimbul unei taxe anuale, Muntele Gutanu pe care îl folosesc ghimbășenii și Muntele Clăbucetu pe care îl folosesc colibașii brăneni. (Ibidem)

^{xiii} Ibidem

^{xiv} *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, pp. 135-141.

^{xv} **Iosif Jivan**, *Composesoratele de pădure din Transilvania, Banat și controlul statului*, Gherla, 1936, p.10.

^{xvi} **V. Nițescu**, *Legea pentru reforma agrară din Transilvania, Crișana și Maramureș precum și Regulamentul de aplicare*, București, 1921, p.6.

^{xvii} Arhivele Statului Brașov, Fond Primăria comunei Moeciu de Jos, nr. 14/1939, p.58.

^{xviii} Originalul în Arhiva Primăriei Fundata.

Țara Lăpușului și problema chiaburilor în anii '50.

Documente inedite

Gheorghe Robescu
Baia Mare

Țara Lăpușului, sau ***Terra Lapus***, după cum este menționată într-un document din 1315, constituie o unitate geografică și etnografică cu un specific aparte. Teritoriul zonei este situat în Depresiunea Lăpușului și se suprapune aproximativ fostei unități administrative – plasa Lăpuș, care în anii interbelici ținea de județul Someș.

Complexul fizico – geografic în care se încadrează Țara Lăpușului se suprapune peste cursul superior și mijlociu al râului Lăpuș, se mărginește la nord și nord-est de lanțul munților Lăpuș și Țibleş, la sud de culmea Breaza, la vest de culmea Pietriș și depresiunea Inău, prelungindu-se către Țara Năsăudului.¹

„Țara, așa cum o definește reputatul cercetător Mihai Pop, este înainte de toate o activitate spirituală în care oamenii au aceeași imagine despre lumea din afară, aceleași norme în relațiile dintre ei, aceleași comportamente. O Țară este pentru ei o stare de conștiință, este identitatea pe care o prețuiesc și de care sunt mândri”.²

Țara Lăpușului este un ținut de păduri, pășuni subalpine, fânațe, livezi, cu terenuri cultivate doar în partea de jos a văilor. Evident, caracteristicile geografice și clima relativ umeză, au influențat economia zonei, unde agricultura se practica pe suprafețe mici, creșterea animalelor (bovine și păstorit) a avut un rol important.

Conform împărțirii administrative din 1926, plasa Lăpuș, ce intra în componența județului Someș, cuprindea 33 de localități: Baba, Băiuț, Boiereni, Borcut, Coroieni, Costeni, Cufoaia, Cupșeni, Dămăcușeni, Dealu – Mare, Dobricul Lăpușului, Drăghia, Dumbrava, Groape, Groși, Inău, Larga, Lăpuș, Libotin, Peteritea, Poiana-Botizii, Poiana Porcului, Răzoare, Rogoz, Rohia, Stoiceni, Strâmbu-Băiuțului, Suci de Jos, Suci de Sus, Târgul Lăpușului, Ungureni, Văleni.³

¹ **Corneliu Mirescu**, *Țara Lăpușului*, București, Editura Ethnologică, 2006, pp 5 și 12

² **Georgeta Stoica, Mihai Pop**, *Zona etnografică Lăpuș*, București, Editura Sport – Turism, 1984, p. 5;

³ *Recensământul general al populației României*, București, 1930, vol.I – Populația statornică în 1930 după sex și stare civilă, p. 211. Plasa Lăpuș din județul Someș avea în 1930 un număr de 28.337 locuitori. Dintre localitățile mai mari: Lăpuș – 3.016 locuitori, Târgu Lăpuș – 2.358 locuitori., Băiuț – 1.065 locuitori, Groși – 1.803 locuitori, Rogoz – 1.055 locuitori, Suci de Sus – 1.894 locuitori, Libotin – 1.176 locuitori. Cele mai mici localități erau: Poiana Botizii 341 locuitori, Peteritea 414 locuitori și Groape 97 locuitori. Majoritatea localităților aveau sub 1000 de locuitori. Ocupația de bază a locuitorilor era agricultura, cu precădere creșterea animalelor.

În 1950, România este împărțită administrativ în: regiuni, raioane și comune. Localitățile fostei piae Lăpuș sunt incluse în raionul Lăpuș, ce cuprinde în plus, o parte însemnată din Chioar. Documentele studiate au fost emise la nivelul comunelor ce făceau parte din raionul Lăpuș cu centrul administrativ la Târgul Lăpuș.

Marea proprietate agrară a fost desființată în urma aplicării legii rurale din martie 1945. Ulterior au fost desființate și proprietățile de până la 50 de hectare, menținute inițial de legea amintită.

În viziunea guvernanților comuniști ai vremii, chiaburii reprezentau unul din principalele obstacole în calea colectivizării.

De unde denumirea de **chiabur**, cuvântul a fost preluat de comuniști din limba turcă și înseamnă țaran înstărit, bogat. **Chiabur** este un sinonim perfect pentru rusescul **kulak**. Măsurile luate împotriva acestora erau evident de inspirație sovietică.

Ce sunt chiaburii de fapt, sunt acea categorie socială a lumii satelor constituită din țărani înstăriți, erau frunțașii satelor care prin muncă și sudoare și-au agonisit averea. Ei erau un exemplu pozitiv pentru întreaga țărănime, un model de urmat. Ca urmare, în viziunea comuniștilor, această categorie socială trebuia distrusă.

Modelul pe care îl reprezentau chiaburii pentru ansamblul țărănimii era cu exactitate perceput de comuniștii români în momentul demarării procesului de colectivizare. „Chiaburimea, burghezia satelor - afirma liderul comunist Gheorghe Gheorghiu Dej - e un tip cu totul deosebit, un tip care și-a întocmit gospodăria muncind, asudând, exploatând, speculând, e un tip combativ, un element care nu se deosebește mult de restul țăranilor, dacă te uiți la îmbrăcămintea lor, la faptul că muncesc. De aceea și în ochii țăranilor, chiaburii trec încă drept niște oameni vrednici, buni gospodari”.⁴

Nu existau niște norme stricte în care să poți încadra un țaran ca fiind chiabur. Cuvântul avea evident și o însemnată încărcătură politică. Principalul criteriu îl constituie mărimea proprietății, dar și alte criterii, anume: dacă era preot sau fiu de preot, dacă a activat în partidele istorice, dacă era proprietar de mori, vâltori, ateliere, unități comerciale, unde folosea munca salariată etc.

Problema chiaburilor în Lăpuș trebuie integrată politicii la nivel național a Partidului Comunist. Distrugerea chiaburimii fiind o etapă în procesul de desființare a proprietății private în agricultură și comunizarea în totalitate a acestui important sector al economiei.

Excepție făceau două localități: Băiuț și Strâmb Băiuț, unde ocupația de bază era mineritul.

⁴Ruxana Cesereanu, *Comunism și represiune în România*, Iași, Editura Polirom, p. 108-121

Chiaburimea a fost oficial desființată în 1958, după care a urmat colectivizarea forțată, proces încheiat în 1962. Spre deosebire de celelalte sectoare economice (industrie, bănci, finanțe) unde procesul comunizării a fost foarte rapid, în agricultură procesul a fost mai lent, în primul rând datorită opoziției înverșunate a țăranilor. În lumea satului românesc proprietatea, fie ea mare, fie ea mică, era sfântă. Colhozurile de tip sovietic reprezentau o neagră perspectivă pentru țărani.

Prin rezoluția din martie 1949 este demarat la nivel național procesul de „îngrădire” al chiaburilor, adică împiedicarea acestora de a se dezvolta economic, inclusiv de a utiliza munca salariată. Modalitățile de aplicare a „îngrădirii” presupunea o „politică fiscală de clasă care să ușureze situația țăranului sărac și mijlocăș, pe de-o parte, și să apese pe chiabur, pe de altă parte”.⁵

Cotele obligatorii, aplicate pentru prima oară în 1946, au constituit un adevărat coșmar pentru țăranime în general, dar mai ales pentru gospodăriile înstărite, în special. Măsura avea o clară conotație politică deoarece sub aspect economic au lovit agricultura, în loc să o ridice. Acest sistem al cotelor a fost aplicat până în 1957, când au fost desființate, fiind menținute doar cele la carne până în 1962.

Măsurile luate împotriva țăranimii în general, a celei înstărite în mod special, sunt clar de inspirație sovietică. Sub diverse pretexte oamenii erau siliți să renunțe la case, la agoniseala de-o viață. Dacă se opuneau, erau închiși sau deportați în urma unor procese regizate.

Ridicați din casele lor, expropriații au fost deportați peste noapte în locuri și condiții de neimaginat anterior. Erau lăsați cu întreaga familie în plin câmp, unde trebuiau să-și ridice gospodăria de la zero. Casele din localitățile de origine au fost naționalizate și transformate în diverse sedii oficiale, date în chirie, sau chiar ocupate de potențații vremii. Aceeași soartă o aveau: pământul, anexele gospodărești, atelierele, morile, inventarul viu sau mort.

Între 1949 și 1952, după cum afirma chiar liderul comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej, peste 80.000 de țărani au fost arestați și trimiși în judecată. Culmea este că majoritatea erau așa ziși „țărani muncitori”, adică săracii și mijlocășii, nu chiaburi.

În coloniile de muncă, între 1950 și 1954, 4.865 de țărani au fost încadrați alături de alți 17.212 oameni.⁶

⁵ Ibidem, p. 110

⁶ Ibidem, p. 111

Este deci explicabil acel fenomen petrecut în România după 1948, cunoscuți sub numele de rezistență armată anticomunistă.

Tactica adoptată de autorități a vizat în prima fază lovirea intelectualității pe care a aruncat-o în închisori sau a strămutat-o în Bărăgan, după modelul aplicat de sovietici în Siberia. S-a trecut concomitent la lovirea țăranilor înstăriți, trecuți în categoria chiaburilor și care dacă nu au luat drumul închisorilor au fost continuu hărțuiți și supuși unui regim discriminatoriu, atât ei cât și copiii lor.

Documentele ce fac obiectul studiului de față au fost emise de consiliile polulare din comunele fostului raion Lăpuș și cuprind procesele verbale și listele de chiaburi. Fiecare persoană are o fișă care cuprinde date privind averea în 1945 și 1952. Mai precis suprafața de pământ deținută în proprietate (arabil, fânațe, pășuni și inventarul „viu și mort”), adică animalele domestice din gospodărie, (mai puțin păsări) și uneltele agricole: plug, grapă, car. La acestea se adăugau după caz: mori, vâltori, treierători, mașini de cusut. Se făceau precizări la orientarea politică a celor vizați, atitudinea față de regim, statutul social, originea „nesănătoasă” (preot, ofițer în vechea armată etc). Se preciza în ce măsură se folosea sau nu munca salariată și câte zile pe an. Ședințele la toate comunele se desfășurau după același tipar. Se lua cuvântul și erau înșirate numele celor propuși pentru liste.

În Lăpuș suprafețele arabile sunt relativ mici și nu se pretau unei exploatații agricole de mari dimensiuni. Foarte puține persoane dețineau mai mult de 5 hectare de teren arabil. Problema era că oficialitățile locale trebuiau să găsească chiaburi cu orice preț. Așa sunau indicațiile de sus.

Toate procesele și listele cu chiaburi au fost trimise la raion, unde în ședința din 14 octombrie 1952 au fost avizate. Astfel, la nivelul raionului Lăpuș au fost înscrise pe listele de chiaburi 262 de persoane.⁷

Vom extrage din documentele studiate o serie de exemple ce sunt caracteristice pentru sistemul de teroare declanșat de autoritățile comuniste asupra țăranimii și care evidențiază în același timp absurdul, grotesc și comicul multor dintre situațiile create în acele timpuri.

În comuna Târgu Lăpuș cel mai bogat chiabur avea 30,57 ha, din care doar 9,41 ha era arabil. Mai avea 2 cai, 2 porci, 11 oi, o căruță, un plug și o grapă. A fost învățător și dădea pamânt în dijmă.

⁷ Direcția județeană a Arhivelor Naționale, Fond Sfatul Popular al Raionului Lăpuș, dosar nr.13/1952 f. 46-66

Cel mai puțin înstărit dintre chiaburii comunei Târgu Lăpuș avea 3,50 hectare de pământ, din care 1,99 arabil, nu avea inventar mort, inventar viu- o vacă. Exploata țărâtimea cu o batoză și un motor.

Acest din urmă aspect a contat de fapt pentru includerea respectivei persoane pe lista chiaburilor.

Un alt chiabur, fost profesor, dădea pământ în dijmă și „exploata prin farmacia soției”.

Un alt așazis chiabur era de meserie mecanic și avea un atelier de fierărie, prin care, în viziunea autorităților, își exploata angajații.⁸

În raza comunei Copalnic Mănăștiur, în ședința din 19 iunie au fost trecute pe lista chiaburilor 59 de persoane. Cei mai mulți chiaburi îi avea evident centrul de comună cu 14 persoane, urmat de Copalnic și Măgureni cu câte 13 și Preluca Nouă cu 4 persoane. Toți erau „exploatatori, sabotori și foloseau (unii dintre ei) munca salariată”. Două cazuri ce frizează absurdul: Dragomir Ioan de 51 ani din Copalnic era „exploatator” pentru că avea taur de montă. La fel și Cozmuța Ioan din același sat „exploata” tot cu taurul de montă.

Interesant este cazul lui Conț Gheorghe din Copalnic, care avea doar 2,45 hectare teren arabil, din totalul de 8,45 hectare. Pământul și-l lucra cu familia, dar avea un fiu „ridicat pentru lansare de zvonuri”. Altul a fost declarat chiabur pentru că era proprietar de moară. Nu conta faptul că era stricată, deci nu avea cum să „exploateze” cu ea.

În Preluci toți chiaburii „exploatau” cu cazanele de fierț țuică. Tot așa „exploatează” și în zilele noastre, deoarece pe Dealurile Prelucilor, cu sate răspândite și mulți pomi fructiferi, aproape fiecare gospodărie are cazan de fierț țuică.

Un alt caz, cel al lui Micle Alexandru, din Mănăștiur care a fost declarat chiabur, printre altele, pentru că era „exploatator, fost avocat, mare manist, în prezent se află la canal.”⁹

O persoană din Lăpuș, Măț Ioan a fost declarată chiabur pentru că soția lui are mașină de cusut cu care „exploatează țărâtimea săracă și mijlocașă”. Are trei case, dintre care una este închiriată. Pop Măriuca din Lăpuș este declarată chiabur deoarece soțul și cei doi fii sunt fugari în munți. Alt caz, tot din Lăpuș: „Tov. Pașca Ioan (propune) ca exploatatorul Buda Grigore de la casa cu numărul 486 de a fi trecut pe lista chiaburilor din comună deoarece acesta a exploatat țărâtimea muncitoare din comună cu organizarea de stână, precum și prin servitorii pe care i-a avut și îi are în prezent

⁸ Ibidem, f. 292-301

⁹ Ibidem, f. 91 - 125

la o stână în munte” Se mai arată apoi că „cei trecuți pe listele vechi își mențin locul în categoria dușmanilor poporului, sunt niște marșavi, foști și actuali exploataitori, deci, în consecință trebuie trecuți pe lista definitivă a chiaburilor din comuna noastră”.¹⁰

Herman Vasile din Rogoz are doar 2,89 hectare arabil, dar deține 1/3 parte dintr-o batoză și 1/10 parte dintr-o moară și este caracterizat drept „mare exploatare”. Mai mult decât atât, are ginere preot.¹¹

În ceea ce privește cotele, am afirmat că au constituit un adevărat coșmar pentru lumea satelor. Așa a fost. Iată ce declara Buda Maria din satul Ungureni cu privire la cantitățile ce trebuiau predate la stat în cadrul cotelor: carne de porc- 100 kg, carne de vită- 200 kg, lapte de vacă- 1200 l, fân 15-20 maji, cartofi- 1500 kg, grâu- 10-12 maji, floarea soarelui- 80 kg, 9 m³ de lemne. Toate acestea pe un trimestru. Lână -1,5 kg/an, de la o oaie, 18 l de lapte pe an tot de la o oaie. Persoana în cauză posedă 80 de oi și 5 vaci, la vremea respectivă.

Listele definitive de chiaburi au fost stabilite la nivel de raion, după centralizarea proceselor verbale și listelor venite de la comunelor aparținătoare în ședința extraordinară a Comitetului Executiv raional din 14 octombrie 1952. Au participat: Perșa Vasile – președinte, Bota Vasile – vicepreședinte, Grossman Iosif – secretar, Ghiman Gheorghe, Enescu Valeriu, Nagy Margareta, Sitaru Gheorghe, membrii.

Facem precizarea că acțiunea de întocmire a listelor de chiaburi s-a desfășurat intens pe tot parcursul anului 1952.¹²

Prima serie de procese verbale la nivel de comune s-a finalizat până în luna iunie. La nivel de raion, în 20 iunie 1952 s-au întocmit listele cu chiaburi. În octombrie s-a revenit și listele au fost micșorate semnificativ. Adică din 466 de persoane propuse în iunie, în octombrie, pe listele definitive, au rămas doar 262. Au fost șterși 204.¹³

Singurul punct la ordinea de zi a fost aprobarea listelor de chiaburi, așa cum au venit ele din teritoriu, în care sens, cu unanimitate de voturi s-a pronunțat hotărârea nr.48:

¹⁰ Ibidem, f. 270-275

¹¹ Ibidem, f. 253-260

¹² Ibidem, f. 46-56

¹³ Ibidem, f. 57-66

Comuna Rohia	Copalnic – 6
Rohia – 4	Vad – 3
Poiana Porcului – 4	Rușor – 3
<i>Total 8 chiaburi</i>	Măgureni – 7
Comuna Groși (o singură localitate)	Preluca Veche – 3
<i>11 chiabururi</i>	<i>Total 31 chiaburi</i>
Comuna Cupșeni	Comuna Suciul de Sus
Cupșeni- 3	Suciul de Sus – 20
Costeni- 3	Larga – 8
<i>Total 12 chiaburi</i>	Suciul de Jos – 6
(În satul Ungureni nu figurează nici un chiabur).	<i>Total 34 chiaburi</i>
Comuna Rogoz	Comuna Vîma Mică
Rogoz – 9	Vîma Mică – 5
Damacușeni – 2	Vîma Mare – 9
Libotin – 1	Sălnița – 3
<i>Total 12 chiaburi</i>	Jugăstreni – 1
	<i>Total 18 chiaburi</i>
Comuna Cernestî	Comuna Dumbrava
Ciocotiș – 4	Dumbrava – 4
Trestia – 3	Borcut – 3
Fânațe – 3	Dobric – 7
Brebi – 2	Înău – 5
Cernestî – 24	<i>Total 19 chiaburi</i>
Brebeni – 1	Comuna Coroieni
Bloaja- 1	Coroieni – 5
<i>Total 38 de chiaburi</i>	Drăghia – 4
	Baba – 3
	Dealul - Mare – 4
Comuna Făurești	<i>Total 16 chiaburi</i>
Făurești – 1	Comuna Lăpuș
Cetățele – 1	Lăpuș – 11 chiaburi
Plopiș – 1	Comuna Târgu Lăpuș
Șurdești – 3	Târgu Lăpuș – 10
Lăschia – 2	Cufoaia – 12
<i>Total 8 chiaburi</i>	<i>Total 22 chiaburi</i>
Comuna Copalnic- Mănăstur	Comuna Răzoare
Copalnic- Mănăstur – 9	Văleni – 15
	Peteritea – 8
	Răzoare – 5
	<i>Total 28 chiaburi</i>
	Total general 262 de chiaburi

S-au înregistrat la primării un număr foarte mare de contestații. Abuzurile au fost atât de evidente, încât a trebuit să se revină și multe persoane au fost scoase de pe listele de chiaburi. Problemele au fost generate tocmai de faptul că nu existau criterii clare pe baza cărora să se facă încadrarea în categoria de chiabur. În multe cazuri prevalau criteriile de natură politică și nu economică.

Cea mai uzuală formă de protest a țărănimii a fost petiția. Au fost înregistrate mii de astfel de petiții prin care se cerea scoaterea de pe lista chiaburilor.

Atunci când ne referim la lupta de rezistență armată împotriva regimului comunist din Țara Lăpușului facem precizarea că această formă externă de protest se încadrează în fenomenul mai larg specific întregii Româнии și a cunoscut o amploare maximă în ultimii ani ai deceniului cinci și primii ani ai deceniului șase al secolului trecut. Din păcate în cele mai multe cazuri grupurile mai mari sau mai mici colaborau doar sporadic între ele iar mișcarea a avut un caracter spontan. Nici vorbă de comandament la nivel național sau regional. Așa se face că aceste grupuri au rezistat, unele mai mult altele mai puțin, dar în final au fost lichidate. Unele au rezistat câteva luni, altele mai mulți ani. Longenitatea lor are două explicații majore:

- a). își aveau sălașul în zone izolate, greu accesibile
- b). se bazau pe sprijinul populației satelor care le oferea hrană, îmbrăcăminte, arme, adică cu ce era necesar supraviețuirii în codrii greu accesibili, îi ascundeau în sate, dacă era nevoie, le furnizau în formații despre acțiunile autorităților.

Membrii acestor grupuri de rezistență se încadrau perfect profilului de chiabur, așa cum era descris de autorități. Adică erau oameni înstăriți ai satelor care au reacționat violent la abuzurile autorităților.

Alexa Bel – diacul din Cufoaia (cântăreț în strănă) era un om înstărit. Avea pământ, avea gospodărie mare cu vite multe. Muncea din greu cu întreaga familie. Avea o batoză. În 1947 intră în conflict cu autoritățile locale și e silit să ia drumul codrilor. A rezistat în munți, aproape doi ani. Cobora în satul natal, sau în alte localități, cânta la biserică atunci când se credea în siguranță lua drumul munților în caz de pericol.

În cele din urmă a fost prins și executat. A fost capturat în propria casă în noaptea de Crăciun a anului 1949. Șeful securității din Dej era pe atunci Alexandru Briceag, o figură sinistă a vremii. Acesta a ordonat ca Diacul din Cufoaia, prins și adus la Târgu Lăpuș, să fie dus înapoi la el în sat, unde a fost împușcat în spatele propriei case.

Dacă Diacul din Cufoaia a fost un singuratic, au fost cazuri de grupuri înarmate formate din două sau trei persoane până la câteva zeci. Este cazul grupului din Sălănița, comuna Vima Mică. Grupul era inițial format din 3 persoane: Ioan Ciocan, un bărbat la 40 de ani, era fătu (administratorul) bisericii din sat, tânărul Ioan Marc și Nicolae Marc, cel mai în vârstă dintre ei. Cei trei au stat prin păduri din toamna anului 1948 până în iarna anului 1949. Nicolae Marc a fost prins în cursul unei urmăriri după ce a fost împușcat în picior. Apoi după spitalizare, a fost condamnat și închis. Ceilalți doi s-au predat în

cele din urmă și, după un scenariu asemănător aplicat Diacului din Cufioaia au fost executați prin împușcare în ceafă.

Cea mai numeroasă grupare de rezistență armată din Lăpuș a acționat în munții Țibleșului și a fost organizată și condusă de Nicolae Pop al lui Ichim, fost pădurar în comuna Lăpușul Românesc. Grupul a avut în medie 20 de persoane, plus, minus.

Nicolae Pop era un om înstărit. Avea 19 hectare de pământ. Avea moară pe apă, cazan de fierț țuică, stupi de albine. Gospodăria era la distanță de sat, cam la 16 km. Avea o familie numeroasă și toți lucrau din greu pentru a întreține gospodăria. A intrat în conflict cu autoritățile în primăvara anului 1949, când a luat drumul munților și a organizat un grup de rezistență format din localnici fugari.

Acesta a colaborat cu grupul de rezistență din leud – Maramureș, aflat de partea cealaltă a Munților Țibleșului.

Din grupul „Țibleșul” au făcut parte în afară de Nicolae Pop, fiica acestuia Aristina și fiul Ichim, Ioan Măț, un vecin de-al lor, studentul Mircea Dobre, Anastasie Oniga, preot greco-catolic în Lăpușul Românesc, Vasile Pașca, profesor de religie, Vasile Hotea din Hărniciești, Ioan Rus din Sighet, Ioan Tivadar din Rona de Jos, ultimii trei erau din Maramureș. În septembrie 1950 grupul sporește cu încă șapte tineri din leud, îndrumați de preotul satului, Ioan Dunca – Joldea.

Spre sfârșitul anului 1952 presiunea trupelor de securitate era tot mai mare. S-a organizat o ofensivă generală pentru lichidarea grupului. Se ia hotărârea dispersării grupului, urmând a se reuni în primăvara anului 1953.

În martie 1953 grupul „Țibleșul” e anihilat în totalitate. Au fost împușcați în diverse împrejurări: Dumitru Hotico, în septembrie 1952; preotul Atanasie Oniga, în ianuarie 1953; Vasile Hotea, în ultima acțiune de rezistență, în martie 1953. Cei rămași în viață au fost arestați și judecați la Tribunalul Militar Oradea și s-au ales cu ani grei de închisoare.¹⁴

Una din figurile sinistre din anii de care ne ocupăm au fost Alexandru Briceag, șeful securității din Dej. Era adeptul lichidării imediate a celor capturați în lupte.

Șef al securității din Târgu Lăpuș a fost la început Alexandru Banc, fiu de fierar din Dej. L-a avut ca adjunct pe Simion Siling. Acesta a rezistat în funcție întreg deceniul 1960 al secolului trecut. A fost urât de lăpușeni datorită metodelor deosebit de brutale folosite în anchete.

¹⁴ Ștefan Belu, *Pădurea răzvrătită*, Editura „Galaxia Gutenberg”, Târgu Lăpuș, 2009 p.71 – 82

Nu trebuie să uităm de una din figurile „legendare” ale epocii Gheorghe Rusu, secretar cu propaganda la comitetul raional Lăpuș. A dat dovadă de un zel rar întâlnit în aplicarea liniei partidului comunist în toate sferile de activitate.

Era originar din Băiuț, localitate de mineri și a terorizat zona ani la rând și-a constituit o „gardă personală” formată activiști recrutați de el din mediul muncitoresc al Băiuțului, care, la nevoie, băteau și terorizau satele la ordinul acestuia. Era sadic. Spre exemplu, după cum relatează profesorul Filip Ludovic din Libotin, atunci când s-au format C.A.P.-urile, a ordonat ca loturile ajutoare în Libotin să fie date nu așa cum doreau oamenii, adică pe vechiile proprietăți, aproape de casă. Scopul declarat al acestuia era de a distruge cât mai repede sentimentul de proprietar al țăranului. S-a ajuns până aproape de răscoală și autoritățile, inclusiv cele de la București, au cedat.¹⁵

Despre Gheorghe Rusu se poate scrie un roman. A fost unul din personajele centrale ale romanului „Fețele Tăcerii” ale lui Augustin Buzura.

Documentul nr.1 prezentat în anexă este reprezentativ pentru modul în care s-au întocmit listele de chiaburi. În toate comunele s-a lucrat după același tipic.

În concluzie, Țara Lăpușului reprezintă un exemplu pentru modul în care autoritățile vremii „au rezolvat” problema agrară în România. Nu conta faptul că zona nu se preta la agricultura în ferme mari, conta doar comunizarea agriculturii după model sovietic.

ANEXE

DOCUMENT NR. 1

Sfatul Popular al Raionului Lăpuș Comitetul Executiv

PROCES VERBAL

Încheiat în ședința extra ordinară a Comitetului Executiv Raional care a avut loc la date de 14 Octombrie 1952 la Sfatul Polupar al Raionului Lăpuș.

Sunt prezenți tovarășii: Persa Nicolae președinte, Bota Vasile vicepreședinte, Grossman Iosif secretar, Ghiman Gheorghe, Enescu Valeriu, Nagy Margareta, Sitaru Gheorghe.

¹⁵ Mărturiile lui Dumitru Cristea din Târgu Lăpuș, fost activist raional și ale lui Ludovic Filip, profesor în Libotin.

Absenți motivați: tovarășii Banu Maria, Stoian Ioan, Gog Lucia și Nagy Iuliu.

Participă ca delegat al Sfatului Popular Regional tov. Raț Șeful Secțiunii Financiare Regionale.

Tov. Perșa Nicolae președintele Sfatului după ce constată că formalitățile de convocare sunt îndeplinite și că majoritatea membrilor Comitetului Executiv Raional sunt prezenți, la orle 20 deschide ședința arătând următoarea

ORDINE DE ZI:

Verificare și aprobare listelor de chiaburi.

Trecând la ordinea de zi tov. președinte prezintă listele de chiaburi revizuite cu propunerile Comitetelor Executive Comunale, arătând în dreptul fiecăruia dintre cei trecuți pe liste situația materială precum și o caracterizare a fiecăreia în parte.

Tov. președinte arată că listele propuse de comune au fost în amănunțime verificate de către Comitetul Executiv restrâns, cercetate pe teren și că unele propuneri de ștergere din lista făcută de Comitetele Executive comunale au fost reformate în urma judecării temeinice a celor propuși la fața locului.

La discuții asupra acestor liste cu propunerile Comitetelor Executive comunale, membrii Comitetului Executiv Raional își arată părerea în parte asupra fiecărui caz.

După încheierea discuțiilor tov. secretar prezintă proiectul de hotărâre pe care îl supune aprobării Comitetului Executiv Raional.

Comitetul Executiv Raional în unanimitate de voturi aprobă, iar tov. președinte pronunță,

HOTĂRÂREA NR. 48

Comitetul Executiv al Sfatului Popular Raional convocat în ședința extraordinară la data de 14 Octombrie 1952,

Având în vedere dispozițiunile art. 18 din Regulamentul de funcționare a Sfaturilor Populare Raionale,

Având în vedere că listele de chiaburi depuse de Sfaturile populare comunale au fost verificate poziție de poziție, s-a discutat asupra lor cu privire la condițiile materiale fiecărui locuitor propus să rămână pe liste s-au propus să fie șterși.

Având în vedere listele de chiaburi întocmite anterior și aprobate cu hotărârile Nr.30 din 20 Iunie 1952, și 44 din 29 August 1952,

Ca unanimitate de voturi,

HOTĂRĂȘTE:

Art. 1.- Se aprobă și rămân buni înscriși în listele chiaburilor următorii locuitori din raion:

Comuna Rohia

Bărbos Maria	Rohia	Nr. casei 20	Nr. situației 1
Cosma Ioan	Rohia	Nr. casei 59	Nr. situației 3
Zaharia Nicolae	Poiana P.	Nr. casei 67	Nr. situației 4
Zaharia Augustin		Nr. casei 61	Nr. situației 5
Procopiu Cotuț	Poiana P.	Nr. casei 63	Nr. situației 17
Man Ioan	Morești	Nr. casei 20/a	Nr. situației 8
Man Domnica		Nr. casei 20	Nr. situației 10
Man Alexandru		Nr. casei 114	Nr. situației 11

Total comune Rohia: 8 chiaburi

Comuna Groși

Miholca Gavril	Groși	Nr. casei 1	Nr. situației 1
Pop Ioan	Groși	Nr. casei 8	Nr. situației 2
Pop Gavril	Groși	Nr. casei 10	Nr. situației 3
Bud Ioan	Groși	Nr. casei 43	Nr. situației 4
Pop Ilie	Groși	Nr. casei 84	Nr. situației 5
Gherghely Ioan	Groși	Nr. casei 254	Nr. situației 6
Miholca Ioan	Groși	Nr. casei 307	Nr. situației 7
Podean Gavril	Groși	Nr. casei 339	Nr. situației 8
Pop Nicolae	Groși	Nr. casei 419	Nr. situației 9
Pop Ilie	Groși	Nr. casei 415	Nr. situației 10
Pop Gavril	Groși	Nr. casei 398	Nr. situației 11

Total comune Groși: 11 chiaburi

Comuna Cupșeni

Filip Grigore	Cupșeni	Nr. casei 167	Nr. situației 1
Pintea Octavian	Cupșeni	Nr. casei 210	Nr. situației 3
Cureu Augustin	Cupșeni	Nr. casei 204	Nr. situației 9
Nodiș Silviu	Costeni	Nr. casei 109	Nr. situației 21
Chira Sav	Costeni	Nr. casei 132	Nr. situației 24
Lucian Pavel	Costeni	Nr. casei 164	Nr. situației 25

Total comune Cupșeni: 6 chiaburi

Comuna Rogoz

Santa Nicolae	Rogoz	Nr. casei 108	Nr. situației 1
Vlasan Victor	Rogoz	Nr. casei 139	Nr. situației 2
Santa Gheorghe	Rogoz	Nr. casei 46	Nr. situației 3
Santa Ioan	Rogoz	Nr. casei 20	Nr. situației 4
Herman Vasile	Rogoz	Nr. casei 36	Nr. situației 5
Santa Vasile	Rogoz	Nr. casei 131	Nr. situației 6
Damian Gheorghe	Rogoz	Nr. casei 196	Nr. situației 7
Nistea Ioan	Rogoz	Nr. casei 267	Nr. situației 8
Santa Ioan	Rogoz	Nr. casei 9	Nr. situației 9
Szekelz Danila	Dămăcușeni	Nr. casei 184	Nr. situației 11
Filip Ioan	Libotin	Nr. casei 119	Nr. situației 17
Sabo Rafila	Dămăcușeni	Nr. casei 64	Nr. situației 20

Total comuna Rogoz 12 chiabur

Comuna Cernești

Bărbos Gavril	Ciocotiș	Nr. casei 285	Nr. situației 1
Gherghely Haralambie	Ciocotiș	Nr. casei 81	Nr. situației 2
Gherghely Arxente	Ciocotiș	Nr. casei 227	Nr. situației 5
Văsuț Alexandru	Trestia	Nr. casei 117	Nr. situației 8
Sovrea Vasile	Trestia	Nr. casei 50	Nr. situației 7
Mureșan Aurel	Fânețe	Nr. casei 170	Nr. situației 10
Sabău Ioan	Fânețe	Nr. casei 202	Nr. situației 13
Șerban Gavril	Brebeni	Nr. casei 50	Nr. situației 15
Dancoș Alexandru	Brebeni	Nr. casei 1	Nr. situației 18
Pintea Simion	Cernești	Nr. casei 194	Nr. situației 19
Bota Ioan	Cernești	Nr. casei 123	Nr. situației 20
Bota Traian	Cernești	Nr. casei 155	Nr. situației 21
Medan Valer	Cernești	Nr. casei 244	Nr. situației 22
Lazăr Gheorghe	Cernești	Nr. casei 228	Nr. situației 25
Latiș Octavian	Cernești	Nr. casei 70	Nr. situației 26
Lazăr Alexandru	Cernești	Nr. casei 208	Nr. situației 27
Văsuț Ștefan	Cernești	Nr. casei 205	Nr. situației 31
Gheorghisan Gheorghe	Cernești	Nr. casei 150	Nr. situației 33
Pop Ioan	Cernești	Nr. casei 146	Nr. situației 34
Măguț Mihai	Cernești	Nr. casei 87	Nr. situației 35
Medan Teodor	Brebeni	Nr. casei 23	Nr. situației 36
Sovrea Augustin	Fânețe	Nr. casei 48	Nr. situației 39
Cosmuța Artenie	Cernești	Nr. casei 15	Nr. situației 49
Bota Ioan	Cernești	Nr. casei 187	Nr. situației 43
Cosmița Alxandru	Cernești	Nr. casei 78	Nr. situației 45
Lazăr Gheorghe	Cernești	Nr. casei 95	Nr. situației 46
Botiș Pavel	Cernești	Nr. casei 113	Nr. situației 47
Mureșan Ioan	Ciocotiș	Nr. casei 170	Nr. situației 48
Jurjiu Arxente	Bloaja	Nr. casei 162	Nr. situației 49
Horogoș Aurel	Trestia	Nr. casei 115	Nr. situației 50
Marc Ioan	Cernești	Nr. casei 177	Nr. situației 51
Pintea Alexandru	Cernești	Nr. casei 212	Nr. situației 52
Pintea Ioan	Cernești	Nr. casei 85	Nr. situației 28
Bota Alexandru	Cernești	Nr. casei 36	Nr. situației 29
Bota Filip	Cernești	Nr. casei 47	Nr. situației 30
Cozmuța Dănilă	Cernești	Nr. casei 65	Nr. situației 42
Pop Alexandru	Baia Mare		
Pop Ioan	Cluj		

Total comuna Cernești 38 chiaburi.**Comuna Făurești**

Leș Timoftei	Făurești	Nr. casei 100	Nr. situației 5
Herța Găvrilă	Cetățele	Nr. casei 11	Nr. situației 11
Molnar Rudolf	Plopiș	Nr. casei 103	Nr. situației 13
Bud Găvrilă	Șurdești	Nr. casei 189	Nr. situației 14
Pop Mihai	Șurdești	Nr. casei 207	Nr. situației 15
Herman Henric	Șurdești	Nr. casei 190	Nr. situației 17
Filip Teofil	Lăschie	Nr. casei 29	Nr. situației 21
Vd. Gheorghisan Iuliana	Lăschie	Nr. casei 1	Nr. situației 22

Total comuna Făurești 8 chiaburi

Comuna Copalnic Mănăstur

Avram Iuliana	Cop. Mănăstur	Nr. casei 185	Nr. situației 1
Nechita Ioan	Cop. Mănăstur	Nr. casei 64	Nr. situației 2
Anca Leontina	Cop. Mănăstur	Nr. casei 243	Nr. situației 3
China Alexandru	Cop. Mănăstur	Nr. casei 176	Nr. situației 4
Bote Petre	Cop. Mănăstur	Nr. casei 65	Nr. situației 6
Pop Alexandru	Cop. Mănăstur	Nr. casei 96	Nr. situației 7
Pop Valeria	Cop. Mănăstur	Nr. casei 218	Nr. situației 10
Miclea Alexandru	Cop. Mănăstur	Nr. casei 60	Nr. situației 11
Petrovan Clement	Cop. Mănăstur	Nr. casei 18	Nr. situației 14
Onaci Ioan	Copalnic	Nr. casei 230	Nr. situației 16
Ghindaș Teodor	Copalnic	Nr. casei 29	Nr. situației 20
Nagy Octavian	Copalnic	Nr. casei 130	Nr. situației 21
Dragomir Augustin	Copalnic	Nr. casei 16	Nr. situației 24
Coț Gheorghe	Copalnic	Nr. casei 239	Nr. situației 26
Mihalca Virgil	Copalnic	Nr. casei 237	Nr. situației 27
Costin Gheorghe	Copalnic	Nr. casei 60	Nr. situației 28
Marc Ioan	Copalnic	Nr. casei 26	Nr. situației 29
Pop Ștefan	Copalnic	Nr. casei 6	Nr. situației 31
Săsăreanu Ioan	Copalnic	Nr. casei 118	Nr. situației 32
Bârle Ioan	Copalnic	Nr. casei 116	Nr. situației 35
Onișa Ioan	Copalnic	Nr. casei 13	Nr. situației 36
Medan Ioan	Măgureni	Nr. casei 8	Nr. situației 3
Medan Ioan I. Alexa	Măgureni	Nr. casei 78	Nr. situației 3
Manciu Ioan	Măgureni	Nr. casei 15	Nr. situației 4
Medan Andrei	Măgureni	Nr. casei 17	Nr. situației 4
Medan Ioan	Măgureni	Nr. casei 19	Nr. situației 40
Medan Ioan	Măgureni	Nr. casei 45	Nr. situației 48
Nechita Nicolae	Măgureni	Nr. casei 13	Nr. situației 49
Nechita Vasile	Preluca V.	Nr. casei 38	Nr. situației 53
Jurjiu Gheorghe	Preluca V.	Nr. casei 72	Nr. situației 58
Florea Petru	Preluca V.	Nr. casei 23	Nr. situației 58

Total comuna Copalnic Mănăstur 31 chiaburi.

Comuna Suciul de Sus

Bud Vasile	Suciul de Sus	Nr. casei 198	Nr. situației 4
Burzo Damian	Suciul de Sus	Nr. casei 362	Nr. situației 6
Pop Filip	Suciul de Sus	Nr. casei 227	Nr. situației 7
Cozma Filip	Suciul de Sus	Nr. casei 439...	Nr. situației 8
Cozma Iov	Suciul de Sus	Nr. casei 496...	Nr. situației 9
Chindriș Ioan	Suciul de Sus	Nr. casei 246	Nr. situației 10
Vd. Burzo Ioan	Suciul de Sus	Nr. casei 91	Nr. situației 11
Burzo Gavril	Suciul de Sus	Nr. casei 10	Nr. situației 127
V. Ropa Simion	Suciul de Sus	Nr. casei 89	Nr. situației 13
Chindriș Ioan	Suciul de Sus	Nr. casei 266	Nr. situației 15
Marchiș Ioan	Suciul de Sus	Nr. casei 401	Nr. situației 16
Bizo Simion	Suciul de Sus	Nr. casei 489	Nr. situației 17
Pop Gavril	Suciul de Sus	Nr. casei 553	Nr. situației 18
Pașca Teodor	Suciul de Sus	Nr. casei 1	Nr. situației 20
Crăciun Doroftei	Suciul de Sus	Nr. casei 494	Nr. situației 21
Bozga Grigore	Larga	Nr. casei 29	Nr. situației 22
Chindriș Teodor	Larga	Nr. casei 120	Nr. situației 23
Bozga Teodor	Larga	Nr. casei 81	Nr. situației 24
Bozga Nicolae	Larga	Nr. casei 47	Nr. situației 25

Bozga Maxim	Larga	Nr. casei 125	Nr. situației 27
Chindriș Vasile	Larga	Nr. casei 117	Nr. situației 28
Bozga Șofron	Larga	Nr. casei 93	Nr. situației 29
Filip Victor	Suciul de Jos	Nr. casei 365	Nr. situației 30
Raț Victor	Suciul de Jos	Nr. casei 34	Nr. situației 32
Filip Nicolae	Suciul de Jos	Nr. casei 286	Nr. situației 34
Cocis Grigore	Suciul de Jos	Nr. casei 151	Nr. situației 36
Filip Alexa	Suciul de Jos	Nr. casei 204	Nr. situației 37
Bota Gheorghe	Suciul de Jos	Nr. casei 229	Nr. situației 38
Ropan Gheorghe	Suciul de Sus	Nr. casei 563	Nr. situației 41
Burzo Petre	Suciul de Sus	Nr. casei 78	Nr. situației 42
Damian Vasile	Suciul de Sus	Nr. casei 398	Nr. situației 47
Filip Ioan Pischi	Suciul de Sus	Nr. casei 125	Nr. situației 46
Bozga Petru	Larga	Nr. casei 60	Nr. situației 48
Mureșan Petru	Suciul de Sus	Nr. casei 498	Nr. situației 1

Total comună Suciul de Sus: 34 chiaburi

Comuna Vima-Mică

Roman Alexandru	Vima-Mică	Nr. casei 167	Nr. situației 1
Roman Alexandru	Vima-Mică	Nr. casei 84	Nr. situației 2
Balint Gavril	Vima-Mică	Nr. casei 169	Nr. situației 5
Pop Petru	Vima-Mică	Nr. casei 107	Nr. situației 6
Candeaș Ioan	Vima-Mică	Nr. casei 159	Nr. situației 9
Micu Petru	Vima-Mare	Nr. casei 23	Nr. situației 13
Tecar Ioan	Vima-Mare	Nr. casei 152	Nr. situației 15
Susa Ioan	Vima-Mare	Nr. casei 72	Nr. situației 16
Fărcaș Victor	Vima-Mare	Nr. casei 93	Nr. situației 15
Bodea Ludeschin	Vima-Mare	Nr. casei 130	Nr. situației 13
Biț Rozalia	Vima-Mare	Nr. casei 16	Nr. situației 19
Micu Grigore	Vima-Mare	Nr. casei 89	Nr. situației 20
Bob Rozalia	Salnița	Nr. casei 31	Nr. situației 21
Marc Nicolae	Salnița	Nr. casei 137	Nr. situației 25
Balint Găvrilă	Salnița	Nr. casei 139	Nr. situației 26
Roman Nicolae	Jugăstrani	Nr. casei 7	Nr. situației 29
Candea Gavril	Vima-Mare	Nr. casei 13	Nr. situației 30
Cristea Petru	Vima-Mare	Nr. casei 170	Nr. situației 31

Total comună Vima-Mică: 18 chiaburi

Comuna Dumbrava

Petrehuș Zorovavel	Dumbrava	Nr. casei 18	Nr. situației 1
Petrehuș Victor	Dumbrava	Nr. casei 40	Nr. situației 2
Petrehuș Gavril	Dumbrava	Nr. casei 36	Nr. situației 3
Perhsita Alexandru	Dumbrava	Nr. casei 3	Nr. situației 4
Leșe Gheorghe	Borcut	Nr. casei 109	Nr. situației 16
Man Nicolae	Borcut	Nr. casei 143	Nr. situației 17
Vaida Alexandru	Borcut	Nr. casei 136	Nr. situației 22
Filip Ioan	Dobric	Nr. casei 28	Nr. situației 23
Leșe Ioan	Dobric	Nr. casei 42	Nr. situației 26
Iuga Teodor	Dobric	Nr. casei 77	Nr. situației 29
Filip Grigore	Dobric	Nr. casei 94	Nr. situației 30
Filip Teodor	Dobric	Nr. casei 94/a	Nr. situației 31
Iuga Nicolae	Dobric	Nr. casei 106	Nr. situației 32
Horvath Antonie	Înău	Nr. casei 39	Nr. situației 34
Horvath Teodor	Înău	Nr. casei 50	Nr. situației 35
Vaida Flore	Înău	Nr. casei 97	Nr. situației 37
Vaida Augustin	Înău	Nr. casei 120	Nr. situației 39

Bărboș Vasile
Picu Pavel

Înău
Dobric

Nr. casei 114
Nr. casei 35

Nr. situației 40
Nr. situației 25

Total comună Dumbrava: 19 chiaburi

Comuna Corueni

Cristea Arxente Corueni
Muște Gavril Corueni
Ciupe Gheorghe Corueni
Muște Romeus Corueni
Peteri Ioan Drăghia
Rebnic Constantin Drăghia
Corui Augustin Drăghia
Corui Octavian Drăghia
Chira Augustin Baba
Pop Ioan Dealul Mare
Chifor Ioan Dealul Mare
Mada Ioan Baba
Mihiș Vasile Baba
Voievod Nicolae Dealul Mare
Dan Alexandru Dealul Mare
Muște Ioan Corueni

Nr. casei 93
Nr. casei 19
Nr. casei 93
Nr. casei 12
Nr. casei 10
Nr. casei 5
Nr. casei 34
Nr. casei 35
Nr. casei 27
Nr. casei 75
Nr. casei 11
Nr. casei 10
Nr. casei 20
Nr. casei 37
Nr. casei 9
Nr. casei 131

Nr. situației 1
Nr. situației 2
Nr. situației 4
Nr. situației 5
Nr. situației 7
Nr. situației 8
Nr. situației 12
Nr. situației 14
Nr. situației 17
Nr. situației 18
Nr. situației 19
Nr. situației 25
Nr. situației 26
Nr. situației 28
Nr. situației 29
Nr. situației 30

Total comună Corueni: 16 chiaburi

Comuna Lăpuș

Herța Rozalia Lăpuș
Pașca Simion Lăpuș
Pop Măriuca Lăpuș
Pop Grigore Lăpuș
Pop Teodor Lăpuș
Pașca Nicolae Lăpuș
Tulci Nicolae Lăpuș
Mureșan Zahei Lăpuș
Mureșan Ioan Lăpuș
Tomai Simion Lăpuș
Pop Ioan Lăpuș

Nr. casei 101
Nr. casei 330
Nr. casei 473
Nr. casei 480
Nr. casei 741
Nr. casei 742
Nr. casei 352
Nr. casei 18
Nr. casei 756
Nr. casei 743
Nr. casei 745

Nr. situației 1
Nr. situației 2
Nr. situației 5
Nr. situației 6
Nr. situației 7
Nr. situației 8
Nr. situației 9
Nr. situației 10
Nr. situației 13
Nr. situației 14
Nr. situației 26

Total comună Lăpuș: 11 chiaburi.

Comuna Târgul-Lăpuș

Man Aurel Târgul Lăpuș
Bozga Grigore Târgul Lăpuș
Vad. Szasz Iosif Târgul Lăpuș
Bodor Zoltan Târgul Lăpuș
Valovici Francisc Târgul Lăpuș
Cionca Iosif Târgul Lăpuș
Sălaj Iosif Târgul Lăpuș
Hațeganu Ghizela Târgul Lăpuș
Iuga Augustin Târgul –Lăpuș
Molna Irina Târgul –Lăpuș
Latiș Ioan Cufoaia
Latiș Susana Cufoaia
Bell Valer Cufoaia
Bell Maria Cufoaia
Latiș Augustin Cufoaia
Bell Susana Cufoaia
Oance Maria Cufoaia
Latiș Andrei Cufoaia
Bell Gavril Cufoaia

Nr. casei 309
Nr. casei 455
Nr. casei 304
Nr. casei 297
Nr. casei 20
Nr. casei 113
Nr. casei 420
Nr. casei 132
Nr. casei 309
Nr. casei 423
Nr. casei 7
Nr. casei 13
Nr. casei 18
Nr. casei 19
Nr. casei 19
Nr. casei 24
Nr. casei 55
Nr. casei 72
Nr. casei 74

Nr. situației 1
Nr. situației 5
Nr. situației 6
Nr. situației 8
Nr. situației 10
Nr. situației 11
Nr. situației 12
Nr. situației 13
Nr. situației 13
Nr. situației 14
Nr. situației 15
Nr. situației 22
Nr. situației 23
Nr. situației 24
Nr. situației 25
Nr. situației 27
Nr. situației 31
Nr. situației 32
Nr. situației 35

Latiș Ioan	Cufoaia	Nr. casei 80	Nr. situației 38
Bell Susana	Cufoaia	Nr. casei 82	Nr. situației 39
Latiș Alexa	Cufoaia	Nr. casei 87	Nr. situației 40

Total comună Târgul-Lăpuș: 22 chiaburi

Comuna Răzoare

Tuns Găvrilă	Văleni	Nr. casei 87	Nr. situației 1
Pop Ioan	Răzoare	Nr. casei 159	Nr. situației 3
Vlașin Simion	Răzoare	Nr. casei 16	Nr. situației 4
Vele Gheorghe	Văleni	Nr. casei 38	Nr. situației 5
Muste Alexandru	Văleni	Nr. casei 64	Nr. situației 6
Bodea Floare	Văleni	Nr. casei 144	Nr. situației 7
Velea Ioan	Văleni	Nr. casei 85	Nr. situației 8
Tuns Gheorghe	Văleni	Nr. casei 173	Nr. situației 9
Petruț Augustin	Văleni	Nr. casei 187	Nr. situației 10
Velea Augustin	Văleni	Nr. casei 24	Nr. situației 11
Hrior Gavril	Văleni	Nr. casei 119	Nr. situației 12
Nechita Vasile	Văleni	Nr. casei 167	Nr. situației 13
Vele Vasile	Văleni	Nr. casei 177	Nr. situației 14
Juncar Augustin	Văleni	Nr. casei 178	Nr. situației 15
Fărcaș Constantin	Peteritea	Nr. casei 2	Nr. situației 18
Flore Gheorghe	Peteritea	Nr. casei 33	Nr. situației 19
Tuns Ioan	Peteritea	Nr. casei 54	Nr. situației 20
Rus Gavril	Peteritea	Nr. casei 55	Nr. situației 21
Raț Vasile	Peteritea	Nr. casei 46	Nr. situației 22
Nechita Ioan	Peteritea	Nr. casei 78	Nr. situației 23
Nechita Vasile	Peteritea	Nr. casei 6	Nr. situației 24
Nechita Nicolae	Peteritea	Nr. casei 28	Nr. situației 25
Hrior Augustin	Văleni	Nr. casei 81	Nr. situației 27
Alexa Cornel	Văleni	Nr. casei 4	Nr. situației 28
Petruț Alexa	Văleni	Nr. casei 148	Nr. situației 29
Ungur Augustin	Răzoare	Nr. casei 143	Nr. situației 31
Vele Ioan	Răzoare	Nr. casei 59	Nr. situației 30
Vele Andrei	Răzoare	Nr. casei 92	Nr. situației 33

Total comună Răzoare: 28 chiaburi

Art.2.- Se aprobă ștergerea de pe liste chiaburilor a următorilor locuitori:

Comuna Rohia

Man Augustin	Rohia	Nr. casei 223	Nr. situației 2
Zaharie Victor	Poiana Porcului	Nr. casei 8	Nr. situației 6
Bodea Alexandru	Poiana Porcului	Nr. casei 131	Nr. situației 9
Man Grigore	Boereni	Nr. casei 137	Nr. situației 12
Bud Grigore	Boereni	Nr. casei 55	Nr. situației 13
Boier Andrei	Boereni	Nr. casei 31	Nr. situației 14
Pop Gheroghe	Boereni	Nr. casei 17	Nr. situației 15
Man Grigore	Boereni	Nr. casei 142	Nr. situației 16

Total comună Rohia: 8 șterși

Comuna Cupșeni

Todoran Ion	Cupșeni	Nr. casei 29	Nr. situației 2
Pintea Ioan	Cupșeni	Nr. casei 44	Nr. situației 4
Filip Ioan	Cupșeni	Nr. casei 216	Nr. situației 5
Băbuț Gheorghe	Cupșeni	Nr. casei 41	Nr. situației 6
Băbuț Vasile	Cupșeni	Nr. casei 235	Nr. situației 7
Băbuț Teodor	Cupșeni	Nr. casei 242	Nr. situației 8
Buda Aurelia	Ungureni	Nr. casei 1	Nr. situației 10

Ungur Vasile	Ungureni	Nr. casei 15	Nr. situației 11
Podină Vasile	Ungureni	Nr. casei 54	Nr. situației 12
Buda Ștefan	Ungureni	Nr. casei 251	Nr. situației 13
Buda Pavel	Ungureni	Nr. casei 258	Nr. situației 14
Buda Ioan	Ungureni	Nr. casei 315	Nr. situației 15
Buda Vasile	Ungureni	Nr. casei 317	Nr. situației 16
Podină Ioan	Ungureni	Nr. casei 445	Nr. situației 17
Buda Gheorghe	Ungureni	Nr. casei 416	Nr. situației 18
Buda Ioan	Ungureni	Nr. casei 324	Nr. situației 19
Buda Dumitru	Ungureni	Nr. casei 277	Nr. situației 20
Danciu Iulian	Costeni	Nr. casei 12	Nr. situației 22
Lucian Ioan	Costeni	Nr. casei 124	Nr. situației 23
Cupșa Ioan	Costeni	Nr. casei 24	Nr. situației 26
Cupșa Samuilă	Costeni	Nr. casei 198	Nr. situației 27
Chira Gavril	Costeni	Nr. casei 116	Nr. situației 28
Pura Vasile	Costeni	Nr. casei 131	Nr. situației 29

Total comună Cupșeni: 23 de șterși

Comuna Rogoz

Cupas Iosif	Dămăcușeni	Nr. casei 134	Nr. situației 10
Balas Andrei	Dămăcușeni	Nr. casei 53	Nr. situației 12
Totfalusi Alexandru	Dămăcușeni	Nr. casei 115	Nr. situației 13
Cohan Andrei	Dămăcușeni	Nr. casei 27	Nr. situației 14
Filip Alexa	Libotin	Nr. casei 232	Nr. situației 16
Boda Ludovic	Libotin	Nr. casei 215	Nr. situației 18
Cosma Augustin	Rogoz	Nr. casei 255	Nr. situației 19
Man Grigore	Dămăcușeni	Nr. casei 134	Nr. situației 15

Total comună Rogoz: 8 șterși

Comuna Cernești

Ioance Pavel	Ciocotiș	Nr. casei 97	Nr. situației 3
Bărbos Vasile	Ciocotiș	Nr. casei 83	Nr. situației 4
Danciu Ioan	Trestia	Nr. casei 112	Nr. situației 8
Danciu Augustin	Trestia	Nr. casei 62	Nr. situației 9
Vasiac Chelemtn	Fânața	Nr. casei 205	Nr. situației 11
Băban Grigore	Fânața	Nr. casei 90	Nr. situației 13
Leș Alexandru	Brebeni	Nr. casei 17	Nr. situației 18
Ilie Nechita	Brebeni	Nr. casei 52	Nr. situației 16
Bota Iacob	Brebeni	Nr. casei 22	Nr. situației 17
Cosmuța Augustin	Cernești	Nr. casei 22	Nr. situației 23
Meguț Mihai	Cernești	Nr. casei 210	Nr. situației 24
Opriș Vasile	Cernești	Nr. casei 84	Nr. situației 32
Șerban Alexandru	Brebeni	Nr. casei 69	Nr. situației 37
Bota Teodor	Fânața	Nr. casei 161	Nr. situației 38
Sabou simion	Fânața	Nr. casei 80	Nr. situației 40
Bota Nechita	Cernești	Nr. casei 100	Nr. situației 44

Total comună Cernești: 16 șterși

Comuna Făurești

Danciu Ștefan	Făurești	Nr. casei 19	Nr. situației 1
Șovrea Ioan	Făurești	Nr. casei 43	Nr. situației 2
Leș Gavril	Făurești	Nr. casei 188	Nr. situației 3
Vasiac Antonia	Făurești	Nr. casei 60	Nr. situației 4
Vasiac Mihai	Făurești	Nr. casei 97	Nr. situației 6
Leș Andrei	Făurești	Nr. casei 16	Nr. situației 7
Greblea Teofil	Făurești	Nr. casei 158	Nr. situației 8
Bilț Gavril	Făurești	Nr. casei 112	Nr. situației 9

Boroian Mihai	Cetățele	Nr. casei 85	Nr. situației 10
Țura Vasile	Cetățele	Nr. casei 81	Nr. situației 12
Pop Găvrilă	Șurdești	Nr. casei 48	Nr. situației 16
Solomon Tanasie	Șurdești	Nr. casei 140	Nr. situației 18
Cotuș Nicolae	Șurdești	Nr. casei 20	Nr. situației 19
Fătu Spiridon	Șurdești	Nr. casei 229	Nr. situației 20
Roman Gavrilă	Lăschia	Nr. casei 94	Nr. situației 23
Stef Alexandru	Lăschia	Nr. casei 9	Nr. situației 24

Total comună Făurești: 16 șterși

Comuna Copalnic Mănăstur

Medan Alexandru	Mănăstur	Nr. casei 131	Nr. situației 5
Mihăilescu Viorica	Mănăstur	Nr. casei 251	Nr. situației 8
Micle Gheorghe	Mănăstur	Nr. casei 148	Nr. situației 9
Micle Iulian	Mănăstur	Nr. casei 200	Nr. situației 12
Pop Samuilă	Mănăstur	Nr. casei 57	Nr. situației 13
Bârna Valer	Copalnic	Nr. casei 279	Nr. situației 15
Bartoș Ștefan	Copalnic	Nr. casei 144	Nr. situației 17
Dragomir Ioan	Copalnic	Nr. casei 17	Nr. situației 18
Cozmuța Ioan	Copalnic	Nr. casei 290	Nr. situației 19
Babici Dumitru	Copalnic	Nr. casei 150	Nr. situației 22
Tarța Ștefan	Copalnic	Nr. casei 76	Nr. situației 23
Pop Teodor	Copalnic	Nr. casei 46	Nr. situației 25
Moja Gheorghe	Vad	Nr. casei 103	Nr. situației 30
Florian Augustin	Rușor	Nr. casei 21	Nr. situației 33
Băban Vasile	Rușor	Nr. casei 112	Nr. situației 34
Petrusș Arxente	Măgureni	Nr. casei 26	Nr. situației 38
Cristea Alexa	Măgureni	Nr. casei 13	Nr. situației 40
Roman Alexa	Măgureni	Nr. casei 27	Nr. situației 42
Medan Ioan a Trezii	Măgureni	Nr. casei 41	Nr. situației 43
Roman Gheorghe	Măgureni	Nr. casei 90	Nr. situației 44
Carda Valer	Măgureni	Nr. casei 86	Nr. situației 45
Nechita Ioan	Preluca Veche	Nr. casei 119	Nr. situației 50
Nechita Ioan	Preluca Veche	Nr. casei 116	Nr. situației 51
Florian Ioan	Preluca Veche	Nr. casei 5	Nr. situației 52
Marc Alexa	Preluca Veche	Nr. casei 49	Nr. situației 54
Nechita Simion	Preluca Veche	Nr. casei 1	Nr. situației 55
Cozmuța Mihai	Preluca Nouă	Nr. casei 91	Nr. situației 52
Savu Gheorghe	Preluca Nouă	Nr. casei 86	Nr. situației 59

Total comună Mănăstur: 28 șterși

Comuna Suciul de Sus

Cozma Teodor	Suciul de Sus	Nr. casei 21	Nr. situației 2
Pavaluc Nicolae	Suciul de Sus	Nr. casei 427	Nr. situației 3
Filip Ioan	Suciul de Sus	Nr. casei 79	Nr. situației 3
Damian Pavel	Suciul de Sus	Nr. casei 261	Nr. situației 14
Chindriș Vasile	Suciul de Sus	Nr. casei 70	Nr. situației 19
Chindriș Teodor	Larga	Nr. casei 54	Nr. situației 26
Nechita Augustin	Suciul de Jos	Nr. casei 287	Nr. situației 31
Chindriș Victor	Suciul de Jos	Nr. casei 119	Nr. situației 33
Oniga Nicolae	Suciul de Jos	Nr. casei 91	Nr. situației 33
Oniga Ioan	Suciul de Jos	Nr. casei 270	Nr. situației 39
Ropan Gavril	Suciul de Jos	Nr. casei 352	Nr. situației 40
Chindriș Axente	Larga	Nr. casei 74	Nr. situației 43
Cociș Gavril	Suciul de Jos	Nr. casei 223	Nr. situației 44
Chira Ioanl. Irimie	Suciul de Jos	Nr. casei 70	Nr. situației 45

Nechzita Dochia
Bozga Gheorghe

Suciu de Jos
Suciu de Jos

Nr. casei 248
Nr. casei 100

Nr. situației 49
Nr. situației 50

Total comună Suciu de Jos: 16 șterși

Comuna Vima Mică

Roman Ioan
Balint Ioan
Roman Grigore
Candea Simion
Candea Dumitru
Candea Ioan
Susa Petru
Micu Ioan
Roman Emil
Tămaș Constantin
Balint Nicolae
Horga Dumitru
Gheduț Petru

Vima Mică
Vima Mică
Vima Mică
Vima Mică
Vima Mică
Vima Mare
Vima Mare
Sălnița
Sălnița
Sălnița
Sălnița
Jugăstrani

Nr. casei 83
Nr. casei 98
Nr. casei 53
Nr. casei 68
Nr. casei 105
Nr. casei 90
Nr. casei 8
Nr. casei 69
Nr. casei 7
Nr. casei 58
Nr. casei 136
Nr. casei 41
Nr. casei 40

Nr. situației 3
Nr. situației 4
Nr. situației 7
Nr. situației 8
Nr. situației 10
Nr. situației 11
Nr. situației 12
Nr. situației 14
Nr. situației 22
Nr. situației 23
Nr. situației 24
Nr. situației 27
Nr. situației 28

Total comună Vima Mică: 16 șterși

Comuna Dumbrava

Petrehuș Ioan
Petrehuș Ioan
Micu Teodor
Petrehuș Teodor
Fabian Ioan
Leșe Nicolae
Petrehuș Teodor
Petrehuș Victoria
Micu Ioan
Petrehuș Ioan
Petrehuș Ioan
Leșe Ioan
Leșe Pavel
Danciu Grigore
Man Floare
Leșe Zorovavel
Oane Augustin
Iuga Ioan
Bot Dumitru
Horvath Teodor
Ved. Chira Maria
Gliguța Nicolae
Iuga Ioan
Petrehuș Ioan

Dumbrava
Dumbrava
Dumbrava
Dumbrava
Dumbrava
Dumbrava
Dumbrava
Dumbrava
Dumbrava
Dumbrava
Dumbrava
Borcut
Borcut
Borcut
Borcut
Dobric
Dobric
Dobric
Inău
Inău
Stoiceni
Stoiceni
Stoiceni

Nr. casei 55
Nr. casei 8
Nr. casei 7
Nr. casei 44
Nr. casei 24
Nr. casei 11
Nr. casei 46
Nr. casei 54
Nr. casei 35
Nr. casei 22
Nr. casei 41
Nr. casei 120
Nr. casei 114
Nr. casei 139
Nr. casei 92
Nr. casei 31
Nr. casei 51
Nr. casei 53
Nr. casei 102
Nr. casei 51
Nr. casei 103
Nr. casei 72
Nr. casei 44
Nr. casei 77

Nr. situației 5
Nr. situației 6
Nr. situației 7
Nr. situației 8
Nr. situației 9
Nr. situației 10
Nr. situației 11
Nr. situației 12
Nr. situației 13
Nr. situației 14
Nr. situației 15
Nr. situației 18
Nr. situației 19
Nr. situației 20
Nr. situației 21
Nr. situației 24
Nr. situației 27
Nr. situației 23
Nr. situației 41
Nr. situației 36
Nr. situației 38
Nr. situației 41
Nr. situației 42
Nr. situației 43

Total comună Dumbrava: 28 șterși

Comuna Coroieni

Andrei Augustin
Radu Constantin
Sima Victor
Cozma Ioan
Sima Tănase
Radu Ioan
Stan Ioan

Coroieni
Drăghia
Drăghia
Drăghia
Drăghia
Drăghia
Baba

Nr. casei 43
Nr. casei 35
Nr. casei 28
Nr. casei 45
Nr. casei 41
Nr. casei 54
Nr. casei 74

Nr. situației 3
Nr. situației 6
Nr. situației 9
Nr. situației 1
Nr. situației 11
Nr. situației 13
Nr. situației 15

Mateșan Valer	Baba	Nr. casei 102	Nr. situației 16
Chira Isidor	Dealul Mare	Nr. casei 53	Nr. situației 20
Stanciu Ioan	Dealul Mare	Nr. casei 93	Nr. situației 21
Voivod Nicolae	Dealul Mare	Nr. casei 10	Nr. situației 22
Voivod Petru	Dealul Mare	Nr. casei	Nr. situației 23
Boț Constantin	Drăghia	Nr. casei	Nr. situației 24
Damian Grigore	Baba	Nr. casei	Nr. situației 27

Total comună Coroieni: 14 șterși

Comuna Lăpuș

Dub Samuilă	Lăpuș	Nr. casei 338	Nr. situației 3
Pop Ioan	Lăpuș	Nr. casei 446	Nr. situației 4
Bolchiș Nicolae	Lăpuș	Nr. casei 667	Nr. situației 11
Pop Ioan	Lăpuș	Nr. casei 440	Nr. situației 12
Toma Ioan	Lăpuș	Nr. casei 695	Nr. situației 15
Pop Nicolae	Lăpuș	Nr. casei 416	Nr. situației 16
Pop Grigore	Lăpuș	Nr. casei 561	Nr. situației 17
Pașca Pinte	Lăpuș	Nr. casei 216	Nr. situației 18
Tulici Șofron	Lăpuș	Nr. casei 291	Nr. situației 19
Ilea Nicolae	Lăpuș	Nr. casei 387	Nr. situației 20
Pașca Ioan	Lăpuș	Nr. casei 342	Nr. situației 21
Pașca Nicolae	Lăpuș	Nr. casei 459	Nr. situației 22
Marchiș Pavel	Lăpuș	Nr. casei 341	Nr. situației 23
Balin Ioan	Lăpuș	Nr. casei 477	Nr. situației 24
Buda Grigore	Lăpuș	Nr. casei 486	Nr. situației 25

Total comună Lăpuș: 15 șterși

Comuna Târgul Lăpuș

Szasz Ioan	Tg.-Lăpuș	Nr. casei 203	Nr. situației 2
Kupas Alexandru	Tg.-Lăpuș	Nr. casei 26	Nr. situației 3
Molnar Iosif	Tg.-Lăpuș	Nr. casei 85	Nr. situației 4
Szasz Anton	Tg.-Lăpuș	Nr. casei 283	Nr. situației 7
Mascen Vasile	Tg.-Lăpuș	Nr. casei 388	Nr. situației 9
Bizo Gabriel	Tg.-Lăpuș	Nr. casei 154	Nr. situației 16
Cornea Vasile	Tg.-Lăpuș	Nr. casei 48	Nr. situației 17
Șimon Alexandru	Tg.-Lăpuș	Nr. casei 278	Nr. situației 18
Benyai Maria	Tg.-Lăpuș	Nr. casei 215	Nr. situației 19
Bell Valer	Tg.-Lăpuș	Nr. casei 140	Nr. situației 20
Chifor Valer	Tg.-Lăpuș	Nr. casei 278	Nr. situației 21
Beic Grigore	Cufoaia	Nr. casei 23	Nr. situației 21
Man Ioan	Cufoaia	Nr. casei 28	Nr. situației 26
Bell Andrei	Cufoaia	Nr. casei 34	Nr. situației 29
Bell Ioan	Cufoaia	Nr. casei 44	Nr. situației 30
Bell Vasile	Cufoaia	Nr. casei 58	Nr. situației 33
Bell Nicolae	Cufoaia	Nr. casei 54	Nr. situației 34
Latiș Ioan	Cufoaia	Nr. casei 77	Nr. situației 32

Total comună Tg. Lăpuș: 16 șterși

Comuna Răzoare

Tohan Augustin	Răzoare	Nr. casei 250	Nr. situației 2
Juncar Floare	Văleni	Nr. casei 59	Nr. situației 16
Boș Augustin	Văleni	Nr. casei 191	Nr. situației 19
Cristea Ioan	Peteritea	Nr. casei 95	Nr. situației 28
Nechita Augustin	Văleni	Nr. casei 188	Nr. situației 32

Total comună Răzoare: 5 șterși

Au rămas buni înscrși în liste 262 de chiaburi.

Au fost șterși de pe liste în număr de 204 țărani mijlocași care greșit au fost încadrați în listă.

D.C.S.M.
Președinte,

Secretar,

DOCUMENT NR. 2

Sfatul Popular al comunei Răzoare

Comitetul Executiv

Nr. 333/1952

PROCES VERBAL

Azi 19 în ședința ordinară a Comitetului executiv al Sfatului Popular al comunei Răzoare.

Sunt prezenți:

Velea Andreiu președinte, Cosma Simion secretar, Tuns Gavril și Petrehuș Alexa membrii.

Lipsește nemotivați tov. Roman Floare, iar motivați Velea Gavril și Velea Ioan.

Tov. Președintele deschide ședința la orele 24 cu următoarea ordine de zi:

1. Chiaburi incluși pe lista oficială a comunei.
2. Diverse

Tov. Președinte dă curs primului punct din ordinea de zi expunând în ședință ordinul Sfatului Popular Raional Comitetul Executiv Nr. 4408 – 1952 cu privire la includerea pe lista oficială a chiaburilor din raza comunei Răzoare, odată cu aceasta prelucrează și Rezoluția din 3-5 Martie arătând că pentru aceasta trebuie să se aibă în vedere justa apreciere în spirit revoluționar.

Tov. Președinte cere înscrieri la discuții cu privire la această expunere. Se înscriu tov. Petrehuș Alexa, arată că cei 13 chiaburi propuși până în prezent sunt bine verificați și pot rămânea însă propun să se mai treacă și Bel Vasile Nr.58, Bel Andreiu Nr.34, Baic Grigore Nr.23 din Cufoaia, Bel Niculae Nr.62, Bel Susana Nr.49. Tov. Tuns Gavril arată că pe lângă cei 12 chiaburi propuși este de părere să mai fie înscris și Juncar Floare Nr.59, Tuns Gavril Nr.87, Bot Augustin Nr.191.

Tov. Cosma Simion arată că la satul Peteritea pe lângă cei 6 propuși să fie înscris pe listă și Nechita Vasile Nr.6, Nechita Niculae Nr.28.

Tov. Velea Andrei arată că la propunerile făcute sunt binevenite, sunt de acord și propun și eu ca să fie trecuți și aprobați de membrii Comitetului Executiv propunerile făcute pe lângă cele arătate mai înainte.

Tov. Președinte în urma expunerilor făcute a propunerilor și discuțiilor avute roagă membrii Comitetului Executiv să aducă hotărârea pentru stabilirea chiaburilor care să fie trecuți pe lista oficială a comunei.

Tov. membrii ai Comitetului Executiv cu unanimitate de voturi prin ridicare de mâini fără abținere votează următoarea:

HOTĂRÂRE Nr. 22

Comitetul Executiv al Sfatului Popular al comunei Răzoare convocat în ședință ordinară la data de 19 iunie 1952.

Având în vedere dispozițiunile art.18 din Regulamentul de funcționare a Sfatului Popular comunale,

Având în vedere expunerile și discuțiile avute în legătură cu trecerea pe lista oficială a chiaburilor.

Având în vedere și ordinul Sfatului Popular Raional Nr.4408 – 1952

Cu unanimitate de voturi,

HOTĂRĂȘTE:

Art.1. Aprobăm includerea pe lista oficială a comunei a chiaburilor din raza comunei pe sate după cum urmează:

Velea Andreiu - Răzoare Nr.92
Zahan Augustin - Răzoare Nr.150
Pop Ioan - Răzoare Nr.159
Vlasin Simion - Răzoare Nr.15
Velea Gheorghe - Văleni Nr.38
Muste Alexandru - Văleni Nr.64
Velea Ioan - Văleni - Nr.85
Bodea Floare - Văleni Nr.144
Tuns Gheorghe - Văleni Nr.173
Petruț Augustin - Văleni Nr.187
Velea Augustin - Văleni Nr.24
Hrion Gavril - Văleni Nr.119
Nechita Vasile - Văleni Nr.167
Velea Vasile - Văleni Nr.177
Juncar Augustin - Văleni Nr.178
Velea Gavril - Văleni Nr.60
Juncar Floare - Văleni Nr.59
Tuns Gavril - Văleni Nr.87
Bot Augustin - Văleni Nr.191
Fărcaș Constantin - Peteritea Nr.3
Floarea Gheorghe - Peteritea Nr.33
Tuns Ioan - Peteritea Nr.54

Rus Gavril - Peteritea Nr.55
Raț Vasile - Peteritea Nr.46
Nechita Ioan - Peteritea Nr.78
Nechita Vasile - Peteritea Nr.6
Nechita Niculae - Peteritea Nr.28
Latiș Ioan - Cufoaia Nr.7
Latiș Augustin - Cufoaia Nr.24
Bel Valer - Cufoaia Nr.14
Tura Ștefan - Cufoaia Nr.19
Bel Ioan - Cufoaia Nr.44
Latiș Andreiu - Cufoaia Nr.72
Bel Gavril - Cufoaia Nr.74
Latiș Ioan - Cufoaia Nr.79
Latiș Ioan - Cufoaia Nr.80
Latiș Alexa - Cufoaia Nr.87
Oancea Maria - Cufoaia Nr.55
Latiș Susana - Cufoaia Nr.13
Bel Susana - Cufoaia Nr.82
Bel Vasile - Cufoaia Nr.58
Bel Andreiu - Cufoaia Nr.34
Baic Grigore - Cufoaia Nr.23
Man Ioan - Cufoaia Nr.28

Tov. Președinte dă curs punctului 2 din ordinea de zi cerând înscrieri. Pentru diverse se înscrie tov. Cosma Simion care cere ca tov. membri să stabilească ordinea de zi pentru ședința viitoare.

Tov. membri ai Comitetului Executiv cu unanimitate de voturi stabilesc următoarea ordine de zi pentru ședința viitoare:

1. Prelucrarea Hotărârei Cons. de Miniștrii în legătură cu întreținerea culturilor, recoltarea, treierul și recoltarea cotelor.
2. Diverse.

Sfatul Popular al comunei Răzoare
Comitetul Executiv

TABEL NOMINAL

Despre chiaburii incluși pe lista oficială a comunei Răzoare satul Răzoare.

1. Velea Andreiu de 40 ani, din comuna Răzoare Nr. casei 92,
Numele soției Velea Maria

Averea ce a posedat în anul 1945.

Teren arabil 0.8 arii.

Mijloace de exploatare: Inventar viu 1. vacă, oi, porc

Averea ce posedă în prezent:

Teren arabil 0.35 arii, fânețe 1. ha 0.1. arii, pășune 0.75 arii curte 0.
Olar total 2. ha 16 arii.

Inventar viu: vaci 1. buc, porci 1. buc

Mijloace de exploatare: moara acționată de locomobilă, are un
servitor întrebuințează 120 zile de muncă.

Caracterizare: exploatator și dușman al regimului

2. Zahan Augustin de 41 ani din comuna Răzoare satul Răzoare
Nr. casei 150, Numele soției Zahan Maria

Averea ce a posedat până în 1945.

Teren arabil 3. ha., fânețe 3. ha, pășune 1. ha, necultivabil 0.34 arii,
curte 0.06.

Mijloace de exploatare: cazan de fabricat țuică, 2 servitori, Inventar
mort căruțe 2, pluguri 2, grape 2, Inventar viu, cai 4, vaci 6, bivoli 4 ,
oi 30, porci 5, stupi 10.

Averea ce posedă în prezent:

Teren arabil 4. ha. 90 arii, fânețe 5. ha. 41 arii, pășune 1. ha. 81 arii,
curte 0.6 arii, Total 12 ha. 18 arii.

Inventar viu: cai 3 buc, vaci bivoli 3 buc, oi 23, porci 2 buc.

Inventar mort: căruțe 2, pluguri 2, grape 2.

Mijloace de exploatare: dă pământ în dijmă 3 servitori, întrebuințează
150 zile muncă anual avut cazan de fabricat țuica a ținut tauri.

Caracterizare: explota cu cazanul cu tauri pentru montă dă bani cu
camăta însușită este dușmanul clasei muncitoare, fapt pentru care îl
propunem de chiabur.

3. Pop Ioan de 63 ani din comuna Răzoare satul Răzoare Nr.
casei 159, Numele soției Pop Susana

Averea ce a posedat până în anul 1945.

Teren arabil 2. ha, fânețe 2. ha, pășune 1. ha 55 arii, curte 0.05 arii

Mijloace de exploatare: cazan de țuică clandestin, moară, servitori 3. a
dat bani cu camăta și întrebuința 160 zile de muncă.

Inventar mort: căruțe 2, pluguri 2, grape 2

Inventar viu: boi 2, cai 2, vaci 4, bivoli 2, oi 50, porci 10, stupi 16

Averea ce posedă în prezent:

Teren arabil 5. ha. 15 arii, fânețe 5. ha 40 arii, pășune 1. ha 60 arii, curte 0.05 arii și total 12. ha 20 arii.

Inventar viu: vaci 3, cai 1, oi 17, porci 4

Inventar mort: căruțe 2, pluguri 2, grape 2.

Mijloace de exploatare: a avut cazan de fabricat țuică clandestin, o moară.

Felul cum își muncește pământul: 160 zile muncitori sezonieri, dă pământul în dijmă, dă bani cu camăta și are 2 servitori.

Caracterizare: exploatează și a exploatat țărâniea săracă și este dușman al regimului.

4. Vlasim Simion de 50 ani din comuna Răzoare satul Răzoare
Nr. casei 15, Numele soției Vlasin Ileana.

Averea ce a posedat până în 1945.

Teren arabil 10 ha, fânețe 10 ha, pășune 17 ha, curte 0.07 arii

Mijloace de exploatare: cazan de fabricat țuică, servitori 5

Inventar mort: căruțe 4, pluguri 3, grape 3, prășitoare 1

Inventar viu: boi 2, cai 4, vaci 6, bivoli 4, oi 150, porci 18, stupi 26.

Averea ce posedă în prezent:

Teren arabil 12 ha 80 arii, fânețe 19 ha 69 arii, pășune 7 ha 34 arii, curte 0.04 arii Total 40 ha 16 arii

Inventar viu: cai 1, porci 1.

Inventar mort: căruțe 1, plug 1, grapă 1, semănătoare 1

Mijloace de exploatare: cazan

Felul cum își muncește pământul: folosește muncitori sezonieri 100 zile, dă pământul în dijmă, a avut 4 servitori

Caracterizare: exploatator dușman al regimului în prezent la canal.

Direcția Județeană Maramureș a Arhivelor Naționale, Fond Sfatul Popular al Raionului Lăpuș, listele cu chiaburi, dosar nr. 13/1952, f. 46-56.

**The Issue of the "Rich Peasants"- kulaks-from Lapus Area in
1950**

Unpublished documents.

(Summary)

The author reveals a tragic scene that took place in a small area from the North-West of Romania, named Lapus, today part of Maramures county, after the Romanian Communist Party came to power.

Following the method of the Soviet Union under Stalin, the communists created and made public numerous lists of wealthiest peasants from Targu Lapus area and initiated a program of extermination of some social classes, like these wealthiest peasants, in purpose to introduce collectivisation of agriculture; this meant that small farms would be gathered together to form one large massive one. These bigger farms would be called collectives.

The documents bellow came from the villages belonging to Lapus district, already part of Maramures region in 1950.

Românii din Cehoslovacia în „Graiul Maramureșului” (1932-1936)

Todinca Gheorghe
Muzeograf Muzeul Maramureșului
Sighetul Marmăției

Documentele Marii Uniri din anul 1918 și mărturiile participanților la acest măreț act istoric consemnează protestul maramureșenilor din dreapta Tisei când la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, pe Platoul Romanilor participanții strigau „Trăiască România Mare de la Nistru până la Tisa”.¹

Ioan Bilțiu Dăncuș, trimis din Slatina ca delegat cu drept de vot la Marea Adunare Națională din 1 decembrie 1918, ca reprezentant al Reuniunii învățătorilor din Maramureșul istoric, își amintește după 18 ani în ziarul „Graiul Maramureșului” că cei „de peste Tisa au făcut o gălăgie nemaipomenită, atrăgând atenția întregii adunări și strigând:

D'apoi noi, ce de peste Tisa, de ce am venit aici?

Ca să ne lăsați străinilor?

Mutăm Tisa peste Carpați, dacă-n străini ne lăsați!²

Noi încă voim să fim uniți cu România Mare! Trăiască România Mare dela Nistru până la Tisa!” Ovații nemaipomenite: „Trăiască România Mare până peste Tisa! Trăiască Maramureșenii”.³

Din motive cunoscute, dorința lor nu s-a împlinit. Ciuntirea Maramureșului istoric prin tratatele de pace din 1920 este considerată de ziaristul Gheorghe Dăncuș „operație dezastruoasă din punct de vedere umanitar și catastrofală din punct de vedere economic”.⁴ Două treimi din Maramureș, teritoriul cel mai bogat în păduri și pășuni au fost ocupate de către cehoslovaci și polonezi, și numai o treime, pe care era concentrată majoritatea populației, a fost alipită de trunchiul românismului. Noua graniță a dus la izolarea Maramureșului de viața românească, în absența unei legături feroviare directe cu țara.

Preocuparea ziariștilor pentru soarta românilor din Cehoslovacia este mereu prezentă în ziarul „Graiul Maramureșului”.

¹ **Al. Filipașcu**, *Istoria Maramureșului*, Editura Univers, București 1940, p. 239-240; **M. Dăncuș**, **Gh. Todinca**, *Unirea Maramureșului cu Țara*, Sighet, 2008, p. 53-54; **I. M. Botoș**, **Dan Mihai Ilieș**, 1884-1968, Fișă biografică, f.a., f.l., pag. 1, manuscris.

² **Ioan Bilțiu Dăncuș**, *Alba Iulia 1918*, în *Graiul Maramureșului*, Anul V, nr. 170-171 din 29 noiembrie 1936, p. 1.

³ „drumul spre Alba Iulia” în *Sfatul*, An 1, nr. 1 din 14 ianuarie 1919, publicat în *M. Dăncuș*, *Gh. Todinca*, op.cit, p. 111.

⁴ **Gh. Dăncuș**, *Din durerile Maramureșului*, în *Graiul Maramureșului*, Anul III, nr. 16 din 16 noiembrie 1933, p. 3.

Iacob Dermer, geograf și ziarist, unul din autorii cărții „Maramureșul Românesc”, scria în articolul „Cum trăiesc românii din Cehoslovacia” că dincolo de Tisa locuiesc cam 15.000 de români, grupați în satele Slatina, Biserica Albă, Apșa de Mijloc, Apșa de Sus și Apșa de Jos în câteva cătune. „Locuitorii acestor sate au fost în bună parte muncitori la salinele din Slatina, plutași pe Tisa sau muncitori la exploatarea pădurilor”.⁵

Rupți de România, se simt străini și duc o viață extrem de grea în statul cehoslovac. „Azi au fost înlocuiți la mine de către cehi aduși din Boemia, iar industria lemnului fiind în stagnare, oamenii n-au ce munci. Agricultură, ocupația lor secundară, nu le produce strictul necesar pentru viață, aici ca și în întregul Maramureș”.⁶ La acestea se adaugă impozitele mari precum și situația grea a micilor agricultori. Nu există nicio păsuire și nicio milă pentru datornici. Brutalitatea autorităților a dus la ciocniri sângeroase între țăranii din Apșa și jandarmii cehoslovaci. Au rămas pe ulițele satului mai mulți morți și răniți”.⁷ „La toate se adaugă prețurile foarte mari la alimentele de bază, în special la porumb, greu suportate de țăranii săraci și în nici un caz de românul sau ruteanul din Podearcarpatschi Rus regiune muntoasă și săracă”.⁸

Taxele vamale ridicate și prețurile mari, lipsa alimentelor au dus la o adevărată foamete în iarna anului 1934.

„Apșele, țară de jale”, își intitulează articolul pictorul și ziaristul Traian Bîlțiu Dăncuș. Aceleași realități sumbre le prezintă și el opiniei publice din România: „Asupriți, spoliați de fisc, reduși sub minimum în posibilitățile lor de trai, acești români mai continuă – mulțumită tocmai necazurilor comune cu care s-au prin secole – același vis, românesc, visează cu lacrimi în ochi la frații mai fericiți, uniți și liberi de dincoace”.⁹

În sat principalul reazem este preotul și învățătorul confesional. „Acolo nu e politică, decât cea a românului asuprit”. S-au du pădurile și moșiile întinse, „pământul nu-l mai pot lucra din cauza dărilor grele, iar strănepoții Apșelor de odinioară, cuib de fișpani (vicecomiți) și personalități românești au ajuns la sapă de lemn și muritori de foame. Nu le-o mai rămas mângăiere decât credința în Dumnezeu și în școala românească”.¹⁰

⁵ I. Dermer, *Cum trăiesc românii în Cehoslovacia*, în *Graiul Maramureșului*, An IV, nr. 73 din 3 iunie 1935, p. 2.

⁶ ibidem

⁷ ibidem

⁸ ibidem

⁹ Traian Bîlțiu Dăncuș, *Apșele, Țară de jale*, în *Graiul Maramureșului*, Anul IV, nr. 86 din 4 aprilie 1935, p. 1.

¹⁰ ibidem

Comunitatea apșenilor se adună în jurul bisericii, „o perlă a geniului românesc” iubirea aproapelui și credința fiind mângâierea lor. Articolul se încheie cu ruga bătrânească a apșenilor:

„De apă, de foc, de _____,
De clevetelile oamenilor,
De legile domnilor,
Apără-ne Doamne”¹¹

Mihai Marina, redactor șef la Graiul Maramureșului, consemnează marea dramă a românilor din dreapta Tisei, mai ales a celor din Apșa de Jos și Plăiuț, unde s-au înregistrat în iarna anului 1933/1934 mai multe decese cauzate de foame. „Numai cine cunoaște puterea de rezistență a acestor Români, își poate imagina neagra mizerie în care se zbat”.¹² Amintind că după iarna grea au venit inundații pustiitoare, arată că țăranii și-au vândut animalele de pe lângă casă, ca să-și poată procura hrană, în primul rând porumb, din România.

„Atâtea fețe supte de foame, atâtea umbre de ființe zdrențuroase, care vin din Cehoslovacia vorbind românește, cu traista mizeriei în spate, fac un apel mut, la umanismul nostru ca să-i ajutăm spre a salva viața copiilor lor, căci agonizează de foame”.¹³

Dacă această datorie morală a românilor din țară prin ajutoare nu poate fi împlinită, ei trebuie lăsați la vamă să-și treacă peste Tisa puținele kilograme de porumb cumpărate la Sighet. Mihai Marina denunță un șef de vamă îngâmfat, om „bine hrănit și bine înțolit”, care nu se închină în fața necazurilor românilor de dincolo de frontieră, din biroul său încălzit rostind invariabilele „nu dăm voie”. Facem un apel la autoritățile noastre în drept, ca să ia măsuri, venind în ajutorul românilor de peste Tisa.¹⁴

„Ce facem cu Românii din Cehoslovacia?” se întreabă și Radu Andrei, ziaristul, scriitorul și doctorul de Sorbona. Martor ocular al multor incidente la cele două vămi de la podul Slatinei, dă un tablou plastic al zbaterii și suferințelor miilor de oameni care așteptau nerăbdători să le vină rândul la controlul vameșilor. „Țipete și gemete de durere, dreptul pumnului, al celui mai tare fiind și aici valabil, bătrâni striviți și aproape morți în înghesuială. O jalnică luptă de flămânzi, arătări livide de oameni hrăniți cu tărațe și numai în zilele mari cu mămăligă care pentru ei este atât de rară”.¹⁵

¹¹ ibidem

¹² **Mihai Marina**, *Românii din Cehoslovacia mor de foame. Un șef de vamă nesătul*, în *Graiul Maramureșului*, Anul III, nr. 28 din 1 martie 1934.

¹³ ibidem

¹⁴ ibidem

¹⁵ **Andrei Radu**, *Ce facem cu Românii din Cehoslovacia?*, în *Graiul Maramureșului*, Anul III, nr. 36 din 26 aprilie 1934, p. 1.

Actanții tabloului descris mai sus sunt „frații noștri rămași în țară străină” care parcurgeau zeci de kilometri să vină în România pentru a-și cumpăra mălai „dar reglementările vamale nu le permiteau mai mult de 10 kg porumb pe săptămână”. „Mai multe șicane li se pun la noi decât la vama străină, fiind controlați excesiv, ca și cum ar scoate din țara noastră cine știe ce comori. O soluție pe cale diplomatică, un ajutor al nostru de porumb, transportat în comunele românești cu asentimentul guvernului amic, se impune”.¹⁶

„Pentru frații noștri din Cehoslovacia” face apel ziaristul și poetul Toma Murgoi Jiboteanu, semnat cu pseudonimul „Tommur”.¹⁷ Zelul funcționarilor vamali duce la arestarea și condamnarea mai multor români din dreapta Tisei, care încercau să treacă prin vamă câteva kg de porumb. Pentru cei rămași dincolo de graniță autorul cere îngăduință, pentru hrana lor și a familiilor lor, să aibă posibilitatea de a se aproviziona din țara mamă: „Din produsele țării noastre, din care se îndestulesc miile de refugiați din Germania și atâția dușmani ai Statului, au tot dreptul să se hrănească toți Românii, oriunde și-ar avea căminul. Să nu facem nebunii ca frații rămași dincolo de granițele României, să se creadă uitați și de Dumnezeu și de noi. România le datorește ajutor și trebuie să le facă toate înlesnirile de a-și câștiga hrana în mod cinstit. Așa cere legea morală și obligația față de frate”.¹⁸

Situația alimentară a românilor din statul vecin, agravată în primăvara anului 1934, duce la lansarea unui Apel către guvernul României. Intitulat „Românii din Cehoslovacia mor de foame”, după prezentarea obiectivă a stării de fapte, textul se încheie dramatic: „Cu sufletul întristat pentru nenorocirea înfometăților de peste Tisa, facem apel autorităților noastre și tuturor celom ce sunt în stare să ajute salvarea fraților noștri, să o facă neîntârziat, căci orice ceas este pentru ei un chin sfâșietor. Mai ales că guvernul a și promis, într-o ședință economică, ajutorul său”.¹⁹

Grija pentru românii din afara hotarelor României Mari a devenit tot mai pregnantă odată cu ascensiunea fascismului și a revizionismului în Europa, după 1933. cu multă pertinentță și spirit vizionar, istoricul Sebastian Bornemisa dezbate problematica în articolul „Un imperativ național al regiunilor de frontieră”, publicat în Graiul Maramureșului la 19 octombrie 1933. din punct de vedere național, consideră autorul, regiunile de frontieră, cum este și

¹⁶ ibidem

¹⁷ **Tommur**, *Pentru frații din Cehoslovacia*, în Graiul Maramureșului, Anul II, nr. 12 din 19 octombrie 1933, p. 4.

¹⁸ ibidem

¹⁹ *** , *Românii din Cehoslovacia mor de foame*, în Graiul Maramureșului, Anul II, nr. 4 din 31 mai 1934.

Maramureșul, ar trebui considerate pentru toți politicienii români terenuri absolut neutre în vâltoarea frământărilor politice. „Aici, unde bat neconținut și cu tărie, în zidurile noastre etnice talazurile străinilor, o singură politică este admisibilă: aceea a întăririi elementului românesc prin toate mijloacele și pe toate terenurile”.²⁰

Pentru activarea acestor idei, propune înființarea unei asociații a presei din Maramureș, care prin dibăcie și străduință să elimine preocupările efemere ce sunt mai prejos de demnitatea națională, „făcând să vibreze mai presus de toate în sufletul fiecăruia dorul de luptă pentru marele ideal, care nu poate fi pentru niciun bun român altul, decât acela al întăririi economice și culturale a poporului nostru”.²¹

Prin strădanile tinerilor intelectuali maramureșeni, majoritatea redactori ai Graiului Maramureșului (Mihai Marina, Gh. Dăncuș, Mihai Bologa, Artur Anderco, Traian Bîlțiu Dăncuș) în anul 1933 se înființează Asociația Presei din Maramureș, afiliată la Asociația Presei din provincie.²²

Românii de peste hotare sunt lăsați aproape la voia întâmplării de autoritățile statului român, în vreme ce alte țări au o grijă constantă pentru conaționali, fiind preocupări dominante ale guvernelor țărilor respective. Pentru a constata acest lucru – arată stăruitor Ilie Slătineanu în articolul „În apărarea românilor de peste hotare”²³ - trebuie să privim cu atenție la vecinii noștri: cehi, poloni, unguri, bulgari. Aceștia, dar și popoarele unor state mai mari, „ca Italia, Germania și chiar Franța și Anglia, dau dovadă de cel mai aprig șovinism. Aceste țări nu uită un moment de fiii lor de peste hotare, oriunde s-ar afla ei”.²⁴

Străinii cunosc în permanență numărul exact al conaționalilor, felul lor de viață și nu se mulțumesc a fi simpli observatori, ci au grijă să-i țină în contact strâns cu viața din țara mamă.

Problema românilor de peste hotare, deși reprezintă o politică de stat, a fost pusă în mod sporadic doar de particulari fie din țară fie din locurile unde sunt conaționali, acțiunile nefiind bine organizate sau coordonate. „Se pune întrebarea câtă vreme vor putea rezista (românii din afara granițelor) printre elementele

²⁰ În Graiul Maramureșului, Anul II, nr. 12 din 19 octombrie 1933.

²¹ Dr. Sebastian Bornemisa, *Un imperativ al regiunilor de frontieră*, în Graiul Maramureșului, An II, nr. 12 din 19 octombrie 1933.

²² Adrian Marchiș, *Din istoria presei românești* „Graiul Maramureșului”, Sighet, 1932-1940, Ed. Dragoș Vodă Cluj Napoca, 2002, p. 40-41.

²³ Ilie Slătineanu, *În apărarea românilor de peste hotare*, în Graiul Maramureșului, Anul IV, nr. 106 din 29 august 1933, p. 3.

²⁴ ibidem

majoritare, ale țărilor unde se află?”²⁵ Dintr-o chestiune de ordin național, problema românilor de peste hotare trebuie să devină cât mai curând de chestiune de înalt ordin de stat. „Numai o acțiune unitară și cu concursul statului, va putea să salveze dela peire peste un milion de suflete de români, rămași în afara granițelor României Mari!”²⁶

Românii din Cehoslovacia se considerau umiliți într-un stat unde unii funcționari cehi îi considerau „inferiori” și se comportau disprețuitori. Asupriți, necăjiți, fără a-și putea îmbunătăți posibilitățile de trai, între românii din dreapta Tisei se crează un puternic curent de emigrare în România, vânzându-și averile și stabilindu-se cei mai mulți în Sighet și împrejurimi. Pentru ei, statul român prin oficiul de colonizare ar trebui să înceapă o acțiune complexă de a-i ajuta să-și lichideze în avantaj material proprietățile de acasă și să se așeze definitiv în Țara Mamă.

Soluția cea mai bună a fost considerată înființarea unei „Societăți a Românilor din Cehoslovacia” care să reunească pe toți cei ce trăiau despărțiți, pe toți cei care prin originea lor se simțeau legați sufletește, astfel încât să se grupeze într-o societate care să fie puntea de legătură între ei și cei rămași în dreapta Tisei.

Scopul principal al „Societății Românilor din Cehoslovacia” era ajutorarea culturală și economică a românilor din Cehoslovacia. Societatea trebuia să activeze pentru organizarea și propășirea vieții bisericești și economice, ca bisericile să aibă preoți români, școlile să funcționeze cu învățători români, în viața economică să fie ajutați prin crearea de noi posibilități de dezvoltare economică.²⁷ Românii din Cehoslovacia așezați în România cereau organizarea lor culturală și socială în organizații proprii, de întrajutorare. O preocupare specială a Societății Românilor din Cehoslovacia era și sprijinirea morală și materială a levilor și studenților români din Cehoslovacia.

Societatea se voia un element important în viața culturală a Maramureșului, restabilind legătura istorică între românii de pe ambele maluri ale Tisei. „Situația aparte pe care societatea o va avea, îi va da putința să fie unul din cei mai eficace factori de propagandă și apropiere între nația română și prietenii cehoslovaci”.²⁸

Conștientizarea legăturilor de neam între toți românii maramureșeni se face în paginile ziarului „Graiul Maramureșului” și prin elogierea prezenței și prestației pe scena sigheteană a formațiilor culturale ale românilor din dreapta Tisei. Concertul dat de Corul

²⁵ ibidem

²⁶ ibidem

²⁷ **M. Șt. Pop, M. Marina, M. Caliniciu**, *O societate a Românilor din Cehoslovacia*, în *Graiul Maramureșului*, Anul IV, nr. 99 din 4 iulie 1935, p. 4.

²⁸ ibidem

Românilor din Sat Slatina la Teatrul Orășenesc din Sighet în 3 iunie 1944 permite redactorilor ziarului să-l prezinte ca o manifestare culturală de excepție. „Felul în care s-a prezentat acest cor compus din țărani Români, ne obligă să-l reținem altfel decât un simplu fapt divers. Concertul susținut arată maramureșenilor din România că frații lor rămași în țară străină, vin la noi nu numai după porumb, ci vin să ne arate și lucruri frumoase. Căci Corul Românilor din Slatina poate sta alături de cele mai bune coruri țărănești ce avem în țară”.²⁹

Românii din Slatina au reușit aceste performanțe culturale de excepție pentru că au inițiatori pătrunși de noblețea menirii lor (sunt amintiți Al. Moldovan și Mihai Gyerye) și „în fruntea lor un preot harnic și cu tragere de inimă”, cum este părintele Ioan Marinca, președintele Corului. „Ceea ce au dovedit țărani din Slatina, pe lângă că evidențiază însușirile lor artistice, denotă că acolo unde este suflet românesc și stăruință se pot face minuni”.³⁰

Sărbătorirea festivă a celor de-a 84-a aniversări a zilei de naștere a primului președinte al Cehoslovaciei, T. G. Masaryk (1850-1937), este un bun prilej pentru ziařiștii maramureșeni ai Graiului să reamintească solidaritatea și prietenia poporului român cu poporul cehoslovac. Personalitatea deosebită a președintelui Masaryk s-a manifestat mai ales în primul război mondial, când în anul 1918 a formulat cele 35 de puncte introduse în Tratatul de Versailles, în primul rând punctul 16, care afirma că „Românii din Austria, Ungaria și Rusia vor fi uniți cu România”. El a fost și în vremuri grele „un prieten al nostru prin faptul că a privit cu ochii adevărului problema românească”³¹, referirea fiind desigur la înțelegerea problemelor românilor din Maramureșul cehoslovac.

Strângerea legăturilor de prietenie între România și Cehoslovacia era considerată o datorie de suflet a oficialităților din cele două țări, amplificată prin delegații de înalți demnitari ce reafirmau mai ales în ocazii festive, bunele relații dintre popoarele și țările noastre. Vizita delegaților cehoslovaci la Sighet pentru sărbătorirea zilei de 10 mai 1936 este amintită în ziar ca un moment important în fața noilor și marilor pericole ce amenințau pacea Europei și a celor două aliate. „Sărbătorim cu toată căldura prezența reprezentanților poporului care, în vremea robirii noastre naționale a luptat cu noi cot la cot, pentru împlinirea idealului nostru național. Sărbătorim în ei pe acel popor care cu noi împreună este chemat să

²⁹ *** Concertul Românilor din Cehoslovacia. O minunată manifestare culturală, în Graiul Maramureșului, Anul III, nr. 43 din 15 iunie 1934, p. 3.

³⁰ Ibidem

³¹ ***O aniversare, în Graiul Maramureșului, Anul III, nr. 30 din 15 martie 1934.

lupte pentru menținerea patrimoniului câștigat în aceleași împrejurări și amenințat de aceleaș pericole".³²

Prin paginile ziarului Graiul Maramureșului, opinia publică din România și din Maramureșul istoric îndeosebi, lua la cunoștință eforturile de menținere vie a unității de simțire românească de o parte și alta a Tisei, graniță nefirească peste trupul românismului. Și în satele românești din Cehoslovacia presa din România, îndeosebi cea din Maramureș era primită cu viu interes. Redactorii Graiului Maramureșului au trimis constant ziarul fraților români din dreapta Tisei. Publicistul Ion Berinde își amintea la sfârșitul secolului trecut, „multe exemplare au fost dirijate la românii de peste Tisa în Cehoslovacia, în satele Apșa de Jos, Apșa de Mijloc, Slatina, Biserica Albă. Era apreciat de cititori ca și de multe publicații din țară. Au elogiat activitatea ziarului ca independență și ca ținută”.³³

Ascensiunea fascismului și a revizionismului în Europa va duce la sfâșierea Cehoslovaciei și apoi a României, în preambulul și în timpul celui de-al doilea război mondial.

Rămâne ca o pagină luminoasă dragostea frățească între românii de o parte și alta a Tisei, peste toate vitregiile vremurilor și speranța lor într-un viitor comun și mai bun în marea familie a popoarelor Europei.

³² ***Înalți oaspeți din Cehoslovacia, în Graiul Maramureșului, Anul V, nr. 141 din 7 mai 1936, p. 1.

³³ **A. Marchiș**, *Din istoria presei românești*, Graiul Maramureșului, Sighet 1932-1940, Cluj Napoca, 2002, p. 129.

Câteva considerații preliminare despre învățământul confesional greco-catolic din Maramureșul românesc după 1900

Prof. Marian Nicolae Tomi
Vișeu de Sus

Cadrul general de existență și evoluție a învățământului maramureșean l-am creionat într-o altă lucrare¹ cu caracter general asupra subiectului aici în discuție. Și mai aplicat la subiect este studiul nostru despre activitatea **Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș**², studiu pe care încercăm aici – și nădăjduim noi și mai târziu într-un context arhivistic mult mai extins cronologic și evenimential – să-l completăm cu noi date de arhivă.

Documentele pe care dorim să le aducem înaintea cititorilor noștri sunt tocmai actele existente la Arhivele Naționale din Cluj-Napoca și care privesc activitatea Consistoriului Episcopiei greco-catolice de la Gherla³, episcopie care păstorea atunci și satele românești din comitatul Maramureș. Demersul nostru se va referi la o perioadă scurtă de timp, anume anii 1904-1907. De ce acești ani? Pentru că ei sunt anii de după perioada analizată de Tit Bud⁴ în lucrarea sa dedicată **Asociațiunii**, timp deocamdată necercetat de istorici. Iar anii de după 1907 sperăm a-i putea cerceta în viitorul apropiat, așa fel încât să putem reconstitui cât mai fidel această epocă și acest domeniu al vieții sociale din Maramureșul de atunci, de dinaintea Marii Uniri. De aici și titlul prezentei lucrări. În cadrul Consistoriului diecezan se discutau aproape săptămânal chestiunile învățământului din întreaga Episcopie a Gherlei (care acoperea

¹ **M. N. Tomi**, *Maramureșul de ieri până astăzi*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2009, pp. 57-72.

² Ibidem, pp. 23-55.

³ **Arhivele Naționale ale României, Direcția județeană Cluj, Fond Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla, Protocol curs scolastic pe an 1904** (mai departe, fiind vorba de aceeași arhivă și de același fond arhivistic, se va indica numai *Protocolul din ...* și sub ce **număr** din acesta se află informația utilizată în text, chiar dacă registrele de protocoale – adică de procese-verbale – se intitulează apoi *Protocolul consistorial scolastic 1905*, *Protocolul consistoriului scolastic de pre anul 1906* și *Protocol scolastic pe an 1907*. Greșelile de ortografie și de ortoepie aparțin celor care au întocmit actele folosite de noi aici și pe care le-am păstrat pentru autenticitate. Completarea datelor despre unele personaje despre care se va face vorbire în această lucrare sunt preluate din lucrarea lui **Mihai Marina**, *Maramureșeni, portrete și medalioane*, Editura Dragoș Vodă, Cluj Napoca, 1998, *sub voce.*, sau de siturile de pe internet.

⁴ **Tit Bud**, *Analele Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș, 1860-1905*, Gherla, 1906.

aproximativ întinderea de astăzi a județelor Maramureș, Satu Mare, Sălaj, Cluj și Bistrița-Năsăud. În anul 1906 Episcopia Gherlei avea un număr de 491 parohii și 365 filii, deci 856 comunități bisericești în care trăiau 514.148 credincioși greco-catolici). Pentru a înțelege complexitatea și chiar amploarea activității din acest domeniu al bisericii greco-catolice vom menționa aici faptul că, în acești patru ani mai sus menționați, Consistoriul a discutat 43.321 chestiuni privind învățământul din episcopie, în care chestiuni s-au luat și hotărâri de soluționare a celor mai multe dintre acestea.⁵ Evantaiul problemelor discutate este extrem de larg, dar el cuprinde, spre exemplificare, mai ales chestiuni privind încadrarea (numai prin concurs!) a învățătorilor, salarizarea acestora, transferul lor, acordarea de gradații⁶ și sporuri salariale conform studiilor și examenelor de competență promovate, starea disciplinară a învățătorilor, starea materială a școlilor și a dascălilor ei, activitățile extrașcolare ș.a. Pentru soluționarea concretă, la fața locului, a diverselor situații, Consistoriul apela mai întâi la preoții din comunele respective, la protopopii de care aparținea comuna și apoi la reprezentantul Consistoriului, asesorul acestuia în persoana preotului Ioan Hădăreanu (ei informau despre soluțiile ce se impuneau și tot Consistoriul decidea în final). Doar cazurile ieșite din comun și care priveau măsuri deosebit de aspre care ar fi trebuit luate contra unor învățători se aduceau înaintea Episcopului Gherlei Ioan Sabo⁷ (în această perioadă a fost vorba doar de un singur caz!⁸).

⁵ Protocoale scolastice din anii 1904-1907.

⁶ Protocoale din 3 ianuarie 1906 (Iosif Costin din Iapa), din 20 și 31 ianuarie 1906 (Ștefan Dunca).

⁷ Episcopul Ioan Sabo (probabil cândva s-a chemat Croitoru - n.m). s-a născut în 1836 în Istrău, Satu Mare. Studiile primare și liceale le-a urmat la Oradea, apoi la Colegiul „Sf. Atanasie” din Roma. În 1859 a fost promovat doctor în Teologie la Institutul „De Propaganda Fide”. Revenit de la studii hirotonit preot celib în catedrala din Oradea și a fost numit vice-rector seminarial și profesor la Școala Normală din Oradea. În 1861 a fost numit asesor consistorial, apoi examinator și fisc consistorial. La 15 mai 1867 a fost numit canonic. Posedând o frumoasă cultură și cunoscând în afara limbilor clasice latina și greaca, mai multe limbi moderne – pe lângă română și maghiară mai vorbea curent italiana, franceza și germana – episcopul Iosif Pop Silagi l-a considerat cel mai ales sfetnic al său. Așa Ioan Sabo a fost prezent la Conciliul XX Ecumenic de la Vatican. După alegerea și plecarea Episcopului Ioan Vancea de la Gherla ca mitropolit la Blaj, Episcopul Iosif Pop Silagi a stăruit ca în locul lui să fie numit episcop la Gherla canonicul Ioan Sabo, dar Curtea veneză l-a preferat pe Mihail Pavel. După plecarea lui Mihail Pavel la Oradea, prin decretul împărătesc din 18 februarie 1879 Ioan Sabo a fost numit episcop de Gherla. După mai puțin de șase ani de la instalare, episcopul Ioan Sabo s-a îmbolnăvit grav, iar în ultimii cinci ani ai vieții a căzut cu totul la pat, fiind purtat cu un cărucior dintr-o cameră într-alta. Episcopul Ioan Sabo conferea cu multă precauție beneficiile, iar în privința distincțiilor a fost extrem de zgârcit, făcând doar câteva în cei 32 de ani de arhipăstorire. Boala nu i-a îngăduit să facă vizitații canonice decât în mică măsură. În timpul său s-a construit catedrala din Gherla, între anii 1905-1907, integral cu banii obținuți de

Chiar dacă Inspectoratul regnicolar (= regal –n.m.) școlar de stat din comitatul Maramureș (probabil situația era identică și în celelalte comitate) a încercat mai mereu să impună un anumit gen de politică școlară, dar, în general, Episcopia și-a păstrat autoritatea asupra școlilor confesionale din subordine. Acestea funcționau pe lângă fiecare biserică din comunele arondate. Și, în ciuda dificultăților economice, toate comunele românești din Maramureș au avut în acești an învățători calificați sau în curs de calificare (teologi sau elevi de la preparandii). Așa cum vom arăta mai departe, a existat o mare fluctuație de învățători (decese, chestiuni familiale sau de sănătate, sancțiuni), dar destul de rar s-a întâmplat ca o comună sau alta să aibă multă vreme posturi libere de învățători. Conform dispozițiilor Episcopului Gherlei Ioan Sabo toate aceste școli funcționau cu predarea în limba română. Totuși, vom constata că introducerea obligatorie a limbii maghiare în școlile confesionale și predarea unor materii în limba maghiară au fost mereu motive de neînțelegeri între Episcopie și Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice de la Budapesta. De fapt, acesta din urmă a folosit, îndeosebi, pârghia salariilor pentru a forța ca aceste lucruri să se petreacă cu adevărat în favoarea politicii maghiare. Senatele școlilor confesionale nu puteau asigura din impozitele plătite de cetățeni susținerea integrală a salariului învățătorului. De aceea în acești ani Episcopia, la propunerea protopopilor, face demersuri pe lângă ministerul de resort pentru completarea acestor venituri⁹. Comunele asigurau salarii de 300-600 de coroane pe an, iar ministerul completa până la 800, dar o făcea după cum voia el, desigur în urma informările primite de la autoritățile comitatense.¹⁰ De fapt tocmai acum ministerul de resort

episcop de la guvernul maghiar, sfârșind astfel oficiul de catedrală a micuței biserici din spatele închisorii, despre care a spus nunțul apostolic de la Viena, Antoniu de Luca, într-o vizită făcută la Gherla: „Vos estis adhuc in Catacumbis” (Voi și acum sunteți tot în catacombe). Merită pomenite meritele sale și în lupta națională. El a refuzat introducerea limbii maghiare în Seminarul teologic din Gherla, păstrând pentru unele studii limba latină și pentru cele mai multe limba română. A susținut caracterul confesional român al Liceului din Năsăud în același scop, precum și catehizarea în limba română, nu numai în școlile confesionale sătenești, ci și în liceele de stat și în școlile primare de stat din dieceza de Gherla. Cât a trăit episcopul Sabo, ungurii n-au îndrăznit să ridice problema înființării episcopiei de la Hajdu-Dorog, fapt întâmplat numai după moartea sa. Fost coleg de clasă cu președintele Partidului Național Român, George Pop de Băsești, a întreținut cu acesta o întinsă corespondență în problemele bisericești și naționale. S-a stins din viață la 1 mai 1911. Osemintele i-au fost așezate în cripta catedralei din Gherla.

⁸ Protocol din 24 aprilie 1907, nr. 3745.

⁹ Protocele din anii 1904-1907, *passim*.

¹⁰ Din imensa cazuistică a chestiunii consemnăm aici numai câteva documente cuprinse în Protocelele din 20 ianuarie 1904, din 24 februarie 1904, din 16 martie 1904 (învățătorului din Dragomirești statul „nu poate concede 800 cor. pentru acoperirea salariului docențial”, fără să știm de ce, când în alte cazuri răspunsul a

trimisese adresa nr. 3687/26 mai 1904 prin care precizase că sporul de salariu până la 800 cor. se va acorda celor care acceptă noua lege a învățământului maghiar și dacă vor promova examenele de calificare.¹¹ Senatele școlare comunale trebuiau să asigure și clădiri pentru școli, de fapt era vorba de câte o sală, rareori două, de clasă. Tot în școală trebuia să existe spațiu de locuit pentru învățător (pe lângă salariu învățătorii primeau și lemne de foc, când primeau) și un lot agricol pe care acesta să cultive legume sau alte plante pentru subzistența personală și a familiei sale. Faptul că spațiile de învățământ erau insuficiente, iar părinții nu aveau posibilități materiale ca să-i trimită pe toți copiii la cursuri, a menținut Maramureșul într-o stare de analfabetism cronic, cu consecințele social-economice specifice.¹² În acești ani de după constituirea Episcopiei Gherlei (1853) ea administra religios numai comunele românești din mai multe comitate, deci și din Maramureș (începând cu anul 1856). Comunele cu populație ucraineană din Maramureș aparțineau de Episcopia greco-catolică de la Muncaci, iar comunele și comunitățile maghiarilor și germanilor se subordonau episcopiiilor catolice din Ungaria (Eger¹³, Hajdu-Dorog) sau celei de la Alba Iulia. Evreii aveau și ei structurile lor religioase și o rețea de școli confesionale bine pusă la punct. În privința maghiarilor și germanilor, cei mai mulți dintre copiii acestora urmau cursurile școlilor de stat, rețea care era în continuă extindere ca efect al legilor Trefort (1879) și a celor din 1904 și, mai ales, a celei din 1907 (legea Apponyi) prin care limba maghiară devenea obiect de studiu obligatoriu în toate școlile primare din Ungaria și din Ardeal, pentru a se extinde apoi și la alte obiecte, mai ales în învățământul gimnazial/liceal, care era în totalitate învățământ de stat (excepție făceau seminarele teologice și unele licee pedagogice românești cum ar fi cele de la Gherla și Năsăud în această episcopie). Tocmai pentru caracterul lor pur românesc, guvernării maghiari au încercat să discrediteze, să submineze material și moral și chiar să desființeze școlile confesionale greco-catolice din Ardeal.

La 22 septembrie 1904 Episcopia răspundea adresei nr. 103322/1903 a Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice de la

fost favorabil; rezoluția consistoriului: „să rezolve senatul școlar din Dragomirești”), din 9 iunie 1904, din 29 iunie 1904, din 13 iunie 1904, din 10 august 1904, din 25 august 1904, din 19 octombrie 1904, din 9 noiembrie 1904, din 4 ianuarie 1905, din 22 martie 1905, din 13 iulie 1905, din 24 ianuarie 1907 ș.a.

¹¹ Protocolul din 9 iunie 1904, nr. 4903.

¹² M. N. Tomi, *op.cit.*, pp. 77-88 (vezi mai ales tabele nr. 4-6).

¹³ Protocol din 3 august 1905, nr. 5990. Nu știm care să fi fost la această dată raporturile de subordonare ale Episcopiei Gherlei față de Episcopia din Ungaria, dar aceasta din urmă prezenta aici Gherlei „rațiunile fondului regnicolar” al școlilor greco-catolice și romano-catolice.

Budapesta că „școlile noastre sunt confesionale” și „limba de propunere e cea română” și de aceea „pruncii trebuie să se prindă în ritul și cântările bisericii noastre.” Interesant este faptul că se răspundea, indirect, și pretențiilor ca învățătorii să fie pregătiți în școlile pedagogice de stat maghiare prin precizarea că „acel spirit și cunoștințe numai în preparandiile greco-catolice române și le pot însuși docinții” (învățătorii – n.m.). Așa încât noile reguli privind predarea în limba maghiară în școlile românești „abia ar fi de folos și foarte probabil ar pricinui confuziuni”! Așa că și pe mai departe, s-a concluzionat în răspunsul Episcopiei, să se folosească „usul de până acum”!¹⁴ Se pare că unii învățători, români fiind, dovedeau un exces zel mult prea (a)plecat în fața autorităților dacă, în urma unei inspecții, Protopopul Izei Ioan Ivașco¹⁵ cerea ca învățătorul din Slătioara „pre lângă propunerea (=predarea, n.m.) în limba maghiară să propună și în limba română”!¹⁶ Că autoritățile maghiare nu-și încetau o clipă ofensiva asupra școlii românești ne este argumentată și de Ordinul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice nr. 49979/ 5 iulie 1905 prin care se cerea locuitorilor din Apșa de Jos să accepte catehizarea copiilor lor la școala de stat maghiară, deci în ungurește și nu în românește.¹⁷ Nu mai puțin interesantă este situația școlii din Moisei: aici, fără o motivare serioasă și cu acordul preotului Alexandru Erdöss (să-l fi chemat oarecândva Pădurețu?), școala a fost predată statului pentru a deveni școală maghiară de stat. Astfel că unii moiseeni „au pornit hotărârea dă a-și preda școala la stat”, dar ceilalți o socotesc „desastroasă” și conflictul stă să izbucnească.¹⁸ O situație mult mai veche, dar cu același fel de urmări se întâlnește la Săliștea de Sus. Aici, încă din anul școlar 1899-1900 una dintre școlile confesionale a fost închisă și s-a deschis una de stat pentru motivul că oamenii nu mai vor să cotizeze 12 cor anual pentru fondul

¹⁴ Protocol din 22 septembrie 1904, nr. 7936.

¹⁵ Ioan Ivașco s-a născut la Apșa de Jos și a fost, ca și fratele său Mihai, preot greco-catolic, protopop și apoi canonic al Episcopiei Gherlei. El s-a îngrijit ca la mănăstirea Nicula să se înalțe cele două turnuri ale Bisericii Mari. Dar cea mai importantă activitate a sa este legată de activitatea păstorească și de conducerea, la dispoziția episcopului Vasile Hossu, a Reuniunii de Misiuni Sfinte, cu scopul de a ridica starea misionară și activitatea preoților din Episcopia Gherlei. Se va stinge la 1924, lăsând în urma sa o activitate pentru care merită pomenirea noastră.

¹⁶ Protocol din 22 martie 1905, nr. 2217.

¹⁷ Protocolul din 19 iulie 1905, nr. 5560. Interesant e de arătat că Vicarul Tit Bud a fost în sat și a constat că oamenii nu au nimic împotriva acestei catehizări maghiare (sic), dar ei nu sunt dispuși să plătească acestei școli „remunerațiunea îndătinată”. Se pare că aici era și o luptă pentru atragerea creștinilor la una dintre biserici și a primirii de cât mai multe foloase bisericești (Protocol din 3 august 1905, nr. 6001 și din 16 august 1905, nr. 6332).

¹⁸ Protocol din 7 martie 1906, nr. 2162.

de pensii al învățătorului!¹⁹ Se pare că biserica a lucrat aici cu eficiență de vreme ce în septembrie 1907 săliștenii au depus la Consistoriu, „spre nimicire”(sic), protocolul Senatului școlar care acceptase atunci să transforme școala confesională românească într-o școală de stat maghiară! Culmea este că se descoperă, abia acum!, vinovatul pentru această stare de lucruri: preotul greco-catolic din sat!²⁰

La Cuhea sătenii refuză să-i plătească învățătorului George Iusco 80 cor pentru a-și plăti chiria (în școala dărăpănată nu se putea locui) și 40 cor pentru lemne, așa încât Senatul școlar a hotărât să predea școala la stat. Și, oricât i-a rugat Protopopul Ioan Ivașco să n-o facă, ei și-au menținut decizia. Deci, maghiarizare de bună voie, silită însă de sărăcie (sau de prostie?), dar sprijinită și de Protopretorul din Dragomirești.²¹ Opt luni mai târziu lucrurile nu par a se fi lămurit pe deplin, deși acum cel care intervine ca să lămurească lucrurile este tocmai preotul Emil Bran²², care nu pare străin de prima hotărâre.²³ Ba chiar susține că nu trebuie adus nici un învățător în sat, deoarece orele pot fi făcute de el însuși și de Ștefan Dunca (vezi mai jos „cazul” lui!). Pericolul ar fi ca în cazul închiderii școlii confesionale să se deschidă o școală de stat și să se mai înființeze două clase statale. De aceea curatorii bisericii, în sfârșit!, se angajează să ridice o școală nouă. Iar dacă se va face, totuși, școală de stat orele de religie greco-catolică și de limba română să fie plătite de biserică, la fel ca și orele de cor ale bisericii, pentru a fi făcute în românește și de români.

Maramureșul românesc era organizat religios (de menționat că în această perioadă toți românii și ucrainenii erau greco-catolici!²⁴)

¹⁹ Protocoale din 6 și 21 martie 1907, nr.1962 respectiv 2428. O lună mai târziu se anunță că s-a închiriat o casă pentru școala confesională și că va începe în curând construcția unei noi școli (Protocol din 17 aprilie 1907, nr. 3194).

²⁰ Protocol din 18 septembrie 1907, nr. 7857.

²¹ Protocol din 20 iunie 1906, nr. 5211 și din 19 septembrie 1906, nr. 7901.

²² Figură emblematică a începutului de veac XX de pe Valea Izei, preotul Emil Bran s-a implicat, cu succes financiar, în activitatea unei fabrici de cherestea, a mai multor cooperative pentru exploatarea pădurilor și pentru prelucrarea lemnului (Țibleșul, Asociația Drănicerilor), pentru transport de persoane și materiale (avea 2 autocamioane!), a unei bănci țărănești (Banca Populară Creștinul) și a unei cooperative de aprovizionare (Românul). El inițiază și conduce Despărțământul Astra Vișeu-Iza (1911 și în anii următori). Pentru acest activism evident va ajunge senator în Senatul României Mari. Din păcate acesta nu a folosit cele mai „ortodoxe” metode în activitatea sa și a fost implicat în mai multe scandaluri ale epocii interbelice (vezi și M. N. Tomi, **Maramureșul istoric în date**, Ed. Grinta, Cluj Napoca, 2005, pp. 141 și urm.).

²³ Protocol din 22 noiembrie 1906, nr. 10004.

²⁴ M. N. Tomi, *op. cit.*, Tabelul de la p. 167 (care trebuie corectat astfel: în anul 1931 ortodocșii erau 3.170, iar în 1932 numărul lor era de 9.700). Pentru evoluția demografică a secolelor XIX și XX a se consulta și colecția de buletine ale bisericii

în cinci protopopiate (tracturi) după cum urmează: cel de la Sighet (de el aparțineau și satele românești de peste Tisa), unde păstorea Vicarul Maramureșului Tit Bud, la Mara păstorea Protopopul Petru Bârlea, la Cosău păstorea Protopopul Ștefan Anderco²⁵, la Vișeu păstorea Protopopul Iuliu Dragoș și pe Iza acolo unde păstorea Protopopul Ioan Ivașco. Acești protopopi aveau și sarcini exprese privind felul în care trebuia să se desfășoare învățământul confesional din protopopiat. Atribuții concrete aveau și senatele școlare care erau formate din preotul comunei, din diac, învățător și frunțași ai satului.²⁶ Senatul avea atribuții care porneau de la angajarea învățătorului prin organizarea unui concurs de competență și se încheiau cu sarcinile materiale ce priveau existența școlii respective.

Dacă pe protopopii I. Dragoș, P. Bârlea și Șt. Anderco îi întâlnim numai în tractul lor, iar informațiile care provin de la aceștia sunt destul de rare în acest interval de timp, Vicarul Maramureșului Tit Bud, și mai ales Protopopul Izei Ioan Ivașco, se află mereu în satele unde sunt probleme de rezolvat pe tărâm școlar. Ba mai mult, Protopopul Ioan Ivașco este prezent, aproape săptămână de săptămână, la Gherla deoarece el făcea parte și din Consistoriul diecezan. Pe deasupra el făcea și anchete școlare (la fel ca asesorul I. Hădăreanu) în toată episcopia. Când și, mai ales, cu ce, se deplasa el pe o arie absolut imensă pentru acele vremuri este destul de greu de înțeles. Dar câtă vreme acest preot chiar a făcut aceste drumuri istovitoare și a prezentat Consistoriului concluzii și date despre școlile vizitate, el binemerită menționarea într-o asemenea lucrare.²⁷ Din

catolice din Episcopia Maramureșului, Sătmărilor sau a Gherlei, tipărite sub numele generic de **Schematismus venerabilis cleri...** începând cu anul 1828, precum și lucrarea lui Gavrilă Mihalyi, **Deznaționalizații Maramureșului**, Sighet, 1936, dar cu foarte mare rezervă datorită impreciziei datelor din tabelele prezentate în lucrare. Desigur că pentru anii de după 1919 se vor consulta cu folos **Anuarele statistice ale României**, precum și monumentală lucrare **Recensământul general al României din 29 decembrie 1930**, Monitorul Oficial, București, 1938, vol. II, pp. 267-277 și XXXIV.

²⁵ Protocolul din 25 august 1904, nr. 7019 îl numește Ștefan (așa cum apare și în Protocoale din 5 septembrie 1906, nr. 7485, din 17 iulie 1907, nr. 5998, din 12 septembrie 1907, nr. 7488), dar sub nr. 7223 din același protocol el apare cu numele Ioan, ceea ce trebuie să fie o greșeală a celui care a scris protocolul (procesul-verbal).

²⁶ Obligațiile lor erau stabilite prin Legea nr. 28/1876 și prin Decizia episcopală a Gherlei din 1877 (așa cum transmitea comunelor la 14 august 1905 Comisia Administrativă a Comitatului Maramureș), conform cărei senatul școlar trebuie să controleze școala „cel puțin o dată pe săptămână”! (vezi Protocolul din 6 septembrie 1905, nr. 6860).

²⁷ Peste ani, Preotul și Protopopul Ioan Ivașco va ajunge el însuși să activeze la Episcopia Gherlei, stingându-se la o vârstă înaintă cândva prin 1923 și bucurându-se

păcate, deocamdată, nu suntem în măsură a prezenta toate rezultatele acestor inspecții și, îndeosebi, rezultatele concrete ale școlilor și școlarilor maramureșeni, deoarece încă nu am avut acces decât la rezumatele acestor acte, după cum rezultă ele din protocoalele consultate. Dar și așa sunt destule date care să contureze stări de fapt, mentalități, rezultate și chiar câteva concluzii generale despre situația învățământului de atunci din Maramureșul românesc.

*

Principala necesitate a școlii maramureșene din pragul noului veac era asigurarea cu învățători calificați și stabilizarea acestora (titularizarea) pe posturile didactice respective. Numeroase sunt cazurile de învățători care migrează de colo-colo din varii interese sau situații conflictuale cu populația, cu preoții sau chiar cu elevii lor. Așa cum am arătat mai sus încadrarea se făcea prin concursul susținut de candidați înaintea senatului școlar²⁸, dar era nevoie și de recunoașterea legalității hotărârii acestuia și apoi de aprobarea încadrării persoanei în cauză. Aceste lucruri le făcea tocmai Consistoriul diecezan, care și trimitea numirea noului învățător bisericii din comuna respectivă. Acesta era mersul firesc al lucrurilor, dar practic se iveau tot soiul de cazuri și soluțiile au fost, nu de puține ori, solomonice! Una dintre acestea se referă la concursul pentru postul de învățător de la leud²⁹: concursul a fost câștigat de Mihail Bizo, dar rezoluția Consistoriului este cel puțin bizară. Pentru că M. Bizo a contestat ceva privind felul în care s-a făcut concursul, el urmează a fi admonestat de protopop, iar noul învățător va fi ales dintre cei doi care au pierdut!? O altă decizie a Consistoriului cu o tentă dubioasă este cea care-l privește pe învățătorul Elia Doroș. Acesta a câștigat legal concursul pentru postul din Petrova, dar numirea sa se amână pentru la... anul, acum aducându-i-se doar la

de un mare respect din parte tuturor celor care l-au cunoscut. Și poate că acest slujitor al bisericii și al școlii maramureșene ar merita un studiu monografic aparte.

²⁸ Dăm de exemplu Protocolul din 28 decembrie 1904, nr. 10845 care prezintă protocolul Senatului școlar din Vișeu de Mijloc care l-a acceptat „de învățător definitiv” pe Simeon Vlad. La fel se întâmpla și la Petrova cu învățătorul Gregoriu Ciple/Cziple (Protocol din 20 septembrie 1905, nr. 7292). Un caz cu altfel de conotații este cel al titularizării lui Demetrius Vancea la Nănești, fapt salutat cu bucurie de Consistoriu pentru a i se putea reține din salariu datoriile contractate față de preotul Alexandru Gyenge din Sat-Șugatag!? (Protocol din 28 septembrie 1905, nr. 7491). Numai că în iulie 1906 el este dat dispărut de la post și acesta este declarat din nou vacant!? (Protocol din 11 iulie 1906, nr. 5875). Preotul Alexandru Erdöss din Moisei depune protocolul de alegere ca învățător a lui George Pop a lui Ieremie din Berbești (Protocol din 28 februarie 1906, nr. 1821). Senatul școlar din Vișeu de Sus îl alege ca învățător definitiv pe Iosif Varhanyovski (Protocoale din 26 septembrie și 10 octombrie 1906, nr. 8154 și 8627).

²⁹ Protocol din 4 septembrie 1907, nr. 7344.

cunoștință că a câștigat postul!? De ce nu se dau explicații de nici un fel, nu știm.³⁰

Docenții (studenții/elevii de la seminarele pedagogice) aveau, de-a lungul celor cinci ani de studiu, destule dificultăți materiale dacă părinții lor sau chiar preoții din protopopiatele de unde proveneau aceștia se adresează Episcopiei pentru sprijin material.³¹ Iar alții își trec examenele la un fel de învățământ la distanță, câtă vreme ei sunt angajați ca învățători suplinitori tocmai pe timpul școlarității.

Destul de des protopopii cer consistoriului numirea de învățători în satele lipsite de aceștia (interesante sunt rezoluțiile puse pe aceste cereri: „să se curenteze”, cu sensul de a se evidenția și anunța vacantarea acestor posturi, sau ocuparea lor cu docinți/elevi ai școlilor pedagogice respectiv ai seminarelor teologice ca suplinitori³²).

³⁰ Protocol din 20 noiembrie 1907, nr. 9856.

³¹ Protocolul din 20 ianuarie 1904, nr. 574: Protopopul Iuliu Dragoș cerea bani pentru docinții din Moisei și Borșa. Încă nu știm câți erau, dar la protocol s-a atașat un tabel cu ei și el trebuie aflat în arhivă. În octombrie 1906 Protopopul reușea să obțină de la cele două parohii pentru acești docinți câte 2 cor pentru anul școlar 1906-1907, dar numai pentru cei din Borșa (Protocol din 10 octombrie 1906, nr. 8626).

³² Protocol din 20 ianuarie 1904, nr. 573 (Vad), Protocol din 17 februarie 1904, nr. 1585 (Cuhea) și 1851 (Sarasău), Protocol din 18 mai 1904, nr. 4306 (Cuhea), Protocol din iulie 1904, nr. 5788 (Sarasău), nr. 5789 (Vad), Protocol din 25 august 1904, nr. 7019 (Sârbi), Protocol din 26 iulie 1905, nr. 5768 (Strâmtura), Protocol din 28 septembrie 1905 (Glod), Protocol din 25 octombrie 1906, nr. 9132 (Vișeu de Jos), Protocol din 28 martie 1907, nr. 2622 (Leordina și Vișeu de Sus – „neconcurând nime pre 6 aprilie” Protopopul Iuliu Dragoș cere republicarea ultimului post cf. Protocolului din 24 aprilie 1907, nr. 3380 și iar republicarea sa prin Protocolul din 18 septembrie 1907, nr. 7870), Protocol din 10 iulie 1907, nr. 5779 (Nănești, învățătorul „abzicănd” = demisionând, n.m.), Protocol din 17 iulie 1907, nr. 5994 (Biserica Albă) și nr. 5998 (Hoteni și Sârbi), Protocol din 9 octombrie 1907 (Petrova) ș.a. Și drept urmare se fac concursuri și angajări: în 10 august 1904 este numit ca învățător la Cuhea George Iusco (Protocol din 10 august, nr. 6638), la 17 august la Vad Petru Stopeiu sau Stopciu (Protocol din 17 august 1904, nr. 6861), la 25 august 1904 a lui Gavril Pop la Sarasău (Protocol din 25 august 1904, nr. 7220; de reținut că la 25 octombrie 1905 postul va fi ocupat de un învățător ucrainean Petru Lucsinecz!; ce fel de școală vor fi făcut elevii români cu el? Un an mai târziu postul era iar liber pentru că Lucsinecz „s-a depărtat din comună însurându-se” – Protocol din 25 octombrie 1906, nr. 9127. El va fi titularizat la lapa unde s-a căsătorit – Protocol din 1 noiembrie 1906, nr. 9351), la 9 noiembrie 1904 a lui Vasiliu Kiss titularizat la Glod (Protocol din 9 noiembrie 1904, nr. 9344), la 22 noiembrie 1906 a lui Ioan Mihnea la Sarasău (Protocol din 22 noiembrie 1906, nr. 10021), la 7 august 1907 a lui Ilie Grad (pensionar, și a fost nevoie de aprobarea Inspectoratului regnicolar comitatens Maramureș, pe care n-a primit-o – Protocol din 29 august 1907, nr. 7130) la Vișeu de Sus (Protocol din 7 august 1907, nr. 6600), la 21 august 1907 a lui Nicolae Vancea la Nănești (Protocol din 21 august 1907, nr. 6873), la 12 septembrie 1907 a lui Ioan Pașcu la Hoteni (Protocol din 12 septembrie 1907, nr. 7488), la 25 septembrie 1907 a lui George Cziple la leud (Protocol din 25 septembrie 1907, nr. 8012 și din 23 octombrie 1907, nr. 8944 prin care el cere acte doveditoare că este definitiv pe acest

Nu e mai puțin adevărat că ocuparea acestor posturi s-a făcut în destule cazuri după scandaluri care aduceau atingere ordinii și vieții firești a satelor respective, ațâțând la dezbinări religioase, la bătăi și la numeroase anchete ale autorităților civile sau ecleziastice. Au fost destule cazurile în care încadrarea învățătorilor s-a făcut, chiar de către senatul școlar!, prin încălcarea regulamentelor, dar cu scopul, mărturisit, de a rezolva situațiile conflictuale existente sau potențiale din acele comunități. Docentul Andrei Szabo din Bicsad contestă concursul de ocupare a postului de la Strâmtura. Pentru ca lucrurile să se calmeze este numit... al treilea, Ștefan Dunca, „ales contra dispozițiunilor Memorabilului Consistoriu.” Drept urmare poporul „e foarte iritat” contra „tuturor intelighenților”, deoarece unii dintre senatori au legături de rudenie cu Dunca. „În zadar s-a încercat, scrie Protopopul Ioan Ivașco în raportul său, a-i capacita (pe senatori –n. m.) să nu-l aleagă” pe Dunca. De aceea Protopopul cere repetarea alegerii învățătorului „ca să nu se întâmple ceva tulburări.”³³ Se pare că lucrurile nu s-au liniștit nici după un an, de vreme ce Protopopul Izei arăta, în alt raport, că în dispută a intervenit și Inspectoratul regnicolar școlar comitatens Maramureș (oare avea asemenea competență?) pentru a-l instala pe adevăratul câștigător al concursului, pe Andrei Szabo. Dar Șt. Dunca face agitații și autoritățile amenință că „se va purcede aspru, chiar și cu forța armată!”³⁴ Protopopul Ioan Ivașco are o soluție... diabolică: să fie numit, totuși, Șt. Dunca, iar Inspectoratul regnicolar școlar să-l dea afară și în acest fel sătenii nu se vor mai lega de biserica greco-catolică, pe care o amenință cu trecerea la... ortodocși. Iar de stat aceștia chiar că se tem!³⁵ Dar atunci când Șt. Dunca cere, numit

post), la 16 octombrie 1907 Ilie Vlad la Botiza (Protocol din 16 octombrie 1907, nr. 8707), la 6 noiembrie 1907 a lui Ioan Török la Vișeu de Sus (Protocol din 6 noiembrie 1907, nr. 9419).

³³ Protocol din 13 septembrie 1905, nr. 7087 și 7102.

³⁴ Protocol din 13 septembrie 1906, nr. 7683, nr. 7707 (la Strâmtura s-a deplasat și Vicarul Maramureșului Tit Bud, dar nici el nu a putut convinge Senatul școlar să revină asupra numirii lui Dunca!? Consistoriul va decide ca acesta să fie încadrat ca învățător numai după ce își va termina studiile și cum nu s-a întâmplat acest fapt, vor urma numeroase scandaluri).

³⁵ Protocol din 13 septembrie 1906, nr. 7715. Situația conflictuală a fost deosebită aici la Strâmtura. Într-o scrisoare anonimă trimisă Consistoriului (Protocol din 3 octombrie 1906, nr. 8395) era cerut de învățător „omul lor”, „că de nu nici popă nu le trebuie – că el nu face bine pe seama satului – îi fișcăărășu domnilor” și „în toate sămbetele sările se mulătuește cu cetera”. Apoi acest învățător, A. Szabo, i-a jignit pe săteni cerându-le casă de piatră „că el nu-i opincar prost ca ei să șadă în casă rea.” Totuși Vicarul Tit Bud pare mulțumit de situația din Strâmtura unde A. Szabo „funcționează acolo spre îndestulirea tuturor.” Iar preotului din sat „nu e frică de defectionare” (de părăsirea bisericii greco-catolice, n.m.). În ce-l privește pe Șt. Dunca, Vicarul promite să-i găsească o altă școală pentru anul școlar 1906-1907 pentru ca el să-și poată termina studiile pedagogice (Protocol din 13 septembrie

totuși pentru anul școlar 1905-1906 ca învățător!?, menținerea sa pe post pentru că nu și-a putut susține examenele de calificare ca învățător, rezoluția Consistoriului este fermă: postul este vacantat și scos la concurs!³⁶ Atunci Șt. Dunca l-a acuzat pe preotul din Strâmtura că din pricina lui a pierdut concursul. Acuzația este legată de faptul că A. Szabo ar fi omul familiei Téléký, care deținea aici oarece averi și care voia să le vândă comunei. Preotul era intermediarul acestei afaceri cu păduri și pășuni, afacere însă în folosul sătenilor.³⁷

Alte situații privesc pensionarea unor învățători, situație în care pur și simplu se închidea școala, dacă nu se găsea imediat un înlocuitor (așa este cazul școlii din Strâmtura de unde s-a pensionat George Bajasz³⁸ și școala a fost închisă din ianuarie până în noiembrie 1905, când a fost numit învățător George Dunca).³⁹ Un caz absolut hilar este cel al învățătorului Mihail Bizo care a fost propus și acceptat pe postul de învățător din Sarasău (noiembrie 1904), dar care, ratând examenul de definitivare pe post (septembrie 1905), „e în stare de alienațiune mentală”!⁴⁰

Alt caz este cel al preotului Alexandru Coman din Săcel care a renunțat la preoție pentru a deveni învățător și Comisiunea Administrativă a comitatului cere Consistoriului diecezan lămuriri cu privire la acest fapt, acesta bănuind că aici a fost vorba de o ilegalitate.⁴¹ Protopopul Ioan Ivașco cercetează cazul și informează că la alegerea lui Al. Coman ca învățător, în 1896, postul era de multă vreme liber și așa el a rămas acolo învățător. Acuma, numit ilegal învățător dar cocoloșit de Vicarul Tit Bud care i-a obținut în 1900 și o mărire de salariu, cere altă mărire de salariu pentru a achita o datorie de 420 cor (plus 487,08 cor dobânzi!) către fondurile diecezane (sic)! În mărinimia sa Protopopul Ivașco cere anularea

1906, nr. 7707 și din 3 octombrie 1906, nr. 8406; e vorba de școala din Cuhea, care post este însă cerut de Protopopul I. Ivașco spre vacantare, în ciuda preotului Emil Bran din Dragomirești care îl susține – și el? – pe Șt. Dunca - Protocol din 7 noiembrie 1906, nr. 9534).

³⁶ Protocoale din 20 iunie 1906, nr. 5657 și din 9 august 1906, nr. 6695. Ar mai fi de menționat că în favoare angajării lui Șt. Dunca intervine la Episcopie și tatăl său, preotul Teodor Dunca din Dragomirești! (Protocol din 15 august 1906, nr. 6861).

³⁷ Protocol din 14 noiembrie 1906, nr. 9771. Lucrurile vor intra în normal abia la finele anului 1906 pentru că învățătorul Andrei Szabo „e în pace cu poporenii”(cf. Protocolului din 20 decembrie 1906, nr. 10910).

³⁸ Gheorghe Baias (Bajasy, Băieșu) (1850-1932) este unul dintre învățătorii exemplari ai Maramureșului

³⁹ Protocol din 9 noiembrie 1905, nr. 8912.

⁴⁰ Protocol din 16 noiembrie 1904, nr. 9540 și din 20 septembrie 1905, nr. 7296.

⁴¹ Protocol din 31 ianuarie 1906, nr. 888 (cf. Protocolului din 14 februarie 1906 sub nr. 1433 la Săcel este consemnat ca învățător Ioan Șușca!?; să fie vorba, totuși, de pensionarea lui Al. Coman?).

dobânzilor dacă Al. Coman își retrage cererea de mărire a salariului (?). Socotelile făcute de protopop sunt incorecte, însă în favoarea împricinatului, nu a Episcopiei!?, lăsând ca plata restului de datorie „să i se solvească din banii școalei din Săcel, ce să administrează prin Venerabilul Capitu” al Gherlei!⁴²

Nu e mai puțin adevărat că au fost situații în care candidații la posturile de învățători au renunțat să se prezinte la concurs din cauza... exigenței examinerilor „cari trântesc pe elevi la examene”!⁴³ Iar în alte părți s-a făcut concurs „cu asistență geandarmerească”, așa cum s-a întâmplat în 1907 la Leordina. Aici alegerea învățătorului Emil Munteanu s-a făcut împotriva voinței – și interesului? – Protopopului Iuliu Dragoș, care invoca în favoarea nenumirii câștigătorului (pentru că îl susținea pe Dumitru Vancea) faptul că nu e calificat la limba română!⁴⁴ Ce s-a întâmplat în următoarea lună nu avem de unde ști, dar e sigur că protopopul și-a schimbat radical părerea despre Emil Muntean „care e român și știe foarte bine limba românească în care propune (=predă, n.m.), poporul îl iubește”!⁴⁵

Și totuși, în situații excepționale, se acceptă numirea – definitivă! – a unui cantor la Nănești, chiar dacă el nu avea calificare de învățător.⁴⁶ Deci la unii exigență maximă și la alții... La Apșa de Mijloc învățătorul Georgiu Marina se opune angajării, pe al doilea post, a învățătorului Petru Bell, cu care se afla într-un proces civil. Vicarul Tit Bud cere totuși angajarea acestuia din urmă ca „adiunct” câtă vreme procesul dintre ei s-a terminat.⁴⁷

Sau, în alte situații, autoritățile administrative au contestat dreptul protopopilor de a controla școlile din subordine, așa cum s-au petrecut lucrurile cu Protopretorul Izei la 1906.⁴⁸ Mai sunt de amintit și cazurile învățătorilor români care – din cauze materiale? –

⁴² Protocol din 21 februarie 1906, nr. 1648.

⁴³ Protocol din 1 noiembrie 1906, nr. 9341 în care Protopopul Cosăului Teodor Pop arată că acolo sunt 11 posturi de învățători din care 6 sunt ocupate de învățători calificați, unul de un prepozit absolut, iar pentru cele 4 vacante nu s-a prezentat nici un candidat la concurs.

⁴⁴ Protocoale din 24 aprilie 1907, nr. 3382 și din 15 mai 1907, nr. 3734 prin care Vicarul Tit Bud este și el de acord cu soluția unui nou concurs!

⁴⁵ Protocol din 5 iunie 1907, nr. 4351. Este de reținut aici că noul învățător a făcut cerere la minister pentru un ajutor de stat, ajutor care i s-a și aprobat foarte repede (Protocol din 21 august 1907, nr. 6874).

⁴⁶ Prin Protocolul din 6 martie 1907, nr. 1980 chiar Protopopul I. Ivașco susține această numire ilegală.

⁴⁷ Protocol din 27 ianuarie 1904, nr. 836.

⁴⁸ Protocol din 22 noiembrie 1906, nr. 10224. Rezoluția Consistoriului este fermă și clară: „Să se rescrie protopretorului Izei că-i în sfera de competență a protopopilor de a face atari investigații” (era vorba de o cercetare a învățătorului G. Marchiș din Slătioara – vezi mai jos).

abandonează școlile confesionale și trec la cele de stat maghiare unde erau mai bine plătiți.⁴⁹

Devine destul de clar faptul că au fost destule situațiile în care școlile nu au beneficiat permanent de un dascăl calificat și consecințele negative ale acestui fapt sunt prea evidente pentru a le mai argumenta aici.

*

Un loc important în demersul nostru ar trebui să-l aibă rezultatele elevilor pregătiți de acești învățători (a se vedea **Anexa** cu numărul și mișcarea învățătorilor din acești ani și cu procentul analfabeților). Primul, și cel mai dramatic, rezultat se oglindește în starea de analfabetism cronic în care se zbăteau cei mai mulți dintre maramureșeni: dintr-un total de 157.147 locuitori ai Maramureșului (așa cum a rezultat el după primul război mondial, deci fără comunele de peste Tisa) la 1910 știau carte abia 39.823 locuitori (25,34%). Dacă ne vom referi – cu destulă relativitate totuși deoarece în destule sate, socotite pur românești, locuiau destui evrei și chiar alți minoritari (maghiari și germani) – numai la comunele zise românești rezultă că dintr-un total de 124.569 locuitori români, numai 26.573 (21,33%) știau carte.⁵⁰ Acești indici generali ne îndrituiesc să privim cu multă neîncredere rezultatele și roșul susținerii unor școli – de către biserica greco-catolică, adică de cetățenii comunelor și, mult mai rar de statul austro-ungar, de fapt de guvernul de la Budapesta. Aceste școli abia de reușeau să atragă 5-15% dintre copiii de vârstă școlară la a frecvența, a învăța și a absolvi cumva ciclul primar. Acum devine destul de clară imaginea satului și a oamenilor lui văzută aici prin prisma învățământului, a mentalităților lor în ultimă instanță după cum o dovedesc destule cazuri prezentate în această lucrare. Oamenii erau mult prea săraci ca să întrețină spații de școlarizare suficiente numărului (teoretic) de copii de vârstă școlară. Dacă are o școală, aceiași comunitate face eforturi financiare și materiale ca să plătească cumva un singur învățător (comunele cu doi învățători sunt o raritate – Borșa, Săliște de Sus). Din documente și din înrâncenarea cu care unii învățători – mai mult sau mai puțin calificați pentru această meserie – se luptă pentru aceste posturi, am putea trage concluzia că acestea erau, pentru destui, o sinecură pentru dobândirea unor venituri cât de cât asigurate pentru o viață decentă (plus o pensie!). Așa cum vom arăta mai încolo, destui

⁴⁹ Cazul învățătorului din Apșa de Jos (vezi și mai sus chestiunea catehizării de aici) cf. Protocolului din 31 ianuarie 1907, nr. 752.

⁵⁰ M. N. Tomi, **Maramureșul istoric în date**, pp. 140, 166; idem, **Maramureșul de ieri până astăzi**, Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2008, pp. 57-72, 77-88 (cu bibliografia problemei).

învățători fie sunt bolnavi, fie au alte „activități” (afaceri, scandaluri, beții, imoralitate, falsuri ș.a.), care nu erau favorabile creșterii prestigiului acestor dascăli și nici a școlii în general. Ce să fi învățat copiii de la asemenea dascăli?

Nu putem să negăm meritele unora dintre acești adevărați apostoli ai învățământului de la începuturile sale, chiar dacă – sau tocmai de aceea – nu sunt numiți prin actele Episcopiei.⁵¹ Aceștia munceau, aproape neștiuți, pentru copiii maramureșenilor. Altfel nu ne-am putea explica faptul că, pe lângă promovarea unor examene specifice și necesare obținerii de gradații sau pentru titularizarea pe un anumit post, statul maghiar a acordat în acești ani unora dintre acești învățători sporuri salariale, astfel încât acestea au putut atinge un nivel comparabil cu cel al învățătorilor care lucrau în școlile de stat maghiare (800 cor. anual).

Cel puțin deocamdată nu am putut afla rapoartele pe care protopopii erau obligați să le înainteze Consistoriului diecezan o dată pe semestru și la finele fiecărui an de învățământ.⁵² Atunci când vom reuși identificarea acestor rapoarte, sau a unora dintre ele, pentru că în protocoalele Consistoriului ele sunt consemnate ca fiind predate, atunci vom avea date mult mai exacte despre rezultatele la învățătură ale acestor elevi români de la începutul veacului XX.

Dintre datele cuprinse în protocoale menționăm grija permanentă a Consistoriului privind catehizarea românilor în religia lor greco-catolică și în limba română. Într-un raport din anul școlar 1903-1904, sunt evidențiați pentru acest fapt preoții și învățătorii din Dragomirești, Săcel, Săliște, Ieud, Nănești, Strâmtura și Botiza.⁵³ Doi ani mai târziu Protopopul Ioan Ivașco constată⁵⁴ mai multe nereguli: la Botiza nu se mai face catehizare cum trebuie, la școlile din

⁵¹ A se vedea portretele realizate unora dintre ei de către Mihai Marina în **Maramureșeni. Portrete și medalioane**, Ed. Dragoș Vodă, Cluj-Napoca, 1998, pp. 210-250, dar și studiile noastre din volumul **Maramureșul de ieri până astăzi**, Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2008, pp. 42-50, 61-72.

⁵² Protocoale din 9 martie 1904, nr. 2451, din iulie 1904, nr. 5797 și 5805, din 13 iulie 1904, nr. 5874, 6085, 6086 și 6087, din 17 august 1904, nr. 6872, din 16 noiembrie 1904, nr. 9533 (învățătorul Gr. Baneșiu „nu umblă cu pruncii la biserică” și neglijează școala, iar C. Henciu are o „purtare certărească”), din 1 martie 1905, nr. 1530, din 29 iunie 1905, nr. 4935, din 5 iulie 1905, nr. 5119, din 9 august 1905, nr. 6189, din 9 noiembrie 1905, nr. 8710, 8715 și 8717, din 21 februarie 1906, nr. 1646, din 28 februarie 1906, nr. 1903, din 28 martie 1906, nr. 2942, din 20 iunie 1906, nr. 5651, din 18 iulie 1906, nr. 6086, din 9 august 1906, nr. 6693 și 6694 (situație școlară netrimisă din pricina școlilor din Poienile Glodului și Cuhei), din 22 august 1906, nr. 7241 și 7242, din 5 septembrie 1906, nr. 7485, din 17 octombrie 1906, nr. 8908, 8909, 8911 și 8913, din 12 decembrie 1906, nr. 10662, din 20 februarie 1907, nr. 1497, din 19 iunie 1907, nr. 4900, din 3 iulie 1907, nr. 5504, din 17 iulie 1907, nr. 6010, din 29 august 1907, nr. 7109 și 7110.

⁵³ Protocol din 16 martie 1904, nr. 2707.

⁵⁴ Protocol din 17 octombrie 1906, nr. 8903 și 8904.

Bocicoiel, Șieu și Poienile Glodului materialele didactice nu sunt înregistrate, învățătorii Demetriu Vancea din Nănești este bețiv, George Iuga din Rozavlea are o purtare inadecvată față de superiori și „face tulburări între săteni”, iar Petru Bîlțiu-Dăncuș⁵⁵ din Ieud nu trimite informările școlare cerute la vreme. Interesantă este concluzia unui raport despre școlile din tractul Vișeu: preoții din Leordina, Moisei și Petrova „să se îngrijească ca pruncii să aibă manualele de lipsă”!⁵⁶ Deci nu părinții!

Chiar dacă școlile din Sighet sunt aproape toate de stat, Vicarul Tit Bud urmărește felul în care elevii români se prezintă la orele de religie greco-catolică și la cele de limba română și raportează periodic Consistoriului despre aceste stări de fapt.⁵⁷ În Sighet este evidențiată activitatea profesorului Gavril Timiș și, drept urmare, Vicarul cere Episcopiei ca acesta să fie lăudat pentru „zelul dovedit.”⁵⁸

Dacă în unele școli Protopopul Ioan Ivașco laudă pe învățători, pe alții, pe cei din Călinești, Oncești și Hoteni îi critică pentru slaba lor activitate la clasă în anul școlar 1903-1904.⁵⁹ Aceiași față bisericească prezintă situația elevilor din Convictul **Asociațiunii** tot pentru anul școlar 1903-1904 care se prezintă astfel: din cei 18 elevi înscriși în convict (= internat, n.m.) numai 3 au făcut progrese, cei de la ciclul elementar. Calificativele celor de la gimnaziu au fost 4 „bunișor”, 4 „îndestulătoriu” și ultimii 7 „neîndestulătoriu”, adică sunt corigenți. Dintre ultimii 7 unul este corigent la o materie, doi la câte două materii, iar restul, „mai toți din clasele superioare”, au avut câte 4 note insuficiente (=corigenți, n.m.). Concluzia acestuia este clară: Tit Bud „să se facă atent a fi cu mai mare grijă față de treburile convictului”, iar prefectul acestuia să „pună mai mult pont pe disciplina” morală și la studiu a elevilor.⁶⁰ Concluzii nu dintre cele mai încurajatoare și mai fericite erau toate acestea!

Cam la fel se prezentau lucrurile și cu cei din școlile primare, încât Consistoriul diecezan s-a văzut silit să pună o rezoluție grăitoare pe un raport despre starea învățământului: „să se rescrie să se îngrijească (învățătorii –n.m.) ca pruncii să fregventeză școala”!⁶¹, ca o primă condiție a bunelor rezultate școlare. Participând la examenele de la finele anului școlar 1905-1906 din Sighet, Vicarul Tit Bud consemnează că ele „în genere au fost foarte bune”, însă

⁵⁵ În documentele consistoriale nu apare decât cu numele de Petru Bîlțiu, dar noi știm că numele complet este Petru Bîlțiu-Dăncuș (v. și Mihai Marina, *op.cit.*, pp. 238-240).

⁵⁶ Idem, nr. 8905.

⁵⁷ Protocol din iulie 1904, nr. 5787.

⁵⁸ Protocol din 18 iulie 1906, nr.6087.

⁵⁹ Protocol din 16 noiembrie 1904, nr. 9536.

⁶⁰ Protocol din 28 noiembrie 1904, nr. 9780.

⁶¹ Protocol din 28 martie 1906, nr. 2942.

„durere că n-avem școli destule, 2/3 dintre pruncii obligați (să frecventeze școala, n.m.) nu încap în școală – și așa rămân fără învățătură.”⁶² Un an mai târziu chestiunea rămâne la fel de actuală, fapt dovedit de răspunsul Protopopului Ioan Ivașco care scrie că biserica și școala nu au cum obliga părinții să-și trimită copiii la școală. El solicită ajutorul Inspectoratului școlar regnicolar și al Comisiunii Administrative din comitatul Maramureș, singurele îndrituite să aplice amenzi părinților care nu respectă legea.⁶³ Situația era aceeași și în Protopopiatul Vișeu, după cum consemnează într-un raport școlar Vicarul Tit Bud, care cerea „să se provoace preoții din acel district să se năzuiască a îndemna credincioșii să-și trimită regulat pruncii la școală.”⁶⁴ Deci mulțime de îndemnuri moralizatoare și de consecințe negative care se și știu de acum.

Se pare că unii învățători și preoți refuzau primirea inspecțiilor Protopopului, tocmai pentru a nu se vedea cum merg lucrurile acolo (Dragomirești la 1907).⁶⁵ Alții aduceau înnoiri „în privința limbei de predare în școala confesională” (să fi predat ei în limba maghiară?, n.m.), stârnind nemulțumirea Consistoriului diecezan.⁶⁶ Situația era îngrijorătoare, cu toate că autoritățile ecleziastice nu au fost niciodată extrem de aspre cu învățătorii indisciplinați. Într-un raport din septembrie 1907 se arăta că învățătorii George Iuga din Rozavlea și George Marchiș din Slătioara sunt bețivi, Carol Henciu și Aurel Lazăr din Nănești au o „purtaie grobiană față de mai marii” lor. A. Lazăr nici nu întocmește documentele școlii și cu poporul este prea „dur”. În timp ce Vasile Rad din Văleni și Ioan Cupcea din Călinești „să se provoace (= verifice, n.m.) să dovedească progres mai bun” la clasă.⁶⁷

Strădania autorităților ecleziastice și a unora dintre învățători sunt demne de aprecierea noastră de peste timp, chiar dacă noi am fi dorit ca aceste stări de lucruri din învățământul maramureșean să se schimbe mult mai repede, iar știința de carte și, prin consecință imediată, nivelul cultural al poporului să fie cu totul și cu totul altul în pragul secolului al XX-lea.

*

Activitatea zilnică a învățătorilor cuprindea orele de curs și de învățare, orele de catehizare și întocmirea și ținerea la zi a

⁶² Protocol din 20 iunie 1906, nr. 5217.

⁶³ Protocol din 17 aprilie 1907, nr. 3738.

⁶⁴ Protocol din 14 august 1907, nr. 6760.

⁶⁵ Protocol din 6 martie 1907, nr. 1979. Preotul Emil Bran răspunde Protopopului că nu l-a primit în școală pentru că joia „e timp de vacanță, sic, n.m.) și nu se fac cursuri (Protocol din 28 martie 1907, nr. 2813).

⁶⁶ Protocol din 28 martie 1907, nr. 2616.

⁶⁷ Protocol din 12 septembrie 1907, nr. 7510.

documentelor școlare (este de menționat că în 1907 Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice de la Budapesta cere ca fiecare școală să aibă direcțiune, iar toate rapoartele și protocoalele școlii să fie trimise la Biblioteca pedagogică regnicolară și la Muzeul de rechizite!⁶⁸). Pe deasupra ei erau membrii ai **Reuniunii docinților greco-catolici din Maramureș**, structură de perfecționare pedagogică a învățătorilor inițiată și condusă încă din 1883 de **Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș**.⁶⁹

Un loc aparte în viața acestor dascăli revine acțiunilor de convingere a părinților de a-și lăsa și susține copiii să frecventeze școala. Credem că aceasta a fost cea mai grea misiune a acestor învățători, câtă vreme noi știm că nici în anii '70 - '80 ai veacului XX această chestiune nu s-a rezolvat definitiv și în întregime, abandonul școlar fiind un fenomen care era însă ascuns de conducerile școlilor sub imperiul unor sancțiuni ale autorităților de partid și de stat care se lăudau atât de mult cu învățământul lor comunist.

Din documentele cercetate rezultă faptul că activitatea acestor dascăli era periodic controlată de protopopi și de preoții din comune. Cu toate acestea nu au fost puține situațiile care privesc actele de indisciplină ale unora dintre învățători.

La Strâmtura docintele George Bajasz a fost doar admonestată de Protopop pentru neglijență și slabă activitate la clasă, dar măsuri aspre nu s-au putut lua pentru că „foarte ușor s-ar fi putut întâmpla defecțiuni și tulburări religioase”, acest învățător suplinitor fiind sprijinit de multele rubedenii din sat. Așa că se propune... pensionarea (culmea, el fiind încă elev la preparandie!?).⁷⁰

Un caz aparte îl reprezintă Ioan Török: nici nu a absolvit preparandia încă și creează probleme. Fiind numit învățător suplinitor la Vișeu de Jos el este sancționat cu admonestare „pentru portare necuviincioasă față de mai marii lui.”⁷¹ Supărat, sau din alte interese, Ioan Török se transferă la Girolt (Gherla, Cluj) de unde reclamă faptul că preotul Ioan Coman din Vișeu de Jos îi mai datorează din salariu 424 cor. Se răspunde Consistoriului că datoria este de numai 115,95 cor.⁷² Dacă în februarie 1904 învățătorul cerea 424 cor, în iunie se ajunge la o restanță de numai 75,73 cor.⁷³ Se pare că

⁶⁸ Protocol din 22 martie 1907, nr. 2809.

⁶⁹ M. N. Tomi, **Maramureșul de ieri până astăzi**, pp. 46-48.

⁷⁰ Protocol din 20 ianuarie 1904, nr. 547.

⁷¹ Idem, nr. 572.

⁷² Protocoale din 2 martie 1904, nr. 2190 și din 20 aprilie 1904, nr. 3563.

⁷³ Protocol din 9 iunie 1904, nr. 4017. Cum încasarea acestor bani se făcea cu dificultate, Protopopul Ioan Ivașco cere ca preotul Ioan Coman „să se intrapună la perceptorele comunal ca pe venitoriu să încaseze salariul docențial mai regulat.” Plata sumei restante se va face abia în noiembrie 1904! (Protocol din 30 noiembrie 1904, nr. 9972). Un alt caz: învățătorul Ioan Sauca din Ieud nu și-a primit salariul

preotul a plătit unele datorii lăsate de acesta în comună. Dar lui Ioan Török îi place Maramureșul și iată-l revenind aici ca suplinitor pe concediul de boală al lui Demetriu Kiss⁷⁴ din Săliștea de Sus (și el va mai colinda prin comitat prin alte comune, aflându-l noi învățător și prin 1923, când găzduia în școala lui o Reuniune a docinților maramureșeni!).⁷⁵

Activitatea învățătorilor era mai mereu tulburată de tot felul de intervenții și de amestecul preoților în activitatea lor. Așa s-au petrecut lucrurile și la Borșa în 1904 pentru ca o delegație de săteni să ajungă până la Episcopie. Preotul îl trimite pe un anume George Cotărlă să deranjeze orele de curs, fapt pentru care borșenii „se roagă și dâșii ca să se aducă linisce și pace între popor care s-a tulburat văzând că preotul nu lasă pe alesul să-și exercieze cantoratul la care a fost ales.”⁷⁶

Protopopul Ioan Ivașco cere Consistoriului ca prin „circular să să îndemne clerul și poporul la ținerea școalelor repetiționale cu tineretul în Duminici și sărbători”, deci, cu alte cuvinte, alfabetizare așa cum se va încerca și după Marea Unire și, se pare, cu aceleași rezultate nemulțumitoare (doar sub comuniști s-a „rezolvat” chestiunea prin raportări mincinoase în majoritatea cazurilor).⁷⁷

Fără să negăm în totalitate efortul dascălilor de a-și educa cum trebuie elevii, conform normelor etice și morale ale vremii, nu putem trece sub tăcere o realitate care va afecta multă vreme viața tuturor maramureșenilor: beția. Răul era așa de mult înrădăcinat între săteni, încât i-a cuprins și pe copii. Din atare pricină Ministerul de Interne de la Budapesta, cu adresa nr. 54719/1904 stabilea că tinerii sub 15 ani nu au voie în cârciumi și la petreceri!⁷⁸ Că lucrurile nu s-au îmbunătățit o confirmă și Comisiunea pentru dezvoltarea industriei din Maramureș care cerea sprijinul Consistoriului pentru a închide

vreme de 6 luni! (Protocol din 2 martie 1904). La fel s-a întâmplat și cu învățătorii Constantin Pop și Ioan Mihalyi din Borșa, neplătiți de la sfârșitul anului 1903 „și așa au fost siliți a trăi din bani împrumutați” Rezoluția era adresată Protopopului Iuliu Dragoș care trebuia să facă „pașii de lipsă pentru scoaterea salariului învățătoresc” de la autoritățile comunale (Protocol din 14 septembrie 1904, nr. 7674).

⁷⁴ Dumitru Chiș (1858-1927) fiu al comunei Săliștea de Sus, face școală în sat și la Sighet de unde se întoarce ca învățător la el în sat. Dincolo de munca de dascăl, el este cel care întocmește un cadastru al comunei, cel care îndeamnă și sădește pomi fructiferi, cel care înființează o cooperativă populară. Pentru meritele sale a fost ales Vicepreședinte al Reuniunii docinților din Maramureș, iar la 11 noiembrie 1918 îl găsim printre semnarii manifestului care îi chema pe maramureșeni la unirea cu România.

⁷⁵ Protocol din 22 noiembrie 1905, nr. 9112.

⁷⁶ Protocol din 26 octombrie 1904, nr. 9001. Nu știm cât de obiectivă e delegația borșenilor câtă vreme ea e condusă de Ion Badocan, iar învățătorul șicanat era Alexandru Badocan!?

⁷⁷ Protocol din 17 iulie 1907, nr. 6010.

⁷⁸ Protocoale din 25 iulie 1905, nr. 5787 și din 9 august 1905, nr. 6181.

cârciumile în zilele de duminică și de sărbători, „căci acelea nimicesc poporul.” Iar pentru a-i identifica mai ușor pe elevii care umblă prin cârciumi se cere introducerea de uniforme și de numere școlare!⁷⁹

Așa cum am arătat mai sus, învățătorii erau organizați într-o **Reuniune a docinților greco-catolici din Maramureș** care reuniune ținea periodic întâlniri. Cu aceste prilejuri se discutau chestiuni cotidiene ale vieții dascălilor, chestiuni metodice (se țineau lecții deschise), dar și chestiuni practice care să fie apoi transmise țăranilor din respectivele comune (metode moderne de practicarea agriculturii, altoirea pomilor, creșterea albinelor ș.a.). Ce s-a discutat în mod concret nu avem știință, dar protocoalele acestor reuniuni au fost depuse la arhivă și urmează a fi găsite și cercetate.⁸⁰ Reuniunea ținută la Rozavlea în 1907 s-a încheiat cu o rezoluție adresată Comitelui suprem al Maramureșului pentru ca și el să ceară Episcopiei Gherlei creșterea salariilor învățătorilor „cât mai curând.” O cerere similară face separat și Vicarul Maramureșului Tit Bud, dar el cere ca această majorare de salariu să vină din partea statului, pentru că sătenii și așa sunt prea împovărați.⁸¹ Se pare că cererea acestor învățători nu a rămas fără urmări câtă vreme și Comisia Administrativă a comitatului depune la Episcopia Gherlei protocoalele „adunărilor învățătoresci” conduse de PrimpreTORii din Rozavlea și Ocna Șugatag. Luând în considerare „însuflețirea” învățătorilor, precum „și jertfirea de sine însuși pentru chestia patriotică” aceste adunări cer Episcopului Ioan Sabo să le mărească salariile tuturor învățătorilor.⁸²

Trebuie de arătat că, deși se lupta să desființeze școlile confesionale, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice se preocupa ca toți învățătorii să atingă anumite standarde de pregătire profesională, organizând cursuri pentru „învețatori și învețatoresc.”⁸³ Promovarea acestora fiind o condiție ca statul să le completeze salariul primit de la comune.

După ce a fost aproape doi ani în concediu medical pentru îngrijirea sănătății, învățătorul Demetriu Kiss din Săliștea de Sus promite, odată revenit la catedră, „că va propune regulat în școală și

⁷⁹ Protocol din 16 martie 1907, nr. 2432

⁸⁰ Protocoale din 4 mai 1904, nr. 3950 (despre reuniunea din 1903 ținută la Săcel), din 9 iunie 1904, nr. 4017 (în același act se face referire și la o diurnă de 10 cor pentru „adunarea învățătorescă”, deci un fel de cercuri pedagogice?), din 19 aprilie 1905, nr. 3044 (Reuniunea din 12 mai 1904), din 24 ianuarie 1906, nr. 660-

⁸¹ Protocol din 4 septembrie 1907, nr. 7350 și 7354.

⁸² Protocol din 16 octombrie 1907, nr. 8721 (aici s-ar încadra și cererea expresă a învățătorului Gavrilă Dunca din Cuhea de a i se mări salariul de la 800 la 1000 cor. (Protocol din 25 decembrie 1907, nr. 11117).

⁸³ Protocol din 9 iunie 1904, nr. 4903.

nu va cere timp de recreare.”⁸⁴ Oare muncind fără concediu nu se va putea îmbolnăvi din nou?

Rămâne de concluzionat pe marginea calității actului didactic în sine pentru vremea când vom avea mai multe date concrete la cheștiune, deși unele idei se conturează deja.

*

Succesul actului de instruire și formare a tinerilor este strâns legat de cadrul asigurat bunei desfășurări a acestuia. Adică, mai concret, de calitatea spațiilor de învățământ, a materialelor didactice folosite și, nu în ultimul rând, de felul în care este asigurată viața fiecărui slujitor al școlii în parte.

În general, încă din secolul al XIX-lea, **Asociațiunea** și biserica greco-catolică s-au îngrijit ca pe lângă fiecare locaș de cult să ființeze și o școală. Sigur că aceste clădiri erau modeste ca suprafață utilizată. De cele mai multe ori în câte o sală de 30-40 m² se înghesuiau, în cele mai fericite cazuri, 50-60 de copii de vârste și cu un nivel de pregătire școlară foarte diferit. Or, devine clar că în asemenea condiții nici nu se putea pune problema de a lucra pe clase de studiu. Un singur învățător trebuia să se împartă la patru niveluri de pregătire a copiilor, să dea de lucru unor copii fără manuale și fără rechizite sau aflate într-o cantitate absolut neîndestulătoare. Cât de cald sau cât de aerisită era o asemenea sală de clasă vă las să bănuți dvs. Mai poate fi vorba de performanță școlară în asemenea condiții? Greu de admis.

Disponem de un singur caz explicit despre felul în care era plătit un învățător. Este vorba de Aurel Lazăr, învățător în Nănești, căruia la angajare i s-a stabilit un salariu de 240 cor/an, casă gratuită, o grădină în folosință exclusivă și gratuită și lemne de foc. Pe deasupra preotul a promis să sprijine mărirea salariului la 600-800 cor. prin ministerul de resort.⁸⁵ Că era mult, că era puțin, greu de apreciat, dar dacă ei așa au negociat, se pare că era suficient pentru traiul decent al învățătorului.

Dar nu toți învățătorii o duceau la fel de bine, mai ales acolo unde apăreau divergențe cu senatele școlare, așa cum s-a întâmplat cu învățătorul George Iusco din Cuhea, lăsat în prag de iarnă fără lemne și fără bani de chirie (deci școala nu avea spațiu destinat locuinței dascălului).⁸⁶ Preotul Emil Bran răspunde Consistoriului că George Iusco nu are drept la bani de chirie pentru că el a părăsit locuința repartizată de curatori. De fapt era vorba de locuința de lângă școală aflată într-o stare jalnică. Numai că, surpriză! Atunci

⁸⁴ Protocol din 18 septembrie 1907, nr. 7869.

⁸⁵ Protocol din 17 ianuarie 1907, nr. 375.

⁸⁶ Protocol din 17 octombrie 1906, nr. 8914.

când curatorii au vrut să închirieze altcuiva acea casă dărăpănată, învățătorul a revendicat-o pentru sine.⁸⁷ Conflictul se va aplatiza prin intervenția preotului Emil Bran: G. Iusco va primi 40 cor pentru chirie, iar casa învățătorului se va repara.⁸⁸

Senatele școlare, curatorii bisericilor, preoții și învățătorii se străduiau, în măsura posibilului, să asigure minimul de spațiu și de materiale necesare desfășurării normale a orelor de curs de-a lungul unui an școlar. În urma unei inspecții școlare făcute la Glod s-a constatat lipsa materialului didactic. De aceea preotul Valer Filipan cere Episcopiei ca din dividendele Fundației Farkas-Mureșan, neridicate din 1888, să se soluționeze problema. Rezoluția Consistoriului e clară: bani sunt, să se facă lista de rechizite și materiale didactice!⁸⁹

Situația materială a dascălilor nu este una de invidiat, deși, așa cum am arătat mai sus, erau destui cei care își doreau aceste posturi. Mai sus am prezentat cazurile învățătorilor I. Sauca, C. Pop și I. Mihalyi care nu și-au încasat salariile luni de zile. Tocmai de aceea Protopopul Iuliu Dragoș cere anularea spezelor de cercetare făcute în cazul cercetării episcopale în cazul lui Ioan Mihalyi datorită „stării sale mizere” (stare care, probabil, l-a îndemnat să facă falsuri în acte publice – vezi mai jos chestiunea).⁹⁰

Revenim la situația învățătorului Demetriu Kiss din Săliștea de Sus, care în anul școlar 1905-1906 a fost în concediu medical, pentru a prezenta o practică aberantă pentru noi cei de astăzi: tocmai el, bolnavul, trebuia să-și găsească un înlocuitor la catedră și „în anul de concediu va avea să plătească dânsul din al său pre substitutul Ilie Vlad”!⁹¹ Acesta va mai avea concediu și în anul școlar următor „pentru restabilirea sănătății zdruncinate”⁹², an în care a fost înlocuit de Ioan Török. De unde oare bani pentru suplinitor și pentru medicamente și medic?

Învățătorul Gregoriu Cziple din Petrova este vizitat de Protopopul Iuliu Dragoș care îl apreciază că „are o purtare corectă întru toate – în calitate de cantor (=învățător, n.m.) însă e cam debil.”

⁸⁷ Protocol din 1 noiembrie 1906, nr. 9344.

⁸⁸ Protocol din 14 noiembrie 1906, nr. 9774.

⁸⁹ Protocoale din 23 martie 1904, nr. 2964, din 4 mai 1904, nr. 3939 prin care învățătorul Dominic Hosszu din Glod depune lista acestor materiale. Protocolul din 17 octombrie 1906, nr. 8905 lăsa chestiunea aceasta în sarcina preoților. În listă se găsea „o tablă de scris, o mașină de calculat, glob terestru și chipuri intuitive” (Protocol din 25 octombrie 1906, nr. 9108).

⁹⁰ Protocol din 5 octombrie 1904, nr. 8320 și nota noastră nr. 67 de mai sus.

⁹¹ Protocol din 26 iulie 1905, nr. 5767.

⁹² Protocoale din 11 iulie 1906, nr. 5885, din 26 iulie 1906, nr. 6271 și din 22 august 1906, nr. 6995.

Dar chiar așa slab și neputincios cum e școala nu se închide fiindcă este cine să-l suplinească la clasă.⁹³

De reținut e și faptul că statul maghiar și Comisia Administrativă a comitatului Maramureș, în ciuda stării de neîncredere și a șicanărilor reciproce cu biserica și cu școlile confesionale greco-catolice, au ajutat material unele școli aflate într-o avansată stare de degradare (Rozavlea, Petrova).⁹⁴ După cum am arătat deja, la Săliștea de Sus au fost destule probleme cu păstrarea școlii confesionale încă din anul școlar 1899-1900. Acest fapt a dus la ruinarea școlii, chiar autoritățile locale făcând proces-verbal de constatare. Pentru a continua școala cumva s-au închiriat două săli de la cetățeni, cu speranța că se va ridica o școală nouă (lucru ordonat și de Consistoriu).⁹⁵ La Slătioara au început reparațiile la școală din banii sătenilor, dar terminându-se fondurile – „fiind foarte mizeri” – au cerut ajutor de la ministerul de resort. Ei sunt acum în mare dilemă pentru că dacă vor veni banii de la minister există riscul transformării școlii lor confesionale în școală de stat. Abia acum că au făcut demersul la minister cei din Slătioara cer ajutorul Episcopiei. Așa că ei promit că după ce „vor găta biserica vor repara și școala”, însă se roagă de Episcop „să fie apărați decumva ar fi atrași prin autoritățile politice căci două greutăți nu pot suporta.”⁹⁶ Însă grea povară și dilemă pe cei din Slătioara: Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice le-a virat în contul Comisiunii Administrative a comitatului suma de 27.000 cor. Așa că ei au hotărât ce să facă cu acești bani: o școală și „casa satului” (să fie un cămin cultural sau o primărie?), uitând, poate numai pentru moment, de promisiunea ca școala lor să rămână confesională. Viitorul o va hotărî.

*

Știm că nu există pădure fără uscături, tot așa cum nu există categorie socio-profesională fără membri care nu-i fac cinste. Astfel stau lucrurile și cu învățătorii din acest început de veac XX. Câteva cazuri grave de încălcare a disciplinei în cadrul școlii, sunt completate de câteva cazuri de încălcare gravă a legilor statului, dar parcă încurajate de marea îngăduință a autorităților ecleziastice.⁹⁷

Cazurile de nerespectare a superiorilor, adică a ierarhilor bisericii greco-catolice începând cu preoții din comune și continuând cu protopopii și cu inspectorii Episcopiei în teritoriu, par chestiuni

⁹³ Protocol din 25 octombrie 1905, nr. 8286.

⁹⁴ Protocoale din 15 august 1906, nr. 6847, din 29 august 1906, nr. 7239 și 7240,

⁹⁵ Protocol din 20 februarie 1907, nr. 1493.

⁹⁶ Protocoale din 15 mai și 12 iunie 1907, nr. 3743 respectiv 4661.

⁹⁷ Protocol din 22 noiembrie 1906, nr. 10009. Protopopul Ioan Ivașco nu-l poate sancționa pe învățătorul D. Vancea pentru că s-a mutat în tractul Cosău, de parcă ar fi fost vorba de altă țară și nu de aceeași eparhie în care el era și inspector școlar!

mărunte față de alte situații mult mai grave, cum ar fi vătămrile corporale, bețiile, violurile, bătaile, falsurile în înscrisuri publice și private ș.a.

Primul caz grav este cel al învățătorului borșean Ioan Mihalyi care a falsificat diverse acte private pentru diverși cetățeni din comună. Judecătoria regnicolară din Vișeu de Sus îl condamnă la 2 zile de închisoare sau la 40 cor amendă.⁹⁸ Asesorul Consistoriului Ioan Hărăreanu precizează că Mihalyi a fost condamnat pentru că „a făcut acte legale (sic) publice fără autorizare.” Din păcate el este recidivist, fapt pentru care se cere și o anchetă în calitatea lui de învățător, pentru că faptele acestuia au „făcut senzațiune prin popor”! Totuși, pentru că „a promis îndreptare” în fața comisiei consistoriale, Ioan Mihalyi este lăsat „în oficiul său” și este amendat cu 10 cor în favoarea fondului diecezan! Cam blândă sancțiune pentru un om care trebuia să fie exemplu pentru elevii lui! Apelul lui făcut la instanțe mai înalte va fi pierdut, semn că faptele ce i se imputau erau evidente și probate cum trebuie.⁹⁹ Până la urmă s-a propus, totuși, pensionarea lui Ioan Mihalyi pentru a se stinge starea de nesiguranță și de încordare din comună, deși Protopopul Iuliu Dragos e de părere să fie menținut pe post pentru a nu lăsa Borșa fără dascăl, „deși n-ar fi vrednic să fie tolerat ca învățător.” Ba, mai mult, se invocă faptul că destituirea lui ar „însena tulburări religioase în Borșa” făcute de el și rudeniile sale! Se cere preoților din comună să facă în așa fel încât „să se poată da curs liber procedurii justițiale în cauza așa de jenantă”!¹⁰⁰ Deci și justiția era obstrucționată în cercetarea ei de împricinat, fapt care se perpetuează până în zilele noastre în această localitate. Se pare că în zona Vișeu-Borșa devenise o „tradiție” falsificarea actelor, de vreme ce asupra faptului a fost prins și învățătorul pensionar din Cuhea Ștefan Lazăr, care întocmea „scrisori neautorizate.”¹⁰¹ Dar Protopopul Iuliu Dragoș e... solomonic: e adevărat că Ștefan Lazăr „a fost mare fabricator de scripte – cu ce și-a câștigat ceva bani – de acum se va reține știind că e oprit și poate fi pedepsit”?!¹⁰² Din acest răspuns aflăm câteva lucruri interesante: mai întâi că, deși pensionar, Ștefan Lazăr mai era sub jurisdicția Consistoriului (să fi fost pensia în cauză?). Apoi, se cam știa cu ce se

⁹⁸ Protocoale din 9 iunie 1904, nr. 4912, din 15 iunie 1904, nr. 5074, din 25 august 1904, nr. 7219, din 9 septembrie 1904, nr. 7471, din 7 martie 1906, nr. 2159.

⁹⁹ Protocol din 14 februarie 1906, nr. 1406.

¹⁰⁰ Protocoale din 28 martie 1906, nr. 2395, din 28 martie 1906, nr. 2947, din 17 mai 1906, nr. 4349 (deși i s-a propus pensionarea el o refuză, mai ales că Protopopul nu poate face acolo nici o anchetă!) și din 23 mai 1906, nr. 4570 (Ioan Hărăreanu cere aplicarea **Legii instrucțiunii din 1868**, adică pensionarea și angajarea altui învățător).

¹⁰¹ Protocol din 17 octombrie 1906, nr. 8918.

¹⁰² Protocol din 7 noiembrie 1906, nr. 9541.

ocupă „marele fabricant de scripte”, dar nu s-a făcut nimic pentru a-l opri, pentru că avea, vezi-Doamne, nevoie de „ceva bani”! Acum, aflând el că poate fi pedepsit (sic), promite că se va „reține” de la falsuri! Curat murdar!

Tot Judecătoria regnicolară din Vișeu de Sus îl condamnă pe învățătorul Vasiliu Doroș din Breb la 2 zile de pușcărie și la 2 zile de amendă (probabil muncă în folosul comunității, n. m.) pentru „vătămare cu onoare” (=calomnie, n.m.). Pentru faptele sale urma ca și Protopopul să se pronunțe.¹⁰³ Până la urmă se pronunță asesorul Ioan Hădăreanu care scrie că Doroș „e om de cinste și învățător bun – iar acest caz n-a produs nici o senzație în popor.”

Judecătoria regnicolară din Sighet îl condamnă pe învățătorul Ioan Luga din Oncești „pentru vătămare grea”, fără să putem preciza ce înseamnă această faptă.¹⁰⁴ Nemulțumit de sentința de la Sighet Luga a făcut apel, dar a pierdut și la tribunalul de la Dobritin (Debrețin, Ung) „pentru vătămare trupească.” Totuși, sancționarea lui de către Consistoriu este amânată până ce sentința va fi definitivă, semn că I. Luga nu s-a lăsat și a făcut apel la instanțe și mai înalte.¹⁰⁵ Cum sancțiunea pe linie școlară s-a amânat până la sentința definitivă și cum o asemenea sentință nu am aflat în protocoalele cercetate, situația acestui învățător a rămas neclară pentru noi deocamdată.

Un personaj deja cunoscut nouă, învățătorul Ștefan Dunca, revine cu alte fapte ce-l descalifică pe viitorul învățător: Judecătoria regnicolară din Vișeu de Sus îl condamnă „pentru conturbarea liniștei publice.”¹⁰⁶ Se pare că domnul în cauză nu s-a liniștit nici acum și pentru că „e foarte corupt” a fost arestat de jandarmii din Dragomirești, iar Judecătoria regnicolară din Vișeu de Sus i-a mai dat o condamnare (însă nu știm în ce a constatat ea).¹⁰⁷

La Leordina lucrurile s-au încins peste măsură pentru că preotul George Timiș a dat în chirie școlii de stat câteva „chilii” „spre a asigura ceva venit bisericei”, care săli s-ar fi convenit să revină școlii și învățătorului confesional Mihail Botoș.¹⁰⁸ Se pare că închirierea acestor spații s-a făcut cu știrea Protopopului Iuliu Dragoș, care este tras acum la răspundere.¹⁰⁹ Dar lucrurile sunt și mai grave câtă vreme în chestiune s-a amestecat și Vicarul Tit Bud. Așa încât se concluzionează că „între împrejurările religioase ce există în comitat n-ar fi conștient să se ia la răspundere Vicariul Tit Bud și poporeni din

¹⁰³ Protocoale din 1 martie 1905, nr. 1540, din 15 martie 1905, nr. 1977, din 24 mai 1905, nr. 3881.

¹⁰⁴ Protocol din 10 mai 1905, nr. 3436.

¹⁰⁵ Protocoale din 19 iulie 1905, nr. 5563 și din 9 august 1905, nr. 6183.

¹⁰⁶ Protocol din 17 octombrie 1906, nr. 8918.

¹⁰⁷ Protocol din 22 noiembrie 1906, nr. 10481.

¹⁰⁸ Protocol din 28 septembrie 1905, nr. 7684.

¹⁰⁹ Protocoale din 9 noiembrie 1905, nr. 8914 și din 27 decembrie 1905, nr. 10154.

Leordina.” Iuliu Dragoș consideră că închirierea acelor spații „nu e în detrimentul școalei confesionale.”¹¹⁰ Se pare că lucrurile nu s-au liniștit atâta vreme cât Mihail Botoș a bătut-o pe Valeria Timiș, fata preotului, fapt pentru care a și fost condamnat de Judecătoria regnicolară din Vișeu de Sus.¹¹¹ Deși exista o sentință judecătorească Protopopul Iuliu Dragoș mai credea într-o împăcare „fără patimi” între cei doi, care altfel își strică „bunul nume înaintea credincioșilor.”¹¹² Și se pare că lucrurile au intrat cumva într-o stare de normalitate deoarece Protopopul l-a admonestat pe învățător „să se ferească în viitor a ofensa pe alții.” Aceiași admonestarea s-a făcut și preotului Timiș, cu completarea ca el „să supravegheze cu mai mare grijă peste conduita socială a fiicei sale.”¹¹³ Vינוvați sunt toți, la urma-urmei!

Destule sunt cazurile de învățători dedați viciului beției, cu toate consecințele personale și profesionale în consecință. Situația învățătorului Petru Bilțiu-Dăncuș din leud care, mai întâi, a fost eliberat din funcție „pentru purtare morală necorespunzătoare și excesul beției”, este poate mai interesantă, dacă nu tipică. Pentru că Protopopul s-a mai înmuiat și l-a reprimat în școală. De pedepsit s-a mulțumit doar să-l admonesteze pe păcătos, păstrându-l pe post.¹¹⁴ Dar odiseea continuă: în februarie 1907 Petru Bilțiu dă în scris că el „se abține de la beuturi alcoolice din 16 nov. 1906”(!? –n.m.), dar se pare că tot a recidivat de vreme ce Protopopul îl amenință cu pierderea... pensiei. Și, totul se sfârșește ca într-o tragedie antică: păcătosul de învățător moare și – creștinește – toate cele rele trebuie să i se ierte acum ca oricărui bun creștin!¹¹⁵ Pentru că dincolo de păcatele lui Petru Bilțiu-Dăncuș, meritele sunt și vor rămâne mult mai multe!¹¹⁶

Un alt caz care a fost multe luni în atenția autorităților a fost cel al învățătorului George Marchiș din Slătioara. Acesta era acuzat de faptul că nu ține orele cuvenite, umblă mereu beat și face scandaluri la crăsmă. Pe deasupra „e cămătaric (deci avea destui

¹¹⁰ Protocol din 27 decembrie 1905, nr. 10154.

¹¹¹ Protocol din 12 decembrie 1906, nr. 10648.

¹¹² Protocol din 3 ianuarie 1907, nr. 99.

¹¹³ Protocol din 14 martie 1907, nr. 2221. Interesant de arătat că în aceeași ședință Consistoriul (sub nr. 2203) a acceptat alegerea lui Mihail Botoș ca învățător la Apșa de Jos! Așa că litigiul s-a rezolvat definitiv prin distanța pusă între cele două părți!

¹¹⁴ Protocoale din 20 decembrie 1906, nr. 10910, din 3 ianuarie 1907, nr. 100.

¹¹⁵ Protocoale din 14, 20 februarie și 17 iulie 1907, nr. 1289, 1756 respectiv 6007.

¹¹⁶ Petru Bilțiu-Dăncuș (1863-1907) este una din figurile luminoase ale învățământului și culturii maramureșene, dincolo de păcatele sale omenești. Născut în Călinești, este absolvent al preparandiei din Gherla. Își începe dascălia la Vișeu de Jos și apoi se stabilește pentru tot restul vieții la leud și este unul dintre cei mai activi membri ai Reuniunii docinților. Strânge folclor, publică texte diverse în presa vremii, adună folclor și compune adevărate eseuri despre obiceiurile poporului nostru.

bani ca să dea împrumut cu camătă!, n.m.), e desfrânat violând mai pre toate fetele din sat”!¹¹⁷ Țasta da bărbat am zice noi, dacă n-ar fi vorba de un om care ar fi trebuit să fie un model pentru prunci. Dar nu numai atât: „tot mereu îi maltratează (pe copii, n.m.) așa cât (părinții, n.m.), nu mai pot suferi.”¹¹⁸ Cercetând și el cazul, Ioan Hădăreanu arată că „acesta frecventează crășmele, bea până nu știe de sine, în starea asta deplorabilă se ține de sfezi, bătaii ect ect.” El „e dedat în mare parte patimei necurăteniei (sic), pe prunci îi învață a nu saluta pe mai mari ect ect” Drept urmare asesorul Consistorului propune înlăturarea lui George Marchiș din acest post și suspendarea lui din învățământ pentru un an de zile.¹¹⁹ Un alt exemplu negativ pentru comunitate a fost învățătorul Alexandru Micle din Șieu. Reclamat de câțiva săteni el „se escuzează așa de frumos și bazat” încât se cere convocarea reclamanților de față cu reclamatul pentru „a face pace” prin retragerea acuzelor față de învățător.¹²⁰ Adunarea s-a ținut și s-a făcut și un protocol – în limba maghiară, pentru că așa a cerut notarul Ioan Balas! –, dar la pace nu s-a ajuns din cauza lui Vasile Saplonczai „omul cel mai periculos” care „corupe poporul.” Unii oameni și-au retras totuși plângerile, dar notarul este cel care întreține starea de ostilitate față de învățător, deoarece acesta îl „împedecă pe notar în multe cele și lucră contra lui.”¹²¹ Mai încoace notarul dezvăluie cauza acestui conflict (economic de fapt): Al. Micle să renunțe la „oficiul de perceptor la banca locală” și el renunță la orice acuze!¹²² Și Al. Micle depune la Consistoriu declarația sa de renunțare la funcția de perceptor „și așa are speranță că se va restitui pacea între el și poporeni.”¹²³ Se pare că învățătorul nostru avea mai multă minte și inimă decât cei care l-au reclamat, dacă a acceptat să renunțe la o sursă suplimentară de venit pentru liniștea comunei.

Un conflict la fel de adânc s-a petrecut la Botiza, acolo unde învățător era Carol Henciu. Acesta era acuzat că „bate pruncii până la sânge cu lemne și cu lineă”, „i smulge de cap și se poartă țărănește față de ei (sic)”, „a bătut greu pre unii școlari, încât aceia au zăcut

¹¹⁷ Protocol din 17 octombrie 1906, nr. 8888.

¹¹⁸ Protocol din 28 martie 1907, nr. 2615.

¹¹⁹ Protocoale din 20 noiembrie și din 4 decembrie 1907, nr. 9864 respectiv fără nr. Din ultimul protocol mai este de reținut și sensul „necurăteniei”: fata Stein Selma și nevasta Trifoi Anuță „cari au suferit rușinea de a fi ispite la necurătenie din partea inculpatului.” Eufemistic limbaj pentru a defini imoralitatea și preacurvia împințatului! Așa că sancțiunea propusă de Consistoriu este aprobată și de Episcopul Ioan Sabo.

¹²⁰ Protocol din 3 ianuarie 1907, nr. 94. Concludentă pentru o anumită stare de lucruri este rezoluția Consistoriului: „să se evite investigațiile pe Valea Izei ca să nu tulbure pacea de aici”!

¹²¹ Protocoale din 7 februarie 1907, nr. 982 și din 15 mai 1907, nr. 3759.

¹²² Protocol din 23 martie 1907, nr. 2614.

¹²³ Protocol din 17 aprilie 1907, nr. 3185.

bolnavi.” Revoltați, sătenii s-au plâns și la Comisia Administrativă comitatensă și acum amenință cu revolta dacă învățătorul nu este mutat în altă comună (mai ales că el ar fi promis acest lucru din 1905). Consistoriul l-a trimis pe Ioan Hădăreanu ca să constate următoarele: din cauza bătăilor aplicate copiilor părinții nu-i mai lasă la școală, elevii indisciplinați trebuie doar muștrați și numai în cazuri grave să fie anunțat directorul școlii (ceea ce C. Henciu nu a făcut). Cu toate probele puse înaintea învățătorului, acesta neagă toate acuzele. Așa că se cere mutarea învățătorului în alt sat. Consistoriul conchide că „din conziderațiune că încă e tânăr și altcum nepătat și astfel se poate corege încă din datina lui neumană și fiind cu dragoste și cu răbdare față de puncti concrezuți grijei lui mai poate servi cu fruct.” Așa încât se cere Episcopului să aprobe mutarea lui, mutare aprobată și de minister.¹²⁴

Cert este faptul că în cadrul mai larg al ofensivei episcopiilor maghiare de subordonare a celei din Gherla (fapt ce se va petrece la 191) și a bisericii ortodoxe de a câștiga noi adepți în Maramureș, precum și în cel al integrării învățământului confesional în cel de stat maghiar, orice cedare sau slăbiciune, chiar justificate economic, nu au făcut decât să afecteze poziția bisericii greco-catolice și a învățământului patronat de ea.

Pe de altă parte datele prezentate aici se vor întregi, într-un viitor apropiat, cu alte informații de arhivă, pentru ca imaginea să fie cât mai limpede și mai apropiată de adevărul timpului în care au trăit acei oameni.

¹²⁴ Protocoale din 28 martie, din 15 mai, din 25 septembrie și 23 octombrie 1907, nr. 2627, 3745, 8004 respectiv 8936.

**Tabel cuprinzând mișcarea și încadrarea școlilor
confesionale din Maramureș între 1904-1907**

Comună/Învățător/ Analfabeți în 1910 - %	Comună/Învățător/ Analfabeți în 1910 - %
Bârsana – 1910 – 87%	Berbești – 1910 – 88%
Bocicoiel – 1906 Iosif Belavari 1910 – 81%	Breb – 1904 ? Hereclean 1905 Vasile Doroș 1910 – 69%
Botiza – 1904 Carol Henciu 1905 Carol Henciu 1907 Carol Henciu 1907 Ilie Vlad 1910 – 92%	Budești – 1904 Vasile Cupcea (Sârbi) 1906 Demetriu Vancea 1910 – 91%
Cuhea – 1904 George Ivașcu 1905 înv. cu salariu mărit 1906 George Ivașcu 1906 Ștefan Lazăr era deja pensionat 1907 Gavrilă Dunca 1910 – 96%	Călinești – 1904 sunt inspectați 1907 Ioan Cupcea 1910 – 96%
Dragomirești – 1906 Ștefan Dunca 1906 preotul Emil Bran 1910 – 81%	Cornești – 1904 Teodor Bota (cere pensio narea) 1910 – 83%
Glod – 1904 Dominic Hosszu 1905 Vasiliu Kiss 1910 – 92%	Crăcești – 1906 Petru Popoviciu 1910 – 68%
Ieud – 1904 Ioan Sauca 1906 Petru Bițiu 1907 Petru Bițiu 1907 Mihail Bizo 1907 George Cziple 1910 – 82%	Desești – 1910 – 84%
Nănești – 1905 Demetriu Vancea 1907 Aurel Lazăr 1907 Petru Godja 1907 Nicolae Vancea 1907 Carol Henciu 1910 – 84%	Ferești – 1910 – 94%
Oncești – 1904 cineva este inspectat II 1904 cineva dă gradul 1905 Ioan Iuga 1910 – 95%	Giulești – 1910 – 79%

Poienile – 1904 Grigore Baneșiu Glodului 1910 – 97%	Hărnicești – 1910 – 93%
Rozavlea – 1906 George Iuga 1907 George Iuga 1910 – 86%	Hoteni – 1904 cineva este inspectat 1907 Ioan Pascu 1910 – 77%
Săcel – 1896-1906 preot Alexandru Coman 1904 Ioan Șușca 1906 Ioan Șușca 1910 – 87%	Ocna Șugatag - 1910 – 37%
Sălișteea – 1905 Demetriu Kiss de Sus 1906 Ilie Vlad 1906 Ioan Török 1910 – 88%	Rona de Jos – 1910 – 93%
Slătioara – 1906 George Marchiș 1907 George Marchiș 1910 – 89%	Sarasău – 1904 Gavril Pop 1904 Mihail Bizo (Bizău) 1905 Petru Lucsinecz 1906 Ioan Mihnea 1910 – 81%
Strâmtura – 1904 George Bajass 1905 Andrei Szabo 1905 Ștefan Dunca 1906 Andrei Szabo 1910 – 94%	Sat Șugatag – 1910 – 81%
Șieu – 1904-1907 Alexandru Micle 1910 – 84%	Săpânța – 1910 – 87%
Văleni – 1907 Vasile Rad 1910 – 80%	Vad – 1904 Petru Stopeiu (sau Stopciu) 1910 – 87%
Bistra – 1910 – 92%	Valea Porcului – 1910 – 96%
Borșa – 1904 Ioan Mihalyi 1904 Alex. Bodocan 1904 Constantin Popp 1906 George Timiș Filipanu 1906 Constantin Popp 1910 – 89%	Sighet – 1904 Petru Pop 1910 – 41%
Leordina – 1904 cineva cere mărire de salariu 1905 scandal preot-învățător 1906 Mihail Botoș 1907 Emil Muntean 1910 – 88%	Biserica Albă – 1910 – ?
Moisei – 1906 George Pop 1910 – 90%	Apșa de Jos – 1905 scandal privind catehizarea elevilor 1907 Mihail Botoș

	1910 – ?
Petrova – 1905 Georgiu Cziple 1906 cineva cere ajutor de la stat 1907 Elia Doros 1910 – 90%	Apșa - 1904 Petru Bell de Mijloc 1904 Georgiu Marina 1910 – ?
Vișeu de Jos – 1904 Ioan Török 1910 – 90%	Iapa – 1906 Iosif Costin 1906 Petru Lucsinecz 1910 - cuprins la Sighet
Vișeu – 1904 Simeon Vlad de Mijloc 1905 învățătorul pri mește mărire de salariu 1910 – 82%	Vișeu de Sus – 1906 Iosif Varhanyovski 1907 Ilie Grad era deja pens ionat 1907 Ioan Török / 1910 – 65%

Notă: În tabel nu sunt cuprinse toate comunele comitatului deoarece majoritatea celor de peste Tisa erau ucrainene și ele aparțineau de Episcopia Muncaci, altele, de dincoace de Tisa, erau ucrainene (Rona de Sus, Valea Vișeului, Poienile de Sub Munte, Repedea, Ruscova, Câmpulung la Tisa, Lunca la Tisa, Crăciunești, Remeți) sau cu o mare pondere a populației maghiare, evreiești sau germane (Bocicoiul Mare, Coștiui, Ocna Șugatag, Teceul Mic, Virișmort, Vișeu de Sus) și acolo nu funcționau școli românești. Totuși în tabel apar și câteva comune cu populație mixtă, comune despre care am găsit date de arhivă privind școlile românești de acolo. Evident că procente de analfabeți cuprind și aceste grupuri minoritare, de obicei mult mai instruite și cu alte posibilități materiale de a face școală în comparație cu românii. Apoi, acolo unde apar doi învățători sub același an fie este cazul de transfer sau de pensionare, fie sunt două școli. Acolo unde se menționează în acte că s-au acordat gradații sau sporuri salariale fără a se numi învățătorul am considerat, pe bună dreptate, că școala avea învățător în anul respectiv, chiar dacă noi încă nu-i știm numele.

Prof. dr. Raluca Voina Lozbă
Colegiul Național „Dragoș Vodă”
Sighetu Marmației

Preotul Ioan Bârlea

Între intelectualii maramureșeni care s-au afirmat printr-o activitate remarcabilă încă din primul deceniu al secolului al XX-lea, la un loc de cinste se află numele lui Ioan Bârlea, preot greco-catolic și profesor.

Așa cum reiese din studiile unor cercetători, din autobiografia publicată recent în „Memoria ethnologica” de către Iordan Datcu¹, dar și din propriile mărturisiri făcute în corespondența purtată cu intelectuali din zonă, Ioan Bârlea a fost o personalitate complexă, profesor, preot, conducător de ziar, factor cultural, documentarist, bibliograf. Informațiile deja cunoscute le vom completa cu **cinci scrisori inedite**², ce pun în lumină legătura strânsă pe care a avut-o cu locurile natale și oamenii de aici, chiar dacă

s-a stabilit pe alte meleaguri ale țării. Este vorba de corespondența cu preotul Danil Voina din parohia Berbești, pe care l-a vizitat de nenumărate ori și căruia i-a trimis numeroase scrisori, în care prezintă date biografice, se referă la greutățile cu care se confruntă, dar abordează și probleme de interes local.

Ioan Bârlea s-a născut în satul Berbești, fiind fiul protopopului Petru Bârlea și al Elenei Man, la 11 ianuarie 1883. Tatăl, absolvent al Academiei Teologice de patru ani de la Gherla, a fost peste cincizeci de ani conducătorul spiritual al enoriașilor din Berbești, unde a clădit o casă parohială, o frumoasă biserică de zid, unde este înmormântat înaintea altarului.

¹ Iordan Datcu, *Autobiografia lui Ion Bârlea*, în „Memoria ethnologica”, nr. 21-22-23, ianuarie-iunie 2007, an VII, Baia Mare, p. 2033-2046

² Anexa

În scrisoarea din 2 septembrie 1960 Ioan Bârlea spunea: „Mult stimată părinte Voina, azi am primit scrisoarea recomandată, împreună cu fotografia mamei cu subsemnatul și m-aș bucura dacă aș avea și fotografia cu Domnul Boșca. Sunt bucuros să am și fotografia casei noi a lui Roman cu nepoata Lili. (...) Și în fine, aș dori să am fotografia casei parohiale unde stați D-voastră, pe care la timpul său a ridicat-o tatăl meu și fotografia bisericii la construirea căreia, i-am dat concursul modest, din partea mea, timp de 4 ani de când am terminat Academia Teologică 1905-1909.”

4) Ce privesc trairile noastre azi, o ducem desigur pe
 tem. Timp de 5 ani m-am simțit plină. În acel
 timp copiii noștri erau în epistolat după scrierile
 la tatăl lor. Apoi, la propunerea lui tatălui de
 Fotografi. Fotografii mi s-a arădat o fotografie
 formală - de mână se pot de la unu la altu
 mica pentru ce se arădat după cum merit.
 Dacă as cere și mi se da pentru după scrisorile
 de trimis peste 800 lei, după 30 de ani după
 mi se pot scrie și pe.

V-am comunicat în scrisoarea mea ce s-a cu
 marea și mi s-a trimis cum o ducem în prezent.

Prin urmare mi s-a trimis scrisoarea mea la
 părinți, mi s-a trimis scrisoarea care s-a dat și
 mi s-a trimis scrisoarea care s-a dat și

2. Părinte

2 Sept. 1960

Mult Stimată Părinte Voina, azi am
 primit scrisoarea recomandată împreună
 cu fotografia mamei cu subsemnatul și mi s-a
 bucura dacă am avea și fotografia cu Domnul
 Boșca. Sunt bucuros să am și fotografia
 casei noi a lui Roman cu nepoata Lili. Mi
 azi am primit scrisoarea recomandată
 când familia Roman și fotografia
 cu tatăl și mama lor. De mai mult timp, cer
 scrisoarea de la Roman dar nu am primit încă.
 Și în fine aș dori să am fotografia casei
 parohiale, unde stați D-voastră, pe care la
 timpul său a ridicat-o, tatăl meu și foto-
 grafia bisericii la construirea căreia, i-am dat
 concursul modest din partea mea, timp de 4 ani
 de când am terminat Academia Teologică
 1905-1909, când m-am botezat și m-am
 căsătorit cu părinții mei (am, întru-
 nit cea mai mare simțire pentru al bărbat
 mamei, unde am stat până la anul 1913 când
 am primit administrarea parohiei Calușeni
 până în 1920, când am fost numit profesor

Despre activitatea preotească a tatălui său și contribuția adusă la zidirea bisericii din satul Berbești scrie pe larg în scrisoarea din 16 IV 1968, după ce face o incursiune în istoricul acestei parohii, informațiile fiind preluate din cartea lui Tit Bud, „Date istorice despre protopopiatele, parohiile și mănăstirile române din Maramureș din timpurile vechi până în 1911”. „La pag. 25: Berbești, comună și parohie veche, cu biserică din lemn din 1758 cu inscripția S.A.M. Andreas fecit Ecclesiam. Biserica cea veche dinainte de 1758 s-a dăruit credincioșilor din Vad. Acum e acoperiș una nouă de piatră. Școală (confesională) din piatră. Cu 1500 loc. gr. cat. români. În anul 1442 se amintește ca posesiunea fiilor lui Balc Vodă. În biserică este altar vechi după stilul oriental cu cîrligul pe care se așează porumbul, în care se ține Sf. Cuminecătură. Când s-a săpat fundamentul bisericii celei noi s-a aflat o bortă de stejar scobită, în care erau așezate osemintele unui prunc. Coșciugul la două capete era închis cu scânduri de stejar. Bietul român a cugetat că în bortă de stejar se va odihni mai bine pruncuțul lui și e drept că se odihnește și

azi, îngropat în mijlocul bisericii celei noi. Cine știe din ce veac a mai putut fi acel coșciug”.

După ce prezintă „Indicele preoților” din Berbești începând cu anul 1700, se oprește la Petru Opriș, protopopul Marei, sub care s-a zidit școala confesională cea frumoasă din piatră și la Petru Bîrlea, protopopul tr. Marei, care a zidit casa parohială. „Petru Bîrlea (tatăl meu) a luat de soție pe Ileana Man, fiica preotului Alexandru Man din parohia Cornești și a fost capelan pe lângă Petru Opriș, protopop iar după moartea lui 1882 a fost numit paroh în Berbești. Parohia nu avea casă parohială căci Petru Opriș avea casă proprie lângă Șosea, de aceea a clădit casa parohială în 1883 din piatră, unde s-a și mutat. Anterior stătea în o casă închiriată. Superedificate n-a clădit, căci avea ale sale proprii în grădina vecină. Biserica din piatră a început să se clădească în 1889. La punerea pietrei fundamentale am asistat și eu. S-a ridicat zidul 1 metru înălțime apoi 12 ani a stat în părăsire; zidul era acoperit cu pământ în 2 ape. În acești ani s-au adunat fonduri bănești vânzându-se pădurea de stejar zisă „Dumbrava” lângă satul Oncești și Ferești iar partea lemnoasă brazi din pădurea „valea Hotarului” vecină cu proprietatea Eriului din Sighet. Materialul lemnos a stat câțiva ani sub un șopron acoperit unde s-au uscat și la timpul său s-au folosit la scheletul acoperișului bisericii. Construcția bisericii a condus-o inginerul Graf din Virișmort iar partea lemnoasă-morariul din Cornești zis „Finăitul”. Pietrele au fost scoase din malul Marei din hotarul Vad iar pietrele de var-calcar au fost arse în cuptoare și topite în gropi mari. Proprietarii cu vehicule au transportat lemnele, pietrele și varul, fiecare avea stângenul său de clădit peatra iar pâlmașii care nu aveau vehicule au fost împărțiți în 6 echipe, pe 6 zile din săptămână care cărau pietrele, varul, cărămizile. După 1905 când am terminat Academia teologică, i-am dat concursul și am dus administrarea lucrărilor. La punerea Crucii am asistat să fie bine așezată și s-a băut câte un pahar de vin după care au fost asvârlite jos, rămânând intacte și sticla și paharul iar copiilor li s-au aruncat sute de covrigi din vârful bisericii ca să țină minte când vor bătrâni să povestească urmașilor. Tata a fost ajutat de curator I Ghiorghe Codrea Grigaci și Ștefan Pop, curator II și de cantorul Petru Ardelean. La fundamentul bisericii s-a pus sub piatra fundamentală numele autorităților civile și bisericesti închise într-un vas de metal. În anul 1927 a decedat iar la anul 1928 senatul bisericesc ca recunoștință pentru zelul cu care a condus construcția casei parohiale și a bisericii a votat unanim să fie exhumat și pus în cavoul din fața altarului având o placă de marmură cu numele, anul nașterii și a morții”. În încheierea scrisorii spune: „Aș dori, Părinte, ca descrierea aceasta să o bateți la mașină și un exemplar să-mi trimiteți și mie. Reînnoindu-mi urările de bine, vă salută cu dragoste: Ion Bârlea”.

Dragostea față de părinții săi este evidentă prin grija ca preotul din Berbești să facă pomenirile chiar în biserica zidită de tatăl său: „*Vă mulțumesc foarte mult pentru parastasul oficiat la 15 August, sărbătoarea „Adormirea Maicii Domnului”, zisă Sfântă Măria Mare. Până când trăiesc mă străduiesc ca să-mi fac datoria față de părinții mei, care cu multă trudă ne-au putut crește pe 5 copii ce au avut*”. (scrisoarea din 2 sept. 1960)

Părinții folcloristului Ion Bârlea

Ioan Bârlea a studiat în satul natal cu învățătorul Z. Ghirasim, între anii 1889-1892 la școala ungarilor romano-catolici din Sighet, între 1892-1896 la gimnaziul romano-catolicilor condus de Ordinul Piariștilor. În 1900 își ia bacalaureatul la liceul confesional al calvinilor din Sighet, frecventat între anii 1896-1900, după care va urma patru

ani la Academia Teologică din Gherla, între 1901-1905, absolvită cu rezultatul eminent.

După absolvirea studiilor nu se grăbește să se preoțească, îndeletnicindu-se cu „chestiuni cultural-literare”. A cutreierat satele maramureșene culegând însemnările de pe

Biserica și casa parohială din Berbești

cărțile rituale bisericești, de pe icoane, de pe iconostase, de pe clopote, gravuri de pe pereții bisericilor, întocmind pentru publicare o lucrare cu titlul *Însemnări din bisericile Maramureșului*, apărută în 1909 la Editura Socec. Materialele culese au fost trimise lui Nicolae Iorga care a intervenit prin Ministerul Instrucțiunii să fie publicate.

Tot în acești patru ani a cules un bogat material folcloric pe care îl publică abia în anul 1924 în două volume, format mare la Editura Casei Școalelor. Primul volum este intitulat *Balade, colinde și bocete din Maramureș* și cuprinde 51 de balade istorice și voinicești, 33 de colinde, 10 bocete. La sfârșitul volumului se află un glosar și lămuriri asupra oieritului, a nunții țărănești, războiului de țesut, obiceiurilor de înmormântare și de Crăciun, volumul având 144 de pagini. Al doilea volum *Cântece populare din Maramureș* cuprinde 267 cântece de dragoste, 212 cântece de jale și supărări, 49 cântece cătănești sau ostășești, 179 cântece diverse, luătoare în răs, cântece de beție, cântece la nunți, 326 strigături, chiuături, țipărituri, 64 descântece vrăji și farmece. Urmează un glosar, tabla de materii și explicarea unor cuvinte dialectale, în total peste 400 de pagini.. Ioan Bârlea a avut bucuria să-și vadă retipărită cartea de către Iordan Datcu la Editura pentru Literatură, București, 1968. Cu toate că depășise de mult vârsta de 80 de ani a colaborat cu plăcere la pregătirea celei de-a doua ediții.

În timpul peregrinărilor prin satele maramureșene, a fost călăuza a trei personalități: Nicolae Iorga, care i-a fost naș onorific la căsătorie, muzicianul și compozitorul Bela Bartok, culegător și cercetător priceput al muzicii populare românești și compozitorul Tiberiu Brediceanu, care de asemenea s-a ocupat de culegerea și studierea cântecelor populare românești. Folclorul muzical cules de Bartok a fost publicat în Germania în anul 1924 cu titlul *Cântecele poporului român din Maramureș*, iar cel cules de T. Brediceanu, a fost publicat după 46 de ani cu titlul *170 melodii populare românești din Maramureș*(1957) deși cei trei plănuiseră să scoată împreună o lucrare mai amplă.

Fiind hirotonit ca preot în aprilie 1909, își începe cariera preotească în satul leud, unde primește vizita lui G.T.Kirileanu și a lui G. Vâsla, profesor universitar la Cluj, între care se stabilește o prietenie de suflet. În cei cinci ani cât a funcționat în această parohie a trimis copiii sătenilor la diferite meserii în centrele românești, a înființat cu sprijinul lui N. Iorga prima bibliotecă românească pentru țărănimea din localitate. În anul 1913 a fost numit la parohia Călinești, unde a păstorit șapte ani, trăind intens evenimentele care au avut loc: războiul mondial din 1914-1918, Unirea din 1918, întâlnirea cu Regimentul 14 Român de Roșiori pe care i-a primit cu mare însuflețire și care au eliberat Sighetul de ucrainenii invadatori.

În perioada petrecută aici a avut o strânsă legătură de suflet cu diacul Borodi Vasile, zis Holdiș. În scrisoarea din 2 septembrie 1960 scria: „ *Vă mulțumesc că v-ați deplasat la Călinești și ați stat de vorbă cu diacul Borodi Vasile, zis Holdiș, de la care, la timpul său, am împrumutat tratate teologice scrise de fostul mitropolit al Blajului, dr.*

Vasile Suciu. Acum când am primit informația că trăiește, voi trimite cărțile împrumutate. Este un țăran foarte deștept și a citit mult, întrece pe mulți intelectuali. Păcat că nu s-a călugărit, căci nu s-a însurat. La călugărie ar mai fi făcut școală mai departe și ar fi reușit să ajungă departe pentru binele lui și-a deaproapelui său. Am stat de vorbă cu Holdiș de mai multe ori și l-am admirat de cunoștințele sale religioase-teologice și mi-a fost cantor-diac de mai multe ori la liturghie când lipsea cantorul Nanie, care a decedat de mai mulți ani.” Tot în aceeași scrisoare menționa: „Cu privire la enoriașii mei din parohia Călinești, unde am stat 7 ani, nu m-am înțeles în ceea ce privește contribuția lor la plata preotului, astfel că în cei 7 ani am susținut familia mea cu 5 copii numai din alte venituri fără să primesc de la dâșii ceva. Episcopia i-a sancționat pentru purtarea lor nefiisă, întrucât după numirea mea de profesor la Sighet, nu le-a dat preot timp de peste 1 ½ an; iar vărul meu Patriciu Bîrlea, care a urmat după mine a primit o contribuție frumoasă din partea enoriașilor, ca să nu mai fie sancționați ca anterior. De prezent au preot pe Huban, care are soție pe o fată a învățătorului P.Popovici, din Crăcești, care e de origine din Berbești și care, după cum v-am spus, nu mi-a răspuns cu privire la Borodi Vasile- Holdiș, deși i-am anexat o carte poștală, adresată”.

După Unire, Ioan Bârlea se stabilește la Sighet ca profesor la liceu și apoi la Școala Normală, îndeplinind în același timp și funcția de arhivar la arhiva istorică a județului. Din cercetarea hrisoavelor vechi publică unele articole privind trecutul județului și lucrarea *Contribuțiuni la istoria Maramureșului* după un manuscris al fostului arhivar Gheorghe Petrovay, în anul 1929. Cu ocazia cercetării făcute, a descoperit peste 50 de cărți liturgice, cărți vechi bisericești care nu sunt amintite în *Bibliografia Românească Veche* a lui I. Bianu și N. Hodoș.

În timpul petrecut la Sighet a făcut parte din comisia care a organizat pelerinajul anual la Roma, la Papa Pius XI în anul 1925, a fost numit președinte al „Ligii culturale din Maramureș” de către N. Iorga în cadrul căreia s-au ținut numeroase conferințe, a fost membru în comitetul „Asociațiunii Culturale din Maramureș” înființată în 1860, director al „Gazetei maramureșene” între 1922-1923, arhivar la Arhiva Istorică a județului Maramureș din 1922 până în 1937, delegat al Arhivelor Statului pentru aranjarea și selecționarea arhivelor, membru în comisia Româno-Cehoslovacă sub președinția lui Victor Hodor, membru corespondent al „Astrei” Sibiu, secția de folclor, membru activ la secția istorică. Ca profesor de religie a înființat Reuniunea Mariană, ținând în fiecare duminică și sărbători ședințe cu programe artistice și conferințe. La dezvelirea bustului lui Ioan Mihalyi de Apșa a fost delegat să țină cuvântul festiv, mărturie a aprecierii sale printre

membrii asociației culturale a Maramureșului. Pentru o scurtă perioadă a fost parlamentar, în anii 30 ai secolului al XX-lea, așa cum mărturisește în autobiografie: „În activitatea mea profesională timp de 36 de ani n-am lipsit nici o zi de la datorie, afară de concediul din oficiu, pe timp de la 1 septembrie 1931 la 31 martie 1932 în calitate de concediu parlamentar”.³ A tradus trei volume de predici dogmatice, multe din acestea fiind publicate în revista bisericească „Păstorul sufletească” din Șimleul Silvaniei, a redactat lucrarea *Date istorice asupra familiilor nobile maramureșene și heraldica stemelor familiilor nobile române din Maramureș*, rămasă în manuscris.

Un merit deosebit al său este promovarea presei românești în Maramureș⁴, în condițiile în care o gazetă de provincie născută din entuziasmul câtorva oameni bine intenționați reușea cu greu să se mențină din lipsă de fonduri. În anul 1923 apare „Gazeta Maramureșeană”, fără colorit politic, ca organ de informare și cultură, redactată de un colectiv compus din: dr. Vasile Chindriș, dr. Titu Doroș, prof. Ioan Bîlțu-Dăncuș, prof. Nicolae Petrescu, prof. Ioan Bârlea, dr. Vasile Filipciuc, prof. Gheorghe Vornicu și Constantin Ionescu-Olt. Datorită muncii și perseverenței lui Ioan Bârlea, „Gazeta Maramureșeană” a apărut timp de peste un deceniu, având cea mai lungă existență printre publicațiile interbelice în Maramureș.

În anul 1938 Ioan Bârlea se mută la Cluj fiind profesor la Liceul e „Angelescu” iar de la cedarea Ardealului în 1940 a fost repartizat la Colegiul Național „Sf. Sava” din București unde a funcționat până în anul 1945 când a fost pensionat. La câțiva ani după război se mută la marginea Bucureștiului unde și-a revizuit vechile lucrări. Aici a încetat din viață la 15 mai 1969, după o viață de muncă și merite.

Scrisorile trimise preotului Voina Danil la Berbești datează din ultima perioadă a vieții (1960-1969) și pun în evidență faptul că nu a uitat niciodată locurile dragi dar și greutățile cu care s-a confruntat pe tot parcursul vieții: „Ce privește traiul nostru azi, o ducem cum putem. Timp de 5 ani n-am primit pensia. În acel timp, copiii noștri ne-au ajutat după posibilitățile

Crucea frumoasă de la Berbești

³ *Ibidem*, p.2033

⁴ **Mircea Popa**, *Aspecte ale presei culturale maramureșene din perioada interbelică*, în „Maramureș, vatră de istorie milenară”, III, Cluj, 1997p. 327

lor. Apoi, la propunerea Institutului de Folclor și Etnografie mi s-a acordat o pensie personală de merit de 700 lei lunar. Cea mai mică pensie ce se acordă după ceva merit. Dacă aş cere să mi se dea pensia după serviciu aş primi peste 800 lei, după 36 de ani împliniți ca profesor și preot. V-am comunicat situația mea ca să cunoașteți și mai bine cum o ducem în prezent". (2 sept.1960)

Ultima scrisoare primită datează de la 5 februarie 1969 și se adresează Senatului bisericesc din parohia Berbești ca răspuns la scrisoarea preotului Voina Danil prin care îl înștiințează despre intenția de a muta la Muzeul etnografic crucea de lemn de la intrarea în satul Berbești. „Și fiindcă mi se cere părerea subsemnatului cu privire la stăruința directorului Muzeului Etnografic din Sighet, D. Francisc Nistor, de a ridica această cruce și a depozita-o în cadrul muzeului, sunt de părere că monumentul acesta rar bisericesc să se păstreze și pe mai departe, tot în acest loc unde este azi, cu condiția ca On. Senat Bisericesc al parohiei Berbești să-și ia obligația de a face toate reparațiile cuvenite, anual, de câte ori vor cere împrejurările și să fie trecută în inventarul parohiei dacă descendenții familiei Rednic nu vor face acest lucru”.

Fiind vorba despre Muzeul Etnografic al Maramureșului voievodal, Ion Bârlea amintește despre primele acțiuni întreprinse în acest domeniu: „În primii ani de la anexarea Transilvaniei la România, devenită „România Mare” au venit profesori din Vechiul Regat pentru școlile românești ce s-au deschis în Sighetu Marmăției, între care amintesc pe d. Gheorghe Vornicu, profesor de geografie și istorie la Școala Normală de băieți din Sighetu Marmăției unde am funcționat și subsemnatul, care a cutreierat ținutul Maramureșului adunând covoare țesute în culori vegetale și alte obiecte casnice și a deschis primul muzeu etnografic al Maramureșului pe care l-a vizitat și profesorul universitar Simion Mehedinți cu ocazia congresului de geografie, când în scris și-a arătat admirația cum a fost organizat muzeul în anul 1927, care muzeu, cu venirea ungarilor în 1940 când s-a cedat Ardealul de Nord, l-au desființat și au dispărut obiectele valoroase”.

În ceea ce privește Crucea de lemn de așezată în partea de jos a satului, către parohia Vad, numită și Crucea cea frumoasă, se dovedește bine documentat și nu acceptă să fie mutată de la locul ei. Valoarea crucii constă în primul rând în vechimea sa dar și în faptul că este singura cruce cu figuri sculptate în lemn din Maramureș. „Crucea, care are figurile sculptate în lemn masiv, a fost ridicată din timpuri vechi, a cărei bătrânețe e necunoscută, căci, fie iertat tatăl meu, născut în 1853, spunea că e ridicată cu cheltuiala familiei nobile Rednic din Berbești și-n copilăria lui așa a găsit-o construită, deci se

poate spune că are vechime aproape 2 secole, având o valoare deosebită, întrucât Iisus Hristos răstignit pe cruce e sculptat în lemn și asemenea figurile de la baza crucii, tot sculptate în lemn masiv, durabil, căci după atâta timp a rezistat tuturor intemperiilor vremii”.

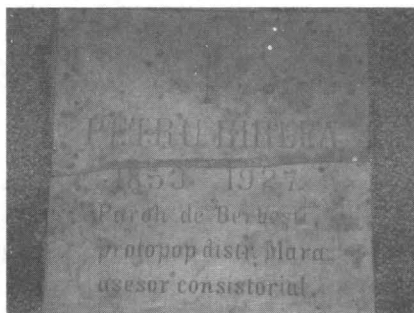
Crucea a avut un rol deosebit în viața credincioșilor din Berbești, acolo se organizau procesiuni de sărbătoarea Sf. ap. Patru și Pavel, în frunte cu credincioșii de elită, nobili care purtau praporii și Sf. Cruce, apoi cei ce purtau icoanele pictate, se pare de zugravul Alexa și soția sa, care în 1758 au cumpărat și un clopot pentru biserică. La Crucea cea frumoasă se făcea cu această ocazie Sfeștania cea mare, apoi cu agheasma se stropea crucea și țarina și tot poporul credincios care asista în mare număr la această ceremonie.

Ion Bârlea consideră acest monument de artă bisericească *“singura cruce cu figuri sculptate în lemn din întreg Maramureșul voievodal și nu exagerez dacă susțin că aproape în întreaga Transilvania, Biharia și Banat nu există o construcție asemănătoare”*.

În cazul în care consiliul eparhial ar considera necesară mutarea acestei cruci, ea trebuie amplasată în partea stângă de la intrarea în biserică iar în fața ei să se pună o măsuță și un genunchiar, unde credincioșii și vizitatorii să poată îngenunchea. În locul ei recomandă să se ridice o altă cruce, conform tradiției maramureșene, ca în cele patru direcții ale satului să fie amplasată câte o cruce la care să se facă procesiuni la zilele fixate din an.

În finalul scrisorii afirmă: *“V-am expus părerea mea în chestiunea Crucii Frumoasă – cum se amintește în Maramureș – despre această cruce și socot că On. Senat bisericesc al parohiei Berbești, în frunte cu Sf. Sa preotul Daniil Voina vor cumpăni cum să resolve chestiunea sus amintită. La încheiere trimit un salut călduros membrilor Senatului Bisericesc al parohiei Berbești”*.

Atât Crucea cea frumoasă cât și amintirea acestui intelectual de seamă au rămas în memoria maramureșenilor din rândul cărora s-a ridicat preotul profesor Ioan Bârlea, eminent cercetător și folclorist, preocupat de păstrarea valorilor spiritual ale Maramureșului istoric.

Piatra de mormânt a preotului Petru Bârlea

MUZEOLOGIE

Muzeograf Mirela Barz
Muzeul Maramureșului
Sighetul Marmației

O caracteristică importantă a societății umane este permanenta înnoire, evoluție, faptul ca se află într-un proces de transformare continuu. Ceea ce ieri era nou și binevenit, astăzi este deja perimat, și se dorește o înlocuire cu ceva care să corespundă noilor valori. O accelerare a cerinței noului este specifică secolului XX.

După 1989 și mai ales după deschiderea frontierelor UE, zona va fi confruntată cu o puternică migrație internațională.

Persoanele care au lucrat sau mai lucrează în străinătate reprezintă principalii agenți ai schimbării: ei generează o nouă mentalitate, aduc obiceiuri noi, apar ocupații noi, dispar meșteșugurile tradiționale; mobilier țărănesc este înlocuit cu cel de manufactură industrială, portul popular înlocuit cu cel realizat în fabrici de confecții, casele tradiționale din lemn cu cele din cărămidă, tehnicile tradiționale fiind înlocuite de cele moderne etc.

Semnele schimbării se vor manifesta în toate dimensiunile vieții sociale. Cultura țărănească este treptat refuzată de generațiile tinere și va deveni, în mare măsură, un vestigiu etnologic, uneori reactualizat în formele festivalurilor folclorice, cum e cazul bunăoară cu Tânjaua de la Hoteni sau Hora de la Prislop. Aceste festivaluri nu mai reproduc vechile funcții ale culturii țărănești. În bună măsură, "tradiția" devine o formă de spectacol fără nici o legătură cu realitatea cotidiană.

Dezvoltarea societății românești din ultimii ani a cuprins și Maramureșul. Satul maramureșean era un muzeu viu, în aer liber, al caselor și acareturilor din lemn, această specificitate prelungindu-se în timp, mai mult decât în alte zone ale României. Acest sat este în mare parte actualmente dispărut, fără ca noua generație să păstreze tradiția lemnului și a continuității folosirii vechilor tehnici și materiale.

Muzeul Maramureșului este un complex muzeal cu dominantă etnografică (muzeul pavilionar și muzeul în aer liber), dar și cu secții de științele naturii, istorie-arheologie, istoria culturii - memorialistică, galerii de artă, conservări "in situ". Deține obiecte de patrimoniu național și bunuri culturale expuse în expoziții și păstrate în depozite organizate în clădiri, ele însele monumente de arhitectură și istorice.

Îmbogățirea colecțiilor etnografice este din ce în ce mai mic, pe măsura schimbării modului de viață rurală, cu abandonarea portului și a tradițiilor.

Muzeul etnografic al Maramureșului reprezintă rodul unei munci de peste 50 de ani, deținând valoroase piese de etnografie și artă populară, toate acestea însumând un număr de peste 12.498 de obiecte.¹

Precursorii și actualii muzeografi de seamă a instituției noastre au cutreierat satele zonei, aducând în muzeu piese de mare valoare artistică și documentară.

Categoriile de obiecte cu ajutorul cărora s-a realizat evidența achizițiilor etnografice ale Muzeul Maramureșului între anii 1956-2010 sunt reprezentate printr-o suită de piese riguros selecționate, relevând spiritul inventiv al țăranului maramureșean. Printre aceste categorii amintim arhitectura populară și elementele de arhitectură, piesele de mobilier țăranesc, obiectele de uz casnic și gospodăresc, ocupațiile și obiceiurile specifice satului maramureșean, obiecte de cult și carte veche ș.a. Mai amintim aici că muzeul nostru deține și o bogată fototecă.

Cele mai multe achiziții s-au făcut în rândul textilelor populare, numărul acestora depășind 2200 piese, urmate de ceramică, port popular, ocupații, toate acestea, separat, însumând peste 1000 de piese. Trebuie să amintim aici și numărul mare, 1495 de clișee foto pe care muzeul nostru le deține. Obiectele de uz casnic, obiectele de uz gospodăresc, meșteșugurile specializate, piesele de mobilier țăranesc, fiecare dintre acestea însumează peste 500 de obiecte. La acestea se adaugă categoriile care depășesc: 400 de piese (obiecte meșteșugărești), 250 piese (obiecte de cult), 200 de piese (arhitectură populară), 150 de piese (obiceiuri, memorialistică), 50 de obiecte (sisteme de iluminat, mijloace de transport, carte veche), 26 de piese (tehnică populară) și în număr mai mic instrumentele muzicale (12 obiecte)

Anul cu cele mai mari achiziții a fost anul 1979 (707 obiecte), urmat de 1978 (631 de obiecte), anul 2000 cu 599 de obiecte colecționate, anul 1990 cu 556 de piese ș.a. În anul 1968 s-a înregistrat cele mai mici achiziții, numărul acestora reducându-se la doar o singură casă. De asemenea, anii 1956, 1958, 1985, 1991, 1994 au prezentat achiziții foarte puține, numărul lor nedepășind 21 de piese colecționate. Au fost ani în care muzeul nostru nu a efectuat achiziții din lipsa fondurilor, și aici amintim anii: 1966, 1983-1984, 1987-1989, 1996.

¹ **Mihai Dăncuș**, *Muzeul etnografic al Maramureșului*, Sighetul Marmăției, 2010

Anul achiziției	Denumire categorii de obiecte	Nr. bucăți
1956	Arhitectură populară	1
	Mobilier țărănesc	3
	Textile populare	2
	Obiecte meșteșugărești	7
	Port popular	2
	Obiecte de uz casnic	1
	Ocupații	4
	Total	20
1957	Arhitectură populară	1
	Mobilier țărănesc	10
	Textile populare	22
	Port popular	9
	Obiecte de uz casnic	26
	Obiecte de uz gospodăresc	13
	Ocupații	56
	Ceramică	15
	Meșteșuguri specializate	2
	Obiecte de cult	6
	Carte veche	3
	Total	163
1958	Mobilier țărănesc	3
	Textile populare	1
	Port popular	4
	Ocupații	1
	Meșteșuguri specializate	7
	Obiecte de cult	3
	Carte veche	1
	Total	20
1959	Mobilier țărănesc	1
	Textile populare	28
	Port popular	42
	Obiecte de uz casnic	95
	Obiecte meșteșugărești	2
	Ocupații	3
	Obiceiuri	1
	Meșteșuguri specializate	15
	Obiecte de cult	4
	Total	191
	Arhitectură populară	9
	Mobilier țărănesc	6
	Textile populare	26
	Port popular	16

1960	Obiecte de uz casnic	7
	Obiecte de uz gospodăresc	16
	Ocupații	16
	Ceramică	41
	Meșteșuguri specializate	9
	Obiecte de cult	5
	Tehnică populară	1
	Total	152
1961	Arhitectură populară	12
	Mobilier țărănesc	13
	Textile populare	46
	Port popular	3
	Obiecte de uz casnic	6
	Obiecte de uz gospodăresc	6
	Ocupații	7
	Ceramică	3
	Obiceiuri	3
	Obiecte meșteșugărești	7
	Meșteșuguri specializate	74
	Obiecte de cult	3
	Tehnică populară	3
	Total	186
1962	Arhitectură populară	10
	Mobilier țărănesc	2
	Textile populare	53
	Port popular	32
	Obiecte de uz casnic	2
	Obiecte de uz gospodăresc	1
	Obiceiuri	4
	Meșteșuguri specializate	13
	Obiecte de cult	1
	Total	118
1963	Arhitectură populară	4
	Mobilier țărănesc	13
	Textile populare	161
	Port popular	55
	Obiecte de uz casnic	7
	Obiecte de uz gospodăresc	16
	Ocupații	13
	Ceramică	5
	Meșteșuguri specializate	8
	Obiecte de cult	2
	Total	284
	Arhitectură populară	1
	Mobilier țărănesc	5
	Textile populare	59

1964	Port popular	61
	Obiecte de uz casnic	5
	Obiecte de uz gospodăresc	2
	Ocupații	1
	Ceramică	4
	Meșteșuguri specializate	13
	Total	151
1965	Arhitectură populară	3
	Mobilier țărănesc	8
	Textile populare	78
	Port popular	30
	Obiecte de uz casnic	8
	Obiecte de uz gospodăresc	9
	Ocupații	17
	Ceramică	19
	Obiceiuri	7
	Obiecte meșteșugărești	1
	Meșteșuguri specializate	37
	Tehnică populară	1
	Total	218
1967	Arhitectură populară	2
	Mobilier țărănesc	10
	Textile populare	50
	Port popular	12
	Obiecte de uz casnic	19
	Obiecte de uz gospodăresc	21
	Ocupații	23
	Obiceiuri	3
	Obiecte meșteșugărești	10
	Total	150
1968	Arhitectură populară	1
1969	Arhitectură populară	14
	Mobilier țărănesc	17
	Textile populare	21
	Port popular	3
	Obiecte de uz casnic	64
	Obiecte de uz gospodăresc	8
	Ocupații	15
	Ceramică	27
	Obiecte de cult	4
	Obiecte meșteșugărești	18
	Meșteșuguri specializate	52
	Tehnică populară	3
	Total	246
	Arhitectură populară	14
	Mobilier țărănesc	14

1970	Textile populare	26
	Port popular	26
	Obiecte de uz casnic	73
	Obiecte de uz gospodăresc	5
	Ocupații	18
	Ceramică	86
	Obiceiuri	2
	Obiecte meșteșugărești	3
	Meșteșuguri specializate	4
	Total	271
1971	Arhitectură populară	5
	Mobilier țărănesc	12
	Textile populare	59
	Port popular	20
	Obiecte de uz casnic	40
	Obiecte de uz gospodăresc	29
	Ocupații	30
	Ceramică	137
	Obiceiuri	2
	Obiecte meșteșugărești	152
	Meșteșuguri specializate	3
	Obiecte de cult	3
	Total	492
1972	Arhitectură populară	17
	Mobilier țărănesc	12
	Textile populare	67
	Port popular	21
	Obiecte de uz casnic	41
	Obiecte de uz gospodăresc	15
	Ocupații	43
	Ceramică	6
	Obiceiuri	2
	Obiecte meșteșugărești	35
	Meșteșuguri specializate	26
	Obiecte de cult	50
	Carte vechi	2
1973	Total	337
	Arhitectură populară	10
	Mobilier țărănesc	56
	Textile populare	49
	Port popular	24
	Obiecte de uz casnic	92
	Obiecte de uz gospodăresc	56
	Ocupații	88
	Ceramică	102

	Obiceiuri	3
	Obiecte meșteșugărești	15
	Meșteșuguri specializate	33
	Tehnică populară	3
	Obiecte de cult	7
	Memorialistică	3
	Total	541
1974	Arhitectură populară	16
	Textile populare	25
	Port popular	36
	Obiecte de uz casnic	12
	Obiecte de uz gospodăresc	18
	Ocupații	22
	Ceramică	131
	Obiceiuri	1
	Obiecte meșteșugărești	9
	Meșteșuguri specializate	9
	Tehnică populară	1
	Obiecte de cult	2
	Film documentar	1
	Total	283
1976	Arhitectură populară	12
	Mobilier țărănesc	9
	Textile populare	13
	Port popular	2
	Obiecte de uz casnic	1
	Obiecte de uz gospodăresc	11
	Obiecte meșteșugărești	2
	Meșteșuguri specializate	49
	Ocupații	7
	Obiceiuri	3
	Ceramică	4
1976	Obiecte de cult	5
	Total	118
1977	Arhitectură populară	6
	Mobilier țărănesc	23
	Textile populare	93
	Port popular	57
	Obiecte de uz casnic	13
	Obiecte de uz gospodăresc	19
	Obiecte meșteșugărești	13
	Meșteșuguri specializate	4
	Ocupații	50
	Obiceiuri	2
	Ceramică	81

	Tehnică populară	1
	Sisteme de iluminat	2
	Mijloace de transport	1
	Total	369
1978	Arhitectură populară	12
	Mobilier țăranesc	36
	Textile populare	83
	Port popular	215
	Obiecte de uz casnic	35
	Obiecte de uz gospodăresc	7
	Meșteșuguri specializate	28
	Ocupații	31
	Obiceiuri	3
	Ceramică	171
	Obiecte de cult	5
	Tehnică populară	1
	Sisteme de iluminat	1
	Memorialistică	1
	Mijloace de transport	2
	Total	631
1979	Arhitectură populară	16
	Mobilier țăranesc	16
	Textile populare	131
	Port popular	94
	Obiecte de uz casnic	25
	Obiecte de uz gospodăresc	6
	Obiecte meșteșugărești	8
	Meșteșuguri specializate	24
	Ocupații	76
	Obiceiuri	2
	Ceramică	287
	Obiecte de cult	2
	Tehnică populară	7
	Sisteme de iluminat	1
	Instrumente muzicale	2
	Mijloace de transport	10
	Total	707
1980	Arhitectură populară	3
	Mobilier țăranesc	9
	Textile populare	31
	Port popular	29
	Obiecte de uz casnic	3
	Obiecte de uz gospodăresc	1
	Obiecte meșteșugărești	2
	Meșteșuguri specializate	4
	Ocupații	8

	Obiceiuri	115
	Ceramică	32
	Memorialistică	9
	Mijloace de transport	1
	Total	247
1981	Arhitectură populară	2
	Mobilier țărănesc	7
	Textile populare	2
	Port popular	1
	Obiecte de uz casnic	3
	Obiecte meșteșugărești	2
	Meșteșuguri specializate	11
	Ocupații	14
	Ceramică	2
	Memorialistică	2
	Total	46
1982	Arhitectură populară	5
	Mobilier țărănesc	16
	Textile populare	10
	Port popular	11
	Obiecte de uz casnic	16
	Obiecte de uz gospodăresc	13
	Obiecte meșteșugărești	5
	Ocupații	44
	Ceramică	4
	Obiecte de cult	2
	Tehnică populară	2
	Memorialistică	1
	Carte veche	6
	Obiecte de uz personal	8
	Instrumente muzicale	1
	Total	144
1985	Arhitectură populară	5
	Mobilier țărănesc	22
	Textile populare	38
	Port popular	23
	Obiecte de uz casnic	13
	Obiecte de uz gospodăresc	9
	Meșteșuguri specializate	28
	Ocupații	23
	Obiceiuri	12
	Ceramică	15
	Obiecte de cult	9
	Tehnică populară	3
	Carte veche	9
	Memorialistică	7

	Obiecte de uz personal	5
	Mijloace de transport	5
	Total	226
1986	Arhitectură populară	6
	Mobilier țăranesc	42
	Textile populare	108
	Port popular	35
	Obiecte de uz casnic	46
	Obiecte de uz gospodăresc	35
	Obiecte meșteșugărești	18
	Ocupații	80
	Memorialistică	48
	Sisteme de iluminat	14
	Ceramică	18
	Meșteșuguri specializate	11
	Instrumente muzicale	1
	Mijloace de transport	1
	Tehnică populară	2
	Total	465
1990	Arhitectură populară	5
	Mobilier țăranesc	14
	Textile populare	43
	Port popular	96
	Obiecte de uz casnic	42
	Obiecte de uz gospodăresc	35
	Meșteșuguri specializate	231
	Ocupații	113
	Ceramică	99
	Tehnică populară	2
	Sisteme de iluminat	14
	Obiecte de cult	50
	Memorialistică	3
	Mijloace de transport	8
	Altele	1
	Total	556
	Arhitectură populară	2
	Mobilier țăranesc	4
	Textile populare	7
	Port popular	1
	Obiecte de uz gospodăresc	5
	Meșteșuguri specializate	1
	Obiecte de cult	1
	Carte veche	45
	Ocupații	1
	Mijloace de transport	5
	Total	72

1991	Donație Vasile Kazar	
	Mobilier țărănesc	10
	Textile populare	28
	Port popular	12
	Obiecte de uz casnic	19
	Obiecte de uz gospodăresc	2
	Meșteșuguri specializate	7
	Ocupații	20
	Obiceiuri	1
	Ceramică	25
	Obiecte de cult	3
	Tehnică populară	1
	Instrumente muzicale	1
	Total	129
1992	Arhitectură populară	2
	Mobilier țărănesc	27
	Textile populare	14
	Port popular	21
	Obiecte de uz casnic	39
	Obiecte de uz gospodăresc	47
	Meșteșuguri specializate	6
	Obiecte meșteșugărești	22
	Ocupații	104
	Obiceiuri	9
	Ceramică	14
	Memorialistică	9
	Sisteme de iluminat	14
	Instrumente muzicale	5
1992	Tehnică populară	4
	Mijloace de transport	3
	Total	340
1993	Arhitectură populară	1
	Mobilier țărănesc	6
	Textile populare	4
	Port popular	4
	Obiecte de uz casnic	8
	Obiecte de uz gospodăresc	11
	Meșteșuguri specializate	19
	Obiecte meșteșugărești	2
	Ocupații	7
	Ceramică	42
	Obiecte de cult	74
	Total	178
1994	Publicații	8
	Total	8
	Arhitectură populară	5

1995	Mobilier țăranesc	21
	Textile populare	47
	Port popular	28
	Obiecte de uz casnic	26
	Obiecte de uz gospodăresc	11
	Meșteșuguri specializate	2
	Obiecte meșteșugărești	1
	Ocupații	24
	Obiceiuri	4
	Ceramică	2
	Memorialistică	13
	Obiecte de uz personal	1
	Mijloace de transport	10
	Instrumente muzicale	1
	Total	196
1997	Port popular	1
	Obiecte de uz casnic	3
	Obiecte de uz gospodăresc	3
1997	Ocupații	1
	Meșteșuguri specializate	8
	Sisteme de iluminat	1
	Total	17
1998	Mobilier țăranesc	2
	Obiecte de uz casnic	1
	Obiecte de uz gospodăresc	7
	Port popular	1
	Textile populare	1
	Ocupații	5
	Meșteșuguri specializate	1
	Total	18
1999	Mobilier țăranesc	6
	Obiecte de uz casnic	1
	Obiecte de uz gospodăresc	1
	Port popular	60
	Textile populare	119
	Ocupații	2
	Obiceiuri	2
	Memorialistică	10
	Carte veche	3
	Obiecte de cult	2
	Total	206
	Arhitectură populară	5
	Mobilier țăranesc	8
	Textile populare	346
	Port popular	81
	Obiecte de uz casnic	4

2000	Obiecte de uz gospodăresc	6
	Obiecte de uz personal	4
	Obiecte meșteșugărești	1
	Meșteșuguri specializate	8
	Ocupații	7
	Memorialistică	10
	Ceramică	76
	Sisteme de iluminat	14
	Mijloace de transport	1
	Obiecte de cult	23
	Total	594
2001	Textile populare	70
	Port popular	54
	Obiecte de uz casnic	10
	Obiecte de uz gospodăresc	16
	Ocupații	4
	Obiecte meșteșugărești	1
	Ceramică	1
	Memorialistică	19
	Obiecte de cult	2
	Carte veche	10
	Total	187
2002	Arhitectură populară	1
	Mobilier țărănesc	6
	Textile populare	30
	Port popular	7
	Obiecte de uz casnic	4
	Obiecte de uz gospodăresc	1
	Meșteșuguri specializate	5
	Obiecte meșteșugărești	1
	Ocupații	8
	Memorialistică	9
	Mijloace de transport	1
	Sisteme de iluminat	3
	Total	76
2003	Arhitectură populară	1
	Mobilier țărănesc	9
	Textile populare	63
	Port popular	26
	Obiecte de uz casnic	2
	Obiecte de uz gospodăresc	2
	Obiecte meșteșugărești	3
	Ocupații	3
	Ceramică	46
	Obiecte de uz personal	1
	Memorialistică	3

	Mijloace de transport	2
	Instrumente muzicale	1
	Sisteme de iluminat	1
	Total	163
2004	Mobilier țăranesc	1
	Textile populare	16
	Port popular	88
	Obiecte de uz casnic	111
	Obiecte de uz gospodăresc	17
	Obiecte meșteșugărești	1
	Meșteșuguri specializate	8
	Ocupații	2
	Obiceiuri	2
	Ceramică	46
	Memorialistică	2
	Sisteme de iluminat	2
	Total	296
2005	Arhitectură populară	3
	Mobilier țăranesc	32
	Textile populare	32
	Port popular	9
	Obiecte de uz casnic	5
	Obiecte de uz gospodăresc	12
	Obiecte meșteșugărești	16
	Meșteșuguri specializate	13
	Ocupații	12
	Obiceiuri	2
	Ceramică	26
	Memorialistică	35
	Mijloace de transport	2
	Carte vechi	7
	Obiecte de cult	13
	Sisteme de iluminat	1
	Total	220
2006	Arhitectură populară	10
	Mobilier țăranesc	39
	Textile populare	75
	Port popular	33
	Obiecte de uz casnic	27
	Obiecte de uz gospodăresc	12
	Obiecte meșteșugărești	2
	Meșteșuguri specializate	14
	Ocupații	30
	Ceramică	27
	Memorialistică	5
	Instrumente muzicale	1

	Sisteme de iluminat	6
	Total	281
2007	Arhitectură populară	7
	Mobilier țărănesc	2
	Textile populare	62
	Port popular	24
	Obiecte de uz casnic	7
	Obiecte de uz gospodăresc	3
	Obiecte meșteșugărești	43
	Ocupații	11
	Obiceiuri	14
	Memorialistică	1495
2007	Instrumente muzicale	1
	Sisteme de iluminat	3
	Total	1672
2008	Arhitectură populară	2
	Mobilier țărănesc	8
	Textile populare	51
	Port popular	18
	Obiecte de uz casnic	38
	Obiecte de uz gospodăresc	39
	Obiecte meșteșugărești	79
	Meșteșuguri specializate	1
	Ocupații	32
	Obiceiuri	1
	Ceramică	110
	Memorialistică	61
	Sisteme de iluminat	17
	Total	457
2009	Arhitectură populară	1
	Mobilier țărănesc	8
	Textile populare	30
	Port popular	23
	Obiecte de uz casnic	2
	Obiecte de uz gospodăresc	7
	Meșteșuguri specializate	12
	Ocupații	18
	Ceramică	8
	Sisteme de iluminat	2
	Total	111
2010	Textile populare	6
	Port popular	4
	Ocupații	4
	Total	14

TOTAL ACHIZIȚII 1956-2010 - 12.496 obiecte + 6499 clișee foto (1986)

Din activitatea Muzeului de Istorie și Etnografie Vișeu de Sus

***Iuliu Copândeau
Muzeul de Istorie și Etnografie
Vișeu de Sus***

Muzeul de Istorie și Etnografie Vișeu de Sus este unul tânăr, fiind deschis spre vizitare publicului larg la 1 Decembrie 2003. Trecând peste greutățile inerente începutului – între care și lipsa de experiență -, angajații săi în număr de 4, au încercat să țină pasul cu instituțiile de profil și să se integreze în munca grea dar frumoasă de valorificare a culturii materiale și spirituale dintr-o zonă multiethnică, cum este zona Vișeu-Borșa. Pe lângă îmbogățirea patrimoniului muzeal, conservarea și cercetarea acestuia s-a avut în vedere punerea lui în valoare, în scopul cunoașterii și educării publicului larg.

În activitatea noastră zilnică am beneficiat de colaborarea cu Muzeul Maramureșului din Sighetu Marmăției, de sprijinul și îndrumarea directorului acestuia, dr. Mihai Dăncuș, cel care a avut o contribuție esențială chiar la inaugurarea muzeului nostru. Ne referim, în continuare, la câteva aspecte ale muncii noastre din ultimii 2 ani, aspecte pe care noi le considerăm importante.

Sesiunile de comunicări științifice, organizate mai ales cu ocazia Zilei Internaționale ale Muzeelor din luna mai a fiecărui an, au cuprins teme de istorie și cultură locală, dar și unele specifice activității muzeistice. Pe lângă cercetătorii locali, și-au expus punctul de vedere dr. Mihai Dăncuș, șefii de secție de la Muzeul Maramureșului Sighet Ioana Dăncuș și Gheorghe Todinca, dr. Ion Botoș din Apșa de Jos – Ucraina, Efim Tarlapan – scriitor din Republica Moldova ș.a. Ne bucură faptul că pe lângă nume consacrate de cercetători și autori istorici locali, N. M. Tomi, V. Dăbală, V. Mleşniță, A. T. Mandric, I. Țelman, se afirmă tineri, precum preotul Mihai Chira sau d-nul Ștefan Andreica, care la ultima sesiune de comunicări cu ocazia Zilei Internaționale a Muzeelor 2009, au prezentat interesante și inedite materiale despre diferite perioade ale istoriei locale.

Începe să devină o tradiție ca sărbătorirea Zilei Naționale a României, cea a unirii tuturor românilor, să înceapă la Muzeu, cu o expunere documentată despre evenimentele de la 1 decembrie 1918, în prezența autorităților locale, urmând apoi adunarea de la Monumentul Eroilor și serbarea de la Casa de Cultură.

Sărbătorim de asemenea ziua de 9 mai, ca zi a Europei Unite, în urma victoriei Națiunilor Unite în cel de al doilea război mondial,

dar nu uităm să subliniem semnificația acestei zile pentru România care și-a proclamat independența de stat în 1877.

Membrii colectivului nostru se implică în aproape toate acțiunile culturale și științifice desfășurate în urbea noastră: Armonii de primăvară, Zilele Vișeuului, Sărbătoarea țipterilor, Festivalul epigramaștilor etc., participanții la aceste manifestări vizitând apoi expozițiile Muzeului.

O altă formă a activității noastre privește colaborarea cu instituțiile culturale din oraș: Casa de Cultură, Biblioteca Orășenească și mai ales școlile, de la nivelul grădiniței până la liceu. Există o legătură permanentă între noi și catedra de istorie de la Liceul teoretic "Bogdan Vodă", în special prin persoana profesorului Marian-Nicolae Tomi. Elevii fac la muzeu adevărate lecții de istorie locală, arătându-se realmente interesați de anumite aspecte: vechimea localității, legenda întemeierii Vișeuului de Sus, evoluția populației românești, aducerea coloniștilor germani, situația diferitelor etnii din Vișeu de Sus, soarta evreilor în 1944 ș.a. Li s-a cerut școlarilor din clasele mari să realizeze eseuri pe baza celor observate la Muzeu, una din teme fiind Portul popular din Maramureș, mulți luând informații și de la părinți dar mai ales de la bunici. Avem încheiate parteneriate cu clase din învățământul gimnazial precum și cu grupe de la grădinița din localitate, cu care s-au finalizat diverse proiecte.

De asemenea munca cercetare nu este neglijată, s-au căutat și s-au adus documente referitoare la istoria Vișeuului, de la Arhivele Naționale secția Baia Mare, Sighetu Marmăției dar și din localitate, fie din arhivele Primăriei sau de la biserici. Studiarea acestora, ca și a unor informații culese de la vârstnicii din Vișeu, s-au materializat în studii și articole prezentate la diferite simpozioane, sau în culegerea „*Din istoria Maramureșului*”, publicată în 2008, autor prof. Ion Țelman, muzeograf al Muzeului din Vișeu.

Pe lângă cele două expoziții permanente, una de istorie într-o sală și cea de etnografie în 2 săli, instituția noastră a mai găzduit și expoziții temporare cum ar fi expoziția de tablouri semnate Traian Bîlțiu-Dăncuș sau Eva Malintz, cea de rădăcini și pietre a poetului local Lucian Perța precum și expoziția cu panouri cuprinzând fotografiile de epocă despre participarea românilor maramureșeni la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918.

Muzeul din Vișeu a găzduit de asemenea lansări de carte, cum ar fi: „*Cuhea în istoria și cultura Maramureșului*” de Ion Țelman, Ioana Mariș-Dăncuș și Elisabeta Faiciuc, volumul de versuri „*Antistrofe*” al poetului Vasile Latiș, culegerea „*Din istoria Maramureșului*” a prof. Ion Țelman, menționată mai sus, precum și ultimele cărți ale poezilor locali Gavril Ciuban și Lupu Petrovan.

Muzeul a publicat de asemenea o monografie în majoritate color, cu aproape 70 de fotografii din interiorul Muzeului.

Colaborăm de asemenea cu televiziunile din județ HTV Borșa și AXA Baia Mare, acestea realizând mai multe reportaje cu imagini din interiorul Muzeului. Presa scrisă băimăreană nu ne-a ocolit fiind prezentă mai la toate acțiunile Muzeului.

Ne străduim să îmbogățim zestrea Muzeului, printre ultimele obiecte achiziționate fiind icoane vechi pe sticlă, un sfredel de mari dimensiuni folosit la plutărit, un banc vechi de lucru folosit de tâmplari, fotografii vechi cu evrei, etc.

În încheiere colectivul Muzeului mulțumește autorităților locale, Primărie și Consiliu local, care îi asigură bugetul necesar funcționării și este conștient de faptul că mai are multe de făcut în activitatea de scoate la lumină valorile culturale și materiale specifice localității și zonei în care trăim și muncim.

Muzeul Maramureșului și valorificarea patrimoniului cu referire la componenta Etnografică

***Muzeograf Ioana Dăncuș
Muzeul Maramureșului
Sighetul Marmăției***

Anul 2011 este pentru Muzeul Maramureșului, instituție culturală de prestigiu, ce concentrează valorile culturale tradiționale ale oamenilor din această parte de țară o mare sărbătoare. Am marcat și sărbătorit așa cum se cuvine două evenimente importante și anume împlinirea a 40 de ani (26 decembrie 1971) de când s-a deschis pentru public Expoziția de bază etnografică și a 30 de ani de la deschiderea porților Muzeului arhitecturii tradiționale maramureșene, respectiv Muzeul Satului Maramureșean (30 mai 1981).

Anul 2011 este un prilej de evaluare în timp a performanțelor instituției și a activității celor care, de-a lungul anilor prin eforturi considerabile, au reușit să adune un patrimoniu impresionant de 21.465 obiecte muzeale, bunuri culturale și de patrimoniu, dar și de aducere aminte de colegii care nu mai sunt printre noi precum și de toți prietenii fideli ai muzeului, care ne-au fost alături la toate evenimentele instituției. Fiecare muzeu are o astfel de sărbătoare, un bilanț prin care să facă cunoscut faptul că știe să-și prețuiască trecutul cu valorile sale, dar și pe cei care cu devotament și profesionalism s-au dedicat acestei frumoase și complexe activități.

Menirea unui muzeu nu este doar aceea de a aduna și tezauriza un patrimoniu cultural, ci și de a-l face cunoscut publicului prin mijloace specifice: expoziții, publicații cataloage, broșuri, pliante, internet (cea mai rapidă modalitate de comunicare între oamenii din lumea întreagă), înlesnind în acest fel cunoașterea culturii și civilizației populare.

Ne-am propus să prezentăm selectiv și într-o sinteză, preocuparea personalului de specialitate pentru valorificarea patrimoniului din cadrul muzeului.

Expoziția este mijlocul cel mai eficace prin care se poate pune în evidență patrimoniul unui muzeu, este forma specifică și cea mai importantă a valorificării acestuia. Prin expoziții se poate canaliza publicul spre muzeu, spre a-i trezi interesul pentru valorile tradiționale ale neamului, este o formă de educație și instrucție.

Așadar, valorificarea bogatului patrimoniu etnografic, de care dispune muzeul nostru, s-a realizat în primul rând prin cele două expoziții permanente: Expoziția pavilionară de etnografie și artă populară și Expoziția în aer liber adică Muzeul satului maramureșean.

Pe lângă acestea am organizat o serie de expoziții temporare, expoziții speciale, itinerante, reușind în felul acesta o mai bună punere în valoare a patrimoniului conservat și protejat în depozite.

Instituțiile muzeale pot avea o contribuție fundamentală la apropierea popoarelor lumii, la cunoașterea reciprocă a valorilor acestora, la conștientizarea identității valorilor culturale ale fiecăruia, devenind adevărate punți între culturi. Muzeele pot face față marilor provocări ale societății actuale, cooperând cu celelalte instituții europene de profil prin promovarea schimburilor de valori autentice.

Credem că și prin expozițiile organizate de muzeul nostru s-a adus o contribuție în acest sens.

Recuperând trecutul prin valorile reprezentative ale zonei și prin memoria generațiilor anterioare ne facem cunoscută identitatea, fapt necesar mai ales acum în contextul globalizării, când fiecare țară și popor trebuie să intre în patrimoniul cultural universal cu specificul său zonal, național.

În cele ce urmează, ne-am propus să amintim câteva din expozițiile organizate de către Muzeul nostru în spațiile destinate în acest scop sau la alte instituții din țară și din străinătate.

- **Civilizația rurală a Carpaților**, în colaborare cu Muzeul etnografic al Transilvaniei, Cluj Napoca, organizată la Torino - Italia (1976)
- **Artă veche românească** – icoane pe lemn, Anglia (1979), Torino (1981)
- **La cultura dell bosco** – Conferință internațională UNESCO la Palermo-Italia și expoziție foto-documentară (1986)
- **Arta lemnului la români, Düsseldorf - Germania Federală**
- **Ocupații tradiționale – agricultura și creșterea animalelor**, Budapesta (Decembrie 1990) organizată în Palatul Huniazilor – cea mai mare expoziție organizată de noi la Mező Gözdoșag Muzeum - Budapesta
- **Cerul și pământul**, expoziție de arhitectură organizată la Maastricht, Olanda (1991), pe o temă filozofică „Cerul și Pământul” propusă de Umberto Eco și Profesorul Sorin Alexandrescu, (au participat 40 de țări)
- **Măști populare și jocuri cu măști din Maramureș**, Franța (1992), Veneția (1993), Franța (1994)
- **Artă populară maramureșeană** (în cadrul festivalului „Mărțișorul”) Ucraina – Ujgorod (Martie 1994)
- **Expoziție de artă populară**, Freiburg, Germania
- **Creații și creatori populari**, expoziție a meșterilor populari din zonă cu participarea acestora, dar și cu participarea unui grup folcloric organizată în Ungaria la Sostoi Muzeumfalu în

cadrul Festivalului folcloric „Közös utakon” – Pe drumuri comune (2002)

- **Obiceiuri de iarnă în Maramureș**, Centrul Cultural Român din Paris (1995), Lyon (1996)
- **Smithsonian Folklife Festival**, SUA (1999), unde muzeul nostru a prezentat și o biserică maramureșeană de lemn vizitată de 1. 060.000 de persoane
- **Expoziție de broderii din colecția Pipaș**, Sostoi Muzeumfalu, Ungaria (2003)
- **„Bêtes, saints, divinités”**- expoziție de măști organizată de Musée international du Carnaval et du Masque din Binche, Belgia (2004), la care și-a adus o contribuție și muzeul nostru
- **„Măști și jocuri cu măști din Maramureș”**, expoziție la Sostoi Muzeumfalu, Ungaria (2006)
- **Expoziție foto documentară: Arhitectură, instalații tehnice și tradiții din Maramureș – România**, organizată la Vest Tlemark Museum - Norvegia (2011)

Muzeul Maramureșului, instituție remarcabilă în rețeaua muzeelor din România, s-a aflat încă de la început în relații culturale semnificative cu muzee de profil din alte zone ale țării, dar și cu satele din zona etnografică Maramureș, mai ales în ultimii ani când totul este într-o continuă și rapidă schimbare.

Vom enumera în continuare câteva expoziții organizate la Sighet, în zonă și în țară de către muzeul nostru sau în colaborare cu alte muzee, derulând în felul acesta o bună parte din patrimoniul instituției.

- **Obiceiuri de iarnă din Maramureș**, Expoziția pavilionară (decembrie 1971)
- **Expoziție de sculptură „Orașul viitorului”** – Mihai Olos, Expoziția pavilionară (1971)
- **Artă veche maramureșeană**, Expoziția pavilionară (1972)
- **Lumea în viziunea copiilor** – expoziție de desene în colaborare cu Școala generală Bârsana și Școala generală Ieud, (1975-1977)
- **Artă veche religioasă – icoane pe lemn**, organizată la Muzeul Cotroceni (1986)
- **Artă populară din Maramureș**, Expoziția pavilionară (1977)
- **„Artă Africană” (din colecțiile muzeului)**, itinerată la Sibiu, Drobeta Turnu- Severin (1980)
- **Vânatul și pescuitul în Maramureș**, Expoziția pavilionară (1982)
- **Arta lemnului în Maramureș**, Cluj Napoca (26.11.1982)

- **Civilizația rurală a Carpaților** – expoziție internațională itinerantă: Drobeta-Turnu Severin, Constanța, Brașov (1982)
- **Vânatul și pescuitul în Maramureș** (1982)
- **Meșteșuguri artistice tradiționale**, Expoziția pavilionară (1983)
- **Creția populară și artizanală din Maramureș** - Expoziția pavilionară (1984)
- **Artă populară maramureșeană**, Constanța-Viena, (aprilie-mai 1984)
- **Mobilier tradițional din Maramureș**, Expoziția pavilionară (1984)
- **Tradiție și inovație în arta meșterilor populari**, Muzeul satului maramureșean, (august-decembrie 1984)
- **Valori patrimoniale din arta veche a Maramureșului**, Vișeu, Borșa (1 august 1984)
- **Mobilier tradițional țărănesc**, Combinatul de Industrializare a Lemnului (28 mai 1985)
- **Ocupații tradiționale: agricultura și creșterea animalelor**, SCZ (20 octombrie 1985)
- **Covorul maramureșean**, (itinerată la Borșa, Vișeu de Sus, Suceava, 1986)
- **Textile populare de interior**, Oradea, (8 mai 1986)
- **Pictură pe teme etnografice – Traian Bilțiu Dăncuș**, sălile de expoziție ale muzeului (1986)
- **Expoziție de pictură – Gherghe Chivu și Traian Bilțiu Dăncuș**, Casa Ioan Mihalyi de Apșa (1986)
- **„Artă populară contemporană”** (aprilie 1987)
- **Expoziție de artizanat**, Muzeul satului (mai 1987)
- **Textile populare maramureșene**, Borșa (noiembrie 1987)
- **Pictură naivă – Anuța Tite** (23 decembrie 1987)
- **Creatori populari laureați la Festivalul Național Cântarea României** (decembrie 1987)
- **Obiceiuri de iarnă în Maramureș** (decembrie 1987)
- **Lumea satului în viziunea copiilor** (decembrie 1987)
- **Expoziție de artă plastică – Cenaclul „Nord artistic”**, Galeriile de artă (decembrie 1987)
- **Mobilier tradițional țărănesc**, CPL (februarie 1988)
- **Artă plastică și artă populară** – (martie 1988)
- **Artă naivă** – pictură Anuța Tite, Sculptură în lemn – Ioan Bledea (aprilie-mai 1988)
- **Ocupații tradiționale maramureșene** – agricultura și creșterea animalelor, Muzeul satului (mai 1988)
- **Artă populară maramureșeană; Creatori populari din zona Maramureșului**, Sediul muzeului (mai 1988)

- **„Icoana maramureșeană”** - pictură pe sticlă autor Mihai Covaci , Muzeul etnografic (1988)
- **Expoziția „Flori alese în pictura lui Traian Bilțiu- Dăncuș”, Galeriile de artă Mihalyi, 8 martie 1989**
- **Expoziție de artă populară contemporană** a meșterilor populari din zonă, Sălile de expoziții ale muzeului (14 mai 1990)
- **Expoziție de sculptură în lemn** – Ioan Bledea (decembrie 1990)
- **Expoziție selectivă de pictură, artă și carte veche din colecția Dr. Alexandru Ciplea**, donată muzeului - Casa Ioan Mihalyi de Apșa, (1990)
- **Artă veche religioasă – icoane pe lemn** – organizată la Muzeul Cotroceni(1992)
- **Măști populare maramureșene**, Muzeul Bran (1992)
- **Pictură contemporană pe sticlă pe teme etnografice** – M. Godja, Expoziția pavilionară (1993)
- **Artă veche religioasă**, în biserica de la Muzeul satului maramureșean (1993)
- **Cultură tradițională în spațiul românesc – elemente de arhitectură**, Sala Parlamentului București (1995)
- **Podoabe tradiționale românești din nord-vestul Transilvaniei**, itinerantă: Zalău - Satu Mare organizată de Muzeul Țării Crișurilor la care a colaborat Muzeul județean Arad, Muzeul județean Baia Mare, Muzeul Banatului Timișoara și Muzeul Maramureșului din Sighetu Marmăției (1995-1996)
- **Obiceiuri de iarnă la români** – Sighet, 1997
- **Expoziția de măști și jocuri cu măști în contextul Festivalului de obiceiuri de iarnă** - Ion Bledea – sculptură; Utö Elisabeta – pictură; Johnny Popescu – tapiserie; Muzeul etnografic (26 decembrie 2000)
- **Vernisajul expoziției „Colecții de artă din patrimoniul muzeului”**; Casa muzeu Ioan Mihalyi de Apșa, (26 decembrie 2000)
- **Expoziția de desene ale copiilor din leud** – Imaginea satului maramureșean, Galeria de artă a muzeului, (26 decembrie 2000)
- **Expoziția de covoare maramureșene** – fondul de covoare restituit de Muzeul Țăranului Român după 63 de ani de custodie, Muzeul etnografic, (mai 2003)
- **Festivalul datinilor de iarnă de-a lungul a 35 de ani!**, Muzeul etnografic, (decembrie 2003)

- **Obiceiuri și Măști populare de Crăciun și Anul Nou** în colaborare cu Muzeul etnografic Suceava și Muzeul obiceiurilor populare din Bucovina, organizată la Muzeul Bran (2009)
- **Obiceiuri din Maramureș** – expoziție de fotografii realizate de japonezul Miya Kosei, Muzeul etnografic (2009)
- **Viața socială, economică, politică culturală și religioasă în satul maramureșean în perioada 1945-1989**, organizată la Muzeul satului maramureșean (2005)
- **Omul, timpul și sarea** - expoziție itinerantă organizată de Muzeul Carpaților Răsăriteni, la care au colaborat mai multe muzee printre care și Muzeul Maramureșului din Sighet (2007)
- **Brazilia – țara și oamenii**, expoziție de fotografii, Muzeul etnografic, (2006)
- **Valori de patrimoniu universal în colecțiile Muzeului Maramureșului din Sighetul Marmăției: Măști și mascoide africane**, Muzeul etnografic, (2007)
- **Meșteșuguri tradiționale – fierăritul**, la Muzeul satului, (2008)
- **Țesături și broderii la românii din dreapta Tisei**, Muzeul etnografic, 2010

Toate aceste expoziții, dar și multe altele pe care nu le-am amintit, vin să întrească imaginea peisajului cultural al acestei perioade și să confirme capacitatea creatoare, spiritul de inventivitate și incontestabilul simț artistic al țăranului maramureșean, dar și dăruirea și profesionalismul muzeografilor implicați.

Valorile materiale și imateriale ale zonei Maramureșului, cele tezaurizate în muzee, dar și cele rezultate în urma cercetărilor de teren s-au putut valorifica și face cunoscute și în cadrul unor simpozioane, sesiuni științifice, conferințe organizate de către instituția noastră sau de către instituții similare din țară și din străinătate.

Este suficient să amintim că de 42 de ani Muzeul Maramureșului organizează Sesiunea de comunicări științifice pe teme de etnografie și folclor (în cadrul *Festivalului de datini și obiceiuri de iarnă*, de la sfârșitul lunii decembrie) și *Simpozionul din cadrul Festivalului primăverii* (axat în special pe ocupații și obiceiuri de primăvară, dar nu numai).

Având în vedere faptul că publicațiile constituie o latură importantă a prezenței în viața culturală, putem afirma că, instituția noastră a reușit, începând din anul 2002, să editeze propriile publicații în care și-au găsit locul o bună parte din studiile participanților de-a lungul anilor la cele două manifestări științifice

amintite. Este vorba de anuarul muzeului - *Acta Musei Maramorosiensis* (care a ajuns la a opta ediție) - și *Revista Tradiții și Patrimoniu*.

Rezultatele cercetării de teren și de arhivă în cadrul proiectului „*Viața socială, economică, politică, culturală și religioasă în satul maramureșean 1945-1989*” – proiect finanțat de Ambasada SUA la București prin Centrul Cultural American, s-au concretizat în două volume, coordonate și îngrijite de dr. Mihai Dăncuș.

Proiectul s-a finalizat și cu o expoziție cu aceeași temă (pe care am amintit-o deja) și cu realizarea unei bogate bănci de date.

Valorificarea patrimoniului muzeal expus s-a realizat și prin editarea și reeditarea cataloagelor de către Mihai Dăncuș: „Muzeul etnografic al Maramureșului (în limba română, engleză, germană, franceză), apărut la Editura Museion, București în anul 1995, „Valori ale culturii populare maramureșene” (română, engleză, franceză), în anul 2000, „Muzeul culturii evreiești din Maramureș – Casa memorială Elie Wiesel” (engleză, franceză, română) în 2006, „Ieudul și valorile sale - Casa Dunca Pâțu” (română și engleză) în același an, catalogul expoziției, „Artă veche universală” (artă africană) din colecțiile Muzeului Maramureșului. În anul 2010 Mihai Dăncuș a editat o altă variantă a catalogului muzeului intitulat „Arhitectura vernaculară și alte valori ale culturii tradiționale maramureșene”, în română, engleză, franceză iar în 2011, catalogul privind „Sectorul de instalații tehnice acționate de apă” (în limba română, engleză franceză) însoțit de o broșură și o hartă și „Covorul maramureșean”, autor Ioana Dăncuș (română și engleză).

Mai trebuie să amintim că, pe lângă cele prezentate anterior, anii 2002 și 2003 s-au constituit ca o etapă de remarcabile realizări, au fost anii încununării unei munci de mai lungă durată.

La 1 decembrie 2003 la Vișeu de Sus – Maramureș s-a deschis Muzeul de istorie și etnografie, la care instituția noastră, prin domnul Mihai Dăncuș, care a realizat inclusiv tematica expoziției, a avut o contribuție esențială.

Prin eforturi imense și printr-o intensă activitate de cercetare de arhivă și de teren, efectuate pe parcursul mai multor ani, și, în urma unor repetate demersuri către factorii decizionali locali și centrali, am reușit, în sfârșit, să deschidem în 29 iulie 2002 Muzeul Culturii evreiești din Maramureș – Casa memorială Elie Wiesel, laureat al premiului Nobel pentru Pace pe anul 1986. Muzeul Elie Wiesel pune în operă împărtășirea respectului pentru ceilalți, constituindu-se ca o punte între culturi și etnii diferite. Pe parcursul anilor s-au realizat în jur de unsprezece filme documentare cu Studioul Sahia (Diplome maramureșene, Ceramica de Săcel, Adunarea nepoatelor, Torcătoarele, Iarna în Maramureș - Colinde

maramureșene, Tânjaua de pe Mara) și cu Televiziunea națională din Tokio, Osaka și Italia (Prelucrarea lemnului, Meșteșuguri tradiționale – torsul și țesutul, Cimitirul vesel din Săpânța, Păstoritul în Munții Maramureșului) al căror promotor și consultant științific a fost Mihai Dăncuș.

Ca un semn de prețuire față de Muzeul Maramureșului, în 1993 s-a ținut aici cea de a 15 a Conferință europeană a muzeelor în aer liber patronată de I.C.O.M. iar în anul 2000 Conferința europeană pe tema „Drumul lemnului în Europa” sub egida Diviziei de Patrimoniu a Consiliului Europei. În anul 1991 muzeul nostru a fost coorganizator al Primului simpozion de etnologie cu participarea Academiei Române și Academiei Republicii Moldova.

O dovadă certă a faptului că muzeul nostru s-a făcut cunoscut și se bucură de un deosebit prestigiu este aceea că a primit din partea Ministerului Culturii și Cultelor premiile Gheorghe Focșa în anul 2002, Tancred Bănățeanu în anul 2003, și numeroase diplome din partea multor instituții de cultură din țară și din străinătate.

Muzeul, prin muzeograful Mihai Dăncuș, este membru al Asociației Europene a Muzeelor în aer liber, membru al Asociației Internaționale a Muzeelor de Agricultură, membru ICOM, fiind prezent la conferințele internaționale organizate de aceste instituții.

Nu putem încheia această succintă prezentare fără să amintim că, anul 2011 este pentru instituția noastră anul succesului deplin. Dacă de-a lungul anilor, prin încercări repetate la diverse foruri tutelare, conducerea muzeului n-a reușit să obțină finanțarea unor proiecte, iată că, un proiect european finanțat de guvernele Islandei, Principatului Liechtenstein și Norvegiei prin Mecanismul Financiar al SEE, al cărui autor și coordonator este Mihai Dăncuș, ne-a permis să dezvoltăm și să finalizăm un **Sector al instalațiilor tehnice acționate de apă** - respectiv restaurarea/ reconstituirea a două mori, o piuă pentru bătut pânura și o pălincie, în Muzeul satului maramureșean. Am reușit așadar, să întregim muzeul cu aceste construcții, care sunt specifice și indispensabile oricărui sat tradițional transformându-l într-o instituție culturală dinamică, „un muzeu viu”, cu posibilitatea de a efectua demonstrații practice pentru vizitatori.

Putem conchide că patrimoniul muzeului prezentat în expozițiile despre care am vorbit anterior, cuprinde ceea ce inteligența și sensibilitatea omenească au realizat pe parcursul timpului și, care s-au constituit ca o carte despre zonă și oamenii săi care vin din istorie cu întreaga lor zestre spirituală.

Aici s-a adunat memoria multor generații, iar creația acestor generații s-a constituit ca o sinteză a spiritualității maramureșene exprimată în categoriile etnografice: case, gospodării, obiecte de ritual, covoare și textile, port popular ceramică, obiceiuri etc., care

Întrunesc toate atributele artei populare: sobrietate, eleganță, vigoare, armonie, și care, totodată, înmagazinează o imensă cantitate de informații istorice, etnografice, sociale.

***„Muzeul este arsenalul cel mai puternic
cu care un popor își apără originea,
identitatea și tot ce a moștenit de la străbuni.”***

**Iosif Șterca Șuluțiu, Președinte ASTRA,
cuvânt la deschiderea Muzeului ASTRA,
Sibiu, 1905, 19 august**

**DIRECȚII DE DEZVOLTARE PE TERMEN MEDIU ȘI LUNG
pentru MUZEUL MARAMUREȘULUI
din Sighetul Marmăției
I.CADRUL GENERAL¹**

1.1. Muzeul în contextul cultural național contemporan

Dacă în anul 1969 (când am venit în muzeu) instituția noastră era în categoria muzeelor de gradul IV, avea un patrimoniu de circa 1500 obiecte de patrimoniu și bunuri culturale și patru persoane angajate (un muzeograf director Francisc Nistor, un proaspăt muzeograf la secția științele naturii, un paznic și o femeie de serviciu), fără nici o expoziție deschisă pentru public, astăzi, după 40 de ani, trecând prin gradele III, II, I, I A, este un **„muzeu de rang regional”** remarcabil pentru țară și cunoscut în lume, cu un patrimoniu de aproape o sută de mii de obiecte (vezi Legea Muzeelor, Anexa D – Muzeu regionale).

Desigur, în contextul actual, pentru a păstra patrimoniul acumulat, pentru a-l pune în valoare și pentru a ne înscrie în noua ordine cerută se impune o regândire și o perspectivă.

Astăzi **managementul instituției muzeale** implică o regândire, redefinire care obligă în a-și stabili printr-o strategie precisă misiuni clare, cu obiective bine precizate și cu o perspectivă de îndeplinire, stabilind totodată și indici de performanță privind evaluarea activităților muzeale/culturale.

¹ Prezenta lucrare reprezintă, pentru toate secțiile și sectoarele, exclusiv punctul meu de vedere (M. D.) și a fost concepută și redactată integral de subsemnatul. Este rezultatul unei experiențe de zeci de ani, timp în care am dezvoltat muzeul, început și fondat de Dl. Francisc Nistor, creând secțiile și sectoarele existente și am adus muzeul la grad regional. A fost predată Consiliului local și Primăriei Sighetul Marmăției. Lucrarea este mult mai amplă. Cuprinde și un extras de Proiect managerial pe anul 2009, anexe etc. Tipărim aici și acum doar cadrul general așa cum l-am conceput. Multe din propunerile făcute până la data publicării acestei lucrări s-au realizat, altele sunt în curs. Am marcat la note tot ce se realizează în timp.

După Revoluția din decembrie 1989 cultura în general, ca și indivizii ce constituie societatea, se eliberează din chingile ideologice, intră într-un sistem de restructurare ce implică și întrebări grele cum este cea privind finanțarea, problemă cheie a noului sistem în care am intrat, respectiv cel care are la bază economia de piață.

Evident că din primii ani am pus problema găsirii unor noi resurse de finanțare în afara celor care se asigurau din bugetul statului, respectiv de la bugetul local, implicit proiecte de la Consiliul județean și Ministerul Culturii. Aceste schimbări (datorate economiei de piață, sistemului capitalist) au dus și la o schimbare totală de atitudine în privința stilului de conducere, care în principiu, acum, înseamnă fixarea unor obiective și care, apoi, puse în fața muzeografilor, lucrătorilor, implică conștientizarea faptului că împlinirea acestora este însăși rațiunea lor de a exista în cadrul instituției.

Stabilind obiective clare, precise (vezi planurile de muncă anuale și proiectele) care toate se regăsesc în strategia de dezvoltare a muzeului pe termen mediu și lung, duce la implicarea și responsabilizarea lucrătorilor și, desigur, în funcție de rezultate urmează recompensele și/sau sancțiunile.

Pornind de la premiza că modernizarea societății românești nu se poate face fără cultură, aceasta implicând latura sa educativă și care nu se poate realiza altfel decât prin cercetare, descoperim cu ușurință și rolul muzeelor în împlinirea acestui scop. După revoluție se impunea și muzeelor o reorganizare, restructurare, având la bază noi modele, o gândire eliberată de clișee, adaptată cerințelor europene moderne.

1.2. Muzeul Maramureșului în sistemul național și locul său în comunitate

În România sunt înregistrate circa 600 de muzee care se grupează pe categoriile stipulate în lege și au la bază criteriul de subordonare și de apartenență (implicit bugetarea):

- muzee naționale;
- muzee regionale;
- muzee județene;
- muzee municipale/orășenești;
- muzee comunale;
- colecții muzeale (de stat sau private).

Mai sunt înregistrate muzee cu caracter special cum sunt cele care aparțin cultelor religioase, universităților, Academiei Române, muzeele private ș.a.

Dacă le clasificăm pe specializări, acestea pot fi:

- muzee de arheologie – istorie;
- muzee etnografice;
- muzee de științele naturii sau de istorie naturală;
- muzee de artă;
- muzee de istoria tehnicii sau de tehnică;
- muzee mixte (complexe muzeale cu mai multe secții) cum este muzeul nostru.

După forma expunerii, muzeele pot fi:

- muzee cu expunere pavilionară;
- muzee în aer liber.

Legea muzeelor și colecțiilor publice (Legea nr. 311/2003) reglementează într-o nouă variantă definiția muzeului și funcțiile acestuia, astfel: *„Muzeul este instituția publică de cultură aflată în serviciul societății, care colecționează, conservă, cercetează, restaurează, comunică și expune, în scopul cunoașterii, educării și recreerii, măturii materiale și spirituale ale existenței și evoluției comunităților umane, precum și ale mediului înconjurător”*. În spiritul aceleiași legi, funcțiile muzeului sunt:

- a) constituirea, conservarea și restaurarea patrimoniului muzeal;
- b) evidența, protejarea, cercetarea și dezvoltarea patrimoniului muzeal;
- c) punerea în valoare a patrimoniului muzeal în scopul cunoașterii, educării și recreării.

* * *

În concepția noastră, privitor la aria de reprezentare a muzeului nostru, încă din anul 1970/1971, când, împreună cu Francisc Nistor și un colectiv de la Muzeul Național de Artă Populară, am elaborat **Tematica de organizare a Muzeului etnografic al Maramureșului** și în special din 1972/1974, când am propus **Tematica de organizare a Muzeului arhitecturii populare maramureșene** prezentată la București ca teză de atestare ca muzeograf etnograf, preconizăm **„Muzeul etnografic al Maramureșului Istoric”**.²

Pentru a ne face mai bine înțeleși în ce privește concepția noastră privind „complexul muzeal” de la Sighet, reproducem ad-literam un fragment din această lucrare: „Muzeul Maramureșean deoarece așa ne place să-l denumim, având în vedere istoria acestei

² **Mihai Dăncuș**, *Tematica Muzeului Arhitecturii populare Maramureșene*, București, 1974, manuscris dactilografiat, p. 3, Biblioteca Centrului de Specializare a Cadrelor din Ministerul Culturii, cota 4/411/1974. Lucrarea a fost acceptată ca teză de atestare ca muzeograf, specialitatea etnografie. A fost publicată în ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS, Sighetul Marmăției, 2008, p. 354

instituții, după denumirea dată de Gh. Vornicu, nu este altceva deocamdată (anul 1972, n.n.) decât Muzeul etnografic al Maramureșului Istoric cu o expoziție pavilionară deschisă. Zicem deocamdată (1972, n.r.) deoarece este conturată deja o secție de științele naturii și în curs de organizare o secție de istorie. În felul acesta muzeul nostru va reuși să prezinte publicului civilizația poporului român din Maramureș într-o perspectivă diacronică vizând și condițiile de mediu natural – geografice care au facilitat dezvoltarea acestei civilizații în Depresiunea intercarpatică a Maramureșului”.

Începând din această perioadă 1970 – 1974, tot ce am întreprins pentru muzeu, de la cercetarea zonei, achiziții de obiecte muzeale, proiecte tematice (etnografie, istorie, științele naturii, memorialistică) avea ca zonă de reprezentare Maramureșul Istoric, deci muzeul fiind încă de atunci de facto un „muzeu zonal - **regional**”.

După 1989, aria de cercetare și de achiziție, inclusiv de reprezentare în muzeu, s-a extins și asupra Maramureșului din dreapta Tisei.

Structura actuală a muzeului îl încadrează ca tip în rândul **complexelor muzeale** care sunt reprezentative la nivel național pentru fiecare provincie istorică a țării: Muzeul Țării Crișului – Oradea, Muzeul Etnografic al Transilvaniei – Cluj Napoca, Muzeul Național Secuiesc – Sfântul Gheorghe, Muzeul Civilizației Dacice și Romane – Deva, Muzeul Olteniei – Craiova, Complexul Muzeal Bucovina – Suceava etc. (total 14 muzee regionale).

Complexul muzeal din Sighet are dominantă etnologică (muzeu etnografic cu expunere pavilionară și muzeu în aer liber) cuprinzând și secții de istorie/arheologie, istoria culturii și memorialistică, galerie de artă, secție de științele naturii, dar și Muzeul culturii și civilizației evreiești, precum și mai multe conservări „in situ”, ca puncte muzeale în principalele subzone ale Maramureșului, deci este un **muzeu mixt**.

Muzeul Maramureșului este instituție bugetară cu personalitate juridică cuprins în structura Consiliului local – Primăria Sighetul Marmăției, care-i asigură cheltuielile de funcționare printr-un buget propriu (cu toate că în mod normal ar trebui să fie în bugetarea Consiliului județean). Prin eforturi mari realizează și venituri proprii din taxe de vizitare, taxe foto, video, vânzare de publicații și artizanat, taxe de cazare în cabanele Muzeului Satului etc. De asemenea, muzeul, prin specialiștii săi, efectuează și alte prestări de servicii ce aduc venituri: expertizări, preparare animale împăiate, restaurare și conservare monumente etc. Ponderea veniturilor proprii în bugetul general este de circa 10% cu fluctuații de la an la an.

Prin proiecte speciale își asigură finanțarea unor obiective prin atragerea de fonduri de la Consiliul județean, Ministerul Culturii, instituții europene, ambasade etc. O altă sursă sunt sponsorizările.

Muzeul Maramureșului, prin Muzeul Satului Maramureșean, este membru în Asociația Europeană a Muzeelor în Aer Liber din structura ICOM, ICOMOS, UNESCO, la fel în Asociația Internațională a Muzeelor de Agricultură – Etnografie, Asociația Națională a Muzeelor în Aer Liber, ICOM (Asociația Internațională a Muzeelor). Muzeul, pentru a putea intra în relație cu organisme similare din țară și străinătate și în special pentru a beneficia de finanțări externe (ambasade etc.) și-a creat un O.N.G., respectiv Asociația Prietenii Muzeului Maramureșului din Sighetul Marmăției. Are relații directe cu mai multe muzee europene.

În cadrul comunității locale, Muzeul Maramureșului are o poziție de mare prestigiu. Populația locală, pe întreaga sa structură și categorii de vârstă sau socio-profesionale, cunoaște instituția aproape în toată structura, sigur, ponderea principală fiind axată pe Muzeul satului Maramureșean, care s-a impus intrând în conștiința orașenilor ca „muzeul nostru”. Și în zonă este cunoscut mai mult muzeul satului și muzeul etnografic. O căutare specială are muzeul de științele naturii, în general pentru publicul școlar. Curios și de neexplicat este că muzeul de istorie/arheologie, cu toate colecțiile valoroase și colectivul de specialiști cu calificare superioară cel mai mare (cinci specialiști cu studii superioare și specializări post universitare) nu reușesc să impună și să se impună. S-a impus în conștiința locală și Muzeul culturii evreiești – Casa memorială Elie Wiesel, mai puțin Casa muzeu Mihalyi de Apșa (care este un loc sfânt al românilor din Maramureș și care trebuie valorificat cum se cuvine).

Muzeul editează două publicații permanente: Anuarul muzeului „ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS” (volume masive cuprinzând studii și cercetări, comunicări științifice susținute la sesiunile muzeului în domeniul etnografiei, istoriei, antropologiei culturale etc.), revista „TRADIȚII ȘI PATRIMONIU”. Tot sub egida muzeului tipărim și seria de „MONOGRAFII SĂTEȘTI DIN MARAMUREȘ”. Publicăm și cataloage de expoziții, monografii muzeale și alte cărți de promovare a muzeului, a orașului nostru, precum și a Maramureșului în general.

II. Direcții de dezvoltare pe termen mediu și lung în domeniul ETNOGRAFIEI

1.1. Muzeul Satului Maramureșean

Muzeul Satului Maramureșean din Sighetul Marmăției este considerat astăzi pe plan național și internațional ca una din cele mai prestigioase instituții patrimoniale și care, prin valoarea sa, devine de mare interes cultural, științific și turistic pentru zona Maramureșului istoric și pentru orașul nostru. Pentru confirmare amintim că este vizitat anual de circa 20–25 mii de turiști care plătesc taxe de vizitare (20 de lei elevi, studenți, militari, pensionari și 40 de lei adulți români și străini).

Muzeul satului Maramureșean face parte din sistemul național de profil care cuprinde 19 muzee în aer liber, situându-se prin valoarea sa printre primele din țară. Este singurul muzeu din țară care reconstituie satul specific zonei într-o perspectivă diacronică și în sincronie, așa cum am găsit casele monument, începând din sec. al XVI-lea până în secolul al XX-lea.

În Muzeul Satului sunt restaurate și date în circuitul de vizitare monumente de arhitectură provenite din satele Maramureșului Istoric, majoritatea purtând inscripții și datări certe gravate în lemn, altele date de prestigioase instituții științifice europene pe parcursul sec. al XVI-lea, al XVII-lea, al XVIII-lea și al XIX-lea, prin metoda dendrocronologică.³

Pentru valoarea sa muzeul este cuprins în rețelele ICOM și UNESCO, iar ca recunoaștere valorică internațională, aici s-a ținut în septembrie 1993 a XVI-a Conferință a Asociației Europene a Muzeelor în Aer Liber, iar în iunie 2000, sub egida Diviziei de Patrimoniu din cadrul Consiliului Europei, în Muzeul Satului Maramureșean a avut loc conferința europeană „Drumul lemnului în Europa”. Muzeul Satului Maramureșean cu întreg patrimoniul de monumente conservate este cuprins în Lista monumentelor istorice actualizată prin Ordinul Ministrului Culturii și Cultelor nr. 2314/2004, cod LMI 2004 MM – II – B – 04668.⁴

³ Este singurul muzeu din România și unul din foarte puținele din Europa care au monumente de așa valoare și dateate cert și poate chiar de aceea două institute de dendrocronologie prestigioase din Europa au consacrat studii speciale (Olanda – Suedia și Germania): **Klaus Freckmann, Burghart Schimdt, Auß Jean Cuisenier Sparen in Rumänien – architektonische Eindrücke im Banat, in Transilavaniien und in den Maramures**, publicat în volumul „Jean Cuisenier, Das Gedächtnis der Karpaten – Rumänien und sein Kulturelles Erbe: Innen – und Außenansichten”, Jonas Verlag, 2008

⁴ Ca „Ansamblu de arhitectură și tehnică populară”.

Încă odată cu elaborarea tematicii de organizare a muzeului (Mihai Dăncuș, 1972 – 1974) și printr-un proiect de amenajare muzeală am delimitat trei zone, astfel:

1. **Zona A** – prezentarea arhitecturii populare maramureșene pe structura unei așezări/sat specific perioadei sec. al XVI-lea–al XIX-lea (diacronic prezentând monumente specifice acestor perioade și sincronice așa cum s-au păstrat până în prima jumătate a secolului al XX-lea.

2. **Zona B** - destinată relațiilor cu publicul, care cuprinde :

- spații pentru manifestări etno - folclorice (patrimoniul imaterial);
- spații pentru servicii turistice (construcții de cazare, de primire, informare etc. într-o ambianță cu spații verzi – versantul sudic).

3. **Zona C** – Această zonă vine să întregască întregul proiect prin prezentarea instalațiilor de tehnică populară acționate hidraulic (mori, pive, vâltori, horincie etc.) și care, în general, în cadrul structurii așezărilor rurale tradiționale sunt amplasate la marginea așezării, muzeul oferind aceste posibilități.

Zonarea este susținută și de relieful specific al amplasamentului și delimitată de vegetația (pâlcuri de arbori) creată de noi în timp (circa 20 – 25 de ani).

În zona B – zona centrală a ansamblului, destinată manifestărilor de masă (spectacole de avengură etc.) printr-un proiect de fezabilitate realizat în anul 1994 – proiect nr. 8792 – prevedeam: scena în aer liber (S=500 m.p.) cu toate dotările (cabane, grupuri sanitare etc.) dar și spații comerciale (căsuțe tip camping pentru dormit, restaurant, grădină de vară). Tot acest proiect prevede și realizarea sectorului de instalații tehnice acționate de apă pe râul Ronișoara.

Acest proiect a fost reluat într-o variantă îmbunătățită în anul 1996 (ARIS nr. 9004 – 1996). Cele două proiecte nu s-au realizat din lipsă de fonduri bănești.

În sfârșit, în anul 2008 am reluat ideea de a prezenta instalațiile tehnice acționate hidraulic printr-un proiect european și care va finaliza sectorul C din cadrul marelui proiect al muzeului.

O bună parte din acestea s-au realizat, iar altele sunt în curs de realizare având la bază următoarele:

- Strategia de dezvoltare a municipiului Sighetul Marmăției care prevede creșterea atractivității muzeului prin exploatarea spațiului aferent și organizarea de activități care implică păstrarea tradițiilor populare.

- REGIO – Programul Operațional Regional din martie 2008, axa prioritară 5 „Dezvoltarea durabilă și promovarea turismului”.

- Domeniul major de intervenție 5.1 - „Restaurarea și valorificarea durabilă a patrimoniului cultural, precum și crearea/modernizarea infrastructurilor conexe”.
- Domeniul major de intervenție 5.2 - „Infrastructura de turism”.
- Programul Ministerului Culturii - „Patrimoniul în pericol” din anul 2008 – având ca obiectiv restaurarea monumentelor de arhitectură și tehnică populară și a patrimoniului mobil din muzeele în aer liber.
- Programul național de îmbunătățire a mediului prin realizarea de spații verzi în localitățile urbane.
- Conceptul general european și mondial de dezvoltare durabilă a localităților.

* * *

1.2. Dacă zona A este în mare realizată, zonele B și C sunt în curs de realizare și de definitivare.

Prin Proiectul european realizat de noi (M. D.) în anul 2008 intitulat **„Sectorul de instalații tehnice acționate hidraulic în cadrul Muzeului Maramureșului din Sighetul Marmăției”** cu finanțare europeană prin **Mecanismul Financiar SEE**, pe baza punctajului obținut a fost inclus pe lista propunerilor selectate și transmis spre analiză Oficiului Mecanismului Financiar de la Bruxelles. În luna februarie anul curent (2009), o comisie de specialiști de la Bruxelles a evaluat și avizat pozitiv proiectul. Menționăm că acest proiect prin studiul de fezabilitate include și o mare parte din dotările necesare pentru realizarea **zonei B** (căi de acces, parcare, împrejurimi, terasamente, amenajări peisagistice, garduri vii, spațiu verde decorativ, publicitate, semnalizare, platformă de parcare, locuri de odihnă, sursă de apă, coșuri de gunoi, clădire administrativă – cu grupuri sanitare – în viitor).⁵

* * *

1.3. Tot pe termen lung avem deja elaborat un proiect privind crearea în spațiul destinat zonei B, cu titlul **„CENTRUL CULTURAL UNESCO – CONSERVAREA ȘI RESTAURAREA MONUMENTELOR DIN LEMN”**⁶, proiect realizat de Arh. Ioana

⁵ La data publicării (dec. 2011) proiectul a devenit o realitate. La 30 aprilie 2011, cu ocazia Conferinței Naționale a Asociației Muzeelor în Aer Liber din România, care grupează specialiști de marcă din toată țara, dar și universitari și cercetători academici, etnologi, precum și în prezența unui grup de patru specialiști de la Vest Telemark Museum din Norvegia și a unui numeros public s-a inaugurat acest grandios proiect. Cu aceasta mi-am împlinit o dorință veche.

⁶ N. B. Pentru edificare vezi anexa. Acest proiect de perspectivă poate fi realizat printr-o finanțare europeană sau în prezent cu Ministerul Culturii. Aceasta implică comanda unui studiu de fezabilitate. Proiectul a fost realizat în cadrul lucrărilor de diplomă la Universitatea de Arhitectură „Ion Mincu” din București și nu a implicat nici o cheltuială din partea muzeului nostru, fiind remarcat de Ordinul Arhitecților din România și nominalizat pentru premiere.

Elisabeta Dăncuș în coordonarea Prof. Dr. Arh. Romeo Belea. Proiectul a fost nominalizat de Ordinul Arhitecților din România, pentru premiere și expus la București odată cu Proiectul pentru Catedrala Mântuirii Neamului și apreciat de Prim Ministrul de atunci, Adrian Năstase, care a vizitat expoziția.

Proiectul cuprinde spații destinate următoarelor activități:

- Culturale (conferințe, expoziții, spectacole, manifestări cultural-artistice).
- Educative-instructive (cursuri de specializare în domeniul conservării și restaurării lemnului).
- Administrative.
- Cazări.

Zona de activități:

1. Destinată publicului: expunerea tehnicilor în lemn din zonă (expoziție permanentă și expoziții temporare;

- Spații publice de acces și informare culturală;
- Bibliotecă;
- Bar, cafenea.

2. Spații de cercetare și specializare tehnico-științifică:

- Săli de cursuri;
- Laboratoare și ateliere (conservarea și restaurarea lemnului).

3. Spații de depozitare.

4. Spații administrative.

5. Spații de cazare.

6. Spații tehnice.

Proiectul este viabil și se poate realiza printr-un proiect european (urgent) și în felul acesta se poate transfera aici și Muzeul etnografic pavilionar din centrul orașului, astfel spațiul acestuia rămânând disponibil pentru restructurarea, mutând și edificând aici într-o organizare modernă Muzeul de istorie a Maramureșului.

* * *

1.4. Organizarea întregii activități muzeale în domeniul etnografiei (cu expunerea pavilionară sau în aer liber - Muzeul Satului) are ca principiu de funcționare și conceptul de „**Muzeum Vivum**”, pentru care avem detaliate programe anuale. Totodată considerăm muzeul o „**ACADEMIE DE CULTURALIZARE A MARELUI PUBLIC**”.

* * *

1.5. În cadrul **Muzeului Satului Maramureșean** mai detaliem următoarele obiective:

- Realizarea **Sectorului de instalații tehnice populare acționate hidraulic** (proiect în fază de aprobare la Bruxelles) care, în prima etapă va dura 2 ani.⁷

- Cercetarea de teren, în vederea achiziționării și restaurării în muzeu a unor obiective din subzona Vișeu – Borșa, care este slab reprezentată.

- Cercetarea de teren în vederea transferării în muzeu a unor obiective din Maramureșul Istoric – dreapta Tisei, care împreună cu Biserica (care la origine este din satul Cricova de pe Valea Taliaborului) ar completa armonios muzeul și ar reprezenta întregul Maramureș (am depistat două case în localitatea Apșa de Jos și o stână în zona Biserica Albă, care ar putea face obiectul achiziției și transferului).

- Continuarea cercetărilor de teren în vederea inventarierii patrimoniului specific grupurilor de germani din zonă (țipțeri, șvabi, sași) pentru reprezentare în Muzeul Satului, printr-o gospodărire specifică.⁸

- Cercetarea de teren în vederea reprezentării în muzeu a păstoritului ca ocupație tradițională de bază prin amplasarea a două tipuri de stâne.

- Reprezentarea în muzeu a meșteșugurilor, în speță a celor artistice, atât în diacronie, cât și în sincronie; avem deja reprezentate în muzeu: un atelier de rotărie, unul de dulgherie/tâmplărie, o fierărie tradițională, atelier de confecționare a textilelor populare. În perspectiva apropiată vom prezenta un atelier de olărie, dar și o măcelărie (cușer), frizerie, pantofărie etc., precum și „boldul” (prăvălia sătească), dar și „cârciuma” sau „hanul” care vor fi funcționale, cu produse specifice zonale; „pălincia” sau „horincia” va fi unul din obiectivele imediate și pentru care avem destinat spațiu în muzeu.⁹

Pentru prezentarea riturilor de trecere (obiceiurile din ciclul familiei) propunem:

- Reamenajarea interiorului de la casa Bărsan în care prezintă obiceiurile de nuntă (folosind manechini pentru actanții principali: miri, nași, druște, cămărașul, socăcița, ceterașii etc. se va pune și un fond muzical – cântecul găinii sau altceva).

⁷ Așa cum am arătat mai sus, proiectul este realizat.

⁸ Am efectuat cercetări în mai mulți ani la rând (în clișoteca muzeului sunt sute de imagini/clișee) în special la Vișeu de Sus, cartierul „Țipțerii”. Am depistat trei obiective din care o gospodărie să o aducem în muzeu, iar două să le propunem pentru conservare „in situ”. Toate tentativele s-au finalizat cu eșec din cauza neînțelegerii președintelui Forumului german de atunci. Cercetările s-au făcut de Mihai Dăncuș și Ioana Dăncuș.

⁹ Pălincia este prezentă în muzeu în cadrul Sectorului de instalații tehnice acționate hidraulic – Proiect finalizat la 30 aprilie 2011. Proiectul de amenajare a fost realizat de Mihai Dăncuș.

- Reamenajarea unei case în care se vor prezenta obiceiurile de botejune și obiceiurile de înmormântare.

- Reprezentarea în muzeu a instituțiilor satului: primăria, poșta, școala (confesională sau de stat), postul de jandarmi (miliția), poliția ș.a., pentru care este rezervat spațiu de amplasare prin proiectul tematic.

- Reconstituirea în jurul bisericii a cimitirului sătesc și a meselor moșilor (mesele de piatră –lespezi mari - pentru pomeni). Se vor prezenta crucile de piatră și cele de lemn cu forme celtice, care de altfel se expun primăvara.

- Reconstituirea, printr-un proiect special de restaurare (Fondurile Ministerului Culturii, capitolul „Patrimoniul în pericol”), a unei case monument provenită din loc. Berbești, de la care deținem mai multe elemente printre care ancadramentul ușii și meștergrinda care poartă un înscris în limba latină cu textul: „AEDIFICAVIT 1596 – A 1704 M – FILIUS VOLPHANSI”. Monumentul este unic în spațiul românesc și merită o investiție specială pentru reconstituire¹⁰.

- Reconstituirea pe baza meștergrindei și altor elemente recuperate și păstrate în depozitul muzeului a caselor de la care s-au recuperat (conform prezentării lor în catalogul tipărit de Mihai Dăncuș). Sunt extrem de importante deoarece inscripțiile în limba latină și română cu caractere cirilice sunt mărturii istorice.

- Restaurarea unei case de bârne rotunde de stejar din comuna Petrova, care este transportată și depozitată în muzeu de mai mulți ani.¹¹

- Restaurarea sau reconstituirea în muzeu a două cruci (troițe), una la intrarea în spațiul destinat curții bisericii (cimitirului) și una la încrucișarea „drumurilor din sat” (aleilor).

- Când se va restaura acoperișul la casa Stan din Săpânța se va avea în vedere proiectul nostru de a se reconstitui acoperișul cu paie, așa cum a fost „ab initio”.

Acoperișul de la casa ruteană (huțulă) de la Poienile de Sub Munte se va reconstitui cu „blăni”, scânduri lungi de 1,50 – 1,80 m așa cum a fost inițial, și nu cu draniță, cum l-am găsit „in situ”. Aceasta va da și nota specifică a acestor case, respectiv din Săpânța și Poieni.

Lucrările de restaurare care presupun fonduri de investiții se vor utiliza prin Programul Ministerului Culturii - „Patrimoniul în pericol” pe anul 2009 – având ca obiectiv restaurarea monumentelor de

¹⁰ Casa monument Codrea s-a restaurat s-a restaurat /reconstituit printr-un proiect întocmit de Mihai Dăncuș și un proiect de restaurare întocmit de Arh. Ioana Elisabeta Dăncuș, finanțat de Ministerul Culturii – 2010.

¹¹ Sperăm că la finele anului, când va apare acest text, și casa să fie restaurată. Proiect întocmit de Mihai Dăncuș și finanțat de Consiliul Județean Maramureș.

arhitectură și tehnică populară și a patrimoniului mobil din muzeele în aer liber.

- Reconstituirea unei „ferme dacice” – Proiect în care vor fi coopțați arheologi, etnoarheologi, etnografi (fonduri naționale sau europene).

- Prezentarea în muzeu a raselor autohtone de animale (oaia țurcană etc.)

* * *

1.6. Amenajări

- Plantarea în continuare de arbori și arbuști autohtoni constituind pâlcuri de vegetație în peisagistica generală a muzeului (se vor avea în vedere spațiile marginale ale muzeului).
- Amplasarea în interiorul muzeului a 2-3 mari grupuri sanitare.
- Reamenajarea spațiului de primire vizitatori, poarta I (o construcție modernă inspirată din arhitectura populară).
- Racordarea grupului sanitar la sistemul de apă al orașului.¹²
- Amenajarea unei mici cofetării în spațiile de primire.
- Amenajarea (prin închiriere sau parteneriat) a unei grădini de vară pe perioada de sezon turistic, unde se vor servi produse tradiționale, dar și sucuri, apă minerală etc., „Restaurantul” muzeului, așa cum au toate muzeele din Europa.
- Amenajarea spațiului de intrare (de acces), reamenajarea parcurii, plantații de arbuști decorativi și amenajări floristice.
- Reabilitarea porții de intrare (sau construirea uneia noi), precum și a sistemului de împrejmuire.¹³
- Verificarea și înlocuirea hidranților deteriorați. Ideal ar fi un nou sistem printr-un proiect (Ministerul Culturii sau un proiect european).
- Reabilitarea aleilor de acces, a celor din muzeu, precum și a spațiilor de odihnă.
- Amenajarea și extinderea depozitului de obiecte muzeale mari în special.
- Reamenajarea atelierului de restaurare și a laboratorului de conservare.
- Reamenajarea depozitului de materiale de restaurare: piatră, lemn (care trebuie să se usuce natural cel puțin trei ani), draniță/șiță etc.
- În cadrul Sectorului de instalații tehnice acționate hidraulic se va proiecta un mic pavilion unde se vor prezenta mecanismele

¹² Racordul s-a efectuat în 2010.

¹³ S-a restaurat în luna februarie 2011.

originale ale morilor, pivei, precum și alte instalații tehnice (uleinițe, strunguri de lemn, râșnițe pe tipologii etc.).

- Achiziționarea unei case (în stare bună) care să se restaureze la intrarea în sectorul de instalații tehnice (la intrare chiar pe stânga) și transformată în pavilion de intrare și primire a vizitatorilor.

2. Muzeul de Etnografie

2.1. Expoziția de bază

Reorganizarea Expoziției de bază permanente, str. Bogdan Vodă nr. 1, deschisă la 27 decembrie 1971, care prin tematică prezintă ocupațiile și meșteșugurile artistice specifice zonei, mobilierul țăranesc, fragmente de arhitectură, covoarele și textilele, portul popular, ceramica și două expoziții speciale: icoane pe lemn și pe sticlă, expoziție de măști și jocuri cu măști. Ne propunem prezentarea obiectului **în contextul în care a fost creat și pentru care a fost creat** și de asemenea prezentarea patrimoniului imaterial, cu preponderență **obiceiurile**, care sunt un domeniu al etnografiei. Totodată în viitoarea expoziție se va prezenta zona Maramureșului din dreapta Tisei (având în patrimoniu peste 1000 de obiecte). De asemenea preconizăm extinderea expoziției de măști și jocuri cu măști prin îmbogățirea patrimoniului cu măști de pe întreg spațiul național, urmărind prin aceasta și o formă de valorificare a patrimoniului imaterial, cu referire la Festivalul Național al Obiceiurilor de Iarnă de la Sighetul Marmăției, totul într-o viziune și realizare modernă și promovarea Festivalului de obiceiuri de iarnă la UNESCO pentru trecerea lui în „Patrimoniul mondial”.

2.2. În situația că în viitorul apropiat va trebui să părăsim clădirea de sediu a muzeului (P-ța Libertății, nr. 15) care pe lângă secțiile de istorie și științele naturii mai adăpostește și depozitele principale de obiecte muzeale (patrimoniu mobil, inclusiv piesele clasate ca „tezaur”), precum și laboratoarele (conservare, preparare, restaurare, foto/fono etc.) propunem ca toate acestea să-și găsească locul în spațiile închiriate de cinematograf, spațiu care cu cheltuieli minime ar rezolva problema. O altă soluție ar fi mutarea Muzeului etnografic într-un pavilion special care se poate realiza în Muzeul Satului – vezi proiectul 1.3 de la pagina 8.

III. În domeniul ISTORIEI

1.1. Secția ISTORIE/ARHEOLOGIE

Maramureșul fiind una din Provinciile istorice ale României cu o rezonanță specială în spațiul românesc și chiar european obligă și la o reprezentare muzeală a istoriei zonei pe măsură.

Aceasta se poate realiza numai prin înzestrarea secției cu personal de specialitate competent, asigurarea de spații expoziționale și anexe adecvate și, desigur, fonduri financiare pe măsură.

În politica de angajare de personal la secția Istorie/Arheologie în ultimii zece ani, am angajat preferențial în detrimentul celorlalte secții, șase persoane cu calificare superioară (pe trei dintre aceștia i-am sprijinit și susținut pentru specializare pentru doctorat, unul a terminat doctoratul, mai având un program în cadrul postdoctoral la Universitatea de la Cluj, unul este în stadiul final la doctorantură, iar unul, din păcate, a abandonat doctoratul). La aceștia se pot adăuga specialiști prin contracte de asociere și parteneriat pe baza unor programe și proiecte concrete, în special pentru cercetări arheologice.

1.2. În realizarea acestui deziderat, pe termen mediu și lung, propunem următoarele:

- În condițiile în care va trebui să părăsim actualul spațiu (și trebuie, deoarece imobilul știm că este revendicat) considerăm ca potrivită pentru organizarea viitorului Muzeu de Istorie – Arheologie, dar și cel de Științele Naturii), clădirea fostului internat al Liceului Pedagogic, respectiv cea din curtea actualului Liceu ucrainean. La fel de potrivită, dar și îndreptățită ar fi și clădirea Palatului Cultural (care de la început a fost construită pentru a adăposti Muzeul Maramureșului și alte instituții culturale și care a și adăpostit primul muzeu al Maramureșului) și chiar Palatul fostei Prefecturi, cu care s-ar rezolva ideal un **centru cultural complex** și necesar pentru Maramureș și pentru oraș (muzeu, săli de conferințe, manifestări culturale, întruniri etc., dar și Biblioteca și alte instituții culturale).

- O altă variantă ce merită luată în discuție este și actualul spațiu al Muzeului etnografic (str. Bogdan Vodă nr. 1) în situația că se va elabora un proiect european pentru construirea pavilionului în spațiul Muzeului satului.

- Cercetarea sistematică a zonei pe baza unui program pe termen mediu și lung de săpături arheologice pe toate epocile istorice într-o colaborare/parteneriat a Institutului de Istorie – Muzeul de Istorie al Transilvaniei din Cluj, cu asocierea Muzeului Național din București și a muzeelor vecine: Satu Mare, Bistrița, Baia Mare și partenerii noștri din dreapta Tisei (Universitatea și Muzeul din Ujgorod – Ucraina), dar și cadre universitare de prestigiu din țară.

- Cercetarea arhivelor naționale (fondurile ce privesc Maramureșul la Baia Mare, Cluj Napoca, Oradea, Alba Iulia, Pitești, București), precum și a unor fonduri private (Mihalyi, Pipaș ș.a.) în

vederea organizării expoziției de bază și valorificării prin publicații (indexarea pe calculator a tuturor surselor arhivistice).

- Valorificarea expozițională și prin publicații a fondurilor documentare proprii ale muzeului, aduse prin mari eforturi de către Francisc Nistor și Mihai Dăncuș prin mari eforturi: „fondul Arthur Coman”, „fondul Chindriș”, „fondul unor biserici și școli confesionale” (Baia Mare, Borșa, Vișeu), „fondul Maiorovici” ș.a.

- Transliterarea din manuscris în text tipărit, traducerea în limba română și publicarea cu un studiu competent a vol. al II-lea din celebra lucrare „Diplome maramureșene” a lui Ioan Mihalyi de Apșa pe care l-am salvat de la dispariție. Este deja în lucru într-o colaborare cu Academia Română, sub coordonarea Acad. Prof. Ioan Aurel Pop.¹⁴

- Traducerea din limba latină în limba română și publicarea într-o ediție academică a vol. I din celebra lucrare „DIPLOME MARAMUREȘENE” a ilustrului savant Dr. Ioan Mihalyi de Apșa. Cele două volume sunt în stadiu avansat de pregătire pentru tipar în îngrijirea subsemnatului Mihai Dăncuș, cu un studiu amplu semnat de Academicianul Ioan Aurel Pop de la Cluj, prin colaborarea pe care o avem cu Academia Română – Filiala Cluj Napoca.¹⁵

- Continuarea tipăririi fondurilor de documente ce privesc Maramureșul ca provincie istorică (am publicat primul volum cu documente privind Maramureșul și Marea Unire, precum și două volume de documente privind viața socială, culturală, politică și religioasă în satele Maramureșului, 1945-1989). Este în curs de pregătire pentru tipar volumul de documente din Fondul Coman, în îngrijirea muzeografilor Mihai Dăncuș și Gheorghe Todinca.

- Elaborarea tematicii de organizare a viitoarei expoziții permanente de istorie/arheologie (în funcție de spațiul care se va destina) și a patrimoniului existent, precum și a celui virtual.

- Reorganizarea depozitelor de păstrare a patrimoniului după criteriile și prescripțiile legislației în vigoare.

- Cercetarea de sociologie muzeală în vederea elaborării unui studiu de marketing ce să permită decizii corecte în vederea activizării publicului muzeal (pe categorii de vârstă, socio-profesionale

¹⁴ La data publicării acestui articol volumul a apărut în editura Academiei Române, București, 2010.

¹⁵ S-a tradus integral prin efortul și competența Doamnei Valeria Socaciu, colaboratoarea noastră, care a tradus și documentele din limba latină ale volumului al II-lea. Chiar dacă în același timp a fost tradus și publicat prin Societatea Dragoș Vodă din Cluj Napoca, considerăm necesară publicarea și a primului volum într-o ediție academică. La acestea este necesar să se scoată și un al III-lea volum cu documente medievale aflate în colecțiile muzeului, arhive, precum și în fonduri private.

etc.). Menționăm cu regret că secția de istorie are cei mai puțini vizitatori (pe parcursul ultimilor zece ani).

- Publicarea a două volume de corespondență și alte documente legate de Casa și Familia Mihalyi. Majoritatea sunt pregătite pentru tipar de către muzeografi M. Dăncuș și Ghe. Todinca și prin colaborarea cu Prof. univ. Dr. Ioan Opreș de la Muzeul Național de Istorie.

IV. În domeniul ȘTIINȚELOR NATURII

1.1. Secția ȘTIINȚELE NATURII

Secția de Științele Naturii este situată în Complexul de clădiri din P-ța Libertății nr. 15, care sunt revendicate. Ca și în privința secției de istorie, propunem ca nou sediu clădirea internatului de lângă piață. Aceasta ar satisface sub aspectul expunerii, a relației cu publicul, dar și a spațiilor pentru depozite muzeale (laborator preparare/conservare/restaurare/investigații). Este situată central, are și spații colaterale favorabile unui muzeu. Accesul vizitatorilor se poate face din două direcții centrale. Clădirea având două nivele – parter-etaj – ar putea găzdui cele două secții muzeale. A se avea în vedere și celelalte spații propuse pentru secția de istorie (Palatul Cultural, fosta Prefectură).

* * *

1.2. Muzeul de Științele Naturii, parte/secție a Muzeului Maramureșului din Sighetul Marmăției, dispune de un patrimoniu bogat care reprezintă complex și aproape complet varietatea patrimoniului natural al Depresiunii intracarpatiche a Maramureșului, cea mai mare depresiune din Carpații Răsăriteni.

Valoroasele colecții (în majoritatea lor se află în depozit) trebuie valorificate printr-o expoziție de bază/permanentă modernă, care să-și îndeplinească funcția principală și anume cea „de instrucție și educație, în special a populației școlare, dar nu numai).

În cadrul secției se păstrează cea mai valoroasă și bogată colecție de floră a Maramureșului (poate cea mai valoroasă din țară) datorată savantului maramureșean ing. Arthur Coman (peste 16000 de planșe cu mai multe plante pe o planșă), denumite și descrise științific (o parte fiind descoperiri proprii). Tot aici biologul Iosif Béreș a adunat, naturalizat și descris științific avifauna Maramureșului, iar muzeografa Marta Béreș a realizat o colecție de macromicete.

De fapt muzeologul Iosif Béreș, mai târziu ajutat de muzeografa Marta Béreș au creat și statuat Secția de științele naturii

care se poate numi Muzeul de Științele naturii al Maramureșului. Mai tinerii muzeografi Chiș Vasile Timur și Manole Mihail au început să valorifice expozițional acest patrimoniu prin crearea de diorame reușit prezentate.

În termen mediu se poate realiza o expoziție modernă în care să se prezinte patrimoniul bogat și valoros. Desigur, aceasta depinde de existența spațiului și a fondurilor alocate (care pot fi alocate prin buget și/sau printr-un proiect care să atragă fonduri speciale de la Ministerul Culturii în parteneriat cu Consiliul Județean).

1.3. O etapizare corectă și coerentă poate crea condițiile de implementare a proiectului:

I. Obținerea clădirii de amplasare.

Elaborarea tematicii expoziției de bază pentru ambele secții care vor funcționa în aceeași clădire, dacă se va destina clădirea internatului sau cele două palate.

II. Lucrări de reparații capitale și restaurarea clădirii, care se vor face printr-un proiect de arhitectură ce se va adapta scopului (amenajarea celor două expoziții de bază cu spații anexe necesare bunei funcționalități):

- sălile pentru relațiile cu publicul – Expozițiile;
- încăperi cu destinații speciale:
 - laboratoare de preparare, conservare, restaurare;
 - spații de depozitare a obiectelor muzeale;
 - spații destinate muzeografilor (birouri, biblioteca de specialitate, investigații ș. a.).

III. Organizarea expoziției permanente pe baza tematicii (cuprinzând valorificarea principalelor colecții, dar și încăperi destinate proiecțiilor de filme documentare, diapozitive etc.), sală de informare a publicului dotată cu mijloace moderne: calculatoare, sisteme de regăsire, audio – video etc.). A se consulta tematica făcută de I. Béreș și M. Béreș.

IV. Până la organizarea expoziției de bază se va desface expoziția „Vânătoarea și pescuitul” și se va înlocui cu o alta (realizată prin colaborarea cu secția etnografică – proiect Mihai Dăncuș).

* * *

1.4. Realizarea acestui muzeu va deveni un loc special de instrucție și educație a publicului școlar pe categorii de vârstă, dar și a publicului în general, deoarece aici se vor valorifica „bogățiile naturii” dintr-o perspectivă științifică, având ca finalitate educația ecologică.

V. În domeniul MEMORIALISTICII

Secția MEMORIALISTICĂ, ISTORIA CULTURII, ARTĂ

1.1.Casa – Muzeu IOAN MIHALYI de APȘA

Construcția casei a depășit un secol ca vechime. Este pe lista monumentelor istorice la poziția 576/MM – IV –m - A-04835. Astăzi, la parter cuprinde galeria de artă, depozitele de ceramică și o parte din bibliotecă.

La etaj, într-o încăpere am reconstituit sala „Societății de lectură Dragoșiana” (înființată în 1876). În cinci încăperi sunt prezentate mărturii ale epocii într-o formă neschimbată, din viața și activitatea Acad. Ioan Mihalyi de Apșa și a familiei. În restul încăperilor (trei săli mari) avem o expoziție de istoria culturii, axată în special pe prezentarea Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureș (13 decembrie 1860).

Clădirea este într-o stare șubredă și necesită reparații capitale, cu consolidări masive. Aceasta se poate realiza printr-un proiect de restaurare promovat prin Ministerul Culturii, Cultelor și al Patrimoniului, clădirea fiind pe lista monumentelor.

1.2. Propunem:

- Proiect de restaurare casă și reamenajarea curții, peisagistica (cu amplasarea soclului pe care a fost bustul lui Ioan Mihalyi de Apșa făcut de sculptorul Mățăoanu.

- Proiect de reamenajare a spațiilor memoriale și a celor expoziționale pe baza unei tematici elaborate de noi.

- Comasarea în spațiile respective și a fondurilor memoriale care se mai păstrează în zonă, fie prin achiziție (de la Berbești, unde am descoperit la o familie mobilierul de epocă complet al dormitorului matrimonial ce a aparținut familiei – casei), fie prin donații sau altă formă a patrimoniului ce a aparținut ramurii lui Petru Mihalyi (fratele academicianului), care se păstrează foarte bine la familie și care este de o valoare inestimabilă, Petru fiind 26 de ani președintele Asociațiunii și membru în Parlamentul de la Budapesta. Tot aici se păstrează și o parte din celebrul Tezaur de la Sarasău (din aur).

- Punerea în valoare a fondurilor documentare „Arthur Coman”, „Artemie Anderco”, „Fondul Asociațiunii”, „Fondurile școlilor confesionale române”.

- În cadrul proiectului de reamenajare expozițională a Casei Muzeu Mihalyi, va trebui să se găsească modalitatea de recuperare și expunere a colecțiilor de obiecte de patrimoniu din neolitic și, în special, din epoca bronzului, care în mod abuziv au ajuns din celebra colecție Mihalyi la Muzeul Județean Baia Mare (ele fiind oferite muzeului din Sighet). Totodată se vor întreprinde acțiuni de recuperare a altor obiecte și documente care au intrat în colecții private și/sau ale unor instituții ale statului (Muzeul Baia Mare, Biblioteca Academiei și Arhivele Naționale Cluj și Baia Mare, dar și Colecția privată Nicolae Pipaș ș.a.).

1.3. Pentru parter și curtea Muzeului Mihalyi propunem:

- Reevaluarea colecțiilor de artă expuse la parterul casei, o riguroasă selectare prin expertizare și expunerea într-o manieră adecvată a celor mai reprezentative opere de artă pe care le deținem.
- Restaurarea portretelor demnitarilor, salvate de noi (M.D.) și expunerea lor adecvată poate în noua Expoziție de bază a secției de istorie.
- Sistematizarea pe verticală.
- Proiect de amenajare care să includă restaurarea soclului bustului original al Academicianului (pe care l-am recuperat și care se păstrează în curte), bust care a fost dislocat și distrus după Diktatul de la Viena.
- Amenajarea și reconstituirea parcului, cu un „chioșc” (filigorie), alei, bănci, vegetație specifică, floristică, arbuști și arbori etc.
- Curățarea și consolidarea pivnițelor în vederea valorificării sub aspect comercial – a închirierii în vederea obținerii de fonduri extrabugetare pentru întreținere. Tot în această idee se poate, pe o perioadă determinată (vara) închiria și curtea în același scop – grădină de vară.
- Recuperarea spațiilor de grădină care au aparținut Familiei Mihalyi și care sunt închiriate vecinilor.

1.4. Elaborarea unei broșuri și a unei cărți de prezentare a Casei Mihalyi.

2.1. Muzeul culturii și civilizației evreiești din Maramureș – Casa memorială Elie Wiesel

Este situată în Str. Tudor Vladimirescu nr. 1. Este pe lista Monumentelor istorice la poziția 579 MM – IV – m – B – 04838.

Astăzi, conform tematicii făcute de noi (M.D.) aici funcționează o expoziție axată pe mai mulți moduli în succesiunea încăperilor:

1. S-a reconstituit un salon de epocă (perioada interbelică) specific unei familii de evrei mic burghezi, încercând să punem în evidență specificul acestui grup etnic atât de numeros în zona Maramureș și în orașul nostru.
2. Încăperea cuprinde elemente din viața și activitatea lui Elie Wiesel, vizitele la Sighet etc. S-a reconstituit o încăpere de lucru destinată personalității lui Elie Wiesel.
3. Drama ghetourilor, holocaustul, dispariția din Maramureș și din orașul nostru a circa 38000 de evrei sunt prezentate prin documente, fotografii, grafice, obiecte.

4. O încăpere mai mare prezintă prin mijloace muzeale specificul culturii evreiești: religia, obiecte de ritual, carte, imagini, dar și documente ce atestă venirea și prezența evreilor în zonă, din perspectiva istorică.
5. Ultima încăpere este și spațiul afectat custodelui, dar aici sunt expuse câteva lucrări de artă plastică (Vasile Kazar, grafică), un portret al lui Ludovic Brukstein, caricaturi ale lui Ștefan Popa Popas (fondul Maiorovici) etc.
6. Spațiile din verandă cuprind texte introductive, o vitrină cu cărțile lui Elie Wiesel, precum și un set de postere din viața laureatului Nobel, în care apare împreună cu șefi de stat și alte mari personalități publice și culturale ale lumii. Sunt expuse pe panouri de sticlă principalele simboluri ale culturii și religiei iudaice – grafică pe sticlă.

Curtea a fost curățată și transformată într-un parc – loc de meditație pentru vizitatori. O suită de bănci înconjoară motivul central al parcului, care figurează steaua lui David. Arbuști și arbori, precum și amenajări floristice întregesc armonios acest spațiu amenajat, care a avut la bază un proiect realizat de studenta în arhitectură pe atunci, Arh, Ioana Elisabeta Dăncuș.

2.2. Propunem:

- Continuarea cercetărilor de arhivă și de teren a prezenței grupului etnic iudeu în zonă, în vederea unei mai complete și concrete prezentări în muzeu.
- Reevaluarea și reorganizarea spațiului muzeal pe baza unei noi tematici și reamenajarea și/sau completarea expoziției muzeale.
- În cadrul site-ului muzeului se va extinde pe un spațiu mai larg prezentarea acestui important obiectiv cultural – muzeal și cu texte în limba engleză și limba franceză.
- Corelarea cu trimiteri (printr-o grafică specială) la casele evreiești din Muzeul Satului Maramureșean și celelalte monumente din Sighet și din zonă (cimitirul evreiesc din Sighet și cele din zonă, Sinagoga etc.).
- Instituirea unui parteneriat cu complexul comercial „Casa Iurca de Călinești” pentru deservirea grupurilor de turiști și pelerini evrei care vin să viziteze casa – muzeu, pentru cazare și în special servirea mesei cu produse specifice „cașer”(preluarea și pe site-ul lor a obiectivului).
- Deoarece spațiul de expunere este mic, prospectarea spre valorificare și a pivniței și chiar a spațiului din pod prin mansardare.
- Lansarea pe Internet a unei chemări pentru sponsorizarea unui bust a lui Elie Wiesel care se poate amplasa în curtea (spațiul de intrare), precum și a unei lucrări monumentale în tehnică

adecvată – zgraffito sau mozaic - ce se pot realiza pe peretele/calcan, cu scene din viața și /sau istoria evreilor.¹⁶

- Realizarea sistemului de încălzire centrală prin racordul la rețeaua de gaz a orașului – avem deja obținute fondurile bănești printr-o sponsorizare venită din Olanda în urma demersului nostru personal la Elie Wiesel.
- Întocmirea unei documentații de reabilitare a fațadelor și zugrăvirea încăperilor de interior (din anul 2001 nu s-a făcut nici o lucrare de întreținere) și promovarea acesteia la Ministrul Culturii sau la sponsorul din Olanda, Fundația Elie Wiesel din New York ș. a.
- Reluarea demersurilor la Ministerul Culturii, Cultelor și a Patrimoniului pentru transferarea patrimoniului – obiectelor muzeale și bunurilor culturale expuse în casa – muzeu, care s-au achiziționat prin bani de la minister prin Muzeul de Istorie al Transilvaniei(pe atunci în structura ministerului), singura soluție atunci, noi nefiind în structura ministerului. Deoarece între timp și Muzeul Transilvaniei a ieșit din structura ministerului, fiind în administrarea Consiliului județean Cluj este necesară o Hotărâre de Guvern – promovarea acesteia prin parlamentarii noștri și Secretariatul de Stat pentru Muzee și Patrimoniu.

VI. Conservările „in situ”

1.1. Încă din anii 1970 – 1980 am intuit pericolul de disoluție a valorilor tradiționale din satele Maramureșului, fenomen care s-a accentuat an de an. Dacă până în urmă cu 35 – 40 de ani satele erau încremenite în structurile tradiționale, aici guvernând legile nescrise care reglau viața socială de foarte mulți ani, odată cu socializarea forțată cu toate consecințele, dar și după Revoluția din Decembrie fenomenul s-a accentuat.

Prin memorii la forurile competente, intervenții în presă, simpozioane și alte forme, am încercat să atragem atenția forurilor responsabile privind procesul (care era evident) distrugerii și pierderii acestor valori. Disparația într-un timp scurt a unui patrimoniu imens și care era rezultatul unei dăinuiri a acestui popor de sute și chiar mii de ani în această zonă, ne-a determinat la unele întreprinderi ce ne-au stat la îndemână:

- am realizat mai multe filme documentare privind obiceiurile, precum și alte valori tradiționale (cu studiouri specializate) în acest sens am propus filmarea satelor în totalitatea lor, cu toate valorile materiale și spirituale, spre a crea o arhivă națională. Din

¹⁶ În anul 2009 s-a realizat racordul la gaz și s-a introdus încălzirea centrală.

păcate nu am fost înțeleș, dar studiourile BBC au făcut acest lucru (înainte de Revoluție);

- documentări și cercetări de teren soldate cu circa 100000 clișee fotografice și casete de teren;

- cercetare de teren în vederea achizițiilor: s-au achiziționat peste 12000 de obiecte muzeale și bunuri culturale;

- am înregistrat sute de ore pe bandă magnetică etc.

La vremea respectivă (anii '70-'80) am propus conservări „in situ” care să cuprindă fragmente de sate (ex: Ulița Ilenei Irinii din Săpânța, unde se mai păstrau cel puțin zece case monumentale din sec. al XVII-lea – al XIX-lea (nu a mai rămas decât o casă!) sau complexul celor trei case monument Pop Tomanu din Berbești (sec. al VIII-lea) sau complexul hidraulic de la Sârbi (moară, piuă, batoză, horincie, vâltori etc.) și/sau sate întregi (ex. Satul Mănăstirea din Giulești). Din păcate nu a existat interes și în consecință, iată, astăzi satele Maramureșului nu mai păstrează aproape nimic din ce a fost: ici colo câte o casă, o bisericuță, neglijate...

În sensul celor de mai sus, din puținele fonduri bănești am reușit să achiziționăm și să prezentăm „in situ” câteva asemenea obiective, astfel:

1.2. - Casa Lazăr din Giulești – monument istoric și de arhitectură (sec. al XIX – lea),

- **Casa Kazar din Vadul Izei** – monument de arhitectură (sec. al XVIII – lea), donație,

- **Casa Stan Ion Pătraș din Săpânța** (sec. al XIX – lea),

- **Casa Muzeu Școlar din Bârsana** (sec. al XVIII – lea),

- **Casa Dunca – Pătu din Ieud** (sec.al XX – lea, donație).

Toate aceste conservări „in situ” sunt restaurate și amenajate muzeal, devenind atractivități pentru turiști, dar și locuri de educație și instrucție pentru tineretul școlar și chiar pentru adulți. Urgent trebuie intervenții de restaurare și reamenajare a interioarelor.

1.3. Muzeul nostru a patronat și condus logistic valorificarea colecțiilor muzeale realizate prin școli la Vișeu de Sus. Am conservat în laboratorul nostru întreg patrimoniul. Prin intervenția noastră am determinat Primăria și Consiliul local Vișeu de Sus, care a acordat un spațiu în care pe un plan tematic întocmit de noi (M.D.) am și realizat o expoziție permanentă de istorie și etnografie, care a devenit Muzeul de Istorie și Etnografie Vișeu (cu personal și buget propriu).

1.4. Propuneri:

- Realizarea unor parteneriate cu primăriile și școlile locale și chiar asociațiile turistice pentru a fi eficientizată vizitarea lor și

chiar întreținerea. - Sub patronajul și în logistica muzeului realizarea și a altor asemenea obiective (pe toate văile principale și în marile comune) care să fie susținute financiar de primăriile locale, salvând astfel din puținul care a mai rămas ce se poate.

- Asigurarea asistenței de specialitate pentru micile muzee locale înființate în comune și în orașele zonei, fie private, fie comunale: Dragomirești, Săliștea, Ieud, Oncești, Desești etc.

- Publicarea unor broșuri și cărți poștale ilustrate pentru fiecare obiectiv în parte (textele și ilustrațiile sunt pregătite de Mihai Dăncuș).

ANEXA 1

Cadrul legislativ din România,

care reglementează în general cultura cu accent pe latura patrimonială (patrimoniul mobil, patrimoniul imobil, patrimoniul material, patrimoniul imaterial)

- Ministerul Culturii și Cultelor – Dezvoltarea culturii române în contextul integrării în Uniunea Europeană. Direcții strategice pentru perioada 2005 – 2013.
- Legea nr. 311 din 8 iulie 2003 a muzeelor și colecțiilor publice.
- Legea nr. 182 din 25 octombrie 2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil cu modificările și completările ulterioare: Ordonanța de urgență nr. 16 din 27 martie 2003 pentru modificarea și completarea Legii nr. 182/2000; Legea nr. 105 din 7 aprilie 2004 pentru modificarea Legii nr. 182/2000; Legea nr. 314 din 28 iunie 2004 privind aprobarea Ordonanței de urgență nr. 16 din 27 martie 2003 pentru modificarea și completarea Legii nr. 182/2000.
- Conseil de l'Europe. Recomandation nr. (98)5 relative a la pedagogie du patrimoine.
- Document 161 EX/15 – instrument normatif international pour la sauvegarde du patrimoine culturel immateriel .
- Legea nr. 319 din 8 iulie 2003 privind statutul personalului de cercetare – dezvoltare.
- Lege – Codul Muncii din 5 februarie 2003.
- Regulamentul de Organizare și Funcționare al Muzeului Maramureșului din Sighetul Marmăției, aprobat de Adunarea generală a lucrătorilor din muzeu, avizat de Direcția pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național.
- Deciziile și hotărârile Consiliului local și ale Primăriei Sighetul Marmăției, ordonatorul nostru principal de credite.
- Deciziile interne ale conducerii muzeului:

1. normele activității de conservare a patrimoniului;
2. normele activităților de restaurare în muzee și a patrimoniului imobil.

Ambele norme le-am preluat din Legea 63/1974 care a fost abrogată - normele fiind strict tehnice sunt universal valabile și în concordanță cu legislația universală.

ANEXA 2

Structura muzeului pe secții și sectoare

Muzeul Maramureșului din Sighetul Marmăției, în ciuda faptului că are peste o sută treizeci de ani de când ființează ca idee, **este totuși o realizare contemporană**, colecțiile ce s-au constituit la începuturi, pe parcursul a zeci de ani s-au risipit, în special în perioada celor două războaie mondiale.

Așa cum se relevă astăzi, muzeul este o instituție complexă de mare valoare patrimonială, cu colecții create într-un timp relativ scurt, cu personal de specialitate foarte restrâns și care se susține cu eforturi greu de estimat.

Muzeul funcționează cu mai multe secții și sectoare, deținând obiecte de patrimoniu național și bunuri culturale dispuse în expoziții și depozite, organizate în clădiri ele însele monumente de arhitectură și istorice.

Privire sincronică asupra structurii complexului muzeal pe secții și sectoare, astfel:

* * *

1. MUZEUL ETNOGRAFIC AL MARAMUREȘULUI este situat în strada Bogdan Vodă, nr. 1. Este amplasat într-o clădire monumentală (sec. al XIX-lea), ea însăși monument istoric și de arhitectură. Are o expoziție permanentă de etnografie și artă populară, care s-a deschis oficial la 26 decembrie 1971, având și spații pentru expoziții tematice, temporare, cu o suprafață totală de expunere de 1300 mp. Este cunoscut în țară și peste hotare și prin valoroasa colecție de măști populare, icoane pe lemn și covoare maramureșene din sec. al XVII – XVIII – lea. Este deschis pentru public tot anul și integrat în circuitul ICOM – UNESCO.

2. MUZEUL SATULUI MARAMUREȘEAN este situat pe Dealul Doboieș, la ieșirea din municipiu spre Vadu Izei. S-A DESCHIS OFICIAL LA 30 MAI 1981. Aici sunt restaurate și conservate printre cele mai valoroase monumente de arhitectură populară din România

(majoritatea acestora fiind datate cert dendrocronologic sau cu inscripții gravate sau săpate în lemn pe parcursul secolelor al XVI-lea, XVII-lea, XVIII-lea și XIX-lea). Muzeul este cuprins în rețelele ICOM și UNESCO, iar ca o recunoaștere valorică pe plan internațional, aici s-a ținut în septembrie 1993 a XVI-a Conferință a Asociației Europene a Muzeelor în Aer Liber, iar în iunie 2000 sub egida Diviziei de Patrimoniu din cadrul Consiliului Europei, în Muzeul Satului Maramureșean s-a desfășurat Conferința Europeană „Drumul lemnului în Europa”. A găzduit patru Conferințe Naționale ale Asociației Naționale a Muzeelor în aer liber și multe conferințe cu caracter național și internațional. A fost nominalizat de către Forumul European al Muzeelor pentru Premiul EMYA acordat de Consiliul Europei. În anul 2001 a fost distins cu Premiul „Gheorghe Focșa” acordat de Ministerul Culturii și Cultelor, iar în anul 2002 cu Premiul „Tancred Bănățeanu”. Este inclus în nomenclatorul muzeelor în aer liber din Europa.

La 30 aprilie 2011 s-a inaugurat noul sector ce cuprinde instalațiile acționate de apă.

Muzeul este deschis tot anul, iar în perioada 15 aprilie – 15 octombrie desfășoară activități speciale pentru public.

3. SECȚIA DE ISTORIE – ARHEOLOGIE este situată în complexul de clădiri situate în Piața Libertății, nr. 15, clădire de la finele secolului al XVIII-lea și trecută în lista monumentelor. Muzeul nostru deține colecții de mare valoare recunoscute pe plan național (colecții din epoca bronzului, documente ș.a.). funcționează cu expoziție tematică într-un spațiu de 250 mp. În cadrul secției dispunem de un bogat sector documentar, depozite științific organizate, cabinet / laborator. Clădirea este revendicată.

4. SECȚIA DE ȘTIINȚELE NATURII este situată în complexul de clădiri din Piața Libertății, nr. 15. În cadrul secției se păstrează cea mai valoroasă și bogată colecție de floră a Maramureșului „Herbarul Ing. Arthur Coman”, precum și apreciate colecții de faună, macromicete, dar și mineralogie și petrografie. Într-un spațiu de circa 250 mp este organizată o expoziție tematică permanentă cuprinzând exponate rarități din colecții. Un valoros sector documentar științific (mii de clișee și diapozitive, note de teren etc.), precum și laboratorul de preparare și cercetare completează inventarul secției. Clădirea este revendicată.

5. SECȚIA DE ISTORIA CULTURII – MEMORIALISTICĂ – ARTĂ –

CASA MUZEU Dr. IOAN MIHALYI DE APȘA

Edificiul cuprinde la parter galeriile de artă ale muzeului (cu colecții ale artiștilor Traian Bîlțiu-Dăncuș, Gheorghe Chivu, Vasile Kazar, donația Prof. Dr. Alexandru Ciplea și lucrări din Școala băimăreană, muncheneză, austriacă, etc.). La etaj este organizată o expoziție de istoria culturii, iar în cinci încăperi sunt prezentate mărturii de epocă într-o formă neschimbată din viața familiei și activitatea Academicianului Ioan Mihalyi de Apșa. Încăperea din dreapta scârilor, la etaj, găzduiește Biblioteca de specialitate a muzeului precum și reconstituirea pe o tematică specială elaborată de noi (M. D.) a sediului Societății de lectură Dragoșiana întemeiată la 1867. Reconstituirea s-a făcut pe baza mărturiilor domnișoarei Lucia Mihalyi. Încăperile corespunzătoare de la parter adăpostesc depozitele de ceramică și parțial de artă. Clădirea este monument istoric, aici s-a arborat pentru prima dată Tricolorul românesc la 26 noiembrie 1918.

6. MUZEUL CULTURII ȘI CIVILIZAȚIEI EVREIEȘTI DIN MARAMUREȘ – CASA MEMORIALĂ ELIE WIESEL situată pe str. Tudor Vladimirescu, colț cu str. Dragoș Vodă. Clădirea este monument istoric.

Muzeul adăpostește mobilier și obiecte de uz casnic, piese de ritual de mare valoare, toate specifice populației evreiești care a trăit în Maramureș într-un număr mare. Tot aici expunem documente privind viața socială a evreilor din zonă. O încăpere este destinată prezentării vieții și activității Profesorului Elie Wiesel, laureat al Premiului Nobel pentru Pace, născut la Sighet. Aici este valorificat și o parte din fondul Harry Marcovici.

Încăperi speciale prezintă tragedia deportărilor și holocaustul. Treizeci și opt de mii de evrei din Maramureș au fost deportați în lagărele de exterminare.

Muzeul s-a deschis în 29 iulie 2002 în prezența Președintelui României și a lui Elie Wiesel, miniștri, parlamentari, consilieri prezidențiali, ambasadori și alte personalități române și străine. Pentru această realizare muzeului nostru I s-a acordat Premiul „Tancred Bănașeanu” pe anul 2002 acordat de Ministerul Culturii și Cultelor.

* * *

CONSERVĂRI „IN SITU”

a) „Casa muzeu **KAZAR**” din Vadul Izei – casa este un monument de arhitectură țărănească de la începutul sec. al XVIII-lea. Interiorul este amenajat cu obiecte tradiționale de epocă specifice zonei. Atât casa

cât și inventarul de interior au fost donate muzeului nostru de către graficianul artist Vasile Kazar.

b) „Casa muzeu **LAZĂR**” din Giulești – Este una din puținele construcții tradiționale din secolul al XIX-lea de asemenea dimensiuni și într-o așa frumoasă arhitectură care s-au păstrat în spațiul românesc. Încăperile spațioase ale casei găzduiesc interioare de epocă – inclusiv un interior țărănesc și desigur o expoziție documentară dedicată Unirii Maramureșului cu Țara Mamă (știut fiind că din această casă au plecat o parte din delegații noștri la Alba Iulia. Pe meștergrinda casei este gravată o inscripție în limba latină care marchează anul 1826.

c) „Casa muzeu **STAN ION PĂTRAȘ**” din Săpânța – Obiectivul cuprinde casa, grajdul și atelierul din curte care au aparținut meșterului de cruci. Interiorul păstrează mobilierul specific, îmbrăcămintea casei (textile, cergi etc.) precum și o bogată colecție de obiecte lucrate de Stan Ioan Pătraș în stilul său inconfundabil. Aici lucrează, continuând opera maestrului, mai tânărul ucenic devenit meșter, Dumitru Pop.

d) „Casa **MUZEU ȘCOLAR**” din Bârsana. Construcția este din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. A funcționat de la început ca școală confesională. Cuprinde mai multe încăperi în care se păstrează și sunt expuse colecții de obiecte și inventar școlar de epocă dar și de documente istorice și o bogată colecție etnografică, toate adunate din comună. Construcția este amplasată în curtea școlii și este în grija acesteia.

e) „Casa muzeu **DUNCA G. PĂȚU**” din Ieud – Casa împreună cu terenul aferent au fost donate muzeului nostru. Este construită în stilul tradițional al arhitecturii locale. Cele două încăperi mari ce flanchează vestibulul (tinda) cuprind o bogată colecție etnografică locală precum și documente și mărturii istorice cu accente pe lupta de rezistență împotriva ocupantului sovietic. În mare este restaurată și amenajată în interior pentru vizitare.

g) **ADMINISTRAȚIA MUZEULUI** funcționează în complexul de clădiri din Piața Libertății numărul 15. Construcția a aparținut inițial ordinului călugăresc catolic al piariștilor și a fost construită după 1730. Este monument istoric și de arhitectură. Aici funcționează și secțiile de istorie-arheologie și științele naturii, dar și principalele depozite de obiecte muzeale și tezaur, laboratoare de conservare, restaurare,

laboratorul de preparare (științele naturii), laboratorul foto/film iar în curte depozitele de obiecte mari și anexele gospodărești.

Administrația funcționează în trei încăperi/birouri. Având un mobilier funcțional vechi, foarte uzat și total neadecvat.

IX.EXTRAS DE PROIECT MANAGERIAL PE ANUL 2009

În domeniul **ETNOGRAFIEI**:

- Prin Proiectul european realizat de noi în anul 2008 intitulat „**Sectorul de instalații tehnice acționate hidraulic în cadrul Muzeului Maramureșului din Sighetul Marmăției**” cu finanțare europeană prin **Mecanismul Financiar SEE**, pe baza punctajului obținut a fost inclus pe lista propunerilor selectate și transmis spre analiză Oficiului Mecanismului Financiar de la Bruxelles. În luna februarie anul curent, o comisie de specialiști de la Bruxelles a evaluat și avizat pozitiv proiectul. Menționăm că acest proiect prin studiul de fezabilitate include și o mare parte din dotările necesare pentru realizarea **zonei B** (căi de acces, parcare, împrejmui, terasamente, amenajări peisagistice, garduri vii, spațiu verde decorativ, publicitate, semnalizare, platformă de parcare, locuri de odihnă, sursă de apă, coșuri de gunoi, clădire administrativă – cu grupuri sanitare – în viitor).
- Cercetarea de teren, în vederea achiziționării și restaurării în muzeu a unor obiective din subzona Vișeu – Borșa, care este slab reprezentată.
- Cercetarea de teren în vederea transferării în muzeu a unor obiective din Maramureșul Istoric – dreapta Tisei, care împreună cu Biserica (care la origini este din satul Cricova de pe Valea Taliaborului) ar completa armonios muzeul și ar reprezenta întregul Maramureș (am depistat două case în localitatea Apșa de Jos și o stână în zona Bisericii Albe, care ar putea face obiectul transferului).
- Cercetarea de teren în vederea inventarierii patrimoniului specific grupurilor de germani din zonă (țipțeri, șvabi, sași) pentru reprezentare în Muzeul Satului.
- Cercetarea de teren în vederea reprezentării în muzeu a păstoritului ca ocupație tradițională de bază prin amplasarea a două tipuri de stâne.
- Reconstituirea în jurul bisericii a cimitirului sătesc și a meselor moșilor (mesele de piatră –lespezi mari - pentru pomeni).
- Reconstituirea, printr-un proiect special de restaurare (Fondurile Ministerului Culturii, capitolul „Patrimoniul în pericol”), a unei case monument provenită din loc. Berbești, de la care deținem mai

multe elemente printre care ancadramentul ușii și meștergrinda care poartă un înscris în limba latină cu textul: „AEDIFICAVIT – A 1704 M – KILIUS VOLPHANSI”. Monumentul este unic în spațiul românesc și merită o investiție specială pentru reconstituire.

- Restaurarea unei case din comuna Petrova, care este transportată și depozitată în muzeu de mai mulți ani.
- Restaurarea sau reconstituirea în muzeu a două cruci (troițe), una la intrarea în spațiul destinat curții bisericii (cimitirului) și una la încrucișarea „drumurilor din sat” (aleilor).
- Lucrările de restaurare care presupun fonduri de investiții se vor utiliza prin Programul Ministerului Culturii - „Patrimoniul în pericol” pe anul 2009 – având ca obiectiv restaurarea monumentelor de arhitectură și tehnică populară și a patrimoniului mobil din muzeele în aer liber.
- Amenajarea spațiului de primire vizitatori, poarta I;
- Racordarea grupului sanitar la sistemul de apă al orașului;
- Amenajarea unei mici cofetării în spațiile de primire;
- Amenajarea (prin închiriere sau parteneriat) a unei mici grădini de vară pe perioada de sezon turistic, unde se vor servi produse tradiționale, dar și sucuri, apă minerală etc.;
- Amenajarea spațiului de intrare (de acces), reamenajarea parcurii, plantații de arbuști decorativi și amenajări floristice;
- Reabilitarea porții de intrare (sau construirea uneia noi), precum și a sistemului de împrejmuire;
- Verificarea și înlocuirea hidranților deteriorați;
- Reabilitarea aleilor de acces, a celor din muzeu, precum și a spațiilor de odihnă;
- Amenajarea depozitului de obiecte muzeale mari, în special;
- Reamenajarea atelierului de restaurare și a laboratorului de conservare;
- Reamenajarea depozitului de materiale de restaurare: piatră, lemn (care trebuie să se usuce natural cel puțin trei ani), draniță/șiță etc.
- De asemenea preconizăm extinderea expoziției de măști și jocuri cu măști prin îmbogățirea patrimoniului cu măști de pe întreg spațiul național, urmărind prin aceasta și o formă de valorificare a patrimoniului imaterial, cu referire la Festivalul Național al Obiceiurilor de Iarnă de la Sighetul Marmăției .

În domeniul **ISTORIEI**

- Cercetarea sistematică a zonei pe baza unui program pe termen mediu și lung de săpături arheologice pe toate epocile istorice într-o colaborare/parteneriat a Institutului de Istorie – Muzeul de

Istorie al Transilvaniei din Cluj, cu asocierea Muzeului Național București și a muzeelor vecine: Satu Mare, Bistrița, Baia Mare și partenerii noștri din dreapta Tisei (Universitatea și Muzeul din Ujgorod – Ucraina), dar și cadre universitare de prestigiu din țară.

- Cercetarea arhivelor naționale (fondurile ce privesc Maramureșul la Baia Mare, Cluj Napoca, Oradea, Alba Iulia, Pitești, București), precum și a unor fonduri private (Mihalyi, Pipaș ș.a.) în vederea organizării expoziției de bază și valorificării prin publicații (indexarea pe calculator a tuturor surselor arhivistice).

- Valorificarea expozițională și prin publicații a fondurilor documentare proprii, aduse prin mari eforturi de către noi (M.D.) prin mari eforturi: „fondul Coman A.”, „fondul Chindriș”, „fondul unor biserici și școli confesionale” ș.a.

- Transliterarea din manuscris în text tipărit, traducerea în limba română și publicarea cu un studiu competent a vol. al II-lea din celebra lucrare „Diplome maramureșene” a lui Ioan Mihalyi de Apșa (pe care noi (M.D.) l-am salvat de la dispariție). Este deja în lucru într-o colaborare cu Academia Română, Acad. Prof. Ioan Aurel Pop.

- Traducerea din limba latină în limba română și publicarea într-o ediție academică a vol. I din celebra lucrare „DIPLOME MARAMUREȘENE” a ilustrului savant Dr. Ioan Mihalyi de Apșa. Cele două volume sunt în stadiu avansat de pregătire pentru tipar în îngrijirea subsemnatului Mihai Dăncuș, cu un studiu amplu semnat de Academicianul Ioan Aurel Pop de la Cluj, prin colaborarea pe care o avem cu Academia Cluj Napoca.

- Continuarea tipăririi fondurilor de documente ce privesc Maramureșul ca provincie istorică (am publicat primul volum cu documente privind Maramureșul și Marea Unire, precum și două volume de documente privind viața socială, culturală, politică și religioasă în satele Maramureșului, 1945-1989). Este în curs de pregătire pentru tipar volumul de documente din Fondul Coman.

- Cercetarea de sociologie muzeală în vederea elaborării unui studiu de marketing ce să permită decizii corecte în vederea activizării publicului muzeal (pe categorii de vârstă, socio-profesionale etc.). Menționăm cu regret că secția de istorie are cei mai puțini vizitatori (pe parcursul ultimilor zece ani).

În domeniul **ȘTIINȚELOR NATURII**

- Până la organizarea expoziției de bază se va desface expoziția „Vânătoarea și pescuitul” făcută de Mihai Dăncuș în colaborare cu Iosif Béreș și se va înlocui cu o alta.

În domeniul **MEMORIALISTICII**

Realizarea unor parteneriate cu primăriile și școlile locale și chiar asociațiile turistice pentru a fi eficientizată vizitarea lor și chiar întreținerea. - Sub patronajul și în logistica muzeului realizarea și a altor asemenea obiective (pe toate văile principale și în marile comune) care să fie susținute financiar de primăriile locale, salvând astfel din puținul care a mai rămas ce se poate.

- Asigurarea asistenței de specialitate pentru micile muzee locale înființate în comune și în orașele zonei, fie private, fie comunale: Dragomirești, Săliște, Ieud etc.

Reevaluarea colecțiilor de artă expuse la parterul casei, o riguroasă selectare prin expertizare și expunerea într-o manieră adecvată a celor mai reprezentative opere de artă pe care le deținem.

Proiect de amenajare care să includă restaurarea soclului bustului original al Academicianului (pe care l-am recuperat și care se păstrează în curte), bust care a fost dislocat și distrus după Diktatul de la Viena.

Curățarea și consolidarea pivnițelor în vederea valorificării sub aspect comercial – a închirierii în vederea obținerii de fonduri extrabugetare pentru întreținere. Tot în această idee se poate, pe o perioadă determinată (vara) închiria și curtea în același scop.

Recuperarea spațiilor de grădină care au aparținut Familiei Mihaili și care sunt închiriate vecinilor.

Cercetarea de arhivă și de teren a prezenței grupului etnic iudeu în zonă, în vederea unei mai complete și concrete prezentări în muzeu.

În cadrul site-ului muzeului se va extinde pe un spațiu mai larg prezentarea acestui important obiectiv cultural – muzeal și cu texte în limba engleză și limba franceză.

Corelarea cu trimeri (printr-o grafică specială) la casele evreiești din Muzeul Satului Maramureșean și celelalte monumente din Sighet și din zonă (cimitirul evreiesc din Sighet și cele din zonă, Sinagoga etc.).

Instituirea unui parteneriat cu complexul comercial „Casa Iurca de Călinești” pentru deservirea grupurilor de turiști și pelerini evrei care vin să viziteze casa – muzeu, pentru cazare și în special servirea mesei cu produse specifice „cușer” (preluarea și pe site-ul lor a obiectivului).

Lansarea pe Internet a unei chemări pentru sponsorizarea unui bust a lui Elie Wiesel care se poate amplasa în curtea (spațiul de intrare), precum și a unei lucrări monumentale în tehnică

adecvată – zgraffito sau mozaic - ce se pot realiza pe peretele/calcan, cu scene din viața și /sau istoria evreilor.

- Realizarea sistemului de încălzire centrală prin racordul la rețeaua de gaz a orașului – avem deja obținute fondurile bănești printr-o sponsorizare venită din Olanda în urma demersului nostru personal la Elie Wiesel.
- Întocmirea unei documentații de reabilitare a fațadelor și zugrăvirea încăperilor de interior (din anul 2001 nu s-a făcut nici o lucrare de întreținere) și promovarea acesteia la Ministrul Culturii sau la sponsorul din Olanda, Fundația Elie Wiesel din New York ș. a.
- Reluarea demersurilor la Ministerul Culturii, Cultelor și a Patrimoniului pentru transferarea patrimoniului – obiectelor muzeale și bunurilor culturale expuse în casa – muzeu, care s-au achiziționat prin bani de la minister prin Muzeul de Istorie al Transilvaniei(pe atunci în structura ministerului), singura soluție atunci, noi nefiind în structura ministerului. Deoarece între timp și Muzeul Transilvaniei a ieșit din structura ministerului, fiind în administrarea Consiliului județean Cluj este necesară o Hotărâre de Guvern – promovarea acesteia prin parlamentarii noștri și Secretariatul de Stat la Patrimoniu, care este maramureșean.

Conservările „in situ”

- Realizarea unor parteneriate cu primăriile și școlile locale și chiar asociațiile turistice pentru a fi eficientizată vizitarea lor și chiar întreținerea.
- Sub patronajul și în logistica muzeului realizarea și a altor asemenea obiective (pe toate văile principale și în marile comune) care să fie susținute financiar de primăriile locale, salvând astfel din puținul care a mai rămas ce se poate.
- Asigurarea asistenței de specialitate pentru micile muzee locale înființate în comune și în orașele zonei, fie private, fie comunale: Dragomirești, Săliștea, leud etc.

Conservări la secția în aer liber a Muzeului Maramureșului din Sighetu Marmăției

***Muzeograf Grigore Hotico
Muzeul Maramureșului
Sighetul Marmăției***

Efectul umidității din sol asupra construcțiilor de lemn și măsuri de eradicare a acestor efecte cât și a cauzelor care duc la apariția lor

Majoritatea monumentelor existente în muzeu sunt amplasate pe un teren argilos care, sub influența factorilor climatici: umiditate și temperatură, creează un mediu nefavorabil pentru starea de sănătate a părților inferioare ale construcțiilor (temelii de piatră, pardoseli și grinzile din partea inferioară a pereților construcțiilor).

1. Comportarea terenului argilos sub influența factorilor climatici umiditate și temperatura

a. Umiditatea

Terenurile argiloase sunt higroscopice absorbind apa din precipitații și infiltrații până la saturație, după care devin impermeabile, astfel că apa acumulată ulterior saturației rămâne la suprafața terenului.

b. Temperatura

Terenurile argiloase saturate de apă, la valori negative ale temperaturii îngheață, fenomen prin care își măresc volumul.

2. Efectul variațiilor structurale ale terenului argilos, datorate umidității și temperaturii, asupra construcțiilor.

a. Efectul umidității

Construcțiile existente în muzeu sunt exclusiv din lemn așezate pe temelii de piatră specifice zonei de origine, temelii realizate direct de la suprafața solului, cu umplutura interioară de sub pardoseală din lut și pardoseala de lut bătut sau de scândură.

Excesul de umiditate, post saturație, creează posibilitatea transferului de umiditate dinspre terenul argilos de fundare înspre părțile inferioare ale construcțiilor.

Temeliile realizate din piatră cu porozitate capilară (pori de dimensiuni micronice) absorb apa prin fenomenul de capilaritate (migrarea apei pe verticală) transmițând-o prin același fenomen lemnului din baza construcțiilor.

Umplutura de sub pardoseală se poate umezi datorită aceluiași fenomen de capilaritate ducând la umezirea excesivă a pardoselilor.

Fenomenul de umezire excesivă a temeliiilor și pardoselilor cât și a grinzilor din baza construcțiilor creează un mediu propice instalării ciupercilor în aceste spații.

b. Efectul temperaturii

Fenomenul de îngheț al terenurilor argiloase de sub construcții conduce la mărirea volumului terenului provocând ridicarea și deformarea pardoselilor din lut și chiar a întregii construcții. Creșterea temperaturii și dezghețul terenului duce la micșorarea volumului și reșezarea terenului și a construcției, urmarea fiind deformări ale construcției.

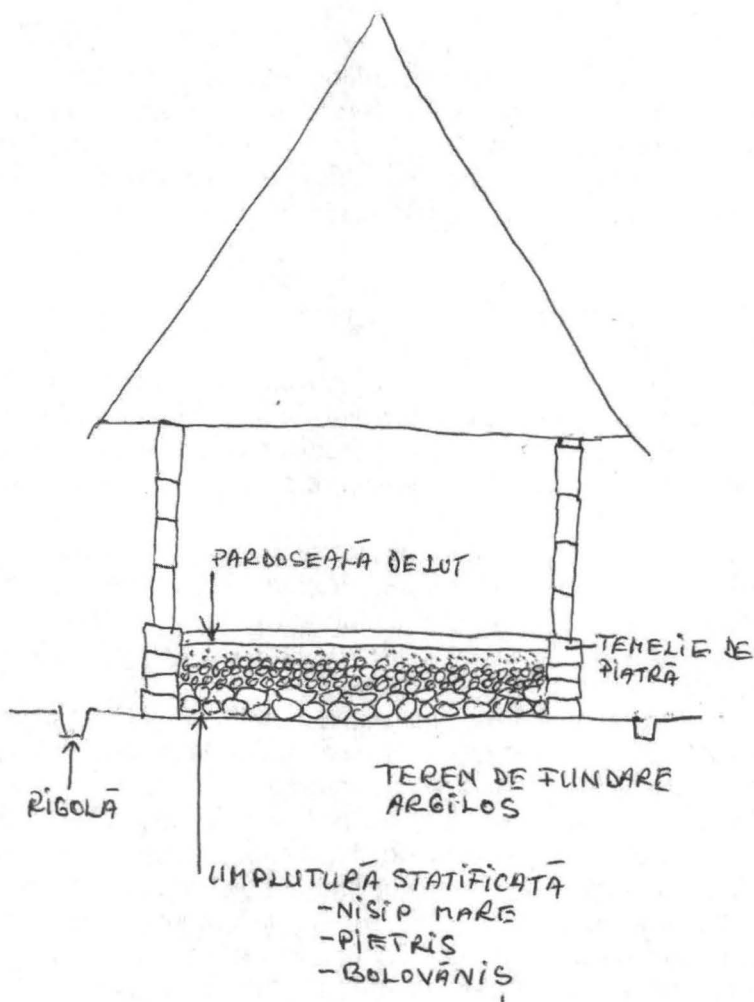
3. Măsurile de îndepărtare a umidității de sub construcții și implicit a efectelor acestora

În fenomenele amintite mai sus au fost cunoscute din faza de proiectare pentru realizarea muzeului în aer liber, astfel au fost prevăzute și realizate măsuri pentru eradicarea umidității din teren. S-a realizat un sistem de canale și rigole care a reușit să reducă substanțial umiditatea.

Cu trecerea timpului numărul construcțiilor a crescut, suprafața ocupată de acestea mărindu-se proporțional, astfel încât unele construcții au fost amplasate în exteriorul sistemului de canale și rigole, în spații ușor depresionare, fapt care nu permitea racordarea la sistemul realizat anterior.

Pentru a evita umezirea prin capilaritate a temeliiilor și implicit a lemnului din baza construcțiilor s-a renunțat la folosirea rocilor cu porozitate capilară pentru realizarea temeliiilor.

Pentru a evita umezirea prin capilaritate a pardoselilor s-a trecut la executarea de umpluturi stratificate din piatră de diferite granulații sub pardoseli. Astfel umpluturile s-au realizat din piatră de râu pe mai multe nivele de la granulație mare în bază până la granulație mică în partea superioară. S-a avut în vedere ca umplutura să nu conțină material pământos, higroscopic. Acest tip de umplutură determină eliminarea fenomenului de capilaritate fapt care nu permite ascensiunea apei. În ultimii ani am realizat acest tip de stratificație la mai multe construcții, în două variante, una fiind varianta amintită și a doua care are în plus în baza umpluturii stratificate folie hidroizolantă. În ambele cazuri efectele sunt similare. Primul tip de stratificație s-a realizat la casa monument Cupcea din Călinești, de pe valea Cosăului, datată 1711 pe pragul de sus al ușii de intrare, și la casa monument Stan din Săpânța, construită în sec. al. XVII-lea. Al doilea tip de stratificație s-a realizat la casa monument Tivadar din Călinești, datată 1611, casă construită din trei rânduri de grinzi de gorun. După realizarea acestor tipuri de stratificație umezeala din construcțiile amintite a dispărut.

Bibliografie

1. *Internationales Symposium im Freilichtmuseum des Bezirks Oberbayern an der Glentleiten*, mai 1988, Raumklima im Freilichtmuseum
2. **I. Mureșan**, *Geologie tehnică*, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 1978
3. **Mihai Dăncuș**, *Zona etnografică Maramureș*, Editura Sport Turism București, 1986

Argumentum pro the foundation of a natural & cultural Carpathian Park – “focused” on the ancient sites Sarmisegetusa Regia/Basileia/Kogaion-on (?) Some aspects about geographical & historical position, ways, buildings, instruments, environment protection & museum-station. Basically items

***Prof. Dr. Liviu Sofonea^x,
Prof. Dr. Gheorghe Mihar^{xx},
Prof. Dr. Sofia Hadgea^{xxx},
Dr. Medicine, Victor Sofonea^{xxxx}***

In memoriam professor ILIE PREDA MOȘIC (1911-1993) – eminent senior teacher of History and Latin language of Liceul Teoretic din Petroșani^{xxxxx}

§1. The historical monuments/*vestigium*/ – parts of the *complexus Memoria Humanitatis*

The real (material & spiritual-ised) entities named **historical monuments**¹ /*vestigiums*/* are **relevant proofs**² of the “**passing’s & enjoins**” of some well determined **human colectivities**³, which, usually, are composed by a large number of unique, conscious⁴ and creator⁵ persons; *i.e.* they are proofs of the existence of a complex set of livings (feelings, thoughts, wills, etc. ...) and, respectively, events passed^A by these groups in their “axiological⁶ home fireplaces during the **historical-Time**, determined interval of *Tempus*^A, which was designated to them/in the view of many “fatalist” thinkers, “predestinated ≡ fated” to them.

Thus, the **historical monuments** are relevant preserved parts of the living experiences of these groups in **This World**⁷: *i.e.* the **historical monuments** express, essentially – for the creators as for the consumers, and for their successors, as well as for other persons – the “**Historical Destiny**”/ **Evolution of the considered group**. Having organically this prestigious quality they are specific prominent parts of the **heritage** of those **people/communities**^C offered to the **successors in direct line**, as well as to **Humanity**, – heritage which [in a specific manner] remains actual/significant in **all/most of the moments** of the **groupal history**^D; or, even [in some cases] of the **world history**^D.

X. President founder of Filiala Brașov of C.R.I.F.Ș.T./Comitetul pentru Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii al Academiei Române/, member

of International Committee for Cooperation in History of Technology/ICOHTEC/.

XX. Universitatea de Vest, Timișoara.

XXX. Universitatea Petroșani.

XXXX. ASTRA, Sibiu.

The eastern part of the geo-continent *Europa* – a *topos* inhabited permanently from “very ancient times”^E, named properly The **Carpathean-Danubean-Pontean Cultural-civilisational Area/Situs**** was → is in *processus Historiae* a relevant vivid **matrix** of culture & alveolus of civilization**.

§2. The social/axio-entity **Carpathean-Pontean-Danubean Space****

It was discovered – during an enough long time, in which it was searched accidentally and, especially, systematically, this “*cronos-topos*” → *tempus-situs* – many such historical monuments⁸ – placed in different *situs*-es located in the **Carpathean-Danubean-Pontean** cultural & civilizational space** [§6. A,B]; presumably in the future some other details of the described ones, and also others news, will be discovered appropriately and investigated.

We have thought often, and we think again [here & now] at the **historical monuments** – i.e. material & spiritual constructions – built by the ancestors of the **Romanian People**: The **Geto-Dacian** monuments*** as prominent components of a cultural-civilizational *Patrimonium (Romaniae-Europae-Mundi)* which are and must be socially presented^F & evoked/museum-ised/ in more improved manners.

§3. The Getian-Dacean Teseauris

A relevant age of the Geto-Dacian Culture & Civilization was the time/the years/ when it was established → it was “worked” → it was developed and after,

XXXXX. The first version of this paper was written in Petroșani, județul Hunedoara, in June 1991, in the “dark days” of a “*mineriada*”.

*. The entity: $\vec{v}$.partially, disassembled^G ... the state/kingdom of Burebista***; “the historical trajectory” of this social-system*** it was doubtless, an impressive event of the Antiquity¹⁰. The extension¹¹ of this ancient state^H presents, even now days, an exceptional, multi-valenced, significations for many members of the Romanian People^I, *et al* .

It is well known that during the reign of the king Burebista – determined by evident acute political reasons – a remarkable and extended system of fortifications¹² and others edifices (shrines, houses, etc.) in the area of this kingdom^{13,14,15} was built/constructed****.

Our conviction is: some of the “parts”/pieces of this old remarkable system of fortifications & another organically connected *vestigiums***** must be adequately¹⁶ **rebuilt**^{K.F.I.}.

We plead for an adequate reconstruction, *i.e.*:

- a) Responsible,
- b) good/well equilibrated,
- c) highly professionalized,
- d) strictly documented, in such a degree to be in conformity with the plenary truth: *i.e. sine ira et studio et cum maxima comprehensio <more humanum>*, with respect to the deontological attitude expressed by the recommendation/order *audietur et altera/omnia pars <idem>* – to avoid/even eliminate all the falsities, mystifications, apologist attitudes, disparages, tendencies ...,
- e) made by affection; in order to be exempted/protected from kicks & kitches,
- f) with the exigence care to distinguish, rigorously, the “reconstructions” from the eventually preserved ruins, etc.;

We name the **complex restoration-reconstruction**, *i.e.* the projects and the performances, with the syntagma “**ecological reconstruction**”¹⁷.

We believe that, compulsory, it must be reconstructed “*ad integrum*” on the same places, or in closed proximity, *i.e.* in areas appropriately chosen, not only some of the old “*dava-s*”¹⁸/forteresses & “co.”/, but also some of the disappeared Roman “castles”/forteresses & “co”/ **** founded/settled *illo tempore*, in such a manner to be fortified & “co.” structures (*oppidum*, villages: *vicus*, *castrum*, *colonia*, *municipium*) able to be used by the conquerors in their permanent control made over the “*loci*”/places of formerly Dacian “cities”.

The reconstruction must be made^K using – by the help of the appropriate ancient & contemporary sophisticated technology – the various ancient capacities of constructions, tested by known documents, *i.e.* effectively recorded in different local “*de architectura & de aedificia*”:

- a) old architectural styles (local, external);
- b) ancient constructive forms;
- c) ancient constructive and auxiliary technologies, *i.e.* ancient manner to cut, to model, to prepare, to remake processively, to

transport, to arrange, to finalize different materials used in “*Ars Constructoria*” (earth walls, “*murus dacicus*”, “*murus helenicus/romanus*”; other different from of “*valum*”; *et al.*; with their peculiarities: the use of the attested “mortars”, the uses of stones, woods, earth, metals, *et al.*);

d) a rational & practical moderate manner to give to recently made buildings the appearance of venerate ancienty, or appreciated obsolescence;

g) the reproduction and placing *in situ* of many patterns showing the ancient tools, devices and equipments, some of them even in function, and in the presumed frame of work; *i.e.* reconstructions of different activities which were *illo tempore* <specifically> alive in various technical-unities/establishments/: mines, stones quarries, *factors* in metallurgy, forestry, agriculture, fishing, hunting, transport (roads, “*militaria*” stones, inns, bridges, camps, barracks, etc.; old presumed or preserved inscriptions; transport means: carriages, signals, etc.), in military “industry” (factories: *fabrica*, etc./workshops: armour-ies, *campus*, barracks, etc.), forms of hydro-technical engineering (pipelines, basins, dams, elevators, *et al.*), heat facilities, home industries, commercial activities (markets, shops, storehouses; accessories), other different handicrafts (with their workshops and “instruments” used by masters, workers, free men and slaves; and also other civil, military, religious characteristic objects, *et al.*);

h) representative, inspired, anthropologic reproductions in wax or in other different suitable materials, in natural dimension/in the convenient scale $\approx 1/1$), and some of them in “artificial/mechanized motion”; and also dioramas, statues, ethnographical objects, appropriate decorations and inscriptions, *et al.*; all such items placed with taste, and efficiently, in the real structures of a *vivum museum* (*tehnicum*; *et al.*).

A central place in this **program of reconstruction** of the main part of the system of the old Dacian *dava-s**** and Dacian-Roman fortresses & “co.”**** is taken by the rebuilding “*ad integrum*”/almost “*ad integrum*” of Sarmisegetuza Regia/Basileia/, the [presumed] capital of the Dacian Kingdom, found/located in the Mountains of Orăştie; the qualification “integral/almost integral reconstruction”

** . The entity: **S.C.P.D.**

*** . The social system: $\sum_{Dacia(Burebista, Decebal)}^{Socio}$

*** . The entity: $\tilde{V}_{G.D.}$

**** . The social (technical, *et al.*) system: $\sum_{Dacia}^{Tehn\acute{e}.fort}$

in this “**ecological reconstruction**” a reconstruction of the Dacian “*oppidum*”/capital “as it was” in the Antiquity (*i.e.* in the time of Burebista; in the time of Decebal)***, and this kind of reconstruction must be achieved using all the information obtained by the serious and long time made archeological researches, completed by some conjectures – all plausible and, as few as possible, which are necessary/compulsory to express the **historical truth**: the civilian part, the military part, the sacred area, with the reputed circular and rectangular sanctuaries of different sizes and dating from different periods. And also the surrounding ditches, palisades, walls, gates, roads, bridges, ins, check-point posts, garrisons, camps for exercises, stores, workshops, *emporium*, shrines, *a.s.o.*[see §6. A.B.].

But [we repeat] the **reconstruction** conceived and desired by us must be made in such a manner so that **all the ruins** (impressive, major; minor) **must be preserved and protected**, and [in no way] destroyed, damaged, or their dignity humiliated by this desired and necessary “*restitutio*”.

We stress / because we believe, and we desire to be achieved so – that is a moral & scientific duty towards *Natura et Historia/History*^D & **Nature**/, which must be exemplarily achieved, to put/lay some preserved remnants in the places, or in the forms in which they were found by the rigorous archeologists which have made the consecrated classical excavations^{1,L}, or to collect them for protecting their prestigious ancient personality as sometimes we protect unlied fossils, or the lived ones. In the same process of “**ecological reconstruction**” the parts which are lacked/missed, or those gravely damaged, must be replaced by new identical samples; but [of course] it is necessary to mark clearly the renewed parts. We insist that this is an **ecological & moral** duty to put in evidence rigorously the *status* existing at the date of the concluding discoveries^{22,23,1}.

It is highly instructive – and we hope that the “*restitutio ad integrum*” will be achieved^{1,1} so – to re/construct in the neighborhood [if this proposal will be found right in essence by the open mind reconstructors, ecologists, archeologists], in totality/only significant part the ancestral settlements, *i.e.* the sacred area, and the military, economical, civilian, religious areas. Eventually some parts can be rebuilt in several variants (or, at least, it is opportune to show in what these variants consist) if there exist significant controversial points of view²⁴ on some of aspects of the “*imago*” of *Sarmisegetuza Regia/Basileia/Kogaion-on* (?). Representative, correct and pointed, natural, archeological, historical, informational details must be available in the Visitor’s Center of the “reconstructed system of

Dacian Fortifications & “co”^{****,*****h}, and in other relevant parts of this “**Natural & Cultural Park**”.

We think that this is the cleverest and wisest attitude which could have *Homo Sapiens Ecologicus* toward a complex of monuments of authentic relevance^{25,26,27,28,29}!

These reconstructions^K are seen and desired by us as some cultural *action* and its products which are → will be harmonically articulated with other ecological opened → achieved operations, by which these wonderful and significant places^{30,31} are valued as an authentical/prominent, **natural & cultural park: regional, provincial, national, European, international!**

Our country, **Romania** – member of *Unio Europa/U.E./*, has in his dowry a lot of such places, but which are not yet arranged as natural/cultural/mixed **parks**^{32,33}. And such fittings involve specific constructions and ecological attitudes; as well as good ruled actions!^{M,N}

§4. *Crescat et Floreat Patrimonium Europae et Mundi*

The various *actio et interactio pro* identification, protection, study, development, social valuation of many components of the *Patrimonium Mundi* – natural and/or technical, artistic *et al* – are appreciated and sustained by many persons and institutions^{*****} of Romania, U.E., *Civitas Terra*.

Some people can ask the question:

εΞ is not a lost way, a superfluous, or even a guilty illusion, to think & to propose in details – now, in this tensioned & tumultuous phase of the history of Our answer is:

εΞ no matter the bitter grief in our soul³⁵ we do not believe that the propensity and the trend toward the purity and progress can be annulated; on the contrary, let us put also this proposal in the panel of ecological measures which must be discussed^{34,35,36} in this time of construction of our country/Romania after the issue of the Axiological Communist holocaust, and the construction of a **New Europe/U.E./** and of other new social structures which will define, in connection with other facts and peculiarities, the **New Axiological Age**^{37,M,N}!

****. The social (technical, *et al.*) system: $\Sigma^{Socio}_{DaciaRomanu}$.

Romanian people³⁵ – the well defined Natural & Cultural Park centered/focussed in the *ex situs*^{*****} *Sarmisegetusa Regia/Basileion/Cogaionon* (?), and to claim the “ecologisation”, wide, comprehensive, positive of some related historical monuments?^{*****}

§5. NOTAE

5.1. Contextum: ideaticum, historicum

- A. The concept **Time** has different meanings. In this study we mean: a. by *Cronos*: the simple physical time, $\vec{t}$, b. by *Tempus*: the time of the human various, vivid, experiences, $\leftrightarrow$ i.e. the axiological historical/prognotical Time, $\vec{T}$.
- B. In Romanian language "*vatra*"/home fireplace/: which seems to be an old Dacian name, – as suggest the application of the *criterion* of elimination used in the comparison between the vocabularies of some languages with pertinent historical connections.
- C. A group whose individuals was, and is, animated by a vivid, strong conscience of identity: i.e. the global conscience of himself/of the community, which is the "vectorial" sum of the individual conscience of a filiations/belonging to that group.
- D. The History *latto sensu*: history of all the axiological activities, i.e. *treceerile & petreecerile*/"passing & enjoying"/ of *Homo Humanus*.
- E. Pre-history, Antiquity, Middle ages, ...
- F. Vivid/interactive/ *Museum*-isation: a. presented: by original restaured *vestigium*, $\vec{v}_{(p)}$; b. evoked: *in re, in scriptum, in voce, in imago*, ... by copied/suggested items (quasi identical; approximatively), by didactical expressive exhibitions, with virtual procedures, etc., i.e. by *vestigium* $\vec{v}_e$.
- G. Inexorably; but not with "shame": like the nazist or communist experience/system/ruling.
- H. The respective *cronos-topos* $\rightarrow$ *Tempus-Situs*¹.
- I. For his history: sowing, genesis, leaven process, becoming, evolution (existence, relations, pereniality); *et al.*: for *Historia Europae/Mundi*.
- J. See [§6. A,B]; for example: Hadrian Daicoviciu "Dacia de la Burebista la Cucerirea Romană", Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1973; proceedings of Historical Museum of Deva; etc.
- K. Immediately; and *in adequatio*.
- L. Characteristic for an Epoch: $\vec{T}_d \approx$ cc.1985.

****. U.N.E.S.C.O.

*****. From a very long time: Dacean-Roman Antiquity.

M. We conceive this proposed/projected natural & cultural park – and, of course, we desire to be realized more or less, in this/such vision as a natural & social system $\Sigma_{Sarmis. Regia. Pacica}^{nat. \& soc.}$ located & vividly “installed”/articulated in/to the more larger frame & action: the ecological valuation of the Carpathian Mountains!^N/C.P.D.S./

N. Some special open/plausible points of this ideatic project/*Cogitatum*!:

a. the achievement of an **ecological, beautiful road** starting from Petroșani/Jiu upper Valley, placed in the intra-Carpathian depression named Petroșani/Valea Jiului, – passing *via* Taia cliff/*cheile*/ – Șurianu mountain's high points – the *topos* Grădiștea Muncelului – descending the Valea Orașului/Grădiștei/near Costești – to Orăștie – and finally reaching the to Mureș river;

b. A permanent complex festival & center for study with the *scena* (“in open air”) & “*laboratorium*” in/near *ex Sarmisegetusa Regia* → *rediviva* (!), and also in an other point of this projected natural & cultural park, $\Sigma_{S.R.}^{nat.-cult. park}$; all in vivid connections with another

similar institutions (existing; in project): in Deva, Țara Hațegului/Hațeg country/, with ancient and early medieval monuments: Sarmisegetusa Romana, Demsuș et al.; with National Park Retezatul, Strei Valley (with ancient and early medieval monuments: Aquae/Călan/, Strei church, et al, Hunedoara/Hunyadi/ area, Valea Mureșului/Mureș River Valeey: with ancient and early medieval monuments: Simeria, Mincia/Vețel/ *Castrum*, Deva – *Magna Curia*, city, Germisara, Tărtăria, Cugir, Alba Iulia, Piatra Cravii, Vințul de Jos, Teiuș, etc.), Țara Moșilor (The “land” of the prominent Romanian group named the *Moșii*; in the western carpathean mountains: Brad, Abrud, Țebea, et al.), Alba Iulia, Mărginimea Sibiului – the country surrounding the city Sibiu/Hermannstadt/ in Nordul Gorjului/the North of Gorj department: Râncă, Novaci, Polovraci, the *Transhumața carpatina*: the migrations of the flocks guarded by sheperds/*ciobani și ciobănițel*/ with many customs (*sâmbra oilor*, et al), the so named *illo tempore* “*Târguri de fete*” – living popular “markets” occurred in wonderful places (Muntele Găina, Poiana Miresei; et al.) with very archaical/modernized customs: *întâlniri de fete nemăritate, gătite cu semne de zestre și de feciori neînșurați, însoțite/ți de părinți, rude, “martori”, ... spre înfățișări* → *pețiri* .../ meetings of jounq people – girls, impressively dressed, with some signs of their dowries, boys with the intention to be married/found their “half”, accompanied by their/parents,

friends, “witness”: for presentations → for some marital arrangements; also with some institutions and cultural events in the Jiu river area: on the narrow, impressive *defileu/defile*: gorge/ of this “savage”/with “temperament” mountainous river (la Surduc, Livezeni, Lainici Monastery, Bumbăști), în Târgu Jiu (the Constantin Brâncuși park: with the reputed symbolical statue; *et al.*), in the intra-carpatean depression Valea Jiului/Petroșani where have existed some impressive *folklorical* customs (of the rural people: the *momârlani*; of the miners: the celebration of the deaths at 1 November/*Sfânta V/B/arv/b/ara*, *et al.*); an original suggestion, with “unlimited perspectives”, is: on the basis and on the high of the natural platform of the giant trapezoidal pyramid of earth which is known by its extremely strange name the Mount Gropu,^{38,39,40}

c. Some special topics: c.1. the models of the so named “original dacian calendars”, c.2. the “puzzle” of the *tăblițele scrise cu cuneiforme de la Tărtăria*/the ancient tablets written with kuneiform letters found near the village named Tărtăria/; c.3. the origin of the family name Bólyai/Bolea/; it is correct/interesting to analyse scientifically some hypothetical connections made between the origine’s of the old names *Bolea*, *Boli*, *cetatea Boli*, the cave *peștera Boli/a Boli barlang*/ and the origine of the reputed Hungarian-Transylvanian family Bólyai in which were born the known/famous mathematicians, the professor Farkas – the father, and his genial son János), founders of an original non-contradictory, non-Euclidean Geometry⁴¹, c.4. center for rigorous studies of the old peoples/populations, speakings customs instruments *et al.*: Arians, Hittites, ... tracean → dacean, “barbarian”, balkanean, *et al.*, exaggerations (*traco-mania*, *latino-mania*; the *casus/dosier/ gypsy/gitanos/sinti/rromi/≡țigani*; etnical group, aggressive nonscientific geo-political thesis & ideologies, etc.); c.5. the problems of the ancient money/*moneda*/ named *coson-i/Kosons*/ – coins used as currency in Antiquity: original technologies/procedures/ practiced in “royal mints”, *idem* those of falsifications, diffusions (in S.C.P.D.: in Old Times, in new times; abroad; in Old Times/Roman Empire; *et al.*, in new times Balkans; in Roma, Budapest, Vienna, Paris, Londra, Moscow, U.S.A. etc./; the golden bracelets (m=800-1200 g); c.6. the mystery of the *situs* named *Kogaion-on*: the “capital” of the pre-Roman Dacia – “political” and/or cultural *centrum*; the various considered spaceal locations: in Munții Orăștiei (Sarmisegetusa Regia/Basileia), in Munții Ceahlău/Caucaland; județul Neamț, Moldova/; the hypothetised temporal data: in Dacean-era, in the *post Dacia capta* years; *et al.*, c.7. A “*Kogaion-on/Sarmisegetuza*

dacica & *Sarmisegetuza daco-romanica* day/festival; c.8. "medicamental"/medical/ aspects: *praxis*, *et al.*; c.9. astronomical aspects, c.10. the *status* of the prophet, law-man, ..., priest, ..., *Zamolxis Primus Getarum Legislator* – in various relevant mentions antiques respectively modern (Carolus Lundius, 1687, Upsala, Sweden), in the Enlightenment, more recent⁰; (tracologs, dacologs, antropologs, etnologs, historians, culture-logs: N. Densușianu, Al. Xenopol, V. Pârvan, C. Daicoviciu, Mircea Eliade, *et al.*), c.11. the complex relations <*Dacia* ↔ *Roma*>: *ante-in-post De bello dacico*; economical, linguistical, political, ethnical, axiological, c.12. toponims: *Porolis-sum* (loc de trecere: pass; named often *Poarta Meseșeană* – the unique connexion between the Panonical space; and the Transilvanian space place of a military village/*vicus*/, *castrum valum limes Porolissensis*), Scorila, etc., c.13. *et al.*: open, *miscellanea* toponimes.

O. In XIX-XX-th centuries.

5.2. *Punctum*

1. In such a quantity and in such a state as have been preserved after the long history of the Carpato-Pontian-Danubian Space, history covered with many vicissitudes for the **Native people**: Dacians-Getians, Daco-Romaneans-*Carpes/Libres*! → *proto* → *paleo* → Romanians.

2. Material proofs; around them is floating a specific spiritual *auréole*.

3. **Ethnical group, people, nation**, *i.e.* defined large group of persons, the major part of them living on the same territory, having the "**same blood**"/biotical origin/ancestors, speaking the same language, having [globally] the same "**historical past**" and the same [global] "future"/"destiny", and many common essential and important customs & creeds, *i.e.* traditions and forms of identity and solidarity – all of them directly and indirectly determined just by their integrated life in the inner of this antropic entity (*holos*); integration not broken, but, on the contrary, in strong cohesion during a long row of generations, and, consequently, which have passed in the collective experience, the most important *i.e.* vivid events being preserved in the "group's memory".

4. Composed by individuals, all of them conscientious (more or less; but nobody not all un-conscientious) of their ethnical/national identity: animated by the conscience that, however, very different in other behavior and human, bodily and spiritual, peculiarities, they belong to the respective group – group which is well determined (biologically, etc., etc.), more large than a family, a sect, a party, a professional group, a lobby, a *loggia*, an accidentally grouping, *et al.*

5. Creators & consumers of the products/fruits, "goods" of Culture & Civilization.
6. Matrices of Culture & alveolus of Civilization: [C - C].
7. Time which has been "given" to this group (etnie, people, nation; i.e. not roughly speaking, a population) by the "*Fatum*"/God of the History, or have been merited by this social entity, or have been tear out in many various axiological struggles: the "Historical Time", [$\overleftrightarrow{T}$], during which this large, well defined group has survived, has lived, has achieved *in conscientia*, i.e. as etnie/people/nation.
8. In the land; abroad.
9. Some of them will produce, or provoke, much vivid, high interests; even astonishing feelings and reflexions.
10. The event "Burebista": his inner politics ("the factors of "union", the unweave of this unity, *et al.*); the external politics (the various relations with the advanced Greek & Latin World (with the *polis* located in the actual province of Romania, named Dobrogea/Dobroudja/, with another "cultural & civilizational Worlds" (with the Celts, with the Eastern populations), the assassination of the strong and skilful king, the dissolution of the large state, consequences (immediate; on/for more larger time), *et al.*
11. The Carpathian-Pontian-Danubian Space/S.P.C.D./: mountains, *piedmonts*, hills, *plateaus*, woods, plains, rivers, shores, passes, ... & inhabitants (*in pars, in integrum; in interactio*).
12. Perhaps the largest system of fortifications of the Antique Europe: i.e. "*la ligne Maginot*" non Roman.
13. Specially in the Carpathian zones: mountains, *piedmonts*.
14. Many of these fortified places, – some of them built ore rebuilt, or only consolidated by the Dacians of by foreign constructors, applying also the original Technical method/procedure named "*murus dacicus*" – were used, plenty, during the reign of the last king of Dacians, the brave Decebal, in the new historical conditions of this epoch.
15. In zones with scenic landscapes: the surrounding zones of the old *Sarmisegetuza Regia/Basileia* named, for long time, Grădiştea Muncelului, the land/county of Haţeg, the Merişor pass, the cave of Boli, the Şurianu-Sebeş-Cibin Mountains, the upper cours of the Jiu river, i.e. the depression named Valley of Jiu (populated, mainly, by workers acting in coal mines and connected industries and establishments and by rural people, the „*momârlani*” (mainly direct descendent of the autochthon Dacians), until the North of the Gorj department, the Paring Mountains.
16. The old fortress generate, often, a topic/subject of real (vivid, multiple) interest: Historical (*stricto* and *latto sensu*) & ecological (for example the ruins along the Military Gruzian Road/*Voeno Gruzinskaia Dorôga*; those of Armenia, around the biblical Mountain Ararat with its

twin peaks every time of the year covered with snow, some *Vauban-ean*/"*vauban-ean* like "*forteresses bastionnaires*", those of the Peruvian *Los Andes*, those of the Columbian-Costa Rica-Guatemala-Mexican *Cordilleras*, those of Tibet and Northern India, those of China, Japan, Indonesia; or also those of the Alps, Sierra Nevada, Balkans, etc.

17. There exist many examples: including in them errors, horrors, kitches; but also successful, admirable reconstructions of Middle Age castles and cities; made, for example, by the team directed by Violet Le Duc: the city of Carcassone, *et al.*; the castle-town of Teutonic Order of Knights from Marienburg/Malborg in Poland; the Chinese Great Wall (the unique terrestrial construction which can be seen outside from the Earth, from a reasonable distance), the Babilon Tower, etc., etc.

18. Significant land markers. Let us compare with the situation of "*oppidum*"s built by the old Britons, Gals/Gaulois, or Celts; the case of Plateau de Gergovie in Auvergne, the capital of Vergigentorix, the opponent of Iulius Caesar; place mentioned also in the work/diary entitled *De Bello Gallico* written by the conqueror; unfortunately, the "similar" work entitled *De Bello Dacico*, written by the emperor Trajan is lost.

19. The sacred/holly zone/the circular sanctuaries (big and small), the rectangular ones, the lay zone.

20. *Sarmisegetuza Regia/Basileion*, was [plausibly] near/on the slopes of sacred mountain of Dacians: named by some Greek authors *Cogaionon* (?) . It is often quote the remark: "*Daci montibus inherent*".

21. The last visit made by us there was full of disappointments^L: we have found unachieved reconstructions performed with concrete, many holes with signs that it was attempts to fill it, excavations, wooden pillars trusted into the earth, etc.

22. To can have "in front of our eyes", and to can visit and study the "classical" situation which was found be the "pioneer", and which is described in venerable books^K and in other prestigious works devoted to this notorious subjects. If saying so we make some errors we expect to be warned; but with well argued facts. Because the monuments preserve until now days and, perhaps, will preserve for ever, some undecoded puzzles, this kind of reconstruction is essential. Also it is desirable to exit "on the spot" a "functional" Visitor Center, where also must be exposed the controversial aspects (opinions & arguments *pro et versus*; which must be reasonably considered).

23. The monuments can be, in this manner, better protected and known; but without to fall into the exaggeration to transform a large part of the environment in a *museum*, because we don't live in

museums! But we *cannot leave without museums!* Such kind of experiences, *i.e.* parallel reconstructions, were made in different places of the *Orbis Terrarum*. So the famous primitive pictures of the cave of Lascaux are, at present, kept away from the degradation produced by numerous visitors, but a high fidelity copy of the inner painted rooms are reproduced in the proximity of the cave and are searched & admired by a lot of visitors. These kind of parallel reconstructions are *de facto*, remarkable triumphs of the comprehensive & active *Homo Ecologicus Agens*.

24. The problem: *ab initio* the sanctuaries were covered/roofed, or were uncovered/unroofed?

25. Of national interest.

26. But not only of national interest. We believe that by such an "ecological reconstruction" of the Sarmisegetuza and of the other archaeological places near to it (like Costești, Blidaru, Tilișca, Piatra Roșie, Boli; and also Piatra Craivii, *et al.*), it is explicitly given a real honor to the values of culture & civilization created in the Geto-Dacian World & Epoch; during the classical and post-classical epoch, bearing the name of the great kings Burebista and Decebal, *i.e.* to the culture & civilization created by the autochthon ancestors of Romanian People*****.

27. In the benefic case when this project will be correctly achieved it is sure that it will constitute a remarkable land marker/example for other "ecological reconstructions" and even a brand for touristical & cultural & ecological & managerial achievements.

28. We remember with disgust – but we must remember, from time to time, with critical lucidity – all the effects produced by the grotesque, harmful, pernicious – (*more axiologico; i.e.* anti-patriotic & anti-cultural) – communist – Ceaușist propaganda on the occasion of the (official; 2050 years) anniversary of the centralized Burebista-nian state! A dirty "party"-nical *confiscarea pro causa* of a generous, perennial, *thema*.

29. *Homo Ecologicus Agens & Militans* – respecting with wisdom the exigencies of the *principius rector of equilibrium* – must, never the less, have a healthy attitude against the excess of "Tracomanians", as well as against all the form of distortion and disparage committed by some insistent makers of spiritual alienation, of different origin.

30. Beautiful, picturesqueness.

31. Natural; with archeological & historical & ethnographic vestiges.

32. The idea – finalized now in a proposal – to establish a natural park with the focus in the *topos* where have existed in Antiquity the *situs Sarmisegetuza Regia/Basileia*, containing also the points/now *topos: ex situs/* named Costești, Blidaru, Tilișca, Piatra Roșie, Luncani, also the Merișor Pass, the Boli cave ... a social system,

$\sum_{\text{exSarm. Re. gia}}^{\text{socio}}$, opened towards the large valley of Mureş and towards the county of Haţeg and the valley of Strei river – adjacent areas with many historical & scenic places and roads: *Ulpia Traiana Augusta*, i.e. Daco-Roman Sarmisegetuza, Demsuş, Subcetate, Bretea Strei, Călan/ex *Aquae* – the ancient bath/spa and industrial place of the XIX-th century, the ancient, medieval and iron mines of Teliuc, Ghelari (where must be with high fidelity reconstructed the old primitive furnace for melting ore; actually preserved, in a model, in miniature, i.e. on the scale cc.1/4, in the *Museum* of History of Science & Technology in London^M, the metallurgical factory of Hunedoara – where is located also the reputed castle of Huniads, the Transylvanian Iron Gates, the Scorilla mountain (named [perhaps] after an attested king of Dacians: *Decebal per Scorilo*), Poiana Mărului, the reputed marble quarry of Ruşchiţa, *Tibiscum/Tapae*, the Mountains of Retezatu with the natural reservations, the Ţarcu Mountains, Muntele Mic, and extended toward the upper basin of Jiu river and the surrounding mountains of the depression of Petroşani, i.e. the zones Şurianu, Sebeş, Cibin, Parîngu mountains, including the north of Gorj county, with the gorge of Jiu river, the Urdele-Rîncă-Novaci high pass, the reputed caves of Polovraci (some legends mention that here was a refuge of Zamolxis, the prophet of Dacians; the tears of the eyes of the “god” for the lost/captured Dacia by the Romans were transformed in petrified stalactite and stalagmite, the cave of women, the Tismana holes, and the old monasteries, small convent and ethnographic area of Lainici, Tismăna, Polovraci, Curtişoara, Hobiţa *et al.*, and the Roman attested road (described in *Tabula Peutingeriana*: the pass of Vulcân, the *castrum* of Bumbeşti), Schela, Tîrgu Jiu, etc. and, even, extended until the boundary of Vâlcea department, has – in our opinion – significant chances to become a reality.

33. And including also some other interesting places on the two sides of this river, places “topologically” “insulated” relatively this nucleus, but very strongly connected, historically & geographically & ethnographically: the Roman castle/*castrum* of Mincia, the Dacian-Roman - middle age fortress which dominate the town of Deva, the capital of Hunedoara department, the old Dacian and Daco-Roman thermal bath site of *Germisara/Geoagiu*, Binţinţi (the birth place of the pioneer of aviation Aurel Vlaicu), the high and sharp peak of Piatra (Rock) Craivii, where at present are some preserved ruins of an ancient very important *dava* of the tribe Apulons which was a watching point of all this area, Stremţ *et al*; these “isles” of the park are connected with the historical towns and sites of Alba Iulia (formerly a Dacian village, Apulon, and few later the administrative

capital of the Roman Dacia, province of the Roman Empire named also some times, *Dacia Felix*; and in the Middle-Ages the capital of the autonomic state of the princess of *Transylvania/Erdély/Siebenbürgen/Septemcastral*; until the XVIII-th century), Şibot (place of a historical battle between the army of Turks and the unified army of Transylvanians), Orăştie (at the limit of *Săxische Alt-Land*; where was printed the religious orto-dox-ical *textum*/book/ *Palia de la Orăştie, et al*), Lancrăn (Lucian Blaga's birth place), Sebeş, Săscior, Vinţul de Jos (the palace of the prince Martinuzzi and the connected civil and religious buildings), Cugir (the important modern^L plant for weapons), also Teiuş (important rail-way station built in the XIX-century; where was shoten and killed a *delegat cu credenţial* of the *Moţi*, which was in way to the *Adunarea Românilor de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia*/The Meeting of Tansilvanean Romanians of Alba Iulia), and in proximity some historical places (Galtiu: home village and last refugee of Gavrilă Ogoranu, the unflinching leader and, marveleously, the survivor of the rezistants against the communisation of Romania/*partizanii din Munţii Făgăraşului*, Sîntimbru; with the and Remeţi/place of *eremits: topos et situs* with gorges and monastery), Aiud/*Enyed/Aenedinum*/ ancient, medieval and modern historical town (with rectangular medieval prince-ar fortress: towers, walls, *colegium academicum*/Gábor *Bethlen-ium*/; ancient prison: from Imperial Austrian-Hungar-ean/*K.u.K.*/ regime, from Romanian Kingdom, from Romanian Goulag/*Г.У.А.-аг*/, and the "archipel" of gold quarries ("*auraria*"-s: Abrud, Zlatna, Roşia Montană, Brad, Barza, Săcărâmb, Certej), and places as Simeria, Tărtăria (where were found the strange ancient *tăbliţe/slades*/ written with kuneiform letters (!), *et al.*, of the western Carpathian Mountains (a large area which also must be endowed with many natural & cultural, specific parks).

34. We have walked-strolled often through this wooden area, dreaming the "ecologization" of all the region, and also the surroundings; we have dreamed that in one day it will be "in this natural & historical park" good roads forming a rational net [(without using too much the asphalt), well provided with indispensable annexes (land markers, maps, oil fountains/pumps for motorists, etc.)], huts, tourist chalets, hotels, inns, hostels, restaurants provided with specific meals of the ancient & new Romanian kitchen, an area with model works and results of Silviculture & Exploitations of forests (lakes, ponds, wooden pipe planes, inclined planes, *rampe*/platforms/ for loading/de-loading woods on/from systems of transport, fences, glades, thickets, ...), with picturesque transport means (timers: trains, tracted by little steam engines/locomotives: *mocăniţa* running on narrow gauge rails, coaches, tracks for sledges, sleighs drawn by

horses), rest places, places for meditation and prayers, refuges for animals, floral reservations (farms, gardens; also “historical gardens” in whose protected precincts grow plants used in Antiquity and in Middle-Age, and mentioned in different “*De materia medica*” – some of them mentioned in the “*Pharmacopeia*” of Dioscorides); *et al.*

We have dreamed that this zone of land Romania will be, in a day, a zone with well controlled (*i.e.* not savage) ecological hunting and silviculture, saved for this purpose by an adequate team of employees (ranger guards, “curators”, *et al.* working in special uniforms, all well educated men with appropriate reliable professional capacities) and, in the same time, an area of elevated tourism.

We have imagine – by analogy with what we have seen in some reputed existing parks – picturesque entrance gates, where the visitors are invited to pay reasonably/moderate taxes, which are a part of their contribution to maintenance and prosperity of this park, realm governed by the severe, but right, ecological rules, applied with uncorrupted ecological deontology.

In our long walks in this place – every time in contact with History and Nature, with the spirits of Ancestors and the universal presence of GOD/THEO/DUMNEZEU/, and animated by the necessity to communicate our impressions, sentiments, insights and thoughts – we were often in such a position that that we have felt that from the material rustling of the leaves of forests and from the spiritualized one of the passed centuries it was born a voice, and his vibrations became to grow and to propagate in the Wide World; this marvelous and strange voice addresses us an **ecological appeal**, a warning, a reprimand and an order.

35. Let us think seriously, let us make plans & programs carried on appropriate positive, branched scenarios; and let us transform them in real achievements, so to depass the stage of fears/^{xxxxx}/dreams^{M.N.34}.

37. The syntagma “New Age” is used here only in this sense: a period of *Tempus* with deep axiological changes for many men; and between them the mutations with ecological characteristics, *latto* and *stricto sensu*, will be, presumably, very relevant!

38. Like a huge coffin/*sicriul*/: with the faces covered in springs, sommers, autumns by grass, in winters by snow.

39. Incomparable greater as the artificial pyramide from Teotihuacan, in the center of plateau Anahuac, in Mexico, Central America, or another reputed trapezoidal pyramids.

40. *Groapa*=hole; *gropnița*/mormânt/: grave.

41. The Bolyai-Lobacewski Geometry.

B*. The *Biblioteka* of this *thema-tika* & *problema-tika* – i.e. The *Tracologia* ↔ *Daco-logia* ↔ “*Romano-logia*” ↔ many others connected (interactively; *et al.*) aspects – geographical – historical (historiography-cal & historio-logical & historio-nomical/gnosic-al) – social – museological axio-logical – is huge^{B**}.

B**. During the *Time/Tempus*!, with various intensities, “colours” (scientific visions, azymuts; ideological orientations, speculations, mythology, ...) in some social *media*, several/a lot of noticeable studies, many/a plethora of articles significant opinions, few/a number of social projects etc. on/with reference on this topics appeared; some persons and institutions were extremely/relevantly actives.

B***. Some special topics are also *in selin* the cultural *synopsis* noticeable/relevant: *paleo astronomia* (calendars, astronomical orientations of some components of cultural buildings, etc./^{B****}, *monetaria* (coins, stamps, etc.), *scripta* (the question of *paleo* writings; the proposed/considered *casus* (Tărtăria $\bar{T} \approx 5.000$ B.C., Djemetnasr $\bar{T} \approx 4.000$ B.C., Creta/Kriti/ $\bar{T} \approx 3.000$ B.C.; *et al.*; the few inscriptions: *Decebal per Scorillo*, *Daci montibus inherent*, ..., etc.), *instrumentum* (weapons, civilians; etc.), *aedi ficia* (cultural, civilian; etc.), *ars medica* (treatments, pharmacology; etc.), *imago* (the plausible/attested images and symbolical /legendary representations of Zamolxis (?!), Burebista (?), Coson-Cotiso (?), Deceneu (?), Decebal (*sic*) (?!), ..., *călărețul/cavalerul trac/trakean* horseman/knight, gods, goddesses (Bendis, etc.), Dokia (?!), Dragobete, etc., the *crono-logia* (historical; archeological: the C₁₄ method, *et al.*; comparisons), *et al.*

B****. The researches of the sures/plausibles astronomical aspects of some *vestigium* (buildings, *et al.*) placed in the considered *situs-es* are very good serviced/supported by many specialized scientific studies made in the interesting/fascinating topics *Paleo-Astronomia*: G. Bilfinger, “Die Zeitmesser Antiker Volker”, Stuttgart, 1886., J. Dreker, “Zeitmessung und Sterndeutung in Geschichtlicher Darstellung”, Berlin, 1925, H. Michel, “Traité de l’Astrolab”, Paris, 1947, J. Delambre, “Histoire de l’Astronomie Ancienne”, New York, 1965, O. Neugemauer, “A History of Ancient Mathematical Astronomy” Berlin – Heidelberg – London, 1975., T.R. Gunther, “Astrolabs of the world”, London, 1978, F. Hugin, “Das Astrolabium und die Uhr”, Ulm, 1978, *et al.*

B*****. *Casus: Vestigium tehnicum* din *Situs-ul* archeologic Sarmisegetuza Regia/Bazileia/ *Kogaion-on* (?!); a. areale conexe.

A. General references

1. . . Cetățile dacice din Munții Orăștiei; pliant.
2. . . Kogaion, de la mit la realitate, Dacia Magazin, Al VI-lea Congres Internațional de Dacologie, 18 dec. 2004.
3. . . Ghidul turistic al Județului Hunedoara, Ediția 1960/ et al.
4. . . Al VI-lea Congres Internațional de Dacologie, București, 2-3 iulie 2005.
5. . . *Noi, Tracii*; editor and mentor Iosif Constantin Drăgan, Fundația Drăgan, Roma, Palma de Majorca, Lugo, 1975-2005.
6. . . Dicționar de Istorie Veche a României – Paleolitic – sec.X (sub conducerea D.M. Pippidi), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1974.
7. . . Izvoare privind istoria României, București, I, 1964, II, 1970.
8. Dumitru Antonescu, Introducere în arhitectura dacilor, București, 1984.
9. J. Carcopino, Les richesses des Daces et le redressement de l'Empire romain sous Trajan, in „Dacia”, I, București, 1924 (p.28-34).
10. Gordon Childe, The Aryans – The History of Civilisation, Barnes & Noble, 1993.
11. Ion Horațiu Crișan, Origini, Memoria Pamântului Românesc, Editura Albatros, București, 1976.
12. Ion Horațiu Crișan, Burebista și epoca sa, (second edition), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.
13. Ion Horațiu Crișan, Spiritualitatea Geto-Dacilor, Editura Albatros, București, 1986.
14. Constantin Daicoviciu, În Istoria României, I, 1960 (p.255-338), Dacia, Cluj, 1970.
15. Constantin Daicoviciu, Al. Ferenczi, Așezările dacice din Munții Orăștiei, București, 1951.
16. Constantin Daicoviciu, Hadrian Daicoviciu, Sarmisegetuza, Cetățile și așezările dacice din Munții Orăștiei, București, 1960.
17. Hadrian Daicoviciu, Addenda la “Așezările dacice din Munții Orăștiei”, in “Acta Musei Napocensis”, I, 1964 (p.111-124).
18. Hadrian Daicoviciu, Dacii și civilizația lor în secolele I î.e.n. – I e.n., în “Acta Musei Napocensis”, V, 1968 (p.51-58).
19. Hadrian Daicoviciu, Dacia de la Burebista la cucerirea romana, Editura Dacia, Cluj, 1972.
20. Nicolae Densușianu, Dacia Preistorică, 1908.
21. Iosif Constantin Drăgan, Noi, Tracii, Istoria multimilenară a Neamului Românesc, vol.I-II, Scrisul Românesc, Craiova, 1976.
22. Iosif Constantin Drăgan, Mileniul Imperial al Daciei, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
23. Viorica Enăchiuc, Geto-dacii popor de referință al Antichității, Dacia Magazin, nr.18, 2005.

24. Ștefan Ferenczi, Amplasarea cetăților dacice din Munții Sebeșului (Considerații geomorfologice și topografice), in "Apulum", XIV 1976 (p.45-64).
25. Ștefan Ferenczi, Observații geomorfologice privind apărarea naturală a complexului cetăților dacice din Munții Orăștiei, in "Sargetia", XIII, 1977 (p.155-169).
26. Ștefan Ferenczi, Considerații de ordin geomorfologic și topografic cu privire la desfășurarea campaniilor împăratului Traian pentru cucerirea complexului de cetăți din Munții Sebeșului (I), in "Apulum", XVI, 1971 (p. 119-134).
27. Ștefan Ferenczi, Observații tipologice și comparative cu privire la castrarele de marș romane situate în zona cetăților dacice din Munții Șureanului, in "Sargetia", XVI-XVIII, 1982-1983, p.179-200.
28. Ioan Glodariu, Importuri romane în cetățile dacice din Munții Orăștiei, in "Apulum", VII, I, 1968, p. 353-367.
29. Ioan Glodariu, Arhitectura dacilor, Civilă și militară, Cluj-Napoca, 1983.
30. Ioan Glodariu, Eugen Iaroslavschi, Civilizația fierului la daci, Cluj-Napoca, 1979.
31. Ioan Glodariu, Eugen Iaroslavschi, Adriana Rusu, Cetăți și așezări dacice in Munții Orăștiei, Monumente și Muze, București, 1988.
32. Ioan Glodariu, Eugen Iaroslavschi, Adriana Rusu-Pescaru, Florin Stănescu, *Sarmisegetuza Regia* capitala Daciei Preromane, *Acta Musei Devensis*, Deva, 1996.
33. Nicolae Gostar, Vasile Lica, Societatea geto-dacică de la Burebista la Decebal, (iași), 1984.
34. Paul Mac Kendrick, Pietrele dacilor vorbesc, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
35. K. Lehmann-Hartleben, Die Trajanssäule, Berlin-Leipzig, 1926.
36. Vasile Pârvan, Getica. O proistorie a Daciei, București, 1926.
37. Adriana Pescaru, Eugen Pescaru, Values of the Hunedoara county Patrimony, Deva 2000.
38. Ion I. Russu, Sarmisegetusa. Contribuție la toponomastica tracă, in "Anuarul Institutului de Studii Clasice" (Cluj), II, 1933-1935 (p.168-178).
39. Ion I. Russu, Religia geto-dacilor. Zei, credințe, practice religioase, in "Anuarul Institutului de Studii Clasice" (Cluj), V, 1944-1948 (p.61-136).
40. Ion I. Russu, Limba traco-dacilor, București, 1967.
41. Napoleon Săvescu, Noi nu suntem urmașii Romei, Dacia magazin nr.18, 2005; and the book.
42. Ion Simionescu, Țara Noastră, Editura Fundațiilor, București, 1938.

43. D.M. Teodorescu, Cetatea dacică de la Costești, Cluj, 1930.
44. D.M. Teodorescu, Cetățile antice din Munții Hunedoarei, in D.M. Teodorescu și M. Roska, Cercetări arheologice în Munții Hunedoarei, Cluj, 1923 (p. 1-24).
45. Vitruvius, "De Architectura", cap.VII, IX.

B. Special references^{B***, B****, B*****}

1. A. Bodor, Blocurile cu litere grecești din cetățile dacice, in "Crisia", 1972 (p.27-35).
2. Gheorghe Chiș, P. Mureșan, Elementele astronomice ale sanctuarelor dacice de la Sarmisegetusa-Regia (România)", București, 1979.
3. Constantin Daicoviciu, Cetatea dacică de la Piatra Roșie, București, 1954.
4. Hadrian Daicoviciu, Ioan Glodariu, Un castru roman în regiunea cetăților dacice din Munții Orăștiei, in "Lucrări științifice. Istorie, Științe Sociale-Pedagogice", Oradea, 1971 (p.17-23).
5. Hadrian Daicoviciu, Ioan Glodariu, I. Piso, Un complex de construcții în terase din așezarea dacică de la Fețele Albe, in "Acta Musei Napocensis", X, 1973 (p.65-96).
6. V. Dragomir, M. Rotaru, "Mărturii geodezice", București, 1986.
7. Ioan Glodariu, Itinerarii posibile ale cavaleriei maure în războaiele dacice, in "In Memoriam Constantin Daicoviciu", Cluj, 1974 (p.151-164).
8. Nicholas Ionescu-Pallas, Liviu Sofonea "A plausible astronomic model of the Dacian Callendar", Central Institute of Physics, Centre for Astronomy and Space Science, vol.3, Topics in Astrophysics, Astronomy and Space Sciences, C.I.P. Press, Bucharest, 1987.
9. Emil Poenaru, Cornel Samoilă, Șerban Bobancu, Calendarul de la Sarmisegetusa I, II, Magazin Istoric, an XI, nr.6 (123), iunie 1977, nr.7 (124) iulie 1977; and the book: printed in Editura Științifică și Enciclopedică, București.
10. Alexandru Sion, Cetatea dacică de la Costești, Scurtă privire asupra sistemului de construcție, in "Revista Muzeelor și Monumentelor", 2, 1985 (p.3-12).
11. Liviu Sofonea, Freamătul mitologic al <Sufletului Românesc>, in Almanahul Pădurii, București, 1980.
12. Liviu Sofonea, Victoria Cotorobai, De Paleo-Tehnika: Demnitatea și actualitatea unor *vestigium Technicum*, *Hermeneutica Historiae et Philosophiae Technicae*, Liber S.C.,

13. Liviu Sofonea, Victor Sofonea, Un proiect ideatic/*cogitatum*/util persoanelor și instituțiilor interesate în organizarea unui Museum *Tehnicum Marmatiae*: activități și produse ale unor *Magister non naturalis/scolasticus*!, *Hermeneutica Historiae et Philosophiae Technicae, Liber Mara*, 2008/2009.
14. Liviu Sofonea, Victor Sofonea, Un Proiect ideatic/*Cogitatum*/util persoanelor și instituțiilor interesate în organizarea unui Muzeu al Văii Jiului, *Hermeneutica Historiae et Philosophiae Scientiae et Technicae, Liber L.S. V.A.*, Universitatea din Petroșani, Universitatea Alma Mater Sibiu, 2008/2009.
15. C.F. Stănescu, "Considerații privitoare la posibile semnificații astronomice ale altarului de la Sarmisegetusa-Regia", in *Acta Musei Napocensis*, XXII-XXIII, Cluj-Napoca, 1985; "Astronomical significance of the sacred precinct at Sarmisegetusa-Regia (România)", in "Archaeometry in Romania", vol.2, 1989.

§7. Iconographia

Brevia: pro evocatio^{lx, lxx, lxxx}

- l.x. Invocation^{lxx} of:

1. Ancient ethnos: a remote background;
2. *Topos* → *Situs*, Astronomical *signus*;
3. Original constructions: *murus graecus/hellenicus*! ↔ *murus dacicus* ↔ *murus romanicus* fortresses, shrines, houses, et al.;
4. Authentic, preserved *situs*-es: with military, political, religious, social, technical-technological, ..., museological aspects;
5. Plans, sketches;
6. Preserved representatives artifacts: *vestigiums*;
7. *De bello dacico* → *Dacia capta*!
8. *Dacia Romana/Felix*/ - *Sarmisegetuza/Ulpia Trajana*/, *castrum*, *limes*, ..., *Carpes*, *Barbaricum*.
9. *Imperium Romanum: incrementorum atque decrementorum*.
10. *Vicinitas*.
11. *Post Dacia, Post Imperium Romanum: Novum Evum/Christianum*!, some early medieval monumentum with aco-roman material items and style.
12. *Documentarium: Acta, Studia*.
13. *Tracia* → *Dacia Romana* → *Imperium Romanum* → *Evum Medium* → *România* ↔ *Unio Europa* ↔ *Civitas Mundi/Terra* ↔
14. *Oraculum: spiritus perenius*!^{lxxx}

- l.xx. *Made de visu*: by expressives images, representations/plans, *et al./* preserved and explained in the mentioned *documentarium/bibliographia/* [§ 6. A.B.].

- l.xxx. *Hic et nunc!* → *In futurum!* *More humanum!*

Summary

In the paper are expressed in an analytical & synthetic *exegesis* the main arguments *pro* the foundations of a important Natural & Cultural Park in a Carpathian area centered on the ancient Dacean *situs* Sarmisegetusa Regia/Basileia/Kogaion-on (?!). Are also considered many aspects: historical, geographical, technical-technological, ecological, axiological, with Romanian-European-World wide sizes in the present and in the future.

Key words: Antropology

Natural and cultural Ecology, Museum-isation, Historio-logy

Argumentum pro întemeierea unui parc natural & cultural Carpatin centrat pe anticul situs Sarmisegetusa Regia/Basileia/Kogaion-on (?!). Aspecte referitoare la poziționarea geo-grafică & istorică la comunicații, construcții, instrumente, mediul înconjurător, muzeizări. Aspecte de bază.

Rezumat

În lucrare sunt prezentate într-o exegeză analitică & sintetică principalele argumente care susțin oportuna organizare a unui important parc natural & cultural situat într-o zonă carpatică: cea în care a existat anticul *situs* dacic Sarmisegetusa Regia/Basileia/Kogaion—on (?!). Sunt considerate multiple aspecte: istorice, geografice, tehnice-tehnologice, axiologice, cu dimensiuni românești-europene-mondiale, relevante în prezent și în viitor.

Bibliographia brevissima

*** Les nouveaux Mondes. Autres terres, autres vies? Exo planètes. Les détecter, les imaginer et ... y aller? Vie ailleurs. Les nouvelles raisons d'y croire. Science & Vie, no 230, Juin, 2007.

*** Construire un monde durable. Air, eaux, matières premières, biodiversité. Science & Vie, no 243, Juin 2008.

Einstein, Albert, The Meaning of Relativity, Princeton, 1952.

Novacu, Valer, Istoria Fizicii, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1982.

Sofonea, Liviu Alexandru, Evidenta, mirabila relație energie↔masă $E=mc^2$; Știința Modernă și Energia. Energia în Univers. Conferința anuală a Asociației Inginerilor Instalatori din România/A.I.I.R./, Universitatea Tehnică, Cluj Napoca, 2005.

Sofonea, Liviu Alexandru, Meditație *Anno Mirabilis* 1905 evocat în 2005, *Hermeneutica Historiae et Philosophiae Scientiae*, Liber I, 2005.

Sofonea, Liviu Alexandru, Terra-formarea planetei Marte. Știința Modernă și Energia. Energia în Univers. Conferința anuală a Asociației Inginerilor Instalatori din România/A.I.I.R./, Universitatea Tehnică, Cluj Napoca, 2006.

Propuneri de reamenajare muzeală a spațiilor și construcțiilor destinate comunității evreiești din Maramureș din cadrul Muzeului Maramureșului din Sighetul Marmăției¹

**Dr. Mihaela Maria Dăncuș
București**

Rezumat: *Articolul de față prezintă câteva propuneri tematice de valorificare muzeală, pornind de la nevoia de reamenajare a spațiului expozițional destinat comunității evreiești din Maramureș în cadrul Muzeului Maramureșului din Sighetul Marmăției (două case evreiești în Muzeul Satului Maramureșean: casa Drimer din Bârsana și casa din Poienile Izei precum și Casa Memoriala Elie Wiesel). Aceste propuneri de reamenajare muzeală, de valorificare culturală făcute pe baza cercetărilor de teren, a informațiilor de istorie orală și cercetare arhivă, vin să pună în valoare într-o concepție modernă patrimoniul care dă identitate culturală comunității evreiești din zonă. De asemenea o prezentare mai clară și mai exactă a tragediei Holocaustului în cadrul Casei Memoriale Elie Wiesel va aduce un spor de cunoaștere și implicit de educație a noilor generații în spiritul toleranței și al înțelegerii.*

Abstract: *The hereby article presents some thematic proposals of cultural enhancement, that started from the need of rearranging the exhibition space designed for the Jewish community in Maramures in the Maramures Museum in Sighetul Marmatiei (two Jewish houses from the Village Museum: Drimer house from Barsana and the house from Poienile Izei as well as the "Elie Wiesel" Memorial House). These proposals of cultural recovery that were made based on field research, oral history and archive research, come to highlight the heritage in a modern concept that gives cultural identity to the Jewish community in the area. A more clear and accurate presentation of the Holocaust tragedy in the "Elie Wiesel" Memorial House will broaden the knowledge and education of the new generations in the spirit of tolerance and understanding.*

Cuvinte cheie: *propunere tematică, valorificare culturală, spațiu expozițional, cultura tradițională, grup etnic evreiesc.*

Key Words: *thematic proposal, cultural enhancement, exhibition area, traditional culture, Jewish ethnic group.*

¹ Acest articol este rezultatul unei cercetări pe parcursul a patru ani, care s-a finalizat cu lucrarea în curs de apariție „Istoria comunităților evreilor din Maramureș. Analiză și prezentare muzeală. Proiect tematic de valorificare culturală”.

Putem spune, fără a greși, că aici în Maramureș, în decurs de două secole grupurile etnice de evrei au reușit să creeze construcții pentru locuințe care au un specific propriu. Casele lor sunt situate „la drum” cu intrarea la încăperile cu destinație comercială („bolduri”, „cârciumi”, „mnisărnițe” - măcelării etc.) și/sau meșteșugărească (croitorii, pantofării, cizmării, frizerii, vopsitorii, jocării etc.) direct din stradă și intrare separată, prin spate, din curte, în încăperile destinate locuinței familiei. Au preluat și adaptat elemente caracteristice arhitecturii zonale, locale, la care au adăugat cele specifice lor. Deoarece în satele Maramureșului, până la începutul secolului al XX-lea, toate construcțiile erau din lemn, evreii s-au adaptat preluând tehnici, materiale de construcție, dar și elemente de arhitectură locală integrându-le cu ale lor. Putem chiar vorbi de o arhitectură specifică evreilor din Maramureș.

În aproape fiecare localitate a zonei, chiar în centrele civice (ex. Petrova, Leordina, Bârsana, Bogdan Vodă, Borșa, Moisei etc.) au mai rămas ici-colo câte o casă evreiască. Multe case s-au păstrat fără să sufere modificări. În condițiile economiei de piață ele pot fi reabilitate, redându-li-se funcționalitatea inițială (prăvălie, bold și/sau cârciumă) desigur adecvate necesităților actuale. Vor fi căutate de către turiștii români și străini deoarece au acel farmec al trecutului, dar unde omul contemporan își va găsi preferințele. Reabilitarea acestora va contribui și la sporirea atractivității deoarece clădirile restaurate vor face notă aparte față de construcțiile actuale.

În privința reprezentării evreilor în muzeele locale constatăm cu surprindere plăcută că Muzeul Maramureșului din Sighetul Marmăției, încă din anul 1972/1974² preconiza realizarea acestui deziderat. S-a reușit reprezentarea specificului arhitectural al construcțiilor de locuințe evreiești prin două case în Muzeul Satului Maramureșean (Bârsana și Poienile Izei). Foarte importante și bine alese tipologic, cele două case, printr-o regândire tematică, vor reuși să dea o sinteză din perspectiva muzeologică a culturii și civilizației tradiționale a evreilor maramureșeni. Cele două case evreiești (Bârsana și Poienile Izei), printr-o prezentare modernă, alături de Complexul Monumentului Holocaustului, Sinagoga cu complexul de clădiri ale comunității, marele cimitir evreiesc, la care se adaugă Muzeul Culturii Evreiești din Maramureș - Casa Memorială Elie

² Vezi Tematica Muzeului arhitecturii populare maramureșene – lucrare elaborată de Mihai Dăncuș și susținută la București ca teză de atestare de muzeograf-etnograf. Este înregistrată la Biblioteca Centrului de Specializare a Cadrelor din Ministerul Culturii, cota 4/411/1974. Lucrarea a fost acceptată ca teză de atestare ca muzeograf, specialitatea etnografie. A fost publicată în ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS, Sighetul Marmăției, 2008, p. 354

Wiesel, se constituie în atractivități ce-și caută locul în marile ghiduri turistice, în cărțile și albumele despre Maramureș.³

A. Muzeul Culturii Evreiești din Maramureș - Casa Memorială Elie Wiesel

Construcția în care funcționează Muzeul Culturii Evreiești din Maramureș - Casa Memorială Elie Wiesel datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea începutul secolului XX. A fost proprietatea familiei Wiesel, moștenitorul legal fiind Elie Wiesel, a donat-o pentru amenajare muzeală orașului său natal, respectiv Muzeului Maramureșului din Sighetul Marmăției la data inaugurării ei ca muzeu.

Prin tematica concepută s-a urmărit prezentarea personalității lui Elie Wiesel, figură marcantă a lumii contemporane, laureat al Premiului Nobel pentru pace (1986), a holocaustului celor 38.000 de evrei maramureșeni dar și prezentarea comunității evreiești din zonă cu specificul acesteia, viața socială, religioasă, într-o sinteză, așa cum permitea stadiul de documentare și spațiul existent la acea vreme.⁴

După aproape zece ani de la inaugurare apare nevoia de reamenajare a spațiului expozițional. Astfel, încercăm câteva propuneri care să întregască, să valorifice noile achiziții, dar și rezultatele cercetărilor care s-au efectuat între timp fiind de notorietate faptul că deschiderea și darea în circuit a acestui obiectiv important a suscitât interesul cercetătorilor pentru cunoașterea comunității evreiești din zonă.⁵

³ **Ioan Popescu**, *O istorie a evreilor din Maramureș*, Editura Echim, Sighetu Marmăției, 2009;

⁴ **Mihai Dăncuș**, *Casa memorială Elie Wiesel – Muzeul Culturii evreiești din Maramureș*, Sighetul Marmăției, 2006

⁵ Amintim aici câteva cărți și acțiuni importante care s-au întreprins în acest sens: Simpozionul „Lumea lui Elie Wiesel”, filmele documentare care s-au efectuat, nenumăratele articole apărute în presa locală, Programele de manifestări organizate de Muzeul Maramureșului în fiecare an și cărțile care s-au tipărit: **Mihai Dăncuș** (cele două pliante) și cartea catalog *Evreii din Maramureș – Muzeul Culturii evreiești din Maramureș – Casa memorială Elie Wiesel*, Sighetul Marmăției, 2006; **Ioan J. Popescu** (cele două cărți), **Hedi Fried** (cele 4 cărți), **Heidi Fried**, *Întoarcerea la viață*, Editura Vreamea, 2003; **Heidi Fried**, *Pendulul vieții*, Editura Vreamea XXI, București, 2004; **Heidi Fried**, *Frânturi dintr-o viață. Drumul la și de la Auschwitz*, Editura Vreamea, București, 2007.

Mihaela Maria Dăncuș; *Istoria comunității evreilor din Maramureș. Analiză și prezentare muzeală. Proiect tematic de valorificare culturală*. – manuscris în curs de tipărire

Propunere:

I. Încăperea memorială

Propunem ca Sala 3 din plan, care în momentul de față are ca tematică Holocaustul, deportarea întregii comunități evreiești din Sighet și Maramureș să o transformăm în încăperea memorială:

- prezentarea familiei Wiesel: bunicii, părinții, copiii;
- documente de familie;
- Elie Wiesel copil/adolescent, ziarist în Franța, universitar și cetățean în S.U.A.;
- foto Statuia Libertății: numele celor 12 personalități;⁶
- foto Laureat al Premiului Nobel și toate celelalte distincții, ordine, medalii;
- fotocopii ale coperților cărților;
- fotografierea tuturor posterelor cu explicații - relații cu mari personalități ale lumii;
- texte celebre despre Elie Wiesel;
- mobilier;
- masa de birou;
- vitrina cu cărți;
- masa rotundă;
- aparat de radio de epocă;
- pendula;
- scaun fotoliu;
- cele două portrete ale lui Elie Wiesel făcut de Eugen Mateș: portret pictură și portret grafică;
- accesorii: sfeșnice, vase cu flori, obiecte de veselă, porțelanuri etc. (facem mențiunea că majoritatea acestora poartă însemne ale culturii iudaice).

II. Reconstituirea unei încăperi - salon

Propunem pentru Sala 2 o reconstituire a unei încăperi cu elemente ce sugerează viața de familie: mobilier de epocă (care a aparținut unor familii de evrei), dulapul de sufragerie, vitrina cu obiecte specifice (porțelanuri, pudriere, argintărie, cutii cu blazoane, bibelouri etc.), dulapul stil (care a aparținut familiei Fried), „cutia milei”, cufărul de călătorii etc..

III. Istoria comunității evreiești din Sighet și Maramureș

În Sala 3 propunem să se expună:

- documente importante care atestă primele comunități de evrei, dezvoltarea lor, copii după conscripțiile urbariale etc.

⁶ În anul 1986, cu ocazia sărbătoririi a 100 de ani de la amplasarea Statuii Libertății la New York (statuie dăruită de Franța), președintele Reagan a decorat cu Medalia de Aur 12 personalități americane, emigranți în S.U.A. Printre aceștia era și Elie Wiesel, al cărui nume alături de al celorlalți 11 a fost gravat pe Statuia Libertății.

- documente privitoare la construcția sinagogilor și școlilor confesionale evreiești;

- personalități - panouri cu fotografii, microbibliografii, vitrine cu cărți (Fried, Bruckstein – cărțile și lucrările tipărite în țară, în special teatru, dar și cele tipărite în Israel după emigrare; de asemenea se va valorifica și fondul de la Școala Populară de arta unde a fost mulți ani director), tablouri (tratăm în extenso: Heidi Fried, Harry Maiorovici, Ludovic Bruckstein);

- viața culturală: țambalul, aparatul lui Harry Maiorovici, 2 vitrine cu filme, presă, fotografii (se va valorifica fondul foarte bogat ce a aparținut compozitorului Harry Maiorovici).

IV. Holocaustul

Pentru Sala 4 propunem tematica Holocaustul și deportarea evreilor din zonă – documente, presă, fotografii, opere și cărți publicate despre tragedia holocaustului, ghetourile etc. etc.

V. Relații cu publicul

În ultima sală propunem amenajarea unor vitrine cu cărți despre Maramureș, Sighet, evrei, un birou de relații publice cu aparate video-audio (filme documentare etc.)

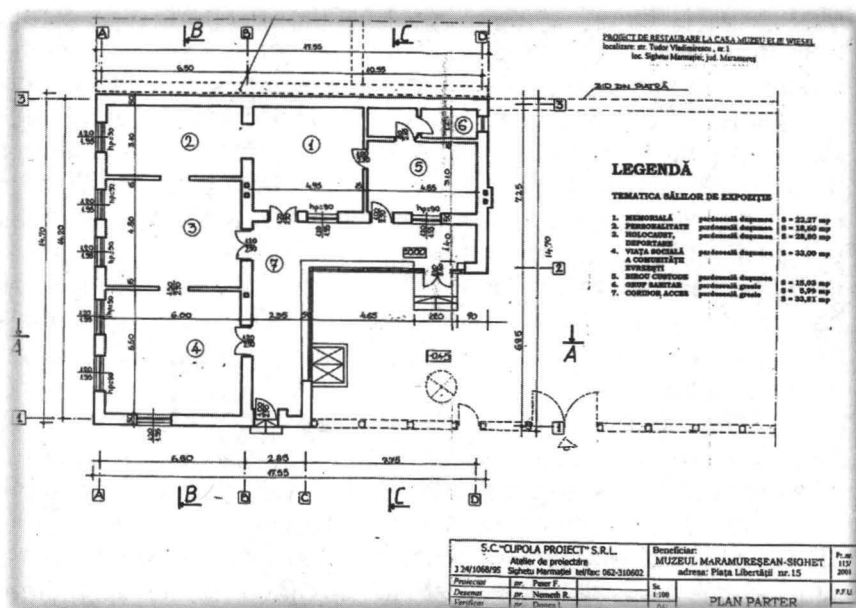
VI. Coridorul

Coridorul va găzdui expoziții temporare și elemente de artă religioasă și simboluri iudaice într-un fundal muzeal adecvat.

VII. Curtea

Acest spațiu va fi folosit pentru manifestări cu publicul (conferințe, simpozioane în aer liber - bănci amplasate în micul parc, platformă pentru concerte etc.). De asemenea propunem realizarea unui mozaic sau pictură murală, eventual zgraffito pe calcanul din curte. O altă propunere ar fi amplasarea bustului lui Elie Wiesel. Se va acorda o mare grijă pentru întreținerea părculețului din curte. „Steaua lui David” va trebui să fie în permanență ca oglinda de apă iar florile aferente în culorile steagului alb-albastru.

Plan Casa Elie Wiesel

Muzeul Satului Maramureșean - Casa Drimer din Bârsana

Casa „Drimer” din Bârsana restaurată în Muzeul Satului Maramureșean din Sighetul Marmăției este prima casă evreiască restaurată și prezentată într-un muzeu în aer liber din România (și din Europa după informațiile noastre până la această dată). A aparținut familiei de evrei religioși rabini - haham DRIMER. Amintim din această mare familie pe: Herș, 1830; Itzak-Aizic, 1870; Pinchas Peter, 1909-1987; Rachmil-Micu, 1927-1998.

Casa este construită din lemn în tehnicile „în șarânci” și îmbinată în sistemul blockbau specific comunităților românești din tot Maramureșul. În exterior și interior casa este tencuită cu lut în tehnicile specifice locului. Acoperișul casei este „în două ape”. La locul de origine (satul Bârsana), casa era așezată „la drum”, adică exact la limita șanțului drumului de țară, chiar în mijlocul satului. La

fațada de la drum avea două intrări direct la spațiile comerciale („bold”, „misarniță” și „crâjmă”). Spațiile destinate locuinței familiei erau dispuse în spatele celor comerciale, iar accesul se făcea prin curte. Aici casa era prevăzută cu o prispă („șatră”) largă, acoperită, dispusă de-a lungul construcției. Una din încăperi, considerată cea mai frumoasă, dispusă spre drum în continuarea încăperilor cu destinație comercială și cu intrare dublă (și dinspre acestea și dinspre încăperile familiei) era camera de oaspeți. Aici era primit rabinul când venea în vizită și rămânea peste noapte. Încăperea era amenajată cu mobilier de dormitor de epocă, lavoar de toaletă cu lighean de porțelan ce se așeza pe o structură din metal - alamă, ulcior mare din porțelan pentru apă, sistem de suport pentru perii și alte ustensile etc. În încăperea din partea opusă - dinspre curte - este amenajată o cameră de locuit pentru familie, unde printre alte obiecte și mobile (de factură urbană) apar și piese de proveniență țărănească românească specifice locului.

Deoarece la restaurarea casei Drimer în muzeu, încă nu era făcut Muzeul Culturii Evreiești din Maramureș - Casa Memorială Elie Wiesel, spațiile foste comerciale au fost folosite pentru prezentarea prin obiecte și mijloace specifice muzeale (fotografii, documente, planșe etc.) a vieții sociale, religioase, culturale a evreilor din zonă. Amenajarea expozițională existentă s-a făcut odată cu restaurarea casei și cuprinde mărturii ale vieții evreiești din zonă într-o prezentare eclectică.

Este absolut necesară o reevaluare a patrimoniului, restructurare a acestuia în așa fel încât această casă să fie cât mai aproape de cum a fost cândva. Reconstituirea interioarelor și amenajarea încăperilor se vor face pe baza cercetării de teren și a mărturiilor directe preluate de la urmașii care trăiesc în Israel și cu care am intrat în legătură.

Majoritatea caselor evreiești de la sate aveau două compartimente precise: în față la stradă se găseau spațiilor comerciale, ateliere meșteșugărești etc., iar spațiul din spate cuprinde încăperi cu destinație de locuință a familiei.

Propunem următoarele:

Încăperea I cu acces de la stradă - „boldul”:

- în acest spațiu se vor vinde produse de artizanat și se vor instala etajere pentru mărfuri: tutun, bidoane petrol, felinare, feronerie, donițe etc.

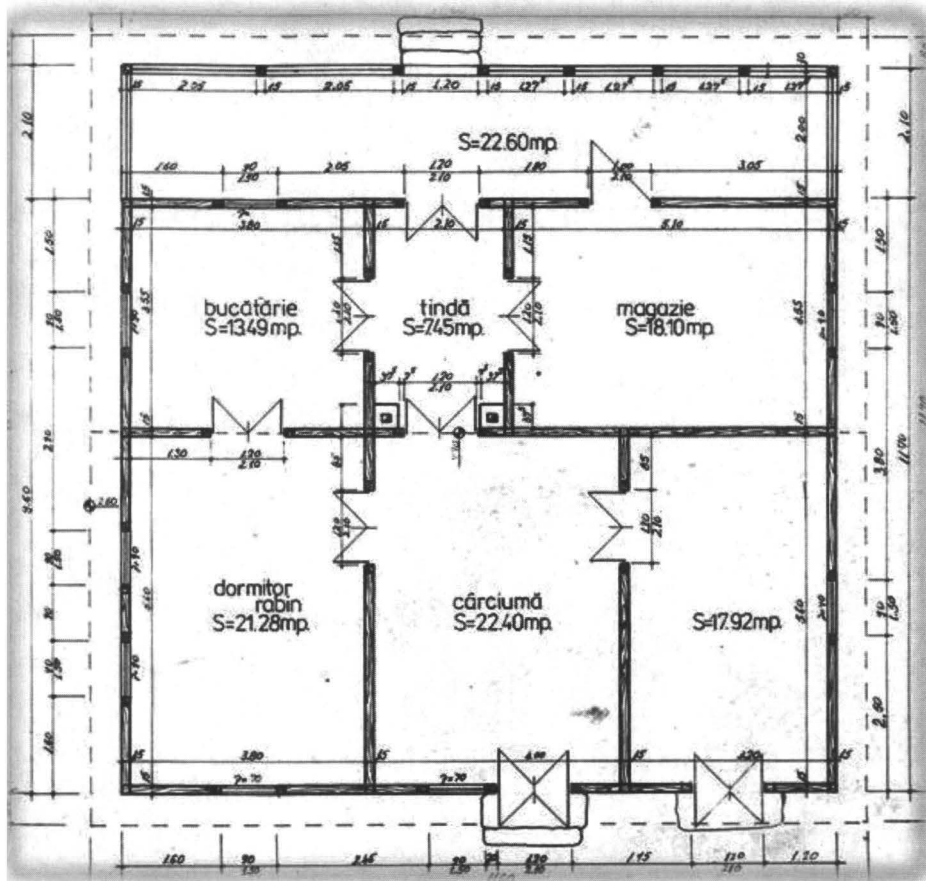
Încăperea II cu acces de la stradă - „cârciuma”:

- etajere cu rafturi pentru băuturi: sticle băuturi (lichioruri, rachiu, vin, bere), sifoane, pahare, mese cu scaune.

Încăperea din spate stânga „mnisărnița” - măcelăria cușer:

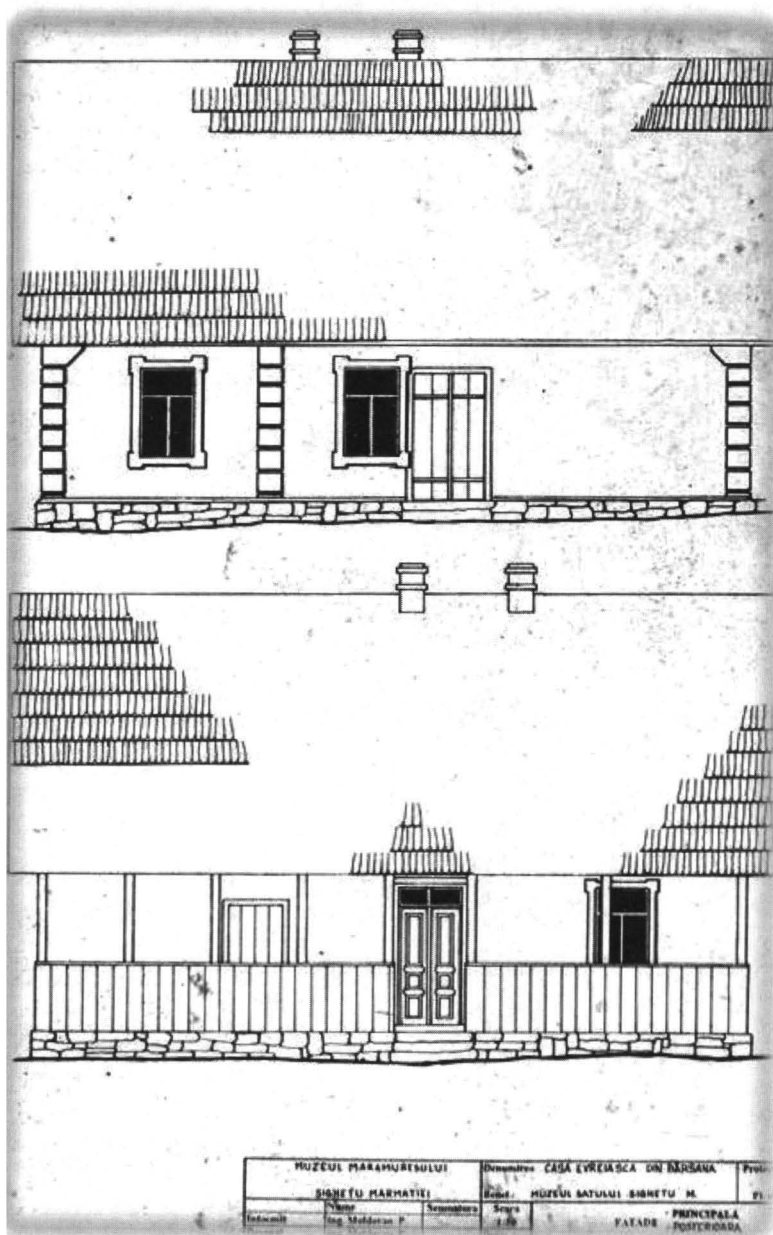
- prezentarea unor unelte specifice: butuc de tăiat carne, diferite cântare, cârlige de agățat carnea de animale, fotografie (clișeu pe sticlă), mașina de tocat carne etc.

În partea din spate a casei, în pridvor, propunem amenajarea unui cort specific – suka - pentru sărbătoarea Sukot, o amenajare specială pentru ritual. Sukot - Sărbătoarea colibelor se face în amintirea „ieșirii din Egipt”, când evreii o perioadă au locuit în colibe, care în ebraica veche se numeau *sukot*. Am propus amplasarea Suka în pridvorul casei fiind o construcție fragilă cu caracter temporar.

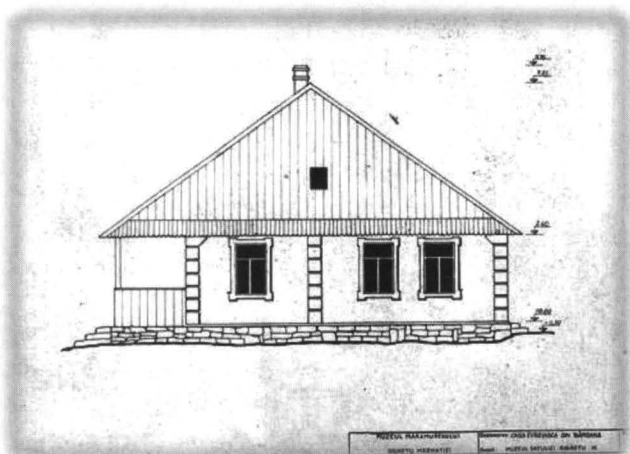

Plan Casa Drimer

Fațada principală Casa Drimer.

Fațada dinspre curte

Fațada laterală Casa Drimer

C. Muzeul Satului Maramureșean - Casa din Poienile Izei

Prima consemnare documentară a localității Poienile Izei este din anul 1430, 24 noiembrie. Primele familii de evrei apar în zonă încă de la finele secolului al XVIII-lea. La începutul secolului al XIX-lea ajung la o înțelegere cu comunitatea creștină greco-catolică pentru a construi împreună o școală confesională în care să fie primiți și copii evrei pentru a putea învăța în limba română.⁷ Menționăm ca în Maramureș, evreii de la sate se considerau evrei români, iar cei de la orașe, respectiv Sighet, o parte se considerau evrei unguri, adică de cultură maghiară, respectiv română.

Casa la care facem referire a aparținut unei familii de evrei destul de înstăriți, dovadă fiind dimensiunile casei mult mai mari decât casele de români din localitate. Dimensiunile casei sunt de 12,10 m pe lățime și 10,85 m pe lungime. La lungime se mai adaugă prispa de 1,00 m din spatele casei și pridvorul din față de 3,75 x 3,40 m.

Casa are un plan atipic pentru construcțiile țărănești românești, dar este pe specificul evreiesc. Încăperile din față erau destinate comerțului, iar două încăperi mari din spate unde este și prispa cu intrare directă erau destinate vieții de familie. Întotdeauna încăperile cu destinația de locuință erau amplasate în „dosul” casei cu fațada spre curtea ce cuprinde acareturile tradiționale.

Construcția este din lemn de molid în sistem „blockbau” adică în cununi orizontale. Acoperișul este în „patru ape” ca la majoritatea

⁷ Joel Patrick Marrant, *The Idea of Folk Tradition in Romania*, University of Oregon, SUA, 1977

caselor de lemn din Maramureș. Pe o structură din lemn, învelitoarea este realizată din dranițe bătute la două rânduri.

Deoarece casa a fost achiziționată de la o familie de țărani creștini (casa fiind vândută), la data achiziționării încăperile aveau ca destinație exclusivă locuința.

Construcția este restaurată în muzeu și va avea ca destinație expoziții speciale privind cultura evreiască din zonă conform unei propuneri pe care o facem aici.

Se propune amenajarea casei pentru expoziții speciale și cu caracter temporar astfel:

Tinda (vestibul):

- Introducere în specificul evreiesc local: fotografii mari cu personalități din zonă, monumente, așezări, case etc.

Încăperea I:

- Se va amenaja o expoziție specială permanentă „Valori ale culturii evreiești din Maramureș”, fotografii cu sinagogi sătești, obiecte de cult, artă iudaică, vitrine cu cărți de cult etc.

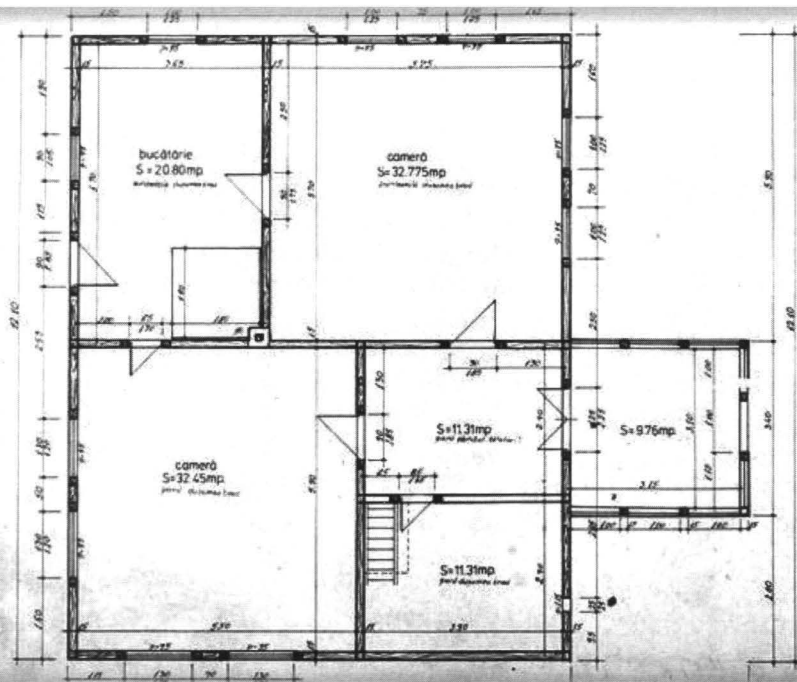
- De asemenea se va amenaja o sinagogă sătească și școala heder (Muzeul dispune de mobilierul și obiectele specifice de epocă: Suluri Sfinte, Tora, un Chivot din secolul al XIX-lea, candelabre specifice, circa 20 de bănci speciale de lemn pentru heder din secolul al XIX-lea etc. (o parte din ele în momentul de față se află expuse în Muzeul Satului- Casa Drimer Bârsana).

Încăperea II:

- Propunem amenajarea unei expoziții speciale temporare: fotografii cu portul specific de ritual, monumentele din zonă, motive decorative celebre de pe monumentele funerare etc.

Încăperea III:

- Se propune amenajarea unei expoziții speciale permanente: Ocupații și meșteșuguri ale evreilor (desene Mihai Eiskovici). Sala fiind relativ mare și fiind astfel doar pereții ocupați, se va folosi pentru manifestări culturale specifice: colocvii, mici concerte și va fi dotată cu scaune pliante. Obiecte specifice vor puncta specificul prin ocupații.

Plan Casa Poienile Izei

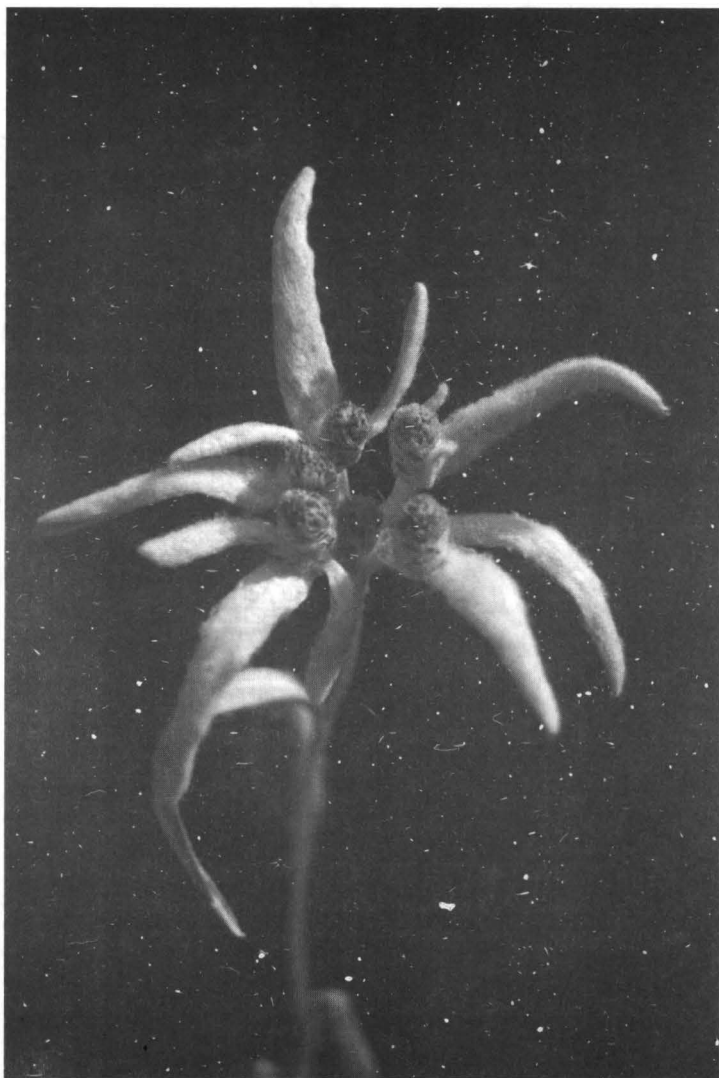
Ca o concluzie importantă este faptul că muzeul din Sighetul Marmăției este deocamdată singurul muzeu de stat din țară care prezintă și în aer liber și pavilionar grupul etnic de evrei din zonă cu istoria și specificul lor.

Propunem folosirea de manechini, fundal muzeal specific, proiecții de diapozitive și filme documentare, efecte de lumini etc.

Propunerile noastre de reamenajări muzeale se referă în special la o viziune nouă, modernă, la coroborarea diferitelor tehnici de muzeificare care să ofere o imagine cât mai clară și cât mai edificatoare asupra acestui grup etnic și asupra acestui segment de istorie.

Bibliografie

- Alfassi, Yitzak, Eli Netzer, Anna Szalai, *The Heart Remembers. Jewish Sziget*, Israel, 2003**
- Arh. Streja, Aristide; Arh. Schwartz, Lucian, *Sinagogi din România*, București, 1996**
- Benjamin, Lya; Cajal – Marin, Maria; Kuller, Hary, *Mituri, rituri și obiecte iudaice*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994**
- Cajal, Nicolae; Kuller, Hary, *Contribuția evreilor din România la cultură și civilizație*, Editura Hasefer a FCER, București, 2004**
- Cohen, A., *Talmudul*, Editura Hasefer, București, 2004**
- Dăncuș, Mihai, *Muzeul etnografic al Maramureșului*, Sighetul Marmăției, 2000**
- Dăncuș, Mihai, *Evreii din Maramureș. Muzeul culturii evreiești din Maramureș – Casa memorială Elie Wiesel*, Sighetul Marmăției, 2006**
- Eisikovits, Mihai, *Ce a fost...nu mai este*, Editura Gutinul, Baia Mare, 2007**
- Enciclopedia iudaismului, redactor coordonator Geoffrey Wigoder, Editura Hasefer, București, 2006
- Fried, Hedi, *Pendulul vieții fragmente, experiențe, reflecții*, Editura Vremea XXI, București, 2004**
- Hacohen, Menachem, *Cartea vieții omului*, Editura Hasefer, București, 2005**
- Morariu, Tiberiu, *Câteva contribuții la oieritul evreilor maramureșeni*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, vol. IV**
- Morariu, Tiberiu, *Noi contribuții la păstoritul evreilor maramureșeni*, Sibiu, 1934**
- Morariu, Tiberiu, *Viața pastoral în munții Rodnei*, Societatea regală română de Geografie, București, 1937**
- Petrescu, George, *Consătenii mei, români și evrei*, Asociația Maramureșenilor din Cluj - Napoca, 2006**
- Popescu, Ioan, *O istorie a evreilor din Sighet*, Editura Echim, Sighetul Marmăției, 2009**
- Sanie, Silviu, *Dănuire prin piatră. Monumentele cimitirului medieval evreiesc de la Siret*, București, 2000**
- Zane, Gheorghe, *Economia de schimb*, București, 1930**

Floarea de colț (*Leontopodium alpinum*)

Foto: Chiș V. T.

ȘTIINȚELE NATURII
GEOLOGIE
ECOLOGIE

Introducere

Genul *Quercus* este foarte vechi, primele semnalări ale reprezentanților săi fosili datând din Mezozoic (era secundară) (între 248-65 M.a).

Genul *Quercus* (familia *Fagaceae*), cuprinde specii arborescente, mai rar arbustive, cu frunzele alterne, căzătoare sau persistente (la speciile indigene sunt căzătoare, marcescente la exemplarele tinere), care reprezintă un grup sistematic de o mare bogăție biologică în ecosistemele forestiere, îndeplinind totodată un rol important în bilanțul general al funcțiilor de producție și protecție atribuite pădurilor din zonele de răspândire ale acestor specii.

După opinia mai multor autori (Curtu L., 2006), sub aspectul încadrării taxonomice, genul *Quercus* include între 300-600 specii care sunt răspândite în emisfera nordică în patru continente (Europa, Asia, America de Nord și Africa) și sunt întâlniți din climatele boreale până în cele semi-aride. O ultimă listă cu încadrarea taxonomică a speciilor de stejari a fost făcută în 1998 de Govaerts și Frodin (în Curtu L., 2006) și include 531 specii de arbori și arbuști.

Europa este reprezentată de 20 specii de stejari, aceștia putând fi divizați în două grupuri mari și anume stejarii regiunii temperate și stejarii regiunii Mediteraneene.

În România genul *Quercus* este reprezentat de 5-9 specii, în funcție de încadrarea lor taxonomică, (Georgescu și Morariu 1948, Stănescu *et al.*, 1997, Șofletea N., Curtu L., 2007) și ocupă aproximativ 1,13 mil. ha, ceea ce înseamnă 18,2% din totalul fondului forestier, fiind pe locul trei după fag (*Fagus sylvatica* L. – 30,7%) și molid (*Picea abies* (L.) Karst – 22,9%).

Din punct de vedere taxonomic, fondul de specii majoritar în Europa, inclusiv în țara noastră, este reprezentat de: *Q. petraea* (Matt.) Liebl. (*Quercus sessiliflora* Salisb., *Quercus sessilis* Ehrh) - gorun, *Quercus robur* L. – stejar (stejar pedunculat), *Q. frainetto* Ten. – gârniță și *Q. cerris* L. – cer. Mai rar întâlnite, dar tot ca specie de sine stătătoare este *Q. pubescens* Willd. – stejarul pufos.

În Depresiunea Maramureș genul *Quercus* este reprezentat prin 3 specii: *Q. petraea* (Matt.) Liebl. – gorun, *Quercus robur* L. – stejar pedunculat, și *Q. cerris* L. – cer, în proporție mică, aceste specii se găsesc și în unitatea de producție IV Ronișoara din cadrul Ocolului Silvic Sighet.

Sistematica și caracteristicile frunzelor:

Conform sistematicii după Stănescu (1997), cele două specii de cvercinee care fac obiectul studiului în cazul de față: *Quercus petraea* (Matt.) Liebl. – gorunul și *Quercus robur* L. – stejarul pedunculat se încadrează în: Genul *Quercus*, Familia *Fagaceae*, Ordunul *Fagales*, Subclasa *Hamamelididae*, Clasa *Magnoliatae* (*Dicotyledonatae*), Subîncrângătura *Magnoliophytina*, Încrângătura *Spermatophyta*.

Frunzele de gorun (*Quercus petraea*) sunt de 8-16 cm lungime, variabile ca formă, de regulă rombic-obovate, alteori eliptice sau eliptic-ovate, cu baza îngustată, neauriculate, pe margini sinuat-lobate până la penat-fidate, cu 5-8 perechi de lobi, dispuși relativ simetric, rotunjiți, întregi sau slab lobulați, evident mai simetric dispuși decât la stejar; lobiile descresc treptat ca mărime din zona de lățime maximă spre vârful frunzei. Culoarea frunzei pe partea superioară este verde închis și lucitor (figura 1), iar pe dos verde deschis. De regulă, nervurile intercalare lipsesc (Kremer *et. al.*, 2002), iar nervurile secundare se văd foarte bine, dar cele terțiare se văd mai slab. Pe dos, la maturitate sunt fin pubescente (peri stelați), sau cu smocuri fine de peri fasciculați în axilele nervurilor (Aas, 1998) (Șofletea N., și Curtu L., 2007). Pețiolul este de 1-2 (2,5) cm lungime.

Fig. 1 Funze de gorun (*Quercus petraea*)
(Foto: Anton Bacea)

Fig. 2 Fună de stejar pedunculat (*Quercus robur*)

Frunzele de stejar pedunculat (*Quercus robur*) sunt variabile ca mărime între 6-20 cm lungime și formă, mai adesea obovată, cu baza auriculată, uneori asimetrică, scurt pețiolate, pețiolul de până la circa (0,2)0,5-0,6 cm lungime. Prezintă 4-8 perechi de lobi obtuși sau rotunjiți, separați prin sinuri inegale (figura 2). Pe față sunt verzi

închis, iar pe dos sunt glabre sau, mai rar, prezintă puberule, mai ales în lungul nervurilor; lamina la maturitate este pielasă. Spre deosebire de gorun, prezintă nervuri intercalate (Kremer *et al.*, 2002), (Șofletea N., Curtu L., 2007). Stejarul înfrunzește relativ târziu, prin luna mai, după mulți alți arbori indigeni.

Localizare:

Populația de gorun Ronișoara luată în studiu este amplasată în Rezervația Naturală Pădurea Ronișoara, care este constituită din următoarele subparcelele 84A, 85A, 85B și 86A, în suprafață de 85,9 ha și are ca obiectiv special „ocrotirea ecosistemului stațiunii de gorunet cu valoare biologică deosebită”.

În Legea nr. 5/2000 rezervația apare sub tiparul de „Rezervația Naturală Pădurea Ronișoara” în suprafață de 65,0 ha și în amenajamentul silvic al Ocolului Silvic Sighet, rezervația apare cu o suprafață de 85,9 ha.

Rezervația Naturală Pădurea Ronișoara, mai este cunoscută sub numele de „Rezervația de gorunet de Ronișoara”.

Din punct de vedere fizico-geografic, populația de gorun „Ronișoara” este situată în Provincia Central Europeană; - subprovincia Carpatică; - ținutul Carpaților Orientali; - subținutul Munților Vulcanici; - districtul Oaș-Gutâi-Văratice; - grupa de nord, iar din punct de vedere geografic se situează în Depresiunea Maramureșului; Bazinetul Ronișoara; - pe Dealul Hera, aproape de obârșia Văii Ronișoara, afluent de dreapta al râului Iza. Localizarea populației de gorun „Ronișoara” din cadrul bazinetului Ronișoara este prezentată în figura 3.

Fig. 3 Localizarea populației de gorun „Ronișoara” din cadrul bazinului Ronișoara
(după Google Earth)

Populația de gorun „Ronișoara” este situată pe teritoriul administrativ al comunei Rona de Sus, județul Maramureș, România.

Populația de gorun se întinde pe o suprafață de 85,9 ha și este situată în extremitatea sud-estică a unității de producție IV Ronișoara și se află în administrarea Ocolului Silvic Sighet, Direcția Silvică Baia Mare, Regia Națională a Pădurilor – ROMSILVA.

Localizarea populației de gorun „Ronișoara” din cadrul U.P. IV Ronișoara în spațiul geografic al Depresiunii Maramureșului este prezentată în figura 4.

Fig. 4 Localizarea populației de gorun Ronișoara din cadrul U.P. IV Ronișoara în spațiul geografic al Depresiunii Maramureșului

Altitudinea minimă la care se află populația de gorun din rezervație este de 480 m, în (u.a. 84A), iar cea maximă 727 m (u.a. 84A), altitudinea medie este de 604 m, iar energia de relief este de 247 m. Expoziția predominantă a versanților este cea parțial însoțită (SE, E, V, NV) care apare în subparcelele 85A, 85B, 86A, iar cu o expoziție însoțită (S, SV) apare în subparcelele 84A. Categoria de înclinare a terenului este cuprinsă între intervalul 17°-25° care, se încadrează în categoria terenurilor moderat înclinate.

Coordonatele geografice GPS ale rezervației sunt:

1. 47° 51' 35,1" latitudine N și 24° 7' 34,4" longitudine E, altitudinea 497 m (Borna silvică 185/IV), pârâul Picuiata;
2. 47° 51' 29,2" latitudine N și 24° 7' 35,8" longitudine E, altitudinea 521 m (Borna silvică 194/IV);
3. 47° 51' 28,9" latitudine N și 24° 8' 17,3" longitudine E, altitudinea 665 m (aproape în Vârful Picuiata);
4. 47° 52' 25" latitudine N și 24° 8' 21,5" longitudine E, altitudinea 727 m (capăt către Vârful Macovița), (după Chiș V. T., 2008).

Rezervația este străbătută de două văi: pârâul Picuiata și un pârâu ce izvorește din apropierea Vârfului Picuiata.

Accesul în unitatea de producție se face pe drumul național DN 018 Sighetu Marmăției – Vișeu de Sus.

Din punct de vedere geologic, populația de gorun Ronișoara se încadrează în unitatea de orogen a Carpaților, subunitatea depresiunilor intramontane (Depresiunea Maramureșului).

În cadrul arboretelor de gorun de la Ronișoara luat în studiu, solul identificat este *preluposol tipic* (brun argiloiluvial tipic), cod: 2201 cu profil: *Ao-Bt-C*, format pe luturi, alternanțe de luturi cu gresii, șisturi cloritosericitoase, pe versanți cu expoziții și pante diverse.

Tipul de stațiune din rezervație pe care vegetează arborii de gorun care alcătuiesc rezervația este 5.1.5.3.: *Deluros de gorunete Bs*, brun edafic mare cu *Asarum-Stellaria*, din *etajul deluros de gorunete, făgete și goruneto-făgete* (FD₃).

Din punct de vedere a distribuției vegetației forestiere, populația de gorun se încadrează în: Regiunea central europeană-Provincia est carpatică-Subprovincia Carpaților Orientali- Districtul Munții Maramureșului și a Rodnei.

După zonalitatea latitudinală, pădurea de gorun „Ronișoara” aparține de zona nemorală a pădurilor de foioase ale Europei Centrale, subzona pădurilor mezofile.

După zonalitatea altitudinală, este o distribuție etajată a vegetației: - etajul colinar: - subetajul pădurilor de gorun și stejar și amestec cu gorun.

După *Harta vegetației României* (Doniță N., 1992) populația de gorun Ronișoara se încadrează în:

- *Unitatea centrală și nordică*, care cuprinde Transilvania și Maramureșul;

- *Marea unitate F* – păduri mezofile decidue de foioase și foioase – rășinoase;

- *Unitatea F29* – păduri est-precarpătice de gorun cu fag și carpen (*Quercus petraea*, *Fagus sylvatica* și *Carpinus betulus*) cu *Aposseris foetida*;

- *Pădurile de amestec gorun, fag și carpen din asociația Quercus petraea* - Fagetum Răsmeriță 74 = Carpino-Fagetum Paucă 41 Quercetosum petraeae subas. nova sunt răspândite în partea de nord a țării, în Maramureș (Sighet, Rona de Jos, Rona de Sus și Coștiui).

După regiunile biogeografice ale Europei (după *European Topic Centre on Nature Protection and Biodiversity*, 2005) populația de gorun se încadrează în *regiunea biogeografică continentală*, iar după distribuția regiunilor biogeografice ale Europei pe teritoriul României (MMGA) populația se găsește în *regiunea biogeografică continentală* (după Doniță N., et al., 2005).

După *regiunea biogeografică continentală*, arborelele din subparcelele 84A, 85A, 85B, 86A din cadrul populației se încadrează în: *R4124*. Păduri dacice de gorun (*Quercus petraea*), fag (*Fagus sylvatica*) și carpen (*Carpinus betulus*) cu *Lathyrus lallersteinii*.

După *Habitat forestiere – Amenințări potențiale*, arborelele din subparcelele 84A și 85B din cadrul populației se încadrează în: *B. 1. R4124* – Păduri dacice de gorun (*Quercus petraea*), fag (*Fagus sylvatica*) și carpen (*Carpinus betulus*) cu *Lathyrus hellersteinii*; iar arborelele din subparcelele 85A și 86A se încadrează în: *91 Y0* – Păduri dacice de stejar și carpen (*91 Y0* Dacian oak and hornbeam forest).

Tipul natural de pădure din rezervație, care ocupă suprafața cea mai mare 46,7 ha (54,4%) din cadrul arboretelor de gorun de la Ronișoara este 521.1.- *Goruneto-făget cu floră de mull (s)* (fig. 5), care apare în subparcelele 84A și 85B. Iar al doilea tip de pădure ocupă 39,2 ha (45,6%) din cadrul arboretelor de gorun și este 511.1. – *Gorunet normal cu floră de mull (s)*, care apare în subparcelele 85A și 86A. Un exemplar de gorun cu tulpina dreaptă, cilindrică, bine elagată din subparcelele 85A (fig. 6).

Fig. 5 Goruneto-făget cu floră de mull (s) (u.a. 85B)
(Foto: Anton Bacea)

Fig 6 Exemplar de gorun cu tulpina dreaptă, cilindrică, bine elagată (Foto: Anton Bacea)

Din punct de vedere al zonării fitoclimatice populația de gorun Ronișoara este situată în FD_3 – *Etajul deluros de gorunete, făgete și goruneto-făgete*.

2. Material și metodă

Material și metodă de lucru:

Acest studiu a fost efectuat pentru a determina variabilitatea morfologică a frunzei din cadrul populației de gorun „Ronișoara”.

Pentru a analiza variabilitatea morfologică a frunzei din cadrul populației de gorun a fost necesar să se recolteze frunze dezvoltată din punct de vedere morfologic din coroana arborilor.

În populația de gorun Ronișoara, exemplarele s-au ales randomizat, la o distanță de cel puțin 50 m unul față de ceilalți, în vederea reducerii la maxim a probabilității ca două sau mai multe exemplare să provină din regenerarea din sămânță a aceluiași exemplar mamă. În total s-a luat un număr de 60 de exemplare de arbori, din subparcelele 84A, 85A, 85B și 86A din cadrul U.P. IV Ronișoara, de pe o suprafață de 85,9 ha. Pentru recoltarea frunzelor din coronamentul arborilor era imposibil de recoltat cu foarfeca telescopică, fiindcă peste 80% din înălțimea arborelui este spălat de crăci, iar singura soluție optimă de recoltare a frunzelor era folosirea unei arme de vânătoare.

Pentru recoltarea frunzelor de cvercinee, perioada optimă este între lunile iulie-septembrie când frunza este dezvoltată din punct de vedere morfologic. De la fiecare exemplar s-au recoltat 5 frunze, în total 300 de frunze.

Metoda de cercetare:

Metodologia utilizată pentru analiza variabilității morfologice este cea folosită de Kremer *et al.*, 2002 în studiul efectuat în populațiile de cvercinee din Europa Centrală și de Vest.

Metoda de lucru constă în analiza morfologică a frunzei care presupune cunoașterea următoarelor caractere denumite *descriptori*. Astfel, de la fiecare frunză s-a măsurat/s-au observat direct pe frunză următoarele caractere morfologice dimensionale:

1. Caractere dimensionale ale frunzei

Pentru determinarea variabilității morfologice a frunzei de gorun (*Quercus petraea*) și de stejar pedunculat (*Q. robur*) (după Kremer *et al.*, 2002) sunt necesare următoarele cinci caractere morfologice dimensionale ale frunzei (fig. 7). Astfel, cele cinci caractere morfologice dimensionale măsurabile a frunzei de *Quercus petraea* și *Q. robur* sunt: **lungimea laminei (LL)**, **lungimea pețiolului (PL)**, **lățimea celui mai mare lob (LW)**, **adâncimea sinului (SW)**, **lungimea laminei până la lățimea celui mai mare lob (WP)**.

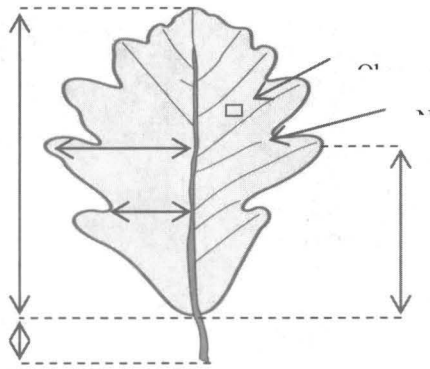

Fig. 7 Descrierea caracterelor morfologice dimensionale ale frunzei de *Quercus petraea* și *Q. robur* (după Kremer et al., 2002) unde, **LL**: lungimea laminei; **PL**: lungimea pețiolului; **LW**: lățimea celui mai mare lob; **SW**: adâncimea sinului; **WP**: lungimea laminei până la lățimea celui mai mare lob; **PU**: pubescența observată pe partea inferioară a laminei.

2. Caractere variabile observate sunt: **numărul de lobi** (NL), pentru determinarea numărului de lobi, sa luat în calcul atât lobii din partea stângă cât și din partea dreaptă de pe ambele părți ale frunzei, cu excepția lobului terminal. De asemenea, pentru a putea fi considerați lobi, aceștia trebuie să fie irigați de o nervură secundară pe minim două treimi din lungime (adică să fie clar irigați de o nervură intercalară); **numărul de nervuri intercalare** (NV), pentru determinarea numărului de nervuri intercalare secundar care irigă baza sinurilor frunzei pe minim două treimi din distanța dintre nervura principală și baza sinusului; **forma bazei laminei** (BS) pentru determinarea formei bazei laminei s-a atribuit o cifră de la 1 la 9 în funcție de formele posibile ale bazei laminei la speciile *Quercus petraea* și *Q. robur* în concordanță cu metodologia folosită de Kremer et al., 2002. Formele posibile, după care s-a lucrat, sunt prezentate în (fig. 8), **pubescența pe partea inferioară a laminei** (PU) pentru aprecierea densității pubescenței pe partea inferioară a laminei s-a folosit un sistem de scară gradată exprimat de la 1 (fără peri) până la 6 (pubescență maximă) (fig. 9). Iar, pentru aprecierea densității pubescenței pe partea inferioară a laminei, s-a făcut cu ajutorul unui binocular de (×30). În general, la *Q. petraea* densitatea pubescenței pe partea inferioară a laminei, după sistemul de scară gradat este cuprins între 3 și 4, iar la *Q. robur* între 1 și 2.

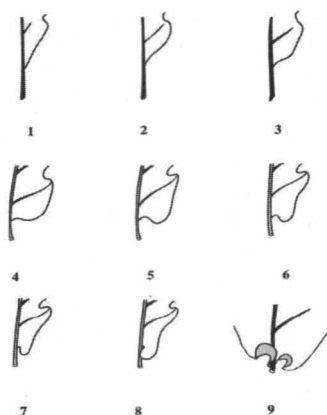

Fig. 8 Diferite forme ale bazei laminei (după Kremer et al., 2002)

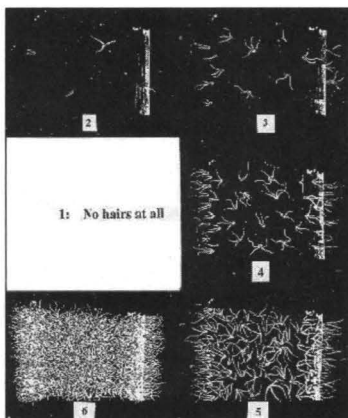

Fig. 9 Scara gradată pentru determinarea densității pubescențe pe partea inferioară a laminei (după Kremer et al., 2002)

3. Transformarea celor cinci caractere variabile sunt:

forma laminei (OB), se calculează cu formula: $OB = 100 \times WP / LL$; **rata pețiolului (PR)**, $PR = 100 \times PL / (LL + PL)$; **rata adâncimii lobilor (LDR)**, $LDR = 100 \times (LW - SW) / LW$; **procentul de veninație (nervurilor) (PV)**, $PV = 100 \times NV / NL$; și **raportul lățimii lobului (LWR)**, $LWR = 100 \times LW / LL$.

În plus față de metodologia propusă de Kremer et al., 2002 s-au făcut observații privind prezența sau absența perilor stelați sau fasciculați pe dosul laminei, nervura principală a frunzei și în axilele nervurilor (după Aas., 1998).

Astfel, în vederea stabilirii apartenenței fiecărui arbore studiat la una dintre specii de gorun (*Quercus petraea*) și stejar pedunculat (*Quercus robur*), s-au utilizat un număr de 9 variabile măsurate sau observate direct pe frunze și 5 variabile transformate, în total au fost determinate 14 variabile. În total au fost analizate și măsurate 300 de frunze.

Toate datele măsurate și observate pentru descriptorii frunzelor constituie date inițiale și care au fost centralizate cu ajutorul soft-ului Excel, în care s-a calculat o medie pentru 5 frunze pe fiecare arbore în parte, pentru toți parametrii descriptorii ai frunzei, pentru cei 60 de arbori luați în studiu.

După care datele medii pe arbore au fost introduse în programul Statistica, pentru analiza componentei principale (PCA: engl. *Principal Component Analysis*) pe baza descriptorilor frunzei în populația de la Ronișoara luată în studiu. În programul Statistică, sau în soft-ul Excel a fost caracterizată variația descriptorilor frunzei prin

calcul ca: media aritmetică, abaterea standard (s) și coeficientul de variație (s%).

3. Rezultate obținute

Datele inițiale obținute prin măsurători și observații au fost folosite pentru analiza componentei principale (PCA) (fig. 10). Se poate observa că primele două componente explică 63% din variația totală. Prima componentă (Axa 1) explică 44,62% din variație iar a doua componentă explică 18,53% din totalul variației, fapt pentru care sunt considerate componentele principale, în timp ce următoarele 12 componente au împreună o pondere mai mică de 37%.

Distribuția bidimensională sintetică a variabilelor este redată în (fig. 11). Se poate observa că forma bazei laminei (BS), numărului de nervuri intercalare (NV și PV), pubescenta (PU) și lungimea pețiolului (PL), au cele mai mari valori pe prima axă (Axa 1) (în valoare absolută) în timp ce lățimea celui mai mare lob (LW) și lungimea laminei până la cel mai mare lob (WP) prezintă valorile minime.

Valori mari pe prima axă mai posedă: adâncimea sinului (SW), rata adâncimii lobilor (LDR), numărul de lobi (NL), lungimea laminei (LL) și forma laminei (OB).

Lungimea laminei până la lățimea celui mai mare lob (WP), lățimea celui mai mare lob (LW) și lungimea laminei (LL) au cele mai mari valori pe axa secundară (Axa 2), iar numărul de nervuri intercalare (NV), procentul de veninație (PV) și rata adâncimii lobilor (LDR) au valorile cele mai reduse.

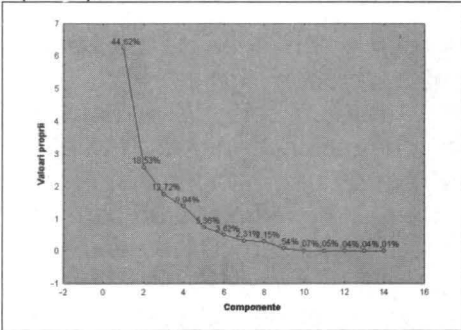

Fig. 10 Reprezentarea grafică a componentelor principale pe baza descriptorilor frunzei

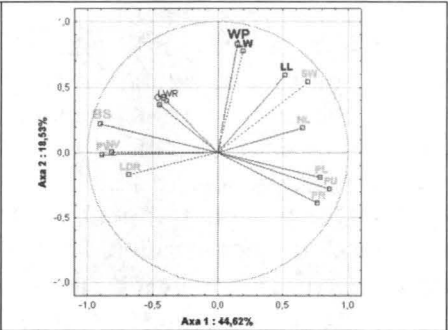

Fig. 11 Contribuția variabilelor la cele 2 axe în cadrul PCA.

Rezultatul analizei componentei principalele (PCA) pe baza descriptorilor frunzei este prezentat în figura 12.

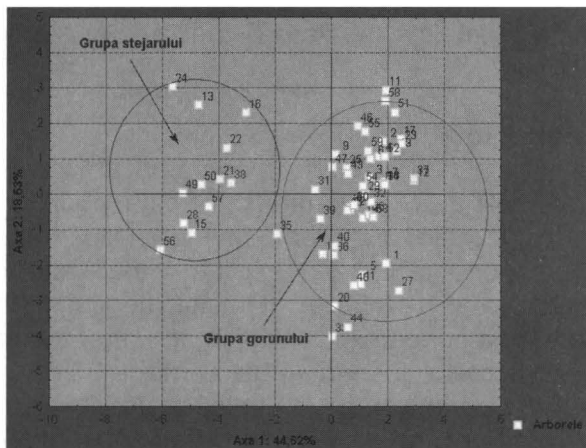

Fig. 12 Analiza Componentei Principale (PCA) pe baza descriptorilor frunzei în populația Ronișoara

Din analiza (PCA) se observă două grupuri distincte (Fig. 8). O entitate este compusă din 48 de exemplare, care constituie grupa gorunului (*Quercus petraea*), iar celălalt grup este compus din 12 exemplare, care va constitui grupa stejarului (*Q. robur*).

De aici, se poate trage concluzia că în eșantionul extras din populația de la Ronișoara, pe lângă cele 48 de exemplare de gorun apar și 12 exemplare de stejar pedunculat.

Antonie Kremer (INRA Franța) a propus o funcție pentru discriminarea gorunului de stejarul pedunculat, care se bazează pe lungimea pețiolului (PL în mm) și numărul de nervuri intercalare (NV). Funcția propusă este: $ID = 357 - (97 \times PL) + (205 \times NV)$ (PL în mm).

Această funcție propusă trebuie să aibă valori negative ID pentru *Quercus petraea* și valori pozitive pentru *Q. robur*.

Aplicând funcția propusă de Kremer, cele 12 exemplare considerate anterior ca fiind de stejar pedunculat conform PCA au o valoare pozitivă acestei funcții, iar la cele 48 de exemplare de gorun funcția ID are valoarea negativă, dar numai la exemplarul 35 care era considerat un gorun după PCA ai frunzei, funcția ID are valoarea pozitivă, astfel încât intră în grupa stejarului.

Un gorun (*Quercus petraea*) tipic trebuie să prezinte peri stelați pe dosul laminei și peri fasciculați în axilele nervurilor pe partea inferioară a frunzei (Aas, 1998). Astfel, rezultă că toate cele 48 de exemplare considerate a fi gorun conform PCA îndeplinesc această caracteristică.

Un stejar pedunculat (*Quercus robur*) tipic nu trebuie să prezinte peri stelați și peri fasciculați pe dosul laminei sau în axilele nervurilor pe partea inferioară a frunzei.

Toate cele 12 exemplare considerate a fi de stejar peduncular conform PCA și funcției discriminative satisfac această condiție.

Valorile obținute pentru coeficientul de variație (s%), care reprezintă abaterea standard față de media aritmetică în procente, pentru descriptorii ai frunzei de gorun în populația Ronișoara sunt mai mici de 25%, ceea ce indică o variabilitate medie spre ridicată; iar după numărul de nervuri intercalare, valoarea coeficientului de variație, are o valoare peste 40%, adică variabilitatea este accentuată, fiind explicată de neomogenitatea populației.

4. Concluzii

Din studiul acestor probe reiese faptul că pe baza a 14 descriptorii ai frunzelor și cu ajutorul analizei componentei principale (PCA) s-a reușit separarea gorunului (*Quercus petraea*) de stejarul pedunculat (*Quercus robur*) din populația luată în studiu. De aici rezultă faptul că există și exemplare de arbori de stejar pedunculat în Rezervația Naturală Pădurea Ronișoara. Gorunul de Ronișoara aparține speciei *Quercus petraea* ssp. *petraea*.

Următorii descriptorii ai frunzelor: lungimea pețiolului (PL), numărul de nervuri intercalare (NV), baza laminei (BS) și pubescenta (PU) sunt cei mai utili în diferențierea gorunului față de stejarul pedunculat. Variabilitatea descriptorilor frunzei pentru populația de gorun de la Ronișoara este medie spre ridicată;

Metoda de determinare a gorunului și stejarului pedunculat în funcție de tipul de peri (fasciculați sau stelați) propusă de botanistul german Aas a dat rezultate similare cu cele rezultate din analiza descriptorilor frunzelor.

Bibliografie

- Bacea, A.**, 2008: *Studiul variabilității morfologice și genetice în populația de gorun Ronișoara cu ajutorul descriptorilor frunzelor și a markerilor genetici de tipul izoenzimelor*. Universitatea Transilvania Brașov, Facultatea de Silvicultură și Exploatare Forestiere.
- Bout, O., et al.**, 2010: *Monografia comunei Rona de Sus*. Editura Echim, Sighetu Marmației.
- Chiriță, C., et al.**, 1977: *Stațiuni forestiere*. Editura Academiei R.S.R., București.
- Chiș, V. T.**, 2008: *Rezervația Naturală Pădurea Ronișoara*.
- Doniță, N., et al.**, 1992: *Vegetația României*. Editura Tehnică Agricolă, București.
- Doniță, N., et al.**, 2005: *Habitatele din România*. Editura Tehnică Silvică, București.

- Giurgiu, V.**, 1972: *Metode ale statisticii matematice aplicate în silvicultură*. Editura Ceres, București, pg. 43.
- Kremer, A., et al.**, 2002: *Leaf morphological differentiation between Quercus robur and Quercus petraea is stable across western European mixed oak stands*. În: *Annals of Forest Science*.
- Posea, Gr., Moldovan, C., Aurora, P.**, 1980: *Județul Maramureș*. Editura Academiei R.S.R., București.
- Stănescu, V., Șofletea, N., Popescu, O.**, 1997: *Flora forestieră lemnoasă a României*. Editura Ceres, București.
- Șofletea, N., Curtu, A. L.**, 2007: *Dendrologie*. Editura Universității „Transilvania”, Brașov.
- Șofletea, N., Curtu, L.**, 2001: *Dendrologie*, vol. II (Corologia, ecologia și însușirile ecologice ale speciilor). Editura „Pentru Viață”, Brașov.
- Târziu, D.**, 2006: *Pedologie și stațiuni forestiere*. Editura Silvodel, Brașov.
- x x x, 1983: *Geografia României, Geografia fizică vol. I*. Editura Academiei R.S.R., București.
- x x x, 1987: *Geografia României, vol. III. Carpații Românești și Depresiunea Transilvania*. Editura Academiei R.S.R., București.
- x x x, Amenajamentul U.P. IV Ronișoara, Ocolul Silvic Sighet, Direcția Silvică Baia Mare, I.C.A.S. Oradea 2005.
- Statistica Release: 6, Data Analysis and Analytics Softwarw Products.
<http://www.statsoft.com/>.

1. Scurt istoric al rezervației

Pădurea de larice din Coștiui a fost înființată în aprilie 1905, în perioada dominației imperiului Austro-Ungar, în locul unei foste poienițe din interiorul pădurilor administrate de „Salina Coștiui”.

Materialul de plantat a fost obținut de la Direcția Silvică Rahău din Ucraina, care gospodărea în regim silvic și pădurile Salinei Coștiui.

Transportul la destinație și plantarea lor a fost efectuată de funcționarul salinei din Coștiui, Koszovan Demeter.

Rezervația s-a constituit ca arie protejată în baza Legii 5/2000 privind aprobarea Planului de Amenajarea Teritoriului Național - secțiunea III - a zone protejate, având codul 2576.

Aceasta se află în custodia Direcției Silvice Baia Mare în baza prevederilor Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 236/2000 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice, aprobată cu modificări prin Legea nr. 462/2001 prin Ordinul nr. 850/2003 privind încredințarea administrării sau atribuirii custodiei ariilor naturale.

Din cele 6 categorii de management, conform Uniunii Mondiale pentru Conservarea Naturii (IUCN, - *The World Conservation Union*, în engleză: *International Union for Conservation of Nature*) și conform legislației Românești „Pădurea de larice Coștiui” face parte din categoria IV: *Arii cu management activ al habitatului sau speciei*, arie protejată gospodărită în special pentru conservare, prin măsuri de management activ.

Conform corespondenței dintre categoria IUCN și a categoriilor de arii protejate „Pădurea de larice Coștiui” a fost denumită Rezervație naturală.

Rezervația formează subparcela 126C din U.P. IV Ronișoara, în suprafață de 0,70 ha și are ca obiectiv principal „ocrotirea exemplarelor seculare de larice (*Larix decidua*)”.

În textul Legii 5/2000 arboretul de larice apare sub numele de „Rezervația Pădurea de larice Coștiui” în suprafață de 0,70 ha.

Rezervația „Pădurea de larice Coștiui” mai este cunoscută sub numele de *Rezervația de larice Coștiui*; *Laricetul de la Coștiui* sau *Rezervația de semințe de larice „Coștiui”*.

2. Localizare

Rezervația este situată în partea sudică a localității Coștiui, pe dealul Fenyves, aproape de pârâul Sărat și valea Seneș, afluenți ai văii Ronișoara și se află pe teritoriul administrativ al comunei Rona de Sus, județul Maramureș, România.

Localizarea rezervației din cadrul bazinetului Coștiui.

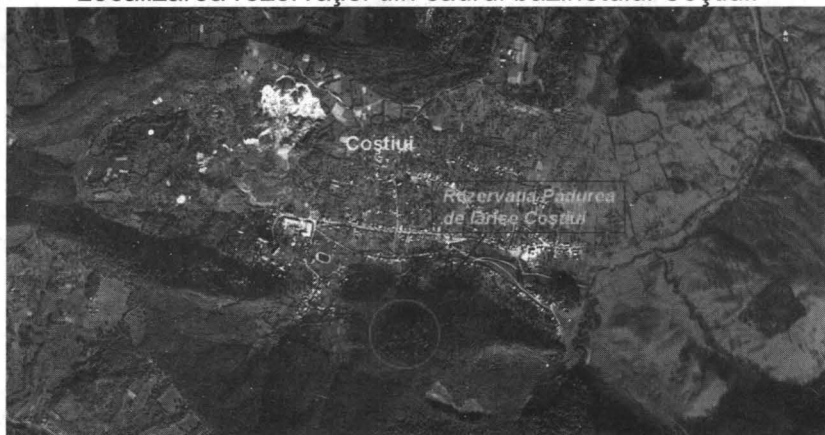

Figura 1 – Localizarea rezervației din cadrul bazinetului Coștiui

Rezervația „Pădurea de larice Coștiui” se află în unitatea amenajistică 126C, a unității de producție IV Ronișoara, administrată de Ocolul Silvic Sighet, Direcția Silvică Baia Mare, Regia Națională a Pădurilor – ROMSILVA.

Altitudinea la care se află rezervația este de 460 m, având expoziția nord-vest, și o înclinare de 12°, iar coordonatele geografice ale rezervației sunt 47° 52' 28" latitudine N și 24° 01' 59" longitudine E.

Rezervația este împrejmuită de exemplare de gorun, iar în interiorul rezervației se află o mică poieniță.

3. Originea și evoluția laricelui (*Larix decidua*)

Genul *Larix* datează probabil din era secundară (Mezozoic), strămoșul laricelui european fiind *Larix glacialis* (specie relictică, dispărută).

În ceea ce privește laricele european, după unii autori, în jurasic și cretac în China s-au separat două grupe de specii, din cea orientală evoluând *L. kaempferi*, *L. laricina* ș.a. iar din cea occidentală s-au desprins *L. decidua* și *L. sibirica*, strămoșul laricelui european fiind considerat *Larix glacialis* Ludm. (Pacioski, I., și Sukaciov, V.N., citați de Stănescu, V., et al., 1997). În cuaternar laricele eurasiatic s-a

divizat în *L. sibirica* – în Siberia vestică și centrală și *L. decidua* în Europa (Gurean, D., 2007).

Strămoșul speciei *L. decidua* a migrat (în Juristic), prin Altai și Siberia, până în Europa.

În timpul glaciațiunilor laricele era împins spre sud și la altitudini mai mici iar în interglaciațiuni înainta spre nord și altitudini ridicate. Fiind o specie de climat rece și uscat, aparținând florei subglaciare, el a jucat un rol mai însemnat decât astăzi, rol confirmat de prezența sa în asociațiile de mesteacăn cu pin care ocupau terenurile părăsite de ghețari. În acest sens, E. Pop (1954) semnalează prezența polenului de tip *Larix* în cărbunii fosili de origine cuaternară de la Avrig (Șipotet și Valea Adâncata, la 400 m altitudine), considerând că această specie a fost răspândită la noi atât în fazele mai reci interglaciare, cât și în glaciațiuni (Gurean, D., 2007).

În postglaciarii Würm, în *Preboreal* (acum circa 8000-9000 ani) este probabil ca laricele europene să fi fost prezent în masa de pinete silvestre dominante.

4. Sistematica și caracteristicile biologice speciei

Conform sistematicii după Stănescu (1997), specia *Larix decidua* (laricele) se încadrează în: Genul *Larix*, Familia *Pinaceae*, Ordinul *Pinales* (*Coniferales*), Subclasa *Pinidae*, Subîncrengătura *Coniferophytina*, Încrengătura *Spermatophyta*.

Denumirea populară - larice, zadă, crin.

Caracteristicile biologice cu privire la înmulțire ale laricelui sunt:

- *matunitatea* timpurie, fructificațiile regulate în masiv sunt de la aproximativ 25-35 ani (în medie 30 ani), dar arborii izolați pot fructifica de la vârsta de 15-20 de ani;

- *periodicitatea fructificațiilor* în medie de 3-5 ani;

- *maturația* este anuală, semințele se coc prin octombrie-noiembrie și se diseminează și iarna (pe timp uscat), iar perioada de recoltare este octombrie-februarie;

- *semințele* de 3-4 mm lungime, nerășinoase, concrescute cu o aripă de 7-8 mm;

- *puterea germinativă* în general scăzută, de 30-60% (Șofletea, 2007), respectiv 35-45% (Iancu, 1999), iar procentul de semințe seci se situează între 25-35% (Șofletea, 2007).

- *plantula* cu 5-7 cotiledoane divergente, dispuse radiar;

- *creșterea* laricelui este rapidă în tinerețe, în primii 2-3 ani este mai înceată, după care devine cel mai repede crescător dintre rășinoasele noastre, puieții de trei ani pot ajunge la circa 1,0 m.

5. Caracteristicile arboretului din rezervație

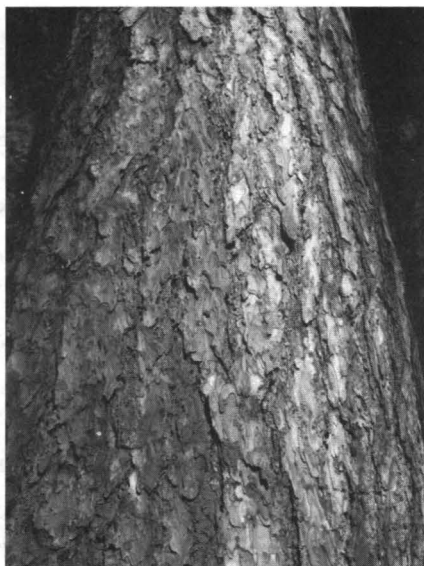
După datele din amenajament, arboretul prezintă funcții speciale de protecție cu următoarele categorii funcționale: 5H – rezervație pentru producerea de semințe forestiere și 4F – arborete din jurul motelurilor, campingurilor și a stațiuni „Băile sărate Coștiui”.

În urma deplasării pe teren în primăvara anului 2009 s-au numerotat exemplarele de larice, iar în carnetul de inventariere s-au trecut: diametrele de la înălțimea 1.3 m, clasele de calitate, defectele vizibile și înălțimea a arborilor cu diametrele în jurul valorii medii (anexa 1.).

După prelucrarea datelor (anexa 2.) numărul exemplarelor de larice din suprafața rezervației este de 78 fire, diametrul mediu la 1,30 m înălțime de la nivelul solului este 76 cm, diametrul maxim întâlnit este 95 cm, iar înălțimea medie a arborilor de larice este de 38 m, înălțimea maximă fiind de 42 m.

Exemplare de arbori (Foto: Anton Bacea)

Ritidomul (Foto: Anton Bacea)

Elagajul natural (spălarea de crăci) este de 50 % din înălțimea arborilor, densitatea este de 0,3 și compoziția actuală de 60 % larice și 40 % gorun, proveniența gorunului din rezervație fiind din regenerări naturale, respectiv din sămânță.

Unele exemplare de larice din rezervație prezintă vârfurile uscate și la baza trunchiului scorburi, datorate vârstei.

Volumul brut de masă lemnoasă conform actului de punere în valoare este de 489,0 m³, volumul lemnului lucru 372 m³ iar volumul arborelui mediu este de 6,27 m³.

Valoarea conform actului de punere în valoare este de 46908 lei, respectiv 126 lei/ m³ lemn lucru pe picior.

6. Etajul arbuștilor și pătura erbacee a rezervației

Stratul arbuștilor este format în proporție de 90% din alun (*Corylus avellana*), iar diseminat se mai găsesc exemplare de sânțer (*Cornus sanguinea*), caprifoi (*Lonicera xylosteum*), salbă râioasă (*Evonymus verrucosa*), mur (*Rubus hirtus*), pațachină (*Frangula alnus*) și soc negru (*Sambucus nigra*).

Acest etaj în rezervație prezintă o consistență aproape plină, respectiv un grad de acoperire a solului în proporție de 90%, pătura erbacee fiind reprezentată de plantele estivale (care apar primăvara), deoarece lumina nu pătrunde la acest nivel din cauza frunzișului bogată a stratului arbustiv.

Stratul erbaceu este alcătuit din specii de plante ca: viorele (*Scilla bifolia*), spânzul (*Helleborus purpurascens*), mierea ursului (*Pulmonaria officinalis*), popâlnicul iepuresc (*Hepatica nobilis*), alior (*Euphorbia amygdaloides*), splinuță (*Chrysosplenium alternifolium*), rogozul (*Carex pilosa*, *C. sylvatica*), tilișcă (*Circaea lutetiana*) etc.

7. Consecințe

Rezervația de larice din Coștiui este un arboret artificial creat prin plantații, adaptat condițiilor staționale și climatice, mărturie fiind exemplarele de larice în vârstă, excepționale ca dimensiune și calitate.

Lipsa unei generații tinere naturale de larice se datorează subarboretului și activităților antropice (pășunat).

Se știe că laricele în tinerețe are nevoie de multă lumină fiind o specie cu temperament de lumină, nu rezistă la umbră.

S-a mai spus faptul că semințele de larice din rezervație sunt sterile, deci din sămânță nu se pot obține puiști.

În consecință propunem diferite tehnici și modalități în vederea obținerii unor exemplare tinere de larice din și în rezervația de larice.

8. Metode de obținere a semințelor și plantulelor(puiștilor)

Recoltarea fructelor (conurilor) cu semințe se face după coacere și înainte de diseminare cât timp fructele mai rămân pe

arbore, iar perioada de recoltare este lungă, ajungând la 4 luni (octombrie-februarie).

Pentru recoltarea conurilor și semințelor de larice de pe arbori se recomandă *metoda de recoltare din coroana arborilor nedoborâți*, care este și cea mai complexă și costisitoare metodă, practic unica metodă fezabilă de recoltare a conurilor de larice.

În cazul recoltării din coroana arborilor de larice din rezervație, culegătorul trebuie să ajungă la nivelul coroanei, iar pentru urcarea în coroana arborilor se pot folosi diverse mijloace și dispozitive.

Recoltarea fructelor și semințelor din coroana arborilor pe picior din rezervația de larice Coștiui este costisitoare, presupunând totodată și muncitori calificați pentru escaladarea arborilor foarte înalți din rezervație (unele exemplare având 42 m înălțime).

Pentru urcarea directă pe trunchiul arborilor se pot folosi ghearele și inelele de frânghie.

Cele mai utilizate dispozitive pentru a urca la nivelul coroanei arborilor sunt: *scările* (scara daneză, scara suedeză și scara de frânghie), *inelele de frânghie* și *dispozitivul elvețian de urcare tip „bicicletă”*.

Culegătorul odată ajuns la nivelul coroanei, se deplasează de la o ramură la alta în vederea recoltării conurilor și semințelor, purtarea echipamentului special de protecție și asigurare a acestuia (centură de siguranță sau alte legături) fiind obligatorie.

Recoltarea din coroana arborilor presupune apropierea ramurilor de larice (manual sau cu ajutorul unor cârlige speciale), desprinderea directă a conurilor cu mâna sau tăierea cu foarfece sau cosoare de diferite tipuri, iar colectarea de către culegător se poate face direct în saci purtați la brâu sau pot fi adunate de pe suprafața solului.

Până în prezent deși în trecut au fost tentative nu a reușit nimeni să recolteze conuri cu semințe sau numai semințe de larice din rezervație.

Rezervația este situată astfel încât accesul se poate face în prezent pe jos sau cu căruța, deplasarea cu autospeciale în vederea recoltării conurilor fiind exclusă.

Modalitățile de obținere a conurilor descrise mai sus, se referă la strângerea în cantități industriale, pe când în situația noastră în prima fază avem nevoie de cantități mici de semințe.

O metodă cu rezultate a fost folosirea în rezervație unei arme de vânătoare cu țevi lise și cartușe cu alice de 5 mm. În acest fel am reușit să obținem conuri cu semințe și lujeri.

În primăvara anului 2009 am reușit să strângem semințe de larice de pe litiera din rezervație. Această metodă este greoaie și necesită un ochi foarte agil și format în acest sens.

Semințele astfel obținute au fost puse în apă rece unde au stat maxim o jumătate de oră, timp în care semințele seci au rămas la suprafața apei, iar cele fertile s-au depus pe fundul vasului.

Astfel s-a ajuns la concluzia că semințele din rezervație sunt fertile, capabile a da naștere la puieți de larice.

Totodată cu ocazia deplasării în rezervație s-a defrișat subarboretul de pe o suprafață de 100 m^2 , având laturile de $10 \times 10 \text{ m}$, iar din materialul rezultat s-a făcut un gard perimetral.

În interiorul suprafeței am mobilizat solul, practic s-a greblat litiera formată din frunze de alun și larice.

Semințele obținute din rezervație au fost semănate în grădina de lângă casă, iar după o lună am obținut plantule (puieți) de larice. În rezervația de larice, în suprafața experimentală puieți de larice au fost mult mai dezvoltați decât în grădină și în număr mult mai mare. În releveele de 1 m^2 din suprafața amenajată am găsit o medie de 9 plantule de larice.

Puieți de larice din suprafața experimentală (Foto: Petru Bacea)

Pământul de sub arborii de larice din pădure activează considerabil creșterea în înălțime a plantulelor în primul an de vegetație și anume de două ori față de plantulele crescute în pământ obișnuit din pepinieră.

Aceasta se datorează faptului că solul din arboretul de larice are o activitate microbiană mult mai activă decât în solul din grădină (27360 milioane de microorganisme în solul din laricet față de 18,9 milioane în solul obișnuit, cantitățile fiind considerate la 1 g sol). (Rubțov, 1958)

În cursul anului 2009 am reușit să scot din suprafața experimentală, în ghivece, un număr de 50 plantule de larice, ca măsură de siguranță în cazul în care se distruge suprafața experimentală, lucru care s-a și întâmplat, începând din toamna anului 2009 când pe o proprietate din vecinătatea rezervației s-a stabilit o turmă de oi și capre. Acestea deplasându-se la alte terenuri prin rezervația de larice au distrus plantulele de larice. În schimb în grădină s-au dezvoltat un număr de 50 puieți de larice.

Puieți de larice scoși din suprafața experimentală (Foto: Petru Bacea)

Se poate deci concluziona faptul că semințele sunt viabile, au capacitate de a da naștere unei generații tinere de larice.

Cea mai eficientă și economică metodă de obținere a puieților de larice este sub pădurea maternă, în acest sens fiind necesară executarea unor lucrări de ajutorare cum ar fi:

- extragerea subarboretului format în principal din alun;
- mobilizarea solului de sub exemplarele de larice;
- împrejmuirea suprafeței unde se află rezervația de larice.

Totuși aceste exemplare tinere obținute din sămânță, genetic nu sunt pure, adică nu moștenesc în totalitate caracterele calitative și cantitative ale arboretului matern, deoarece în apropiere, la nici 50 m, se află un arboret de larice de proveniență tiroleză (Austria), astfel că încrucișarea între cele două proveniențe este foarte probabilă.

Conform studiilor efectuate, în cazul arboretelor care ocupă suprafețe mici, distanțele de 3-5km între ele sunt suficiente pentru a asigura o izolare corespunzătoare, adică a împiedica hibridarea celor două proveniențe (proveniența de Rahău- Ucraina și proveniența din

Tirolia- Austria). Un factor decisiv în migrația polenului îl joacă curenții de aer, mai ales cei ascendenți.

Obținerea unor exemplare identice cu cele din rezervația de larice se poate realiza prin altoire, respectiv pe un portaltol de larice se grefează un altoi, lujer prelevat din coroana unui exemplar matur din rezervație.

Rezervația de larice din Coștiui este un arboret format din exemplare valoroase din punct de vedere calitativ, cantitativ, estetic și economic, astfel că se impune obținerea unei generații tinere cel puțin la fel de valoroasă. Pentru a atinge acest scop, sunt necesare următoarele:

- 1- pentru semănături în pepiniere:
 - recoltarea conurilor cu semințe din coroana arborilor.
- 2- pentru regenerarea sub masiv:
 - împrejmuirea rezervației de larice;
 - tăierea subarboretului;
 - mobilizarea solului.

Puietii astfel obținuți pot fi transplantați și în alte locuri unde condițiile staționale și climatice să fie cel puțin identice cu locul de origine.

În vederea continuării cercetărilor propun identificarea unor stațiuni în care s-ar putea introduce exemplarele de larice provenite din rezervație. Acest loc este necesar să întrunească anumite condiții cum ar fi:

- altitudinea cuprinsă între 400 – 600 m;
- optim ar fi un platou vântuit în suprafață de 1-3 ha;
- solul profund de bună calitate;
- departe de zonele unde se practică activități antropice ;
- să fie izolat de alte arborete de larice, de proveniență necunoscută.

9. Concluzii

1. Din cele arătate de mai sus, este vorba de o rezervație naturală valoroasă din punct de vedere genetic, ecologic, estetic și nu în ultimul rând economic pentru localitatea Coștiui;

2. Arborii foarte bătrâni și lemnul mort asigură habitate, adăpost și sursă de hrană pentru insectele, păsările și mamiferele din zonă;

3. Condițiile climatice și edafice, respectiv biotopul din zonă sunt favorabile dezvoltării laricelui de proveniență ucraineană, comparativ cu alte păduri de larice din zonă de proveniență tiroleză;

4. Lipsa unei noi generații naturale sub arboretul matur se datorează subarboretului cu consistență plină și din cauza pășunatului intensiv mai ales primăvara și toamna;

5. Arboretul de larice a fost încadrat în grupa I funcțională 5H – rezervație pentru producerea semințelor, dar se vehiculează și la ora actuală că semințele sunt sterile;

6. În urma unor cercetări în zonă s-a reușit obținerea de plantule de larice (4-6 exemplare / m²), ceea ce denotă faptul că semințele sunt fertile, urmând a continua cercetările în acest sens.

Măsuri: împrejmuirea rezervației pentru a evita accesul animalelor (oilor și caprelor) în zonă, îndepărtarea subarboretului și mobilizarea solului în vederea instalării unei noi generații.

În această lucrare am încercat să arătăm stadiul actual al cunoștințelor și cercetărilor efectuate în rezervația de larice din Coștiui, precum și problemele pe care încercăm să le rezolvăm. Astfel autoritățile publice, organizațiile nonguvernamentale care au competența de a realiza obiectivele propuse sau persoanele care au cunoștințe practice cu privire la modul de recoltare a semințelor sau altoirea rășinoaselor să nu ezite a ne contacta.

Nr. de arb.	Diametrul (cm)		Clasa de calitate.	Observație
	real	rotunjit		
01	70	72	I	vrf. uscat
02	66	64	I	-
03	51x88	68	II	curbat
04	76	76	I	vrf. uscat
05	74	72	IV	vrf. uscat
06	66	64	I	-
07	86	88	I	-
08	84	84	I	-
09	72	72	I	vrf. uscat
10	83x100	92	I	
11	83x89	84	I	vrf. uscat
12	84	84	I	-
13	65	64	I	lemn mort la bază
14	64	64	I	curbură mare
15	54	52	I	-
16	84	84	I*	-
17	66	64	I	curbură
18	72	72	II	lemn mort până la 15 m, vrf. uscat
19	74	76	I	-
20	62	60	I	-
21	62x83	72	I	-
22	67	68	I	fără vrf.
23	74	72	I	lemn mort până la 15 m, fără la bază
24	72	72	I	-
25	85x94	88	I	-
26	67	68	I	gelivură între 2-4 m
27	90	88	I	-
28	87	88	I	-
29	83	84	I	curbură accentuată

30	72	72	I	-
31	76	76	I	-
32	76	76	I	-
33	70	68	I	-
34	55	56	I	curbură
35	67	68	I	vrf. uscat
36	54	52	I	vrf. înclinat față de teren
37	57	56	I*	vrf. uscat
38	84	84	II	lemn mort de la bază până la 7 m
39	75	76	I	curbură
40	72	72	I	-
41	72	72	I	-
42	77x62	68	I	înfurcire la bază
43	62x67	64	I	lemn mort
44	72	72	I	curbură
45	66	64	I	curbură
46	83	84	I*	-
47	70	68	I	curbură
48	78	76	I	curbură
49	68	68	I	-
50	68	68	I	curbură
51	64	68	II	lemn mort până la 10 m, vrf. uscat
52	69	68	I	-
53	83	84	I	-
54	64	64	II	lemn mort de la 3-7 m
55	69	68	I	-
56	83	84	I	-
57	75	76	I*	la bază lemn mort
58	80	80	II	-
59	58	56	I	-
60	85x105	96	IV	înclinat față de teren
61	68	68	I	înclinat față de teren
62	88	88	I	înclinat față de teren
63	77	76	I	curbură și furcă la bază
64	69	68	I	lemn mort de la 6 m
65	92	92	I*	-
66	83	84	I	-
67	78	76	I	înclinat față de teren
68	81	80	I	înclinat față de teren
69	79	80	III	-
70	66	64	I	-
71	78x91	84	I*	-
72	70	72	I	-
73	68	68	I	înfurcit la bază, vrf. uscat
74	84	84	I	-
75	66	68	I	înclinat față de teren
76	74	76	I	înfurcit la bază, vrf. uscat
77	82	80	II	lemn mort 4 m, înclinat față de teren
78	72	72	I	vrf. uscat

Din tabelul de mai sus rezultă faptul că cele mai multe exemplare, respectiv 12 fire au vârful uscat, urmat de cele care au lemn mort, putregai la bază.

Bibliografie

- Abrudan, I.V.**, 2006: *Împăduriri*. Editura Universității "Transilvania" Brașov.
- Bout, O.**, 2010: *Monografia comunei Rona de Sus*. Editura Echim, Sighetu-Marmației.
- Damian, I.**, 1978: *Împăduriri*. Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Iancu, I.**, 1999: *Îndrumarul pădurarului. Teoria și practica meseriei*. Tipografia Pegasus, București.
- Iancu, I., et al.**, 1996: *Mica enciclopedie a pădurarii*. Ediția a II-a. București.
- Rubțov, Ș.**, 1958: *Cultura speciilor lemnoase în pepiniere (Forestiere și decorative)*. Ministerul Agriculturii și Silviculturii. Editura Agro-Silvică de Stat, București.
- Stănescu, V., Șofletea, N.**, 1998: *Silvicultura cu bazele geneticii forestiere*. Editura Ceres, București.
- Șofletea, N., Curtu, L.**, 2007: *Dendrologie*. Editura Universității "Transilvania" Brașov.
- *** 2005: Amenajamentul U.P. IV Ronișoara, Ocolul Silvic Sighet, Direcția Silvică Baia Mare, I.C.A.S. Oradea.

Specii noi în fauna de nevertebrate a Maramureșului (completare)

Iosif Béreș
Muzeul Maramureșului,
Sighetu Marmăției

Teritoriul Maramureșului istoric, este o unitate geografică bine conturată, așezată în N - NV-ul României. Depresiunea este tăiată în două de râul Tisa, care formează și granița României cu Ucraina.

Din punct de vedere ecologic, teritoriul este foarte variat. Energia reliefului depășește 2000 m., altitudinea cea mai coborâtă – 204 m. – se află lângă râul Tisa la Teceul Mic și cea mai înaltă – 2303 m. – pe vârful Pietrosului în M-ții. Rodnei.

Fauna de nevertebrate foarte bogată a acestui teritoriu nu a fost sistematic cercetată până la data de 1994, când conducerea Muzeului de Istorie Naturală „Grigore Antipa” a organizat expediții de cercetare cu numeroase grupuri de cercetători în fiecare an în diferite anotimpuri, îndrumate și de specialiști de la Muzeul Maramureșului din Sighetu Marmăției.

Primul capitol referitor la fauna de nevertebrate a Maramureșului a apărut în anul 1997 intitulat „Expediții în Maramureș” (Travaux, vol. XXXVII), care s-a continuat și în anii următori.

Aceste cercetări au evoluat din nou în anul 2004, când Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” a încheiat un contract de cercetare cu Muzeul de Istorie Naturală din Budapesta, cu conducerea de specialitate a lui I. Béres de la Muzeul Maramureșului din Sighetu Marmăției.

Aceste cercetări s-au continuat până în anul 2009, când a fost realizată ultima expediție în M-ții. Rodnei, la căldarea lezer.

Majoritatea lucrărilor au apărut în „Studia Universitatis «Vasile Goldiș» Arad”, Seria Științele Vieții, nr. 17/2006 și nr. 18/2008 – V. Goldiș University Press Arad.

Unele lucrări au fost publicate și în alte publicații de specialitate în străinătate, mai greu accesibile pentru cercetătorii noștri.

Conspectând aceste lucrări, am găsit descrise specii noi pentru știință, precum și multe date ca primă semnalare în fauna României. Din acest considerent, am crezut că ar fi util ca aceste date importante care să contribuie la cunoașterea faunei de nevertebrate a Maramureșului și a României, să fie publicate într-un singur material.

Studiind acest vast material bibliografic din 37 de lucrări, putem remarca, că au fost descriși de autori 12 specii noi pentru știință și 149 de taxoni ca primă semnalare în fauna de nevertebrate a României. Aceste materiale au fost prezentate la Conferința Internațională organizată sub egida Academiei Române intitulată „Sisteme ecologice și antropice în Bazinele Someș, Criș, Mureș, Tisa” organizată la Macea între 7-8 mai 2010. Cu această ocazie autorii au subliniat că materialul colectat nu a fost prelucrat în întregime, se așteaptă semnalări noi importante în viitor.

În această notă dorim să redăm circuitului științific încă trei specii noi pentru știință colectate și descrise din Maramureș cu menționarea autorilor, specialiștilor care le-au colectat, a locurilor de colectare, coordonatele geografice, datele colectării.

În lucrarea autorilor Cs. Csuzdi, V. Pop, Antonia Adriana Pop, descriu 2 specii de râme (Oligocheta: Lumbricidae) noi pentru știință:

1/. *Octodriloides izanus* sp. nov Holotipul colectat la Iza Izvor, M-ții. Rodnei, Maramureș, România, coordonatele geografice: 47°36.058' N; 24° 31.812' E., în pădure mixtă, alt. 946 m., Leg. Cs. Csuzdi, J. Kontschán, , D. Murányi & V.V. Pop, **0.05.2008**.

Paratypes: HNHN/15307 2 ex., Romania, M-ții. Rodnei, Săcel, Iza Izvor, 946 m. Leg. Cs. Csuzdi, J. Kontschán, D. Murányi, 23.05.2007, HNHN/15347 2 ex., ICBCN/446-2 1 ex., România, M-ții Rodnei, Săcel, Iza Izvor, 946 m. Leg. Cs. Csuzdi, J. Kontschán, D. Murányi & V.V. Pop, 20.05.2008.

2/. *Octodrilus parvivesiculatus* sp. nov.:HNHN/15349 România, Mții. Rodnei, Iza Izvor, 47° 36.058' N, 24° 31.812' E. Pădure mixtă, 846 m. Leg. Cs. Csuzdi, J. Kontschán, D., Murányi & V. V., Pop, 20.05.2008.

Paratypes: HNHN/15384 2 ex., ICBCN/446-1 1 ex., Mții. Rodnei, Iza Izvor, Râul Iza, 20.05.2008, 946 m. HNHN/15246 1 ex., HNHN/15247 1 ex., HNHN/15256 1 ex., HNHN/15247 1 ex., HNHN/15256 1 ex., HNHN/15257 1 ex., Lăpuș, Mții. Văleni (Văratec), Secătura, 23.05.2006, 754 m. HNHN/15249 1 ex, .05.2006, 966 m. HNHN/15262 1 ex., 23.05.2006, 987 m. HNHN/15306 2 ex., Mții. Rodnei, Iza Izvor, 23.05.2007, 946 m. HNHN/15287 1 ex., Stațiunea Borșa și Vf. Gărgălau, 26.09.2006, 1700 m.

Oláh János, în lucrarea lui publicat în BRAURIA (Lunz am See, Austria) descrie o nouă specie pentru știință: Trichoptera, Limnephilidae, colectată pe Platoul Vulcanic Maramureș.

3/. *Chaetopteryx aproka* n. sp. Holotipul a fost colectat în Mții. Igriș, Desești, Stațiunea Izvoare, alt. 1020 m. 47° 43' N, 23° 44' E., 24.09.2005. Leg. Kontschány, J., Murányi, D., Nédli, J. (ex. Holotip, 2 ex. Paratip) depozitate la Muzeul de Istorie Naturală din Budapesta.

Zona a fost cercetată la 27.10.2010 de Barcánfalvi, P., Murányi, D., Oláh, Zs. Colectând 15 masculi și 2 femele la alt. 920 m. 47° 45' N 23° 43' E, iar la 08.10.2010, 28 masculi și 10 femele.

Cercetările au fost continuate și în datele de 08, 20, 21 oct. 2010 capturând numeroase exemplare din această specie. Din acest material bogat, exemplarele de paratipi au fost depuse la următoarele colecții și instituții: Colecția Privată Oláh, Zs. (Debrecen), Colecția Malicky (Lunz-am See, Austria), Museo Civico di Scienze Naturali (Bergamo), Natur Historiska Riksmuseet (Stockholm), National Museum of Natural History, Smithsonian Institution (Washington DC).

REZUMAT: În această notă sunt publicate datele celor trei specii de nevertebrate noi pentru știință, două de Lumbricide: 1/. *Octodriloides izanus*, 2/. *Octodrilus parvivesiculatus* și una de Trichoptera, Limnephilidae: 3/. *Chaetopteryx aproka*.

Din aceste rezultate se poate trage concluzia asupra bogăției și varietății faunistice din Maramureș.

Cercetările care vor fi efectuate în viitor au perspective mari pentru a completa inventarul faunistic din Maramureș.

Bibliografie

CSABA CSUZDI, VICTOR V. POP, ANTONIA ADRIANA POP (2010): The earthworm fauna of the Carpathian Basin with new records and description of three new species (Oligochaeta: Lumbricidae). ZOOLOGISCHER ANZZEIGER 250 (2011) 2-18, Elsevier, pp.2-18.

OLÁH JÁNOS (2011): A new species of *Chaetopteryx* (Trichoptera, Limnephilidae) from the Northeast Carpathians. BRAUERIA, (Lunz am See, Austria) 38, pp. 9-10.

Privire generală asupra Defileului Vișeuului.

Flora

Béres Marta
Muzeul Maramureșului,
Sighetu Marmăției

Descrierea zonei:

Defileul Vișeuului se află în Depresiunea Maramureșului între localitățile Bistra și Valea Vișeuului. Defileul are o lungime de 4,3 km și este străbătut de râul Vișeu, fiind delimitat în stânga de valea Tocarnea și valea Luhei iar în dreapta de două culmi secundare ce coboară din Muntele Muncelu.

Defileul Vișeuului aparține de Dealurile Maramureșului, respectiv Dealul Tocarnea (895 m) în stânga râului Vișeu și Munții Maramureșului, respectiv Muntele Muncelu (1318 m) în dreapta râului.

Altitudinea minimă a defileului este de 351m iar altitudinea maxima este în vârful Tocarnea 895 m.

Râul Vișeu la ieșirea din Defileul Vișeuului

Geologic în defileu sunt depozite detritice - gresii, marne și conglomerate cretacice (senonian), șisturi epimetamorfice ale seriei

de Repedea și calcare eocene în care s-au format 5 peșteri și un aven.

În zona Defileului Vișeuului se încadrează clima este continental-moderată și cuprinde sectorul climei de munte, ținutul munților mijlocii. Este expus - prin coridorul Vișeuului și al Tisei – vânturilor estice (care aduc precipitațiile) și ale celor nordice (care aduc iernile mai geroase).

Defileul Vișeuului face parte din Parcul Natural Munții Maramureșului, iar o suprafață de 795 ha este protejată și face parte din nucleul geologic, floristic și faunistic Zaslău-Runcu-Hlubochi. (descrierea zonei și foto: Chiș Vasile Timur)

Istoricul cercetărilor floristice:

Acest teritoriu a rămas uitat mult timp de atenția botaniștilor. Primul botanist de la care avem date floristice este inginerul silvic, botanist, Artur Coman, cine, printre altele, a semnalat în anul 1956 prezența Papucului Doamnei (*Cypripedium calceolus*) în Defileul Vișeuului ca unica stațiune atunci din Maramureș. Mai târziu în cadrul Proiectului finanțat cu scopul înființării Parcului Național Munții Maramureșului Phare-Credo, Marta Béres de la Muzeul Maramureșului din Sighetu Marmăției a completat datele floristice din această zonă. Brioflora defileului a fost studiată de către botanistul - briolog Boros Ádám din Ungaria, la invitația lui A. Coman. Sarcina botaniștilor rămâne în viitor completarea datelor floristice și fitosociologice în această zonă.

Metode:

1. Studiarea bibliografiei legate de acest ținut:
 - a. studiarea herbarului și lucrările lui A. Coman,
 - b. deplasare la Muzeul de Istorie Naturală Ungară din Budapesta pentru studiarea jurnalului de teren și ierbarul de Briofite a lui Boros Ádám;
2. Deplasări pe teren pentru cercetarea florei, întocmirea listei floristice cuprinzând totalul rezultatelor cercetărilor cunoscute până în prezent. Nomenclatura zormofitelor este luată după lucrarea elaborată de V. Ciocârlan (2000) și a briofitelor este cea folosită de regretatul Baros A..

La prezentarea speciilor am adăugat următoarele informații: denumirile populare românești ale speciilor, informații toponimice, apartenența la diferite grupe de bioforme, elementele floristice, datele ecologice, valorile a indicilor ecologici: umiditate (U.), temperatură

(T.), reacția solului (R.), informații cariologice, numărul somatic de cromozomi ($2n$) indiciile de diploidie (D.).

Discutarea temei:

Sub aspect floristic, Defileul Vișeuului se află în plină zonă forestieră, aparținând la regiunea euro-siberiană, provincia central-europeană, subprovincia carpatică, ținutul Carpaților Orientali grupa Munților Maramureșului.

Din punct de vedere floristic sunt importante atât malurile Vișeuului, cât și albia râului. Natura din malul drept a fost perturbată prin construirea drumului județean 158 și de calea ferată, care urmăresc valea în imediata apropiere, iar flora s-a restabilit pe zidăriile căilor ferate și pe malul înalt, drept al râului. În stânga râului Vișeu, (Tocarnea, Runcu la tunel, Zaslău) se înalță stâncăriile abrupte, înalte de 30 – 50 de m. din conglomerate-calcaroase, calcare, grohotișuri mari, în majoritate fixate de vegetație, acoperite cu plante lemnoase, plante saxicole. În ambele părți ale malului râului îngust se găsesc ierbacee, dar în mare parte pădurile ajung până la râu. Este importantă chiar și albia râului, unde pe bolovani s-au instalat specii de briofite. Marginile de SE ale pădurilor sunt însoțite de tufărișuri, în care vegetează *Corylus avellana*, *Carpinus betulus*, *Alnus glutinosa* etc. Atât pe deasupra stâncăriilor cât și la marginea pădurilor dinspre N, E, S-E se întâlnesc pajiști secundare alcătuite îndeosebi din specii mezohigrofitice, care sunt folosite de localnici ca fânețe.

Studiile noastre cuprinde flora din pădurea din stânga și dreapta văii, flora stâncăriilor, parțial flora pajiștilor, semnalând doar câteva specii mai importante.

În cele ce urmează, vom enumera taxonii cunoscuți de aici până în prezent, eșantioanele sunt păstrate în ierbarele de la muzeele din Sighetu Marmăției, Budapesta și în proprietate personală.

Lista floristică:

A. Plante lemnoase

- *Abies alba* Miller – Brad, M.Ph. – mPh., Centr.-eur.-mont., $2n=24$, U4T3R0 D., puieți, pe stâncării.
- *Acer pseudoplatanus* L., - Paltin, Paltin de munte, MPh – mPh., Eur. centr., $2n=52$, U3,5T3R3, P., în pădure., la marginea șoselei.
- *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn. MPh – mPh., Euras, $2n=28$, U5T3R3, P., la marginea pârâului..
- *Carpinus betulus* L. – Carpen, MPh – mPh., Eur., $2n=64$, U3T3R3, P., în pădure și tufărișuri..

- *Clematis vitalba* (L.) Müller – Curpen de munte, Ph.-liană, Euras.– arct.- alp.- eur., 2n=16, U3T3R3, D., în pădure.
 - *Corylus avellana* L., - Alun, mPh., Eur., 2n =22, U3T3R3, D. tufărișuri la marginea pădurii.
 - *Daphne mezereum* L., - Tulichină, Ph. -arbust, Euras, 2n=18, U3,5T3R3, D., în pădure și pe stâncărie..
 - *Fagus sylvatica* L. subsp. *sylvatica* - Fag., MPh.- mPh., Centr. eur.- atl., 2n=24, U3T3R0, D., în pădure și stâncărie..
 - *Fraxinus excelsior* L. – Frasin, Mph, Eur., 2n =46, U3T3R4, D., în pădure și puieti pe stâncărie.
 - *Frangula alnus* Mill. – Crușân, Mph, Euras., 2n =20, U4T3R3, D., în pădure.
 - *Ligustrum vulgare* L., mPh., Eur., 2n =46, U2,5T3R3, D., în pădure.
 - *Padus avium* Miller – Mălin, MPh – mPh, Eur., 2=16,24,32, U3T3R3, D., în pădure.
 - *Picea abies* (L.) Karsten – Molid, MPh. și puieti, Centr. eur. și nordic, 2n=24, U0T0R0, D., în partea superioară a stâncilor
 - *Populus tremula*, L. – Plop tremurător, mPh., Euras, 2n=38, U3T2R2, D., în pădure la piciorul stâncăriilor.
 - *Quercus petraea* (Matt.) Liebl. – Gorun, MPh – mPh., Eur., 2=24, U2,5T3R0, D., în pădure.
 - *Robinia pseudacacia* L. – Salcâm, Salcâm alb, Ph., arbore, Am de N., 2n=20,22, U2,5T4R0, D., la marginea drumului.
 - *Rubus* sp. în pădure.
 - *Salix alba* L. – Salcie, Ph. arbore, Euras., 2n=76, pe malul râului.
 - *Salix caprea* L. – Salcie căprească, Ph. arbore, Euras., 2n=38,57,76,
 - *Sambucus racemosa* L., - Soc roșu, Ph., arbust, Circ., 2n=36, U3,T2R3, P., marginea pădurii.
 - *Sorbus aucuparia* L. subsp. *glabrata* (Wimmer et Grab.) – Scoruș de munte, mPh. Centr. eur. (mont.) și N. eur., 2n=34, U3T2,5R2, D., în pădure, pe stâncărie.
 - *Sorbus torminalis* (L.) Crantz – Sorb, Ph. arbore, Centr. eur., 2n=34,U2,5T3R4, D., pe stâncărie.
 - *Spiraea chamaedrifolia* L. – Cununiță, mPh., Euras, 2=18,36, U3T2,5R0, D – P., pe stâncărie.
 - *Ulmus glabra* Huds. – Ulm, MPh – mPh., Euras., 2n=28, U4T3R3, P., în pădure.
 - *Tilia cordata* Miller – Tei pucios, M.Ph., Eur., 2n=82, U3T3R3, D., în pădure și pe stâncării.
 - *Viburnum opulus* L. – Călin, Ph. arbust, Circ., 2n=18, U4T3R4, D marginea pădurii, trufărișuri.
- B. Plante erbacee:
- *Achillea millefolium* L. – Coadă șoricelului, H., Euras, 2n=54, U3T0R0, P, în pajiște.

- *Aegopodium podagraria* L. – Piciorul caprei, H.(G.), Euras, 2n=22,42,44, U3,5T3R3, P., pajiște, tufărișuri.
- *Anthyllis vulneraria* L. – Vătămătoare, H., Eur., 2n=12, U2T0R4, D., la piciorul stâncăriei, în pajiște,
- *Anthriscus sylvestris* (L.) Hoffm. var. *genuine* Gr. et Godr. – Hașmaciucă, Ht.-H., Euras., 2n=16,18, U3T3R4, D., lângă râu.
- *Aruncus dioicus* (Watter) Fernald – Barba popii, Euras, (mont.), 2n=14,18, U4T2,5R3, D., sub stânci la marginea râului.
- *Asplenium ruta – muraria* L. – Ruginiță, H., Euras., 2n=144, U1,5T3R5, P., pe stânci. –
- *Asplenium scolopendrium* L. – Năvalnic, Limba cerbului, Limba vecinului, G., Circ. 2n =72, U3,5T3R5, P., pe stânci.
- *Asplenium viride* Huds. – Pocitoc, H., Circ., 2n=2, U4T2R4, P, pe stânci.
- *Bellis perennis* L. – Bănuți, Părăluțe, H., Eur., 2n =18,U3T2,5R0, D., marginea drumului.
- *Blechnum spicant* (L.) Roth – Scărița muntelui, H., Circ. 2n=68, U3,5T2R1,5, P., în pădure.
- *Brachypodium sylvaticum* (Huds.) Beauv. – Obsigă, H., Euaras (submedit.), 2n=18, U3T3R4, D., marginea dreaptă a râului.
- *Campanula carpatica* Jacq. – Cădelniță, H., End. carp., 2n=34, pe zidăria drumului.
- *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medicus – Traita ciobanului, Th, Cosm. 2n=32, U3T0R0, P., la marginea drumului,
- *Cardaminopsis arenosa* (L.) Hayek subsp. *arenosa* – Frigurele, T – Ht., H., Eur. centr. 2n=18,28,32, U2,5T3R4, D., pe locuri pietroase.
- *Carex divulsa* Stokes – Rogoz, H., Circ., 2n=56,58, U2,5T3R0, P., la marginea pădurii.
- *Carex montana*, L. – Rogoz, H., Euras., 2n =38, U2T2,5R0, P., în pajiște, la marginea pădurii.
- *Carex pilosa*, Scop. – Rogoz, G., Centr. eur. 2n=44, U2,5T3R3, P., la marginea râului.
- *Cirsium erisithales* (Jacq.) Scop. – Colțul lupului, H., Eur.-centr., 2n=34, U3T3R4,5, D., la stânci.
- *Cephalanthera damasonium* (Miller) Druce – Căpșunică, G., Eur. 2n=32, U2,5T3R4, P., în tufărișuri.
- *Circaea lutetiana* L. – G., Euras.–medit., 2n=22, U3,5T3R4, D. marginea apei.
- *Cortusa matthioli* L. – Ciuboțica ursului, H., Euras. (mont.), 2n=24, rar pe locuri stâncoase.
- *Cypripedium calceolus* L. – Papucul Doamnei, G., Euras. 2n=20.

Această frumoasă orhidee a fost declarată monument al naturii în România din anul 1939. La Zasău și pe locurile mai puțin umblate la Tocarnea, A. Coman în anul 1956 a găsit pe o suprafață

de mp. 250 indivizi înfloriți și câțiva boboci. Ani de zile a fost căutată această plantă de noi, doar câteva tulpini cu frunze au fost găsite. În cadrul proiectului amintit am găsit câteva exemplare pe stâncărie în sus pe locuri abrupte. După brigadierul silvic din zonă, se întâlnesc la locul „Belvedere” anual foarte puține exemplare, fiindcă stațiunea plantei se află în drumul turmelor de oi, care traversează vârful spre locul de pășunat. În anul 2010 s-au găsit 20 exemplare înflorite și 2 îmbobocite la alt. de 840 m., pe sol superficial. A fost determinată stațiunea de *Cypripedium calceolus* cu G.P.S. de către topograful I: Pop de la Administrația Parcului Natural Munții Maramureșului, care sunt următoarele: 47° 52' 51,2" N; și 24° 10' 11,9" E.

- *Cystopteris fragilis* (L.) Bernh. - Feriguță de stâncă, H., Cosm., 2n=168, U3,5T0R0, P., în pădure.

- *Dianthus carthusianorum* L. - Garoafă, H., Eur., 2n=30, U2T4,5R5, D., în pajiște.

- *Doronicum austriacum* Jacq. - Iarba ciutei, G., Eur. (mont.), 2n=60, U3,5T2R3, P., la marginea pădurii.

- *Drypteris carthusiana* (Vill.) H. P., Fuchs. - H., Circ., 2n=164, U4T3,5R0, P., în pădure.

- *Epilobium montanum* L. - Pufuliță, H., Euras., 2n=36, U3T3R3,5, P., marginea pădurii.

- *Equisetum telmateia* Ehrh. - Coadă calului, G., Circ., 2n=216, U3,5T2R0, P., malul apei.

- *Eupatorium cannabinum* L. - Cânepa codrului, H., Euras., 2n=20,40, U4T3R0, D., marginea drumului.

- *Euphrasia stricta* D. Wolff subsp. *stricta* - Silur, Th, Eur. 2n=22,44, U3T3R0, D-P., pajiște.

- *Festuca gigantea* (L.) Vill. H. Euras. 2n=42, U4T3R2,5, P., la marginea drumului.

- *Fragaria vesca* L. - Fragi de pădure, H., Euras., 2n=14, U3T2,5R0, D., la marginea drumului, tufărișurilor.

- *Galeopsis speciosa* Miller - Cânepiță, Zebră, T., Euras., 2n=16, U3T2R0, D., la marginea râului.

- *Galium schultesii* Vest - Sânziene de pădure, G., Eur.-centr. 2n=44,66, U2,5T3R3, P., în pădure în loc mai luminos și la marginea pădurii.

- *Gentiana asclepidea* L. - Lumânărica pământului, H., Eur. centr. (mont.), 2n=36, U4T2R3, P., la marginea pădurii.

- *Geranium robertianum* L. - Năpraznică, Th., Cosm., 2n=32,64, U3,5T3R3, P., la marginea pădurii.

- *Geranium sylvaticum* L. - Fratele priboiului, H., Euras. mont., 2n=28, U3T2R0, P., în tufărișuri., în malul stâng în tufișuri.

- *Geum urbanum* L. - Cerențel, H., Circ., 2n=42, U3T3R4, P, la marginea drumului, și a tufărișurilor.

- *Gymnocarpium robertianum* (Hoffm.) Newman – G., Circ., 2n=60, U3T2R4, P., pe stâncărie.
- *Helleborus purpurascens* Waldt. et Kit. – Spânz, H., Carp.-balc. – pan., 2n=32, U2,5T3R4, P., în pădure.
- *Hypericum montanum* L., H., Eur., 2n=16, U3T3R4, D., tufărișuri, lângă râu.
- *Impatiens noli – tangere* L. – Slăbănog, Th., Euras., 2n=20, U4T3R4 D., la marginea râului.
- *Lamium galeobdolon* (L.) L. subsp. *montanum* (Pers.) Hayek – Gălbiniță, H.(Ch.), 2n=18, U3T0R4, D., locuri umede umbroase în pădure.
- *Lathyrus sylvestris* L. – Bob de țarină, H., Eur., 2n=14, U2,5T3R4, D. la marginea pădurii.
- *Lathyrus vernus* (L.) Bernh. – Pupezele, G., Euras., 2n=14, U3T3R3, D., în pădure.
- *Listera ovata* (L.) R. Br. – Buhai, G., Euras. 2n=34-42, U3,5T0R4, D., în pajiște.
- *Lysimachia nummularia* L. – Gălbăjoară, Ch, Eur., 2n=32,36,43,45, U4T3R0, P., locuri umede.
- *Matteucia struthiopteris* (L.) Tod. – Spata dracului, H., Circ., 2n=80, U4,T2R0, P., la marginea râului.
- *Mentha longifolia*, (L.) Hudson – Izmă proastă, Izma calului, H., Euras, 2n=24, U4,5T3R0, P., la malul râului.
- *Moehrengia muscosa* L., Scânteiuțe albe., H.,Centr.-eur., 2n=24, U4,T2,R4, D., la malul râului.
- *Myosotis sylvatica* Ehrh. ex Hoffm. – Nu-mă-uita, Ht., Eur., 2n=18(20), U3,5T3R3, D., la marginea râului în pădure.
- *Oenothera biennis* L. – Luminiță, Ht., Adv. 2n=14, U2T4R0, D., pe malul drept al râului.
- *Orchis ustulata* L. – G., Eur., 2n =42, U2,5T3R0, P., în pajiște., leg. T.V. Chiș.
- *Origanum vulgare* L. – Sovârv, H., Euras, 2n=30, U2,5t3R3, D., în dreapta văii.
- *Pastinaca sativa* L. subsp. *urens* (Req. ex Godron) – Păstârnac, TH-H., Euras., 2n=22, U3T4R4,D., la marginea râului.
- *Plantago lanceolata* L. – Pătlagină cu frunze înguste, H., Euras., 2n=12, U0T0R0, D., lângă drum.
- *Poa chaixii* Vill. – Firuță, H., Eur.(mont.), 2n=14, U3T3R2, D., la marginea pădurii.
- *Poa compressa* L. – Firuță, H., Euras. Cont. 2n=42,45,49,56, U1,5T3R0, P., pe stâncărie.
- *Poa nemoralis* L. – Iarbă deasă, H., Circ., 2n=28,33,42,56, U3T3R0, P., la piciorul stâncăriei.

- *Polygala comosa* Schkuhr – Amăreală, H., (Ch). Eua., 2n=28-34, U2T4R4, P., în pajiște.
- *Polygonum aviculare* L. – Th., Cosm., 2n=60., U2,5T0,R3, P. partea dreapta a râului,
- *Polygonum persicaria* L. – Iarbă roșie, Ardeul broaștei, T., Cosm., 2n=22,44, U4,5TR0, P., pe marginea drumului județean.
- *Polypodium vulgare* L. – Feriguță, G., Circ. 2n=148, U3,5T3R4, P. pe stânci și grohotișuri fixate.
- *Polystichum braunii* (Spenner) Fée – Creasta cocoșului, H., Circ., 2n=164, U3,5T2,5R3,5, P., prin păduri stâncoase.
- *Potentilla recta* L.var. *pillosa* (Willd.) Lehm. – Buruiană de cinci degete, H., Centr. eur. 2n=28,42, U2,5T3,5R4, P., în tufărișuri.
- *Pulmonaria filarskyana* Jáv. – Mierea ursului, Cuscrișor, H., End. Carp. NE., 2n=14, în pădure.
- *Ranunculus flammula* L. – H(HH.), Euras, 2n=32, U4,5T3,R0, P., la marginea apei.
- *Rubus* sp. în pădure și la lizieră.
- *Salix alba* L. – Salcie, MPh-mPh., Euras., 2n=76, U5T3R4, P., la marginea râului,
- *Salvia glutinosa* L., - Cîsteț, H., Euras, 2n=16, U3,5T4R3, D., la malul râului.
- *Saxifraga paniculata* Miller – Iarba surzilor, Ch., Euras. Arct.-alp.-eur. 2n=78, U1,5T1,5R4,5, P., pe stâncării.
- *Senecio squalidus* L. (*S. rupestris* Waldst. et Kit.) W. et K. – Cruciuliță, Spălăcioasă, Th-TH, Alp-Carp.-Balc., 2n=20, U2T0R2,5, D., pe grohotișuri fixate.
- *Sedum maximum* (L.) Hoffm. - Iarbă grasă, Iarbă de urechi, H., Eur. 2n=48, U2T3R4, P., pe stânci și pe zidăria căii ferate.
- *Sedum sexangulare* L. – Ch., Eur. centr. 2n=74,111,148,185, U2T3R0, P., pe zidăria căii ferate.
- *Sisyrinchium bermudiana* (*angustifolia* Mill.) L. H., Adv., 2n=64,88, U3T3R3, P., un exemplar pe malul stâng, lângă podul Luhei.
- *Stachys sylvatica*, L. – Bălbisă, H., Euras, 2n=66, U3,5T0R0, P., în pădure.
- *Stellaria nemorum* L. H., Eur., 2n=28, U3,5T3R3, D., pe marginea râului.
- *Telekia speciosa* (Schreber) Baumg. – H., Carp.-balc.-cauc.-anat., 2n=20, U4T2R0, P., la marginea râului.
- *Thymus* sp. la marginea drumului lângă zidărie.
- *Trifolium aureum* Pollich – Trifoi mărunț, Th-TH., Eua.), 2n=14, U3T3R3, D.,
- *Tussilago farfara* – Podbal, G-H, Euras, 2n=60, U3,5T0R4,5, P., mici pâlcuri de-a lungul malului pe locuri recent dezvelite și la marginea drumului.

- *Urtica dioica* – Urzică H-G., Cosm., 2n=48, U3T3R4, P, lângă drum.
- *Verbascum phlomoides* L. – Lumânărică, Coadă vacii, Th., Eur., 2n=32, U2,5T3,5R4, P., la marginea drumului județean.
- *Valeriana tripteris* L. H., Eur.-centr., (mont.), 2n=16, U3T0R4,5, D., pe stâncării.
- *Veronica urticifolia* Jacq. – Iarba șarpelui, H., Centr. eur.- submedit. (mont.), 2n=18, U3T2,5R4, D., la marginile râului.
- *Vicia cracca* L. Măzărice, H., Eua., 2n=28, U3T0R3, P., marginea râului și în tufărișuri.
- *Vincetoxicum hirundinaria* Medikus – Iarba fiarelor, H., Euras. cont., 2n=22, U2T4R4, D., la marginea pădurii, în tufărișuri.
- *Viola reichenbachiana* Jordan ex Boreau – Colțunii popii, H., Euras, 2n=20, U3T3R3,5, P., în pădure.

C. Briofite:

- *Abietinella ab abietina* (Hedw.) Fleisch. - Runcu la tunel
- *Acrocladium cuspidatum* (Hedw.) Lindb. - Runcu
- *Amphidium mougeotti* (Bruch. Et Schimp) Schimp.- Runcu
- *Anomodon viticulosus* (Hedw.) Hook et Teyl. - sub Tocarnea și Runcu
- *Brachytecium populeum* (Hedw.) B.S.G. – Runcu
- *Brachytecium rivulare* (Brach) B.S.G. – Rungu
- *Bryum alpinum* Huds x With.) – Runcu
- *Cinclidotus fontinaloides* (Hedw.) Beauw.
- *Cinclidotus nigricans* (Brid.) Loeske – Runcu,
- *Encalypta streptocarpa* Hedw. – Runcu
- *Erythrophyllum recurvirostra* (Hedw.) - Runcu
- *Fissidens rufulus* B.S.G. – defileul până la Bistra,
- *Homalothecium sericeum* (Hedw.) B.S.G. – Tocarnea,
- *Hygrohypnum luridum* (Hedw.) Jenn. - Runcu,
- *Hylocomium brevirostra* (Brid.) B.S.G. Runcu
- *Hypnum arcuatum* Lindb. – Runcu
- *Hypnum cupressiforme* Hedw. – Runcu
- *Leucodon sciuroides* Schæegr. – Tocarnea
- *Lophocolea bidentata* (L.) Dum. – Runcu
- *Marchantia polymorpha* L. – Runcu
- *Metzgeria conjugata* Lindb. – Runcu
- *Mniobryum wahlenbergii* (Web. et D. Mohr.) Jenn. – Runcu
- *Mnium undulatum* Hedw. – Runcu
- *Neckera complanata* (Hedw.) Hüb. – Runcu
- *Polytrichum formosum* Hedw. – Runcu
- *Ptilium crista – castrensis* (Hedw.) De Not – Runcu
- *Ptilidium pulcherrimum* (Weber) Hampe – Runcu
- *Syntrichia ruralis* (L.) Brid. – Tocarnea

Concluzie

- Conspectul florei vasculare din Defileul Vișeuului a fost elaborat pe baza cercetărilor proprii efectuate în cadrul unui proiect, precum și a informațiilor bibliografice, iar briofitele pe baza a herbarelor „A. Coman” și Boros, A.

- În total, din Defileul Vișeuului, sunt cunoscute până în prezent 142 taxoni de plante din care 114 sunt cormofite (107 specii, 5 subspecii și 2 varietăți).

- Dintre speciile de cormofite câteva au valori deosebite, ca: *Cypripedium calceolus*, cu statut de conservare: plantă ocrotită, monument al naturii în România, după U.E. este considerată specie periclitată.

- Dintre pante endemice-carp. se remarcă prezența următoarelor specii: *Pulmonaria fylarskiana*, *Campanula carpatica*, iar dintre speciile rare: *Asplenium scolopendrium*, *Cortusa matthioli*, *Cephalanthera damasonium*, *Gymnadenia conopsea*, *Matteucia struthiopteris*, *Orchis ustulata*.

.- Până în prezent, în total au fost identificate 28 specii de briofite din care 4 specii sunt din Cls. Hepaticopsida (4 familii) și 24 specii din Cls. Bryopsida (familii).

- Dintre cele mai însemnate briofite pentru știință determinate de Boros semnalăm următoarele specii: *Cinclidotus riparius*, *C. fontinaloides*, *Fissidens rufulus*, *Hyloconium brevirostra*, *Polytrichum formosum*.

- Din punct de vedere al vegetației, ținutul aparține de etajul nemoral al pădurilor de foioase, subetajul pădurilor de fag. Populațiile de rășinoase (*Picea abies*) sunt dispersate, se întâlnesc răsfricate numai pe partea superioară a stâncărilor prăpăstioase, astfel nu formează un subetaj conturat. Pajiștile secundare se întâlnesc la marginea pădurilor înspre N, SE, E. Flora pajiștilor este mai neglijată, fiind semnalate doar câteva specii

- Este necesară luarea câtorva măsuri din partea Parcului Natural Munții Maramureșului pentru protejarea habitatului speciilor importante înșirate anterior.

- Considerăm necesar studiul covorului vegetal pe baza asociațiilor și completarea cercetărilor floristice în viitor.

Cu această ocazie aduc mulțumirile mele conducerii și muzeografei biolog Pap Beata de la Muzeul de Istorie Naturală de la Budapesta (Ungaria) pentru permiterea studierii ierbarului „Boros A.” și a manuscrisului.

Bibliografie

BOROS, Á.(1964): Über die Mooszönose einiger Flussbetten in den Karpate. *Biológia. Časopis Slovenskej Akadémie Vied. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie Vied, Bratislava*, pp. 550-554.

BOROS, Á. et VAJDA, L. (1967): Bryologische Beiträge zur Kenntnis der Flora Transsilvaniens. *Revue Bryologique et Lichénologique*, T. XXXV, Fasc. 1-4, pp. 216-253.

CIOCÂRLAN, V. (2000): Flora Ilustrată a României, Pteridophyta et Spermatophyta. Ed. Ceres, Buc.p.1138.

COMAN, A. (1946): Enumerarea plantelor vasculare din Maramureşul românesc din "Herbarul A. Coman", I., II., *Bul. Grăd. Bot. şi al Muz. Bot. de la Univ. din Cluj*, XXVI, Nr. 1-2, 3-4, pp. 57-89; 110-130.

*** Munţii Maramureşului, Baza de date privind fundamentarea înfiinţării Rezervaţiei Biosferei. Lucrare finanţată de Uniunea Europeană prin Programul Phare-Credo, 2000, p. 108+Anexa p. 10-40.

*** Flora R.P.R. Vol. I-XIII

*** Herbarul A. Coman

*** Herbarul de Briofite Boros Á

*** Corespondenţa între A. Coman şi Boros Á

Studiu asupra hranei de iarnă a huhurezului mare (*Strix uralensis* Pallas) în Depresiunea Maramureșului

Timur Vasile Chiș, Mihail-Gerald Manole
Muzeul Maramureșului
Sighetul Marmăției

Summary: Study on winter feeding of large eagle owl (*Strix uralensis* Pallas) in the Maramureș Depression

The large eagle owl (*Strix uralensis*), in Maramureș is a nesting species from the altitude of 800-900m until the upper forest limit, but one year a nest was located near the town of Sighetu-Marmăției. During winter the population is more numerous due to new comer individuals from the north, nevertheless in harsh winters there is also an altitudinal migration, most of the individuals from the mountainous area descending in the lower parts of the depression.

As material we have used the stomach composition from 12 individuals between 1994-2005 and also from a regurgitated food ball, material deposited at the Museum of Maramures, Natural Science Department, Sighetu-Marmăției.

All the research was conducted with samples from the october-march period. From this research we conclude that 92% of the winter food for the large eagle owl consists of mammals (*Ratus norvegicus*, *Apodemus flavicollis*, *Apodemus agrarius*, *Microtus arvalis*, *Crocidura suaveolens*, *Sorex minutus*) and 8% of birds (*Garrulus glandarius*).

The pebbles (gastrolites) identified in the stomach of the large eagle owl come from the stomach of the bird pray it had eaten. The maximum amount of food consumed by the large eagle owl weighing 950 gr. (the individual's weight) was 55gr., which represents 5,5% of its own body weight.

Alltogether this research can be considered a contribution also to knowing the vertebrate fauna in the preying areas of the large eagle owl predator.

Introducere:

Huhurezul mare (*Strix uralensis*) este o specie sedentară, cuibăritoare în pădurile din zonele de dealuri înalte și montane din munții Carpați. Efectivul este estimat în România la circa 200-800 perechi, Munteanu et al. (2002).

În Maramureș este o specie cuibăritoare de la altitudinea de 800-900m până la limita superioară a pădurilor, dar într-un an a fost identificat un cuib în localitatea Sighetu-Marmăției aflată la altitudinea de 270m, Ardelean G., Béres I. (2000). În Maramureș în timpul iernii

populația este mai numeroasă datorită sosirii unor exemplare din nord, iar în iernile grele are loc și migrația verticală, majoritatea exemplarelor din zona montană coboară în partea depresionară a zonei.

Material și metodă:

Acest studiu a fost efectuat pentru a determina tipul hranei la huhurezul mare în Depresiunea Maramureșului pe timp de iarnă.

Ca material s-au folosit compozițiile stomacale provenite de la 12 exemplare din perioada 1994-2005 și de la o ingluvie, material care se află la Muzeul Maramureșului, Secția Științele Naturii, Sighetu-Marmației.

Menționăm faptul că toate exemplarele au fost găsite moarte în urma unor accidente (lovite de autovehicule, doborâturi de arbori, electrocutare).

Metoda de lucru constă în efectuarea unui studiu macroscopic (cu lupa) asupra compozițiilor stomacale, pentru identificarea tipului de hrană și determinarea speciilor, cu ajutorului materialului comparativ din muzeu și al determinatoarelor.

Rezultate:

În urma studiului efectuat la cele 13 probe determinate am constatat următoarele:

1. Proba din data de 31.02.1994
Locul colectării: Depresiunea Maramureșului
Compoziția stomacală: stomacul conține resturi de la:
1 exemplar - șoarece de pământ (*Microtus arvalis*) .
2. Proba din data de 14.01.1996
Locul colectării: Localitatea Săpânța, Colibi
Greutatea exemplarului - 870gr. ♀
Compoziția stomacală: stomacul conține resturi de la:
1 exemplar - șoarece de pământ (*Microtus arvalis*) .
1 exemplar - șoarece gulerat (*Apodemus flavicollis*) .
3. Proba din data de 10.02.1998
Locul colectării : Depresiunea Maramureșului
Greutatea exemplarului - 950gr. ♀
Compoziția stomacală: stomacul conține resturi de la:
1 exemplar - chițcan mic (*Sorex minutus*).

4. Proba din data de 20.03.1998
Locul colectării : Localitatea Botiza
Compoziția stomacală: stomacul conține resturi de la:
4 exemplare - șoareci de pământ (*Microtus arvalis*) .
5. Proba din data de 07.02.1999 (foto 2)
Locul colectării: Localitatea Sighetu-Marmației, Dealul Solovan
Greutatea exemplarului - 950gr. ♀
Compoziția stomacală conține 55g de la:
1 exemplar - șobolan cenușiu (*Ratus norvegicus*), înghițit complet .
6. Proba din data de 27.02.1999 (foto 3)
Locul colectării: Localitatea Bârsana
Greutatea exemplarului - 830gr. ♀
Compoziția stomacală: stomacul conține 10g de la:
1 exemplar - șoarece gulerat (*Apodemus flavicollis*) .
1 exemplar - gaiță (*Garrulus glandarius*) (resturi de femur, tibie, tarsometatars, degete, vertebre).
7. Proba din data de 14.03.2001 (foto 5)
Locul colectării: Localitatea Botiza
Greutatea exemplarului - 900gr
Compoziția stomacală: stomacul conține resturi de la:
4 exemplare - șoareci de pământ (*Microtus arvalis*) .
8. Proba din data de 10.10.2001
Locul colectării: Localitatea Mara
Greutatea exemplarului - 590gr.
Compoziția stomacală: stomacul conține resturi de la:
1 exemplar - șoarece de pământ (*Microtus arvalis*) .
3 exemplare - șoareci de câmp (*Apodemus agrarius*) .
1 exemplar - chițcan de grădină (*Crocidura suaveolens*)

9. Proba din data de 15.11.2001

Locul colectării: Sighetu-Marmației, Șugău, greutatea exemplarului - 700gr.

Compoziția stomacală: stomacul conține resturi de la:

1 exemplar - șoarece - pământ (*Microtus arvalis*) .

10. Proba din data de 17.01.2002

Locul colectării: Sighetu-Marmației, Șugău

Greutatea exemplarului - 775gr. ♀

Compoziția stomacală: stomacul conține resturi de păr de șoareci

11. Proba din data de 21.03.2003

Locul colectării: Săpânța.

Compoziția stomacală: stomacul conține 20g, resturi de la:

1 exemplar - șoarece de pământ (*Microtus arvalis*) .

12. Proba din data de 05.01.2005 (foto 1)

Locul colectării: Localitatea Bârsana

Greutatea exemplarului - 830gr. ♀

Compoziția stomacală: stomacul conține resturi de la:

1 exemplar - gaiță (*Garrulus glandarius*) (resturi de femur, tibie, degete, vertebre, scapulă, ischion, coaste, fragmente de creastă sternală, și foarte puține pene). Stomacul gaiței a fost consumat, dovadă sunt cei 30 de gastroliti aflați (1-2mm-13 buc., 2-3mm-10 buc., 3-4mm-3buc., 4-5mm-3 buc., 5-6mm-1 buc.).

13. Proba din data de 07.03.2008 (foto 4)

Locul colectării: Localitatea Rona de Sus, Zalom.

Ingluvia, având 75mm lungime și 23mm lățime, conține resturi de la:

3 exemplare - șoareci gulerați (*Apodemus flavicollis*) .

Discuții și concluzii:

Toate cercetările au fost efectuate la probe care provin din perioada de octombrie - martie.

Pietricelele (gastroliti) identificate în stomacul huhurezului provin din stomacul păsării consumate.

Din studiul acestor probe reiese faptul că 92% din hrana pe timp de iarnă a huhurezului mare a fost formată din mamifere și 8% din păsări.

Totodată acest studiu contribuie și la cunoașterea faunei de vertebrate din arealele de hrănire a răpitorului.

Cantitatea maximă de hrană consumată de un huhurez cu greutatea de 950 gr. (greutatea exemplarului) a fost de 55gr.de hrană, ceea ce reprezintă 5,5% din greutatea lui.

Din acest studiu efectuat reiese că hrana principală în această perioadă constă din:

1. mamifere 92%

a. Ordinul *Rodentia* 84%

- Familia *Muridae* 36% (*Ratus norvegicus*, *Apodemus flavicollis*, *Apodemus agrarius*),
- Familia *Arvicolidae* 48% (*Microtus arvalis*),

b. Ordinul *Insectivora* 8%

- Familia *Soricidae* 8% (*Crocidura suaveolens*, *Sorex minutus*).

2. păsări 8%

Ordinul *Passeriformes* 8%

Specia/luna	Ian Nr. exemplare	Feb Nr. exemplare	Mart Nr. exemplare	Oct Nr. exemplare	Noi Nr. exemplare	Total exemplare identificate	Studiul actual %	KOHL ST. și HAMAR M. în 1978
<i>Microtus arvalis</i>	1		9	1	1	12	48%	49,6%
<i>Apodemus flavicollis</i>	2		3			5	20%	8,8%
<i>Apodemus agrarius</i>				3		3	12%	3%
<i>Crocidura suava</i>				1		1	4%	0,4%

<i>eolens</i>								
<i>Sorex minutus</i>		1				1	4%	1,5%
<i>Rattus norvegicus</i>		1				1	4%	-
<i>Garrulus glandarius</i>	1	1				2	8%	0,7%

- Familia *Corvidae* 8% (*Garrulus glandarius*)

O analiză comparativă între acest studiu și cel efectuat de KOHL ST. și HAMAR M. (1978) relevă faptul că aproape toate speciile identificate de noi sunt prezente în acea lucrare, iar specia *Microtus arvalis* este specia cea mai consumată în ambele studii.

Foto1

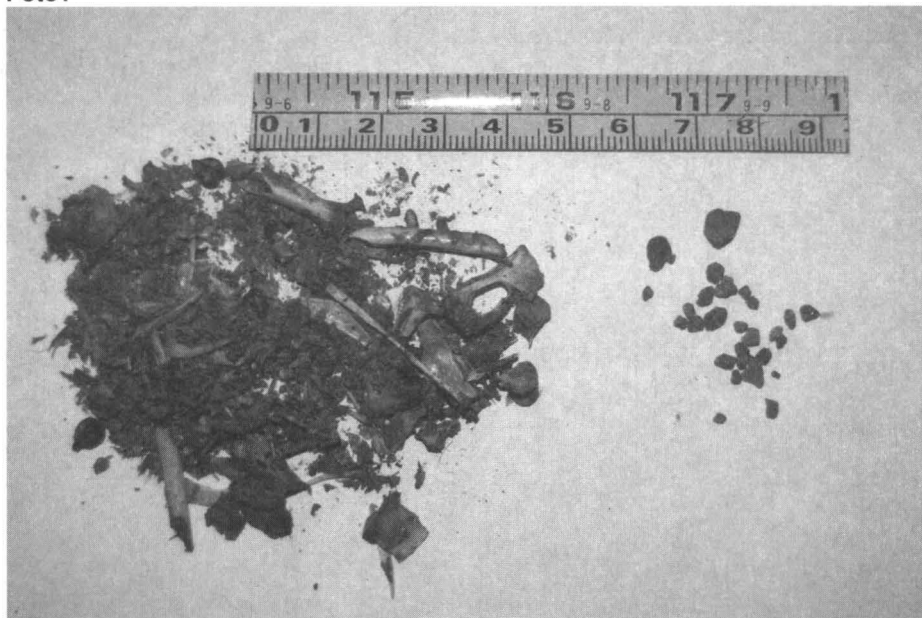

Foto2

Foto3

Foto4

Foto5

Bibliografie

ARDELEAN G., BÉRES I., 2000 – Fauna de vertebrate a Maramureşului, Editura Dacia, Cluj Napoca

ALEXANDRU P., MURARIU D., 2001 – Fauna României, Mammalia, Fasc.2 Rodentia, Vol XVI, Editura Academiei Române, Bucureşti

BÉRES I., 1978 – Contribuţii la cunoaşterea ornitofaunei Depresiunii Maramureşului, Marmăţia, nr. 4, pg. 391-426, An. Muzeului Judeţean Maramureş, Baia Mare

CHIŞ V.T., HOTICO G., 2004 – Cercetări privind originea granulelor de rocă (gastroliti) din stomacul gaiţei (*Garrulus glandarius* L.), Scripta Ornitologica Romaniae, vol. I, pg. 7-10, Univresitatea Babeş-Bolyai, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca

MUNTEANU D., PAPADOPOL A., WEBER P., 2002 – Atlasul păsărilor clocitoare din România, ediţia II, Societatea Ornitologică Română, Cluj Napoca

KOHL ST., HAMAR M., 1978 – Zum Ernährung des Habichtskauzes (*Strix uralensis macroura* Wolf) in Rumänien, pg. 67-72, Orn. Jber. Mus. Hein. 3.

Izvoare de apă minerală și toponime legate de prezența lor din localitatea Valea Stejarului

***Muzeograf Vasile Timur Chiș
Muzeul Maramureșului
Sighetul Marmăției***

Cuvinte cheie: izvoare minerale, toponime, satul Valea Stejarului, comuna Vadu Izei, Județul Maramureș, România.

Localitatea Valea Stejarului se află în Depresiunea Maramureșului și aparține administrativ de comuna Vadu Izei.

Până în anul 1968 localitatea a fost numită Valea Porcului.

În perioada 2009-2010 am efectuat o cercetare de teren pentru identificarea izvoarelor de apă minerală și a toponimelor legate de prezența lor.

În urma cercetărilor de pe teren au fost identificate următoarele izvoare minerale (borcuturi) și toponime:

1. Izvoarele minerale de sub „Coastele Borcutului”

În această zonă sunt 2 izvoare de apă minerală sulfuroase:

- un izvor mineral este amplasat la o distanță de 4 m de Valea Stejarului pe partea dreaptă, este o fântână amenajată de 1,10m/0,9m, și are următoarele coordonate GPS: N 47 52 813, E 23 57 701, alt. 295 m. Izvorul mineral este folosit de către populația din zonă.
- al doilea izvor mineral se afla la un metru de Valea Stejarului pe partea stângă, în 2010 izvorul era colmatat de vale, coordonate GPS: N 47 52 780 E 23 57 719, alt. 319 m. Menționez faptul că în 2006 izvorul era amenajat și folosit de localnici.

Toponime legate de prezența acestor izvoare minerale: Coastele Borcutului, Pe Coastele Borcutului, Borcutul Puturos, Borcut (Informator Ilieș Ioan, nr. 212).

Izvorul mineral de sub Coastele Borcutului Izvorul mineral de pe Valea Lupilor

2. Izvorul mineral de pe „Valea Lupilor”

Este un izvor mineral sulfuros care se află la un metru de Valea Lupilor pe partea stângă, și la circa 600 m de Valea Stejarului, are următoarele coordonate GPS: N 47 52 294, E 23 59 003, alt. 366 m.

În 2010 izvorul era neamenajat, și nu mai este folosit de localnici.

Toponime legate de prezența acestui izvoar mineral: Apă Puturoasă

3. Izvorul mineral „La Puturoasa” de sub Vf. Hurgoi

Este un izvor mineral sulfuros, amenajat într-o jantă de la mașina, la 2 m de vale. Izvorul este captat într-un bazin din beton. Are următoarele coordonate GPS: N 47 53 001, E 23 59 313, alt. 501 m.

Toponime legate de prezența acestui izvoar mineral: La Puturoasa

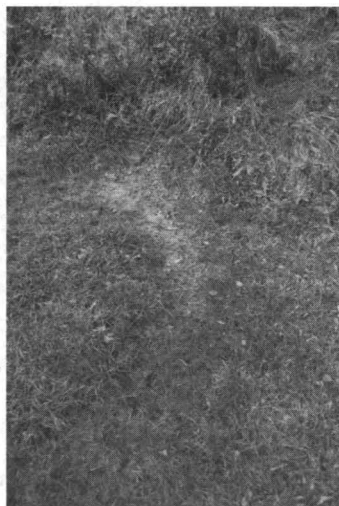
4. Izvorul mineral din zona „Pe Mocire”

Este un izvor mineral sărat neamenajat, are următoarele coordonate GPS: N 47 52 662, E 23 58 712, alt. 393 m. În 2010 în această zonă am identificat locul unde era fântâna, actualmente în zonă se observă lipsa vegetației precum și prezența unui izvor de apă puțin sărată.

Toponime legate de prezența acestui izvoar mineral: La fântâna de apă sărată de „Pe Mocire”. În trecut această apă puțin sărata era folosită doar de localnici din vecinătatea izvorului la animale.

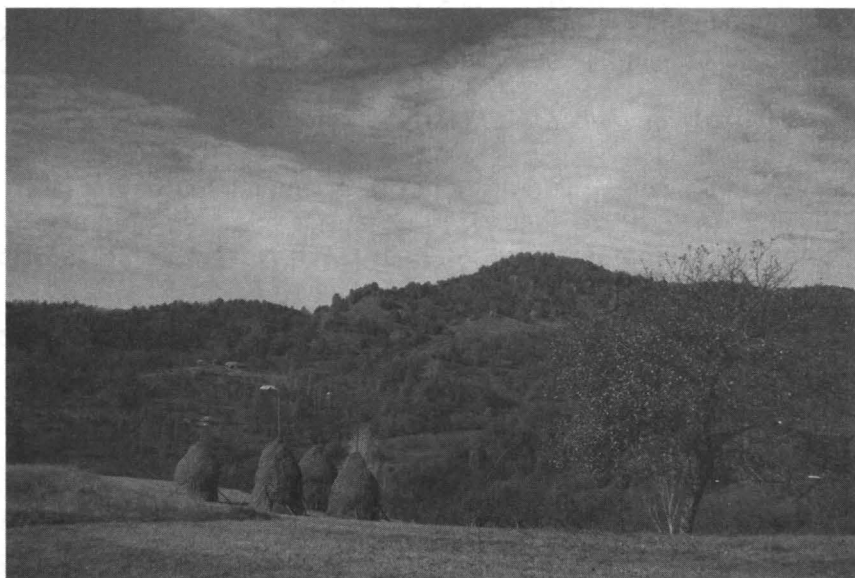

Izvorul mineral „La Puturoasa” de sub Vf. Hurgoi

Izvorul mineral din zona „Pe Mocire”

Alte toponime legate de prezența sării în satul Valea Stejarului sunt: Vf. Săratei, În Fundul Săratei, În Poiana Săratei, Valea Săratei.

Vf. Săratei (644 m)

Concluzii:

În satul Valea Stejarului am identificat 5 izvoare de apă minerală din care 4 sunt sulfuroase și unul puțin sărat.

Aceste izvoare de apă minerală nu sunt menționate în nici o lucrare sau monografie publicată.

Din cele 5 izvoare de apă minerală doar 2 sunt amenajate și folosite de către localnici.

Populația locală dacă este întrebată de izvoare minerale sau borcuturi, știu doar de cel de la Oncești sau de apele sărate de la Coștiui, pentru identificarea izvoarelor din zonă trebuie să întrebi de ape puturoase sau de ape puțin sărate.

Izvorul mineral „La Puturoasa” are debit mare, iar după stabilirea compoziției chimice poate fi valorificat în viitor. Celelalte izvoare datorită debitelor mici prezintă doar un interes local.

În satul Valea Stejarului am identificat 11 toponime legate de prezența apelor minerale.

Bibliografie

Hotea I., 2005, *Valea Stejarului - studiu monografic și de geografie umană*, Editura Echim, Sighetu Marmăției

Chiș V. T., 2010, *Sighetu Marmăției și zonele învecinate*, Centrul de Ecologie și Turism Maramureș, Sighetu Marmăției

Tatonări privind aplicarea ecuațiilor de regresie în practica silviculturală

*Ing. Olimpiu Chișiu
Sighetul Marmăției*

Lucrarea de față își propune identificarea unor ecuații de regresie care să modeleze matematic variația prețurilor unitare de valorificare a masei lemnoase la drum auto, a prețurilor unitare de exploatare și a prețurilor unitare a masei lemnoase pe picior. La finalul studiului se va încerca identificarea unei suprafețe și a unei vârste critice pentru care arboretul poate fi gestionat rentabil și stabil din punct de vedere ecologic.

1. Amplasarea lucrărilor de cercetare

Studiul se bazează pe existența unui arboret teoretic, asupra căruia se vor aplica o serie de simulări și modelări matematice cu ajutorul ecuațiilor de regresie.

2. Principalele caracteristici ale arboretului cercetat:

Arboretul supus cercetării are următoarele caracteristici: Specia: Fag; Vârsta: 0-140 ani; Suprafața: 1 ha; Clasa de producție: II; Grad de accesibilitate: > 1500 m.

Caracteristicile menționate au fost alese subiectiv în baza următoarelor considerente: fagul este specia cea mai răspândită; modelele matematice sunt aplicate pentru diferite vârste ale arboretului (din 5 în 5 ani până la 140 de ani); suprafața de 1 ha este considerată suprafață unitară de studiu; clasa a II-a de producție este relativ larg răspândită și este o clasă de nivel superior; accesibilitatea pădurilor în România este redusă, motiv pentru care s-a ales ultimul grad de accesibilitate.

3. Materialul și metoda de cercetare:

Materialul supus cercetării este constituit din suprafața de probă virtuală de 1 ha, acoperită cu vegetație forestieră care are caracteristicile de mai sus.

Baza teoretică matematică a permis alegerea și folosirea următoarelor funcții generale:

$$f(x) = \ln(x) \quad (1)$$

$$f(x) = e^x \quad (2)$$

Experiența practică a determinat modificarea acestor funcții generale cu ajutorul unor coeficienți astfel încât să rezulte ecuații de regresie care să modeleze cât mai fidel distribuția valorilor reale a prețurilor unitare de valorificare a masei lemnoase la drum

auto, a prețurilor unitare de exploatare și a prețurilor unitare a masei lemnoase pe picior. Din aceste considerente funcția exponențială de la punctul (2) nu s-a folosit în forma sa simplă, ci sub forma de mai jos:

$$f(x) = a \cdot e^{-\frac{(x-b)^2}{2 \cdot c^2}} \quad (3)$$

unde:

e - numărul lui Euler

a - coeficient care determină amplitudinea funcției

b - coeficient care determină intervalul de desfășurare

c - coeficient care determină deschiderea funcției

Metodele de cercetare folosite sunt reprezentate de modelele matematice care aproximează cel mai bine valorile reale studiate.

4. Rezultatele cercetărilor:

În urma aplicării formulelor matematice asupra vârstei arboretului (de la 1 – 140 ani) se observă că prețurile unitare aflate în cercetare pot fi asociate unor funcții care variază în raport cu vârsta:

$$P_U = f(T) \quad (4)$$

Din reprezentările grafice (vezi Anexa I) ale prețurilor unitare reale și ale celor generate de ecuațiile de regresie determinate, se observă că cele mai bune modelări matematice sunt date de următoarele relații:

- pentru prețul unitar de valorificare a masei lemnoase scoasă la drum auto

$$P_{UV} = i \cdot P_{ML} \cdot e^{-\frac{(T-T_s)^2}{2 \cdot k^2}} \quad (5)$$

unde:

P_{UV} - prețul unitar de valorificare

i - coeficient ce ține cont de evoluția monetară

P_{ML} - preț mediu de valorificare în licitație a masei lemnoase scoasă la drum auto

e - numărul lui Euler

T - vârsta arboretului la un moment dat

T_s - vârsta maximă a arboretului luată în studiu

k - coeficient stabilit în funcție de tipul de lucrare silviculturală sau tratament silvic (vezi Anexa II)

- pentru prețului unitar de exploatare a masei lemnoase scoasă la drum auto

$$P_{UE} = 10 \cdot i \cdot \ln(T) \quad (6)$$

unde:

P_{UE} - prețul unitar de exploatare

T - vârsta în diferite stadii de dezvoltare

i - coeficient ce ține cont de evoluția monetară

- pentru prețului unitar de valorificare a masei lemnoase pe picior

$$P_{UAPV} = i \cdot P_{MAPV} \cdot e^{-\frac{(T - \frac{T_s}{2})^2}{2 \cdot k^2}} \quad (7)$$

unde:

P_{UAPV} - prețul unitar al masei lemnoase valorificate pe picior

i - coeficient ce ține cont de evoluția monetară

P_{MAPV} - preț mediu de valorificare în licitație a masei lemnoase pe picior

e - numărul lui Euler

T - vârsta arboretului la un moment dat

T_s - vârsta maximă a arboretului luată în studiu

k - coeficient stabilit în funcție de tipul de lucrare silviculturală sau tratament silvic

Prețul unitar de valorificare al masei lemnoase valorificate pe picior, poate fi determinat și ca o diferență între ecuațiile prețului unitar de valorificare și al celui de exploatare:

$$P_{UAPV} = P_{UE} - P_{UV} \quad (8)$$

$$P_{UAPV} = i \cdot [P_{ML} \cdot e^{-\frac{(T - \frac{T_s}{2})^2}{2 \cdot k^2}} - 10 \cdot \ln(T)] \quad (9)$$

În acest din urmă caz, prin reprezentarea grafică (Anexa I) se observă că funcția rezultată din diferența celor două prețuri nu aproximează foarte bine valorile reale, drept pentru care, se acceptă ca model funcția de tip exponențial (7).

Prețurile medii de valorificare în licitație atât pentru masa lemnoasă pe picior cât și pentru cea valorificată la drum auto se stabilesc cu următoarele formule (M. Drăgoi):

$$P_{ML} = P \text{ sau } P_{MAPV} = P, \text{ dupa caz } (10)$$

$$P = P_P - P_L \cdot \frac{V_L - V_N}{V_T + V_N}, \text{ pentru } P_L > 10\% \quad (11)$$

$$P = P_P - P_L \cdot \frac{V_N}{V_T}, \text{ pentru } 5\% \leq P_L \leq 10\% \quad (12)$$

$$P = P_P - P_L \cdot \left(1 - \frac{V_N}{V_T}\right), \text{ pentru } P_L < 5\% \quad (13)$$

unde:

P_{ML} – preț mediu de valorificare în licitație a masei lemnoase scoasă la drum auto

P_{MAPV} – preț mediu de valorificare în licitație a masei lemnoase pe picior

P_P – prețul mediu de pornire din perioada anterioară (licitația anterioară, luna anterioară)

P_L – prima medie de licitare în valoare absolută

V_T – volumul total de masă lemnoasă vândut în perioada anterioară

V_N – volumul de masă lemnoasă vândut prin negociere

Pentru a da continuitate ecuațiilor de regresie, care modelează variația prețurilor unitare, se ține cont de coeficientul i . Acesta aduce prețurile la zi în funcție de evoluția monetară, neavând efect asupra formei graficelor ecuațiilor de regresie și nici asupra capacității lor de a anticipa viitoarele prețuri de valorificare (atât pe picior cât și la drum auto) sau de exploatare a masei lemnoase.

5. Concluzii și propuneri practice:

Ecuatiile de regresie stabilite permit determinarea cu aproximație a prețurilor unitare de valorificare sau de exploatare a masei lemnoase în funcție de diferitele stadii de dezvoltare ale arboretului, deoarece toate aceste ecuații sunt funcții raportate la vârsta acestuia. În funcție de masa lemnoasă pusă în valoare și caracteristicile arboretului, operatorul poate face calcule și estimări anticipate, astfel încât își poate elabora planuri de management economic și silvicultural pe termen lung.

Funcțiile identificate se pot corobora cu ecuațiile de regresie care determina stabilirea volumelor arboretelor la diferite vârste, cum ar fi ecuațiile lui V. Giurgiu:

$$H = \frac{T^2}{a + b \cdot T + c \cdot T^2} \quad (14)$$

$$V_{HA} = a_0 + a_1 \cdot H + a_2 \cdot H^2 \quad (15)$$

din care rezultă că:

$$V_{HA} = a_0 + a_1 \cdot \frac{T^2}{a + b \cdot T + c \cdot T^2} + a_2 \cdot \frac{T^4}{(a + b \cdot T + c \cdot T^2)^2} \quad (16)$$

unde:

H – înălțimea arboretului la diferite vârste

T – vârsta arboretului în diferite stadii de dezvoltare

V_{HA} – volumul arboretului la diferite vârste (mc/ha)

a, b, c, a_0 , a_1 , a_2 – coeficienții ecuațiilor de regresie stabiliți de V. Giurgiu

Folosind toate aceste formule, precum și prețurile unitare pe ha pentru lucrările de împădurire, lucrările de întreținere, lucrările de îngrijire și cele de punere în valoare, se poate simula rentabilitatea economică a unui arboret pe unitatea de suprafață (în calcule s-a considerat valoarea coeficientului i ca fiind unitară,

$i = 1$, $P_{ML} = 150$ lei/mc, $P_{MAPV} = 75$ lei/mc).

Aplicând asupra arboretului în studiu toate aceste modelări și simulări se poate stabili vârsta critică minimă de la care arboretul devine rentabil economic. Continuând calculele, se poate identifica și o suprafață minimă rentabilă.

Toate aceste lucruri presupun aplicarea principiului continuității care asigură stabilitatea economică și ecologică a arboretului. Concret, pentru arboretul studiat, s-au identificat următorii indicatori: dacă se achită taxa forestieră, atunci arboretul este rentabil începând de la 55 de ani, cu menținerea rentabilității până la vârsta de 135 de ani, iar dacă nu se achită taxa forestieră (cazul retrocedărilor conform legiilor fondului funciar), atunci vârsta de rentabilitate a arboretului începe la 50 de ani și continuă până la declinul biologic al arboretului.

Suprafețele acoperite cu vegetație forestieră, pentru a fi rentabile, trebuie să fie din ce în ce mai mari, pe măsură ce clasa de producție a arboretelor scade și gradul de accesibilitate este din ce în ce mai mic.

Aceste suprafețe minime de rentabilitate trebuie alese astfel încât să asigure stabilitatea ecologică a arboretului, ceea ce presupune să nu apară suprafețe fără vegetație forestieră sau în stadii incipiente de dezvoltare mulți ani la rând, sau în stadii permanente de exploatare.

Bibliografie

Leahu, I. – Dendrometrie, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1994

Giurgiu, V., Decei I., Armășescu, S. – Biometria arborilor și arboretelor din România, Editura Ceres, București, 1972

*** - Amenajamentul Ocolului Silvic Mara, Studiu general, Oradea, 2004

*** - Decizia RNP-ROMSILVA nr. 325/2008 privind prețurile de începere a licitației la masa lemnoasă pe picior

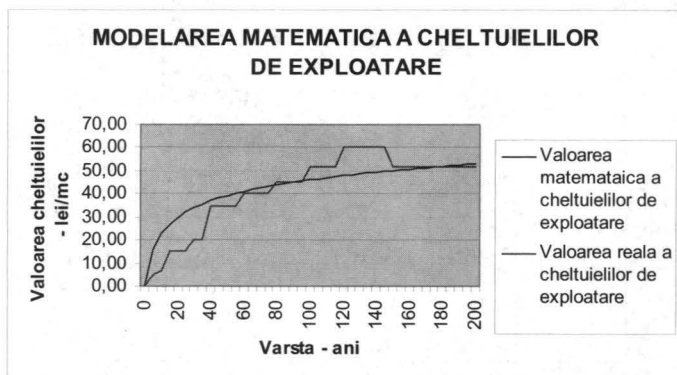
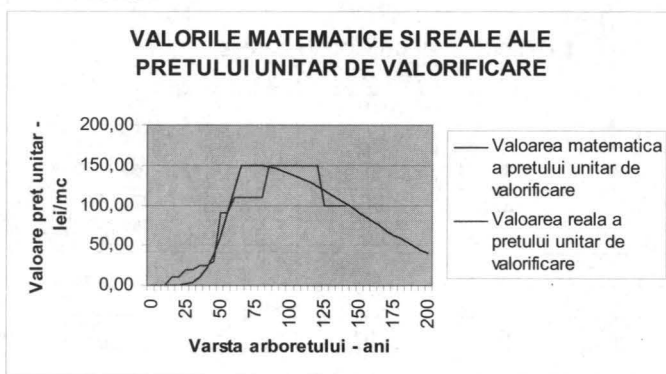
*** - <http://www.editurasilvica.ro/analeleicas/33/1/giurgiu1.pdf>

*** - http://en.wikipedia.org/wiki/Gaussian_function

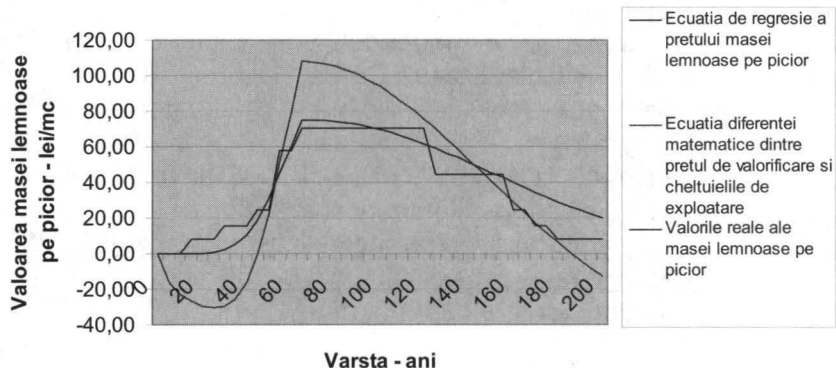
*** - Revista pădurilor, nr. 2 / 2005, p. 32

ANEXE

Anexa I

VARIATIA PRETULUI MASEI LEMNOASE PE PICIOR

Anexa II

Coefficientii ecuatiilor V. Giurgiu

Clase de producție						coeficienți funcția H
FAG	I	II	III	IV	V	
a	20,166 0	25,6220	34,8763	52,9927	92,1769	
b	0,5279	0,6048	0,7097	0,7666	0,7541	
c	0,0221	0,0248	0,0281	0,0328	0,0395	

Clase de producție						coeficienți funcția V
FAG	I	II	III	IV	V	
a0	- 22,910 40	- 22,9104 0	- 22,9104 0	- 22,9104 0	- 22,9104 0	
a1	8,9951 2	8,99512	8,99512	8,99512	8,99512	
a2	0,3821 3	0,38213	0,38213	0,38213	0,38213	

FAG	lucrări întreținer e	degajări	curățiri	rărituri	igienă	tratamente
peri oad a	0-5	5-10	10-15	20-60	60-140	60-140
k	15	15	15	15	80	80

Valorile coeficientului k

Conspectul habitatelor din parcul natural Munții Maramureșului

Oana Viorica Danci*, Cristina Pop*, Costel Bucur*
***Administrația Parcului Natural Munții Maramureșului,**
Vișeu de Sus,

Abstract

This paper proposes to establish a synthesis of habitat types in Maramureș Mountains Nature Parc (MMNP). We identified 18 types of Natura 2000 habitats (6 priority ones) to which correspond 35 habitats according to Romanian Habitats Classification (Doniță *et al.*, 2005, 2006). Also, we identified 6 habitats according to Romanian Habitats Classification which do not have a correspondent into Natura 2000 Habitats. This synthesis will represent the framework for elaborating the conservation plan of the habitats in MMNP.

Cuvinte cheie: Parcul Natural Munții Maramureșului, habitat, Natura 2000.

Introducere

Această lucrare vizează identificarea tipurilor de habitate din Parcul Natural Munții Maramureșului pentru a oferi ulterior suportul pentru realizarea planului de management al habitatelor și a monitorizării stării de conservare a acestora.

Parcul Natural Munții Maramureșului (PNMM) este o arie naturală protejată relativ nouă, instituită prin H.G. 2151/2004, la 30 de ani de la recomandarea lui Al. Filipașcu (1975-1976) de „*declaraire a unor întinse și reprezentative parcuri naturale în masivele mai importante: M-ții Maramureșului, M-ții Rodnei, Călimani, Bucegi și Făgăraș*” (pg. 62). Principalele motive ale desemnării au fost: peisajul specific de munți acoperiți cu păduri și pajiști montane într-o alternanță încântătoare, prezența florei și faunei emblematice pentru Carpați în cadrul unor ecosisteme încă stabile, existența habitatelor naturale pe întinderi mari și un mod de viață tradițional, direct dependent de resursele naturale și încă păstrat nealterat într-o anumită măsură.

Datorită faptului că administrarea efectivă a ariilor naturale protejate în România este încă la început, considerăm că este necesară elaborarea unor instrumente de management pentru principalele tipuri de habitate, instrumente care să poată fi aplicate cu ușurință de către personalul administrațiilor ariilor naturale protejate pentru monitorizarea stării de conservare și pentru managementul acestora. Pentru a putea propune și implementa măsuri de

management adecvate și eficiente, este necesară cunoașterea tipurilor și a structurii habitatelor.

De asemenea dorim prin intermediul acestei lucrări să completăm și să corectăm, acolo unde este cazul, informația furnizată de către O. M.M.D.D. 1964/2007 privind instituirea regimului de arie naturală protejată a siturilor de importanță comunitară, ca parte integrantă a rețelei ecologice europene Natura 2000 în România, pentru RO SCI 0124 Munții Maramureșului.

Materiale și metode

În această lucrare vom folosi termenul de habitat în înțelesul dat de Directiva Habitate și de Doniță *et al.* în lucrarea *Habitatele din România*, 2005, adică prin habitat natural definim arealele terestre sau acvatice care se disting prin anumite caracteristici geografice, abiotice și biotice naturale sau seminaturale. Având în vedere toate tipurile de definiții elaborate și utilizate la nivel european și diferitele încercări de a preciza cât mai exact ceea ce cuprinde de fapt un habitat, se ajunge la concluzia că printr-un habitat se înțelege de fapt un ecosistem, adică biotopul împreună cu biocenoza care-l populează, și nu doar locul sau tipul de loc în care o specie sau o comunitate biotică trăiește.

Pentru realizarea conspectului și descrierea tipurilor de habitate din PNMM am optat pentru sistemul de clasificare Natura 2000, cu realizarea corespondenței în sistemul propus de Doniță *et al.* (2005, 2006).

Identificarea tipurilor de habitate forestiere au fost utilizate amenajamente silvice, pe baza cărora, și folosind corespondența dintre tipurile de pădure și tipurile de habitate Natura 2000 se poate realiza o hartă de distribuție a tipurilor de habitate. De asemenea, există posibilitatea realizării și a unei corespondențe cu tipurile de habitate din România, cu un grad de detaliere mult mai mare.

Identificarea altor tipuri de habitate decât cele forestiere se face, în mod obișnuit, prin recunoașterea fitocenozelor care le caracterizează și anume prin luarea în considerare a speciilor edificatoare (în general dominante) și indicatoare ecologic și/sau cenologic, precum și prin recunoașterea caracteristicilor stațiunii, în primul rând localizare geografică, altitudine, relief, rocă și sol. Acest tip de identificare poate fi utilizat și pentru habitatele forestiere, dar pentru suprafețe mai mici.

Tabel 1. Corespondența habitatelor Natura 2000 cu habitatele din România identificate în PNMM

Nr. crt.	Cod Natura 2000	Tipul de habitat Natura 2000	Cod România	Tipul de habitat conform Habitatele din România (Doniță et al., 2005, 2006)
	3230	Râuri de munte și vegetația lor lemnoasă cu <i>Myricaria germanica</i>	4415	Tufărișuri dacice de cătină mică (<i>Myricaria germanica</i>)
	4060	Pajiști alpine și boreale	3104	Tufărișuri sud-est carpatice de smirdar (<i>Rhododendron myrtifolium</i>), cu afin (<i>Vaccinium myrtillus</i>)
			3108	Tufărișuri sud-est carpatice de ienupăr pitic (<i>Juniperus sibirica</i>)
	4070*	Tufisuri cu <i>Pinus mugo</i> și <i>Rhododendron hirsutum</i> (<i>Mugo-Rhododendretum hirsuti</i>)	3105	Tufărișuri sud-est carpatice de jneapăn (<i>Pinus mugo</i>), cu smirdar (<i>Rhododendron myrtifolium</i>)
	6230*	Pajiști de <i>Nardus</i> bogate în specii, pe substraturile silicioase ale zonelor muntoase	3608	Pajiști sud-est carpatice de <i>Scorzonera rosea</i> și <i>Festuca nigrescens</i>
			3609	Pajiști sud-est carpatice de țăpoșică (<i>Nardus stricta</i>) și <i>Viola declinata</i>
	6430	Asociații de lizieră cu ierburi înalte higrofile de la nivelul câmpiilor până la nivel montan și alpin	3704	Comunități sud-est carpatice de buruienișuri înalte cu <i>Senecio subalpinus</i> și ștevia stânelor (<i>Rumex alpinus</i>)
			3708 493	Comunități daco-getice cu <i>Angelica sylvestris</i> , <i>Crepis paludosa</i> și <i>Scirpus sylvaticus</i>

	6520	Pajiști montane	3801	Pajiști sud-est carpatice de <i>Trisetum flavescens</i> și <i>Alchemilla vulgaris</i>
	7140	Mlaștini turboase de tranziție și turbării oscilante (nefixate de substrat)	5408	Mlaștini sud-est carpatice, oligotrofe cu <i>Carex limosa</i>
	7220*	Izvoare petrifiante cu formare de travertin (<i>Cratoneurion</i>)	5417	Comunități sud-est carpatice fontinale cu <i>Cratoneuron commutatum</i> și <i>C. filicinum</i>
	8210	Pante stâncoase calcaroase cu vegetație chasmofitică	6213	Comunități sud-est carpatice pe stânci cu <i>Saxifraga luteoviridis</i> și <i>Silene zawadzkii</i>
	9110	Păduri tip <i>Luzulo-Fagetum</i>	4102	Păduri sud-est carpatice de molid (<i>Picea abies</i>), fag (<i>Fagus sylvatica</i>) și brad (<i>Abies alba</i>), cu <i>Hieracium rotundatum</i>
			4106	Păduri sud-est carpatice de fag (<i>Fagus sylvatica</i>) și brad (<i>Abies alba</i>), cu <i>Hieracium rotundatum</i>
			4110	Păduri sud-est carpatice de fag (<i>Fagus sylvatica</i>) cu <i>Festuca drymeia</i>
	9130	Păduri tip <i>Asperulo-Fagetum</i>	4118	Păduri dacice de fag (<i>Fagus sylvatica</i>) și carpen (<i>Carpinus betulus</i>), cu <i>Dentaria bulbifera</i>

			4119	Păduri dacice de fag (<i>Fagus sylvatica</i>) și carpen (<i>Carpinus betulus</i>), cu <i>Carex pilosa</i>
			4120	Păduri moldave mixte de fag (<i>Fagus sylvatica</i>) și tei argintiu (<i>Tilia tomentosa</i>), cu <i>Carex brevicollis</i>
	9150	Păduri medieeuropene tip <i>Cephalanthero-Fagion</i>	4111	Păduri sud-est carpatice de fag (<i>Fagus sylvatica</i>) și brad (<i>Abies alba</i>), cu <i>Cephalanthera damassonium</i>
	9180*	Păduri de pantă, grohotiș sau ravene, din <i>Tilio-Acerion</i>	4117	Păduri sud-est carpatice de frasin (<i>Fraxinus excelsior</i>), paltin (<i>Acer pseudoplatanus</i>), ulm (<i>Ulmus glabra</i>), cu <i>Lunaria rediviva</i>
	91D0*	Turbării împădurite	4412	Răriști sud-est carpatice de molid (<i>Picea abies</i>) și/sau pin silvestru (<i>Pinus sylvestris</i>) de tinoave
	91E0*	Păduri aluviale cu <i>Alnus glutinosa</i> și <i>Fraxinus excelsior</i> (<i>Alno-Padion</i> , <i>Alnion incanae</i> , <i>Salicion albae</i>)	4401	Păduri sud-est carpatice de anin alb (<i>Alnus incana</i>), cu <i>Telekia speciosa</i>
			4402	Păduri daco-getice de lunci colinare de anin negru (<i>Alnus glutinosa</i>), cu <i>Stellaria nemorum</i>
	91V0	Păduri dacice de fag (<i>Symphyto-Fagion</i>)	4101	Păduri sud-est carpatice de molid (<i>Picea abies</i>), fag (<i>Fagus sylvatica</i>) și brad (<i>Abies alba</i>), cu <i>Pulmonaria rubra</i>
			4103	Păduri sud-est carpatice de molid (<i>Picea abies</i>), fag (<i>Fagus sylvatica</i>) și brad (<i>Abies alba</i>), cu <i>Leucanthemum waldsteinii</i>

			4104	Păduri sud-est carpatice de fag (<i>Fagus sylvatica</i>) și brad (<i>Abies alba</i>), cu <i>Pulmonaria rubra</i>
			4109	Păduri sud-est carpatice de fag (<i>Fagus sylvatica</i>), cu <i>Symphytum cordatum</i>
	91Y0	Păduri dacice de stejar și carpen	4128	Păduri geto-dacice de gorun (<i>Quercus petraea</i>), cu <i>Dentaria bulbifera</i>
	9410	Păduri acidofile cu <i>Picea</i> din etajele alpin - montane	4203	Păduri sud-est carpatice de molid (<i>Picea abies</i>), cu <i>Soldanella hungarica</i>
			4205	Păduri sud-est carpatice de molid (<i>Picea abies</i>), cu <i>Oxalis acetosella</i>
			4206	Păduri sud-est carpatice de molid (<i>Picea abies</i>) și brad (<i>Abies alba</i>), cu <i>Hieracium rotundatum</i>
			4207	Păduri sud-est carpatice de molid (<i>Picea abies</i>) și brad (<i>Abies alba</i>), cu <i>Hylocomium splendens</i>
			4208	Păduri sud-est carpatice de molid (<i>Picea abies</i>) și brad (<i>Abies alba</i>), cu <i>Luzula sylvatica</i>
			4210	Păduri sud-est carpatice de molid, cu <i>Sphagnum</i> sp.
			4214	Păduri sud-est carpatice de molid (<i>Picea abies</i>) și fag (<i>Fagus sylvatica</i>), cu <i>Hieracium rotundatum</i>

		Fără corespondent	3610	Pajiști sud-est carpatice de <i>Poa media</i>
		Fără corespondent	4129	Păduri dacice de gorun (<i>Quercus petraea</i>) și fag (<i>Fagus sylvatica</i>), cu <i>Festuca drymeia</i>
		Fără corespondent	4209	Păduri sud-est carpatice de molid (<i>Picea abies</i>), cu <i>Leucanthemum waldsteinii</i>
		Fără corespondent	4211	Păduri sud-est carpatice de molid (<i>Picea abies</i>), și brad (<i>Abies alba</i>) cu <i>Pulmonaria rubra</i>
		Fără corespondent	4213	Păduri sud-est carpatice de molid (<i>Picea abies</i>), cu <i>Doronicum columnae</i>
		Fără corespondent	5423	Comunități sud-est carpatice de izvoare și pâraie, cu <i>Carex remota</i> și <i>Caltha laeta</i>

Rezultate și discuții

Folosind modalitățile de identificare a habitatelor prezentate anterior, bibliografia existentă și realizând corespondența dintre tipurile de habitate Natura 2000 și Habitatele din România (Doniță *et al.*, 2005, 2006) corelându-le cu datele colectate de pe teren am realizat conspectul tipurilor de habitate din Parcul Natural Munții Maramureșului. Astfel, au fost identificate 18 tipuri de habitate Natura 2000 (din care 6 sunt habitate prioritare), cărora le corespund 35 de habitate, în înțelesul Habitatelor din România (Doniță *et al.*, 2005, 2006) și alte 6 habitate care nu au corespondent în tipurile de habitate Natura 2000 (Tabel 1.). Menționez că în acest conspect am inclus tipurile de habitate pe care le-am identificat până în prezent, fără a avea pretenția de a fi inclus toate tipurile de habitate.

Concluzii

- Folosind modalitățile de identificare a habitatelor, bibliografia existentă și realizând corespondența dintre tipurile de habitate Natura 2000 și Habitatele din România (Doniță, 2005) și datele colectate de pe teren am realizat conspectul tipurilor de habitate din Parcul Natural Munții Maramureșului. Astfel au fost identificate 18 tipuri de habitate Natura 2000 (din care 6 sunt habitate prioritare), cărora le corespund 35 de habitate, în înțelesul Habitatelor din România (Doniță, 2005) și alte 6 habitate care nu au corespondent în tipurile de habitate Natura 2000.
- Din totalul habitatelor identificate 9 sunt habitate forestiere, 3 sunt habitate de tufărișuri, 2 de pajiști mezo și mezo-higrofile, 1 de buruienișuri montane și subalpine, 1 de mlaștini oligotrofe, 1 de stâncării și 1 de comunități fontinale.
- Diversitatea ecologică cea mai mare se înregistrează în cadrul tipului de habitat Natura 2000 - 9410 Păduri acidofile cu *Picea* din etajele alpin-montane care ocupă aprox 42% din suprafața fondului forestier inclus în PNMM și cuprinde 7 subtipuri de habitate, conform clasificării Habitatelor din România.
- Pentru protecția habitatelor Natura 2000 din PNMM va fi elaborat un Plan de măsuri de management al habitatelor din PNMM.
-

Bibliografie

- Bavaru, A., Godeanu, S., Butnaru, G., Bogdan, A., 2007,** *Biodiversitatea și ocrotirea naturii*, Ed. Acad. Române, București, 577 pg.
- Béres, M., 2000,** Flora și vegetația, in *Munții Maramureșului - Baza de date privind înființarea rezervației biosferei*, Ed. Echim, Baia Mare: 45-65
- Boșcaiu, N., 1975,** Problemele conservării vegetației alpine și subalpine, *Ocrot. nat. med. înconj.*, **19**, 1: 17-21.
- Boșcaiu, N., 1987,** Monitoringul ecologic, *Ocrot. nat. med. înconj.*, **31** – 2: 109 - 115
- Ciocârlan, V., 2009,** *Flora ilustrată a României: Pteridophyta et Spermatophyta*, Ed. Ceres, București, 1141 pg.
- Coldea Gh., Pînzaru, Gh., 1987,** Aspecte floristice și fitocenologice din rezervațiile botanice Piatra Țibăului și Stâncăriile Sâlhoi – Zîmbroslavele (Munții Maramureșului). *Ocrot. nat. med. înconj.*, **31**, 2: 141-145.
- Coldea, G., 1980,** Rolul termodinamic al jnepenișurilor în menținerea echilibrului natural al etajului subalpin din Carpații Românești, *Ocrot. nat. med. înconj.*, **24**, 2: 165-168.
- Coldea, G., Pînzaru, G. Plămadă, E., Spîrchez, Z., 1978 -** Bioproductivitatea jnepenișelor și a pajiștilor secundare din Munții Maramureșului. In Preda V. (ed.), *Acțiunii umane asupra jnepenișurilor din Mții. Maramureșului, Mții. Rodnei și din alte zone ale Transilvaniei*, Acad. RSR, Fil. Cluj-Napoca: 48-56.
- Coldea, G. – ed., 1997,** *Les associations végétales de Roumanie, Tome 1 les associations herbacées naturelles*, Presses Universitaires de Cluj, Cluj-Napoca, 261pg.
- Cristea, V., Denaeyer, S., Herremans J-P., Goia, I., 1996,** *Ocrotirea naturii și protecția mediului în România*, Ed. Cluj University Press, Cluj Napoca, 365 pg.
- Cristea, V., Gafta D., Pedrotti F., 2004,** *Fitosociologie*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca: 67-168
- Danci, O., Cristea, V., 2009,** Mountain pine habitats in the Maramureș Mountains Nature Park (I): distribution and management, *Contrib. Bot.* **44**: 77-81.
- Doniță N., Popescu, A., Păucă - Comănescu, M., Mihăilescu, S., Biriș, I-A., 2005,** *Habitatele din România*, Ed. Tehnică Silvică, București, 496 pg.
- Doniță N., Popescu, A., Păucă - Comănescu, M., Mihăilescu, S., Biriș, I-A., 2006,** *Habitatele din România. Modificări conform amendamentelor propuse de România și Bulgaria la directiva Habitat (92/43/EEC)*, Ed. Tehnică Silvică, București, 95 pg.

- Filipașcu, A.**, 1975-1976, Vechimea prezenței umane active în ecosistemele subalpin-alpine ale Carpaților și consecințele sale ecologice, *Cvmidava, șt nat*, Brașov, **9-2**: 53.66
- Filipașcu A.**, 2005, *Maramurășul așa cum îl cunosc eu*, Ed. Limes, Cluj Napoca
- Gafta, D., Mountford, O.**, - eds. 2008, *Manual de interpretare a habitatelor Natura 2000 din România*, Ed. Risoprint, Cluj Napoca, 101 pg.
- Kochjarova, J., Valachovic, M., Bureș, P., Mráz, P.**, 2006, The genus *Cochlearia* L. (Brassicaceae) in the Eastern Carpathians and adjacent area. *Botanical Journal of the Linnean Society*, **151**: 355 – 364.
- Oprea, A., Goia, I., Tănase, C., Sîrbu, C.**, 2010, Assesement of species composition: endemics, relicts, and red-listed plants (Tracheophytae, Bryophytae, and Fungi) in forest natural habitats of Romania, *Contrib. bot.*, **45**: 13-24.
- Pânzariu, G.**, 1983, Necesitatea conservării și refacerii jnepenișurilor. *Ocrot. nat. med. înconj.*, **27**, 1: 11–18.
- Resmeriță, I.**, 1978, La classe *Vaccinio – Juniperetea* Pass et Hoffm. des Montagnes de Maramureș (Roumanie), *Documents phytosociologiques*, Lille, N.S. **2**: 365 – 376
- Resmeriță, I.**, 1979-1980, Vegetația clasei *Vaccinio – Juniperetea* Pass et. Hoffm. 1968 din Carpații României, *Studii și comunicări*, Bacău, p. 217 - 236
- Resmeriță, I.**, 1984, Recherches sur la végétation dans les Montagnes Maramureș – Roumanie, *Documents phytosociologiques*, Camerino, N.S. **8**: 257 – 273
- Ștefureac, T., Pânzaru, Gh.**, 1978, Stațiunea cu *Cochlearia pyrenaica* DC de la Sâlhoi (Maramureș) și ocrotirea sa. *Ocrot. nat. med. încoj.* **22**, 1:39-42.
- *** European Comission. Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. 1992.
- *** Planul de management al Parcului Natural Munții Maramureșului, 2009.
- ***, 2007, Ordonanța de Urgență 57 din 20 iunie 2007 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice, **MO** 442/29.06.2007
- ***, 2008, Ordinul M.M.D.D. 1964/2007 privind instituirea regimului de arie naturală protejată a siturilor de importanță comunitară, ca parte integrantă a rețelei ecologice europene Natura 2000 în România.

Etape ale mineritului de la Baia Borșa

ing. geolog **Iștván Dumitru**
Baia Mare

Extracția minereurilor neferoase de la Baia Borșa a avut un caracter ciclic, existând mai multe stadii de dezvoltare a mineritului, separate de perioade mult mai lungi de inactivitate, sau de perioade de regres. Importanța acestor mineralizații este dată de faptul că pe o suprafață relativ restrânsă, apar atât mineralizații filoniene neogene (legate de masivul subvulcanic Toroiaga), cât și minereuri stratiforme paleozoice, legate de vulcanismul ce a avut loc în Cambrian, cu o largă extindere în Carpații Orientali. Un studiu din anul 1984 arată că potențialul de rezerve din zona Borșa-Vișeu reprezenta 20-25% din rezervele de minereuri neferoase ale României și cca 50% din rezervele fostei Centrale a minereurilor Baia Mare, estimându-se posibilitatea ca în anul 2000 să existe peste 60 milioane tone rezerve de minereuri neferoase (Almășan B., 1984).

Etapă I-a (Epoca bronzului)

Minereurile cuprifere și auro-argentifere de la Baia Borșa au fost probabil o importantă sursă de alimentare a atelierelor care prelucrau cupru, transformându-l în bronz prin adaos de staniu (Kacsó et al, 2010). L. Schmidt (1901) își exprimă părerea că avalanșele (care se produc și acum anual pe jgheburile înclinate din Toroiaga) au antrenat și aflorimentele filoniene existente. Există astfel posibilitatea ca exploatarea minereurilor cuprifere din Toroiaga, să fi început încă din epoca bronzului, prin simpla culegere a fragmentelor de minereu, poate și prin săpături de suprafață. Această primă etapă de minerit nu este documentată până acum, rămânând doar o posibilitate greu de documentat, pentru că mineritul a fost reluat de atâtea ori din aflorimente, încât e foarte puțin posibil să se mai conserve artefacte sau urme ale acestui minerit Kacsó et al, 2.

Etapă a II-a (Perioada regatului maghiar medieval, sec. XIII-XIV, înainte de bătălia de la Mohacs).

Existența unui minerit extins în această perioadă este oglindită de un document din anul 1551 din Arhivele Naționale, Direcția Județeană Maramureș (Baia Mare), Fond 18 Direcția minelor și uzinelor metalurgice, inventar 100, document nr. 59), publicat în anul 2002 (Cosma E., 2002). Autorul documentului (Georg Breuner din Zips –Slovacia) arată că în anii în care a efectuat evaluări de teren la Toroiaga-Baia Borșa (1547 și 1551), mineritul era abandonat, dar urmele lucrărilor miniere vechi erau foarte numeroase, săpături,

galerii vechi, halde. Se presupune prezența mai multor filoane auro-argentifere, exploatate prin galerii de coastă, din care în zonele mai bogate s-au executat puțuri în adâncime, pentru exploatare.

Perioada Principatului transilvan este o perioadă de stagnare a mineritului și la Baia Borșa.

Etapa a III-a (Perioada Imperiului austriac 1688-1868).

Intrarea Maramureșului în componența Imperiului austriac habsburgic (1688) determină o reactivare a exploatării minereurilor la Baia Borșa. Primele decenii nu sunt favorabile acestei activități, datorită războiului curuților (1703-1711) și invaziei tătaro-moldovene (1717). Cu toate acestea, anul 1691 este cel în care se menționează reluarea cercetărilor de explorare (Pánto, 1941). În anul 1726 încep noi lucrări de cercetare (Szöke A., 1962).

Pierderea Sileziei în favoarea Prusiei, în urma Războiului Succesiunii Austriece (1740-1748), lipsește imperiul de o provincie minieră de mare importanță, Austria rămânând doar cu Silezia austriacă, cu o suprafață de numai 5147 kmp, având doar zăcăminte de cărbuni. Ca urmare se produce o intensificare a mineritului în celelalte provincii ale imperiului. Această restructurare masivă determină înființarea imediat după războiul pierdut cu Prusia (în anul 1748) a Inspectoratului superior minier la Baia Mare și dezvoltarea cu precădere a mineritului în această arie minieră. După ce Imperiul austriac pierde și Războiul de redobândire a Sileziei (1756-1763), urmează intensificarea mineritului concomitent în Maramureș și Bucovina.

În Bucovina, întreprinderea minieră de la Iacobeni e preluată în anul 1784 de Anton Manz von Mariensee, care intensifică exploatarea minereurilor din Bucovina (fier, mangan, dar și cupru, argint), construind o topitorie de minereuri la Cârlibaba Nouă (Băgu Gh., Mocanu Al., 1984). În anul 1765, exploatarea subsolului devine monopol de stat, acesta putând însă concesiona unor persoane fizice sau asociații miniere, perimetrele miniere cu interes mai redus.

La Baia Borșa lucrările miniere sunt executate concomitent de Erariu și de particulari, mulți dintre ei localnici. În anul 1790, Inspectoratul superior minier din Baia Mare începe noi lucrări la Gura Băii. Amploarea lucrărilor existente face ca în această perioadă să se execute lucrări de exploatare pe o suprafață extinsă. Un raport din anul 1857 publicat de Cosma E. în anul 2002 (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Maramureș (Baia Mare), Fond 18 Direcția minelor și uzinelor metalurgice. Inventor 100, doc. Nr. 360, prezintă destul de amplu o situație a mineritului de la Baia Borșa între anii 1794-1857. Pe V. Colbului se construiește o topitorie de cupru, ridicându-se în anul 1807 două cuptoare semiînalte pentru prelucrarea minereului

cuprifer de la Gura Băii, a cărui exploatare a reînceput în anul 1803. Cuptoarele pentru cupru au funcționat până în anul 1818, apoi în anul 1821 au început topirile pentru argint, extrăgându-se și sulf și acid sulfuric până în anul 1847 când activitatea topitoriei se oprește. În această perioadă au existat 4 mine erariale (de stat) și 15 asociații miniere private care lucrau la Baia Borșa. În anul 1813 se transferă în Baia Borșa Judecătoria minieră substituțională din Kabola Pojana (Kobiletkaia Poliana, la nord de Tisa, acum în Ucraina), probabil în clădirea administrativă terminată la topitoria din V. Colbului în anul 1809.

Urmașul lui Anton Manz von Mariense a fost nepotul său Wintzens Manz Ritter von Mariensee, care preia conducerea societății în anul 1827, până în anul 1862, când se declanșează procedura de faliment. Acesta a cumpărat concesiuni miniere și cuxe (acțiuni) la asociațiile miniere din Baia Borșa. E interesant că acesta împreună cu ginerele său Bruno Walter (geolog remarcabil) continuă să solicite concesiuni miniere la Baia Borșa și după anul 1862 (cel al declanșării procedurii de faliment, ce a durat 10 ani). În aceeași perioadă el exploatează minereurile stratiforme de la Burloaia, Arinyes, Puiu, Dl. Bucății, Cornul Nedeii, etc. pe care le transporta pe un drum de cai, executat în anul 1841, care traversează de la Burloaia pe sub Piatra Scrisă la Cornul Nedeii, de unde coboară în Bistrița Aurie pe V. Vâlcănescu, minereul fiind transportat pentru topire la Cârlibaba Nouă (drumul se păstrează și acum sub numele de "Drumul lui Manz" și ar putea deveni un obiectiv turistic important în cadrul ofertei de turism minier la Baia Borșa). După închiderea topitoriei de la Baia Borșa (1847), metalurgia concentratelor miniere continuă la topitoria de la Cârlibaba Nouă.

Urmările revoluției din anii 1848-1849 sunt depășite și în anul 1854, Judecătoria minieră substituțională de la Baia Borșa este transformată în Comisariat minier, pe baza prevederilor noii legi de organizare a mineritului.

Un important regres al mineritului este determinat de importanta criză economică ce a urmat celor două războaie pierdute de Imperiul austriac, cele cu Piemonte și Franța din anul 1859, în urma cărora Imperiul pierde Lombardia și Veneția și mai ales cel cu Prusia și Italia din anul 1866, în urma căruia Austria pierde Veneția și este exclusă din Confederația statelor germane. Ca urmare, în anul 1859 se desființează Comisariatul minier Baia Borșa, iar în anul 1862, prin declanșarea procedurii de faliment, se oprește activitatea topitoriei de la Cârlibaba Nouă.

Urmează o scurtă perioadă de regres a mineritului, acesta fiind continuat în condiții foarte grele (concentratele de minereu erau transportate la topitoriile de la Cavnic și Strâmbu Băiut). Date de

producție din perioada 1867-1880 (Arhivele Statului Baia Mare) arată că își continuă activitatea asociațiile miniere locale, ceea ce determină supraviețuirea comunității miniere locale. Se exploatau minereuri din Toroiaga (Szeko Istvan – filonul Stefan, ulterior denumit Emerik), Kis Asszony (Domnișoara), dar și de la Arinieș (Anna Arinyes). Din minereuri se extrăgea puțin aur, mult argint, plumb și cupru.

Etapa a IV-a (Perioada Imperiului austro-ungar, 1867-1918).

Din anul 1867 Imperiul austriac adoptă un nou program de dezvoltare economic, precum și o importantă reorganizare a statului (devenit stat dualist). În anul 1880, concesiunile miniere de la mina Gura Băii sunt preluate de Fasbender Huber Peter, directorul fabricii de produse chimice din Bocicoiu Mare (la nord de Tisa). Se trece la deschiderea în adâncime a zăcămintului cu un plan înclinat și instalații pentru evacuarea apei, extrăgându-se în special minereu piritos, care după concentrare era transportat la Bocicoiu Mare. Se producea acid sulfuric și sulfat de cupru, concentratele de plumb fiind valorificate la Hamburg. Din cauza dificultăților de transport, extracția de minereu este oprită în anul 1895 (calea ferată pe V. Vișeuului a fost construită abia în anul 1910), societatea "Klotild", căreia îi aparținea fabrica din Bocicoiu Mare, renunțând la toate perimetrele miniere în anul 1901 (Balogh A., 1978).

Urmează o scurtă perioadă de regres a mineritului, în care se execută doar lucrări de cercetare și evaluare, în urma cărora "Felsőmagyarországi bányá és kohómű részvénytársaság" (Societatea pe acțiuni pentru exploatare minieră și de topitorie din Ungaria superioară) obține în anul 1915 concesiunile miniere de la Gura Băii și Burloaia (Balogh A., 1979-1981). Această societate, cu toate condițiile nefavorabile mineritului datorate primului război mondial, construiește o instalație de preparare în gara Borșa, o linie ferată îngustă până la mina Burloaia și un funicular minier între Gura Băii și Baia Borșa. Activitatea de exploatare începe sub regim militarizat în anul 1916, continuând până în anul 1918 (Balogh A., 1979-1981).

Etapa a V-a (Perioada interbelică 1919-1940).

Scurta perioadă dintre cele două războaie mondiale, a fost marcată de importante modificări politice, restructurări ale legislației miniere, o criză economică gravă, factori nefavorabili pentru o dezvoltare simțitoare a mineritului. La Gura Băii, exploatarea continuă în anii 1919-1923, apoi activitatea încetează și funicularul existent este demontat. Instalația de preparare din gara Borșa funcționează în toată perioada interbelică, dar în special cu minereu din mina Anieș,

adus cu funicularul peste creasta principală a munților Rodnei. Producție de pirită din mina Burloaia este menționată doar în anii 1930 și 1931.

Etapa a VI-a (1940-1944).

Deși în condiții de modificări politice și de război, activitatea minieră continuă la Baia Borșa. Instalația de preparare din gara Borșa continuă să prelucraze minereurile minei Anieș. La Baia Borșa începe deschiderea în adâncime a zăcământului Toroiaga, prin executarea galeriei transversale Emerik din V. Secu. Toate amenajările miniere existente sunt distruse în octombrie 1944.

Etapa a VII-a (Perioada industrializării intensive, 1948-1989).

Până în anul 1955 se execută amenajările necesare exploatarei și prelucrării minereurilor auro-argentifere din Toroiaga, iar în anul 1955 începe exploatarea minereurilor din galeria Socolescu (+1410). Concomitent cu extinderea cercetărilor miniere până în bazinul Vaserului, treptat intră în exploatare numeroase noi zăcăminte (Buloaia, Gura Băii, Măgura II, Dealul Bucății, Măcârlău, Măgura II Complex, Novăț-Novicior, Cornu Nedeei), Baia Borșa devenind principala exploatare minieră a Centralei minereurilor Baia Mare, producția de minereu depășind 1 milion de tone/an în anii 1987-1989 (Mihali N., Mihali T. 2000). În această perioadă este practic epuizat zăcământul Toroiaga.

Etapa VIII-a (Perioada destructurărilor, 1990-2006).

Este o perioadă de regres a mineritului, începând cu anul 1991, treptat încetându-și activitatea numeroasele mine existente. Ultima mină închisă în anul 2006 a fost Pârâul lui Bozoancă (V. Țâșlișoara).

Prezentarea secvențială a mineritului la Baia Borșa permite sesizarea unor caracteristici importante:

- în toată istoria sa, mineritul de la Baia Borșa a avut un caracter ciclic, perioadele de încetare a activității fiind mai lungi decât cele cu minerit activ sau în regres;

- cauzele încetării mineritului au fost inițial politice (apartenența la state care considerau important sau nu mineritul), apoi războaiele, crizele economice, și în final prioritățile de moment ale statului;

- cele mai intense perioade de exploatare minieră au fost cele ale mineritului de stat, în condiții de dezvoltare și stabilitate economică și politică;

- activitatea minieră privată a fost mai mult o activitate de subzistență;

-departe de a fi epuizate, minereurile stratiforme de la Baia Boşa conţin cantităţi mari de metale, un potenţial atractiv în posibilele perioade ulterioare favorabile.

Bibliografie

- Bâgu Gh., Mocanu Al.** (1984) –Geologia Moldovei. Stratigrafie şi consideraţii economice, Edit. Tehnică, p. 116-120, Bucureşti
- Balogh B.** (1978) - Aspecte privind pătrunderea capitalului străin în industria minieră din Maramureş între anii 1860-1918 (I), Marmatia 4, 1978, p. 137-151, Baia Mare
- Balogh B.** (1979-1981) - Aspecte privind pătrunderea capitalului străin în industria minieră din Maramureş între anii 1860-1918 (II), Marmatia 5-6, 1979-1981, p. 266-294, Baia Mare
- Cosma E.** (2002) -Documente privind minele de la Borşa, Anuarul Inst. de Istorie „G. Bariţ”, tom XLI, p. 323-346, Cluj-Napoca
- Kacsó C., Istvan D., Minghiraş T.** (2010) –Cercetări de arheologie montană la Băile Borşa, Memoria Antiquitatis (Acta Musei Petrodavensis), vol. XXV-XXVI (2008-2009), p. 505-536, Edit. „Constantin Mătasă”, Piatra Neamţ
- Marin I.** (1941) -Realizări româneşti în industria minieră din Nordul Transilvaniei, Analele Minelor din România, an XXIV, Nr. 10, p. 257-294, Bucureşti
- Mihali N., Timiş N.** (2000) –Cartea munţilor. Borşa –Schiţă monografică, p. 282-321, Edit. Zestrea, Baia Mare
- Pantó G.** (1946) -A Borsabánya melletti Toroiaga szulfidos ércstelérei, A Magyar Állami Földtani Intézet évi jelentése VIII, p. 33-44, Budapest
- Schmidt L.** (1901) -A máramarosi bányászat fejlődésének története, Bányászati és Koházati Lapok, vol. XXXIV, p. 330–335, Budapest
- Szöke A., Steclaci L.** (1962) -Regiunea Toroiaga – Baia Borşa. Studiu geologic, petrografic şi geochimic, 240 p, Edit. Academiei, Bucureşti

Aspecte din fauna de izopode terestre de pe haturi și marginea ogoarelor din Depresiunea Baia Mare

Radu Hotea¹, Marcelina Hotea²
Baia Mare

Cuvinte cheie: izopode terestre, depresiune, Baia Mare, haturi, ogoare, specii.

Rezumat: Aspecte din fauna de izopode terestre de pe haturi și marginea ogoarelor din Depresiunea Baia Mare.

Lucrarea prezintă rezultatele cercetărilor făcute în câteva localități din Depresiunea Baia Mare, pe suprafețe mici din jurul culturilor agricole unde am urmărit atât identificarea speciilor existente cât și influența acțiunilor antropice asupra populațiilor de izopode. Din cele 8 localități de unde am prelevat probe, respectiv: Arieșu de Câmp, Colțirea, Săsar, Pribilești, Sălsig, Mireșu Mare, Chelița, Poșta, am colectat un număr de 821 indivizi care aparțin la 8 specii de izopode terestre: praticole *Cylisticus convexus* 7 indivizi, *Trachelipus nodulosus* 83 indivizi, *Metoponorthus pruinus* 60 indivizi, *Armadillidium vulgare* 542 indivizi, *Armadillidium versicolor quinqueseriatum* 65 indivizi, silvicole *Porcellium collicolum* 12 indivizi, *Trachelipus arcuatus* 34 indivizi, euritopă *Porcellio scaber* 18 indivizi.

Analizând cele 8 specii identificate constatăm că o singură specie are populații bogate numeric, respectiv *Armadillidium vulgare* din care am colectat un număr de 542 indivizi, ceea ce înseamnă că această specie nu este afectată de activitățile antropice din aceste ecosisteme. Celelalte specii identificate au populații mai mici.

Aceste rezultate indică o diversitate relativ mare a condițiilor ecologice din cele 8 localități (haturi și marginea ogoarelor) și diferențe mari privind valența ecologică a speciilor de izopode. Speciile cu limite înguste ale valenței ecologice populează numai acele ecosisteme în care factorii de mediu, în special temperatura și umiditatea, nu înregistrează variații mari în perioada de activitate biologică a izopodelor.

KEYWORDS: terrestrial isopods, Depression, Baia Mare, headlands, crop fields, species.

Summary: Aspects from the fauna of terrestrial isopods on the headlands and along the margins of the crop fields in Baia Mare Depression.

This paper presents research results made in several localities of Baia Mare Depression, in small areas around crops fields

where we aimed to identify both the existent species as well as the influence of the anthropogenic actions on the isopod population.

Of the eight localities where we have taken sample such as: Arieșu de Câmp, Colțirea, Săsar, Pribilești, Sălsig, Mireșu Mare, Chelița, Poșta, we have collected a total of 821 individuals belonging to eight species of terrestrial isopods: *praticol Cylisticus convexus* 7 individuals, *Trachelipus nodulosus* 83 individuals, *Metoponorthus pruinus* 60 individuals, *Armadillidium vulgare* 542 individuals, *Armadillidium versicolor quinqeseriatum* 65 individuals, forestry *Porcellium collicolum* 12 individuals, *Trachelipus arcuatus* 34 individuals, euriptope *Porcellio scabre* 18 individuals.

Analyzing the eight identified species we have noticed that only one species has rich population namely *Armadillidium vulgare* out of which we have collected a total of 542 individuals, which means that this species is not affected by the anthropogenic activities in these ecosystems. The other identified species had smaller populations.

These results indicate a relatively high diversity of the ecological conditions of the 8 localities (headlands and crop fields) and big differences as to the ecologic valence of the isopods species. Species with narrow limits of the ecological valence populate only those ecosystems in which environmental factors, particularly temperature and humidity, do not record large variations during the isopod's biological activity.

INTRODUCERE

Ordinul *Isopoda*, prezintă o mare diversitate, atât din punct de vedere biologic cât și ecologic. Speciile terestre de izopode (crustacee adaptate la viața terestră) sunt fitofage, hrănindu-se cu detritus vegetal în descompunere.

Folosind această sursă de hrană, contribuie la îmbogățirea solului, prin degradarea materiei organice rezultată din plante (Hassal, 1977, 1983; Hassal și Ruston, 1982; Radu, 1964). De asemenea, au un rol important în afânarea solului în special cel din păduri, datorită galeriilor pe care le sapă (Radu, 1964).

MATERIALE ȘI METODE

Cercetările noastre asupra comunităților de izopode terestre, de pe haturi și marginea ogoarelor au fost făcute prin prelevarea probelor din 8 localități, situate în Depresiunea Baia Mare.

Haturile și marginea ogoarelor ocupă suprafețe reduse, situate în jurul ogoarelor și au vegetație variată. Asemenea suprafețe

au fost cercetate în localitățile: Arieșu de Câmp, Colțirea, Săsar, Pribilești, Sălsig, Mireșu Mare, Chelița, Poșta (fig.1).

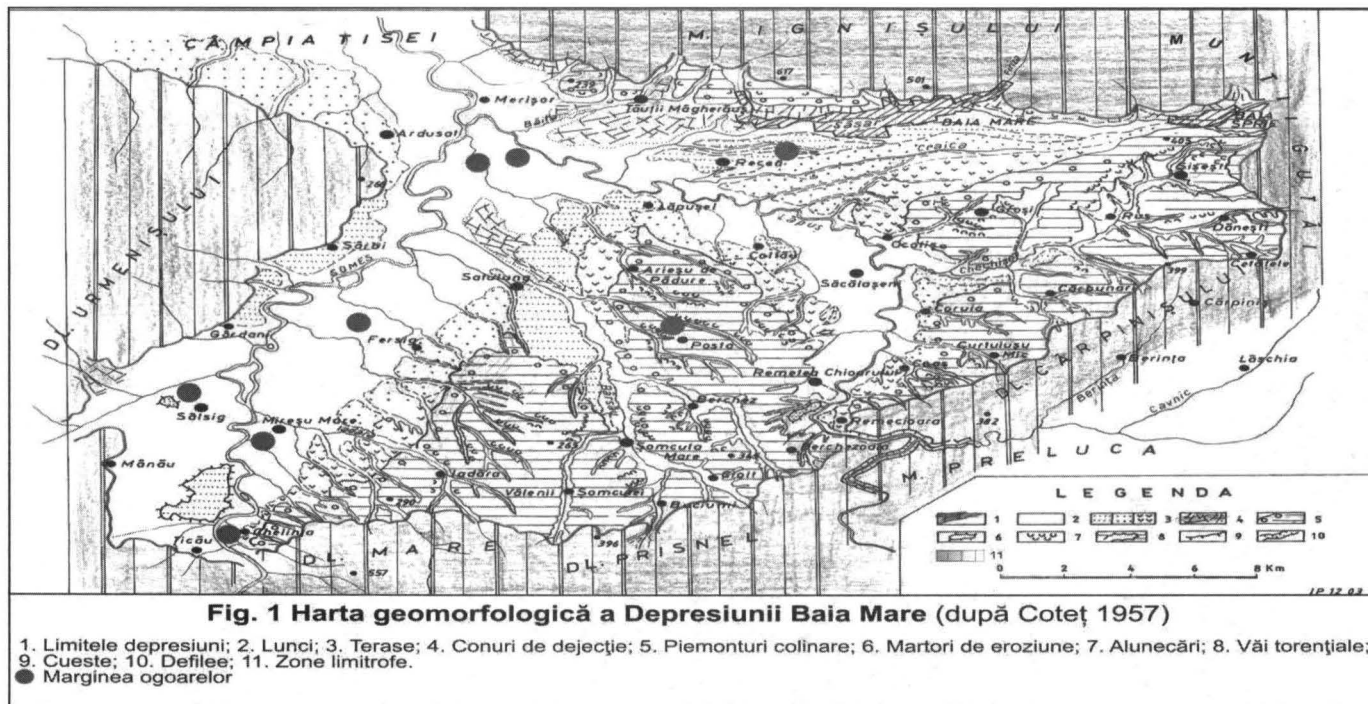
h1. Haturi din localitatea Arieșu de Câmp, situate la 47° 37' 46,210'' latitudine nordică, 23° 23' 13,425'' longitudine estică și 150 m altitudine. Haturile sunt situate în unghiul de confluență a râului Lăpuș cu râul Someș. Suprafața este mică, situată la capetele ogoarelor cultivate cu grâu, porumb, floarea-soarelui. Sunt prezenți arbuști de: porumbar (*Prunus spinosa*), soc (*Sambucus nigra*), păducel (*Crataegus monogyna*), măceș (*Rosa canina*), răchită (*Salix alba*).

Stratul erbaceu este format din: traista ciobanului (*Capsella bursa-pastoris*), urzică (*Urtica dioica*), tătăneasă (*Symphytum officinale*), hamei (*Humulus lupulus*), urzică moartă (*Lamium album*), stejerel (*Veronica chamedrys*), păpădie (*Taraxacum officinale*), neghină (*Agrostemma githago*), pir (*Agropyron repens*), pălămidă (*Cirsium arvense*), ciulin (*Carduus nutans*). În acest ecosistem am amplasat 3 capcane Barber.

h2. Haturi din localitatea Colțirea, situate la 47° 36' 33,810'' latitudine nordică, 23° 24' 13,09'' longitudine estică și 155 m altitudine. Suprafața este mică în lungul unei culturi de trifoi de 0,4 ha, semănat în același an și lângă o grădină de zarzavat. Solul este relativ uscat, stratul erbaceu bogat, sunt prezenți câțiva pruni, un nuc și un stejar. Aici am amplasat 5 capcane Barber.

h3. Haturi din localitatea Săsar, situate la 47° 38' 47,7'' latitudine nordică, 23° 30' 48,9'' longitudine estică și 185 m altitudine, la 1,5 km de iazul de decantare de lângă Bozânta Mare. Terenul în jurul căruia este hatul cercetat, este plan, 0,5 ha, cultivat cu cartofi și zarzavat. Pe marginea acestor culturi există câțiva pruni de aproximativ 10 ani și câteva exemplare de răchită (*Salix alba*). Solul are umiditate moderată. Aici am amplasat 5 capcane Barber.

h4. Haturi din localitatea Pribilești, situate la 47° 33' 57,310'' latitudine nordică, 23° 22' 25,673'' longitudine estică și 156 m altitudine. Suprafață mică, plană cu sol uscat, situat în lungul grădinii de zarzavat (ardei, roșii, vinete, ceapă), cu suprafață de 0,4 ha. Pe marginea acestei grădini de zarzavat există câțiva pruni de aproximativ 7 ani. Stratul erbaceu este format din: păpădie (*Taraxacum officinale*), pir (*Agropyron repens*), urzica moartă (*Lamium album*), urzică (*Urtica dioica*), traista ciobanului (*Capsella bursa-pastoris*), tătăneasă (*Symphytum officinale*) etc.. În acest hat am amplasat 5 capcane Barber.

h5. Haturi din localitatea Sălsig, situate la 47° 31' 56,650'' latitudine nordică, 23° 17' 56,640'' longitudine estică și 160 m altitudine. Teren plan cu sol relativ umed, suprafața de 0,6 ha cultivată cu porumb. Acest ecosistem este situat pe malul stâng al râului Someș, pe pâraul Gărdani lângă izlazul comunal. Capcanele în număr de 3 au fost amplasate pe marginea acestei culturi de porumb.

h6. Haturi din localitatea Mireșu Mare, situate la 47° 30' 05,061'' latitudine nordică, 23° 20' 01,390'' longitudine estică și 185 m altitudine. Suprafața terenului arabil pe haturile căruia au fost amplasate cele 5 capcane este de 1,5 ha, este teren plan, sol cu umiditate moderată. Terenul a fost cultivat cu porumb și cartofi. Pe haturile unde au fost amplasate capcanele se găsesc și câțiva pomi fructiferi, caiși, vișini, pruni și câțiva butași de viță de vie.

h7. Haturi din localitatea Chelița, situate pe terasa întâi, pe partea dreaptă în lunca Someșului, la 47° 27' 28,870'' latitudine nordică, 23° 19' 07,851'' longitudine estică și 174 m altitudine. Suprafața terenului arabil de 0,3 ha, cu sol nisipos, umiditate moderată, cultivat cu trifoi. Capcanele Barber în număr de 5 au fost amplasate pe marginea acestei culturi de trifoi.

h8. Haturi din localitatea Poșta, situate la 47° 32' 06,325'' latitudine nordică, 23° 28' 39,868'' longitudine estică și 254 m altitudine. Teren plan în suprafață de 0,5 ha, sol cu umiditate moderată, teren cultivat cu cartofi și zarzavat. Pe marginea acestuia se găsesc puțini pomi fructiferi, meri, pruni, 2 cireși, 2 nuci, cu vârsta de aproximativ 10 ani. Pe marginea acestui teren cultivat am amplasat 5 capcane Barber.

Colectarea izopodelor s-a făcut cu capcane de sol (capcane Barber). În capcane s-a pus apă sărată de la Ocna Șugatag. Prelevarea probelor s-a făcut după o perioadă de o lună cel puțin, de la amplasarea capcanelor. Materialul colectat a fost pus în tuburi separate, în alcool de 70° și analizat în laborator. S-au determinat speciile și s-au calculat indicii ecologici.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Prelevarea probelor s-a realizat în perioada de activitate biologică a izopodelor, amplasând un număr de 36 capcane Barber. Din probele prelevate am colectat 821 indivizi care aparțin la 8 specii de izopode terestre: praticole *Cylisticus convexus* 7 indivizi, *Trachelipus nodulosus* 83 indivizi, *Metoponorthus pruinus* 60 indivizi, *Armadillidium vulgare* 542 indivizi, *Armadillidium versicolor quinqueseriatum* 65 indivizi, silvicole *Porcellium collicolum* 12 indivizi, *Trachelipus arcuatus* 34 indivizi, euritopă *Porcellio scabare* 18 indiviz (tabelul nr. 1).

Prezența izopodelor terestre pe aceste haturi este influențată de variația factorilor ecologici, acțiunile antropice și de substanțele chimice aplicate pe unele culturi agricole. Dintre toate haturile cercetate cele mai bogate în specii de izopode și cu cele mai mari populații sunt cele din localitatea Săsar situată la aproximativ 3 km de localitatea Baia Mare și la 1,5 km de iazul de decantare Bozânta Mare. Aici am identificat 7 specii de izopode terestre (*Cylisticus convexus*, *Trachelipus arcuatus*, *Trachelipus nodulosus*, *Metoponorthus pruinus*, *Porcellio scaber*, *Armadillidium vulgare* și *Armadillidium versicolor quinqueseriatum*), din care am colectat 705 indivizi.

Tabelul nr. 1 Comunitățile de izopode terestre de pe haturi și marginea ogoarelor din Depresiunea Baia Mare: HMO=haturi și marginea ogoarelor; $\bar{X}$ =abundența numerică (absolută); I=categorii ecologice ale izopodelor terestre: pr=praticole; eu=euritope; s=silvicele.

Nr. crt.	Specia	I		HMO	Total
1	<i>Cylisticus convexus</i>	pr	n	7	7
			$\bar{X}$	0.19	
2	<i>Porcellium collicolum</i>	s	n	12	12
			$\bar{X}$	0.33	
3	<i>Trachelipus arcuatus</i>	s	n	34	34
			$\bar{X}$	0.94	
4	<i>Trachelipus nodulosus</i>	pr	n	83	83
			$\bar{X}$	2.3	
5	<i>Metoponorthus pruinus</i>	pr	n	60	60
			$\bar{X}$	1.66	
6	<i>Porcellio scaber</i>	eu	n	18	18
			$\bar{X}$	0.5	
7	<i>Armadillidium vulgare</i>	pr	n	542	542
			$\bar{X}$	15.05	
8	<i>Armadillidium versicolor quinqueseriatum</i>	pr	n	65	65
			$\bar{X}$	1.8	
	Total indivizi			821	821
	Total specii			8	8
	Abundența numerică/ Total indivizi		$\bar{X}$	22,8	

Abundența numerică ($\bar{X}$), a izopodelor terestre de pe haturile și marginea ogoarelor din Depresiunea Baia Mare este diferită de la o specie la alta (tabelul nr. 1). Cea mai mare valoare a abundenței numerice a fost înregistrată la specia praticolă *Armadillidium vulgare* ($\bar{X}=15,05$), reprezentată de populații cu număr mare de indivizi. La celelalte specii de izopode terestre s-au înregistrat următoarele valori ale abundenței numerice: *Trachelipus nodulosus* ($\bar{X}=2,3$), *Armadillidium versicolor quinqueseriatum* ($\bar{X}=1,8$), *Metoponorthus pruinus* ($\bar{X}=1,66$), *Cylisticus convexus* ($\bar{X}=0,19$), *Porcellium collicolum* ($\bar{X}=0,33$), *Trachelipus arcuatus* ($\bar{X}=0,94$) și *Porcellio scaber* ($\bar{X}=0,5$). Valoarea abundenței numerice calculată pentru toți indivizii speciilor identificate pe haturi și marginea ogoarelor ($\bar{X}=22,8$), reflectă mărimea comunităților de izopode, în relație directă cu condițiile ecologice existente.

Abundența relativă (A). În funcție de valorile abundenței relative speciile de izopode terestre de pe haturi și marginea ogoarelor (tabelul nr. 2 și fig. 2), se clasifică în următoarele clase: eudominante *Trachelipus nodulosus* (A=10,1%), *Armadillidium vulgare* (A=66,01%), dominante *Metoponorthus pruinus* (A=7,3%) și *Armadillidium versicolor quinqueseriatum* (A=7,91%), subdominante *Trachelipus arcuatus* (A=4,14%) și *Porcellio scaber* (A=2,19%), recedentă specia *Porcellium collicolum* (A=1,46%) și subrecedentă specia *Cylisticus convexus* (A=0,8%).

Tabelul nr. 2 Indicii ecologici ai populațiilor de izopode terestre de pe haturi și marginea ogoarelor din Depresiunea Baia Mare:
HMO=haturi și marginea ogoarelor; **A**=abundența relativă (%);
F=frecvența (%); **W**=indicele de semnificație ecologică (%).

Nr.crt.	Specia	Ind. Eco. %	HMO
1	<i>Cylisticus convexus</i>	A	0,8
		F	13,8
		W	0,11
2	<i>Porcellium collicolum</i>	A	1,46
		F	5,5
		W	0,08
3	<i>Trachelipus arcuatus</i>	A	4,14
		F	30,5
		W	1,26

4	<i>Trachelipus nodulosus</i>	A	10,1
		F	11,1
		W	1,12
5	<i>Metoponorthus pruinosus</i>	A	7,3
		F	33,3
		W	2,43
6	<i>Porcellio scaber</i>	A	2,19
		F	19,4
		W	0,42
7	<i>Armadillidium vulgare</i>	A	66,01
		F	13,8
		W	9,1
8	<i>Armadillidium versicolor quinqueseriatum</i>	A	7,91
		F	22,2
		W	1,75
	Total indivizi		821
	Total specii		8

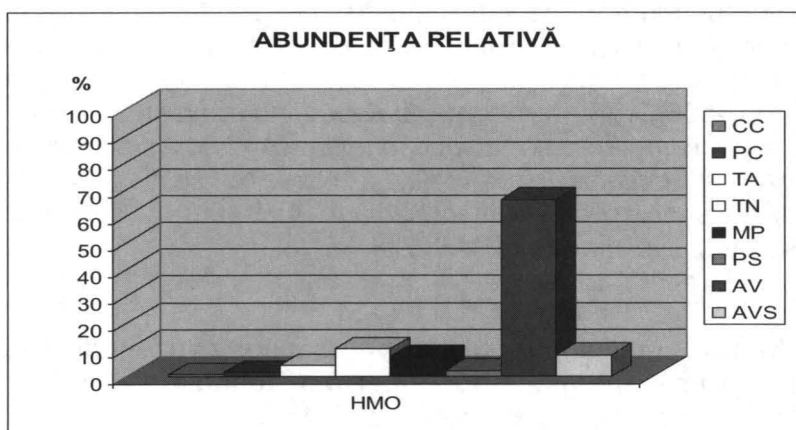

Fig. 2 Abundența relativă (A%), a populațiilor de izopode terestre de pe haturi și marginea ogoarelor din Depresiunea Baia Mare: **HMO**=haturi și marginea ogoarelor; **CC**=*Cylisticus convexus*; **PC**=*Porcellium collicolum*; **TA**=*Trachelipus arcuatus*; **TN**=*Trachelipus nodulosus*; **MP**=*Metoponorthus pruinus*; **PS**=*Porcellio scaber*; **AV**=*Armadillidium vulgare*; **AVS**=*Armadillidium versicolor quinqueseriatum*.

Frecvența (F) speciilor de izopode terestre de pe haturile și marginea ogoarelor din Depresiunea Baia Mare (tabelul nr. 2 și fig. 3), are valori cuprinse între (5,5 - 33,3%), ceea ce dovedește că speciile identificate sunt: accesorii, *Trachelipus arcuatus* (F=30,5%), *Metoponorthus pruinus* (F=33,3%) și accidentale, speciile

Cylisticus convexus (F=13,8%), *Trachelipus nodulosus* (F=11,1%), *Armadillidium versicolor quinqueseriatus* (F=22,2%), *Porcellio scaber* (F=19,4%) și *Armadillidium vulgare* (F=13,8%). Menționăm că și în populațiile de pe haturi valorile frecvenței nu sunt în concordanță cu valorile abundenței numerice și relative. Frecvența este influențată de distribuția indivizilor pe suprafața haturilor. Are valori mai mici la speciile ai căror indivizi se aglomerează pe suprafețe reduse și valori mai mari la speciile ai căror indivizi au o răspândire pe suprafețe mai mari.

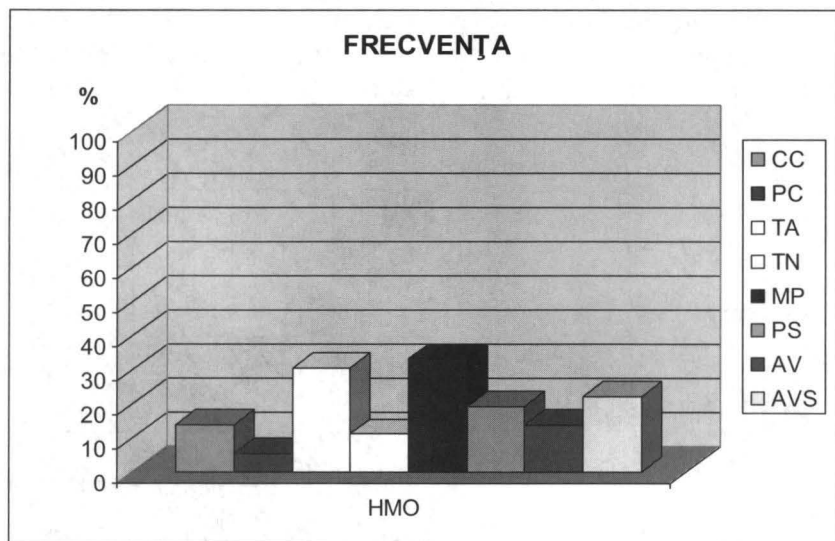

Fig. 3 Frecvența (F%), populațiilor de izopode terestre de pe haturi și marginea ogoarelor din Depresiunea Baia Mare: **HMO**=haturi și marginea ogoarelor; : **CC**=*Cylisticus convexus*; **PC**=*Porcellium collicolum*; **TA**=*Trachelipus arcuatus*; **TN**=*Trachelipus nodulosus*; **MP**=*Metoponorthus pruinosis*; **PS**=*Porcellio scaber*; **AV**=*Armadillidium vulgare*; **AVS**=*Armadillidium versicolor quinqueseriatus*.

Indicele de semnificație ecologică (W). În funcție de valorile indicelui de semnificație ecologică, speciile de izopode terestre identificate în aceste ecosisteme sunt: accidentale *Porcellium collicolum* (W=0,08%), accesorii *Cylisticus convexus* (W=0,11%), *Trachelipus arcuatus* (W=1,26%), *Trachelipus nodulosus* (W=1,12%), *Metoponorthus pruinosis* (W=2,43%), *Porcellio scaber* (W=0,42%) și *Armadillidium versicolor quinqueseriatus* (W=1,75%). Specia *Armadillidium vulgare* (W=9,1%) este caracteristică pentru aceste ecosisteme.

Afinitatea cenotică, a fost calculată pentru toate speciile de izopode terestre identificate pe haturi și marginea ogoarelor (fig. 4). Cea mai mare valoare a afinității cenotice a fost înregistrată între speciile: *Trachelipus nodulosus* și *Armadillidium vulgare* (80%), celelalte valori fiind cuprinse între (5-38%). În aceste ecosisteme nu au fost găsiți împreună indivizi din speciile: *Cylisticus convexus* și *Porcellium collicolum*, *Porcellium collicolum* și *Trachelipus arcuatus*, *Porcellium collicolum* și *Trachelipus nodulosus*, *Porcellium collicolum* și *Metoponorthus pruinus*, *Porcellium collicolum* și *Porcellio scaber*, *Porcellium collicolum* și *Armadillidium vulgare*, *Porcellium collicolum* și *Armadillidium versicolor quinqueseriatum*.

Valorile indicelui de afinitate cenotică indică o diversitate ecologică relativ mare și la nivelul haturilor și marginea ogoarelor.

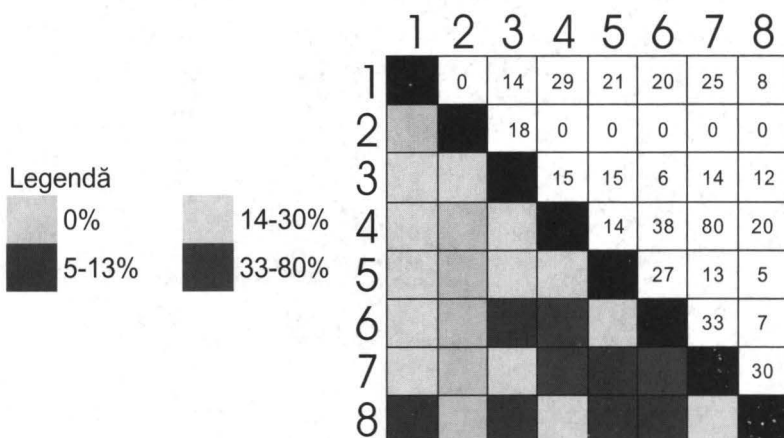

Fig. 4 Afinitatea cenotică a speciilor de izopode terestre de pe haturi și marginea ogoarelor din Depresiunea Baia Mare: 1=*Cylisticus convexus*; 2=*Porcellium collicolum*; 3=*Trachelipus arcuatus*; 4=*Trachelipus nodulosus*; 5=*Metoponorthus pruinus*; 6=*Porcellio scaber*; 7=*Armadillidium vulgare*; 8=*Armadillidium versicolor quinqueseriatum*.

Raportul sexelor, a fost calculat pentru speciile din care s-a colectat peste 30 indivizi. La specia silvicolă *Trachelipus arcuatus* din care am colectat 34 indivizi (m/f=50/50%). La speciile praticole: *Trachelipus nodulosus* din care am colectat 83 indivizi (m/f=19/81%), *Armadillidium vulgare* din care am colectat 542 indivizi (m/f=44/56%) și *Armadillidium versicolor quinqueseriatum* din care am colectat 65 indivizi (m/f=37/63%), la aceste specii predomină femelele, iar la specia praticolă *Metoponorthus pruinus* din care am colectat 60 indivizi (m/f=52/48%), predomină masculii (fig. 5).

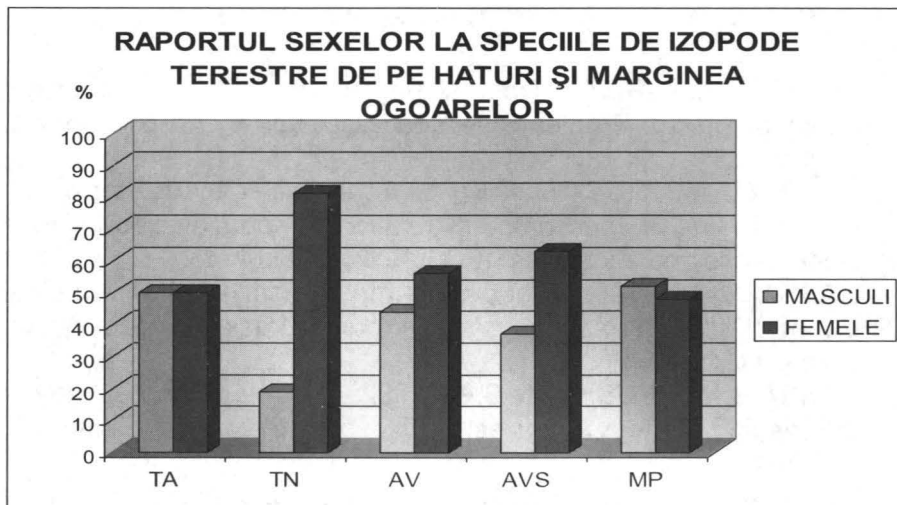

Fig. 5 Raportul sexelor la speciile de izopode terestre de pe haturi și marginea ogoarelor; TA=Trachelipus arcutus; TN=Trachelipus nodulosus; AV=Armadillidium vulgare; AVS=Armadillidium versicolor quinqueseriatum; MP=Metoponorthus pruinus.

CONCLUZII

- **Pe haturile și marginea ogoarelor** cercetate, am identificat 8 specii de izopode terestre, din care edificatoare și dominante sunt speciile: *Armadillidium vulgare*, *Armadillidium versicolor quinqueseriatum*, *Metoponorthus pruinus* și *Trachelipus nodulosus*, iar celelalte specii sunt accesorii.

- Valorile indicelui de afinitate cenotică, indică o diversitate ecologică relativ mare și la nivelul haturilor și marginea ogoarelor.

- Raportul sexelor este în favoarea femelelor la speciile: *Trachelipus nodulosus*, *Armadillidium vulgare*, *Armadillidium versicolor quinqueseriatum* și la egalitate la *Trachelipus arcuatus*. Raportul sexelor este în favoarea masculilor la specia *Metoponorthus pruinus*.

Bibliografie

COTET P., 1957. Depresiunea Baia Mare (observații geomorfologice). Probleme de geografie, vol. V, Ed. Academiei, București.

HASSALL M., 1977. Consumption of leaf litter by the terrestrial isopod *Philoscia muscorum* in relation to food availability in a Dune Grassland ecosystem. Ecol. Bull., 25, 550-553.

HASSALL M., 1983. Population metabolism of the terrestrial isopod *Philoscia muscorum* in a dune grassland ecosystem. Oikos, 41, 17-26

HASSALL M., RUSHTON S.P., 1982. The role of coprophagy in the feeding strategy of terrestrial isopods. Oecologia, Berlin, 53, 374-381.

Hotea R., Hotea M., 2007 - Faunistic and ecological study concerning the terrestrial isopods in the oak forests in the basin area of Baia Mare and the neighbouring areas, Conference proceedings Ed. Univ. de Nord Baia Mare, pp. 245-250, ISBN 978-973-1729-39-8.

Hotea R., Hotea M., 2008 - Faunistic and ecological study concerning the terrestrial isopods in the riversides of the Baia Mare basin area and the neighbouring areas, (Maramures, Romania), Editura Universitatii "Lucian Blaga" Sibiu, pp. 63-76, ISSN 2065- 7064

Hotea R., Hotea M., 2009 - Caracterizarea faunistica si ecologica a speciilor de izopode terestre din Parcul Colonia Pictorilor Baia Mare, ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS VII, Ed. Muzeului de Stiinte Naturale Sighetu Marmatiei, pp. 507-514, ISSN 1583-4476

Hotea R., Hotea M., 2009-CONTRIBUTIONS TO THE KNOWLEDGE OF THE TERRESTRIAL ISOPOD FAUNA IN OAS DEPRESSION AND IGNIS MOUNTAIN MASS (ROMANIA CARPATHIANS) Acta Oecologica, Editura Univ. Sibiu, pp. 158-183, ISSN 2065- 7064.

RADU V.GH., 1964. Rolul izopodelor terestre în producerea de humus și în remanierea solului. Studia. Univ. Babeș-Bolyai, II, 2, p. 101-106.

Introducere

Rezervația naturală de gorun de la Ronișoara, a fost constituită pe baza avizului favorabil al Comisiei Monumentelor Naturii din cadrul Academiei Romane.

Scopul principal al constituirii acestei rezervații este conservarea genofondului și ecofondului forestier, respectiv al unor arborete de gorun (*Quercus petraea*) în amestec cu fag (*Fagus sylvatica*) și carpen (*Carpinus betulus*), de productivitate superioară.

Suprafața rezervației este de 90,5 ha și este situată în extremitatea sud-estică a unității de producție, la obârșia Văii Ronișoara (de la care își trage denumirea), la altitudini cuprinse între 460 și 710m. Arboretele rezervației sunt încadrate în grupa I-a funcțională, categoria 5C (tipul funcțional I – T.I.), în acestea fiind interzisă, prin lege, recoltarea de masă lemnoasă.

Prin Ordinul 1964/2007 privind declararea siturilor de importanță comunitară ca parte integrantă a rețelei ecologice europene Natura 2000 în România, în zonă a fost declarat situl SCI Tisa superioară care încorporează și rezervația naturală Pădurea Ronișoara.

În componența rezervației intră arboretele din unitățile amenajistice: 84A; 85A; 85B; 86A, având specie majoritară gorunul, aceste arborete făcând parte totodată din rezervația de semințe Nr. 90: GO-A151-7. Plantațiile executate în cadrul O.S. Sighet cu puiți obținuți din ghinda colectată din rezervație, în stațiuni cu sol brun eumezobazic, au avut în primii ani creșteri mai mari decât cele prevăzute, chiar mai mari și mai frumoase decât semințișul existent în rezervație.

Tipul exclusiv de stațiune forestieră pe care vegetează aceste arborete este 5.1.5.3. din "Etajul deluros de gorunete, făgete și goruneto-făgete" (FD.3), caracterizat printr-un potențial productiv superior. Tipurile de pădure determinate în aceste arborete sunt 511.1 *Gorunet normal cu flora de mull, de productivitate superioară* și 521.1 *Goruneto-faget cu flora de mull, de productivitate superioară*.

Tipul de sol determinat în cuprinsul rezervației este solul *brun argiloiluvial*, subtipul molic (2202 cu pH 5,7 – 6,2, deci moderat acid, puternic saturat în baze de schimb (82% din orizontul Bt).

În baza observațiilor făcute în teren, cu ocazia realizării amenajamentului silvic(1994), inclusiv privind solul, s-au constatat câteva fenomene importante în ceea ce privește evoluția arboretului.

Astfel, în ceea ce privește solul, se remarcă un proces de evoluție a subtipurilor molic spre subtipul pseudogleizat în cadrul tipului de sol brun argiloiluvial. Ipotezele au fost trase, în ceea ce privește acest fenomen, în urma executării unor profile în cadrul rezervației. Una din ipoteze ar fi aceea că înrăutățirea condițiilor de sol s-ar datora pantei relativ mici a terenului, determinând o scurgere prea lentă a apei și favorizând perioadele de anaerobioză în defavoarea perioadelor de aerobioză din sol. Cunoscut fiind faptul că substratul litologic al rezervației este constituit din șisturi argiloase, se deduce că există o predispoziție genetică a solului către fenomene de podzolire și pseudogleizare.

În ceea ce privește arborii se observă depunerea de mușchi în strat continuu și uneori gros spre baza trunchiurilor. Prin observații directe s-a putut constata că în ultimii 20-25 de ani, creșterile anuale sunt foarte mici, iar starea de lăncezeală a unor exemplare de gorun este evidentă, finalizându-se adesea cu uscarea exemplarelor respective.

Gorunul în Carpații Orientali este întâlnit frecvent până la 400-500 de metri, dar poate urca și până la 600-800, așa cum o face și în cazul rezervației de la Ronișoara. În esență gorunul este o specie mezotermă tipică, având pretenții mici față de căldura din sezonul de vegetație. În același timp, este o specie mezofilă, având optimul ecologic între 600 și 800 mm/an.

Analizând datele climatice din zonă observăm că la o temperatură medie anuală de 8,9° C și cu precipitații anuale de 740,9 mm, gorunul din rezervație se află din aceste două puncte de vedere în optimul său ecologic.

Având un temperament de lumină, exemplarele de gorun din rezervația Ronișoara sunt bine elagate, caracteristică ce va fi analizată în capitolul următor.

În privința cerințelor față de sol, gorunul are exigențe mai mari față de unele caracteristici fizice ale acestuia, fiind mai tolerant în ceea ce privește caracteristicile chimice ale acestora. Gorunul este o specie mezofită, drenofilă. Fenomenul de pseudogleizare observat în cadrul rezervației, cât și substratul din șisturi argiloase, fac ca această stațiune să fie de o bonitate mai mult mijlocie pentru gorun. Așa se pot explica fenomenele de putregai observate la unele exemplare, în special la cele situate în aval, cât și diametrele mici, pentru exemplare de gorun având această vârstă.

Totuși, luând în considerare și ceilalți factori cum ar fi profunzimea, pH-ul (5,7-6,2), gradul de saturație în baze (82%), humusul de tip mull, calitatea stațiunii crește.

În cadrul studiilor de amenajament silvic, au fost identificate tipurile de pădure în cadrul Rezervației, conform clasificării realizate de

Pașchovschi după cum urmează : 511.1 *Gorunet normal cu flora de mull, de productivitate superioară* și 521.1 *Goruneto-faget cu flora de mull, de productivitate superioară*.

În clasificarea națională a habitatelor, aceste tipuri de pădure corespund (după Doniță et. al. 2005) habitatelor:

Păduri dacice de gorun (*Quercus petraea*), fag (*Fagus sylvatica*) și carpen (*Carpinus betulus*) cu *Carex pilosa* (R4123). Acest tip de habitate corespunde conform clasificării Natura 2000 tipului de habitat 9170 – Galio-Carpinetum oak-hornbeam forests, iar clasificării PAL.HAB 41.2C14 Dacian *Carex pilosa*- oak-hornbeam forests.

Fitocenoze edificate de specii europene nemorale. Stratul arborilor, compus, în etajul superior, din gorun (*Quercus petraea*, ssp. *petraea*, ssp. *polycarpa*, ssp. *dalechampii*), exclusive sau în amestec cu fag (*Fagus sylvatica* ssp. *sylvatica*, *moesiaca*), cu exemplare de stejar pedunculat (*Quercus robur*), cireș (*Prunus avium*), tei (*Tilia cordata* rar *T. tomentosa*), în etajul inferior carpen (*Carpinus betulus*), jugastru (*Acer campestre*) ș.a.; are acoperire 80–90% și înălțimi de 20–27 m la 100 de ani. Stratul arbuștilor, dezvoltat variabil, în funcție de umbră, compus din *Corylus avellana*, *Cornus sanguinea*, *Crataegus monogyna*, *Evonymus europaeus*, *E. verrucosus*, *Ligustrum vulgare*, *Rosa canina*, uneori *Acer tataricum*. Stratul ierburilor și subarbuștilor dominat de *Carex pilosa* cu elemente ale florei de mull (*Galium odoratum*, *Asarum europaeum*, *Stellaria holostea*).

Valoarea conservativă a acestui habitat este una moderată.

Păduri geto-dacice de gorun (*Quercus petraea*) cu *Dentaria bulbifera* (R4128). Acest tip de habitat corespunde conform clasificării Natura 2000 tipului de habitat 91Y0 – Dacian oak-hornbeam forests.

Fitocenoze edificate de specii europene nemorale. Stratul arborilor, compus în etajul superior din gorun (*Quercus petraea* ssp. *petraea*, ssp. *dalechampii*), exclusiv sau cu puține exemplare de fag (*Fagus sylvatica* ssp. *moesiaca*, ssp. *sylvatica*), tei (*Tilia cordata*) în nord, toate speciile de tei în restul teritoriului, cireș (*Prunus avium*), stejar pedunculat (*Quercus robur*), cer, gârniță (*Quercus cerris*, *Q. frainetto*), plop tremurător (*Populus tremula*), ulmi (*Ulmus glabra*, *U. minor*), paltini (*Acer pseudoplatanus*, *Acer platanoides*), iar în etajul inferior jugastrul (*Acer campestre*), sorb (*Sorbus torminalis*), păr și măr pădureț (*Pyrus pyraeaster*, *Malus sylvestris*); are acoperire de 80–90% și înălțimi de 20–30 m la 100 de ani. Stratul arbuștilor, slab dezvoltat, compus din *Corylus avellana*, *Crataegus monogyna*, *Evonymus europaeus*, *E. verrucosus*, *Cornus sanguinea*, *Sambucus nigra*, *Ligustrum vulgare*, *Rhamnus cathartica* ș.a. Stratul ierburilor și

subarbuștilor, bine dezvoltat, cu bogată floră de mull dominată de *Galium odoratum*, *Asarum europaeum*, *Stellaria holostea*.

Valoarea conservativă a acestui habitat este una moderată.

Elementul central al acestor habitate este reprezentat de gorun (*Quercus petraea*), fiind elementul edificator, în lipsa căruia habitatul ar fi degradat 100%.

Inventarul floristic cunoscut până acum cuprinde un număr de 99 specii de cormofite, care aparțin de 39 familii și la 76 genuri: *Equisetum sylvaticum*, *Chrysosplenium alternifolium*, *Scirpus sylvaticus*, *Polygonum lapathifolium*, *Urtica dioica*, *Capsella bursa-pastoris*, *Rumex acetosella*, *Equisetum arvense*, *Sanicula europaea* și *Hedera helix*, *Glechoma hederacea*, *G. hirsuta*, *Sisyrinchium bermudiana*, *Juncus tenuis*, *Symphytum cordatum*, *Lonicera xylosteum*, *Crataegus monogyna*, *Rubus hirtus*, *Rosa canina* etc.

Material și metodă

Evaluarea stării de conservare a habitatului reprezintă o obligație asumată prin implementarea rețelei Natura 2000. În acest sens este necesară utilizarea unor indicatori cantitativi, dar și calitativi ai habitatului. Deoarece starea de sănătate a unui arboret precum și vitalitatea arborilor ce îl compun este un indicator calitativ important în stabilirea măsurilor de conservare precum și în stabilirea statutului de conservare, în continuare se vor descrie caracteristici ale arborilor și lemnului de gorun realizate în urma unui studiu realizat în anul 2003.

Pentru a analiza în ce măsură caracteristicile vizuale ale arborilor și ale lemnului de gorun pot fi utilizate ca și indicatori calitativi ai stării de sănătate a arboretului, în cadrul rezervației s-au stabilit 3 piețe de probă cu o suprafață de 5000 mp, în care au fost evaluați vizual 171 exemplare de arbori de gorun, reprezentând cca. 1,5 % din arborii de gorun estimați ca număr din cadrul rezervației. Aceste piețe au fost amplasate în cadrul rezervației la vârful, mijlocul și baza versantului. Pentru analiza macroscopică a lemnului au fost analizate mostre de lemn de la 5 exemplare de gorun recoltate legal, exemplare de vârstă diferită din cadrul cărora au fost extrase rondele de la bază trunchiului și de la 1,3 m înălțime.

Pentru caracterizarea structurii microscopice s-au făcut măsuratori pe 5 rondele prelevate de la baza și de la înălțimea de 7m și pe o carotă de sondaj luată la 1,3 m. Din cele 5 rondele 2 au fost luate din același arbore pentru a se studia evoluția inelelor de-a lungul fusului arborelui, iar celelelalte trei au fost luate de la arbori diferiți. În

total s-au efectuat măsurători la 387 inele anuale, acestea reprezentând colectivitatea de studiu.

Rezultate și discuții

Caracteristicile arborilor și lemnului de gorun din cadrul rezervației de la Ronișoara

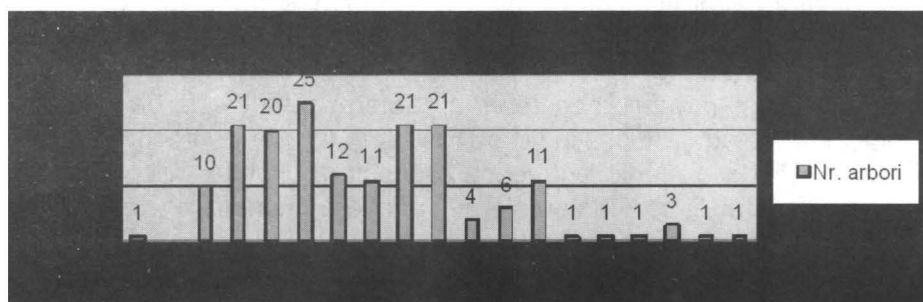
Diametrul mediu al arboretului reprezintă mărimea medie a grosimii arborilor și se determină pe specii sau elemente de arboret. În acest caz s-a determinat diametrul mediu aritmetic. Deoarece în amenajamentul silvic a fost identificat doar un singur element de gorun, s-a determinat doar un singur diametru mediu pentru tot arboretul. Fiindcă fagul și carpenul nu fac obiectul acestui studiu, rezultatele măsurătorilor efectuate pe teren se referă doar la specia gorun.

Diametrul mediu obținut pentru un număr de 171 de arbori inventariați (în trei piețe de probă) este:

$$d = \frac{\sum n_i \cdot d_i}{N} \text{ în care } d_i - \text{categoria de diametre; } n_i -$$

număr de arbori pe categorie de diametre

Fig. 1 Numărul de arbori inventariați pe clase de diametre

$$d = 35.532 \text{ cm} \cong 36 \text{ cm.}$$

Pentru diametrele măsurate în teren, s-a determinat abaterea standard:

$$s = \sqrt{s^2} = 6.92$$

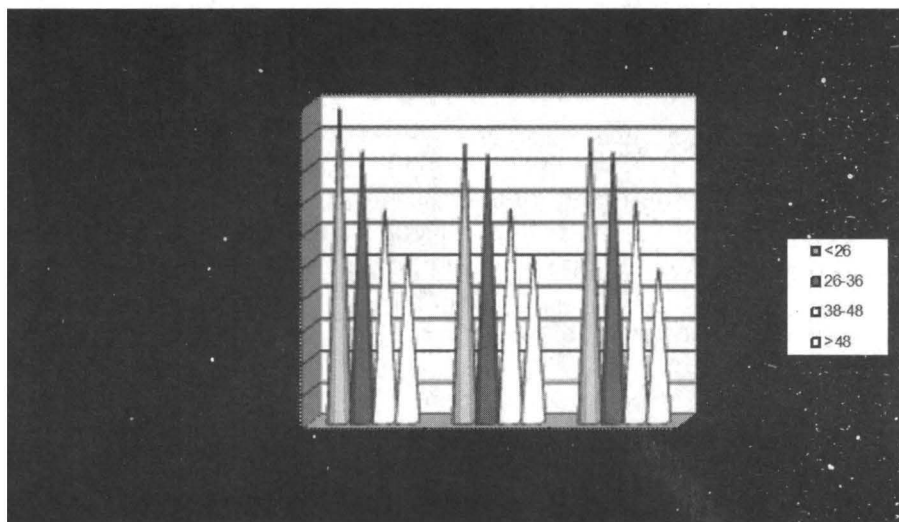
și coeficientul de variație:

$$s\% = \frac{s}{x} \cdot 100 = 19.5.$$

în care s – abaterea standard

$\bar{x}$ – media populației cercetate

Înălțimea medie calculată pentru arborii inventariați, este aproximativ egală cu înălțimea arborilor cu diametrul mediu calculat.

Astfel :

$$H = 26.09 \text{ m,}$$

iar înălțimea arborilor cu diametrul mediu este de aproximativ 26 m.

Pe teren s-au măsurat și înălțimile elagate pentru fiecare arbore în parte.

Folosind datele acestea s-au determinat indicii de zveltețe și indicii de elagaj. Acești indici au fost calculați pentru fiecare arbore și apoi s-a făcut o medie aritmetică a acestora. Pentru calculul acestor indici s-au stabilit patru intervale de variație a diametrelor, în funcție de proporția lor existente pe teren.

Totodată acești indici au fost determinați și în funcție de piețele de probă care au poziții diferite pe versant, respectiv în partea superioară (P1), în mijlocul versantului (P2) și în treimea inferioară (P3).

Indicele de zveltețe se calculează ca raport între înălțime (H) și diametru (d). Acest indice reprezintă un coeficient artificial de caracterizare a arborilor, care dă date despre forma fusului arborelui. În tabelul și în graficul de mai jos se pot vedea valorile acestor indici.

Fig. 2 Graficul indicilor de zveltețe

Variația indicelui de zveltețe

Tabel1

Diametre	P1	P2	P3
<26	0.9790	0.8654	0.8846
26-36	0.8435	0.8348	0.8402
38-48	0.6601	0.6632	0.6839
>48	0.5203	0.5200	0.4770

Fig.3 Elagaj și zveltețe la un arbore plus

Această metodă a calculului indicelui de zveltețe nu este suficient de precisă deoarece luându-se în considerare întregul fus, el nu poate spune nimic despre deformările suferite de arbore la diversele nivele, ca o consecință a variațiilor condițiilor staționale în care crește și se dezvoltă. Se poate observa că arborii cu diametre mari (deci cu vârsta înaintată) sunt caracterizați printr-o formă trasă a fusului, adică diametrele scad mai repede spre vârf.

Indicele de elagaj s-a calculat ca raport între înălțimea elagată și înălțimea totală a arborelui. În tabelul și în graficul de mai jos se pot observa valorile acestor indici cât și reprezentarea lor grafică.

Variația indicelui de elagaj

Tabelul 2

Diametre	P1	P2	P3
<26	0.7370	0.6843	0.6412
26-36	0.6356	0.6283	0.5679
38-48	0.6198	0.6377	0.6006
>48	0.5869	0.5648	0.5477

Din aceste grafice se poate observa că valorile cele mai mari ale acestor indici, le au arborii tineri cu diametrul mai mic decât 26 cm. Deși numărul lor este unul mic în cadrul arboretelor, nevoia de a ajunge la lumină a determinat creșteri mari în înălțime, corelate cu un elagaj foarte bun (tab 2). Totodată se poate observa că acest indice descrește odată cu creșterea în diametru (și în vârstă) și crește din aval înspre amonte.

În cazul indicilor de zveltețe, se observă că variațiile sunt datorate în principal vârstei și diametrelor și mai puțin datorită poziționării pe versant a arborilor (tab 1).

Acești indici folosesc la încadrarea arborilor în clase de calitate și la alegerea arborilor plus în cadrul rezervației oferind informații privind forma arborilor, rectitudinea și frecvența și grosimea nodurilor.

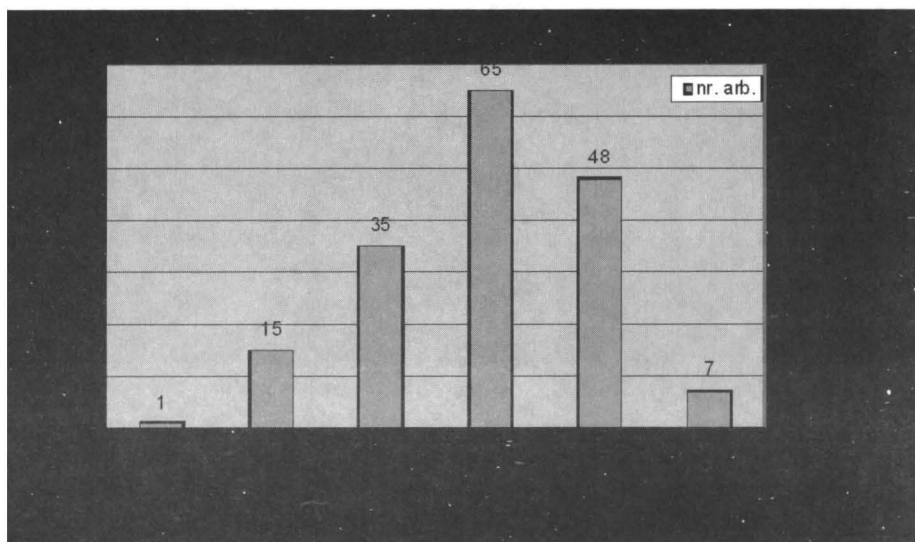

Fig 4 Variația procentului de elagaj la arborii inventariați

Analiza structurii macroscopice și a înfățișării lemnului de gorun

Inelele anuale (inele de creștere) sunt părți componente, relativ concentrice, de pe secțiunea transversală a trunchiului, ramurilor sau rădăcinii arborilor, ce corespund straturilor de lemn generate anual, în cazul speciilor lemnoase din zona temperată, ca urmare a activității periodice a cambiumului. Pe secțiune radială straturile de lemn depuse anual se prezintă ca benzi longitudinale paralele, iar pe secțiune tangențială ca suprafețe cu contur curb, parabolic sau ondulat.

În cuprinsul inelului anual, la speciile rășinoase și unele specii foioase sunt evidente două zone distincte: zona de lemn timpuriu și zona de lemn târziu. Zona de lemn timpuriu numită și zona de lemn de

primavară se formează la începutul perioadei de vegetație, este mai deschisă la culoare și are o densitate mai mică, în timp ce zona de lemn târziu, numită și lemn de vară, se formează în a doua parte a perioadei de vegetație, este mai închisă la culoare și mai densă. Trecerea de la lemnul timpuriu la lemnul târziu este o caracteristică variabilă ce se deosebește în funcție de diferite caracteristici structurale ale lemnului. Se deosebesc specii cu trecere lentă, de la lemnul timpuriu la lemnul târziu (molid) și specii cu trecere bruscă, cum este și cazul gorunului.

Începutul formării inelelor anuale are loc de regulă în zona superioară a coroanei și, treptat, coboară spre baza arborelui. La specii cu porii așezați inelar, cum este și cazul studiat, cel al gorunului, inelele anuale încep să se formeze înainte de înfrunzire, fiind necesară generarea de vase noi care să înlocuiască vasele vechi, ajunse inactive. Perioada de timp necesară formării inelelor anuale durează 3,5-4,5 luni.

În cazul gorunului, inelele anuale sunt clar distincte, datorită contrastului dintre lemnul timpuriu și cel târziu, această caracteristică oferind lemnului de gorun un aspect vărgat. Deosebirea este datorată unui întreg ansamblu de elemente și formații structurale. În secțiune transversală, conturul inelelor anuale este retras în dreptul razelor.

Lățimea inelelor anuale, este o caracteristică puternic influențată de numeroși factori cum ar fi condițiile staționale, starea vremii etc.). În cuprinsul arborelui, lățimea inelelor anuale nu este egală de la un an la altul, variația acestui indice manifestându-se atât în secțiune transversală cât și în secțiune longitudinală a trunchiului. Această caracteristică nu este influențată doar de factorii mediului ci și de factorii genetici.

Examinând variația pe raza trunchiului, la înălțimea de bază, se constată că în arborete echiene, cum este și cazul gorunului de la Ronșoara, inelele anuale sunt mai late spre mijlocul secțiunii transversale și devin din ce în ce mai mici spre periferia acesteia. În ceea ce privește variația pe secțiunea longitudinală a trunchiului, se observă că în arborete echiene, lățimea inelelor anuale scade mai întâi de la baza trunchiului până la o înălțime ce poate ajunge la 12 m, unde are valoarea minimă, după care crește, devenind maximă în cuprinsul coroanei. La vârste înaintate, după 80 de ani, rămâne aproape constantă de-a lungul trunchiului.

Pe diferitele direcții ale secțiunii transversale, la unul și același arbore, valorile lățimii inelelor anuale nu sunt întotdeauna egale. Depunerile neuniforme de masă lemnoasă se datoresc îndeosebi luminii unilaterale și asimetriei coroanei, spațiului înconjurător disponibil, expoziției și pantei terenului, direcției și intensității vântului predominant, în final ele conducând la abateri ale secțiunii

transversale de la formă regulată. De asemenea, pe verticală, direcțiile corespunzătoare valorilor mai mari sau mai mici ale lățimii inelelor anuale nu rămân tot timpul aceleași, ci dimpotrivă ele se modifică de la o înălțime la alta a trunchiului.

Pentru caracterizarea inelelor anuale s-au făcut măsurători pe 5 runde prelevate de la baza și de la înălțimea de 7m și pe o carotă de sondaj luată la 1,3 m. Din cele 5 runde 2 au fost luate din același arbore pentru a se studia evoluția inelelor de-a lungul fusului arborelui, iar celelelalte trei au fost luate de la arbori diferiți. În total s-au efectuat măsurători la 387 inele anuale, acestea reprezentând colectivitatea de studiu.

Pentru aceste inele anuale s-au determinat lățimea fiecărui inel (b), lățimea medie a inelelor anuale (b_m), proporția de lemn târziu. Regularitatea inelelor anuale s-a determinat doar pentru o parte a acestora, exceptându-se de la calcul primele inele anuale (cele dinspre axul trunchiului), acestea prezentând o neregularitate ridicată datorită creșterilor din primii ani de existență.

Lățimea medie a inelelor anuale s-a determinat cu formula :

$$b_m = \frac{\sum b}{n} \quad [\text{mm}]$$

în care $\sum b$ – reprezintă suma lățimii inelelor anuale
 n – numărul de inele anuale.

Proporția de lemn târziu s-a determinat cu formula:

$$P_{\text{ltz}} = \frac{\sum b_{\text{ltz}}}{b} \cdot 100 \quad [\%]$$

în care $\sum b_{\text{ltz}}$ – suma lățimilor de lemn târziu
 b – lățime inel anual

Valorile medii și coeficientul de variație

Tabelul 3

Caracter	Valoare medie	Intervalul de încredere al mediei	Intervalul de variație		Coeficient de variație
			MIN	MAX	
Lățime inel, mm	1.85	1.8-1.9	0.5	6.8	43.8
Lățime lemn târziu, mm	1.2	1.16-1.3	0.3	6.2	59.8
% lemn târziu	64.9	63.7-66.0	20.5	92.9	17.8

Se poate observa ca atât lățimea inelelor anuale cât și lățimea lemnului târziu prezintă un coeficient de variație ridicat. Aceste calcule sunt influențate de neregularitățile inelelor anuale din primele inele anuale, de aceea ele vor fi exceptate de la calculul regularității inelelor anuale. Totodată se observă procentul ridicat de lemn târziu.

În tabelul următor se vor prezenta valorile medii pe arbore a lățimii inelelor anuale și a procentului de lemn târziu din cadrul acestora.

Valori medii pe arbore

Tabelul 4

Arbore	Lățime medie inele anuale	% lemn târziu
1	1.9	62.8
2	2.3	66.2
3	1.7	62.8
4	1.8	57.9
14	1.8	71.4

Se observă că diferențele între arbori privind lățimea inelelor sunt semnificative statistic (la probabilitatea de acoperire de 95%). Această variație este însă una normală, datorită variabilității intraspecifice din cadrul unei populații. Din punct de vedere tehnic însă mai importantă este variația inelelor anuale în cadrul aceluiași exemplar.

Pentru regularitatea inelelor, așa cum s-a menționat, s-au omis primele inele anuale, folosindu-se pentru calcul următoarea formulă:

$$r = \frac{b_{\max} - b_m}{b_m} \cdot 100 \quad [\%]$$

în care $b_{\max}$ – este lățimea celei mai mari creșteri anuale

b_m - lățimea medie a inelelor anuale

În urma calculelor a reieșit că regularitatea inelelor variază între 30,6 si 70,6 %. În tabelul de mai jos sunt prezentate valorile pe arbori a acestui indice foarte important în caracterizarea calității lemnului.

Valoarea regularității inelelor anuale pe arbori

Tabelul 5

Arbore	Înălțimea secțiunii (m)	Inele studiate	Regularitatea (%)
1	0.2	30 - 94	43.33
2	0.3	20 - 48	58.78
2	7	20 - 42	49.72
3	7	20 - 56	30.62
4	0.5	30 - 101	64.92
14	1.3	20 - 60	70.68

În concluzie se observă că există diferențe atât între arbori cât și în cadrul aceluiași arbore, acestea însă nefiind unele semnificative din punct de vedere al rezistenței lemnului, inelele fiind destul de uniforme. Singurele neregularități, cu amplitudini mai mari de 3 mm sunt cele datorate creșterilor din primii ani, iar acestea diferă de la un exemplar la altul în funcție de gradul de umbră la care a fost supus

în tinerețe cât și de condițiile climatice existente în prima perioadă de dezvoltare. La gorunul de la Dârste inelele anuale au dimensiuni mai mici însă coeficientul de variație al inelelor anuale este mai ridicat, ele nefiind așa de uniforme.

Se observă că în unele cazuri, în lemnul juvenil procentul de lemn târziu poate ajunge până la 90% din lățimea inelului, deși în medie acesta este de circa 65%. Între inele nu există diferențe semnificative statistic privind lățimea, de unde se poate deduce o anumită uniformitate a lor. În secțiune transversală forma inelelor anuale este una circulară. Regularitatea inelelor anuale face ca variațiile densității, durității, contragerii și umflării să fie destul de scăzute.

Caracteristicile inelelor anuale oferă indicii utile în legătură cu creșterile anuale ale arborilor. Corelarea acestor creșteri anuale, cu condițiile ecologice în anumite perioade din timp, pot oferi indicii privind influența acestora asupra vitalității arborilor.

În ceea ce privește lemnul târziu, se știe că o proporție ridicată a acestuia conduce la o mai bună rezistență mecanică a lemnului.

Fig. 6 Aspectul în secțiune transversală a lemnului de gorun de Ronișoara

Prin alburn se înțelege zona periferică a lemnului din trunchi și ramuri, constituită din creșterile ultimilor ani și caracterizată în principal printr-o culoare în general deschisă. Imediat după doborârea arborelui, alburnul se poate diferenția printr-un plus de umiditate față de restul lemnului, ca urmare a faptului că această parte a arborelui este activă din punct de vedere fiziologic și servește la circulația ascendentă a sevei brute, ca și la depozitarea unor substanțe de rezervă. În continuarea alburnului spre axa arborelui se află duramenul. Acesta

este de fapt lemnul matur colorat diferit față de alburn. Prezența duramenului este specifică speciilor de stejari. În cazul gorunului de Ronișoara, se poate observa că duramenul prezintă o nuanță mai deschisă decât a altor proveniențe.

După unele cercetări efectuate de unii autori, la stejar și gorun, duramenul s-a dovedit a avea o densitate mai ridicată decât alburnul. În cazul gorunului duramenul are 0.61g/cm^3 , iar alburnul 0.59g/cm^3 . Acest lucru se datorează depunerilor de substanță în pereții și golurile celulare în timpul duramenificării. În procesul de duramenificare vasele conducătoare sunt acoperite cu tile, procesul de transport al substanțelor nutritive fiind blocat, întregul duramen (inclusiv celulele de parenchim și elemente anatomice din cuprinsul razelor) fiind lipsit de viață, dar ca urmare a substanțelor pe care le conține fiind rezistent la diversele alterări.

Duramenul este totodată mai dur și prezintă o trainicie naturală mult mai mare decât alburnul (după unele date de 5 – 10 ori). Alburnul comparativ cu duramenul este mai elastic, mai permeabil (mai ușor de impregnat), mai sărac în compuși chimici secundari. Lemnului de duramen mai greu îi corespund valori mai mici ale contragerii și umflării decât celui din alburn.

Lățimea alburnului depinde de vârsta la care se formează duramenul, aceasta fiind influențată și de condițiile staționale. Gorunul de la Ronișoara prezintă un alburn îngust, alburnul materialului cercetat având între 8 – 15 inele. Unele cercetări la gorun efectuate în Franța arată că numărul de inele anuale din alburn este uniform pe 10 – 70% din tulpină, cifrându-se în medie la 17, înregistrându-se o ușoară sporire a acestuia către baza trunchiului. Totodată unele cercetări stabilesc că există un puternic control genetic al numărului de inele anuale în alburn, dar că există și o variabilitate intraindividuală a acestui indice.

În cazul de față studiul alburnului și a duramenului a fost efectuat pe aceeași colectivitate de studiu ca și în cazul inelelor anuale. Analiza acestora se va face legat de numărul de inele anuale și de dimensiunea și forma porilor din cuprinsul lor.

În comparație gorunul provenit de la Dârste (jud. Brașov) are o lățime mai mare a alburnului.

Numărul de inele și procentul de lemn târziu din alburn și duramen

Tabel 6

	Număr inele	Lățime inele	Lățime lemn târziu	% lemn târziu
ALBURN	8 – 15	1.5	0.3	58.9
DURAMEN	32 – 86	1.9	1.3	60.0

Între alburn și duramen există diferențe semnificative în ceea ce privește lățimea inelelor anuale (la probabilitatea de acoperire de 99.9%). În interiorul lor diferențele privind lățimea nu sunt semnificative, ca urmare creșterile sunt destul de regulate. În ceea ce privește procentul de lemn târziu, diferențele sunt semnificative (la probabilitatea de acoperire de 99.9%), în duramen procentul de lemn târziu fiind mai ridicat decât în alburn.

Numărul de inele din alburn, în medie 11, înregistrează o ușoară variație în lungul trunchiului; la exemplarele cu creșteri mari alburnul conținând un număr mai mic de inele anuale în secțiunea de la 7m comparativ cu cea de la 0,3 m.

În ceea ce privește porii din alburn și duramen, din punct de vedere al funcționalității lor diferența cea mai importantă este aceea că porii din duramen sunt obturați de tile.

Dimensiuni ale porilor din duramen și alburn

Tabelul 7

	d (μ)	D (μ)	d/D
ALBURN	218.9	281.2	0.78
DURAMEN	191.6	252.7	0.77

În concluzie, diferențele între porii din alburn și cei din duramen nu sunt remarcabile, nici sub aspectul dimensiunilor nici sub aspectul formei. Se observă doar că porii din alburn sunt mai mari. Forma porilor este aproape circulară, la aceste dimensiuni ei putând fi observați și cu ochiul liber. În alburn porii sunt mai evidenți datorită faptului că nu sunt obturați cu tile.

Tot ca și caracter mai deosebit se poate menționa și numărul mic de inele anuale din cadrul alburnului. Proporția celor două formațiuni este variabilă mai ales în funcție de diametrul arborilor. S-a observat la exemplarele studiate că arborii subțiri conțin o cantitate mai mare de alburn decât exemplarele mai groase. Astfel în primul caz proporția de alburn este de 16% fata de 12 % în cel de al doilea caz.

Orificiile de pe secțiunea transversală a lemnului de foioase, ce reprezintă lumenul vaselor perfecte (traheelor), sunt denumite în mod convențional în literatura științifică de specialitate pori. Pe secțiune longitudinală a lemnului, vasele, mai ales cele cu lumen mare, sunt vizibile ca striățiuni fine, întrerupte din loc în loc, din cauza abaterii direcției lor de la planul de tăiere.

În caracterizarea lemnului speciilor forestiere, referitor la pori, în afara de prezența acestora, interesează de asemenea, mărimea forma, gradul de individualizare, distribuția și numărul acestora în cuprinsul inelului anual.

În analiza care s-a facut asupra materialului de cercetare, s-au măsurat la cele 5 runde un număr de 2436 de pori. La fiecare dintre

aceștia s-au măsurat două diametre, datorită formei lor, în general, eliptică. În cazul gorunului unul dintre principalii factori de identificare este mărimea porilor. În ceea ce privește lemnul de gorun, se poate afirma că are pori mari vizibili cu ochiul liber (cu diametrul $d \geq 0,2$ mm), situați în lemnul timpuriu. Acest aspect nu exclude prezența porilor cu dimensiuni mai mici care nu pot fi vizualizați decât cu ajutorul lupei sau binocularului. În tabelul următor se prezintă valorile medii ale porilor, pentru toate măsurătorile efectuate.

Valorile medii ale dimensiunilor porilor

Tabelul 8

Diametre	Medie (μm)	Intervalul de încredere a mediei	Intervalul de variație al porilor		Coeficientul de variație
			MIN	MAX	
d	196.1	194.0 – 198.1	32	360.0	26.3
D	257.1	254.5 – 253.7	32	504.0	25.5
d/D	0.77	0.76 – 0.78	0.27	1.0	16.7

Din acest tabel se poate observa că variațiile între dimensiunile porilor sunt mici, diametrul lor mediu ajungând în jurul valorii de 0,2 mm. Se mai poate observa că raportul dintre cele două diametre, cel care dă și forma porilor, indică o formă eliptică a acestora. Nu putem spune că gorunul prezintă doar pori de dimensiuni mari. Aceste calcule se referă doar la dimensiunile porilor din lemnul timpuriu, porii din lemnul târziu având dimensiuni mult mai mici, fiind nevizibili cu lupa. Caracteristic gorunului este trecerea bruscă de la porii mari din lemnul timpuriu, la porii mici din lemnul târziu.

Important pentru o analiză obiectivă sunt și valorile dimensiunilor porilor la fiecare arbore în parte.

Valorile dimensiunilor porilor pe arbori

Tabelul 9

Arbore	Înălțimea secțiunii	d (μm)	D (μm)	d/D
1	0.2	171.5	221.2	0.79
2	0.3	210.2	268.7	0.78
2	7	190.3	260.1	0.73
3	7	219.9	280.1	0.79
4	0.5	211.7	283.3	0.75

În urma măsurătorilor, s-a observat că la exemplarele cu vârsta de peste 90 de ani, în primii 30 de ani vasele au o deschidere redusă (cca. $125\mu\text{m}$), în rest mărimea lor se stabilizează în jurul a $200\mu\text{m}$. Acest fenomen este unul general el fiind valabil și la arbori mai tineri diferențele nefiind însă atât de importante. Se observă că variațiile mari sunt la diametrul tangențial, în timp ce la diametrul radial variațiile sunt mici.

Vasele în secțiune au o formă eliptică (așa cum s-a mai menționat) însă aceasta variază ușor de la o secțiune la alta, astfel la înălțimea de 7 m, ele sunt mai circulare decât cele de la baza arborelui.

Tot în timpul determinărilor s-a observat că porii sunt dispuși într-unul, cel mult două rânduri. Acest lucru se poate observa și urmărind proporția destul de ridicată de lemn târziu din cadrul inelelor anuale.

Gorunul este o specie care are porii așezați tipic inelar. În lemnul târziu însă porii de dimensiuni mici sunt așezați sub formă de aspect de flăcări.

Razele sunt formațiuni anatomice vizibile pe secțiunea transversală a trunchiului, ramurilor și rădăcinilor ca linii radiale, în general drepte, de culoare și luciu de regulă diferite față de restul lemnului înconjurător. Ele pot porni din măduvă (în cazul razelor primare sau medulare) ori dintr-un inel anual oarecare (în cazul razelor secundare), dar întotdeauna se continuă până în scoarță. Uneori apar întrerupte datorită nesuprapunerii planului de tăiere cu direcția acestora.

Pe secțiune radială, razele se observă ca benzi perpendiculare pe direcția inelelor anuale, având înălțime variabilă și luciu mai pronunțat decât lemnul înconjurător.

În cadrul măsurătorilor efectuate, la rundeletele folosite la cercetare, s-au determinat doar lățimea și desimea razelor, pentru doi arbori. Determinarea s-a făcut macroscopic, gorunul prezentând raze mai mari decât 0,1 mm, fiind deci vizibile cu ochiul liber.

Lățimea și desimea razelor

Tabelul 10

Arbore	Lățimea (μm)	Desimea (raze/5cm)	Intervalul de variație al desimii
2	125-400	15	13-17
4	119-245	16	7-21

Desimea razelor s-a pus în evidență pe secțiunea transversală prin determinarea numărului lor pe distanța de 5 cm. S-a mai observat că în alburn razele au o desime mai mare (18 raze/5cm) în comparație cu duramenul (14 raze /5 cm). Razele subțiri au o frecvență de 48 raze/5mm.

În cazul gorunului un număr mare de raze conduce la creșterea durității. Dimensiunea razelor este foarte importantă deoarece lățimea razelor influențează într-o oarecare măsură producerea gelivurilor (razele late).

Concluzii

Gorunul de Ronișoara, este menționat în literatura de specialitate ca fiind o proveniență foarte bună, constituindu-se ca resursă genetică. În cadrul Academiei Române, a fost aprobată întemeierea rezervației, cu scopul de a conserva genofondul respectivei populații pe lângă faptul că această populație de gorun are caracteristici dendrometrice deosebite.

Acest studiu și-a propus să evalueze oportunitatea evaluării calității lemnului ca potențial indicator calitativ în cadrul procesului de evaluare a stării de conservare a habitatelor. Totodată și-a propus ca această analiză să sprijine deciziile privind măsurile de conservare necesare.

În urma studiului, se poate concluziona că structura macroscopică a lemnului (inele anuale, pori, raze, alburn și duramen) se constituie ca elemente ce pot descrie la un moment dat starea de sănătate a arborilor din cadrul unui arboret Astfel dimensiunea inelelor anuale oferă indicii privind resursa trofică în relație cu condițiile edafice și climatice. Cu cât dimensiunile inelelor anuale sunt mai reduse, cu atât rezistența mecanică a lemnului este mai bună, acest element fiind important în condiții extreme (vânt foarte puternic, zăpadă abundentă etc.). Procentul de lemn târziu din cadrul inelelor anuale, în cazul de față de peste 60%, contribuie de asemenea la creșterea rezistenței mecanice. De asemenea structura porilor și a razelor, precum și grosimea duramenului, influențează rezistența în timp a arborilor.

Datorită efortului mare necesar pentru o asemenea analiză, recomandăm ca aceste studii să se realizeze doar în situația în care se observă o scădere a vitalității arborilor, iar aceste studii trebuie completate de studii edafice și climatice.

În ceea ce privește diametrul, înălțimea, indicele de zveltețe și de elagaj, acestea se constituie în general ca elemente ale managementului forestier. Cu toate acestea, managementul forestier se constituie ca activitate în cadrul rezervației, iar măsurile de

management pentru aria protejată, orientate spre conservarea habitatelor, trebuie să țină cont și de aceste aspecte. Astfel un indice de zveltețe mic (de cca. 0,5) indică un fus tras, cu baza arborelui mai mare, ceea ce conferă arborelui o rezistență mai ridicată precum și o vitalitate mai bună. Indicele de elagaj oferă informații asupra gradului de închidere a coronamentului, cu cât valorile sunt mai ridicate, cu atât coronamentul este mai bine închis. Un arboret perfect închis, în situația de față poate fi dăunător regenerării naturale cu gorun, iar odată cu creșterea în vârstă, vitalitatea și puterea de germinare se reduc, existând riscul substituirii arboretului cu alte specii. Putem concluziona că aceste caractere dendrometrice pot sprijini alegerea arborilor de exploatat, recomandarea noastră fiind ca în acest proces să se extragă arborii de vârste medii care prezintă indici de zveltețe mare (spre 0,9).

Totodată recomandăm orientarea arboretului spre o structură plurienă, chiar dacă lucrările silvice sunt interzise, aceasta fiind necesară pentru o mai bună retenție a apei pluviale în coronament. Acest lucru este recomandat deoarece s-a observat o stare de lăncezeală a arborilor și o dezvoltare a mușchilor și lichenilor pe tulpina, nu doar la baza ei, aspecte de ne indică o stare de umiditate ridicată a solului precum și a microclimatului local.

Lipsa lucrărilor silvice în zonă au protejat până în prezent arboretul însă în acest moment, există riscul ca regenerarea naturală să nu fie cea optimă, observându-se o dezvoltare accentuată a semințișului de fag și carpen în detrimentul gorunului, acest aspect putând converge, împreună cu devitalizarea arborilor la înlocuirea în timp a arboretului de gorun cu un arboret de fag și carpen. Deoarece situația gorunetelor este una incertă și în contextul schimbărilor climatice, considerăm că un management activ orientat spre asigurarea regenerării naturale și modelarea structurii verticale a arboretului în următorii 40-60 de ani se poate constitui ca măsură de management a rezervației și a sitului în vederea conservării pe termen lung a habitatelor existente și a genofondului.

Elementele dendrometrice și structura microscopică a lemnului de gorun de la Ronișoara confirmă potențialul genetic superior al arboretului. Aceste caracteristici superioare comparativ cu alte proveniențe de gorun din România pot fi elementul de bază în atingerea obiectivelor impuse de regimul de protecție. Însă trebuie luat în considerare și evoluția arboretului ca întreg și asigurarea regenerării naturale, deoarece abandonul total al măsurilor de gospodărire pot afecta iremediabil viitorul acestui arboret.

Bibliografie

Beldeanu E. – Produse forestiere și studiul lemnului. Vol. I. Editura Universității Transilvania din Brasov. Brasov.1999.

Chiș V. T.– Rezervația naturală Pădurea Ronișoara. Centrul de Ecologie și Turism Maramureș, 2008.

Gafta D. (coord.), Mountford O. (coord) - Manual de interpretare a habitatelor Natura 2000 din România. Cluj Napoca, Risoprint, 2008.

Pop I. M. – Lucrare de diplomă – Facultatea de Silvicultură și Exploatare Forestiere. Brasov. 2003

Agenția pentru Protecția Mediului Covasna

VARIA – ESEU – RECENZII

Integrarea patrimoniului cultural, cultural-tradițional, arhitectural în dezvoltarea durabilă a comunității Sighetu Marmăției 2010

***Prof dr. Dan Ioan Bogdan
Sibiu***

În dezvoltarea sa, comunitatea a avut un simț pragmatic, fixându-și obiective pe care și-a propus să le atingă, fără să țină seama de agresivitatea manifestată asupra mediului înconjurător și care au ajuns într-o situație de boală și suferință.

De puțină vreme, societatea a conștientizat această boala pe care încearcă acum, prin orice mijloace să o elimine, fapt pentru care o face să concluzioneze că este mult mai ușor să distrugi decât să repara.

Poate de aceea ținând seama de trecutul neatent și de prezentul îngrijorător, omenirea a hotărât ca pașii care urmează să îi facă într-un cuminte echilibru, în care mediul să fie protejat și exploatat rațional de către societate, ținând la un viitor mai sigur decât până acum.

În acest context a apărut termenul de „dezvoltare durabilă”, în deceniul IX al secolului trecut. Nu îmi propun să expun definițiile date durabilității, dar nu pot să nu îi amintesc pe Clark și Munn (1987) și alții. Putem, desigur, să amintim Brundtland Raport – 1987, care dă o definiție dezvoltării durabile, numind-o drept: „dezvoltarea care caută să satisfacă nevoile prezentului fără a compromite abilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi”.

Termenul acesta este tot mai des utilizat și devine comun după Conferința de Rio de Janeiro, unde s-a hotărât necesitatea utilizării lui. Dezvoltarea durabilă are sensuri largi și sensuri stricte, care țin de direcțiile de abordare, dintre care amintim direcția științifică, direcția pragmatica sau inginerescă, direcția legislativ-normativă, direcția de planificare environmentală, direcția politică, direcția filozofică și etică, direcția participării publice sau noninstituționale (după Ion Mac).

Desigur, la toate aceste direcții putem adăuga și direcția comunitară, în care trebuie să se manifeste dezvoltarea durabilă.

Nu putem vorbi despre dezvoltare durabilă, dacă nu înțelegem necesitățile direcției în care aceasta se manifestă. Adevărata dezvoltare durabilă decurge din înțelegerea corectă și cuprinzătoare a necesităților. Abia după ce le înțelegem pe acestea, putem să încercăm să le satisfacem. Dacă nu sunt înțelese, deciziile pe care le

vom lua vor fi incorecte, iar consecința acestor decizii ineficientă sau chiar dezastruoasă.

Oprindu-ne punctual la dezvoltarea durabilă a orașului Sighetul Marmației și la starea de sănătate comunitară descoperim că există două direcții în care trebuie acționat, într-un plan micro al lucrurilor și într-un plan macro, unde trebuie să înțelegem lucrurile într-un context geografic mai larg.

Trebuie să vedem contextul european, cel național și în cele din urmă, în micro cel local.

Ne dezvoltăm durabil atunci când devenim partenerii celorlalți, atunci când le spunem că necesitățile Europei le includ pe cele est-europene, pe cele naționale și implicit, în cazul nostru, pe cele locale.

Plecând de la ideea că la începutul mileniului trei, comunitatea devine o marota a acestuia, strâns legat de existența și evoluția comunității și deosebit de important pentru aceasta este patrimoniul.

În cadrul comunității, politicile sociale și culturale se referă la binele social. Dezvoltarea și reabilitarea comunității țin de acest bine social, care la rândul lui poate determina globalizarea, pentru că este firesc ca în evoluția comunității, să se ajungă la globalizare.

Există mecanisme care permit ca în dezvoltarea și devenirea comunității, patrimoniul să fie folosit ca un mijloc de stabilitate și combustie, cu puternice valențe sociale, capabile să creeze o strânsă coeziune socială. De aceea, atitudinea comunității în cazul nostru a comunității din Sighetul Marmației față de patrimoniu trebuie să se schimbe radical.

Dacă prin prisma preocupărilor noastre am discuta despre patrimoniu, am putea vorbi despre patrimoniu muzeal, patrimoniu tradițional, patrimoniu turistic, patrimoniu cultural, urbanistic sau arhitectural.

Ne propunem în rândurile care urmează să dezbatem doar un aspect al patrimoniului complex pe care îl deține orașul Sighetul Marmației, și anume, dorim să ne oprim atenția asupra patrimoniului cultural tradițional pe care îl deține Sighetul Marmației și regiunile înconjurătoare, unic prin frumusețea, componența și dimensiunea pe care o are în întreaga Europă.

Suntem în situația în care nu putem nega existența acestui patrimoniu gestionat până acum nu insuficient, poate doar ineficient.

Întrebarea este ce facem cu acest patrimoniu? Pentru că dacă nu-l cultivăm, aceasta fiind o modalitate de conservare el s-ar putea să se piardă, să se transforme în derizoriu, sau pur și simplu să fie eliminat din conștiința colectivă de forme noi de cultură și tradiții improprie zonei.

De aceea propunem ca acest patrimoniu să fie obiectul unui management eficient care să-l pună în evidență în adevărata lui

splendoare, în ideea în care îl direcționăm atât spre manifestare permanentă cât și către un efect economic.

Deosebit de important devine în acest context felul în care s-ar reuși, printr-o politică inteligentă să se creeze un mecanism în care să funcționeze operatorul turistic, operatorul economic, operatorul cultural și consumatorul „produsul local pe care îl putem oferi”.

Trebuie să depășim faza în care crâșmarul, micul buticar, ofertantul de servicii înțeleg patrimoniul în funcție de profitul pe care îl au. De fapt, el nu înțelege fenomenul în întreaga sa complexitate și aici intervine rolul unor instituții, persoane, organizații care să înțeleagă această problemă în globalitatea ei și în ambivalența ei, pentru că vorbim despre o abordare total dezinteresată, în interesul comunității care trebuie să crească. Apare necesitatea cererii unor puncte de interes comun între operatorii privați și angrenajele instituționalizate. Acest aspect al conectării sectorului privat cu cel instituțional este una din marile dileme pe care ar trebui să le soluționăm.

Se impune găsirea soluțiilor de realizare a acestei combinații. Apare drept necesar și o schimbare a gradului de conștientizare a importanței patrimoniului cultural tradițional, de la nivelul individului, al afacerii, până la nivelul instituțiilor.

Din păcate, în această direcție, la nivelul publicului putem face foarte puțin și mult timp s-a făcut greșeala să se creadă că putem crește gradul de conștientizare al acestuia.

Universitatea Vasile Goldiș, filiala Baia Mare propune ca într-un parteneriat cu consiliul local al orașului Sighetul Marmăției să realizeze un proiect (vom reveni cu proiectul în extenso) dacă ideea va avea audiență, care să facă legătura între istorie, cultură, tradiție, educație, economie, într-un exercițiu de dezvoltare durabilă comunitară.

Proiectul în sine nu își propune să gestioneze acest exercițiu, ci doar să creeze mecanisme care urmează să îl susțină. Pentru aceasta este nevoie de:

- 1) O contabilizare reală a instituțiilor culturale (care se ocupă de cultură, care produc cultură, care sunt tangente la cultură și care sunt consumatoare de cultură) și realizarea unei legături eficiente între ele în vederea susținerii patrimoniului cultural tradițional.
- 2) Inventarierea tuturor manifestărilor culturale, tradiționale, folclorice, religioase care au sau pot avea caracter de masă.
- 3) Identificarea legendelor, poveștilor și narațiunilor, alături de datele istorice care ar putea sta la baza unei manifestări publice culturale.

- 4) Inventarierea tuturor creatorilor de artă populară, a meșteșugarilor, interpreților de folclor și a păstrătorilor de tradiție locală.
- 5) Coagularea în jurul orașului Sighetul Marmăției a manifestărilor din Maramureșul Istoric, crearea cât mai multor manifestări și festivaluri.
- 6) Identificarea agenților economici care s-ar putea implica atât ca sponsor cât și ca beneficiar: sectorul turistic, transport, producția de bunuri de larg consum etc.
- 7) Identificarea patrimoniului arhitectural și propunerea de integrare a fiecărui obiectiv în dezvoltarea durabilă a comunității.
- 8) Realizarea unui calendar exact al manifestărilor culturale existente.
- 9) Realizarea de mini proiecte pentru fiecare manifestare care este posibilă în viitor.
- 10) Realizarea unui proiect de calendar cu posibile manifestări viitoare.
- 11) Implicarea tuturor instituțiilor capabile să susțină proiectul în acțiune.
- 12) Identificarea persoanelor capabile să demareze acțiuni culturale (teatru, pictura, sculptură, literatura, muzica etc.).
- 13) Identificarea instituțiilor, organizațiilor și partenerilor externi capabili să se implice în acest proiect.
- 14) Crearea unui organism instituționalizat care să susțină proiectul în viitor.
- 15) Realizarea unui proiect publicitar al acestei acțiuni.
- 16) Editarea unei publicații bilingve sub forma de ghid sau album cu caracter anual care să pună în evidență extraordinarele valori ale orașului și regiunii. În prezentarea către un public național și internațional.

Un asemenea exercițiu ar urma să se dezvolte de la sine și ar putea să facă vizibilă comunității locale, naționale și internaționale toate minunatele tradiții locale unice, spectaculoase alături de actele de cultura pe care orașul Sighetul Marmăției le deține și le susține.

Un asemenea proiect nu este extrem de greu de realizat și, desigur, credem în viabilitatea lui, mai ales că avem dovada că se poate: exemplu Sibiu care în momentul de față are peste 300 de evenimente culturale și câteva zeci de festivaluri într-un an.

**PROPUNERE PENTRU STRUCTURA PORTOFOLIULUI ÎN
PROIECTUL PRIVIND PATRIMONIUL CULTURAL-
TRADIȚIONAL ÎN DEZVOLTAREA DURABILĂ A
COMUNITĂȚII MUNICIPIULUI
SIGHETU MARMAȚIEI**

LOCUL / MOMENTUL DESFĂȘURĂRII PROIECTULUI

**DURATA DESFAȘURĂRII PROIECTULUI/PLANIFICAREA
BUGETULUI DE TIMP / DURABILITATEA**

TEMELE / ORIENTĂRILE / COERENȚA PROIECTULUI

**CALITATEA/RELEVANȚA PROIECTULUI/IMPACTUL PE
TERMEN LUNG**

**POTENȚIALUL EDUCAȚIONAL/ORIGINALITATEA
PROIECTULUI/ ATRACTIVITATEA PENTRU PUBLIC ȘI**

OPORTUNITĂȚILE OFERITE ÎN URMA PROIECTULUI

**ATESTAREA NECESITĂȚII PROIECTULUI ȘI A AGENDEI
CULTURALE INTERNE**

**DIMENSIUNEA PROIECTULUI, ARIILE ÎN CARE/PRIN CARE
SE MANIFESTĂ PROIECTUL**

MANAGEMENTUL PROIECTULUI

**SFERA PROGRAMULUI / CONFLUENȚELE FORMELOR
TRADIȚIONALE ȘI DE ACTUALITATE**

INOVAȚIA PROIECTULUI

**IMPLICAREA INSTITUȚIILOR ȘI A GRUPURILOR
INDEPENDENTE**

**ANALIZA SPATIULUI PUBLIC SI CULTURAL A PROIECTULUI
DEZVOLTARE, PARTICIPARE SI INCLUZIUNE SOCIALA**

**BENEFICII SUPLIMENTARE ADUSE PRIN DERULAREA
PROIECTULUI**

**MISIUNEA / OBIECTIVELE / CATEVA LINII DE ACTIUNE A
PROIECTULUI**

COMUNICARE SI PROMOVARE

NOI CONCEPTE / NOI ORIZONTURI

Evaluarea impactului economic al turismului asociat festivalului „Hora de la Prislop” din localitatea Borșa, județul Maramureș

Mihai Hotea¹, Maria Hotea²
Sighetul Marmăției

RÉSUMÉ: Situé dans l'extrémité sud-est du Pays de Maramureș, le col du Prislop jouit chaque année d'un remarquable festival qui a lieu, d'habitude, le deuxième dimanche du mois d'août. La manifestation a évolué d'une fête champêtre, la première mention écrite datant depuis 1373. Le festival s'articule autour d'une scène principale, en plein air, à 1416 m ayant les spectateurs disposés dans un immense amphithéâtre naturel. Au sein de la manifestation on peut voir de différentes expositions des maîtres artisans, même une exposition de livres (à partir de l'an 2008), des aires pour les étals des commerçants. Le festival est précédé par un office religieux, au monastère Prislop situé à proximité, construit en l'honneur des héros tombés dans la deuxième guerre mondiale. Notre travail essaie de présenter une évaluation de l'impact économique du tourisme associé à cette fête champêtre, pour l'année 2010, qui pourrait constituer à l'avenir, une attraction encore plus importante pour les touristes roumains et étrangers.

Mots-clés: *tourisme, fête champêtre, impact économique, commerçants, maîtres artisans, touristes*

Introducere

Pentru a justifica cererile de finanțare pe lângă organismele din sectorul de stat precum și pe lângă sponsorii din mediul privat, organizatorii de festivaluri sunt adeseori chemați să facă estimări asupra impactului economic al turismului asociat manifestării. Multe din aceste manifestări sunt relativ modeste, se bucură de bugete mici și nu dispun nici de personal calificat nici de fondurile necesare pentru a realiza studii de calitate asupra impactului economic al turismului. În majoritatea cazurilor nu se fac studii sau se bazează pe estimări în care nu se poate avea încredere. În acest sens, în luna august 2010 am realizat un studiu de evaluare a impactului economic al turismului asociat festivalului „Hora de la Prislop” din localitatea

¹ Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj Napoca, Facultatea de Geografie, Extensia Sighetu Marmăției

² Școala „Mircea Vulcănescu” Bârsana

Borșa, județul Maramureș, a cărui rezultate, în parte, vor fi prezentate mai jos.

Istoric

„Hora de la Prislop” este o serbare câmpenească și un festival de folclor care are loc, de obicei, în a doua duminică a lunii august în Pasul Prislop (1416 m) reunind în cea mai mare parte, locuitori și formații artistice din județele Maramureș, Suceava și Bistrița Năsăud. În ultimii ani a căpătat și conotații internaționale prin participarea unor ansambluri din străinătate (ex. „*Les Pastourelles de Campan*” din Franța, anul 2007).

Manifestarea a evoluat dintr-o nedeie obișnuită. Referitor la scopurile primare ale acestor nedei, unii autori afirmă că își au originile în obișnuința dacilor de a-și sărbători victoriile pe munte dar în timp ele au devenit și locuri de târg. Ion Ghinoiu susține că nedeile „*aveau legătură cu celebrarea zeului focului și al soarelui*” (www.cimec.ro).

Prima mențiune documentară legată de existența unei nedei, în acest spațiu, apare într-un oronim „*Wegsaghauasa alio nomine Nedele*” (Mihaly de Apșa, pag. 67, 1900 și Mihaly de Apșa, pag. 85, 2009), apărut în diploma 36 emisă la data de 11 august 1373 de regele Ludovic în Szilvasvarad, pentru Balcz, Drag și Ioan, fiii lui Sas, în stăpânirea moșiei Cuhea.

Ivanciuc T. și Botiș I. (2005) afirmă faptul că în Munții Maramureșului, în evul mediu, existau trei locuri de nedei, una în preajma Vf. Cornu Nedeii, unde veneau maramureșeni, bucovineni și năsăudeni, una într-o zonă situată între Vf. Poloninca și Vf. Șerban unde pe lângă maramureșeni veneau și moldoveni și una în Masivul Farcău, posibil în zona lacului Vinderel unde se întâlneau huțuli, polonezi, cehi, moldoveni și maramureșeni, aceasta din urmă ținându-se în clandestinitate, sub forma unui târg profesional păstoresc, până în anul 1970. Dintre toate aceste locuri de întâlnire, Cornu Nedeii – Prislop a avut prin poziția sa geografică cea mai mare însemnătate.

În anul 1738 un document scris în limba latină face referiri la aceste sărbători „*despre care coroana austriacă are cunoștințe și cere regimentelor din zonă să fie mult mai vigilente*” (Mesaroș C., pag 103, în Ulian P., 2008). Consemnările documentare (conform Ivanciuc T. și Botiș I., 2005) amintesc apoi de o manifestare în anul 1847 când în urma unei răzmerițe a fost interzis. Până la primul război mondial au mai existat câteva manifestări sporadice după care tradiția a fost întreruptă în totalitate până în anul 1968.

Tradiția sărbătorii este reluată în anul 1968, la doar câteva zile de la invadarea Cehoslovaciei de URSS – prin zona de desfășurare a festivalului au trecut trupele sovietice - , sub denumirea de „Hora de

la Prislop” care conform lui Timiș N. „înseamnă unitatea neamului românesc și mai simbolizează cercul solar, motiv etnografic oglindit foarte des în creația populară” (Ulian P., pag.100, 2008). Manifestarea capătă o serie de conotații artistice iar în ultimii ani și conotații comerciale având o cu totul altă înfățișare față de cele din trecut.

Fig. 1 „Hora de la Prislop”, vedere generală

Începând cu anul 1968 manifestarea s-a ținut în fiecare an până în prezent (2010), cu o singură excepție și anume în anul 1970, datorită inundațiilor (Mihali N., 2008).

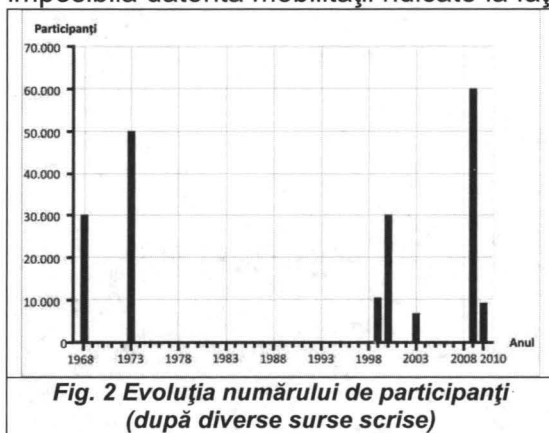
Festivalul de la 1416 m altitudine, se articulează în jurul unei scene principale, amenajate în aer liber, cu spectatorii dispuși într-un imens amfiteatru natural. În cadrul manifestării sunt prezente diferite expoziții ale meșterilor artizani, chiar și o expoziție de carte (începând cu anul 2008) precum și mici spații de agrement pentru copii și spații pentru comerțul cu tarabe.

Organizatorii manifestării sunt Consiliul Județean Maramureș, Centrul Județean pentru Promovarea și Conservarea Culturii Tradiționale Maramureș, Primăria și Casa de Cultură Borșa iar sloganul festivalului este „Acolo sus, în vârf de munte”.

Festivalul este precedat de o slujbă religioasă, la Mănăstirea Prislop, aflată în imediata apropiere, construită în cinstirea eroilor neamului căzuți la datorie în cel de-al doilea război mondial.

Numărul participanților

Cunoașterea cu exactitate a numărului de persoane participante la manifestare este la momentul actual aproape imposibilă datorită mobilității ridicate la fața locului.

Din anii trecuți dispunem doar de estimări apărute în diverse surse (cărți, presă). Numărul participanților a fost mereu ridicat, în general, peste 10.000 – 15.000 de oameni. La ediția din anul 1968 au fost circa 30.000 de participanți, cel mai ridicat număr înregistrându-se în anul 2009 (circa 60.000 de

persoane) iar cel mai redus în anul 2003 (8.000 de persoane). Pentru anul 2010, conform studiului nostru, numărul participanților se ridică la 9.000.

La ora de maximă afliuență, considerată de noi ca fiind ora 13, au fost identificate, de o parte și de alta a ășului, un număr de 891 de mijloace de transport (833 de mașini mici, 42 de microbuze, 12 motocicletele și 4 autocare)

Proveniența participanților

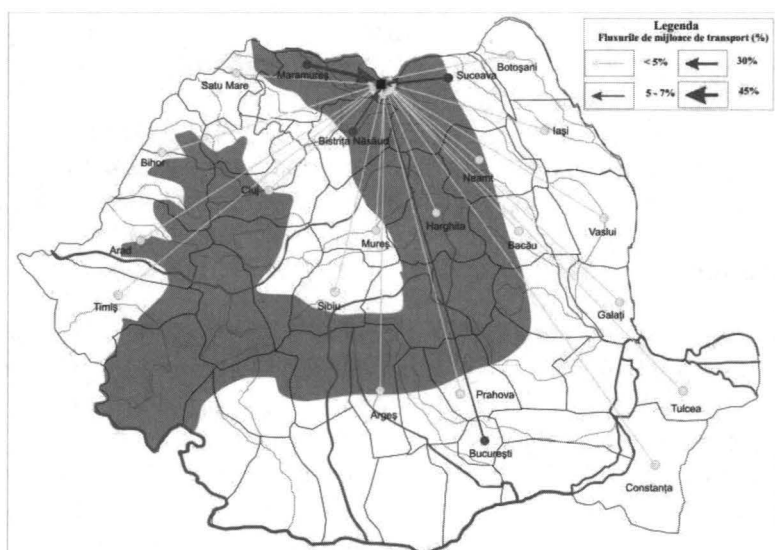

Fig. 3 Fluxurile de participanți din România, pe județe

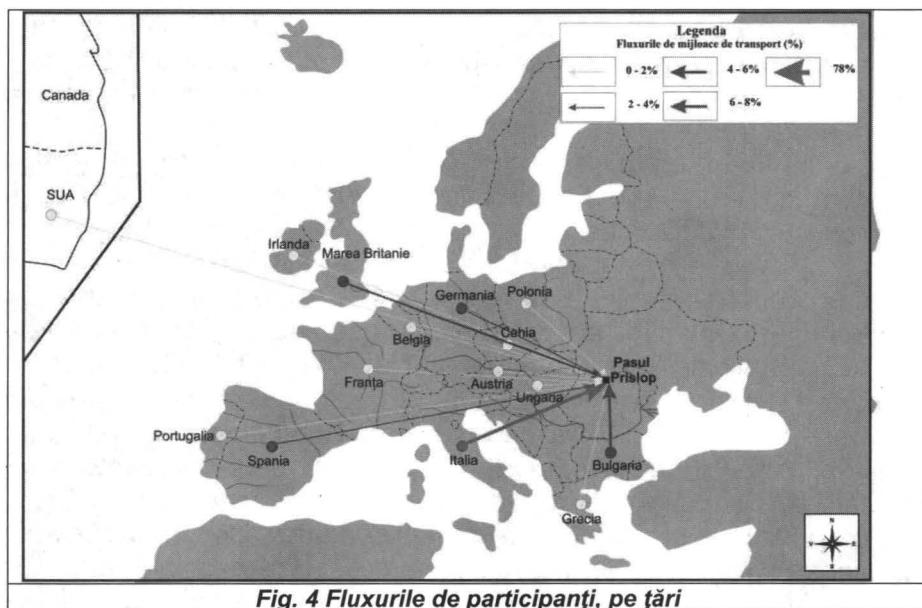

Fig. 4 Fluxurile de participanți, pe țări

La recensarea vehiculelor parcate în arealul destinat desfășurării festivalului, am constatat un procent ridicat de mașini cu numere de înmatriculare străine (33%) restul de 67% fiind românești. Procentul ridicat de mașini străine nu indică neapărat prezența unor turiști străini datorită faptului binecunoscut că o pondere importantă din populația regiunii lucrează în străinătate și au mașinile înmatriculate în țările respective.

În cadrul fluxurilor de mijloace de transport din România, cele mai ridicate procente sunt din Maramureș (45%) apoi Suceava (30%), fiind urmate de Bistrița Năsăud și București. Celelalte județe au ponderi reduse.

În ceea ce privește prezența internațională, au fost identificate fluxuri din 15 țări. Se evidențiază Italia cu ponderea cea mai mare, explicată de noi prin numărul mare de români care lucrează acolo iar pe poziția a doua este Bulgaria (posibil datorită înmatriculărilor mai ieftine făcute de români în ultimii ani, în această țară). Marea Britanie și Spania au și ele ponderi importante.

În vederea evaluării impactului economic asupra turismului, în cadrul studiului nostru am realizat o serie de chestionare atât pentru participanții români și străini cât și pentru comercianți (aspect care va fi analizat în detaliu într-o lucrare ulterioară).

Pentru vizitatorii/turiștii români și străini prezenți la manifestare au fost realizate chestionare în cadrul cărora am avut în vedere diferite aspecte (continuitatea prezenței la festival, sursa de informare, nopțile petrecute în regiune cu această ocazie, locația de

cazare, importanța manifestării în alegerea destinației, componența grupului cu care a venit, mijlocul de transport, numărul de ore și cheltuielile alocate pentru acest eveniment, evaluarea generală a manifestării etc.).

În ceea ce privește ponderea turiștilor români și străini, conform chestionarelor din teren, în anul 2010, cea mai mare parte a fost constituită din români (93%), cei străini fiind în pondere de 7%.

Aspectele comerciale nu au fost neglijate în cadrul studiului nostru cunoscând faptul că acestea au avut dintotdeauna rolul lor în cadrul acestei manifestări. Sugestivă în acest sens este mărturisirea lui Nicoară Mihali (Graiul Maramureșului, 17 august 1990): „*Când era hora la Prislop ne trezeam la 3 dimineața și băteam nerăbdători din picioare precum caii năvăși. De cu seară lăsam deschisă poarta, ne căutam hainele de sărbătoare în care, secretoși ne ascundeam bănuții strânși cu grijă toată vara. La horă îmi cumpăram un fel de dulciuri, înșiruite pe o ață, nemaipomenit de gustoase... Unii își luau o pălărioară mică, alții opinci dar majoritatea un fluiere din plastic*”.

Am realizat și chestionare pentru comercianți vizându-se regiunile de unde provin, veniturile obținute etc. Pentru a avea o imagine de ansamblu asupra arealului manifestării, am realizat și o reprezentare grafică cu poziționarea acestora (fig. 6). Din păcate, prezența unora dintre comercianți, amplasamentul haotic și amalgamul de produse vândute pun o amprentă negativă asupra manifestării, însă acest aspect ar putea fi remediat relativ ușor cu ocazia următoarelor ediții.

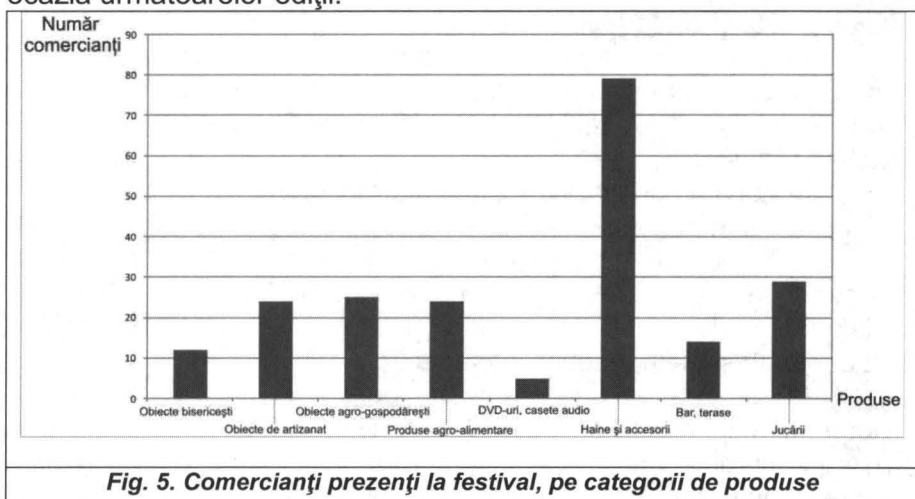

Fig. 5. Comercianți prezenți la festival, pe categorii de produse

Având în vedere elementele analizate, considerăm că „Hora de la Prislop” prin vechime, locație, afluența mare de vizitatori și turiști constituie una dintre cele mai mari manifestări în aer liber din Țara Maramureșului iar pe viitor ar putea constitui o atracție și mai mare pentru turiștii români și străini.

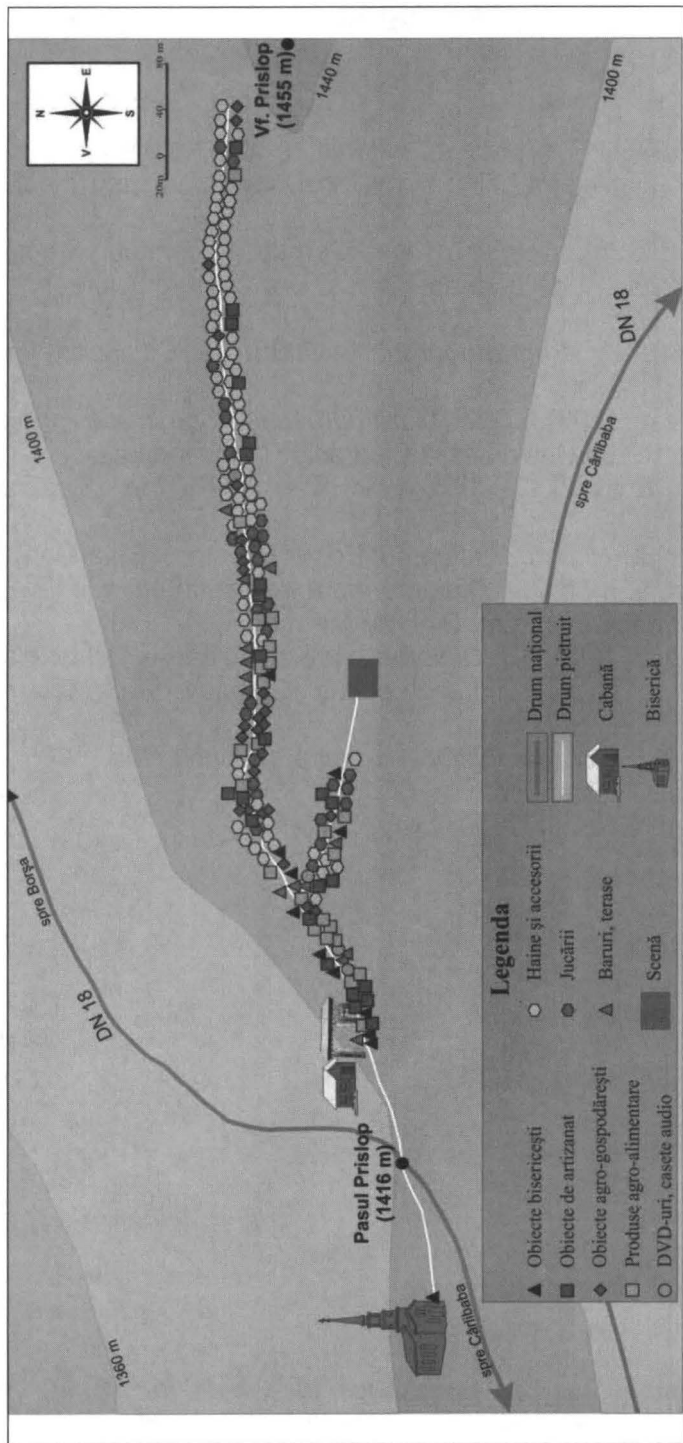

Fig. 6 Poziționarea în teren a comercianților

Bibliografie

- Ciangă, N.** (1996), *Posibilități de valorificare ale patrimoniului turistic din Maramureș*, Geographica Timisiensis, vol. V, pag. 131-136, Timișoara;
- Ciangă, N.** (1998), *Turismul din Carpații Orientali. Studiu de Geografie Umană*, Ed. a doua, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca;
- Dăncuș, M.** (1986), *Zona etnografică Maramureș*, Ed. Sport Turism, București;
- Ilieș, Gabriela** (2007), *Țara Maramureșului. Studiu de geografie regională*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca;
- Ivanciuc, T., Botiș, I. (2005), *Hora de la Prislop*, Gazeta de Maramureș;
- Mihali, N.** (2008), *Hora la Prislop 40*, Editura Zestrea, Baia Mare;
- Mihaly de Apșa, I.** (1900), *Diplome maramureșene din secolele XIV-XV*, Tipografia Mayer-Berger, Sighetu Marmăției;
- Mihaly de Apșa, I.** (2009), *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, Ediția a IV-a, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș-Vodă” Cluj Napoca;
- Ulian, P.** (2008), *Hora la Prislop – tradiție și continuitate 1968-2008*, Editura Grinta, Cluj Napoca;
- *** www.cimec.ro (04.01.2010)

Etnologul Mihai Dăncuș este cunoscut în lumea specialiștilor în domeniu ca un cercetător ce s-a impus în ultimele decenii prin lucrări ce porneau de la interogarea cadrului ambiental al satului maramureșean, a artefactelor sale, decelând în acestea o simbolistică ce transcende utilul înspre o întreaga filosofie de viață a omului (încă aici în Maramureș) integrat în tainele unei cosmicități în care eresurile și obiceiurile se mai practică rar, ca un ecou prelungire a unei arhaicități sanctificate de blânda lumină sofianică.

Lucrarea despre care noi dăm seama aici apare la Editura Dacia și e primul volum dintr-o proiectată sinteză asupra marilor vămi ale existenței omului de la naștere până la moarte, vămi prin care a trecut și trece omul din acest topos aspru în măreția sa al Maramureșului.

Volumul I al acestei mari sinteze ce are ca supratema obiceiurile, ritualizate prin repetare, din viața omului din Maramureș, este consacrat nașterii și copilăriei din ciclul familiei, obiceiuri – ne-o spune autorul în cuvântul său - mai puțin cercetate. În epoca globalizării cercetătorul simte un imperativ ce vine parcă din ontosul strămoșilor de a fixa în scris, de a descrie aceste tradiții ale satului, sat ce în timp va putea fi văzut doar în siturile muzeale.

Cum era și firesc cercetarea este precedată de o cartografiere succintă a cadrului geografic și istoric al Maramureșului (cap. I) cercetare ce valorifică sursele de prima mână de la „*Diplomele maramureșene din secolele XIV- XV*”, traduse și editate de marele savant, nobilul Ioan Mihalyi de Apșa, membru al Academiei Române, până la Radu Popa, cu o amplă cercetare „*Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*”, lucrare ce valorifică săpăturile arheologice din anii '60 de la Cuhea, reședința voievodală a lui Bogdan, de la Giulești, Călinești etc.

O cercetare de asemenea anvergura „povestea” obiceiurilor omului din Maramureș centrată pe tema nașterii și copilăriei, povestea aceasta e bine așezată într-un ancadrament etnografic ce vizează așezările oamenilor, ocupațiile tradiționale, meșteșugurile țărănești, portul popular, toate în contextualizare cu riturile trecerii.

Casa și gospodăria țărănească e investigată din perspectiva decelării simbolisticii unor ritualuri ce au o vibrație magică apotropaică.

Atenția acordată de cercetător casei și gospodăriei țărănești ca loc de desfășurare a vieții omului de la naștere până la moarte este motivată și de o aserțiune – citată de altfel - a lui Mircea Eliade care afirma că pentru omul sedentar (cum era maramureșeanul până nu demult) spațiul în care viețuiește: casa, satul, ogorul constituie un centru al lumii, loc sacralizat prin ritualuri și rugăciuni, spațiu în care casa e proiecția unei adevărate „imago mundi”. Descrierea casei, gospodăriei țărănești, uneltele, artefactele, fiecare îi are în carte povestea sa, o piatră găurită așezată la fereastra casei are dincolo de funcția sa utilitară apotropaică și aceea de a revărsa fertilitatea, feminitatea asupra casei. Coarnele de berbec așezate deasupra ușii de la intrarea în casă simbolizează - ne-o spune autorul - virilitatea, masculinitatea, dar și sacrificiul adus Zeilor/ Zeului. Forțând puțin cheia lecturii simbolului mă gândesc că aceste coarne ce au presupus inițial un sacrificiu al animalului ofrande, jertfe venite dintr-o memorie precreștină, acele arderi tot atât de prezente în Vechiul Testament.

Atenția cercetătorului referitoare la spațiul de locuit al maramureșeanului (a locui e incomparabil mai mult decât a te adăposti; a locui ține de întemeiere, de un rost al omului integrat într-un ethos, pune mereu în evidență dubla funcționalitate a acestuia „spațiul funcțional și spațiul de ritual în cadrul casei și gospodăriei maramureșene” e chiar titlul unei comunicări susținută de Mihai Dăncuș la Muzeul Satului și de Artă Populară de la București (1985).

Bun cunoscător al zonei etnografice a Maramureșului, Mihai Dăncuș ambiționează să nu-i scape nimic din ceea ce se constituie într-un adevărat patrimoniu material și spiritual al acestui topos unic din Nordul cel mai de nord al țării; patrimoniu documentat de autor printr-o cercetare de mare acritic, făcută pe teren.

Zonele investigate pe parcursul mai multor ani sunt situate în Maramureșul istoric și subzonele de pe cursul mijlociu al Izei (Ieud, Cuhea, Dragomirești, Rozavlea, Săliște, Săcel), subzona Mara – Cosău – Iza, (Desești, Giulești, Vadul Izei, Valea Stejarului - fosta Valea Porcului, Bârsana, Oncești), respectiv Rona de Jos, satele de-a lungul Tisei (Săpânța, Sarasău) și în câteva sate românești din dreapta Tisei; aceste descinderi de documentare făcându-se mai recent, după 1989.

Rezultatul cercetărilor Dr. Mihai Dăncuș a fost valorificat în studii de caz, studii ce au însemnat un exercițiu pentru o hermeneutică mai amplă ce ni se revelează în aceasta primă parte a trilogiei consacrate nașterii, obiceiuri legate de aceasta primă vama a vieții respective copilăriei.

Cartea lui Mihai Dăncuș vine să încoroneze cercetările de decenii și cum afirma prefățătorul Prof.univ.dr. Ioan Cuceu este un

prim pas, dar un pas mare, spre realizarea unei monografii de amplitudine a ritualurilor de familie.

N-aș spune ca există o distribuție dezechilibrată a instrumentării teoretice a cercetărilor de teren, a practicilor și ritualurilor magice din perioada gravidității, a nașterii. Poate ca aici a funcționat un exces de abreviere metonimică. În alte capitole, parcimonia autorului se va deschide spre poveste, spre un epos al punerii în discurs a riturilor de separare și agregare, a inițierii la vârsta copilăriei.

Capitolul al V-lea, cel mai amplu este - cum spuneam – un adevărat epos cu actanții ce devin funcții ale generosului discurs narativ: *Moașa – mediator între nou-născutul necunoscut și lumea cunoscută; Nănașa, mediator între nou-născutul necunoscut și lumea creștină, neam, comunitate*. Botezul, darea numelui, băile rituale (ciupăitul), alăptarea și înțărcatul, dentiția, somnul copilului, cântecul de leagăn, prima tunsoare, prima împărtășire, jocurile copilului etc., toate aceste teme subsumate supratemei *nașterii și copilăriei* beneficiază de o tratare ce se deschide spre o etno-antropologie cu inserturi și din bibliografia în domeniu a specialiștilor români: Mihai Pop, Dumitru Pop, Tancred Bănățeanu etc., dar și din cercetările unor autori străini care s-au apropiat de cultura populară tradițională a Transilvaniei și Maramureșului. Îi amintim aici pe Claude Karnoouh, Gail Kligman, dar și un clasic al genului, Arnold Gennep-Van cu lucrarea sa *Les rites de passage*, Paris, 1969, lucrare de o referință mai generală în domeniu.

Nu era în intenția autorului de a realiza o cercetare comparativă; unele din achizițiile venite dinspre acești autori sunt asimilate creator și aplicate la realitățile etnografice ale Maramureșului. Monografia consacrată obiceiurilor din viața omului în Maramureș (acest generic va funcționa ca un cod paratextual pentru întreaga trilogie) *Nașterea și copilăria*, Vol. I este rezultatul a câtorva decenii de cercetări de teren realizate metodic pe baza unor chestionare specializate pe tema respectivă, cercetări completate și cu studiul unor registre matricole (cu cei născuți, botezați, căsătoriți, morți) din Parohii Greco-catolice de pe Valea Izei și Mării. A se vedea în acest sens Manuscrisul Miscelaneu de la sfârșitul sec. XVIII; 1797-1799-1824, manuscris ținut de un inimos preot Greco-catolic din Moisei, Ioan Koman.

Manuscrisul prelucrat de Prof.dr. Mihai Dăncuș este mai mult decât o consemnare de rutina a celor nou născuți. El conține referințe „la obiceiurile de naștere, orații de botejune, dar și elemente de etnoiatrie cu referire la femeia gravidă, noul născut etc.” (cuvântul autorului ce prefațează cartea p.23).

Autorul, fiul unui preot Greco-catolic de vrednică amintire, utilizează în demersurile sale și documente din Arhiva familiei (Cf. Registrul Parohiei Greco-catolice din Văleni sfârșitul sec. al XVIII și începutul sec. al XIX.).

Cartea poate fi apreciată ca o contribuție științifică de prim raft bibliografic pentru cercetătorii ce se vor apleca peste timp asupra acestei unice zone etnografice. Monografia va intra în conștiința cititorilor ca un rememorer al ceea ce a fost odată satul românesc din Maramureș, sat ce se va retrage cu vremea în situl muzeistic de la Muzeul Etnografic din Sighetul Marmăției, opera majoră a lui Mihai Dăncuș care s-a nevoit pe altarul patrimoniului culturii tradiționale a Maramureșului.

Mihai Dăncuș a rostuit cu rost acest complex muzeal, unde avem *in nuce* întregul complex de sate de pe Valea Izei, Marei și Cosăului din zona de aliniament a Tisei etc.

Subscriem și noi sugestiei Prof. univ. dr. Ioan Cuceu referitoare la capitolul al VI-lea consacrat copilăriei și îndeletnicirii copilului, jocul, care ar putea beneficia de o tratare mai generoasă la o eventuală reeditare a cărții sau la o tratare de sine stătătoare a subiectului.

De asemenea capitolul al V-lea – cel mai amplu cum spuneam mai sus, este nu numai rezultatul unor cercetări minuțioase a temei, cu subtemele aferente, dar acest capitol este în ultimă instanță un discurs hermeneutic aplicat asupra unor teme ca ritualurile de separare, agregare, inițiere de la naștere până inclusiv la vârsta copilăriei. Sunt antrenați în aceasta narațiune (capitolul se poate citi și ca o bună proză non-ficțională, ca literatură, fiindcă tot ce ține de scriere, de text, e literatură). Actanții principali de care vorbeam și mai sus, actanți vectori ai acestor vârste; de la moașă la nănașă, la sînă, preot etc.

Opul lui Mihai Dăncuș este augmentat și cu un discurs de altă factură decât cel textual; e un discurs iconografic ce etalează numeroase fotografii din colecția autorului.

Mai mult decât utilă ni se pare mica antologie de texte folclorice pe aceasta temă și ca un omagiu adus păstrătorilor acestor datini și obiceiuri sunt reținute numele informatorilor. La final, înaintea exhaustivei bibliografii avem un folositor glosar de termeni și expresii care apar în cuprinsul cărții.

Monografia în ansamblul ei este și o carte de învățătură pentru tinerii de astăzi și cei ce vor veni după noi, o carte prin care Mihai Dăncuș a făcut deopotrivă un exercițiu de mare eleganță stilistică, un exercițiu peratologic și paideic totodată.

Pe la vreo 18 ani, Ovidiu călătorea inițiativ prin Grecia, în starea de spirit paradisiacă a unui tânăr iubit și răsplătit parental pentru inteligența și farmecul său. Călătoria de studiu urma să încununeze educația. Mai mult decât fratele său, Ovidiu fusese un elev privilegiat, dar gustase și el di „deliciile coercitive” ale școlii.

Un alt tânăr, tot cam de vârsta lui Ovidiu, a avut o stare conflictuală cu mentorul său, William Chappel. Ne aflăm de data aceasta în Anglia, la Christ College, Cambridge. În postul Paștelui din 1626, tânărul recalcitrant la canoanele scolastice, încearcă să se emancipeze de sub tutela autoritară „magistri duri” și se întoarce acasă la părinți. Părinții, comprehensivi, l-au primit pe fiul rătăcitor. Era tânărul John Milton. De acasă, din exilul său auzit, Milton răspunde, se pare, uneia din cele două scrisori redactate în limba greacă, de către prietenul său, Charles Diodatus(1609-1638), fiul unui reputat fizician, aflat în vizită la Chester. Se iscă astfel din tumultul mândriei rănite, dar semețe, „*Elegia Prima ad Carolum Diodatum*”, datată 1626. Elegia este elegant redactată în limba latină, în distih elegiac, după modelul spiritual și literar preferat al poetului său preferat, Ovidiu. Milton adjucecă străvechea divinitate a genezei romane pentru preamărirea și dănuirea Londrei. O Londră cumva tomitană, din perspectiva unui proscris. Numai că Milton își refuză lucid condiția și vocea disperării a celebrului relegat „ ille Tomitano flebilis exul agro”. Pe Milton, claustrarea în casa părintească, între cărțile ce reprezintă viața sa, îl reține „nec invitum” (nu fără voia sa). Ba mai mult, tânărul trăiește un exil profitabil, conform mărturiei sale: „Laetus et exilii condicione fruor”. Spectacolul scenei de teatru și spectacolul lumii îl captează pe tânărul poet. Totuși nici comedia plautină, nici tragedia greacă nu-i aduc decât emoții estetice trecătoare. Milton iubește mai presus de orice viața, nu imitația vieții din piesele de teatru cu ecouri ale unei antichități desuete. Din spectacolul lumii, pe tânăr îl fascinează feminitatea inocent senzuală și grațioasă a fetelor ce colindă străzile Londrei și dumbrăvile din preajma orașului cetate. Succintă reeditare a eroticii galante din „*Ars Amandi*”. Feeria nu durează veșnic, ci clipe Transpare din poem, delicat și cu finețe stilistică exprimat, un „ taedium vitae” dincolo de efluviile erudite și emoționale juvenile. Ochii nu-l ajută pe tânărul Milton. Obsesia vieții ca spectacol destinat vederii, alegoria mitologiei arhaice din spațiul elenistic și roman, transgresat în fapt văzut, trădează o teamă existențială acum, abia resimțită. Diodatus, singurul prieten pe care Milton l-a recunoscut vreodată, sedus de farmecul

erudit și inteligența sensibilă a acestuia, destinatar al primei elegii, va muri prematur, la numai 29 de ani, după nici 12 ani după acest episod epistolar. Milton, cu porecla sa de școală „domnișoara”, în speță un tânăr expresiv și delicat, cu păr șaten, va respinge din răspuțeri orice formă de reprimare a cugetului său avid de libertate. Milton se va vădi imun la orice formă de tutelă autoritaristă, ori de unde se va ivi aceasta, de la semenii, de la instituțiile publice și religioase, dinspre ideea scolastică pietrificată în mimetisme și clișee. Deocamdată o retorică ornamentală drapează plictisul său discret în fața unei ordini prestabilite și imuabile.

Revolta juvenilă nu constituie expresia unei crize de adaptare, zgomotoase, dar efemere, de tip adolescentin. Tânărul are deja în mentalul său o matrice etică, estetică și religioasă. Analogia sa voită cu exilul tomitan, chiar proclamată ludic, deocamdată, nu stă sub semnul hazardului. Stingher printre mesaje erudiției dintr-o antichitate mortificată, timorat în fața lumii ca spectator, la care nu accede cu vederea sa plătând, Milton presimte datul vieții amenințat cu irosirea de sine. În elegia sa, tânărul poet îl așează ca valoare de referință pe Ovidiu: „O, de n-ar fi pătit poetul nicicând, prea crâncena-i povară/ Lamentabilul exil, acela pe pământ tomitan/ N-ar fi cedat nimic, deloc, în fața lui Homer ionianul/ Nici tu Maro, glorie nu ai fi avut, înfrânt deja de la debut.”

Din perspectiva opiniei sale, formulate ipotetic în confidența epistolară către Diodatus, prietenul său de elecțiune spirituală, Ovidiu, datorită ursitei sale de damnat, nu apucase să-și dea măsura creației. Subtil transpare ideea că năpasta s-a abătut asupra lui Ovidiu înainte ca acesta să-și vadă împlinită opera. În admirația sa nedisimulată față de Ovidiu, Milton strecoară cu mâhnire discretă o undă de reproș idolului său.

Afinitatea lui Milton cu poetul Romei augustane își are corespondențele sale în epoca lui Charles I, instaurat la tron în 1625, cu un an înainte de crearea elegiei către Diodatus. Suspicios și șovăielnic, puritan și influențabil de entourageul Curții, Charles I duce o politică perdantă. El își atrage ostilitatea elitei politice și intelectuale, prin intenția sa manifestă de a instaura tirania absolută. În fapt absolutismul profestat era îndreptat împotriva individualismului și a spiritului identitar politic, confesional și economic. El ar fi dorit reeditarea monarhiei după modelul principatului augustan, ambiguu, populist și ipocrit. Cum să nu se teamă poetul Milton de recidiva unui edict de tip augustan? Principatul lui Augustus fusese în fapt o monarhie absolută deghizată abil. Dreptul Cetății la decizie fusese amputat. Clientelismul politic era încurajat de favoruri selective. Augustus instalase o tutelă extrem de personalizată asupra instituțiilor romane. Personificarea puterii era percepută de mase ca o

necesitate inerentă, pacificatoare și ordonatoare. Fusesse erodat până la epuizare însuși principiul rațiunii de stat tradiționale, cel al republicii romane. O Romă obosită accepta cu resemnare deificarea puterii temporare. Cât despre măsurile augustane privind supravegherea moravurilor, acestea aveau ca țintă anihilarea individualismului din mediile de opinie influente.

Mecenatul cultural urmărea aservirea elitei culturale și utilizarea camuflată a acesteia în direcțiile politice augustane. Dirijismul în spațiul cultural se instaura cu urmările inevitabile: supravegherea, controlul, cenzura. Mărinimia augustană îl inhiba mai degrabă pe Ovidiu, constrâns de conjunctură la conformism în operă, și chiar la umilitate în raport cu potentatul zilei, ce-și savura malițios rolul de zeu primordial peste pământ. Cât despre pretexte pentru izgonirea Artistului din Cetate, acestea se găsesc. Puterea absolută nu are nevoie de justificări pentru decizii punitive. Dacă e să ne raportăm la așa zisul libertinaj din „Ars Amandi”, atunci să aruncăm o privire asupra eroticii elegiace din epocă. Apoi puritanul Augustus nu s-a simțit vexat de alte păcate de tinerețe cam fără leac, cum se vor vădi acestea în opera de maturitate a unui poet: a se vedea Epoda VIII în care Horațiu spulberă orice concurență la proba de „trivialitate”, de unde poate și generoasa sponsorizare imperială a carierei horațiene. Tutela paternalistă a Creației a iscat izbucniri mocnite de revoltă la Vergiliu, ce nu putea scăpa ochiului de veghe augustan. Și totuși Vergiliu a fost venerat tocmai de instituția tutelară, Augustus. Om politic versat, dar și un fin cunoscător al autonomiei arealului estetic, Augustus nu-și putea face iluzii asupra proteismului cu care actul cultural în cuvânt, imagine și formă, scapă oricărui control. Conformitatea cu puterea temporară nu aduce prejudicii operei de artă, așa cum nici spiritul de revoltă și contestatar nu duce linear la împlinire creativă în artă. Atitudinea tranșantă, jertfa, eroismul, militantismul, creează istorie, nu artă.

Milton a înțeles din tinerețe, din parabola epocii augustane, esența contradicției dintre voința de a acționa și darul haric, cel al artei. În plan atitudinal, Milton își va manifesta o personalitate viguroasă, energică, imună la compromisuri penibile și dezonorante. Are repulsie organică față de controlul instituționalizat al vieții și al gândului privat. Spiritul său eminent puritan se împacă de minune cu natura sa senzuală și umanistă. Experiența și viziunea sa erotică sunt eliberate de constrângeri și prejudecăți. Poetul instaurează hotărât cultul respectului pentru femeie. Ca poet creștin al epocii, Milton aduce cu subtilitate reparație imaginii femeii, stigmatizate biblic ca ființă de rang secund. Tentativelor de confiscare a gândirii le va răspunde cu pamflete împotriva cenzurii. Pledează sever pentru libertatea presei și a opiniei. Se implică, militând activ

împotriva absolutismului monarhic. Charles I tânjea, în utopia sa păguboasă, după modelul antic augustan. Prin elanul său de a tiraniza inteligența, Charles își va semna sinucigaș condamnarea la moarte La 30 ianuarie 1649, regele va urca pe eșafod cu demnitate exemplară, fără să abjure de la tragica sa eroare absolutistă. Tragedia morții îl înalță sublim pe regele jertfit. Ca imitator al lui Augustus, Charles se dovedise un jalnic diletant. La schimb, moartea principelui roman nu are nimic înălțător și spectaculos.. Preocuparea sa tardivă pentru succesiune e penibilă.

Ostil regalității absolute, Milton nu se va acomoda nici cu spiritul egalitarist. El contemplă cu amărăciune cum condiția umană tinde către rătăcirea de sine, între ispita tiraniei și a disoluției în haos. Milton, sub imperiul unui impuls perpetuu al unei conștiințe zbuciumate, își caută cu înfrigurare propria sa cale spre puritate și nemurire, își caută Opera. Așa va ajunge la Paradisul Pierdut și la Paradisul Regăsit. Umanismul său creștin, dilematic și lucid, absolvit de utopie, îl va duce pe Milton în conștiința europeană modernă. Ovidiu i-a fost pildă, dar și avertisment.

Locul geometric de convergență spirituală a celor doi celebri poeți îl constituie stilizarea conștiinței individuale ca zestre a condiției umane. Mitologia selectivă din Metamorfoze grăiește despre natura necesară a răului transcendental. Milton va desăvârși ideea. El nu va aduce în mentalul său imaginea vulgata a unui Dumnezeu bun. Dumnezeu este și un demiurg al Răului complementar și relevant pentru atotputernicia sa. Omul accede la Dumnezeu nu numai prin supunere, ci și prin cutezanța sa. Creație de sorginte divină, omul este asemenea lui Dumnezeu, dar nu aidoma și nici egalul Creatorului. Prin artă, ființa umană se învinge pe sine, se șlefuește și se desăvârșește, se mântuie de datul perimat și perisabil. Ca bun creștin, Milton nu putea accepta deificarea unui principe sau rege. Precedentul „deificării” amâna sine die statornicirea creștinismului în Europa, și, prin extensie, Reforma.

Iar Ovidiu, în alt spațiu civilizator și altcândva, intuise ideea omului captiv prin conformarea sa la clișee și canoane. Intuiția l-a străfulgerat, dar nu i-a fost dat nici curajul nici răgazul exprimării explicite. Panteonul tradițional se golise de sacralitate și transcendență. Zeii hieratici, lipsiți de consistență și de capacitate volitivă ai lui Lucrețiu, prefiguraseră deja criza de identitate și formalismul religiei romane. În epoca augustană, Vergiliu este frământat de interogația dramatică „tantaene animis caelestibus irae” și-și făurește dureroasa epopee măcinat de ideea absurdului condiției umane. Aeneas, deși vestit prin pietate, își va trăi în necurmată suferință și efort, destinul său eroic în ipostaza de damnat, „profugus”.

Roma lui Augustus, pacificată și echilibrată în veacul de aur, insistă să rămână în epopeea lui Vergilius, sub stăruința blestemului original. Inflexiunea creștină a milei se face auzită în surdină, în epopeea poporului roman.

Augustus își etalează formal credința în zei. Politica de grandioasă finanțare a lăcașelor de cult împodobite de fresce și statui impunătoare ține mai degrabă de viziunea estetizantă a unui om politic rafinat, iscusit în manipularea emoției colective. El este sedus de principiul necesității încorporării puterii sale personale în opere de artă și de cult. Geniul său politic îl călăuzește către un act politic extrem de eficient și inspirat, acela de interfață umană ce se substituie, în unicitatea augustei sale persoane, politeismului. Cultul personalității maximalizat prin deificare, este de natură să interzică orice fel de pluralism sau de alternativă. Individul, istoria, arta, accidentalul biografic, devin captive cerinței conjuncturale de consens. Augustus realizează pactul social, către amurgul vieții sale pactul funcționa inercial. Dar omul ce strunise un imperiu nu știuse gestiona eficient propriul său clan. În clipele de meditație solitară, Augustus realiza cum tocmai imaginea desăvârșită inspirată de orientul pe care, de altminteri, îl detesta, avea să-i joace o farsă istorică. Divinul Augustus risca să fie devorat de propria sa unicitate." *Illa dies*"(Met. XV, 868) din predicția ovidiană avea să vină, fie ea și „tarda”, „nostro senior aevo”(Met.XV, idem.

„Absens”, cuvântul din finalul metamorfozelor, așa cum a străbătut prin texte până la noi, fie și o formă atenuată a vreunei variante de manuscris ars, nu prea sună a eufemism. Oricum Augustus se chinuia la gândul perspectivei vidului de putere. Iar ca povara grijilor să fie și mai neguroasă, poetul, care avea acces la nevolnica sa intimitate, se pripea.. Mai gafase literatul, dar acum era momentul să-l dizgrațieze exemplar pe cel ce cutezase să-i cobească moartea.. Milton spunea în elegia sa de tinerețe „O, utinam vates nunquam graviora tulisset”. „Graviores”, un plural neutru, nedeterminat, dar un plural care aluvioneze mai multe elemente. Or, Augustus, suspicios, îl talonase pe Ovidiu pe tot parcursul carierei poetice. Relegarea avea să fie decizia finală prin care Augustus îi organiza lui Ovidiu nu cu vorba, ci cu fapta, condiția de „absens”. Absența lui Ovidiu de la Roma echivala cu suprimarea ideii de poet haric și autoritar. Proprietatea intelectuală este pusă sub control de stat.

Milton asimilase lecția despre manuscrise arse sau alungate din biblioteci. Cel menit să fie mai presus de Homer și Vergiliu fusese izgonit din cetate.

Blestemăția ratării lui Ovidiu l-a torturat pe Milton. Drept pentru care poetul englez recuză fără echivoc orice fel de

autoritarism. În Elegia către Diodatus, tonalitatea este delicată și difuză. Mândria rănită se consolează prin vigoarea tinereții. Pe traseul maturizării spirituale, vocea publică a lui Milton se asprește. El vedește tenacitate și metodă procedurală. Implicarea sa directă și fățișă în viața politică, precum și în disputele teologale, unde va cuceri ostilitate, dar și respect. Anticipează și contracarează primejdia unor edicte de marginalizare și intoleranță inspirate, prin analogie, fie ea și involuntară, din precedentul augustan. Omenește își va accepta cu stoicism partea sa juruită pentru chin și suferință.

În frageda-i tinerețe Milton se sufocă în Camusul de tristă evocare și evadează ludic într-o Londră feerică, apoi își țese cu mîgală îngândurată opera, pe echilibrul fragil dintre Artă și putere.

Poetul Milton va trăi într-un exil interior perpetuu în campus universitar sau mai târziu într-o Londră frigidă și crepusculară, o Londră agitată și tensionată, o Londră oarbă în paradis, o Londră tomitană.

O Londră în care, deocamdată, poetul presimte, în atmosfera de carnaval stradal, tensiunea dureroasă a înstrăinării și însingurării. Mulțimile, își trăiesc cu fervoare momentul bucuriei colective, ca un exercițiu de exorcizare colectivă a grijiilor cotidiene. Cum altfel să interpretăm spectacolul alaiurilor populare angajate în regia unui ritual, o formă de statornicie irațional repetitivă? Tânărul Milton contemplă strada vibrând de tinerețe și de viață, dar nu se poate identifica nicicum cu personajul colectiv. Milton aparține elitei umaniste europene. Prin judecățile și evaluările sale, elitele ajung să contribuie ele însele la opiniile și emoțiile publice, de grup. Exilul, noțiunea cheie a **Elegiei către Diodatus**, făurește un arc în timp și spațiu între o Europă livrescă și tărâmul tomitan. Receptarea continuă de către Europa elitistă, de formație livrescă, a tragediei lui Ovidiu, creează ca spațiu obsedant de referință pentru surghiun, Tomisul. Prin extensie, pământul civilizației românești devine simbol cultural al unui tărâm de gheață fizică și spirituală pentru un literat, pentru un poet. Ovidiu iese, prin accidentul său biografic din istoria literaturii culte și intră, cumva într-o mitologie subterană a Europei. Mitul frigului inospitalier. De aici și până la imaginea civilizației românești generate de un tărâm barbar și izolaționist e doar un pas, un singur pas. Adăugăm și perpetuarea voluntară, programată, a mitului horror, al lui Dracula, și întregim cuprinderea mitologiei negre, de la hotarul maritim până la înalt hotar transilvănean.

Iar din interiorul sufletului nostru românesc, avem a da o luptă dramatică între datinile pe care ni le însușim necondiționat și tălmăcirea lor pentru uzul „peregrinului și spectatorului străin”.

Avem a face un efort flexibil și inteligent până să aducem pământul tomitan și transilvănean de la statutul de simbol subliminal

al ororii angoasante la acela de metaforă elegant ornamentală. Cărturarii au și datoria și vocația abstragerii comunitare din tenebrele mitologiei păguboase pentru imaginea în lume a poporului român.

ISSN: 1583-4476